8
4-F
115

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
2 H
27

8-4.F.115

II b 6-9

IOANNIS DE BVSSIERES BELLIIOCENSIS,

è Societate IESV,

HISTORIA FRANCICA:

Ab Pharamundo continua ſerie ad LVDOVICVM XIV. deducta,

Tomis Quatuor comprehenſa.

Assistæ Galliæ Soc. Jesu

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,

Sumpt. GVILL. BARBIER, IOAN. GIRIN, & FRANC. COMBA, via Mercatoria, ſub ſigno Prudentiæ.

M. DC. LXI.

CVM PRIVILEGIIS.

PETRO SEGVERIO, CANCELLARIO FRANCIÆ.

TRIA ſunt, VIR SVMME quæ me impulerunt, vti hoc opus Amplitudini Tuæ addicerem & deuouerem; ipſum Argumentum, Amor Litterarum, atque Religio. Etenim cùm Togatus principem dignitatem Franciæ impleas, ad Te pertinent, quæ ad Franciæ dignitatem & laudem pertinent; & peccaret ipſa, niſi Te ornaret, cuius præclariſſimum ornamentum Tu es. In Hiſtoriam miſſa, dum intuetur ſe atque conſi-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

derat, ſe in Te agnoſcit; & quidem prudentem, doctam, fortem, felicem, & Religioſam: non qualem olim priuata flagitia deformauerant, miſeram, ſauciam, & detruncatam. Quippe in Te Conſiliorum vim atque ſanctitatem, in gerendis rebus efficacitatem & celeritatem, in euentibus proſperitatem contemplans, Senatores, Præſides & Cancellarios plures in Te deprehendens, monumenta priſca non relegit, nacta in Te, ampliſſimam priorum temporum epitomen; quatenus ea virtutes meritáque ſua ſignauerant. Illa igitur ſimul in Te confluxiſſe, quæ ornabant ſingulos, demiratur atque gratulatur; inconcuſſam in Principem fidem, ſinceræ Religionis cultum & tutelam, intaminatæ Iuſtitiæ amorem & Zelum, maieſtatis Regno aſſerendæ indefeſſum ſtudium, & comitatem ſibi conſtantem in apice Dignitatum. Iam ſi Litteræ foueri amant atque promoueri, quem appellabunt, niſi litterarum ſcientem iuxtà atque amantem.

Inter

Inter arma & furorem belli periiſ-ſent, niſi Tuo Authoritatis ſinu de-fenſas & tectas, Liberalitatis dex-trâ ſtabilitas; imò tuo ipſo digniſſi-mo Capite, ceu domeſticis laribus admiſſas penitus, fouiſſes, recreaſſes, & quodammodo ſuſcitaſſes. Nunc lugeret tot inter bona quibus cir-cumfluit Francia; nec partas For-titudine ſumma Victorias, nec ere-cta per diuerſas gentes trophæa, nec vltra Prouincias prorogatos fines, nec ipſam beatiſſimam Pacem, fe-licitati adſcriberet, ſi Litteræ oppreſ-ſæ armis interiiſſent: quid enim mo-numenta Virtutis & gloriæ ſuperant, ſi ea pereant, per quæ ſtant ipſa monu-menta, & ad poſteros veniunt.

Porrò quid mirum, ſi Doctrinas & Litteras in familiares admiſeris, quas (vt dixi) ingenio tuo excepiſti. Ne-gligi ſanè & contemni haud pote-rant, quæ in Te Magiſtratu prin-cipe collucebant; quis peritiam Le-gum, quis Philoſophiam, quis Elo-quentiam aſpernaretur, quas à puero coluiſti, fouiſti, & in faſtigium per-

duxiſti ? Quis cæteras non amanter ſuſpiceret, quarum omnium ſemina, tuâ capaciſſimâ Mente recepiſti, itura in ſtirpes & fructus, quoties ſtudio tuo libuerit. Eamobrem quod dignitas tua Priuilegium Libris, hoc ingenium tuum Litteris præſtat; vt quemadmodum illi deſtituti ſigillo, vulgares ſint atque expoſiti; ita iſtæ tibi minùs probatæ, ærariæ ſint atque plebeiæ. His Titulis, Vir Ampliſſime, tibi debetur Hiſtoria; at titulo Religionis debetur Hiſtoricus, quà publicæ cupidus, quà ſuæ. Etenim publicam (ea eſt Chriſtiana atque Orthodoxa) in Ciuilium bellorum turbine, quanto ſtudio, quanta contentione animi aſſeruiſti ac vindicaſti? Patebant Nouatoribus Ædes, Palatia, ipſa Templa, atque Altaria; irrepebant in plures animos dogmata pernicioſa; Tu domum tuam veluti Sacrarium Fidei occluſiſti, Tu à contagio mentem puriſſimam amouiſti, Tu opinione ſanctiſſima præluſiſti decretis Pontificum, nec ſanciuit aliud Romana Eccleſia, quàm

quod

quod priuata Themis Te perdocuerat. Sed ea laus ſic tua eſt vt ſtirpis ſit propria, & Maioribus tuis Orthodoxa fides pro anima fuit; adeò cum ſpiritu Catholicos ſenſus hauriebant. Nec Societatis ſum immemor, in qua vitam dego, quam tibi tantis deuinxiſti beneficijs; in cuius ego inſitus truncum, quanquam vilis & tenuiſſimus ramus, pro minima mea parte gratum animum teſtor; precaturus Numen, vt bona illa tua diuturna perdurent, & quam valetudinem animi corporíſque, Deus rebus publicis prouidens indulſit hactenus, eam in æuum longius ſeruet; ſiſque in ſeculum argumentum Hiſtoriæ. Id, VIR SVMME, *in votis habet & precibus,*

Amplitudinis Tuæ

Addictiſſimus & humillimus
in Chriſto
IOANNES DE BVSSIERES,
è Societate IESV.

ã 5

MONITA
AD LECTOREM.

PAVCA ſunt, de quibus te monitum velim, erudite Lector. Primum, quis finis & ſcopus ſit huius Operis. Is nempe eſt, vt imaginem Francicarum rerum externis adumbrem. Nam cùm permulti ſint, qui Francicam Hiſtoriam ſcripſerint hactenus, & maxima quidem cum laude, eam nemo vnus Latinâ linguâ totam perſequutus ſit; exiſtimaui rem non iniucundam Francis, imò externis gentibus percommodam & vtiliſſimam me facturum; ſi quæ in plures Scriptores ſparſa ſunt, ea vno filo contexens, atque vno quaſi complexus faſciculo, legenda præberem.

II. Eam

I I. Eam ob rem; ne Lectorem incurioſum obruerem, de induſtria leuiora omiſi; notitiam Antiquitatis, Iurium, Legum, & locorum, delibatam dumtaxat appoſui, res præcipuas & maioris momenti proſequens. Nam cùm varij ſint fines Hiſtoricorum, & ab Halicarnaſſeô in ſcribenda vna Hiſtoriá Liuiüs plurimùm differat; potui, vt opinor, res geſtas ſcribere, ſtylum expediendo ab eiuſmodi tricis & ſcrupulis; quas res fuſiùs Franci explicant popularibus, magna quidem cura & laude, ſed non modico Hiſtoriæ detrimento, quam excreſcentem in Volumina plura pauciores legunt.

III. Ob eandem cauſam, peperci ab externis rebus ingerendis, nec Europæ Hiſtoriam accumulaui in Francicam: ſui cuique termini, ſui fines; vnam orbitam tero, res Francicas. Ea tamen, quæ ad intelligentiam Francicarum rerum neceſſaria ſunt, deduxi ex fontibus, & riuo tenui in meas aquulas deriuaui,

uaui ; Geographorum ea in re ſtudia imitatus, qui cùm Tabulam Regni vnius aut Regionis delineant, accuratè Vrbes & Pagos appingunt ; vicinas conterminâſque Prouincias, Mineruâ craſsâ, inſperſis aliquot amplioribus Vrbibus, deſignant potius quàm exſcribunt. Ac forſitan Paulus Æmilius, alioqui præclariſſimus & laudatiſſimus Scriptor, ea in re peccauerit; quod in ſcribenda Hiſtoria Franciæ, in Italicas & peregrinas expeditiones effuſus, ieiunus ſit in Francicis : vt videatur homo Italus patriæ ſtuduiſſe, & extrinſecùs affinxiſſe ornatum : quaſi ipſa Francia vberrimam ornatiſſimâmque materiam minùs ſuppeteret. At Thuano cùm argumentum ſcribendi ſit Europa tota, nec ſeſe concluſerit vnius Franciæ finibus, laus eximia eſt, tam multa, tam eleganter atque magnificè, vno eodémque ſtylo explanaſſe.

IV. Conciones admodùm paucas adiunxi dicentibus, eáſque illis duntaxat

duntaxat temporibus, cùm geſtarum rerum riuus eſſet tenuior. Atque in ijs perſequutus ſum ſtudioſè animi veros & germanos ſenſus, non verborum acumina, quæ legenti voluptatem potius quàm fidem faciunt. Nec ideò damnandus, quod in arcta Hiſtoria, laciniam per Conciones diffudiſſe videar; nam & id Iuſtinus in Epitome ſua præſtitit, & Saluſtius in coniuratione Catilinæ, quanquam Opuſculo admodùm breui, non pepercit concionibus, & directis quidem.

V. Auctores non appello, niſi in grauioribus rebus atque controuerſis: ſunt in omnium manibus, tùm veteres, tùm recentiores, ex quibus excerpſi. Ac digni quidem laude ſempiterna, Scipio Dupleix, & Franciſcus Mezeræus. Sanè Mezeræum mihi nefas omittere; cuius Hiſtoria cùm ad me, affecto iam opere, perueniſſet, admiratione raptum diu abſterruit; tanta maieſtas, Eloquentia tanta, tam multæ

venereſ

veneres in ea ſplendent ; cui libens fateor, me debere quamplurimum, at perrexi ſcribere , cùm Latinè has Lucubratiunculas ederem : Et credo viro laudatiſſimo gratum erit, Hiſtoriam Francicam ſic prodire,quam vniuerſæ gentes percipiant.

VI. Fortaſſe cuipiam in laudando nimius videar. Verùm id mihi de induſtria ſumpſi : nam præterquam quod nihil ex adulatione appoſui ; cur vetetur Hiſtoria perſonis aut rebus notam laudis adiungere, cùm de vituperio nemo conqueratur ? Prauum factum nigrâ litterâ inuri pateris, cur bonum facinus honoris ſymbolo ſignari vetueris ? Æqua ſit laudantis & vituperantis conditio,& eadem ſors boni facti quàm mali.

VII. Monita & Axiomata Chriſtiana,potius inſerui quàm Politica. Chriſtianus Chriſtianis ſcribo ; nec alia eſt certior Diuinæ Prouidentiæ cognoſcendæ ratio , quàm humanarum rerum curſus & ſeries ; quæ multò eloquentius & efficacius

cius teſtantur Deum atque pronunciant, quàm machina totius Orbis ſpectabilis; cùm Homo propius ad Deum accedat, quàm emortua illa Elementa, quæ Hominis causâ condita ſunt. Porrò quis vetat, in rerum mortalium fluxu cogitare Deum atque Cœleſtia. Equidem cùm Machiauellus Hiſtoriam rem nobiliſſimam corruptiſſimis & perniciosiſſimis pronuntiatis infecerit, probi reor & ſani Scriptoris contrariam mentem inducere; & Diuinam Bonitatem atque Iuſtitiam, in præmium & pœnam exhibere mortalibus.

VIII. Nec eſt ideò quod me accuſes, quod aliquoties Fortunæ nomen vſurpaui: ea quippe vox ad vulgi opinionem, repentinam & magnam mutabilitatem euentuum notat; quæ mutabilitas vti à Deo eſt, vel volente, vel permittente, ſic apud ignaros diuinorum mortales, Fortunæ nomine ſe excuſat.

IX. Vrbium nomina pro diuerſis

ſis temporibus, nuncupaui appellatione diuerſa, vti Ardræ pro Ardea, Thionuilla pro Theodonis villa; & dignitatum ſimiliter, vt Comeſtabilis, pro Comite ſtabuli; Admiralius pro Thalaſſiarcho ſeu maris Præfecto, Vidamus pro Vicedomino; & eiuſmodi alia; haud neſcius quæ apud eruditos appellatio ſit. Sed nouam plerumque vſurpaui, vt me accommodarem popularibus meis; quibus nuperæ illæ voces longè ad intelligendum commodiores ſunt. Præterea nomina propria Virorum illuſtrium ad Latinam formam deflexi, ne ſtyli concinnitas læderetur; ſuo tamen idiomate adſcripſi ad marginem; quæ fateor incuriâ meâ aliquoties per diuerſas voces in Latinam ficta: ſed beneuolus Lector puto hæc condonabit; vt & cætera Typorum errata; quæ omnia prodibunt emendatiùs, ſi ad alteram Editionem opus hoc perueniat.

X. Totam Hiſtoriam hac editione, in volumina quatuor, & totidem

dem Partes diſpertij;quarum ſingulæ ſex Libris conſtant ; & quidem commoda diuiſione. Nam Partium prima, Regni fundamentum, in Religione & Fortitudine poſitum continet, ſub Regum duabus prioribus ſtirpibus: Altera, bella ſacra & Anglica, quæ deſignantur appicto Crocodilum inter & Pardos Lilio : Pars Tertia maximè Italicas expeditiones complectitur, ipſis Alpium iugis ſub oculos poſitis. Quarta poſtremò Ciuilium bellorum furorem perſequitur, & per Andromedam liberatam, ſeruatam cœlitus Franciam exhibet.

Et ea ſunt, Lector, quæ præmiſſa Operi meo volui; ſpero erroribus alijs qui me latent, pro tua indulgentia parces; ac me ſi de ijs monitum volueris, habebis ad emendationem pronum & facilem. VALÉ.

Summa

Summa Priuilegij Regij.

CAutum eſt auctoritate Regis, ne quis in Regno ſuo aliiſve locis ſuæ ditioni ſubiectis, Librum, cui titulus eſt, *Ioannis de Buſſieres*, è *Societate* IESV, *Hiſtoria Francica*, *quatuor Partibus comprehenſa*, abſque Auctoris conſenſu imprimat aut diuendat, in decem proximos annos à die abſoluti operis; mulcta indicta, qui ſecus fecerit; prout fuſiùs in diplomate Regio continetur. Datum Pariſiis, die 27. Septembris 1660.

De mandato Regis,

LE COQ.

Summa Priuilegij Prolegati Auenionenſis.

CAutum eſt auctoritate Prolegati Auenionenſis ne quis typis mandet Librum, cui titulus eſt, *Hiſtoria Francica*, *Ioannis de Buſſieres*, è *Societate* IESV, *Partibus quatuor comprehenſa*, præter Auctoris facultatem, pœna indicta, ſi quis ſecus fecerit; vti fuſius indiplomate continetur. Datum Auenione 13. Iulij 1660.

Signatum,

LASCARIS.

Summa

Summa Priuilegij Prouincialis.

LAurentius Grannon, Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunenſi, iuxta facultates conceſſas à Regibus eidem Societati, permittit Bibliopolæ quem deſignabit *P. Ioannes de Buſſieres*, ex eadem Societate, typis mandare ac diuendere Librum, in decem annos proximos, cui titulus eſt, Hiſtoria Francica. Datum Lugdugni 20. Aprilis 1660.

Signatum,

LAVRENT. GRANNON.

IOannes de Buſſieres, è Societate IESV, ſupradicta Priuilegia conceſſit *Guillelmo Barbier, Ioanni Girin, & Franciſco Combâ*, Bibliopolis Lugdunenſibus, iuxta pacta cum iis conuenta. Lugduni, die ſeptimo Ianuarij 1660.

Editio abſoluta die prima Februarij
M. DC. LXI.

Regum

Regum primæ Stirpis Series.

Haramundus.
Clodio.
Merouæus.
Childericus.
Clodouæus.
Theodoricus.
Childebertus.
Clotarius.
Charibertus.
Chilpericus.
Clotarius II.
Dagobertus.
Clodouæus II.
Clotarius III.
Childericus II.
Theodoricus II.
Clodouæus III.
Childebertus II.
Dagobertus II.
Chilpericus II.
Clotarius IV.
Theodoricus III.
Childericus III.

Series

Series Regum ſecundæ Stirpis.

PIpinus. Lib.4. num.vj.
Carolus Magnus. Lib.4.n.xiij.
Ludouicus Pius. Lib.5.num.iv.
Carolus Caluus. Lib.5. num.xxij.
Ludouicus Balbus. Lib.6.num.xv.
Ludouicus & Carolomanus. Lib.6.n.xvij.
Carolus Craſſus. Lib.6. num.xx.
Odo. Lib.6. num.xxij.
Carolus ſimplex. Lib.6. num.xxiv.
Rodolphus. Lib.6. num.xxvj.
Ludouicus Vltramarinus. Lib.6.n.xxvij.
Lotharius. Lib.6. num.xxxj.
Ludouicus Ignauus. Lib.6. n.xxxiij.

HISTORIÆ

HISTORIÆ FRANCICÆ

PARS PRIMA,

Reges Primæ & Secundæ
Stirpis complexa.

HISTORIÆ FRANCICÆ

LIBER PRIMVS.

IVBET arcto ſpatio rem immenſam conſcribere, & Francicam Hiſtoriam, effuſam per plura ſecula, ac per orbem propemodùm vniuerſum, anguſtiori termino claudere. Nam Vberrimam rerum materiam perſequi amplè ac pro dignitate, ſingulàque facinora in lucem proferre, vt infirmitatem ſcribentis obrueret, ſic fortaſſe legentis patientiam: quando eo ſeculo nati ſumus, vt ſtudiorum diſciplinarúmque compendia grata ſint; ac pauciſſimi peruadant in ſcientiarum arcana, delibaſſe illuſtria pleriſque contentis. Ego itaque ſtylo ad plurium ſenſum accommodato, aggredior ſumma quæque Francicarum rerum attingere; ne gentes externas monumenta noſtra penitùs lateant, & ſit occupatis quod ſine tædio legant. Ideò reſectâ omni pompâ præludij, ab Francorum origine petam initium. Porrò celeberrimam poſt futuram gentem incerta origo & obſcura texit. Nec enim

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

iuuat à Troianis eam arceſſere;& per Aſtyanactem ſiue Francionem Hectoris filium ab Troiæ excidio ad paludem Mœoticam actum, ibique conditâ vrbe Sicambriâ ſecurum hoſtium, dare primordia ferociſſimæ genti, quæ deinceps in Germaniam atque in Galliam penetrarit; quaſi Romanorum pòſt geſtis æmuli, in eorum cunis ali debuerint;vel naſci nobiles quàm effici præſtet. Malunt quippe Franci poſterorum factis, quàm majorum fabulis inclareſcere. Eorum natales veroſimiliùs ſibi Germania vindicaret, quos in ſolo ſuo primùm ignotos, dein celeberrimis geſtis prænobiles, veluti ab infantia in florentem ætatem prouectos, iam emancipatos ſuíque iuris, in peregrinas terras emiſerit; vt ſi aliunde non cōſtet,penes poſſidentem ſit præiudicium. At verò peritorum ſententiâ, Gallia agnatos longâ ſerie annorum poſtliminio redditos ſponte agnoſcit. Ac primùm Germaniam tribulibus ſuis abiudicat; quos in eo ſolo vt in alieno conſtat hæſiſſe, ab Germanis reliquis diſcrepantes armis & ſtudiis, ſuis ipſos auſpiciis, ſecluſis aliis, militantes; qui demùm Galliam tam expetiuerint votis,quàm armis tentarint, patriæ vel repugnanti generoſam ſobolem redderituri. Vix enim ambigit ipſa Gallia, quin à Boiis, dum colonias in vniuerſum orbem emitteret, multò ante in Germaniam profectis, ab Rheno ad Albim poſitis ſedibus, ij geniti ſint; qui partim priſco nomine Boioariam, partim nouâ appellatione Franconiam, quæ occupabant loca nuncupantes, & auitam originem, & generoſâ libertatis voce, non indignos auis poſteros ſignificauerint. Hinc Cimbricas illas cunas repudiat; quæ vel ab ſuis Celtis incertùm petitæ, vel à Cherſoneſo falsò eductæ, à veritatis luce abſcedunt. Iam de Francorum nomine tam ambiguum quàm de origine:niſi quod Francus,

Francorum origo.

I.

eus, Germana vox, liberum ſonat, eique gens quæ præcipuo inter alias ſtudio Romanorum iugum excuteret, ſibi à libertate nomen vindicarit. Vt igitur ab tanta caligine, quam imbecillitas mea non diſcutit, ad propiora conuertam aciem; & omiſsâ Principum per annos haud paucos ſerie, quos ignorantia vel adulatio finxit, à certis veriſque petam initium; lubet à Pharamundo, in quem omnes vt in Monarchiæ Francicæ auctorem Scriptores conſentiunt, veritate duce auſpicari. Præterquam quod ſiluam cùm immenſam rerum ſcribendarum Nepotes præbeant, in quibus multa induſtria, ſi qua in me ſit, conatúſque magnus ſit adhibendus; præpoſteræ diligentiæ ſit, laboriſque ſuperuacanei, in obſcuris & incertis diu immorari, cum infinita propemodùm, ſanè certiora, ſtylum abſorbeant. Eámque ob rem primorum Regum facinora ad Childericum delibabo duntaxat, prætermiſſis pluribus; quippe iniuriam poſteris facerem, ſi eorum certa cum dubijs Patrum ambiguiſque contenderem; & in tanto ſpatio fides deficeret, quæ vel a carceribus vacillaret.

Sed priùs iuuat Romanum Imperium, regnorum illum Troianum veluti equum ſpectare; vt iam à limine humanarum rerum ſortem doceamur, & naſcens Francia procul futuros natos erudiat. Romæ majeſtas inſtaurata ſub Theodoſio, purpuræ florem ante emarcidum colore nouo incenderat; per omnem Europam oppreſſis tyrannis ius & pietatem latè promouerat; cùm Principis morte deuoluta ad filios, eodem penè fato interiit; adeo in capite viuunt Imperia, & euerſis fulcris corruunt tecta. Arcadius cui Oriens in partem obtigerat (quanta autem pars, quâ Roma ſit minor!) continuis Gothorum inſidijs armíſque tentatus: Ducum Rufini, Gainæ, & Eutropij artibus prodi- *Romani.* *Sub Arcadio.*

tus; vxoris Eudoxiæ licentia ſæuus, florentiſſimas gentes ruinæ obiecerat; niſi annos poſt octo morte præreptus, Theodoſium Filium adhuc octennem, direptumque Imperium ſorori Pulcheriæ tradidiſſet; nam vtrumque femina gnauiter præſtitit, vt Regno Principem, Principique Regnum, vel efficeret ſedula, vel pararet. Honorio Romæ imperium diuturniùs fuit, & calamitatum amplior ſeges. Nam quà Stiliconis occultis fraudibus, quà apertis Gothorum inuaſionibus, quà ipſius Honorij vel pereuntis ſocordiâ; non modò membra Imperij diſtracta in partes & auulſa à capite, ſed & caput ipſum domina gentium Roma, fœde capta & direpta, miſeriæ humanæ & rerum mutabilitatis trophæum extitit. Inde Barbaris via in Europæ prouincias patuit. Burgundiones, gens è plurimis nationibus in vnum contracta, ad Ararim & Rhodanum in Gallia occuparunt ſedes. Gothi poſt Italiam, Narbonēſem Galliam, & Tarraconenſem Hiſpaniam inuaſerunt. Iis miſti Alani in Tarraconenſi, in Bætica Vandali, ipſius Hiſpaniæ feraciſſimas terras, ne monumentum victoriarum periret, armis inſeſſas, Gothalaniam & Andaluſiam appellarunt. Nec Britannia, quanquam propemodùm ab Orbe diuiſa, cladium expers; Scotis & Pictis latè graſſantibus, regnóque ſedem inter Oceani fluctus ponentibus. Franci ſupererant, quos opportunitas & exemplum, & diù iam concepta cupiditas, vltra Rheni ripas euocabant. Ad ipſius oras, quà Germaniam alluit, poſiti, Franconiam & Saxoniæ partem ad Albim vſque obtinebant. Galliæ feracitatem experti, (nam multò ante in Belgium penetrauerant) imbecillitatem Romanam, ſuam tati opportunitatem, & exemplo Burgundionum incenſi, quibus iam tutæ ſedes in Gallia, ſtatuerunt ad quærendum regnum

Et ſub Honorio.

Barbari in Europa

Franci.

regnum opimáſque terras Rhenum tranſmittere.

Attamen ne regno Rex deforet, vel futuro regno Regem dixerunt; ſiue vt minus ambitioni liceret, dum regno nondum parto Rex legitur; ſiue vt fortitudini magis, dum ſpe regni incendunt animum. Pharamundum itaque Marcomiri Principis filium Regem conſtituunt; & ſolemni Francorum more, vt ſcriptores volunt, clypeo impoſitum, ſuccollantibus Ducibus, per caſtra deducunt. Sic enim bellatori populo placuit, vt cui nihil ſcutis religioſius, nihil ducum armatis humeris Sanctius, Reges per ea quæ pro Diis eſſent inauguraret. Nec fortè fuit, quod Marcomirus Pharamundi pater, à Romanis olim bello captus, in Etruriam relegatus eſſet; quaſi Franci in filio ſeligendo majeſtatem originis vltione paternâ intenderent, ſibíque optarent contumeliæ illatæ in Patrem & Principem, futurum vindicem priuatum & publicum. Nec annus omittendus, Francorum faſtis auſpicatiſſimus; nimirum Chriſti poſt quadringenteſimum viceſimus; quo poſita Regni fundamenta ad hoc vſque æuum perſtantis, & quæſita ſedes Monarchiæ inter procelloſos fluctus inconcuſſæ. Cætera Pharamundi in obſcuro latent: an vltra Rhenum in Treuirenſes copias miſerit, controuerſum eſt; ſanè veroſimile eſt, fortiſſimum Ducem bellicoſiſſimæ genti non defuiſſe, & enixum omni vi, vt in Galliam obiectam peruaderet. quid enim tanto ſtudio eueheretur in regnum, quod ignauiâ atque turpi otio ſtatim corrumperet? Quod ſi præſtitum ſit; dubium non eſt, quin à Romanis vlteriore ripâ prohibitus ſit, cùm in ſua Germania ad montem hæſerit; appellandus quidem Francorum Rex, ſed nondum Franciæ. Nec ideò ab Regis ceſſauit muniis; imò à Marte ad

III. *Pharamundũ Regem dicunt.*

Anno Chriſti 420.

Pharamundus Rex.

PHARAMVNDVS. Themidem verſus, leges poſuit, quibus Monarchia ſtabiliretur in poſteris; ratus, vt erat, malè regnum armis parari, niſi Iuſtitiâ ſanciretur. Verùm & in iis legibus ſtatuendis laborat etiam Annalium fides. Vulgò aſſeritur Salicas leges à Pharamundo vel primùm dictas, vel inſtauratas; iis tùm priuatorum iura conſtituta; tùm maximè ſtabilitum Monarchiæ caput; vt in regnum ſuccedendi, maſculis duntaxat, amotis feminis, ius eſſet. Ea lex præcipuè, ob dignitatem, Salica dicta eſt, quaſi cardo regni, & immota in procellis rupes. Negant alij quidquam de Regibus in lege Salica conſtitutum; ſed quod ea priuatorum bono ſanciuiſſet, id bono publico in iura Regia traductum eſſe; nec ſtirpis regiæ feminas potioris eſſe ſortis quàm priuatas; quæ terris bello partis ipsâ lege Salicâ excludebantur. Vnde nihil feminis in regnum Franciæ iuris eſſet, quod à Regibus Marte & bello comparatum foret. Præterea feuda tranſmitti in mares, nullâ parte libatâ à feminis; Coronam porrò feudorum omnium fontem & caput, repudiare mulieres, amandare ad colum, & intactam ad eos tranſire, quorum ope & viribus niteretur. Vt vt ſit de legibus, incorruptum morem tranſiuiſſe ad poſteros conſtat. Nam ſtatim in prima Regum ſtirpe, Childeberti primi, Chariberti, & Guntrani filiæ, ex fratre Nepotibus in regnum vocatis, hereditate paternâ exciderunt; & in poſterum nihil Francis antiquius aut religioſius fuit, quàm in hanc legem factis iurare; vt verè fortes ac viri nihil muliebre ne ſucceſſionem quidem admiſerint. Iam vnde primæ illæ leges Salicæ dictæ ſint; vel ab amne Sala ſeu Iſala, qui in Franconia in Mœnum influit; vel ab Salyis gente inter Francos præcipuâ, patui momenti eſt; cùm vtraque origo Francorum proprias ſanciat.

Leges Salicæ.

ciat leges. Ab iis conditis, regni anno vel quinto, vel vndecimo, vitam clauſit Pharamundus; eò memorabilis, quòd arma legibus, bellum pace, laborem otio, vel temperauerit, vel incenderit.

IV. *Clodio domat Thuringos.* Quippe ſtatim Clodio filius, regni hæres, de tranſmittendo Rheno cogitauit; nec dubium quin tranſmiſerit. Sed in præludia belli Germanos ipſos bello appetiit; ſiue vt ſuorum animos cote acueret, & ad maiora firmaret; ſiue receſſum compararet, ſi primæ ſedes repetendæ forent. In Thuringos itaque finitimam gentem mouit; quos ad pugnam populationibus cùm non alliceret, validum eorum caſtrum (Diſpargum dicunt) occupauit, in quo regni ſede conſtituta, ad Rhenum propius Francos applicuit, vt aſſiduo prædæ vlterioris ſpectaculo inflammarentur. Quin & ſpeculatores in Gallias miſit, qui cùm obuia omnia & facilia renuntiarent, vltra obiectum amnem tranſmiſit. *Peruadit in Galliã.* Romani in Gothos fines ad Ligerim tuebantur; frontem obuertunt Francis; ſed ab iis victi & cæſi ſunt; validiſſimæ vrbes in Belgio, Tornacum & Cameracum, cùm aliæ vltrò patuiſſent, vi expugnatæ. Fuítque Sueſſio vincendi terminus; quam obſidens Clodio, victus eſt morbo: militaris animi Princeps; cuius tamen facinora condit obliuio. *Anno 447.* Comatus dictus eſt, quod intonſam comam ſtudiosè aleret, ac lege ſanciuerit, vt ſolis è ſtirpe regia latè capillatis eſſe fas foret; ad inſigne maximæ libertatis, quæ neminem ſupra, infra omnes agnoſceret. Comæ ſtudium in poſteris viguit, pugnatúmque pro crinibus ac pro Diademate; *Comatus.* imò & luxus vnguenta adhibuit, degenerante in feminam, quod omnium maximè virum ſaperet. Sub eo, vt ſcribunt, contigerat clades, cuius Sidonius meminit. Ea porrò eiuſmodi fuit. Cùm Franci tranſito

Rheno, vaſtantes omnia, ad forum Helenæ, quod Heſdinum volunt, perueniſſent, occurrit Ætius Romanorum ille fortiſſimus dux, adiuncto Maioriano cum Gallorum copiis; nec ſtatim auſus manus conferere, vim arte promouit, iuuante artem fortunâ. Nam è Francis principibus vnus captiuæ nobilis formâ captus, eam in vxorem ambit & ducit; at dum miles ſolutus vino indulget, nec meminit hoſtem in proximo, Ætius vagos licentiâ aggreſſus, in fugam dat, & adactos Rhenum tranſire, in patriam veluti exilium relegat; docens nihil militi capitalius eſſe fiduciâ ſui. Hæc fuga verius quàm clades, non abſterruit Francos à voto Galliæ. Quippe vel Clodio, quod crediderim, eam obtinuit, regni ſede Ambiani locatâ; vel Merouæus ſucceſſor, ipſi affinis, eiuſque liberis adhuc impuberibus tutor datus.

Franci ab Ætio victi.

MEROVAEVS. V. *Merouæus Rex.* Anno 448.

Is à Francis confeſtim in tutelam regni vocatus eſt; imò in Regnum; cùm ferox bello gens puerile regimen nondum caperet, & virum cuperent imminentia latè pericula, tùm à Gallis, tùm à Romanis. Merouæus itaque Rex à Francis dictus, nihilò ſegnior Clodione, vrbes ad Rhenum poſitas capit, Moguntiam, Argentinam, Spiram, & Vormatiam; Belgium inde inuadens, ſecundam Belgicam, in qua Atrebates, Cameracenſes, Ambiani, Rhemenſes, & Catalauni, armis ſubiicit; ac Lutetiam vſque promotus, validam & munitam vrbem longâ obſidione expugnat. Ea regni quod parabat ſedes, & futuri caput, vincentem excepit; fuitque in poſteris nobiliſſimæ non Franciæ modo, ſed propè Europæ. Inde victorias ſtabiliturus, quas gentes domuerat, appellauit Franciam; ratus glorioſius, vt erat, victos in victoris nomen tranſire, quàm triumphantes à ſubactis populis titulos petere. Imò non tam vi & armis, quàm iu-

Francia.

ſtitiâ & manſuetudine ſibi adiunxit; quos enim Gallos vi profligauerat, amore continuit, & quadam membrorum commiſtione vnum corpus tam victos quàm victores effecit. Tunc agebat Lutetiæ Genouefa, Virgo iam anus, ſanctitate vitæ percelebris, ab ruſtico cultu in eam celebritatem prouecta, vt Regi vel Ethnico venerationi eſſet; eam enim Merouæus vidit, beneficiis auxit, & iam vrbis ſuæ Patronam agnouit. Ad ea perficienda, non leui momento aliena clades Merouæo fuit; dum poſt Attilam orbis illam luem in Catalaunicis campis profligatum, Theodorico Gothorum Rege interfecto, Ætio Romam reuocato, ac non multo poſt Valentiniani iuſſu trucidato, nullo vetante haud arduum fuit, regnum in Gallia promouere ac ſtabilire. Nec in ea pugna, in qua maius periculum contraxit hoſtes ac conciliauit, Merouæi partes deſideratæ ſunt: qui nocte proximâ præcipitantiùs in Gepidas obiectos irruens, non expectatâ lucis morâ, tanto ardore in eos dimicauit, vt cæſa vtrinque nonaginta hominum millia, maiori ſtatim cladi præluſerint. Superfuit ipſe ad fructum victoriæ decerpendum; regnúmque ferro partum, firmatum iuſtitiâ, Childerico filio iam paternæ fortitudinis æmulo, pacatum reliquit; cum agnomine Merouingiorum primæ Regum proſapiæ; quod in primis gloriæ, in poſtremis dedecori fuit; poſteaquam patrum virtus ignauiâ nepotum periit.

Marginalia: MEROVAEVS. — Genouefa ſancta. — Attila victus. — Anno 451. — Merouingij.

VI. ECCE iam conditum in meditullio Galliæ Franciæ regnum, ex conſenſu gentis vtriuſque conflatum; pace confectum quod bellum affecerat; & in filio, quem militaris virtus ornaret, ſuſcitatam ſpem patris. Cùm ſubito turbine ſpes disiectæ, concuſſa regni fundamenta, & Monarchiæ inflictum vulnus in capite; adeò nihil eſt firmum &

Marginalia: Childericus Rex. — Anno 457.

CHIL-DERI-CVS.

ſtabile, cùm ipſa principia, vnde perennitas, vacillent ac nutent. Childericus omnium votis regno exceptus, iam amore patris ſuíſque dotibus gratus, ſtatim exemplo fuit, inter regni ſpem & ipſum regnum quantùm interſit. Si quidem illicò pacis otio in ſegniora corruptus, voluptatibus totum ſe tradidit, maximè impuræ libidini, cui omne ius & fas ſolutus metu poſthabuit. Primò igitur matronarum pudicitiam, dein caſtitatem virginum ac nobilium præſertim; tentare blanditiis; auro, pollicitis, maieſtate Regis expugnare; ſi dolus non cederet, vim inferre; ac tandem ab amplexu coniugum matrúmque gremio contumelioſæ libidini raptare victimas. Hæc aliquandiu primâ acerbitate mali, veniâ adoleſcentiæ, & emendationis ſpe tolerata; ſed vbi peſtifera lues increuit, iamque à libidine Principis nihil tutum; extremis remediis morbo occurſum eſt, profligatuſque ſubditorum timor cum amore; ſubitâ defectione Childericus opprimitur, incluſus palatio ad necem poſcitur, cæteríſque Aulicis metu dilapſis, ſolus ipſe cum Vidomaro, metum inter & deſperationem medius, imminenti morti ſe comparat. Erat Vidomarus è Francorum gente clarus in paucis animi robore atque prudentiâ, Principi charus iam à puero; amore mutuo, quod in Aulico rerum, pôſt charior. Is vt Childericum ab certa morte eripiat, auctor eſt, ſibi conſulat fugâ; *Furori materiam, vt fomentum igni, detrahendam; morâ temporis mitigari iras, petitiones infenſas repelli corporis declinatione; & eſſe inglorium furioſo ſeſe obiicere. Quin ſe ipſe regno redituro ſeruet; vbi furor deſierit, rationi locum & amori fore; hac pœna ſedatum iri Francorum animos, & vltrò repetituros quem impetu tanto cæſum vellent. Suam ille operam pollicetur & ſtudium,*

Regno pellitur.

dium , effecturum vt reuocetur quantocyus , redintegratum amorem lucraturus ſtatim pœnâ abſentiæ. Diſceſſum Vidomarus perſuadet ac efficit ; mutato cultu Principem emittit ; ac nummum aureum bifariam ſecans, cuius ſibi pars altera eſſet, altera Principi ; accipe , inquit, hoc amicitiæ ſymbolum, & futuræ concordiæ ſignum. Vbi iſtam alteram partem ad te miſero, ſi cum tua illa conueniat ; credas tuorum ſtudia in te conuerſa, & in vnum animos conueniſſe. Hæc interim pars apud me efflagitabit pollicita, amoríſque mei vadem ſe præſtabit. Ita Childericus dimiſſo regno , ad Biſinum Thuringiorum Regem profugit , iacturam tantam Amici beneuolentiâ ſarciens ; Felici calamitate quæ opulentiam veram retexiſſet. CHILDERICVS.

VII. *Ægidius Rex Francorum.*

Franci interea, vt ſpem omnem abrumperent Childerico, ſibi nouum Regem conſtituunt ; & ne quis diſcordiæ per ambitionem locus eſſet, præcluſo ſibi inuicem aditu , in peregrinum conſentiunt ; futurum ideò gratum , tùm ipſis Francis quia deligebant,tùm etiam Gallis ex quibus deligebatur. Is erat Ægidius , origine Gallus , dignitate Patricius , ab Romano Imperatore iis vrbibus in Gallia Præfectus , quæ Romanæ ditionis eſſent : Sueſſione agebat, migrauítque Pariſios nouo regno. Vidomarus tametſi inopinato perculſus conſilio, tamen animum haud quaquam abiiciens , in Ægidij beneuolentiam quâ pollebat arte ſeſe inſinuat. Primùm obſequio , morum comitate, iucundis colloquiis eſſe gratus ; dein veris laudibus adulationis hamum prætexere ; at poſteaquam ſubiiſſet animum , dominari, & conſiliorum non modò eſſe particeps,ſed etiam auctor. Ergo vbi ſe Regis potentem aduertit, non oblitus ſui , non Amici, nouo modo detrudere ſolio incautum ſtatuit. Regem inter & ſubditos occulta odia iacit ; hos curat

CHILDERICVS.

vectigalibus & tributis premi, vexari vt externos, & vi extorqueri quod ſponte non darent. Eam ob rem cùm Franci nobiles quererentur, & indignitatem rei expoſtularent; eoſdem Vidomarus Principi deferebat, augebat crimina, & latenter implicabat ſuppliciis. His pauliſper artibus, malis quidem, ſed in ſpeciem iuſtis, quod rebelles in legitimum Principem plecterent, infenſiſſimum quemque Childerico è medio ſuſtulit, & in Ægidium Francorum omnium incendit odia; ſed adeò diſſimulanter & tectè, vt ab iis maximè crederetur alienus, quorum fomes eſſet & flamma. Quocirca ad eum querelas plurimùm Franci deferunt, miſeriam incuſant, promptóſque ad vindictam animos exerunt, ſi ducem habeant. Qui vt videt ſua conſilia proceſſiſſe, iamque imponendum faſtigium operi, Francorum Duces arcano cœtu ad ſe euocatos, his verbis aggreditur.

Vidomari ad Frãcos oratio.

Nihil eſt patienti acerbius, quàm miſeria ſuæ fuiſſe artificem; auget pœnam culpa, moleſtiámque ratio, quod in eam peccans, tibi pro bono malum confeceris. Hic nos, Franci, aculeus pungit, quod calamitatem noſtram peperimus, aluimus, & ſeruitute corroborauimus. Quid enim externum, Gallum, & Romanum, impoſuimus ceruicibus noſtris? Quaſi parum ſit externo ſeruire, niſi & Romano ſeruo mancipemur? Maiores noſtri tam dura paſſi ſunt, tanta auſi, primùm vt Romanum iugum excuterent; deinne cui Principi niſi noſtræ gentis obſequerentur; amantiſſimi quippe libertatis, tutelam eius ſuo potiſſimùm ſanguini tradiderunt: Nos Regem expulimus, quem natura, lex, & vota omnium, throno euexerant, vt peregrinum tyrannum ſubſtitueremus. Quid ergo querimur? Si compedes ipſi nobis procudimus? Si vltrò dedimus manus in vincula?

Sed malè queſtibus culpa emendantur, vindicanda ſunt facta factis, & petenda ab ipſo crimine medicina. Audio Childericum frugis melioris in viuis agere, mutatam indolem cum fortuna, repertam in miſeriis bonam mentem: quin eum arceſſimus? quin beneficio culpam expungimus? Pellendo externum, hoſtem vlciſcemur; reducendo Francum, extorquebimus crimini veniam: His permoti Franci; ſeu pœnitentiâ, ſeu deſiderio, ſeu timore, ſiue vltione, de reuocando Rege conſentiunt; curis Vidomari rem committunt; Childericum moneat, reditionem pro arbitratu conficiat, ſe ſpondent nihil omiſſuros, quod ſui muneris officiique ſit. CHILDIRICVS.

Res tam celeriter quàm occultè perfecta; nuntium ad Childericum Vidomarus mittit; condictum ſymbolum tradit nummi partem, hortatur vt quamprimùm redeat, iam maturuiſſe conſilia. Vbi fidem Childerico pars nummi fecit, & in eâ reſtitutum regnum, vt in altera perditum, vidit, nihil cunctandum ratus, ſe in viam dat ac confeſtim Barij occurrentibus Francis pro Rege habitus, liberatis tributorum onere Barienſibus, ac vidomaro pro amicitia gratiis actis, in Ægidium mouit. Et ille nouitate rei perculſus prodentibus Francis, Gallis attonitis, tumultuariâ pugnâ haud ægrè victus; Sueſſionem vnde primùm venerat ſe recepit; tam amicitiæ victima, quàm Childericus Trophæum; ſummæ priuatæ virtutis laude, quâ regnum partum eſt. Ita octauo poſt exilium anno, ſuis reſtitutus, calamitate melior, Childericus, throno reponitur, abdicatis vitiis quibus perierat. Vnum tamen eſt, in quo vel ſui veteris nimium memor, vel noui parum, virtutem læſerit: quod Baſinam Thuringiorum Regis ad quem profugerat coniugem, ſuas ipſius nuptias ambientem, non tecto modo ſed lecto exceperit: niſi

VII. *Childerici reditus.*

Anno 465.

Baſina vxor ſ

CHILDERICVS.

niſi ſit veniæ, quod primùm repulſa mulier, honeſtam amori cauſam prætexeret; affirmans haudquaquam voluptatis gratia ſe tantùm itineris confeciſſe, ſed viri dignitate motam & merito; vt ſicubi noſſet vllum digniorem, ad eum per quæuis diſcrimina ſe conferret. Hæc verè dicta ſeu fictè Francum expugnarunt; & admiſsâ thalamo feminâ, quæ Clodouæum peperit, pretioſâ flagitij veniâ. Narratur & ſomnium, quod de futuris nepotibus Childerico vigilanti ipsâ nuptiarum nocte obiectum eſt, ſed commentitium, vt reor, & à vatibus præteritorum inuentum. A coniugio bellum exortum eſt. Britanni plures ab Anglo-Saxonibus, quos in auxilium euocauerant, dirè vexati, in Aremoricam prouinciam Galliæ, littoribus ſuis oppoſitam, vt in aſylum confugerant. Poſteà crudelitate Saxonum auctâ, tranſuehentium numerus auctus eſt; eóque excreuit, vt ſibi nouas terras incolæ noui, ne acciderent graues hoſpitibus ſuis, quærendas armis cenſuerint. Hi itaque Adonagrio Rege conſtituto, præterea euocante Paulo Romanarum partium Duce, qui agebat Andegaui, opémque pollicente, in Francos vt violentos ſoli Gallici inuaſores, exercitum mouent. Aureliam vſque perueniunt, vrbemque ſitu percommodam occupant. Nec ſpes vlteriùs prorogata: Siquidem à Childerico ad eandem vrbem victi; Rex in pugna cæſus, capta Aurelia; Andegauum vſque Britannorum pulſæ reliquiæ, ac expugnatâ Andegauo interemptus Paulus: ita oppreſſis tam belli tubâ quàm gladio, prorogatis Franciæ finibus, victor Childericus Pariſios redit. Inde an ruſus pugnarit in Ægidium; an primâ poſt receptum regnum victoriâ vſus, eum ſequutus fugientem Coloniam vſque & Treuiros, vtrâque vrbe captâ, vltioni ſuæ litauerit, non admodùm conſtat. Certum

Britanni victi.

tum

tum eſt profugum apud Gothos Ægidium obiiſſe, relicto Sueſſione Siagrio filio. Vnde coniicere eſt expeditionem Britannicam poſtremam Childerico fuiſſe; cùm ſtatim in Siagrium Clodouæus filius bellum ſuſceperit. Ita Childericus deceſſit, cùm regnaſſet annos viginti quatuor; fortunæ vtriuſque ſpecimen; tamen à calamitate felicior, quâ temperantior.

CLODOVAEVS.

IX. *Clodouaeus Rex.* Anno 481.

Paternæ virtutis lux an vmbra filius, Clodouæus regno euectus eſt, verè Imperij Francorum conditor, quod immotis Chriſtianæ fidei columnis impoſuit. Admiſſus in Regem, ætatis anno decimo quinto, formâ egregiâ corporis, militariſque indole ſpem concitauit, quam mox impleuit. Nam vbi aliquot annis ſuorum beneuolentiam collegit; prorupit in bellum ferociſſimus iuuenis; & vniuerſam Galliam quà latè patebat complexus animo, in paternum proximúmque hoſtem ferrum expediit. Is erat Siagrius Ægidij filius; cui paternâ hereditate non Sueſſio modò, ſed in Francos titulus & odium ceſſerat. Paria in æmulis multa; ætas, ambitio, vltio, animus: diſpar euentus, Deo ad maiora Francum parante. Siagrius ingenti prælio victus, deploratâ regni ſpe, ad Alaricum Gothorum Regem Toloſam profugit, aram iam ſalute patris conſecratam; intutam tamen Clodouæi ferociæ: nam legatos ad Gothum miſit, qui hoſtem repoſcerent; ni reſtitueret, bellum indicerent. Gotho fuit ſua incolumitas alienâ potior; nec ſe cum armato iuuene, felici fortitudine incenſo, materias belli ferente, committere voluit; ſatiùs ratus fidem frangere miſero, quàm eſſe miſerum amore fidei. Traditur itaque Francis Siagrius; & ne qua ſpes in æmulo regni aleretur, truncatur capite; Clodouæo metum ſuum cum ſpe alienâ tollente. In eo bello reliqua Celtica Francis acceſſit, Romanæque

Siagrium vincit.

CLO-DO-VAE-VS. que in Gallia potentiæ vix ad memoriam nomen ſuperfuit. Nec omittendum humanitatis & iuſtitiæ facinus, quod ſub ipſâ victoriâ Clodouæus edidit. Cùm templa Chriſtianorum Francus idolorum cultor diripuiſſet, Remigius Rhemenſium Antiſtes, vir ſanctitate & maieſtate oris conſpicuus, Clodouæum rogauit, vt è ſacra ſupellectile, quam plurimam miles rapuiſſet è Rhemenſi Eccleſia, curaret vrceum quendam quem deſignabat reſtitui. Optato Rex annuit; & in proxima prædæ diuiſione, quâ priſco more ſpolia ex hoſte capta ſortiebatur miles cum Principe, agnitum vas atque ſepoſitum, ſibi extra ſortem permitti Clodouæus poſcit; rem ſacram vſibus ſacris reſtituendam; nec communi prædæ demptum vnum vaſculum damno fore. Aſſentientibus cæteris, contumacior vnus id pernegat, ſummíque audaciâ ſtrictum enſem impingit in vrceum. Vas nihilominus petenti conceſſum; Rege, quod in adoleſcente permirum, iram in annum proximum continente. Eo enim lapſo, cùm luſtrans exercitum, ad eum militem cuius audax facinus inſederat animo perueniſſet; Te, inquit, tanto in numero ignauiorem non reperi; ita malè armis inſtructus es: ſimul ipſius enſem direptum latere ſolo affligit, quem recepturus miles dum ſe inclinat, Rex demiſſum caput bipenni feriens; ſic, ait, Sueſſione me feriebas in vrceo. Mors læſum, ſtupor & metus omnes inuaſit. Nec erat maioris fortitudinis ſumpſiſſe pœnas, quàm moderationis tanto pòſt tempore; quaſi parcitam à Clodouæo iniuriam Rex vindicauerit.

Vrceum reſtituit

Et militẽ punit.

X. Sub idem tempus parata ipſi coniux & tradita; quæ res à cupiditate & amore profecta, mirificâ Dei prouidentiâ in vniuerſum Chriſtianæ rei commodum ceſſit. Erat Gundebaldo Burgundionum Regi ex fratre neptis,

Clodouæus Clotildim ambit.

neptis, Clotildis nomine, formâ corporis & ætatis flore conſpicua: hanc legati Franci, dum aliquoties cum Burgundo agunt, viſam & probatam immenſis laudibus Clodouæo prædicant formam, mores, indolem, digna omnia regio thalamo. Ea quænam eſſet percontanti narrant; Gunderico Burgundionum Regi quatuor liberos ſuperfuiſſe, Gundebaldum, Godegiſillum, Chilpericum, & Godemarum; ſtatim à patris obitu, duos illos natu minores in maiores arma ſumpſiſſe, adiunctis Alemannis commiſiſſe pugnam, quâ victi maiores, minores in regnum euecti; Gundebaldum fugâ elapſum latuiſſe tantiſper, dum Alemanni reuerterentur in patriam; mox exſurgentem, quaſi rediuiuum cadauer è tumulo, ſecuros & incautos fratres Viennæ oppreſſiſſe; Chilpericum in vrbe cæſum ſuos adhortantem; Godemarum in turri quam propugnabat iniectis flammis arſiſſe, vxore & liberis coniectis in puteum; Chilperici filias, alteram Mucurinam adſcriptam veſtalibus ſpe nuptiarum abſciſsâ; alteram vix cunis egreſſam, pulcherrimâ formâ cepiſſe patruum, ereptámque morti apud ipſum regio cultu educari; eam eſſe Clotildem, de qua ageretur. His incenſus eſt animus Regis; iuuenis ambitioſus in regnum Burgundiæ adiecit oculum, amauítque Virginem, cui ſpes tantæ litis in dotem eſſet. Sed vt Gundebaldo repulſam omnem intercideret; ſtatuit prius amorem puellæ comparare, capútque negotij expugnando ipſius animo ſtatim conficere. Clàm Aurelianum, ſibi fide & induſtriâ perſpectum, ad eam rem legat; qui mox in Burgundi palatium conſilio & innoxiâ fraude penetrauit. Aduertit Clotildem, dum templo egreditur, ſuâ manu ſtipem mendicis porrigere; ideo poſtridie ſe vili indumento tectum iis immiſcet; & felici audaciâ dum accipit ſtipem à Virgine,

CLODOVAEVS.

Et obtinet.

CLODOVAEVS. Virgine, pulcherrimæ dextræ oſculum figit. Mota temeritate hominis femina, in eum aſpicit, obſeruátque ex ore & filo corporis quidpiam inuſitatum & mendico maius. Tunc deſignatum, vbi domum rediit, per miniſtros fidos iubet inquiri, addu&úmque interrogans, cur tam audacter & temerè ſe geſſiſſet, audit Clodouæi amorem & vota, reſpicit munera, mox incenditur; & vbi'de cultu Chriſtianę religionis fidemnuntius fecit, ſe ſpondere Regi non abnuit. Gundebaldus aberat bello diſtractus; poſteaquàm rediit, Clodouæus iam ab Aureliano Clotildis mentem edoctus, eam à Burgundo ſolemni legatione in vxorem petit. Perculſus eâ petitione Burgundus, nec dubitabat quin quæreretur ſceptrum in nepte, varia texere; rem diſcutiendam conſilio, requirendum aſſenſum virginis, nec Chriſtianæ fidei magno periculo eam cum Ethnico iungendam. At diſcuſſi ſtatim repulſæ prætextus; adhibiti in conſilium viri, vt imminens à Franco bellum amouerent, cenſuerunt pro nuptiis; aduocata Virgo conſenſum iam præbitum affirmauit; incolumitatem fidei ſpoponderunt legati; imò incrementi ſpem fecerunt, ſi Clodouæus eam ſuſciperet; quibus Gundebaldus tandem impulſus eſt, vt neptem traderet, quaſi victam arcem & profligatam. Nec illa quo animo in Patruum foret clàm

Clotildis vltio. habuit. Cùm enim in Burgundiæ fines perueniſſet, iuſſit ex ſuo comitatu Francos, quaſi in hoſtico agerent, rapere prædam, flammáſque iniicere; quibus inſpectis, gratias habuit Deo, quod tunc primùm necem paternam vlciſceretur: adeò flagrat vltione mulier, quam in ipſo Amore perſequitur. Exceptâ Clotildis ſummâ gratulatione, celebratæ hilaritate publicâ nuptiæ; quas nec

Filij. Deus liberorum dator fructu orbauit; ſiquidem nupta filium peperit. Illa quo zelo fidei ardebat,

ardebat, à Rege impetrat, vt paternam ſpem futurúmque regni hæredem, ſalutaribus tinctum aquis, Chriſto conſecret; quod effuſo matris gaudio & Chriſtianorum omnium obitum, noménque Ingomirus infanti inditum. At Deus, vt præſenti patientiâ futurum beneficium ſtaret, puerum de more indutum albo repentina morte eripuit; lugente matre quem Secundò genitum gratulabatur. Enimverò mirùm pietatem Reginæ in tam graui caſu conſtitiſſe; religionem probro vertit Clodouæus, incuſans coniugem quod ſuperſtitiosâ ceremoniâ necauiſſet filium; *Imò*, inquit illa, *Deo meo gratias ago immortales, quod vteri mei partum illum primum, Diademati natum, ſpemque noſtram, dignatus ſit ad regnum ſuum euehere, longè iſti noſtro anteponendum.* Digna mulier numeroſiſſimâ ſobole, quæ prius cœlo quàm ſibi pareret; cui & maritum poſtea peperit, & gentem Francicam; ita cumulat beneficia Deus, ac munificentiam vnde exigit, præſtat. Verùm rurſus Reginæ conſtantia admoderante cœlo tẽtata eſt, in ſecundo partu eóque felici nam enixa filium, cùm & eum ablutum vndis, Clodomirum dictum, Deo vel ſi vellet rapere obtuliſſet; is ſtatim fraterno fato cepit ægrotare, minaríque mortem imminentem, increpante grauiter Clodouæo, quòd Deorum potentiam ſuperſtitione prauâ irritaret. Infans tamen precibus matris conualuit; eodem Deo quam probat patientiam coronante.

CLODOVAEVS. *Et religio.*

XI. *Clodouæus in Alemannos;*

Clotildis interea pro religione piè anxia, nihil omittebat quo Regem ad Chriſtianam fidem adduceret. Demulcebat obſequio, manſuetudine morum cicurabat ferociam indolis, & potens blandimentis vxoriis, per amoris illecebras Chriſtum oggerebat. Sed innutritus libertati animus, & cupiditatum licentiâ vagus, quaſi equus indomitus, ſeſſo-

rem

CLODOVAEVS.

rem Deum nondum admittens, detrectabat innoxium frenum, cùm multò moleſtius à vitiis ferret. Fruſtrà tamen impugnanti Deo obſiſtitur. obfirmato in amorem animo vis paratur; nempe Martia indoles Martis periculo domari debuit. Rem porrò totam ita confecit euentuum auctor. Alemanni Germaniam latè incolentes, felicioris ſoli deſiderio, expetunt Galliam, vno Rheni alueo ſeu foſsâ diſiunctam. In aduerſa ripa Francos inſpiciunt & Burgundiones euentu proſpero ex ſua Germania irrumpentes, quæſitas ſedes in alienis terris poſuiſſe; ſe non impares vel numero gentis vel animo, pigros ignauiâ ſuo in ſolo ſcarabæorum inſtar deſidere; excutiendam ſtatim inertiam, & traiecto Rheno Francis ipſis bellum inferendum. Conueniunt ingenti multitudine, iiſque Francis qui citra Rhenum in tranſmiſſione Patrum ſubſtiterant ſibi adiunctis, numeroſo exercitu tranſeunt amnem. (hæc veroſimiliùs ex Aimoino, quàm quæ nouus ſcriptor effingit) Clodouæus expeditionis famâ excitus, inſtructis copiis ad Tolbiacum in Colonienſi agro vt putatur, Alemannis occurrit. Cùm vtrínque pugnæ ardor eſſet & copia, infeſtis armis ſtatim concurſum eſt. Rex Francus agendos equites ſibi ſepoſuit; pedites Sigeberto Colonienſi affini ſuo attribuit. ſtabant ex aduerſo incenſis animis Alemanni, certi mortis, ni vincerent. Pugna conſeritur, diúque anceps hæret victoria, donec à Francis declinari ceptum. Sigebertus peditum ductor grauiter læſus diſcrimen ingens ſubibat, niſi à filio ſeruatus, ereptus eſſet morti & pugnæ. Duce ſaucio, primùm repidatum à milite, mox is dum rapitur, retroacta veſtigia; pòſt eo abſente, diſiecti ordines, & in fugam acti. Inde vis omnis hoſtium in equitatum incubuit; certatum acriter, donec Franci oppreſſo numero, & deſtituti

Ab iis vincitur.

deſtituti a pedite, abiecti mox animo, terga vertunt. Clodouæus interim Ducis & militis obire munia, adhortari ſuos, voce, ferro minari & premere, præire exemplo, & in hoſtem obuium ruere; at conatu irrito; præcipitem fugam nihil ſiſtit. Tunc humani auxilij ſpe abſciſsâ, in deſperationem procliuis animus implorandæ opis Diuinæ meminit; nec dubitauit appellare potentiam illam, quàm ſæpe Clotildis inſuperabilem aſſeruerat. Chriſte, inquit Rex, potentiſſime Deus, quem coniux mea colit & prædicat, voueo me tibi in trophæum, tuíſque legibus obſequuturum, ſi mihi victoriā hoſtium tribuas. His verbis melius quam Romuli voto, Deus ſtator fugam inhibuit. Mutant vices victor & victus, ſubitus pauor Alemannos inuadit; hærent, trepidant, cedunt, terga vertunt: Francos inſtauratus ardor impellit, reuocatus pedes equitem ſequitur, vno omnes impetu in hoſtem proruunt; ſtupet rei miraculo Clodouæus, & ipſe nouo igne ſuccenſus, fulmineo enſe in nutantes ordines rapitur. Pugna in fugam, fuga in cædem deſiit, ipſo Alemannorum Rege inter primos cæſo. Quare victoris appellantes clementiam victi, reditum ad ſuos impetrant, ſeque in poſterum vectigales Franco conſtituunt, in monumentum victoriæ. Ita Regis animus profligatus periculo; proluſúmque poſteris vnde petendæ victoriæ, & ab aduerſis rebus quid ſperandum.

CLODOVAEVS.

Et vincit.

XII. Nec ſegnior Clodouæus in exequendo quàm vouendo fuit: acceptis in fidem victis, nihil prius habuit quàm properare ad coniugem, ipſámque victricem peruicacis animi profiteri. In itinere Vedaſtum Abbatem obuium Tulli habuit, ſanctitate morum ad infulas Atrebatenſes poſteà euectus; mox cum Remigio Clotildis occurrit. Ea vbi Pariſiis optatiſſimum nuntium accepit, victoriæ non de

Clodouæus fide imbuitur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CLODOVAEVS. de victis modo ſed de Victore ipſo reportatæ triumphatori Deo gratijs habitis, celeritate maximâ aduolat Rhemos; Remigium Antiſtitem, virum illum cœli dotibus cumulatiſſimum, orat, vt quamprimùm ſe ad Regem conferant. Referre magni ſi recentem à beneficio animum occupent; tundendum chalybem dum ab igne candet: Moram Dæmoni omnem abrumpendam, nec ſpatium inſidioſæ vulpi permittendum, quo vel teneram mentem ad priora trahat, vel in arcanam Hæreſim per ſatellites ſuos impellat. Currenti calcar admouebat mulier; vterque Regi obuiam prodit; ac poſt mutuas gratulationes, ac tradita fidei prima rudimenta: Rhemos ad ſalubrem initiationem Baptiſmi omnes conueniunt. Ibi Clodonæus ex Cathecumeno iam Apoſtolus, vt plures victimas Deo Chriſto compararet, abductóſque ab Idolis Francos veræ Religioni traducat; cùm id longè melius amore præſtari quàm vi calleret, cōuocatâ Principum concione, palam voluit aperire cōſilij noui rationem. Aderat Remigius qui Diuinâ eloquentiâ fulciebat Neophytum. Sic autem ſuos affatus ſcribitur. *Non ambigo, Franci commilitones, quin hæc mei animi ſententiæque mutatio magnam vobis admirabilitatem pepererit; nec enim is fui, quem vel leuitas vel inconſtantia retrorſum egerit. Summum itaque momentum eſt, quod hodie muter. Ita enimuerò, & quidem tātum, quanta eſt mea veſtrúmque omnium ſalus. Recogitate in prælio proximo qui fuiſtis; cùm acti in fugam ignominioſam, hoſtibus terga cædentibus, ſub ipsâ mortis laniena, ſpem nullam vitæ ne à deſperatione quidem petebatis. At vos ijdem repentè mutati, terga in ora, fugam in gladios, metum in audaciam, mortem in victoriam, breui temporis morâ conuertiſtis. Vnde improuiſum ſubſidium? Non à Ioue aut Marte;*

Habet concionem.

quorum

quorum præter inania ſimulacra nihil admodùm eſt; Sed à Chriſto Deo, cuius potentia terminis nullis, nulliſque effectibus circumſcribitur. Et verò, quid Francis, quos Palmarum plurium ſpes incendit, conducibilius, quàm ſi pugnent eius auſpiciis, qui Romano ſubacto Imperio, iam de Europa triumphat. ac de reliquo orbe propemodùm? Qui Conſtantinum, vt audio, & Imperatores haud paucos, grauiſſimis ereptos periculis, per vexillum Crucis, ad mirificos triumphos euexit? Qui terrarum potens, cœlique Dominus, lauros largitur ac Diademata, vnóque nutû fata omnium condit & ſancit. Hunc igitur Imperatorem optate milites, Seligite Duces, habete Principes; huic ſacramento dicite; victoriarum certi ac triumphorum, quos in hac mortali vita in æternæ ſpem repræſentat. Poſt militarem, concionem, Remigius Chriſtianam habuit; ac quâ præditus erat tùm Religione tùm dicendi vi, tam piè tam ardenter perorauit, vt Francorum militum ingens numerus, & haud pauci Procerum, abdicatis Idolis Chriſto adiuncti ſint. His conſtitutis, omnibúſque ad Baptiſmum Regis expeditis, peruigilio Paſchatis, vel, vt alij volunt, Chriſti Natalibus, ſe Rex ipſe in Rhemenſi Eccleſia, numeroſiſſimâ ſpectantium turbâ, ad Sacroſanctum Balneum admouet; Sed modo qui hominem nondum Chriſtianum ſaperet. Incedebat vultû erecto, audaci ingreſsû, magno corporis habitû, pretioſâ veſte ac ſplendidâ; comâ præcipuè in Francorum morem, ambitioſè defluente ad humeros, Cirris æquali fimbriâ circinatis, & redolenti vnguento madentibus. Pupugit præſulem vanitatis vel pereuntis indicium, Regem admonuit, vt tumentia colla deponeret; Non eum eſſe Chriſtianæ demiſſionis ornatum, nec pœnitentiæ cum exquiſito cultû conuenire. His monitis Clodouæus egregiè comparatus, ſacris vndis abluitur

CLODOVAEVS.

Baptiſmum ſuſcipit.

CLODOVAEVS. abluitur, effuſâ Francorum Gallorúmque lætitiâ; eodemque Balneo Audofleda ſoror, ac cæteri proceres immerguntur; gratulante cœlo maximum Chriſtianæ rei emolumentum. Quæ gratulatio miraculo patuit: Nam qui oleum ampullâ incluſum ad inungendum Regem deferebat, cùm præ turbâ ſpectantium ad Remigium non poſſet accedere, vicariam columbam nactus eſt; quæ haud dubiè prouiſa cœlitùs dereptam à Sacerdotis manu phialam fulgenti roſtro ad Antiſtitem detulit. Nec poſteriora cœleſti prodigio abrogant fidem; cùm poſteritas hactenus hanc Ampullam veneretur vt ſacram, & liquor in Regum inauguratione ſæpiùs fuſus, nullâ humanâ ope reſtitutus, integer tamen & indeficiens perſtet; Nouum Francici Regni Palladium, cuius durationem fouet aut ſequitur. Clodouæus gemino Regno inauguratus, Pariſios rediit; poſuítque in fundamentum fidei & Religionis Templum, quod ſanctis Apoſtolis Petro & Paulo, Chriſtianæ rei columnis ſacratum voluit. Creditur eo tempore, ne qua vel vmbra ſuperſtitionis prioris hæreret, mutaſſe Regum inſignia; ac pro tribus coronis lilia aurea ſcuto cæruleo impreſſiſſe. Nempe hæc lilia, quæ feraciſſimis ſurculis per Europam Aſiam atque Africam inſita, & Religionis fragrantiſſimo odore, & radianti victoriarum ſplendore, vel prius miſſa ſunt cœlitùs, vel cœleſti curâ ſeruata poſteriùs.

Sacra Ampulla.

Lilia Francica.

XIII. Dùm hæc geruntur, Clodouæi nomen tranſgreſſum Alpes in Italiam penetrat. Alemannorum haud pauci tothiacâ victoria ſub iugum miſſi, cùm vectigal legéſque à Francis impoſitas moleſtiùs ferrent, ad Theodoricum Italiæ Regem confugiunt, vel nouas impetraturi terras quas colerent, vel in Francum impotentem victoriæ inſtigaturi. Erat Theodoricus Europâ totâ clariſſimus, Gothici

Theodoricus agit pro Alemannis.

thici Regni in Italiâ conditor:Quippe qui ab Scythiâ Europæa primùm Conſtantinopoli imminens, & ab Zenone muneribus atque honoribus delinitus; mox in Occidentem verſus, Odoacro Herulorum Rege Rauennæ cæſo, occupatâ Italiâ, Romæ Imperij ſedem conſtitueratiac quâ Viſigothorum affinitate in Hiſpania & Gallia Dominantium, quâ ſuis Belli Paciſque virtutibus, famâ Iuſtiſſimi potentiſſimique Principis conciliatâ, iuxta omnibus tam admirationi erat quàm terrori. Is Alemannorum vota nec repulit prorſus, nec admiſit: Quippe fortiſſimam Gentem in Italicum ſolum immittendam non cenſuit, multò minus Bellum in victorem Regem ſuſcipiendum. Quocirca viâ mediâ inita, cùm excuſaſſet agrorum inopiam, ſe apud Francum deprecatorem ſpopondit, Scripſitque ad Clodouæum epiſtolas; Quibus dilaudatâ mirum in modum Alemannorum victoriâ, hortabatur rogabatque, vt ſummum Palmæ faſtigium clementiam adderet, ac proſtratis iam hoſtibus indulgeret commodius fœdus. Adiunxitque munus rei aptiſſimum, cytharœdum, qui ſuauitate vocis ac fidium pulsû, martiam Franci indolem ad temperantiam pacis inflecteret. Eo nuntio ſe vinci patitur Clodouæus, ac Theodorici precibus flagitata condonat. Nimirum agitabat animo Gothicum Bellum, Quod & delibaſſe crediderim,in Alaricum Viſigothorum Regem, iamdiu æmulum, Regnique confinio obnoxium iniuriæ, tam ferendæ quàm inferendæ. Hunc primum motum ex Epiſtolis Theodorici apud Caſſiodorum colligo; Quarum vna ad Gundebaldum Burgundionum Regem conſcripta, planè oſtendit hanc legationem non ſuſceptam altero in Viſigothum bello;cùm Gundebaldus iam regno ſpoliatus, in Italia priuatus ageret; ſed in hoc prioris belli apparatû. Conſtat

CLODOVAEVS.

Et Gothico bello intercedit.

B

CLO-DO-VÆ-VS.

autem ex Epiſtolâ Theodorici ad Alaricum, iam occupatam armis à Clodouæo Prouinciam, è nube cum fulgetro prorupiſſe fulmen; quem nihilominus à Belli conſiliis ſtudioſè deterret; ſiue quod viſigothi diuturnâ Pace iam elanguiſſent, nec ideò cum victrice & feroci gente committendi; ſiue ſpe recuperandæ Prouinciæ factâ, amicâ ad Francum aliosque Reges legatione; quorum officia vel arma ad eam pacem vel impetrandam vel conficiendam appellet. Et ad eos ſcripſit; ad Gundebaldum quidem, vt pro mutua affinitate, diſtractam concordiam Principum inſtauraret: ad Hermenifridum Herulorum Regem ſiue Turingorum paulò aſperiùs, vt omiſſo bello & præciſo, legatos ad Francum mittat, qui de pace agerent, & initum contra Alaricum fœdus, niſi amicâ lite contenderet Francus, ſtatim reſcinderent: poſtremò ad Clodouæum ipſum, qui belli fons & cardo conſilij, litteras dedit; quibus primùm veluti affinem dehortabatur à bello, quod ſuis populis graue, moleſtumque omni Galliæ foret; tum admonebat & propemodùm minabatur, ſi porrò pergeret, ſua cæterorumque Regum arma vnâ in eum conſenſione mouenda, communemque hoſtem omnium fore, qui vni amicus eſſe reſpueret. Tot Principum conſpirans animus Clodouæum fregit; legati beneuolè admiſſi; de pace actum eſt; & reſtitutâ cum Viſigotho concordiâ, Theodorico gloriæ fuit, diſcuſſiſſe tantum belli apparatum, interceſſiſſe Principum armis, ac pro totius Europæ arbitro, vinculo pacis contraria ſtudia animoſque oppoſitos colligaſſe. Hæc armorum conciliatio tam moleſta Franco quàm iucunda cæteris fuit; quippe obiectos ſuis votis aggeres, ereptam appetenti prædam, ſpecie precum minas atque imperium, detractamque metu victoriam, impotens animus adſcribebat iniuriæ.

CLODOVAEVS. XIV.

iuriæ. Tamen ne ſe vnicum tam multis opponeret, cedendum tempori ratus, Alaricum diſtulit, nec omiſit, ſtatimque animum ad Burgundicum bellum applicuit.

Burgũdici belli cauſa,

Nec cauſæ deerant, quibus honeſtè arma prætexeret. Gundebaldi fratricidæ ſcelus flagitabat vltrices pœnas, præſertim à Franco, cui Clotildis vxor, ſeu iuſta Nemeſis,ingerebat Sanguinem Patris, repoſcebat eadem regni partem, & vi raptam dotem,quæ Principum lis eſt, armis repetebat. Godegiſillus accedebat Gundebaldi frater, cui pars regni longè minor obtigerat, nec ea admodùm tuta, cùm à præterita fratris ſæuitia futuram perniciem auguraretur; atque adeò Francum vrgeret crebris flagitationibus, vt armis communibus communem hoſtem aggreſſi, tot ſcelerum cauſam eriperent, partiendam inter ſe. Rem promouebat magnus conſiliorum cardo vtilitas; nam Burgundiæ regnum in feraci ſolo, ad Ararim & Rhodanum inclitos omnes latè expaſſum, Franciam arctons conſcribens limite,Clodouæo cupiditatem & ſpem incenderat,proximè inflammabat,quod Burgundus in Alaricum longè propenſior, non tam pacem Franco quàm ſecuritatem Gotho confecerat. Communicatis itaque

Et initia;

cum Godegiſillo conſiliis, arma ſtatim expedit Clodouæus, nullaque morâ in Burgundum mouet; nempe imparatum vt occupet, ac Theodorico pacis conſilia iam illato bello præripiat. Gundebaldus inopinato hoſte perculſus, contractis quàm celeriter copiis,miſſiſque legatis, ad fratrem primùm, qui in communem Burgundorum luem pro ſalute patriæ euocarent; tum ad Alaricum, vt iunctis viribus perinfenſum vtrique hoſtem repellerent; mox ad Theodoricum, vt iiſdem officiis quibus Alaricum, & ſe pariter filiæ coniugem, in prædonem publicum tueretur; nihil prætermiſit, quo procellam minantem

CLODOVAEVS. diſiiceret. Enimuerò iam maturis pœnæ ſceleribus, implorata fruſtra ſubſidia, traditúſque ſuis viribus fratricida. Si quidem Alaricus ne contractum fœdus ſocero inconſulto abrumperet, præſtolatus eſt eius arbitrium; & is lenta duntaxat officia celeritati belli oppoſuit; at frater inſtruxit quidem exercitum, ſed in fratris vt patuit ſtatim perniciem. Interim Clodouæo tumultuarium militem Burgundus obiicit, Godegiſilli exercitum qui propius aberat in horas operiens; adfuit tandem, ac ſpectante Burgundo, Franco ſe adiunxit; occultis odiis iam prorumpentibus, quò tutiùs, eò acerbiùs. Inde metus, conſternatio, & fuga Burgundiones inuaſit; qui ſe in vnum ægrè tuerentur, duobus iam impares, timentium ſpem fugam occuparunt. *Gundebaldus fugit.* Gundebaldus ipſe ſecundis amnibus Arari & Rhodano ſpem regni committens, longius à poteſtate vincentium ſe abduxit; ratus ſe incolumi delibatam duntaxat victoriam, & facilè perdita faciliùs recipi. Nec Clodouæum id conſilij latuit, qui Godegiſillo in Burgundia relicto, vt inuidiam nouæ victoriæ temperaret, iiſdem amnibus ad Auenionis muros deportauit exercitum. Ea vrbs eſt in ſolo Cauarum obiecta Rhodano, ad diuturnam obſidionem ſitu opportuna; tunc Gundebaldi ara & aſylum; ſiue tanto loci interuallo hoſtem vt eluderet, ſiue aduolantem propugnatione longa vt frangeret; ſiue à Theodorico vt abeſſet propius, à quo iuuaretur, vel deploratis omnibus reciperetur. Tamen ſpei vanæ iam damnabat obſeſſum Francus; oppugnationem vrgebat acriter; & imminebat Burgundo calamitas, ni ſe cum Vrbe dederet, cùm adeſt ſubſidium in extremis poſito quàm opportunum. *Regno reſtituitur.* Arelatem validam vrbem atque opulentam, ad Rhodani ripam, infra Auenionem viceſimo circiter milliari, obtinebat Aredius quidam,

vir

vir prudentiâ militari & fortitudine clarus : is Burgundo iam fœderatus, cùm incendium ſibi admoueri propiùs cerneret, ſua intereſſe ratus ne amico vetere oppreſſo, cui regni fines pro termino forent; flagrans ambitione & victoriæ gloriâ iuuenis, quem iam Gallia tota non caperet, ditionem ſuam delibaret tam propè; ad Clodouæum ſe confert, impetraturus pacem Gundebaldo, ac quidem numeroſo milite accinctus, petita ſi Francus renuat confecturus. Francus obſidione longa fatigatus, conditionem pacis admiſit : auro damnatus in expenſas belli Gundebaldus, maior terræ portio fratri attributa, ac in poſterum Burgundiæ regnum Franco vectigale. CLODOVAEVS.

XV. *Gundebaldus pacem turbat.*

Putabatur id fœdus non modò præſentia, verùm etiam futura bella deleuiſſe, cùm ambitioſa Gundebaldi immanitas rurſus Francum in arma exciuit. Pars regni Allobroges, quorum caput Vienna, Godegiſillo obtigerât, ſeu fortuitò, ſeu Gundebaldi induſtriâ, vt fratri longius amoto à Francis, amicorum vel conſilia vel auxilia interiectus vtriſque præriperet. Licet ex euentu Gundebaldi mentem colligere. Vix enim Clodouæus Pariſios conſtituta pace redierat; quinque Francorum millibus Godegiſillo in præſidium relictis, cùm vltione cupiditatem Gundebaldus incendens, collecto milite, fratrem pacis titulo ſecurè agentem Viennæ aggreditur, vrbemque bello imparatam omni vi oppugnat. Godegiſillus in hoc rerum articulo deprehenſus, ſtatuit propugnatione lentâ hoſtem repellere, dum à Franco implorata ſubſidia conuenirent. Eam in rem, ſiue frumenti inopiâ, ſiue quod diffideret ciuibus, paganam & infirmam plebem vrbe emittit. Sed inde lues, vnde remedium; adeò mortalium cæcutit prudentia; nec propius quæ futura ſunt prouidentur. In eiectorum turba, *Viennā capit.*

CLO-DO-VAE-VS.

quidam curator fontium deturbatus laribus ſuis ſimul dimiſſus eſt: is contumeliæ vertens, quod artem ſuam & operam Rex flocci faceret, eâdem arte vlturus iniuriam, aperit Gundebaldo expugnandæ vrbis rationem. Docet aquæductum eſſe ſubterraneum, qui ab vrbe media latente cuniculo in patentes agros penetraret; eius viam ſibi vni perſpectam, obſeptam quidem ſentibus, & intricatam multis retrimentis; ſed expurgari poſſe faciliùs, admiſſumque militem in vrbis forum tutò perducere. Gundebaldo conſilium placuit; repertum aquæductus caput, nocturnis operis purgatus cuniculus, intromiſſus miles, & quà ſalubribus aquis olim via, Mors properans in ciuium perniciem erupit. Obſeſſi inopinato pauore, ad proxima loca quique confugiunt; Godegiſillus in obuium Arianorum templum ſe abdit; Franci præſidiarij iuncto agmine in turrim euadunt; ciues vincentium ferro paſſim obiecti. At in templum peruadit Gundebaldi furor; aramque amplexus, ac fraternum nomen ingeminans, Godegiſillus ambitionis victima miſer confoditur; è turri vi aut pollicitis euocati Franci perimuntur; tandemque Burgundus fratricida tertiùm tanti ſanguinis ſumptu imperium parat. Quæ pœna ſceleratum virum exceperit, ex Annalibus noſtris parum liquet: Sanè haud dubiè in vindictam arſit Clodouæus, vicitque commiſſo prælio Gundebaldum; ac Burgundia citra Ararim vincenti tradita; reliqua ſigiſmundo Gundebaldi filio permiſſa, vel ab ipſo Clodouæo, vel à Theodorico ſibi victoriæ partem vindicante, in quam, vt volunt, pecuniam contulerat. Poſtmodùm Gundebaldus ſpretus & inglorius in Italia obiit; regno tot criminum fructu orbatus, ac ſibi in ambitionis pœnam ſuperſtes.

XVI. Expedito Burgundico bello, Gothicum longè

longè grauius maioriſque molis Francum vrgebat. Abſterrebant ab eo multa, incitabant plura. Primùm Gothicum nomen latè per Europam totam propagatum; gens inuicta, cui ſeruiret Italia iam olim Domina, Hiſpania ſubiiceretur, ac ipſa Gallia à ligeri ad Pyrenæos fortiſſimos pugnaciſſimoſque populos ſubderet; id inquam nomen & gloria arduam ſuæ gentis victoriam præferebat. Deinde vna tot inter populos locis diſtantes conſenſio, vt tametſi Oſtrogothi Italiam & inſulas ad orientem poſitas occuparent, partes occiduas Viſigothi, idem tamen omnium animus, conſpiratio eadem, tam immenſum corpus prouocanti metum incuterent. Nec dubium, quin Alaricum aggredienti Theodoricus occurreret; primùm belli minas, vt antea diſcuſſurus officiis; dein ſi amica interceſſio minus poſſet, adiuncturus armatam, & dextras Herulorum victrices effuſurus in Franciam. Imò Alaricum vel ab affini deſertum, non eum eſſe, de quo facilè trophæum erigas; virum non inſtrenuum, dolis vbi poſceret res inſtructum, opulentis ac populoſis prouinciis imperantem; quas amnes, montes, ac munita caſtra protegerent, quaſque verè Gallorum oſſa ac neruos diceres; de imperio, religione, ac ſalute, deſperatione ſumma dimicantem, nutanti ancipitique victoriæ vim inferre poſſe. Ex aduerſo ardenti in bellum animo incitamenta non deerant. Porrò maximum erat, Chriſtianæ religionis amor & ſtudium: occurrebat Arianam hæreſim luem eſſe, quæ ſparſa, tum ſinceram fidem, tum in Regem obſequium perditum iret; euellendam protinus ſtirpem ne ſerperet. Quid, quod ex ſuis rebelles & ſcelerati, apud Gothum non impunè modò, ſed etiam aucti præmiis agerent; quaſi Francorum mores & innocentiam expugnare hac mercede vellet: Et præbita clam Gundebal-

CLODOVAEVS. *De bello Gothico deliberatio?*

CLODOVAEVS. do auxilia, aperiebant hoſtem vel occultum. Poſtea inflammabat iam accenſam mentem cupiditas tot prouinciarum ac gentium, vt Francia protenderetur in Galliam vniuerſam, ac Pyrenæis quaſi naturæ terminis conſcriberetur. Stimulabat æmulatio quædam honoris & gloriæ, ob quam anteà Gotho ſingulare certamen indixerat; & ſanè erant oppoſita in vtriuſque moribus ſtudia. Nec perdifficilem expeditionem fore, quantùm primò intuentibus videretur. Theodoricum obſequij ſpecie demulcendum, iam aſſuetum auctoritati togatæ, ægrè ad vim & arma iturum; Si eat, diſtare longius; Alaricum promptum & obuium, interea dum armantur Itali, occupari poſſe. Viſigothos deliciis & voluptatibus emollitos, bellicæ artis propè immemores, vnâ Patrum gloriâ ſeu laruâ terribiles, tam facilè vinci quàm Burgundos poſſe; iis Francos opponi, bellorum vſu aſſiduo, decerptíſque palmis feroces; pandenda vela fortunæ dum afflat, non excludendam ieiunitate animi bonorum copiam; imò Deum adfuturum votis, ac pro ſuo cultu per Francorum manus pugnaturum. Ergo conſtituitur bellum, quodne temerè videretur indictum, prius legati ad Alaricum mittuntur, qui fugitiuos repetant, & de poſtulatis Clodouæi agant: Eorum dux Paternus, vir ſagacis prudentiæ, tam doctus retegendi alteriùs quàm tegendi ſui. Is honorificè ab Alarico exceptus, comperit prona omnia, in pacem quidem, ſed ſubdolam; Gothum expetere Franci colloquium; affinitatis ineundæ cupiditatem multam præ ſe ferre; quæ ſolemnis eo tempore, dum alteri barbam futurus affinis manu contrectaret; adeſſet Clodouæus; in arbitratu ſuo futura omnia. Sic indicta colloquio tempus & locus; placitúmque vt Reges comitantibus paucis, inermes, ad iungendas dextras conuenirent.

Legatio ad Alaricũ.

Clodouæus

Clodouæus pace modica bellum interiungens, ſimul vt Theodorico concinnandæ concordiæ modum excuteret, abſque mora in Aquitaniam tendit;ac condicto loco iam proximus, eundem Paternum ad Alaricum præmittit .exploraturum an inermes,quóve numero Gothi accederent. Nudos quidem armis Paternus reperit;ſed fraude ambigua virgas ferreas flagellorum loco geſtare manibus,quibus infligerent vulnera,ſi animus foret.Exclamare illicò legatus,appellare ius gentium,violatam fidem & pacta dicere,intentari necem Clodouæo,paratasque virgas ad nefarium facinus. Cùm id pernegaret Gothus,caſumque fortuitum affirmaret,infectis rebus diſceſſum eſt, miſſique à Franco ad Theodoricum legati , qui violatum ab Alarico Regem expoſtularent;; miſit Alaricus & ſuos;quibus auditis Gothus affinem ſuum pecuniariâ multâ damnauit. Sed & noua iniuria Clodouæum ſtatim in bellum impulit; cùm legatus ad Alaricum pro hac multâ repetendâ datus,contumeliâ affectus eſt , ac læſus grauiter , occultâ Aulicorum fraude,per nefas aſſentantium Principi.

CLODOVAEVS.

Pax in bellum vertitur.

XVII. Nihil igitur cunctandum ratus, bellicum inſonat Clodouæus,diuiniſque actus auſpiciis,cum delecto milite,priuſquàm a Theodorico ſubmitterentur auxilia,in Aquitaniā mouet. At more imperatorio, antequàm in hoſticum penetraret,ita è ſuggeſto allocutus eſt milites. *Virtutis veſtræ ſecurus, commilitones fortiſſimi , non eò vos aduocaui , vt concione mea facerem animos;noui quos delegerim,quos ſub ſigna miſerim,quorū dextræ victrices Burgundorum ſanguine etiam num calent:Sat mihi hodie fuerit,in quem hoſtem agimur,aperire. Nempe in eum,qui diuina humanáque iura violarit, qui Regi veſtro necem inferre,ac vobis omnibus in legato tentauerit.Nam quis illi non inferat*

Clodouæi ad milites oratio.

CLODOVAEVS.

bellum, qui per ſummum nefas immortalem Deum laceſſiuit? Quis eius odium non vltrò ſuſcipiat, qui Dei odia in ſe concitarit, qui in cœli Dominum bella commouerit? Triadem illam auguſtiſſimam atque ſanctiſſimam, quantùm in ipſis fuit, dilacerarunt ac dilaniarunt, religione peſſundatâ per omne flagitium ſeſe volutarunt, ac Chriſtum coæternum Deo & æqualem, ſeu affixum tempori, ſempiterno æuo expunxerunt. Hunc criminum apicem pœna conſequitur, iámque propè eſt quod plectatur, cùm non vltra eſt quod peccetur. Nunc quid mirum, ſi Alaricus in Deum impius, ſit in mortalem fœdifragus, & in Regem veſtrum ſicarius? Si ſacrilego fidem habuiſſem, ſi me in eius dexteram tradidiſſem; iam Principem nullum haberetis; cæſuſque nefariè publicæ fidei hoſtia caderem; Dei mens fuit auertentis à me flagitium, méque in pœnam conſcelerati capitis reſeruantis: Quid, quod vos ſingulos in legato veſtro, tantâ contumeliâ quantâ ſæuitiâ, perditos voluit; ac odium in vniuerſos Francos exprompſit, qui ne vnum quidẽ naturæ ac legum patrocinio tutum, à ſe illæſum abire paſſus ſit; quanquam eo in facto ignaui meius deprehendo veſtigia; qui enim vnum vel inermem timuit, quantùm vos omnes, inſtructos armis, & iunctos viribus pertimeſcet? Quare properemus, non ad certamen, ſed ad victoriam; Deo vlciſcenti dextras commodemus; vindicemus afflictum ius gentium; & naturæ perditæ recuperatores, iam addictos pœnæ, iam cõſcientiâ ſcelerum vltricibúſque diris agitatos, iam ad vexilla noſtra ſubtimidos, depellamus Gallico ſolo, terráſque feraciſſimas, quibus nos Deus donatos voluit; tradendas poſteris inuadamus.
Hac oratione incenſos milites ad hoſtem perduxit. Sed in humanæ opis apparatu, & diuinam veneratione ſumma implorat; miſ-

ſis

ſis Turones,qui ſancto Martino regia munera precéſque deferrent, ſuóque nomine tutelam ſancti vniuersâ Galliâ celeberrimi poſcerent, ac futuri belli præſagium. Erat enim his temporibus moris, vt qui rem maioris momenti vllam ſuſciperent, ad notitiam futuri euentus,vaticinatione innoxiâ, templum ſubirent, dum cœleſtes preces concinerentur, verſiculúmque tunc decantatum, quaſi Sybillæ folia obſeruarent,atque ſuam in rem accommodarent; Deo plerunque, quem vnum nihil mortalium latet, religioni vaticinium verum condonante. Ideò non putauerim contigiſſe fortuitò Clodouæi legatis, vt quo puncto temporis in Baſilicam Sancti pedem inferrent, Cantor elatâ voce hunc è Pſalmo verſum cecinerit; *Præcinxiſti me,Domine,virtute ad bellum,& inimicos meos dediſti mihi dorſum*; Nam id imminentis victoriæ præſagium fuit: gratulanti animo Rege acceptum, traditámque in omen militi; cui inter arma nullus lituus efficacius ſonat, quàm religionis. Et vniuerſus exercitus Dei præſentem opem expertus eſt, cùm tranſmittendus eſſet ad Pictones,ac Vigenna amnis extra ripas diffluens vorticoſas aquas opponeret, nullâ pontis aut lintrium opportunitate. In his quippe rerum anguſtiis appellauit ſanctiſſimam Triadem Clodouæus,orans impenſiùs vt ad debellandos hoſtes ſui numinis,præberet amnis facilem tranſitum.Admiſſas preces euentus docuit. Sub Auroræ ortum caſtra Franci mouent, ad amnis ripas incedunt taciti; cùm repente cerua è virgultis exiliens militum proximam manum in ſe exciuit; fugit illa trepidè; hi ſequuntur,quà interfluebat agros inundans fluuius; at repente in torrentes aquas ſe coniicit,& labore nullo in oppoſitam ripam euadit. Aduertit miles eò loci amnem vadum pati,& quaſi ceruæ inſequeretur veſtigia, in eundem

CLODOVAEVS. *Auſpicium à ſancto Martino;*

Et à Cerua.

alueum ſe immittit, ac deinceps totus exercitus nullo diſcrimine. Cerua inde nulli viſa; ſiue ex oculis, vt creditum eſt, euanuerit; ſiue ad vadum intentis omnibus venantum aſpectum facilè luſerit: vt haberent Franci quod cum Sertorij cerua contenderent; imò & cum veris miraculis, Deo milites ſuos per vndas ducente, non in fugam hoſtium, ſed in victoriam.

CLODOVAEVS.

XVIII Tranſmiſſis feliciter copiis Clodouæus rectà Pictauium contendit, ſeuerè prohibens ne quis ex loco ſacro rem vllam raperet; ac recedente Alarico ac Pictauium vacuum deſerente, vrbem is occupat, nec procul à Baſilica ſancti Hilarij prætorium figit. Et ab excubiis obſeruatum eſt, ſub noctem mediam, columnam igneam à ſancti Baſilica prorumpentem, actam ad tabernaculum Regis conſopiti, in eius apice diu perſtitiſſe: quaſi Hilarius Arianorum olim impugnator acerrimus, Clodouæo ad eorum perniciem lampadem traderet, ſéque ducem ad excidendam hanc luem profiteretur. Poſtridie Franci tantis prodigiis confirmati ad Vauclodenſes agros aſſequuntur Alaricum. Is ad pugnam inuitus ne adigeretur, militari ordine recedebat; ſiue Toloſam & commodiora loca ſe recepturus; ſiue à Theodorico ſubſidia præſtolans; ſiue demùm Francorum impetum, qui primus ferociſſimus eſt, viarum tædio & ipsâ temporis morâ eluſurus. Sed eodem impetu quem cauebat oppreſſus eſt. Etenim vbi Franci hoſtem cedentem aduertunt, id timori & ignauiæ tribuentes, ardore tanto veſtigia cedentium premunt, vt ad Vauclodam pagum in Pictonibus primæ cohortes poſtremas Gothorum inuaſerint. Alaricus, vt fortium eſt, quod vrgebat neceſſitas voluntate ſuſcipiens, ne receſſus tandem in fugam verteret, generosè ſuos ad pugnam inſtruit. Francus illicò explicat ordines,

Pugna vauclodenſis.

aciémque directam in hoſtem immittit. Prælij ſingula Hiſtorici non tradunt; fortaſſe rapti vnius facinoris admirabilitate, & gloriâ id eiuſmodi fuit. In flagrantiſſimo pugnæ ardore, dum neutrò propendet anceps victoria, Clodouæus in confertiſſima hoſtium acie, haud procul Alaricum videt, ſtipatum globo nobilium, nec ſegniter præliantem; tunc igne Martio æmulationem primam incendente, memor ſingularis quod inſtituerat certaminis, adactis equo calcaribus, in eum irruit, nomenque ingeminans, ad prælium vocat & cogit. Alaricus pari ardore vindictæ & gloriæ, ſuos antegreſſus ruentem excipit, & directâ haſtâ in eum procurrit: Sed Francus validior haſtili Gothum ex equo deturbat, iámque proſtrato ad inferendam necem ferrum intendit; cùm duo Gothi impactis contis vincentem à tergo feriunt, ac non victoriam modò ſed iam ſalutem propè eripiunt. Vtramque tamen Clodouæus obtinuit; nam loricâ contis impenetrabili, ad geminos ictus immotus perſtitit, eâdémque fortitudine implens victoriam quâ affecerat, iacentem Alaricum enſe obtruncat. Primus Francorum opimis ſpoliis clarus, non Ioui Feretrio, ſed Dei Filio, cui præliabatur potiſſimùm, appendendis. Tam illuſtre facinus prærogatiua pugnantibus fuit; inſtauratur Francis ardor militaris, Gothis extinguitur; hi capeſſunt fugam, illi victoriam, ingentíque ſtragè latè agros ſternunt; appendices Principis ſui, cui palmæ huius deberent gloriam, non aliorum modo conficerent. Ab hac pugna victor, memor appellati numinis, & auxilij à Martino ſancto præſtiti, illi ſecundùm Deum victoriam adſcribens, pro grato animo, præclaris muneribus, equo præcipuè quo ad pugnam vtebatur, donatum voluit; nempe æſtimando ex donantis genio munere, cui pugnaci equo nihil acceptius. Nec eo diu vir militaris

CLODOVAEVS.

Clodouæus Alaricum occidit.

Anno 507.

Equum offert S. Martino.

CLODOVAEVS.

taris carere potuit, miſſis centum nummis, quibus anathema nouum redimeretur: iis & totidem poſteà addidit; cùm ad primum pretium immotus equus nequiret abduci, ad alterum ſequeretur ductorem: non quod noſtrorum Deus indigeat, ſed vt ſuis per noſtra pretium faciat.

XIX. *Fructus victoriæ;* Hac victoria auctus Clodouæus, vt vſui fructum adiungeret, neúe miles torperet otio & ſecuritate, partitus exercitum, Theodorico filio ex concubina ſuſcepto partem tradidit; quâ ad Tectoſages ſuperiores profectas, Rutenos, Cadurcos, Heluios, Aruernos Apollinaris ſui ducis cæde imminutos, Francorum imperio ſubiecit. Ipſe alteram partem Burdegalam verſus deduxit; ac nouo prælio, vt plerique volunt, in Aquitania conſerto, tanta ſtrage Gothos profligauit, vt in monumentum victoriæ loco hæſerit nomen Campi Ariani. Admiſſus Burdegalam Francus, poſitas circum vrbes in fidem accepit. Inde Toloſam progreſſus, Gothici regni caput & ſedem, gaſam opulentam ac ingentes opes, quas in eam ex Europa tota Gothi congeſſerant, in ſpolia & ius victoris captas inuaſit. Poſtea cùm in tota Gallia duæ admodùm vrbes ſupereſſent, quas hoſtes tenerent, Carcaſſo & Enculiſma; miſſo ad obſidendam Carcaſſonem Theodorico, in qua Alarici maximæ pecuniæ aſſeruabantur; ſibi expugnandam Enculiſmam ſelegit, quòd munitionibus & flore Gothorum Vauclodenſi pugnæ ſuperſtite obſtitura videretur diutius. Iam accedebat ad muros vrbis admoturus machinas; vel vt colligitur ex manuſcripto Enculiſmenſi, ſanguinis & aquæ ſacroſanctas reliquias ferebat religiosè contra munimenta; cùm arietante numine, & Imperatori ſuo militante, ingens muri tractus impellente nullo labem fecit, ac ſponte in foſſam ſubiectam corruens, obſidenti facilè viam aperuit.

Enculiſmæ muri ſponte proſtrati.

Hinc

Hinc Gothos conſternatio, Francos ardor inſedit: hi ſubire muros, inſtare victis, & paratam necem circumferre; illi portento attoniti, turbari animis, fugam comparare, ac dum cædere nequeunt, paſſim cædi; ita profligatis Gothorum reliquijs penes Francum vrbs fuit, & Imperator, quem cum Poliorcete imò cum Ioſue ipſo componeret. Miraculo tamen inuidiosè viro detrahunt, qui collapſum vetuſtate murum affirmant. Nam præterquam quod, id etiam Diuinæ beneficentiæ fuerit, hanc muri ruinam accommodaſſe Clodouæi conſilijs; quis credat Gothos eam delegiſſe vrbem in aſylum, cuius munimenta tam infirma forent atque inualida? non inſpexiſſe, inſtauraſſe vetera, noua erexiſſe? eò maximè, quod inter cladem & obſidionem annus effluxerit; quaſi muros pro reti habuerint, quo incluſi caperentur, non defenderentur. Confectò propemodùm bello Clodouæus, Pariſios reuertens, audit legatos, honoris & cōciliandæ amicitiæ gratia, ab Anaſtaſio Imperatore ad ſe miſſos, vrbémque Turones ad eos excipiendos deſignat. Vtrique conducebat aliquo fœdere colligari, quamuis immenſo ſpatio longè diuulſis. Anaſtaſio quidem, cuius nutans domi infirmumque imperium, foris à Perſis concuſſum, & à Theodorico vbi ſe occaſio daret inuadendum, munimento aliquo obfirmandum erat & vallandum; in Gothum præcipuè, vnde grauius præſentiúſque periculum: nec occurrebat aliud quàm à Franco, tot victorijs inclyto, nominíſq; Gothici non æmulo modò ſed iam hoſte. Nec minus ad Clodouæi laudem conferebat, ab Imperatore Romanæ potētiæ adminiſtro, & Conſtantini ſucceſſore, ab emporio dudum orbis capite, tot inter terras ac maria, nouæ gentis amicitam expeti; imò ad vtilitatem non modicam, ne Theodoricus in arma rueret;

CLODOVAEVS.

Anaſtaſij legatio.

CLO-DOVAEVS.

ret; vtque ſi alterum laceſſeret, prouocaret geminos, ac Italiam ſuam Græcis & Francis, quaſi ſuperi inferíque maris procellis obijceret. Eam ob rem Rex ſtatuit perhonorificè, & ad pompam ac gloriam ſpecioſè, legationem pro triumpho excipere. Palam itaque ac toto plaudente exercitu, legati Turonibus admiſſi ſunt; exhibita ab ijs munera, corona aurea, Trabea Cõſularis, ſcipio eburneus, qui ſceptri loco; (ea olim munera amicis Regibus à populo Romano mittebantur) quibus addita oratio celebris; quâ Clodouæum pro meritis erga Romanum Imperium, ac maximis animi regij dotibus, extra ordinem cõſulem atque Patricium, amicum & affinẽ, dicebat Anaſtaſius Imperator. Nec mora; gratijs actis, Clodouæus ne recens beneficij gratia deflореret, corona redimitus, inductus trabea, præferẽſque dextrâ ſcipionem, equo aſcenſo, in atrio quod inter S. Martini Baſilicam atque vrbem latè protenditur, triumphi circumduxit ſpeciem; ac vocibus militum, Auguſtum, Gothicum, & cõſulem ingeminantibus, in plebem & militem effuſis miſſilibus, ſe ipſe in trophæum tam victi Gothi quã amici Græci erexit. Supererat tamen expugnanda Carcaſſo, quam Theodoricus filius obſidebat, Francorum Troia & Scopolus; vt ſcribunt aliqui, Theodoricum Gothum ab Italia euocantes, ac ingenti Francorũ clade vrbe liberata, per Galliam victore exercitu deducentes. Sed cùm hæc incerta admodùm, ambigua, & obſcura ſint; nec eorum vel vmbram Scriptores noſtri effinxerint; ne ego incomperta pro compertis narrem, ab eis in præſentia, & in poſterum ſimilibus abſtinebo; potius ducẽs ea prætermittere quorum fides nutat, quàm cõgerere omnia; ac eandem fidem aliquando fallere, ſcribendo falſa aut inepta. Ideò vt affirmo cæſum Alaricum, euerſum in

De bellis cum Theodorico.

Gallia

Gallia Viſigothorum imperium, fertiliſſimáſque prouincias adiunctas Franciæ; ita non negauerim Theodoricum, propinqui clade victoriſque confinio motum, prorupiſſe in bellum: Sed quæ fortuna illius, quis exitus fuit, quando non liquet; ſatius eſt illibatum relinquere, quàm Andabatarum more, vel pugnare, vel ſcribere. CLODOVAEVS.

XX. *Clodoveus ſævit,* Poſt tot bella conſtitutâ pace, foris deficiente quod martiam indolem Clodouęi aleret, internus humor, vt humanis euenit corporibus, alimento fuit. Erant in Gallia Belgica Principes, è Francorum ſtirpe, Regi pridem in ſuſpicionem adducti, quòd ad ſuos nutus minus ſe fingerent; vel in inuidiam, quòd luculentis prouinciis imperarent. Eos vt è medio tolleret, extincturus cupiditatem ſimul & metum, poſitis retibus quibus implicarentur ignari, vulpeculæ pellem leoni intexuit. Ac primùm Sigebertum aggreſſus, *In Sigebertum,* Coloniæ Principem, iam inde à Tolbaca pugna per benè meritum, & expoſtulantem nullum rependi fructum periculis ſuis ac ærumnis, ex quibus hactenus præter incommodum & cognomen Claudi nihil collegiſſet; non auſus virum palam conficere,Loderico filio audaci & temerario iuueni mactandum tradit. Quippe per fidos homines collaudatâ fortitudine iuuenis, & incuſatâ ætate Patris longæuâ, ſpem fecit obtinendæ Coloniæ, vbi primùm Pater deceſſiſſet. Hamum illicò vorauit filius, ratúſque non ingratam Regi cædem fore, cui præmium iam conſtitueret; præmaturus dudum imperio, Patrem inter venandum occidi curauit, eiúſque hereditatem parricidio adiit. Clodouæus vt inceptum conficeret, ſimulque nefas vlciſceretur, miſit ad Clodericum qui pecunias Patris ex pacto deferrent; quorum vnus miſero arcam exhibenti, ſecuris ictu obtulit necem, filiíque ſanguinem paternæ gaſæ immiſcuit;

miſcuit ; Coloniâ , vtriuſque ſceleris cauſâ vel præmio, ad Regem traductâ. Inde conuerſus ad Chararicum,ditioni latæ apud Ambianos imperantem, veterem & ſopitam iniuriam ſuſcitauit. Bello in Siagrium primo Chararicus, collecto exercitu, inter pugnantes ambiguus,demùm ad Clodouæum profligato prælio inclinauerat ; tunc dilata vltio modo cum incremento recruduit. Nam eum Francus & filium adoleſcentem dolo captos, regno exauguratos inaugurauit Eccleſiæ,barbáque & crinibus diminutos , ſacris ordinibus inuitos adſcripſit ; more per ea tempora frequentato, vt ciuilis eiuſmodi mors inſtitueretur, quíque fundendo ſanguini parceret, pro truncando capite , comam reſecaret. Attamen Clodouæi indulgentia citò in crudelitatem vertit : grauitatem pœnæ incuſabat Pater, ſolabatur Filius ; *Quid*, aiebat,*Pater, attonſam barbam & crines quereris?Hi frondes ſunt,à viridi ligno deciſa,quæ trunco perſtante ſuccreſcent illicò ; vtinam & huius facinoris auctor tam citò pereat,quàm hæ pullulabunt.* Generoſa vox mortem innocentibus attulit ; vtrumque Rex , quando cum crinibus non demiſerant animos,iuſſit interfici. Supererat Regnacarius , affinis ipſi & conſanguineus , Atrebatenſium Princeps , vnà cum imperio iuuadendus. Is corruptis moribus & imperandi ignauiâ , non Clodouæo modò ſed omnibus odium & contemptum ſui pepererat , paſſimque ſubditi ſocordem & impurum Dominum mutare alio expetebant. Igitur paciſcuntur cum Franco eorum præcipui, vt is ſuum Principem bellum moueat , polliciti ſe eum in procinctu pugnæ vinctum tradituros, præmio proditionis armillis aureis conſtitutò. Bellum indicitur , milites Regnacarius legit , opponuntur copiæ ; ſed ex condicto comprehenſus à ſuis ſimul cum fratre , Clodouæo in vinculis traditur ,

CLODOVAEVS. *Et Chararicum ;*

Et Regnacariam.

traditur, ſtatímque perimitur, prætextis vitiis quibus flagitioſam vitam traduxerat. Nec ideò fratri parcitum, quod morum innocentiâ minus peccaſſet; ſed inde quæſita mors, quod fratrem tutatus inſtrenuè, ſe in vincula dari paſſus eſſet; nempe armatæ ſæuitiæ vel larua iuſtitiæ placet, amatóque vitio quidam virtutis color inducitur. Vnum tamen Regis tot inter probra honeſtum facinus, quod Regnacarij proditoribus armillas æreas auro bracteatas pro aureis dederit, fraudémque incuſantes ſic increpuerit; An neſcitis, quanto mihi beneficio deuincti eſtis? quàm graues pœnæ proditionem veſtram aſſequantur? Iis vos feci liberos; quid præſtolamini? Ite. & pro ſalute rependite gratias. Præter eos, affinium plures morte affecit, vſurpatis eorum bonis; vt iam affinitas regia flagitio foret; ac nullis ſuperſtitibus, in Aulicorum globo conqueſtus ſit, miſerum ſe, qui iam propinquis orbatus omnibus, haberet neminem, qui ſi quod diſcrimen exſurgeret, ſalutis ſuæ curam ſuſciperet. Quæ tamen querela in calumniam traducta, quaſi Rex indagaret poſtremam ſui ſanguinis ſtillam quam funderet, & inuideret orbi proſapiam ſuam. Inter hæc anno quinto poſt Alarici necem, obiit Pariſiis, ætatis quadrageſimo quinto, præmaturo fato, vt in pœnam tot cædium; quam & in filios videtur propagaſſe, tantis inter ſe contenderunt diſſidiis, fraterníſque odiis decertarunt. Dignus tamen Rex, quem Francia conditorem dicat; animi amplitudine ampliſſimo regno non impare; verè Chriſtianiſſimus, vt à ſancto Remigio nuncupatus eſt, eóque titulo manum ambitionis, qui perpetuus Heroum ſcopulus, expungens in poſteris.

[Margin: CLODOVAEVS. — *Et alios.* — *Poſtea moritur.* Anno 511.]

CLODOVÆO ſuperſtites liberi quatuor, Theodoricus, Clodomirus, Childebertus, & Clotarius; regno pares ſinguli, Monarchiam quam

[Margin: XXI. *Clodouæi filij*]

CLODOVAEVS. & Regas; Theodoricus, Clodomirus, Childebertus, Clotarius.

quam totam obtinere non poterant, inter ſe partiti ſunt: ſorte cuique ſua pars contigit, Theodorico Mediomatrices, Clodomiro Aurelia, Childeberto Lutetia, Clotario Sueſſio, cum attributis prouinciis obuenere. Theodorico quamuis ſpurio cum legitimis in ſortem admiſſo; vt erant illorum temporum mores; & ſanè regni partem viuo Patre iam delibauerat. Clotildis ſoror Amalarico Alarici filio, ad firmandam pacem, gentémque Hiſpanam cum Franca iungendam, nuptui traditur. Sed ſtatim ad præludium bellorum ciuilium externum ortum eſt. Dani ab Oceano Balthico nauibus in Galliam Belgicam delati, factâ extenſione, non modò agros vaſtant, ſed eos etiam ad ſtabiliendas ſedes inuadunt. Theodoricus cuius regno adſcribebantur hi agri, collecto milite, Theodeberto filio, generoſo adoleſcenti, repellendi hoſtis prouinciam mandat. Nec ſegniter iuuenis iuſſa exequitur, paratâ claſſe, aggreſſus Danos dum ſe in naues reciperent, poſt atrocem pugnam profligauit, eorum Rege Cocillaco cæſo, nauibúſque captis aut merſis, inſigni palma auctus ad patrem rediit. Ij populi ſunt, qui poſtmodùm Normannorum nomine ex Dania ingenti multitudine profecti ad terrorem & pœnam Francorum, poſt multa crudelia & facinoroſa, ſedes in Neuſtria ponent, & ſe mutilato corpori in membrum adiungent. Mox Theodoricum peregrinum bellum à domeſtico euocauit, quanquam ad tutelam ſceleris indecorum. Thuringia itidem in tres fratres partita, Badericum, Hermanfredum, & Bertarium, Francos in ſceleris conſortium & exemplum adſciuit. Hermanfredo præter audacem & ad nefas paratam indolem, acceſſerat coniux Amalberga, Theodorici Regis Italiæ filia, quæ paterno tumida ſpiritu, rata nullum eſſe regnum quod pars eſſet, maritum ſponte incenſum ad

Dani pulſi.

Thuringici belli cauſa.

ad fratricidium Bertarij impulerat; nec eo contenta, vt adiungeret alterum, Hermanfredo accubituro ad prandium menſam duntaxat dimidiatam inſtrui iuſſit, cauſamque percontanti reſpondit, dimidiato Regi dimidiatam menſam conuenire. Penetrauit maritus in coniugis mentem,& quia Badericum dolo nequibat, Marte aggreſſus tollere, in ſocietatem belli & præmium Theodorico Franco excito, conſertâ pugnâ fratrem interemit; factáque ſpe Theodorico regni diuidendi,quem & fratrum res in Galliam reuocabant, per hæc tandem crimina in regnum ſubit.

CLODOVAEI FILII.

XXII. *Clodomirus in Burgundos.*

Nec in Gallia minus ſcelerum erat aut Bellorum; vtriuſque initium à Burgundo. Is erat Sigiſmundus Gundebaldi filius, qui Sigerico à Theodorici Gothi filia ſuſcepto per nouercæ fraudem nece illatâ, odioſus ſtatim & Gotho & ſubditis,Clodomiri ambitionem facilitate victoriæ ſuſcitauit.Et creditur Francus à Clotilde matre impulſus, ſeu vetus odium in Gundebaldi ſtirpem exerente, ſeu à nouo parricidio conſopitas flammas excitante; ſanè propagandi regni cupidiſſimus iuuenis, conterminus Burgundiæ terris, hortatione magna non eguit. Itaque fratribus Childeberto & Clotario in conſortium Belli vocatis; nec expectatis, vt præmium vnus occuparet, exercitum in Burgundiam ducit. Nec primus euentus ſpem fefellit. Victus acie Sigiſmundus, cum vxore & liberis in poteſtatem Clodomiri venit; ductúſque Aureliam, fruſtra deprecante Auito Præſule, cum iiſdem liberis cæſus,victoris iuſſu,in puteum coniectus eſt; dedítque pœnas quas expetiuerat; cùm à filij nece pœnitentiâ ductus & conſcientiâ ſceleris, Deum orauerat, vt æternum ſupplicium mortali commutans, reatum in hac vita lueret, vel regni ac ſalutis præſentis diſpendio: verè dignus poſterorum

Sigiſmundū necat;

CLODOVAEI FILII. rorum cultu, cui iactura tanta nihili eſſet, ſuáque omnia poſthaberet Deo. Facinoris huius inuidiam in Godemarum Sigiſmundi fratrem Clodomirus ambitionem prætexens amoliebatur; qui parato exercitu Burgundiam occupans, nouóque bello victorem implicans, fratris cæde erat deterrendus, vel

Sed à Godemaro victo. imminuendus. Rurſus igitur in prælium itur, Franciſque pugnantibus in augmentum gloriæ, Burgundis in igominiæ incrementum; ij terga vertunt, illi inſequuntur; ſed Cadmæâ prorſus victoriâ; Clodomiro à fugientibns cæſo. quod ita contigit. Manu primus omnium palmam confecerat Martius iuuenis, & in hoſtes fugientes tam ætatis audaciâ quàm ſecuritate victoriæ raptus, expe-

Occiditur. dito ferro cædebat trepidantium terga. Iam ſuo impetu & peruiciſſimi equi celeritate, & ſuos anteceſſerat longo interuallo, & vectus in medium hoſtium globum, vnus armatis pluribus obiiciebatur; cùm ſe illi ſubitò circumſpiciunt, pudétque tam multos vni obuertere terga non gladios. Ille in tanto gloriæ vel ſalutis diſcrimine, ignominiam inter ſpémque ambiguus, ſtatim pudore fugæ ſpem vitæ abiiciens, in confertiſſimam turbam in-

Anno 528. uehitur. At auſo nemine propius manum conſerere, iniectis eminus telis occiditur; ſuíque triumphi victima, cadit ferociſſimus iuuenis; vel in ipſo curru victoriæ; adeò vana eſt humana proſperitas, cui trophæum pro ſepulchro ſit, quadrigæ pro feretro, & in palmæ fructu cicuta lateat. Cæſum hoſtes dum ſpoliant, aduertunt ex pexâ promiſſáque cæſarie, Regem Francorum Ducémque exercitus cecidiſſe; & quà liceret inſtauraturi prælium, truncatum caput haſtæ affigunt, redeúntque in aciem præferoces. Franci atroci ſpectaculo in furorem acti, parentantes Manibus Principis, obuios quoſque internecione promiſcuâ delent; ac capitis ſpiritu

tu etiamnum in membris vegeto, victoriam implent. Porrò Godemaro poſt ſuorum cladem ſuperſtiti haud arduum fuit, recedente Franco, accitum regnum recipere; vt cuique genti ſuum placet iugum, & domeſtica ſeruitus leuius premit. Inde nouum bellum, & extrema regni pernicies. Quippe Childebertus & Clotarius, fraternæ calamitatis vltores, & ſpolia quibus exciderat partituri, ingentibus copiis Burgundum inuadunt, eadémque fortitudine victum Godemarum regno eiiciunt; ac profugum tanto terrore implent, vt è Gallia in Hiſpaniam, inde poſtmodùm in Africam fugiens, ibíque miſer dum vixit latitans; propaginis regiæ termes deficiens, ſpem prolis mortuam buſto intulerit; pereunte ſimul Burgundico regno, centeſimo decimo anno poſtquàm inceperat, nec multùm ætatem hominis ſupergreſſo; ita Imperiis & ſua fata ſunt, & quidem breuia victoribus. Burgundia in pręmium ceſſit, æquâ lance, Clodomiri liberis prætermiſſis.

CLODOVAEI FILII.

Finis regni Burgundici.

XXIII *Clodomiri liberi.*

Hactenus fratrum ambitio ſuis conſcripta terminis, naturam nondum exuerat; modò refractis clauſtris vagata longius, in omnia ſcelera præceps ruet. Ac primùm Clotarius Gundiocam Clodomiri viduam vxorem ducit, eiúſque liberis Clotildi auiæ in educationem traditis, grande nefas Childeberto auctore ſuſcipit. Fratris regnum pro impuberibus filiis quaſi tutores adminiſtrabant, reſtituendum aliquando, ni acerba mors Dominos raperet. Eam vt promoueant, Pariſios vbi agebat Clotildis conueniunt, nepotéſque ex fratre veluti ſalutaturi & ornaturi donis arceſſunt; ij tres erant, Theodebaldus decennio major, Guntarius, & natu minimus Clodoaldus; ab Auia ſummâ curâ & amore ſollicito educati. Deducti ad patruos traduntur cuſtodiæ; ac ſtatim ad Clotildim legatur Arcadius, qui forfices & gladium ferat;

optione

CLODOVAEI FILII. optione permiſsâ, nepotes ſuos an tonderi malit an occidi. Illa in tam ancipiti optione, cùm vtrinque vrgeret amor in liberos, tamque atrox mors iſta ciuilis, quâ ſpe regni ac prolis excidebant pueri, quàm altera videretur; præterquàm quod non arbitrabatur, eò furoris progreſſuros filios, vt nepotes innoxios trucidarent; elegit gladium, affirmans ſibi perinde eſſe, ſi tollerentur pueri, ac ſi tonderentur. Renuntiata vox Patruis, in quoduis facinus paratos animos expediuit.

Necati à patruis. Iubent in conclaue adduci pueros; ac Clotarius illicò repræſentans carnificem; natu maximum Theobaldum, iam ſpei ſummæ, nihil eiuſmodi cogitantem, arreptum dextrâ, ſolo illidit, ac miſerandâ voce exclamantem, enſe gutturi impacto iugulat. Guntarius triſti ſpectaculo terrefactus, ad Childeberti genua procidens, eaque miſerabiliter amplectens, tremulâ voce, gemitus inter & lacrymas, orat vt ſe aduerſus Patruum tueatur; iámque Childebertus, ſuum opus peragente naturâ propè emollitus, horrore criminis nondum impleti, conuerſus ad fratrem, rogare pro puero cepit; ſat fuſum ſanguinis, & innoxij quidem, ſat furori datum & crimini, recipiendam naturam, nec peccandum in eam toties; ſe beneficij loco habiturum veniam, & quidquid velit Clotarius repenſurum. At ille poſt cruorem fuſum immanior, ne periret dimidiato ſcelere præmium, atroci aſpectu fratrem intuitus; quid tu, inquit, eam rem obturbas, cuius auctor fuiſti? ni hunc depellis, pro eo morere; ſimul diſtrictum ferrum intentat minaciter. Quo viſo Childebertus, excuſsâ conſtantiâ, ſeu proximo metu, ſeu primâ cupiditate, puerum à ſe repulit, illicò à Clotario ferro eodem, fraterno adhuc cruore madido, trucidatum. *Præter Clodoaldum.* Clodoaldus ſupererat, poſtrema ambitionis armatæ victima, quem amici paterni fides neci eripuit;

puit; is enim clam à carnificina ſubductum ignaris Patruis apud ſe habuit; donec puer iam natu grandior, ad res diuinas vltrò ſe applicans, ſacerdotio initiatus, Nouigenti (qui pagus eſt duobus Lutetiâ milliaribus, poſtea dictus ſancti Clodoaldi) vitam egit inclytam morum ſanctitate, ac virtutum plenus euolauit ad ſuperos; æquè poſteris clarus ac venerandus, quàm exſecrandi Patrui ac monſtroſi. Hoc patrato facinore Clotarius regno auctus Sueſſionem ſe recepit; Clotilde auiâ luctum & lacrymas in nepotum hereditate cernente. CLODOVAEI FILII.

XXIV. *Bellum in Turingos;*

Theodoricus interea tragœdiæ ſpectator, vt & actor eſſet; cui hactenus armata fratrum concordia timori fuerat, tandem bellum Turingicum quod omiſerat retexens, ſimul fratres ne abſenti nocerent ſeiungens, ſpe Clotario factâ diuidendæ Turingiæ, eóque in conſortium belli adſcito, in Hermanfredum prioris belli præmium infitiantem, gemino exercitu mouet. Copias ingentes Turingus contraxerat, & confirmatâ fruitione regni audaciâ, procul Francis obuius, ſuorum virtutem militari fraude armauit. Ingentem foſſam in lato agro duci prætendíque iuſſit, eamque leui ceſpite ſubiectis ramis frondibúſque arborum operiri, vt vna campi ſeries, firma ac ſolida, ac nullibi ſciſſa videretur. Commentum iuuit Francorum temeritas. Subſidente poſt foſſam hoſte, cœco impetu in prælium ruunt; primíque equites ad fallacem ceſpitem vecti, eo fatiſcente, ſimul in imam foſſam præcipitantur; in pluréſque ordines fraus propagata eſt: donec eâ cognitâ, vtroque latere circumactus miles furore tanto Turingum cecidit, fortitudine imprudentiam emendante, vt mox trepidantem in fugam egerit; ad amnem Oneſtrud (quis ille fuerit, certò non ſcitur) fugientem longè perſequutus. At *Dolus militaris; Victus Turingus;*

C

CLODOVAEI FILII.

ecce prælium ad ripam amnis redintegratur, ſpem ſuis animúmque faciens Hermanfredus, palantes Francos, à victoria cæcos & incautos, profligari poſſe affirmat, ſtandum in gradu; iam in conſpectu patriæ, pro liberis & laribus dimicandum. Quod tametſi Turingus audacter præſtitit; tamen Francus inſtauratâ ferociâ, & torrentis inſtar prorumpens in aggeres, contrà obnitentem primùm gradu mouet, dein ad ripam agit, mox impellit in vortices amnis, ac tandem ſtrage conficit tam luculenta, vt per erectum cadaueribus hoſtium pontem, ad obiectam ripam cædendo euaſerit; in foſſa & amne victor gemini elementi. Facilè Regibus fuit ab hac pugna Turingiam totam ſubiicere, Hermanfredo munitionibus caſtri ſe tuente. Eo tamen in victores inualido, fidei Theodorici ſe tradidit; inanem illicò & falſam expertus. Nam ad ſanciendum fœdus euocatur Tolbiacum, dum vnà cum Theodorico colloquens in lorica muri deambulat; ab eo, vel ab alio miniſtro ſceleris, in ſubiectam foſſam præcipitatus, comminuto cerebro, veterum ſcelerum ſed nouo ſcelere pœnas dedit; regno toto deiectus, quia totum ambierat; quippe vota noſtra timenda ſunt, & cupiditatum apex ruina eſt. Liberos fatum Patris inuoluit, nec Francus ſupereſſe paſſus eſt, qui regnum ſperarent. Diuidenda erat inter victores Turingia, iam animis malè cohærentibus diſcordiæ pomum; mox aucta ſuſpicio ob duos Bertarij liberos, adoleſcentem & virginem; huius nomen Radegundis, illius neſcitur. Et eos quidem Clotarius in poteſtatem ſuam abduxerat; ac fratre inſcio Radegunde ſtatim in vxorem ductâ, adoleſcentem regium interfecit; quaſi leuius crimen polygamia foret, niſi & fratricidium accederet. Sanè Radegundem commendabant & eximia corporis forma, & animi

Hermanfredus occiſus, cum liberis.

Radegundis ſancta.

mi virtus longè præſtantior; quâ ſexto poſt anno mulier aulicæ vitæ pertæſa, mundo repudium miſit, ac ſinente coniuge Pictauij in ſolitudinem ſacram ſe abdidit, Deo ſe tradens, & innocentiâ morum expiatura alienum ſcelus. Ea igitur res ſuſpicionem mouit Theodorico affectatæ à fratre Turingiæ; & iam parato ad nefas quodlibet animo, ſtatuit eum è viuis tollere; iuſſiſque poſt velum conclauis latere ſicariis, Clotarium in colloquium aduocat, vt incautus ab occulto milite perimeretur. Clotarius ſiue præmonitus, ſiue fratris mentem à ſua metiens, forti milite ſtipatus accedit, & in conclauis ingreſſu, vt timentis eſt cauere omnia, viſis armatorum pedibus, quos minus obtegebat ſiparium, fraudémque diſſimulans cui par iam erat, comitante ſuorum globo ſubit in Conclaue. Theodoricus iam innocens vel inuitus, ſpe in metum verſâ, gratiis actis propter auxilia in Turingos præbita, pretioſiſſimo vaſe dato in præmium, dimiſit illicò fratrem; abſtinuítque à ſcelere, vt aliquando iuuat infirmitas, per impotentiam.

CLODOVAEI FILII.

Poſitæ Clotario inſidiæ.

XXV. *Childebertus Aruernos inuadit.*

Agentibus in Turingia fratribus, & per crimina contendentibus, Childebertus ne ſolus innoxius foret, ambitioni remittebat frenos. Percrebuerat rumor Theodoricum in expeditione Germanica fato functum: excitatus hoc rumore frater, pro lugubri veſte armis indutus, inuitante quodam Arcadio Aruerno ſenatore, regionem Aruernorum, ſibi opportunam, auulſam longius ab Auſtraſiâ, occupaturus inuadit. Et feliciter eiuſdem Arcadij proditione primariam vrbem expugnauerat, reliquas facilè ſub iugum miſſurus; cùm audit Theodoricum viuere, & incolumen è Thuringia rediiſſe. Hoc nuntio perculſus velut machinâ bellicâ, vt male ceptum inconſtantiâ emendaret; relictis duntaxat in Aruernia vrbe præſidiis, citius

CLO-DOVAEI FILII.

quàm venerat, Pariſios repetit, iam alienis nuſſis de ſuo cogitans. At Theodoricus furenti animo Aruernos aggreſſus, regionem latè diripiens, quibuſdam caſtris exceptis, recepit omnia. Inter ea Meroliacum, ſitu & munitionibus validum, ineluctabilem molem opponere Principi videbatur: exciſus in rupe murus, & propugnatores haud pauci, excludebant vim bellicam; intus lati agri ad alimenta exculti, fonteſque vberrimi præter ampliſſimum ſtagnum emanantes, obſidionem lentam arcebant: ſed dux iis deerat, cui tanta commoda vſui forent. Et verò quinquaginta ciues ad prædam faciendam imprudentius è caſtro egreſſi, dum ſe recipiunt à Theodorici milite intercepti, ac ſub ipſum murum deducti, vinctis poſt terga manibus, acto ad iugulum ferro, miſerabili ſpecie ſuos expugnarunt, vt ingenti pretio redimerentur; nec poſtea ad propugnandum animus fuit, admiſſo, vt veroſimile eſt, in molem Principe. Ab eo caſtro in Munderiem rebellem eductæ copiæ. Is nobilitate prætumidus, quippe ex antiquâ Regum proſapia, patrimonij opulentiâ ambitionem fulciente, pertæſus obſequij, collecto milite numeroſo, Aruernorum Regem ſe ferebat; ac tunc aduentante Theodorico, Victoriaco caſtro, quod omni ſtudio communiuerat, fracturus æmulum confidebat. Iam ſeptimam diem tenebat obſidio, munimenta validiſſima erant, miles fortiſſimus, dux admoderator, belli peritus, cui arcis defenſio loco regni eſſet & ſalutis. Ideò Theodoricus poſito impetu, ad fraudem conuerſus, mandat cuidam Aregiſilo, vt dolo ac ſi opus foret periurio Mundericum illectum, è munitione caſtri educat, & quouis modo interimat. Miniſter ad ingenium domini fictus, petito colloquio, ad Mundericum admittitur; *Summæ dicit inſipientiæ, perfidiæ crimen augere cõtumaciâ; fruſtra*

Theodoricus eoſdem recipit.

Et Mūderi-cum dolo occidit.

fruſtra caſtrum etſi munitum opponi Principi, cui latè omnia pareant; primùm nihil inexpugnabile eſſe Regi armato; dein arce incluſũ, reliquo orbe excludi; hoc eſt abſutura ſtatim commoda vitæ, ad futuram famem, quæ velit nolit deditionem extorqueat, ex neceſſitate longè grauiorem nunc occupet beneficium Principis, ac dum licet amicitiam emat voluntate, breuémque moram dierum aliquot incolumitati ſuæ poſthabeat. Nutans hoc ſermone Mundericus, ad deditionem tandem impellitur; dante fidem Aregiſilo, ac ſuper altare iureiurando ſalutem capitis pollicente. Egreditur itaque munimentis, dexteram Aregiſili ſeu aram fidei manu tenens; cùm procul ex condicto inſpicienti militum globo; quid, proditor ait, in Mundericum tam intenti aſpicitis? an primò veſtris aſpectibus patet? Quibus verbis quaſi tubâ miles incitatus, ſtricto enſe ruit in Mundericum. Qua proditione nequaquam territus, vir fortior quàm prudentior, paratam necem in Areſigilum reiecit, emiſſâque in fugientis humeros lanceâ; en cape, inquit, periurij præmium; hac te morte donat fides violata; mox ferro militem ruentem excipiens, latè ſtrage editâ, turbâ oppreſſus, ac tandem occiſus, iacente cadauere quaſi trophæo ſupra cæſos hoſtes eminuit. Truncato capite, Theodoricus caſtrum obtinuit, omnémque Aruerniam: rurſúmque fœdus cum fratribus panxit, inuicem datis obſidibus, ad periurij cautionem vel pœnam, magno tamen obſidum damno, qui malè ſartâ inter Principes fide, mox vtrimque in moleſtiſſimam ſeruitutem rapti, pœnas dederunt alieni criminis; verè Achiui, qui ob Regum deliria plecterentur. His perfectis regreſſurus in Auſtraſiam Theodoricus, ne quis ſcrupulus in Aruernis ſupereſſet, Sigibaldum ſibi affinem, quem Aruerniæ vrbi præfecerat, iam

CLODOVAEI FILII.

multorum criminum reum, indomitæ virum audaciæ, tam ſuperorum hoſtem quàm hominum iubet interfici. Iuſtè quidem; ſed iniquè, quod innoxium noxiò iungeret. Scribit enim ad Theodebertum filium, vt Gibaldum Sigibaldo natum, quem tunc ſecum habebat, è medio tollat. Agebat Biterris Theodebertus, quædam caſtra expugnans occupata à Gothis; cùm acceptis à Patre litteris, miſeratus innocentem iuuenem quem & in ſacro fonte ſuſceperat; accitum monet vt fuga ſibi citius conſulat, ipſi fidem & amicitiam mandato patris longè potiorem; abeat, rediturus ad compotem regni, & in primam gratiam reſtituendus. Stetítque pollicitis generoſus Princeps; nam à Patris obitu reuocatum exilio Gibaldum, præter hæreditatem paternam, donis auctum regiis, amauit impensè; tanta mortalium res varietas agit; cùm inde in Patribus mors & furor; hinc in liberis vita, & clementia opponantur.

Theodeberti æquitas.

XXVI. Dum Aruernis domandis Theodoricus deſudat, impetrata pace Childebertus nouam parat expeditionem, fraterni tandem amoris & Chriſtiani nominis monumentum. Amalarico iam pridem, Alarici filio, Regi Hiſpaniæ, Franci Reges Clotildim ſororem, quanquam Ariano, in pacis vinculum vxorem tradiderant. Hæc perexiimiè pia, in gremio matris educata, non modò illibatum ab hæreſis labe animum habuit, ſed etiam præ ſe tulit in veram religionem amorem tantum, vt hæreticæ plebi, Præſulibus, & marito ipſi odioſa, publicum anathema, & quaſi bidental, ſanctiſſima mulier haberetur. Ideò & domi ſpreta vilis inſtar mancipij, & foris dum ad Eccleſiam accedebat, à tenui plebe laceſſita contumeliis, coniecto ſtercore putidíſque fœtoribus ſordidata, deridiculo paſſim & horrori erat: Imò haud rarò à coniuge vapulans, acerbiſſimam calamitatem,

Clotildis Gotho nupta.

tatem, pro voluptate atque ſolatio, affictiſſima fœmina hauriebat. At quia ouibus ſua etiam bilis eſt, aliquando grauius à domeſtico tortore percuſſa, cùm miſſo ab ictu ſanguine ſubiectum ſtrophium imbuiſſet; iam Deo vltrices pœnas in ſcelera coniugis intendente; dedit ad fratres litteras, miſeriarum ſuarum indices, cruentúmque vt erat ſtrophium addidit, characteribus inſcriptum verè purpureis, ſupra facundiam Atticam efficaciſſimis. Childebertus immanitate rei permotus, admonito nec expectato fratre Clotario, ſtatim contracto exercitu, vindicaturus ſororis iniurias, Hiſpaniam petit. Nec ſegnior Amalaricus occurrit, certus rem decernere prælio, paratâ in effugium claſſe, ſi quid ſecus quàm ſperabat contingeret. Pugna conſeritur, miſcentur acies, inde palmas veteres iactantibus Gothis, inde Francis nouas; quibus & iſtam adiunxit diſceptator præliorum Deus; equitatu Francico præpollente, & obiectis contis quaſi baliſtis demouente hoſtem & deiiciente. Terga vertunt Gothi, ad paratas naues plerique fugiunt; inter quos Amalaricus iam naui proximus, ſeruatúſque propemodùm, duce cupiditate in diſcrimen nouum ſe coniecit. Memor gemmarum quas pretioſiſſimas in gaſophylacio aſſeruabat, eas vt in fugam auferret, verſus vrbem regreſſus, à victore exercitu interclusus, cùm perſequente milite in Eccleſiam Orthodoxorum confugeret, anteaquàm pia contingeret limina, perfoſſus lancea miſer occubuit; auaritiâ exigente pœnas crudelitatis, & aſylo ſacro hæreſim excludente. Childebertus victoriæ alis inuectus, fugam & trepidationem ſequutus hoſtium, Toletum vrbem regni primariam qua facilitate obſidet capit, Gothicos theſauros inuadit ac rapit, ac gazâ pretioſiſſimâ omnium receptâ, ſorore chariſſimâ, ſpoliis tardo exer-

CLODOVAEI FIL. II.

Childeberti in Hiſpaniam bellum.

Anno 531.

CLODOVAEI FILII.

citu in Franciam redit. Sed pia mulier morbo, vel tædio tantarum cladium, in ipſo Pyrenæorum tranſitu obiit;diceres innutritam aduerſis metuere proſpera; vel ipſa victoriæ proſpera hac calamitate Deum intingere.

XXVII, *Theodebertus Theodorico ſuccedit;*

Hoc bello functus Childebertus, mox altero in decoro admodùm ſeſe implicuit. Theodebertus in Deuteriæ amatæ fœminæ complexibus apud Aruernos diem terebat & otium; cùm audit Theodoricum patrem graui morbo decumbere; ac niſi quàm celeriter aduolet,periclitari non Patrem modò ſed ipſum imperium. Hoc gemino clauo amorem tundente, relictâ Deuteriâ, citiſſimè ad Patrem ſe confert: qui vitâ poſtmodùm functus, ambitione latiſſimâ arctis tumuli ſeptis circumcluſâ, filium ſceptri & cupiditatis hæredem ſcripſit. Hæc tenera regni rudimenta viſa opportuna Patruis ad inuadendum. Communicant conſilia Childebertus

Bello appetitur & Patruis;

& Clotarius; facilè ad inferendum malum conueniunt; & Princeps iuuenis, apertum regnum, nutantes adhuc ſubditorum animi, paratam prædam & expeditam oſtendunt. Ergo ad exuendum nepotem conuolant; & quà vi, in Auſtraſiam irrumpentes: quà arte, ſubditorum animos illicientes, nihil non mouent, ad patrandum facinus. Quanquam

Sed fruſtrà;

inanis conatus adhibitus. Dudum Theodebertus gratiſſimus acceptiſſimúſque in vulgus erat; flos ætatis amori & magnarum rerum ſpei opportunus;in rebus bellicis fortitudo & felicitatis curſus perpetuus; humana indoles, ad liberalitatem & indulgentiam prona; in Deum pietas,ac in templa & res ſacras cultus,præter innatam Francis Regum ſuorum venerationem; præſidia tutiſſima erant, cuſtodéſque firmiſſimi. Et verò à ſubditis, maximè à Leodienſibus, tantâ conſtantiâ, tanto animi robore atque firmitate,

defenſus

defenſus eſt atque propugnatus, vt Patrui deiecti ſpe criminis, coacti ſint exercitum ſoluere, & incepto deſinere; fidem ſeruante plebe inconditâ, quam propinqui violarent; adeò ſæpe magna illa nomina affinitatis & nobilitatis inania ſunt, virtute ad plebeia capita tranſeunte. Clotarius vt erat ferocioris animi ad ſua rediit. Childebertus aſtutior à vi ad blandimenta conuerſus, vt nepotem quem deiicere non poſſet alliceret, Legatos ad eum mittit, ad amicitiam contrahendam; qui prioris facti excuſatum odium in Clotarium transferant; palam exhibeant ſui Regis in Theodebertum paternos affectus; adoptionis ſpem faciant; nullam Childeberto præter fœminas prolem eſſe, regno gerendo lege Salica impares; veniat ipſe ad Patruum, beneuolentiam patris & charitatem intimam experturus. Theodebertus datâ acceptáque fide Childebertum inuiſit; ſummâ gratulatione excipitur; tot tantíſque muneribus cumulatur, vt dantis munificentia admirationi omnium foret; ac tandem iis donis promiſſíſque pluribus expugnatus, eiuſmodi fœdus cum patruo contrahit, vt quod ille maximè optaret, cuiúſque rei gratia conciliationem iſtam adornaret; in Clotarij vnam perniciem itum videretur; amborum ſtudio parato exercitu, & è veſtigio in ſecurum & incautum Clotarium ducto. Is iam dimiſerat copias, cùm audito fratris nepotíſque conſilio, grauitate periculi æſtimatâ, fidiſſimos militum conuocat, nec ſe vlli auſus vrbi committere, in ſiluam confugit: ingentes cædi arbores iubet, quarum contextu caſtra communiat: ac seriò anteactorum pœnitens, diuinam opem, poſtremum & obuium miſerorum perfugium, implorat. At Clotildis mater, quæ iam natu grandis, inter officia pietatis Pariſiis agebat, auditâ liberorum diſcordiâ, ac de ſalute illorum ſollicita, cum

CLODOVAEI FILII.

Cum Childeberto conuenit,

Contra Clotarium?

CLODOVAEI FILII.

immineret fratricidium, patrandum vni, ferendum alteri; infirma vndique præter preces; mentis ambigua, filiorum vtrum appellaret, ad quem primùm accederet, vtrumque experta in liberis Clodomiri; abſciſsâ ſpe humani ſubſidij, ad diuinum prorſus ſe contulit; & quantocyus delata Turones, ad ſancti Martini tumulum proſtrata, inter preces & lacrymas noctem abſumpſit; orans, ne liberi mutuis cædibus contaminarentur, néue àmbitione memoriam Clodouæi, ſua piè ac fortiter geſta, ſpémque poſterorum peſſundarent atque expungerent. Piiſſimæ matri condonauit liberos optimus Deus. Iam Reges in Clotarij caſtra promouerant copias, vna admodùm nox differebat obſeſſi perniciem; cùm ipſo die ſub lucis ortum paratis ad expugnandam molem militibus, noua quædam res apparatum omnem impreſſionis & conſilium diſiecit, ſæuiſſima tempeſtas oritur, ventíque turbo tam atrox, vt momento temporis euerſa tentoria, ſolo illiſi homines, iumenta longius rapta, quædam ad viginti ſtadia, miſerandam faciem ſtatim induxerint. His acceſſit imber grandini miſtus, poſteà crepitantibus ſaxis inhorreſcens, quibus iacentium corpora læderentur vel per ipſa ferri tegumenta. Feriebant aures & oculos coruſca fulgetra fragórque tonitruûm repetitus, & in ipſo apice metus increbeſcebat: quippe eruptura illicò nubibus fulmina extremum exitium minabantur; iámque miles abiecta belli cogitatione, humi affixus, parmæ pluteo vtcunque ſe tegens, arbitrabatur extremum diem contigiſſe. Imò quod mirabilius, penetrauit in animos procellæ ſæuitia, quos mutaret in melius. Vnò ore omnes, cùm Duces, tum milites, criminum veniam à cœlo poſcere, pœnitere ſe belli, polliceri pacem, quam impetratam volunt à numine. Diceres ad tranquillitatem procellam

Clotildis piè ſollicita.

Pugna miraculo diſcuſſa.

proceſlam immiſſam ; ventus obmutuit, nubes euanuere, ſereno cœlo diſpulſus eſt imber, vbi pacis votum afſulſit animis. Aucta eſt admiratio, cùm ad Clotarium miſſi de concordia legati, retulerunt ſuper eius caſtra ſerenitatem miram illuxiſſe, nullum venti flatum, nec imbris vel ſtillam, formoſitati cœli offeciſſe : Hebrææ gentis atque Ægyptiæ repetito miraculo. Inde vtrinque milites, conſalutare, dextras dare & capere, amplecti mutuò, gratulari ; ac ſe germanos dicentes, deteſtari bella ciuilia : ipſi fratres feritate depoſitâ redire in gratiam ; & agnoſcere, ipſa elementa, vbi maximè ſæuiunt, magiſtros eſſe clementiæ atque honeſtatis. Ita nempe ex infirma Clotilde robur, ex tenebris lux, ex bello pax, concordia ex odio, cum humanis rebus Deus interuenit. CLODOVAEI FILII.

XXVIII. *Fratres ſecundò in Hiſpaniam,*

Nihil viſum eſt ad ſanciendam pacem validius, quàm ſi fratres & nepos in externas gentes arma deferrent, ac bellicoſiſſimis animis pabulum in alieno ſufficerent. Ideò Childebertus accito Clotario, illectus palmâ Hiſpanicâ de Amalarico relatâ, ad Pyrenæos exercitum mouet. Nec Regibus deerat belli materia vel prætextus ; ſiue perſequentibus iniuriam veterem ; ſiue Gothos odio hæreſis inſectantibus : ſiue contendentibus quod ſemper obuium eſt de regni terminis. Hiſpaniam itaque ingreſſi, Cæſarauguſtam ſitu & munitionibus validam obſident. Ciues incluſi, ſeu iam propugnatione omni conſumptâ, ſiue Francicæ fortitudinis gnari, ſe ad obſiſtendum impares rati, in cœleſtem opem totam ſpem conferunt. Indictâ cibi potúſque incediâ, mutatíſque cilicio veſtibus, Vincentium Martyrem, cui præcipuo cultu addicta eſt ciuitas, ad victoriam hoſtium infringendam appellant ſupplices. Videbantur circa vrbis muros viri inermes, ciliciis horridi, triſti cantu, longóque agmine, lenti

S. Vincentius Cæſaraugustam liberat.

CLODOVAEI FILII. incedere ; ſequebantur miſerabiliori ſpecie fœminæ, nigrantibus pallis, turbatis ac diſiectis crinibus, toto capite ſquallente cineribus, veluti offerrent viros ſordidatæ, crebro planctu tundentes pectora, ac lamentabili eiulatu miſericordiam Dei compellantes. His omnibus ſacrorum miniſtri præerant, tunicam Martyris deferentes, & per eius prælia agoni ſuo finem depoſcentes. Vbique Deus ſupplicibus parcit, idem Hiſpanis Vincentius fuit, qui Francis Martinus. Vbi Reges hanc ſupplicationem aduertunt, nouúmque morem propugnandæ vrbis ; percontati à ruſtico capto quid id rei foret, accipiunt, eam religionis ceremoniam eſſe, qua Vincentium beneficiis notum victorémque eximium ad tutelam vrbis euocarent. Quare vehementius commoti, & iam vincentio de victoribus triumphante, Antiſtitem vrbis adſcitum rogant, vt de tanti Martyris Lipſanis ſibi aliquid impertiatur, excuſant arma, ac receſſum ſi hæc ſpolia referant pollicentur. Nec ſecus quàm dixerant, donati acceptiſſimâ ſancti Stolâ, cœleſtibus ſpoliis opulenti, illibatâ vrbe regrediuntur : ac poſtea templum Vincentio Pariſiis in primaria vrbe Childebertus poſuit, monumentum religionis; cùm tanti duceret ſe martyri præbuiſſe vincendum, quanti viciſſe. Non neſcius ſum has Hiſpanicas expeditiones apud ipſos Hiſpanos controuerſas eſſe ; aliorum ſilentio, aliorum ſcripto contrario ; ſed cùm è noſtris eas perſcribat iis temporibus coæuus propemodùm, ſanctitate morum fide dignus, Gregorius Turonenſis ; eaſdem ſi prætermitterem, næ ego præuaricarer in gentis meæ gloriam, ac iuſtæ laudis ſe mentem opprimerem.

XXIX. Theodebertus ſpe & apparatu maiori, ac maiori pòſt clade in Italiam bellum inuexit. Sed antè Deuteriâ amatâ fœminâ repudiatâ, Viſigardem

Viſigardem legitimam coniugem thalamo reddidit. Illa iam Regi grata à Biterrenſi expeditione, Caprarij caſtri præda & triumphus, dum Theodebertum expugnatorem caſtri ipſa captiua pulchritudine capit; tãtùm amorem promouerat, vt poſt mortem Theodorici, Viſigarde eiectâ contra fas iuſque connubij, pro vera coniuge haberetur. Eadem filiam ex priore viro ſuſceptam (quem Theodeberti causâ reliquerat) in aulam induxerat, mox adultam, & flore ætatis, præter formam eximiam, omnium votum. Mater quæ ex ſe metiretur alios, cùm crederet libidini Regis iuuium nihil, quia nihil ambitioni ſuæ arduum erat; Zelo ardens in filiam, ne Regis mentem in ſe auerteret, ac oblita matrem; ipſam plauſtro impoſitam, iunctis bobus indomitis, de ponte Viridunenſi præcipitauit in ſubiectum amnem; tantus eſt vel amoris furor vel honoris; imò vtriuſque ab conſortio vel ſui alteram partem repellentis. Theodebertus parricidij motus infamiâ, Deuteriam quidem ſed indemnem expulit: fortaſſe in prolis gratiam: nam ex ea Theodualdum ſuſceperat: mactandam quouis ſupplicio, ſi grauius ſit, quàm à prauis affectibus dilaniari; ac expetitam optatis omnium Viſigardem, in patientiæ præmium, thoro reſtituit. Mox ad Italicum bellum ſe accingit. Theodorico Italiæ Rege fato functo, Amalaſuenta eius filia regnum pro Athalarico filio adminiſtrabat; eo mortuo, Theodaato nupſit, à quo poſtmodùm in balneo ſuffocata: data eſt Iuſtiniano belli occaſio, vt in alieno plectendo crimine, quod iam in Africa fauſtè ſucceſſerat, rem ſuam ageret. Miſſus itaque idem qui Gilimerem vicerat Beliſarius: ac ſtatim Siciliâ, Neapoli, ipſiſque Romã potitus, Gothicas palmas infregit: Theodaato à ſuis occiſo, & Vitige in eius locum ſuffecto. Is ſuſcepto regno,

CLODOVAEI FILII.

Deuteria filia necatâ pellitur.

Theodeberti expeditio Italica.

CLO-DOVAEI FILII. gno, Francos quâ celebritate tunc erant, in ſocietatem adſciſcendos putauit: legatóſque miſit, qui Reges ac gentem vniuerſam ad bellum excirent in communem hoſtem, dona ingentia, ſpémque plurimam afferrent; ac præſertim Theodeberto, audaciâ & iuuentute ad militarem gloriam opportuno, ex victoria Danorum Belgij oras vaſtantium propè calenti: oblata in ſtipendium Phocenſi Prouincia: ad iungendas vires animos facerent, & ſtimulum conditione quauis admouerent. Admiſſa legatio, recepta munera, Theodeberto Prouincia data: & in ſpem maioris auxilij Burgundionum duodecim millia Gothorum ſignis adſcripta. Iis aliiſque militibus ad centum quinquaginta millia Vitiges auctus, Romam obſedit, Beliſario propugnante; ac poſt multa prælia, ignominiosè repulſus in Mediolanum furoris ignauiam vertit. Interea Beliſarius victoria fruens, Rauennam quæ vna vrbs Gotho ſupererat expugnandam ſuſcepit. In eo rerum articulo Theodebertum Vitiges acerrimè vrget; ne patiatur amicos & ſocios perire funditus: tam victoriis quàm cladibus exercitus

Anno 547. deteri; Beliſarium propugnatione Romana imminutum eſſe, facilè vinci ac deleri poſſe, anteaquàm ſubſidiarius miles Conſtantinopoli per oppoſita maria veniat; nunc exſurgat Francus, & ad commune præmium oppreſſurus hoſtem communem aduolet. Et verò eiuſmodi momentum Theodebertus oppetiebatur, quo Gothi & Græci attritis viribus deleri poſſent commodiùs, & is eſſet hoſtis qui infirmus foret. Igitur centum hominum millibus ſub ſigna conſcriptis, Annibal nouus Alpes tranſcendit, ac in Italiam effuſus, tam Gothorum vrbes quàm Græcorum vaſtat ac diruit. Vitiges perculſus pereuntium ſtrage, veritúſque hoſtem appellare quem ſocium vellet, miſit qui rogarent Theodebertum, haberet

haberet ſuos in poteſtate, atque ad iungendas copias acceleraret. Francus Punicam fidem diſſimulans, magnis itineribus ad Gothum tendit; cúmque iam crederetur admoturus caſtra caſtris, militem militi: ſubita irruptione in eum inuadit, hoſtilíque ferro caſtra diripiens, cladem infert eò maiorem, quò facilius perimuntur incauti; nec inimicus graſſatur acerbius quàm amici larua. Hac præda auctus, mox ad Græcos animum applicabat, cùm perfidiæ oſor Deus victoriæ præmiis victores perdidit. Refertis enim omni opulentia caſtris, cùm vino & cibis liberalius indulgeret Francus, ſtatim copiâ, mox inopia laborans, contractis inedia morbis, vulgatíſque, florentiſſimus exercitus periit; Theodeberto cum paucis admodùm reuertente in Franciam. Et hæc princeps Italicarum expeditionum, cæterarum omen; ſtatim manu viuere, pòſt morbis vinci; veluti ſuorum vindex Italia, quos non poſſet armis, cœlo perimeret. Aliquot Franci in ea relicti, tam Græcis quàm Barbaris agere prædas; ſed hæc potius latrocinia dicenda quàm bellum; in quibus ſcribendis iactura ſit ſtili & otij.

CLODOVAEI FILII.

XXX. *Theodeberti mors.*

Apparabat, vt volunt, Theodebertus nouum exercitum, cùm moleſta ægritudine correptus, tam multas & longinquas curas in vnam contraxit, vt valeret melius. Adhibiti medici, nullis ſtudiis nullis remediis pepercerunt; irritis tamen; causâ morbi ne cognitâ quidem; ideò producto per medicamenta incommodo, tandem dolor morte conſumptus eſt. Theodualdus filius tam in morbum Patris quàm regnum ſucceſſit. Verùm Regis mors Parthenio Aulicorum chariſſimo capitalis fuit. Iam ante imponendis tributis Francorum odia concitauerat, gratiâ Principis ad vexandam plebem abuſus; is igitur gnarus, nihil licentiâ vulgi crudelius, vbi facultas

Anno 551.

Parthenius occiſus.

CLO-DO-VAEI FILII.

cultas armat ſæuitiam, ſuíque conſcius quid mereretur, aſylo aulico deiectus ad ſacrum confugit; duos Antiſtites apprecatus, vt ſe tutò Treuiros ducerent, ac quâ auctoritate, quâ oratione, à furore plebis tuerentur. Præcucurrit tamen iuſtiſſimas pœnas conſcientia ſcelerum; cùm enim ſomno ſopitus decumberet, viſo per ſomnium Auſanio cum Papianilla coniuge, quibus innoxiis calumniosè mortem confecerat; exclamauit euigilans; adeſte, & afferte opem pereunti; ſimúlque narrauit, ſibi eoſdem oblatos eſſe necem exprobrantes, & ad ſummi Iudicis tribunal vocantes. Veræ calamitati prælusit ſomnium; vix Treuiros venerat, cùm efferata plebs aduolat victimam publicam diſcerptura: Antiſtites tumultui impares, eum in templum labore multo abductum, arcæ includunt, ingeſtis ſuprà veſtibus ſacris, vt latentis ſenſum auerterent. In templum plebs irruit, perſcrutatur ſingula; ac tandem arcâ reſeratâ, explicatur è veſtibus miſer, templóque extractus, pugnis calcibúſque contuſus, ad columnam vinctus, ſaxis obruitur. Vtinam iuiſſet exemplum ad poſteros; & eiuſmodi homines futurorum metu vſum præſentium coërcerent. Idem Parthenius tantæ gulæ perhibebatur, vt ad cibos ingerendos crebrius, calorem ſtomachi ſumpto frequenter aloë promoueret; voluptatem intendens per amaritiem medicamenti; adeò in humanis, nihil mellis eſt ſine felle. At Theodualdus ſeptimo poſtquàm imperaret anno, diuturno morbo conſumptus è viuis abiit; inferiora corporis obtinente paralyſi: iam deficiens ab auita generoſitate; nam Italiam gloriam Patris & ignominiam prorſus abiecerat; & parſimoniæ intentus, ad priuatos vſus traducebat regnum. Is tamen pollebat ingenio, quod ab eo dictus prodit Apologus. Vnū è miniſtris pecuniæ regiæ per fraudem auer-

Theodualdus moritur.

Eius apologus.

ſæ ſuſpicabatur ; huic vt metum faceret, ſimúlque aliis documentum, aiebat : ſerpens amphoram vini cùm reperiſſet, odore illectus, ſe in eam per apertum os abdidit, ibíque ſecurus aduertente nullo, hauſto mero ſe ingurgitauit. At domino interueniente, cùm anguis prodire amphorâ vellet, nec iam tumidum ac oppletum vino anguſtiæ oris admitterent ; ſic deprehenſum monuit dominus ; Euome prius quod abſorbuiſti, & ab eo carcere quem tibi compegiſti liber euades. Ingenioſè dictum & regiè ; nempe vincula ſibi adſtringunt, qui aliena rapiunt ; & qui regias opes intercipiunt, ſæpe inſtar hirundinum, per exſuctum ſanguinem ſibi necem creant.

CLOTARIVS.

XXXI *Clot. rebellum in Saxones.*

Clotarius à Theodualdo hæres ſcriptus, & ab inceſto regnum auſpicatus, Vultradâ pronepotis viduâ in vxorem ductâ, quam tamen poſtea dimiſit, increpitus à ſacerdotibus piis ; mox in Saxones detrectantes imperium properauit. Erant Saxones, Alemannica gens, inter Albim & Rhenum poſiti, in iiſdem ſedibus quibus olim Franci immorantes ; qui eodem afflati genio libertatis, ferebant iugum impatientius. Ii ſub Theodualdo indulgentius habiti, vbi tranſmiſſum eſt in Clotarium regnum, Childeberti impulſu, cui fraterna bona malo erant, adſcitis ſibi Turingiis, opportunè vt putabant, dum infirma nutarent initia, rebellarunt. Quocirca Clotarius, ne infirmitate exordia peccarent, celeriter lecto exercitu, in eos venit ; ad Viſeram amnem vt vidit, vicit ; & maximâ ſtrage propemodùm deletos vltrà perſequutus, totam Turingiam vaſtando percurrit ; pœnâ tam ſocios quàm reos criminis inuoluente. Nec ideò fracta eſt peruicacia gentis : iterum abſente Clotario iugum excutiunt, tributíſque negatis, extinctum crimen altero ſuſcitant. Iterata culpa iteratam pœnam exigebat ;

adeſt

CLOTARIVS. adeſt Clotarius exercitu valido ſanciturus vires imperij. Tum demùm rebellibus cæcitate diſcuſsâ lux effulſit; vbi priorem victoriam meminerunt; eoſdem eſſe qui modò victores ac victi fuiſſent; imò illos numero & præiudicio fortiores, ſe vtroque infirmiores; legatis miſſis implorant pacem ac veniam: *Se paratos ad tributa & qualibet onera profitentur; priorem culpam deletam pœna, huic indulgentiam deprecantur, expertos iuſtitiam Principis, appellare Clementiam; futuros in obſequio, ſi parcatur, qui non fuiſſent cùm plecterentur; ex vindicta rebellionem natam, ex venia oriturum amorem, & ex amore obtemperationem ineluctabilem.* Regi placebat addictis parci; nec tentandam aleam pugnæ, cùm pugnæ præmium repræſentatur. At contrà Proceres ducéſque contendunt, *Iteratam rebellionem condonatione omni maiorem eſſe; perfidæ genti non habendam fidem quam violaſſet; nunc conſternatos metu polliceri multa, quæ ridebunt ſecuritatem adepti; in eiuſmodi animis inſculpendum ferro obſequium; ſuo ſanguine rebellionem mergendam; & qui nolint ſapere, adigendos vt non poſſint deſipere.* Impulſus itaque ſuorum conſilio decernit bellum in Saxones Francus. Sed ij rurſum legatione altera, mediam facultatum partem, vel in pœnam criminis, vel in pignus futuræ fidei offerunt; modò veniam & pacem referant. Et repudiatæ hæ conditiones à Ducibus, inuituſque Clotarius legatos dimiſit. Ecce tertiùm legati redeunt, humíque proſtrati, infimis precibus veniam flagitant; ſe ſuáque omnia Francis addicentes; ſuas omnes opes, ſupellectilem veſtes & pecora, & agrorum partem dimidiam permittunt victoribus; nihil ſibi præter nuda corpora, vxores, ac liberos, ad inopiæ conſortium, excipientes. Tunc enimuerò Clotarius, fœdus admittendum, exclamare;

exclamare; optari plura ſine crudelitate non poſſe; iram Dei prouocari ſuperbiâ; nec quos omnia præter arma deſtituant, inſuper deſperatione armandos; ruant Duces, ſi velint, quò impellit inſania; ſe in dedititios & abiectos non progreſſurum vlterius. Nihilo ſecius reluctanti inſtant proceres Franci; minas intentant, probra obiiciunt atque conuicia; & furore reuerentiam excludente, impetu facto in eum irruunt; tabernaculum regium deiiciunt atque dilacerant; obiectíſque gladiis ni ſequatur, vi ad bellum & pugnam adigunt. Saxones interclusâ per contumaciam hoſtium pace, cùm extrema omnia imminerent; ſatius rati inter arma perire, quàm hoſtiarum inſtar ſub cultro cadere; irruentibus obuiam prodeunt; commiſsáque pugnâ obſtinatiſſimâ, ſuperbiam Francorum elidunt, eóſque internecione dira conficiunt; tam forte telum eſt deſperatio; tantíque momenti eſt ad victoriam ipſa humilitas. Clotarius fugâ cum paucis elapſus, pacem quam negauerat victis à victoribus impetrat; modeſtiâ ſupra barbaros admirandâ, vt quos frangebat aduerſitas non efferret proſperitas.

CLOTARIUS. *Aquitanibus vincitur.*

XXXII At Clotario dum hoſtes in ſuo parcunt, ſui in Francia faceſſunt negotium. Erat illi Chramnus liberorum primus, multiplici vitio leuem boni ſpeciem obruens: quippe qui formam eximiam corporis, ſtirpíſque regiæ decus, vilitate morum ac deformitate mentis corrumperet. Erat illi prompta audacia, animus inquies, ad dolos fictus, & ambitionis immodicæ; mores turpes & libidinoſi, inſaturata cupiditas, indoles ad malum prona, & aſſentatorum peſti obnoxia. Hunc Pater, correcturus an expecturus, Aquitaniæ præfecerat. Sed laceſſitus eorum querelis, qui tyrannicam adminiſtrationem incuſabant, cùm ſe accingeret ad bellum Saxonicum,

Chramnus in Clotarium;

cum,

CLO-TA-RIVS.

cum, filium vt in fonte interciperet malum reuocauit. Is cui vel flagitiorum finis pœna eſſet, ne ſapere cogeretur, adeò non obſequutus eſt Patri, cuius præterea ſeueritatem pertimeſcebat, vt cum patruo Childeberto, in fratris perniciem nunquam non parato, communicatis conſiliis, arcano fœdere, ad Clotarium depellendum regno coniurarit. Scribitúrque adſtrinxiſſe fidem ad ſacra Lipſana, ſe fore patri hoſtem perpetuum; admotâ per nefas religione ad parricidium. Fœdus ictum Pictauij. Quo firmato, Chramnus in Aquitaniam rediens, laruâ abiectâ, qui pro Rege adminiſtrabat prouinciam, cum titulo Regis ſummum ius capeſſit. Clotarius delato rebellionis nuntio, cùm ad Saxones ſecundùm pergeret, Charibertum & Guntranum filios legere militem, & in rebellem promouere iuſſit. Nec ſegnior Chramnus, conſcriptis copiis, apud Lemouices occurrit fratribus. Ac primò quidem compellatus eſt, vt ſi pacem vellet, obſequentem Patri ſe præſtaret, reſtituendo prouinciam quam nullo iure inuaſerat; ſin pergeret in retinendo alieno, direptoris & prædonis loco habitum iri: cúmque doloſè crimen excuſaret, ſeque in poteſtate Patris futurum diceret, modò ſibi occupata prouincia permitteretur, quam paterno nomine adminiſtraret; detecta fraude, ad pugnam ventum eſt. Attamen publicæ infamiæ Deus parcitum voluit; vel Thebana crimina perhorreſcens, vel exhibiturus dignum hoſtiæ victimarium Patrem. Nam in procinctu pugnæ, coorta tempeſtas, effuſúſque tonante cœlo imber largiſſimus, vtrinque milites ad caſtra repulit ac ſtatim rumor Chramni arte ſparſus, fictóque nuntio ſtabilitus, Clotarium ab hoſtibus cæſum, illicò fratribus in Burgundiam reuertentibus, omnem belli apparatum ac metum diſcuſſit. Qua diſceſſione Chramnus audacior, recedentium

dentium veſtigia terens, in eandem Burgundium capto itinere, vrbem Cabilonem obſidione cinctam expugnat, ac Diuione quod caſtrum erat excluſus, ad Childebertum Pariſios de re communi acturus properat. Et eodem rumore cæſi Clotarij impulſus Patruus, iam Rhemenſem Campaniam prædationibus incendiiſque vaſtauerat, totam mox Franciam ambitioſus ſenex animo hauriens. At ecce Clotarius à Saxonico bello incolumis reditu ſuo prona conſilia diſturbauit. Childebertus excuſato facinore expetiuit beneuolentiam fratris, & ad inſtaurandam familiæ regiæ charitatem, Chramno poſcenti rebellionis veniam impetrauit; facili ad condonationem Clotario, ſiue illa reſtincturo incendium; ſiue non auſo id negare ſuis, quod obtinuiſſet à barbaris. Verùm aliquantò poſt Childeberti mors in ſtatum alium res conuertit. Cùm morbo ad ſenectutem accedente, diutius iacuiſſet, eo tandem raptus deſiit viuere, anno quo regnabat quadrageſimo nono; armis, ambitione, audacia, nulli fratrum impar; ſceleribus, vbi vinci præſtat, inferior; ſepultus in æde quam exſtruxerat ſancto Vincentio; Germano Antiſtite viro ſanctiſſimo in Regem ſuum charitatis & pietatis conferente officia. Extemplò Clotarius, occupatis Pariſiis, ex Tetrarcha Monarcha Franciæ, primo Salicæ legis exemplo, diſtractum antè in partes Imperium, in ſe collegit. Childebertus nulla prole maſcula, duas tantùm filias verè orbas reliquerat. Eas ſtatim Patruus beneficio legis non modò regno excluſit, ſed etiam in exilium cum matre expulit; Chramnóque iterum reconciliato, effecit ne Regnum vnum foris, domi multiplex eſſet.

CLOTARIVS.

Childeberti mors.

Anno 557.

XXXIII

Chramni ſecunda rebellio.

Sed enim Chramni indoles in malum pronenſior, praua licentia vi duntaxat in obtemperationem verſa, ipſa demùm conſcientia

CLOTARIVS.

tia ſcelerum, in nouum crimen adoleſcentem egerunt. Prioribus rebellandi conſiliis cùm parricidium adiungeret, re Patri prodita, ad Conobum Britanniæ minoris Principem; cum liberis & vxore, ambitioſa femina & alente incendium, ſubita fuga ſe proripit. Indignatus Pater vltionem exeptam, inſtructo exercitu in Britanniam mouet; datúmque tunc temporis in Lemouicibus prodigium, pugnæ imminentis horrorem exſcripſit. Siquidem magnus locuſtarum numerus, ſecedens vltrò in duas acies, conciſus eſt ſtatim mutuo prælio; viſáque ſunt animalcula paſtu omiſſo, quaſi œſtro & furore acta, mucronibus ſeu haſtis concurrere, ſe inuicem cædere, ac ſtrage corpuſculorum latè agros ſternere quos deprædabantur; maiore mox portento, cùm in patrem parricida filius inſurrexit, captúmque filium parricida pater extinxit. Quippe Chramnus non dubitauit cum Britannorum copiis Patri occurrere, & ad pugnam proximam inſtruere omnia: & ipſe Clotarius prælij aleæ committendum ius ſuum ſtatuit; ſed ante implorato Dei auxilio. Viſus eſt in tabernaculo planctu & lacrymis, appellare Deum poteſtatis patriæ vindicem, vim illatam naturæ conqueri, Abſalonis pœnam ſalutémque Dauidis oggerere; intereſſe mortalium, vt Regum & Patrum capita ſacroſancta eſſent. Mox animoſior in pugnam irruens, poſt acerrimam dimicationem; in qua ipſe Conobus cæſus eſt, Britanni in fugam verſi, partáque Regi victoria eſt; Chramnus pugnæ caput appendixque victoriæ, dum vxoris & filiarum ſaluti inuigilat, à Francis capitur, & cum iiſdem quas ſeruabat vinctus ad patrem ducitur. Noluit reum in conſpectu Pater admittere, raptúſque in pœnam

nam, primi criminis memoriam nouo incendente, ac periculo in quo modò verſabatur iram, cuius impotentior erat, inflammante; miſerum iuſſit cum vxore ſimul & liberis, in tugurio ruſtico quod forte obuium includi, immiſsóque in mapale igni abſumi. Obtemperatum eſt illicò, Chramnus ſuper ſcamno alligatus eſt, & quod miſerabilius cum vxore filiæ, hoc vno nocentes quod natæ eſſent; mox igni accenſo, conſumptæ ſunt paterni furoris victimæ, ne cineribus quidem ad tumulum datis; Deo ſinente, vt qui conſpirauerat in auctorem vitæ, vitâ & liberis, qui ſunt vita altera, orbaretur. Deinceps Clotarius fratrum & filiorum, hoc eſt omnis diſcriminis ſecurus, ad religionem & pietatem multùm ſe contulit; profectus ad ſancti Martini, ſummâ veneratione doníſque plurimis indigetem Franciæ coluit; prodigioſa felicitate, qui criminum pœnitens, obierit ſecus quam vixerat. Idque contigit anno vertente quo Chramnus arſerat; regni poſt quinquageſimum primo. Contracta febris ex venatione; cui dum ſenex ſupra corporis vires voluptate abreptus nimis indulget, vehementi febri correptus, & inde Compendium delatus, igni interno ardens, qui Chramno externum ſubiecerat, vitâ exceſſit; inter veræ pœnitentiæ ſigna, clementiam Dei appellans identidem. Auditúſque æger exclamare; *O potentem Deum! ô proſtratam Regum ſuperbiam! ô quantum inter cœli terræque dominos intereſt!* Dein ſpem accendens, & timori ſubiiciens, ex eadem Dei potentia bonitatem ſummam inferebat; *Si maximus*, aiebat, *Deus, ergo & Optimus, quia potentiæ pars eſt ignoſcere; & infirmitas eſt ad ſupplicia ſola præpollere: habet igitur in me, quod ignoſcat &*

CLOTARIVS.

Clotary obitus.

CLO-TA-RIVS.

& puniat ; in me ſit Maximus , dum regnum eripit , at Optimus ſit , dum in gratiam recipit. Sueſſione ad ſancti Medardi ſepultus eſt , funus deducentibus filiis ; in hoc fortaſſe vnum conſentientibus , vt cadauer Patris inhumarent.

HISTORIÆ FRANCICÆ,

LIBER SECVNDVS.

VIx Clotario perſolutæ erant exequiæ, cùm Chilpericus è quatuor fratribus marte & ambitione acerrimus, Pariſios aduolat, theſauríſque quos ea in vrbe repoſuerat Pater, occupatis, gnarus pecuniam conſiliorum omnium machinam eſſe & animum, regnum primus, & ſi licuerit ſolus, vſurpat; Frācorum pluribus adductis pretio, vt quod inualidū initijs foret, audaciâ & fortitudine ſtabiliretur. Fratres in communem hoſtem conſpirantes, contractis extemplò copijs, inuaſorem deturbant Pariſijs, coactúmque conferre quod ſepoſuerat, Franciâ iterum in tetrarchias diuiſâ, in quartam partem admittunt. Sorte res acta eſt; nec enim aliter conueniſſent; Chereberto ſiue Ariberto Pariſij, Guntrano Aurelia, Chilperico Sueſſio, Sigeberto Auſtraſia obtigerunt; hæc diſtincta fratribus; at communia, ambitio, libido, crudelitas; quibus Franciam diuexarunt tam miſerè, vt cùm Deo debeat quod ſeriem Regum habuerit, beneficium eiuſ-

CLOTAR II FILII.

I. Anno 561.

Cherebertus, Guntranus, Chilpericus, Sigebertus Franciæ Reges.

CLO-TARII FILII.

dem longè maximum ſit,quod habendo ſimul plures non periit.Et verò quaſi horreret Hiſtoria illorum temporum calamitates proferre in lucem, tam perturbatè támque obſcurè fratrũ res geſtas inuoluit implicátque, vt ad extricandas ambages illas nouo quodam Ariadnæ filo opus foret. Ego pro mea facultate conabor explicare confuſa; lucraturus tamen ſi qua omiſerim,cùm prætermitti parum admodùm poſſit præter flagitia. A priuata ſingulorum vita petam initium;nec enim alij ſunt in publico Principes quàm ſub tecto;virtutéſque regiæ ortum & robur à probitate animi hauriunt. Cherebertus iuſto matrimonio Ingobergam duxit ſed ſtatim corrupt⁹ laſciuiâ,adiectis in duas virgines oculis, quæ ſorores ex vili artifice natæ,famulabantur Reginæ,eas tam ardenter deperiit,vt eiectâ Ingobergâ,primâ ſtatim Marcoueſam nomine in thalamum eius admiſerit;ac paulò poſt alteram Meroſledam dictam inceſtis nuptijs contaminauerit. Quamobrem à Germano S.Antiſtite redargutus,nec monitis minúſve melior,affectus eſt meritiſſimâ pœnâ, fato raptis impuris mulierculis, ſimúlque filio quem ex altera earum alebat.Nec ideò bonæ frugis euaſit; imò & quandàm Theodogildem opilionis filiam thoro induxit;ne in vitio quidem generoſus, in mancipijs abiectiſque feminis Regem fœdans.

Cheréberti vxores.

Et Guntrani.

Guntranus frater in coniugibus nihilo caſtior, feliciórve in liberis; concubinis pluribus, nullâ legitimâ vxore vſus.Primam enim Venerandam nomine & ancillam forte in cõmercio habuit,filiúmq; Gundebaldùm ex ea ſuſcepit; quâ pulsâ ad Marcatrudem adhæſit; eáque itidem mater priuignum ſuum veneno ſuſtulit,ac poſtmodùm filium cui parabat regnum tumulo intulit. Ijs Auſtrigildis addita, gemino partu Regi gratiſſima; & ex ea nati Clotarius & Clodo-

Clodomirus in ſpem regni educati, pòſt immaturo fato abrepti ſunt; vagos illicitòſque concubitus orbitatis pœnâ Deo plectente. Hæc eſt Auſtrigildis, quæ morti proxima Guntranum inauditum facinus exorauit; cauſata ſe medicorum inſcitiâ interire, iuſiurandum exegit à coniuge, fore vt eos neci traderet, quorum imperitiâ vitam amitteret; peſſima mulier quæ de ſepulchro homines cæderet. Stetítque promiſſis princeps vxorius; duobus Medicis capite truncatis, eò noxiis quod mortalem feminam non donaſſent immortalitate. Verùm has viri culpas emendauit Guntranus ſenex; clementiâ & liberalitate in pauperes mutatus in alium, & ſacro cultu propemodùm dignus; tanti momenti eſt vitæ noſtræ meta & terminus. CLOTARII FILII. *Medici necati.*

Chilperico vxores fuerunt; nec ideò minus in libidinem omnem proiecto. Prima vxor Audouera, ritè conciliata, è quâ Principes nati Theodebertus, Merouæus, & Clodouæus, mariti animum conciliaſſe debuerant, ac amantiſſimis nodis adſtrinxiſſe. Tamen vt erat corrupta indole fœdíſque moribus Chilpericus, Fredegundem ancillam, in coniugis familiâ ac miniſterio enutritam, tam ſolertem vafrámque ingenio, quàm forma corporis eleganti, viſam adamauit, concepítque ignem quo mox arſit. Concepta flamma Fredegundem non latuit, fouénſque incendium, quâ illecebroſis repulſis, quâ ſimulati pudoris larua, inuigilabat opportunitati, qua gemino ſcelere, Regem admitteret, Reginámque excluderet. Ea tandem verſutiſſimæ fœminæ oblata. Verſabatur in expeditione Saxonica Chilpericus, dum Regina grauida fauſto partu puellam enititur. Fredegundem puerpera conſulit, quam matronam ſeligeret, quæ nouum partum in ſacro fonte ſuſciperet. Illa matre ipſa digniorem nullam affirmauit, impulítque tandem II. *Chilperici vxores.* *Fredegundis.*

CLOTARII FILII.

vaſro conſilio, vt quæ infantem genuiſſet ad vitam, Chriſtiano ritu generaret ad gratiam; ea nimirum mente id ſuadebat, vt accedente iam nouo vinculo, eóque ſacro ac religioſo, affinitate cum Rege contracta, vſu coniugij interdiceretur. Statímque euentus iuuit conſilium. Chilperico reduci prima omnium Fredegundis occurrit, narrat quæ contigerant, iam affinem Regi coniugem eſſe, excidiſſe veteri titulo, nec ſine inceſtu admitti poſſe in thalamum, quæ iam nodo ſpiritus coaluiſſet in Principem. Nihil faciliùs perſuadeas, quàm ea quæ ſunt in audientium votis. Obiecta affinitate repudiauit innocentiſſimam coniugem Chilpericus, & in auctoramentum flagitij Fredegundem ſibi conſortem adſciuit. Nec ideò per nouam coniugem euaſit caſtior, meretriciis impuríſque amoribus ſemper implicitus; Fredegunde amorem ambitioni donante, nec repellente ſocias thalami, quæ throni non eſſent. Ita per impuram patientiam verſipelle ingenium regi & regno dominabatur: donec Chilpericum diuturni flagitij tædium cepit, fratriſque Sigeberti æmulatione, cui Brunechildis legitima vxor & laudi erat & opulentiæ. Ideò Galſuintam eiuſdem Brunechildis ſororem, expetitam à patre impetrat, feſtáque pompa & celebritate deductam applauſu magno omnium excipit. Certum & firmum ſperabatur coniugium; quæſita conſors è regio ſtemmate rege digna; amorem conciliatura, tum ſpecie corporis, tum animi dotibus, ac ſuauitate morum & indolis; maieſtatem regiam theſauris & gaſa diuite ornatura; poſtremò pietatem illatura in Aulam; quæ ſtatim eiurata paterna hæreſi in orthodoxam fidem tranſcripta eſt. Verùm breui Fredegundis ſpes tantas abſumpſit. Primò omni arte ſopitum incendium in Chilperici animo ſuſcitare, fouere blanditiis, & ſuſpiriis

Galſuinta.

riis

riis lacrymíſque ceu iniecto oleo inflammare. Dein poſtquam cicatrix vunus admiſit, inter coniuges diſcordias ſerere, auertere Regem ab æmula, eam in contemptum ac pòſt in odium ſenſim inducere; ac demùm peſſundato amore abductam à Regis thalamo aulæ probris contumeliíſque obiicere. Quod miſera vt ſenſit, contendit à coniuge, vt vel omnium inops patri & patriæ reſtitueretur; quandoquidem calamitoſa mulier in mariti & domini odium incurriſſet. At cùm eam nec Chilpericus vellet remittere, ne theſauri ſimul repeterentur; nec Fredegundis retinere, ne forte miſeria miſericordiæ foret; media & atrociſſima via inita eſt vt occideretur; eíque fauces in lecto eliſæ; vt aſyli locus & honeſtæ voluptatis, impuritatis & crudelitatis libitinarium eſſet. Ab hoc facinore tuta Fredegundis Chilpericum obtinuit, iam dotata duplici crimine: par reuera dignum conſtantia, qui conueniſſent flagitiis, móxque euaderent peſſimi omnium. Sigebertus pudore intacto in delecta coniuge perſeuerauit. Ea Brunechildis fuit, Athanagildis Hiſpaniæ Regis filia, ſummo ſtudio ambita à Sigeberto, grandi pecunia donata à Patre, ingentique lætitia à Francis excepta. Et verò primum adoleſcentiæ florem illuminabant dotes eximiæ; pulchritudo in paucis excellens, ſubtile ingenium rerúmque ampliſſimarum mox capax, iudicium firmatum prudentia, morum ſuauitas & ſermonis miræ blanditiæ, ac demùm perita artiféxque manus. Quæ naturæ dona cùm Ariana hæreſi ceu fœda lue contaminarentur; non dubitauit mulier, vel religioſa vel callida, labe hac abſtersâ Catholicam fidem ſuſcipere. Cæterùm has præclaras dotes ſtatim Regum peſtis corrupit ambitio; euaſitque mox Brunechildis ſuorum pernicies, dum furori dominandi poſt habet omnia,

CLOTARII FILII.

Sigeberti vxor Brunechildis.

CLOTARII. FILII.

ſternítque crimina ſcalarum inſtar, quibus ad faſtigium regni conſcendat. Porrò is erat Regum & Franciæ ſtatus: quæ tametſi diſtincta temporibus, placuit tamen in vnum congerere, vt coniectu vno oculorum Principum indolem, & orituras inde calamitates lector proſpiceret.

III. *Gogonis cædes à Brunechilde.*

Primam Auſtraſia ab auerſita Brunechilde ſenſit, in cæde Gogonis Magiſtri Palatij. Is ab Chrodino viro iuſtiſſimo, munus abdicante, quod affinibus ſuis & iuſtitiæ ſimul non ſatisfaceret, in eam prouinciam ſubſtitutus, authoritate & gratia apud Sigebertum Regem præpollebat; ideò ad petendam Brunechildem, eámque ab Hiſpania deducendam, vt acceptiſſimus ab Rege ſelectus. Sed beneficium male collocatum in ſentes & tribulos efflorefcit. Vaferrima mulier, quæ firmum imperium in mariti mentem ambiret, vbi animaduertit iam conſtabilitum in ea Gogonem, tantum obicem amolitura, multis ſuſpicionibus Regis animum implicans, à miniſtro probatæ fidei alienauit; deinde, vt facilè quem oderunt Principes obruunt, ſuſpicionibus in timorem verſis, viri innocentis cædem impetrauit. Verùm antè contigerat expeditio Sigeberti in Hunnos, qui occupatis in Pannonia ſedibus, Germaniæ infenſi, latè populationibus vaſtantes omnia, iam vrbibus ad Rhenum poſitis imminebant. Ergo Sigebertus cuius ditioni obiecta prouincia adſcripta fuerat, in barbaros militem ducit intrepidè; iiſque victis & fugatis quam peroptabant pacem conceſſit. Quam indulſit eò libentius, quod Chilpericus frater, leuitate animi & ambitione impulſus, lucrum ex alieno damno quæſiturus, dum ipſe cum exercitu abeſſet, occupatis Remis, in prouincias ſuas ferox inuaſiſſet. Quocirca peregrinum hoſtem domeſtico mutans, redditurus par pari, Sueſſionem Chilperici primariam vrbem obſeſſam expugnat, ac Theodebertum

Sigebertus in Hũnos;

Chilperici natu maximum in ea capit: nec moram paſſus, in eundem belli auctorem ducto exercitu, victórque commiſſo prælio, Rhemis vrbibúſque aliis pòſt receptis, fratri tam ignauo ad ſeruandum quàm feroci ad inuadendum, petenti & culpam deprecanti, liberali animo pacem dedit. Imò & filium Theodebertum, cuſtodiâ liberum, ditatum muneribus, patri reſtituit; exacto tamen iureiurando, nequid in Patrui damnum vnquam agitaret; à quo adoleſcens ſuo magno malo poſt defecit, Sacramenti immemor & beneficij. Interim Cherebertus, voluptatibus marcidus, in caſtro Blauia in Aquitania, deſiit viuere; liberis nullis præter deteriorem ſexum relictis; quibus lege Francica à regno excluſis, tres fratres demortui ſortem partiti ſunt. Diuiſionis ratio parum conſtat; niſi quod ſingulis Pariſios iam Regum votum appetentibus, conuentum eſt vt vrbs omnium eſſet & nullius, ſuâ cuique parte aſſignatâ; ſancitúmque ne vnus ipſorum abſque aliorum conſenſu eam ingrederetur; qui ſecùs faceret, ſua parte excideret; tam ampla vrbs erat, quæ tres Reges caperet. Circa id tempus, Hunni, prædæ cupiditate illecti, abrupto fœdere, rurſus effuſi, in Sigeberti fines impetum faciunt. Is contracto exercitu validiſſimo, vt periuram gentem deleret funditus, ſpe & conſilio per incognitam fraudem deiectus eſt. Si quidem ſub ipſum prælium, horrenda quædam phantaſmata, portentoſis formis inſtructa, ſubitò Francis oblata, terrorem tantum equo & militi incuſſerunt, vt nullo conſilio præter fugam relicto, effusè omnes fugere ceperint; ignominia maiore vincentium, qui conſcij infirmitatis, per artes magicas laruas & lemures orco exciuiſſent. Sigebertus ipſe dum fugit, deuenit in manus hoſtium; ſed noua magia capientes cepit; nam ſuauitate morum, ſermonis ele-

CLOTARII FILII. *Et in fratrem Chilpericum;*

Cherebertus moritur.

Sigebertus rerum in Hunnos.

CLOTARII FILII.

gantia, & illecebra quadam ingenui, feritatem barbaram ita temperauit atque emolliuit, adiunctis opportunè muneribus, vt à Cagano Rege honorificè habitus, dimiſſúſque magnificè, icto fœdere in poſterum inuiolato, redierit ad ſuos, humanitatis & ſolertiæ triumphus nobilis. Enimuerò ad maiores motus ſeruabatur, & erat Francia ſuorum ciuilibus motibus agitanda, ac niſi Deus fauiſſet propitius euertenda. Nec deſtitutæ ſunt prænuntiis ſignis tantæ clades; in quibus vnum Taureduni caſtri præcipuum. Poſitum erat in monte, alueo fluuij Rhodani incumbente, pluribúſque latè patebat incolis; ex aduerſa parte mons ibidem præcipitantem amnem coërcebat, obiectis hinc inde repagulis, ne vorticoſæ aquæ ripis effluerent. Ac primùm vbi caſtrum exſurgebat, per dies ſexagenos ſubterraneus mugitus inſonuit; poſt repente mons à colle proximo ſciſſus ac diuulſus, cum ædibus priuatis & publicis, ingentíque multitudine hominum, ruina præceps, in ſubiectum amnem euolutus, ſtragem horribilem tectorum, æris, argenti, promiſcuæ ſupellectilis, animantium, virorum, mulierum, atque infantium vno ſimul caſu cumulauit. Et calamitas vltrà porrecta eſt, ſubita ruina obſtruente viam amni; tunc enim magno impetu & improuiſa celeritate retrorſum actus, ripis hinc inde occluſis, inundatis agris, ac demerſis pagis quàm plurimis, ad Ianobam vſque ciuitatem (quam Geneuam eſſe non malè colligunt) curſum remenſus eſt; tanta aquæ copia in eam illata, vt ſupra ipſos muros cuectus, nouam cladem vrbi minatus ſit: elementis conſpirantibus in pœnam hominum, & naturam vertentibus, vbi naturæ auctor indignatur. Nec omittenda quorundam cupiditas, pudet dicere, Monachorum; qui tanto prodigio haud quaquam territi, cùm in ruinis montis terram effoderent,

Tauredum caſtri ruina.

effoderent, iámque quidpiam æris aut ferri eruiſſent, nouo terræ ſonitu erumpente,pars reliqua montis auulſa eſt, miſeróſque illos ad triginta, orco propiores quàm cœlo, conſepultos caſu, immiſcuit opibus quibus inhiabant.Sed iam tempus eſt,ad internos animorum motus aggrediar; ſi tamen prius externos, vbi minus diſcriminis, pudoríſque minus, narrauero. CLOTARII FILII.

IV. *Longobardi qui.*

Longobardi, Alboino duce, ab extrema Dania ſiue Noruegia, cum iuuentutis flore transgreſſi Germaniam, in Pannonia conſederant, Cunimundo Gepidarum Rege profligato. Inde à Narſete Iuſtiniani bellicoſiſſimo duce ad pellendos ex Italia Gothos euocati, præclariſſimam nauarant operam,aſſerto Græcis regno Italiæ, repetita poſt mercedem captam Pannonia. At poſtmodùm Narſes à Sophia Iuſtini Imperatoris vxore contumelioſè habitus, vindicta ardens ſuprà ſemiuirum, nam Eunuchus erat, cùm Gothos iam deletos excitare non poſſet; Longobardos quorum audaciam & fortitudinem antè perſpexerat, iam non auxiliares, ſed futuros Italiæ Dominos arcanis nuntiis euocauit. Ii relicta Hunnis Pannonia, ingenti numero,Saxonibus aliíſque ex Alemania populis ſecum eductis, in Italiam iam pridem barbarorum coloniam irrumpentes, regnum in Ciſalpina Gallia condiderunt,prouincia de ſuo nomine Longobardia dicta. Et progrediebantur vlterius,niſi Alboinus à Cunimunda vxore in vltionem contumeliæ cæſus, infirmo adhuc & nutanti imperio raptus, Clepho ſucceſſore ſimiliter cæſo, inhibuiſſet victorias. Siquidem Longobardi, Regum loco quibus ſuprema in ſuos poteſtas, committentes ſe Ducibus, quorum potentia certis limitibus bello & pace conſcripta, vt priuato cuique conſulebant,ſic publicæ rei gentiſque gloriæ officiebant. Sub iis igitur in Anno 558.

CLOTARII FILII. latrocinia potius & prædationes, quàm in bellum iuſtum verſi, irruperunt in Franciam. Ac primum quod obiiciebatur in Guntrani regnum inuadentes, Burgundionibus ſibi oppoſitis internecione deletis, occiſóque Duce Pericio, præda opulenti, quam vnam expetebant, verſus Alpes, alio itinere, in Italiam ſeſe recipiunt. Verùm Guntrano ad ſuorum cædem experrecto, inſtaurato exercitu, Ennio Mummolo ſummæ ſpei duci includendus hoſtis committitur. Dubium tamen vtrùm id contigerit, expeditione Longobardorum prima, an proxima. Erat Mummolus rei bellicæ apprimè gnarus, per militiæ gradus ad ſupremum Patriciatus apicem in Pericij locum à Guntrano euectus; Altiſſiodorenſis origine: quanquam proditionis & ingrati animi in Patrem reus; qui municipij ſui rector, cùm Mummolum filium inſtructum muneribus ad præſtandam Guntrano fidem miſiſſet, ab eodem adminiſtratiône ſua deiectus eſt, impetrante à Principe quod patris foret, & iam ſcelus in primum fortunæ gradum ſternente. Is ergo nouum honorem noua & florenti laude ſignaturus, ſub ipſis Alpibus, ad vrbem Ebredunum, quò hoſtes contendebant, reditum intercepturus, cæſis arboribus, & quà iter patebat tranſuersà poſitis, impeditis & obſtructis ſiluarum egreſſibus; vbi ſe in eas barbari immiſerunt, impetum facit; turbatóſque quà locorum difficultatibus, quà Francorum ferocia, in fugam egit, multis cæſis, captis quàm plurimis, paucis in Italiam referentibus nuntium cladis. Ita ſæpe in prædam præda eſt, & rapina raptores deſtituit.

A Mummolo victi.

V. *Et Saxones ab eodem.* Hac victoria Mummolus celebris, mox irruptione Saxonum magis inclaruit. Ii à Longobardis in Italicam expeditionem adſciti, prædæ cupiditate, aut poſituri colonias, irruebant in Franciam, ac Rhegium Prouin-

ciæ

CLOTARII FILII.

ciæ terráſque proximas deuaſtantes, ad Stablonem villam caſtra poſuerant. Hinc vetante nullo prædatoribus in diuerſa miſſis, præter diuitem prædam, ſecuritatem atque vt fit contemptum hoſtis reportarant. Ex contemptu negligentia & pernicies ortæ. Quippe Mummolus occultis itineribus ducto exercitu, primo mane ſemiſopitos aggreſſus, ingentem ſtragem ad veſperam edit; quâ tenebris diremptâ, poſtridie cùm Saxones impetu cæco pugnam capeſſerent, vltróque citróque contendentibus nuntiis, de pace conuenit; ac facultas data Saxonibus remigrandi in Italiam, ſi captiuos ac prædam redderent: ſternente Mummolo hoſtibus pontem, ac parcente ſanguini, cuius parſimonia vel in hoſte pia eſt. Verùm iidem ſtatim vel deſiderio patriæ, vel Longobardorum odio; nam rarò inter prædones conuenit; abductis liberis atque vxoribus, collectóque omni inſtrumento, in duas turmas diuiſi, repetituri Saxoniam in Franciam penetrant. Altera turma per maritimas Alpes Nycæam Salyorum, altera per Cottias Ebredunum tendit, inſtar amnis in diuortia effuſi; iungendæ iterum ad Auennicum agrum, vbi nunc comitatus Venuxinus ad Rhodanum iacet ſed cùm neutri abſtinerent direptionibus, ſegetéſque iam illatas areis abſumpſiſſent; Mummolus in alteram Rhodani ripam traducto milite, hoſtibus conuenientibus negauit ſe facturum viam, niſi prius direpta reſtituerent ſi qua extarent, ac pro conſumptis aurum rependerent. Saxones imbelli ſuorum turbâ tam impediti quàm emolliti, pro damno inuecto datâ pecuniâ, ad Sigeberti fines tranſmiſſi ſunt. Quanquam fraudi in appendenda pecunia fuerint, tegulis æreis miro artificio inauratis, ſectíſque in laminas, pro auro præbitis; quibus tum Guntrani ſubditis tum Sigeberti dolus oblatus eſt patuítque via in Saxoniam

CLOTARII FILII.

Saxoniam tuta; Deo non conniuente fraude vlterius; nam à Sueuis detrectantibus hoſpites nouos armis excepti, atque tergemina pugna protriti, auitas ſedes cadaueribus ſolis tenuerunt.

VI. *Longobardi iterum victi.*

Digreſſis Saxonibus, nouæ Longobardorum coloniæ apparatu magno Franciam iterum tentant. Diuiſerant copias in tres exercitus, ſuo cuique Duce aſſignato; ſiue vt in plures partes diſtractum hoſtem haud ægrè vincerent; ſiue vt Mummolum cuius vnius virtus terrori erat, dubium quò ſe conferret, perturbarent atque confunderent. Et quidem Amo ſuis cum copiis Ebreduno tranſiens, in Auenionenſe ſolum effuſus, tranſmiſſo Rhodano, Arelatenſi agro vaſtato, ac vrbe Aquenſi obſidionem auro redimente, Maſſiliam vſque proceſſerat, omnia direptionibus atque incendiis vaſtans. Zabanus dux alter, Diam profectus, Valenſiam vſque progreſſus eſt, eámque expugnandam ſuſcepit. Tertius nomine Rhodanus, ad Grationopolis muros hęſit occupaturus vrbem iam in Allobrògibus celebrem; eo omnes animo vt Salyos atque Allobroges, feraciſſimas ſub ipſis Alpibus regiones, quaſi Longobardiæ ſuæ ſuburbia, ipſi annecterent, nouiſque coloniis frequentarent. Hæc tam repentina terribiliſque inuaſio non perculit Mummoli animum: imò vir prudens diuiſionem hoſtium rem ſuam ratus, aggreſſurus ſingulos; primò in Rhodanum qui occurrebat proximus, exercitum mouet, ac Iſara rapidiſſimo amne, præmonſtrante vadum animante, traiecto feliciter, quod opi diuinæ adſcriptum eſt; conſertæ ſtatim cum hoſtibus manus, victíque numeroſa clade Longobardi; Rhodano Duce lancea ſaucio, vix cum pauciſſimis in prærupta montium euadente. Vna hæc victoria alias peperit. Si quidem Rhodanus cum militibus quingentis, reliquiis tanti exercitus, ad Zabanum

Valentiæ

Valentiæ obſidioni inſudantem accedens, narrata clade, tantùm terroris incuſſit ſociis, vt omiſſa vrbe collectíſque vaſis, illicò regreſſi ſint Ebredunum, opperturi ſocios veteres, aut nouos ex Italia euocaturi. At vtrumque conſilium celeritas Mummoli diſcuſſit. Magnis itineribus Ebredunum tendit, & coniunctos Duces noua internecione fundit ac fugat; Zabano Siguſium in Alpibus vrbem confugiente: cuius vrbis Præfectus Siſinnius expulſurus hoſpitem haud admodùm gratum, fictis à Mummolo litteris, quibus iam ſe in proximo eſſe ſcriberet, iiſque in conſpectu Zabani datis ac lectis, eo terrore hominem percutit, vt momento relicta Seguſio in Italiam alatis pedibus auolauerit, abſente Mummolo & ignaro palmas reportante; tantùm eſt ponderis in vera laude & iuſta gloria. Fama earum rerum ad Amum perlata tertiam expeditionem confecit: perterritus ſociorum cæde, ne ſimili ac iam imminente occumberet, regreſſum comparat: ſed cùm expeditam viam qua occurrebat Mummolus fugeret, per abrupta montium capto itinere; in niuium moles voraginéſque incurrens, relicta quam habere non poſſet præda, paucos incolumes patriæ reddidit. Virtute vnius Ducis vniuerſam ſeruante Franciam; ac profligatis Cimbris Marium ſuum Romanæ gloriæ componente. Nec abluſit Mummolus à fato Marij; nam rebus aliis in Guntrani gloriam præclarè geſtis, cùm inuidiæ par non eſſet, in arma tectior quàm in fraudes, fuga elapſus, Auenionem receſſit, vrbémque vel ſuam vel occupatam, ſitu iam validam opera & præſentia ſua communiuit; fruſtra æmulis & Guntrano ipſo inſudantibus in viri fortis exitium; tantùm roboris virtus ſibi præſtat. Donec ipſe raptus ambitionem in perniciem vltrò præceps ruit. Nunc ad ciuilia mala tranſgredior.

CLOTARII FILII.

VII. Sigebertus ab Hunnica expeditione dimiſſus,

CLOTARII FILII. *Sigebertus Arelatem capit;*

ſus, in Phocenſem Prouinciam, quæ olim Auſtraſiæ regno adſcripta fuerat, & à Patruo Theodorico poſſeſſa, adiecit animum (ea tunc in Guntrani partem attigerat) quam vt inuaderet, à geminis propugnaculis ſiue Capitibus facturus initium, Arelate & Maſſilia, quorum ſortem membra ſequerentur, Arelatem quæ prima & promptior occurrebat, incautam opprimit. Firmino Aruernorum Comiti imperatum, vt cum Aruernorum flore Arelatem verſus ſe conferret; eum Adoarius Dux alter excepit; iunctíſque copiis improuiſam vrbem adorti, inuitos ciues ad iurandam Sigeberto fidem adegerunt. Guntranus vbi rem comperit, celſum Patritium ad recipiendam vrbem cum exercitu mittit. Réſque ſpectabat ad diuturnam grauémque obſidionem; niſi eam Sabaudi Antiſtitis, id viri nomen, dolus an prudentia contraxiſſet. Aggreditur Sigeberti duces, eorum fortitudinem extollit mirificè, dicit palantes hoſtes & vagos facilè exſcindi poſſe, ſi paratus miles impetum faciat. Quocirca auctor eſt, vt expediti cum ſuis, egreſſi portas in eos irruant, ſequuturam proculdubio victoriam; ſi quid ſecus, quod auertat Deus, contigerit, receptu intra vrbem facili, nullum ipſis damnum poſſe inferri. Præbita dicenti fides, imò fallenti; ac temerè miles vrbe eductus, nullo relicto qui ad receptum portas obtineret. Celſus fortaſſe præmonitus irruentes excipit fortiter, repellit, vincítque; ac præliantes ignauius ſpe aſyli proximi in fugam agit. Ii verſus vrbem quam amicam putant proripiunt ſe; at noua calamitate portis occluſis, ciues è murorum pinnis turribúſque ſaxa & iacula in accedentes contorquent, miſeros inde milite cominus, hinc ciue eminus feriente inter ſacrum ſaxúmque poſitis vna effugij patuit ratio, proximus Rhodanus; quare effuſo curſu ad amnem properant, parmíſque ſubiectis

Eáque pellitur.

ſnbiectis præcipitantis fluuij aquis ſe committunt. Sed inde grauiſſimum omnium malum : nam prægrauati armorum pondere, ſubita metus feſtinatione, ac rapidiſſimo amne præpediti, maximam partem vndis ſubmerſi ſunt ; paucis admodùm ad ripam obiectam per hæc diſcrimina enatantibus. Ita timor oculatus à tergo, à fronte cæcus eſt, & præſentia cauens, futura non æſtimat. Captis Ducibus vita conceſſa eſt ; ac documentum præbitum, non habendam fidem omnibus paſſim ; & quos nuper viceris, ſubactis nondum animis, adhuc in hoſtibus eſſe numerandos.

CLOTARII FILII.

VIII. Nec in ciuili tumultu Chilperici partes deſideratæ ſunt. Cùm enim ſtatim Chereberto mortuo Clodouæum filium, ad occupandos, qui ad Sigebertum attinebant, Turones & Pictones immiſiſſet ; iſque à Mummolo ſelecto ab Guntrano & Sigeberto Duce inde expulſus cum ignominia foret, ſe in Aquitaniam contulit, & occupatâ Burdegalâ, quæ Sigeberti eſſent inuaſit. At inde ſimiliter à Singulpho Sigeberti Duce eiectus, per Andegauos ægrè ad patrem rediit, cum fugæ infamia, prauiſque conſilij pœnâ. Qua nec temperantior Chilpericus, cùm fratres Epiſcoporum operâ concordi fœdere conuenillent, in quod is ſi vellet admitteretur, iterum Theodebertum filiorum maximum, Sacramento adſtrictum Sigeberto de pace non violanda, in eundem Sigebertum contra fas fidei armatum immittit. Aquitania vt prius in aream Martis deſignatur ; poſt occupatos Turones Pictonéſque, via eadem qua Clodouæus nuper inceſſerat. Et ſtatim Turones direptionibus fœdiſque incendiis ad deditionem impulſi, Pictones alióſque vltra Ligerim populos Gundobaldus pro Sigeberto cum lecto milite propugnabat. Pugna conſeritur, vincitque pars pejor, Gundobaldo

Chilpericus in fratres ;

Theodebertum filium immittit ;

Clotarii filii. dobaldo cum ſuis terga vertente. Exhauſtâ hac clade propugnantium robore Aquitaniâ, Lemouices, Cadurcos, aliáſque iuxta prouincias Theodebertus victor inuadit; ac periurium crudelitate & impietate cumulans, ſacra ſimul & profana vaſtans, nullo diſcrimine conditionis aut ſexus, templa incendit, monaſteria euertit, cœnobitas interficit, vim infert virginibus, Sacerdotes mactat; ac quaſi bello in Chriſtianum cultum ſuſcepto, nulli parcit crimini, quo ſacra vel tecta vel corpora fœdarentur. Sigebertus interea hac Martis tuba è ſomno excitus, ex Transcheuanis ingenti exercitu ſcripto in Chilpericum mouet, qui iam Rhemenſem Campaniam filij palmis audax percurrebat. At is apparatu tanto perculſus, Guntranum per legatos adit, & impetrato in fratrem fœdere, ductis ad Sequanam copiis, eiúſque ripâ accuratè munitâ, obiectis in prædam vltra amnem agris, præſtolabatur interdicturus tranſitu hoſtem. Aderat Sigebertus cum numeroſo illo exercitu, & ad geminata amnis repagula, anceps conſilij, cùm ad redeundum voluntas, ad pergendum facultas deeſſet; ripámque dependeret vel armatus miles Chilperici, vel Guntrani togata auctoritas; in hanc partem verſus, Guntrano interminatur, ſe vi in ditionem eius irrupturum, niſi viâ per amnem permiſsâ, meritas pœnas in belli auctorem inferri fineret. Guntranus quem deficeret miles & animus, cuíque indoles ad otium pacis quàm ad martis diſcrimina propenſior foret, præterquam quod Chilperici mores auerſabatur, inſtar lancis hinc illinc libratæ momento per leui, haud ægrè ad nouum fœdus inductus eſt, quo Sigebertus ſocius, Chilpericus hoſtis dicebatur. Ita amne tranſmiſſo, ac mutatâ rerum ſorte, recedit alter inſequitur; & Chilperico ad Analocium Carnotenſem vicum caſtra muniente Sigeber

Sigebertus in Chilpericũ;

Guntranum ſibi adiungit.

In eundem mouet;

Sigebertus Pariſienſi agro vaſtato, factáque pugnæ copiâ, munimentis ſe tuenti fratri imminebat. Verùm ille noua fraude nouum periculum diſcuſſurus, Sigeberto ſuadet vt iunctis copiis vnóque fœdere, in Guntranum incautum & imparatum ſimul irruentes, ad prædam facilem aduolent, nullâ pugnæ aleâ, magnóque ex ſpoliis ditiſſimis fructu. Sigebertus, cui perinde eſſet in alterutrum fratrum contendere, modò fieret cupiditati ſatis, imò cui in Guntrano paratior præda, renouato veteri Prouinciæ voto, cum Chilperico pax ad periurium & nefas contracta, exercitu auctus, in Guntranum mouet. Enimuerò oppreſſo fratri in his anguſtiis nec animus nec conſilium defuit; vndecunque copias euocat, ac pro ſubditorum beneuolentia confluente vndique milite, exercitum inſtruit haud ſpernendum, & neceſſitate mentem obfirmante, occurrit hoſtibus, quos modò ſingulos fratres exceperat. Mirum eſt in ea voluntatum diſcordia admiſſam pacem, bellúmque dimiſſum; viri auctoritate & prudentia principes, Thebanæ calamitatis horrore, tantùm opera & induſtria contenderunt, vt tres germani depoſito hoſtili animo, firmam in poſterum pacem ſanciuerint; ac Trecis in ſancti Lupi æde dextras iungentes Sacramento dixerint ſe futuros inuicem fratres ac ſocios, atque nulla re ab hoc tam iuſto fœderis vinculo diſtrahendos. Iurata pace Gùntranus in regnum, Sigebertus & Chilpericus in ſua quique caſtra, dimiſſuri ſtatim exercitus redierunt. Theodebertus interea ſacrilegiorum pœnas in Aquitania luerat. Sigebertus in eum duces emiſerat Godegiſilum & Gunterannum, à quibus in acie cæſus, vel vt creditum eſt, à percuſſore quem Fredegundis immiſerat, dum deſertus à pluribus, comitantibus paucis ruit in prælium, qui tam multa templa ſpoliauerat,

CLOTARII FILII.

Pax inter fratres.

Theodebertus occiſus.

CROTARII FILII. liauerat, nudo & cruento cadauere terram preſſit. Spoliatum corpus à milite, ac ne leui quidem ceſpite humatum, Arnulphus quidam miſeratus, ſtirpíſque regiæ in caſu luctuoſo non immemor, elutum funebríque veſte tectum, Enculiſmam detulit, iuſtíſque exequiis proſequutus eſt, audacem ac generoſum iuuenem, ſed Patris indole naturæ dona vertentem in ſcelera.

IX. *Seditio in Sigebertum.* Videbatur Pax membra diuiſa Franciæ collegiſſe ac reſtituiſſe, cùm ſubitus belli turbo ea rurſum diſtracta abrupit penitus ac diuulſit. Sigebertus in caſtra reuerſus, ſancitam concordiam ac fauſtam reditionem in patriam pronuntiat ſuis, cùm miles indignatus ſibi prædam toties eripi, fremere cepit ac tumultuari. Origo mali à Transrhenanis, in quibus plerique mercede empti, ſpe vna pretij vel recipiendi vel eripiendi impellebantur. Ii primùm inter commilitones miſcere colloquia; *Se nullo emolumento abductos à patria per totam Franciam quaſi captiuos vel exules duci; ſibi factam ſpem ingentis ſtipendij, eam propter vxores relictas, rem domeſticam, culturam agrorum liberorúmque curam derelictam; eò videlicet vt frigora paſſi atque inediam, inanes omnium ignominiam præter, paupertatem vnam ad ſuos referant. At ne factam quidem pugnæ poteſtatem; modò hinc modò illinc ceu militum vmbras circumagi, calonum inſtar & iumentorum, ire poſt Duces ac ferre Sarcinas; nullo armorum vſu, nec ad pompam: ſi reuertendum ſit, at non inglorijs, non militiæ, non pugnæ expertibus; ſit mercedis loco reportata ad ſuos gloria.* Excepta iſta cupidis animis, vniuerſum ſtatim exercitum ſeditione ac tumultu implent. Paſſim omnes clamare, ſibi hoſtem futurum pro patria; non ad inanem & commentitiam pacem ſe profectos, tædere concordiæ toties irritæ; ſe fœderis

deris laruâ ludi à Principe, nec placere pacem, niſi quæ palmis ſtabilita eſſet atque victoriis; ſe demùm in hoſtem habituros, qui in hoſtem non ducerent. Sigebertus tumultu audito, equum aſcendit intrepidè, leuibúſque verbis demulcens militem, iuratam pacem, ſancitam concordiam, gentium iura, fidei ac ſacramenti leges exaggerat; pollicetur ſtipendium; affirmátque incruentam pacem peperiſſe, laudi eſſe haud paulò maiori, quàm multo ſanguine litaſſe victoriæ. Illi nihilominus in incepto pergunt, pugnam efflagitant, ac certum hoſtem quem impetant; pacis quidem habendam rationem, ſed certæ atque legitimæ, qualiſcum Guntrano iurata ſit, non ſpuriæ & fallaciſſimæ, qua Chilpericus euaſerit: hunc verum eſſe Francorum omnium hoſtem; hunc ob multa periuria fide indignum; hunc primò ſuſceptum hoſtem, hunc perſequendum, & flagitioſæ vitæ eripiendum. Iſta Sigebertum vel nolentem traxerunt, vel ruentem ſponte impulerunt, vt repente in Chilpericum incautum, & iam dimiſſo maiori parte exercitus imparatum, vindicta & odio inflammatos milites duceret. Chilpericus inopinato caſu perculſus deducentibus paucis equitibus, cum vxore & liberis, ab hoſte longius Toraacum, Pariſiis & Sueſſione relictis, confugit. Ex eo, omnium amor & ſtudium in Sigebertum, in Chilpericum odium & deteſtatio: hunc plebs nobilitáſque omnis deſerere, ex aulicis ducibúſque præter Anſoaldum vnum nullus comitari; habere cuncti pro perdito & natura rerum expuncto; illum contrà venerari omnes, & adorare propemodùm, euocare vrbes, exoptare prouinciæ; & veluti ſolem depulſis tenebris illucentem paſſim excipere Pariſij qui Chereberti fuerant, eiurato Rege Chilperico, ſe ipſi præſenti regendos dederunt; imò ad Victoriacum villam & alij qui

adſcripti

CLOTARII FILII.

Per quam in Chilpericũ impelitur.

CLOTARII FILII. adſcripti erant Chilpetico, nouo Regi Francorum more ſuper clypeo per caſtra deducto, Sacramentum dixerunt. Vnus Germanus Pariſienſis Antiſtes, multa auctoritate per ſanctitatem & ſenectutem collecta, auſus eſt eum cui aſſentabantur omnes & plaudebant, monere ſeriò, caueret, quóve animo quóve conſilio fratrem impeteret; futurum enim vt quæ in eum pararet ipſi euenirent, ipſúmque aliena manu periturum, ſi de morte inferenda fratri cogitaret. At diuinus vates ſurdo occinuit, ſpreuítque Caſſandram amore regni Paris inſaniens. Nec Brunechildis cum liberis Pariſios aduolans, quo ardebat in Fredegundem odio, prædam vt putabat certam pateretur eripi; nouum ambitionis alimentum, & mariti iam ardentis incendium. Igitur ingenti inſtructus exercitu Sigebertus, Tornacum, quo ſe Chilpericus incluſerat, antè obſeſſum à copiis, primo impetu expugnaturus vrbem ſe confert. Et verò Chilpericus animi anxius, abiecta ſui cura cui deſperauerat, de ſalute vna liberorum vxoriſque ſollicitus, in omnem partem ſeſe verſabat: cùm Fredegundis, cui nec crimina, nec inſtrumenta criminum deerant, per ſummum nefas ſeſe & coniugem indubitata morte expediuit. Duos ex emiſſariis ſuis ſicarios, quos plures ad omne facinus nequiſſima mulier comparauerat, adhortatur, vt Sigebertum in caſtris adeant, eúmque venerationis & adorationis ſpecie incautum perimant, ſi ſalui euadant, ingentia præmia; ſin minus, honorem ſepulchri, & opulentas in religioſa loca largitiones ad ſubleuandos eorum animos; pollicetur; quaſi in eiuſmodi parricidio interfectis ſpes ſalutis vlla affulgeat. Ii ad rem nefariam ſe accingunt, cultros in cædem deſignatos, veneno ceu morte gemina imbuunt; & ad Sigebertum admiſſi vt delaturi obſequium, hinc inde percutientes,

Per Fredegundẽ interficitur.

tes, incautum, ſtipatúmque Aulicorum globo interimunt; præterea Charegiſilum cubiculariũ & Sigylum Regi chariſſimum grauiter ſauciant; quorum ille extemplò demoritur; is ſeruatus, à Chilperico poſtea crudeliſſima carnificina extinctus eſt; ſed tum facto à circunſtantibus impetu, parricidæ impij confodiuntur, ac membratim diſcerpti à milite, ſubita morte dant pœnas, atrociori ſupplicio iuſtius debitas. CLOTARII FILII.

X. Inexpectatum & horribile facinus excepit ingens rerum conuerſio. Chilpericus à Fredegunde fratris necem audiens, ad vitam ab inferis ſuſcitatus, non modò ſaluti, ſed regno & ſuo & alieno incumbere; Fredegundis exultare, ſibi de ſolertia plaudere, ac ſe ducere ſi Brunechildem cepiſſet, in faſtigio rerum collocatam. Contra in caſtris turbari omnia & miſceri; mox vbi indignatio, luctus, & dolor, futurorum metu conſumpti ſunt, pars in ſua quiſque diſcedere; pars longè maior ad Chilpericum fortunæ mancipia ſe conferre impetraturi priorum veniam, & in poſterum Sacramento dicturi. Pariſios delatum nuntium tumultu magno vrbem exciuit; Brunechildis momento prouoluta in imum ab apice, animi quantùm ferebat calamitas præſens, ſeruando Childeberto filio adhuc quinquenni intenta potiſſimùm, Gundoaldi Ducis ope & fide intentum perficit. Quippe puerum ſportæ impoſitum, ac per feneſtram Palatij fune demiſſum, traditúmque miniſtris fidiſſimis, Gundoaldus ipſe morti eripuit, delatúmque metas paterno throno impoſuit; ludente Deo mortalium caſus, cùm inde regnum pellat in tumulum, hinc ſporta & funis, & miſerorum ſors, in regnum euehant. Defuncta periculo Brunechildis, cùm in ſe & filias mentem conuerteret, ſubitò à Chilperico oppreſſa eſt, mox exulatum miſſa Rothomagum, ac filiæ Meldis in cuſtodiam traditæ.

Brunechildis ſeruato filio Childeberto; Capitur

—— CHILPERICVS. traditæ. Chilpericus proſperati ſuæ ne deeſſet, iam Franciam vniuerſam cupiditate abſorbens, Merouæum filium ad Pictones mittit, poſt in Aquitaniam tranſmittendum. Is in Turonibus aliquandiu moratus, mox Cenomanos petens, veluti inuiſurus Audœram matrem, eò enim loci exulabat, repente ad Brunechildem Rothomagum aduolat. Incertum quo animo regius iuuenis, poſthabito Patris imperio, ac neglecta ſegete laudis & gloriæ, ad captiuam feminam, familiæ ſuæ perinfenſam, profectus ſit, ſiue ſtudio inſpiciendi coràm, de qua tam multa fama prædicabat, ſiue amore per aures graſſante, & oculos illiciente ad celebratæ formæ ſpectaculum. Vt vt ſit, illicò fomes admoto igne exarſit. Erat Brunechildis ſpectatiſſima corporis ſpecie, præſtanti ingenio, & ad captandos animos ſolertiſſimo; iis accedebat ſumma in mulieribus illecebra, dolor & luctus, rerúmque omnium magna inopia; quibus ceu armis inſtructa femina, ſic emolliuit adoleſcentis animum calamitate, ita ſubegit ingenio, atque forma accendit, vt concepta flamma ſui impos iuuenis, aſſentiente Prætextato Rothomagenſi Antiſtite, inceſtum connubium cum captiua ſua contraxerit; voluptate modica comparaturus poſt luctum & lacrymas mortem ipſam Chilpericus his auditis celerrimè Rothomagum aduolat, diſtracturus nuptias, quibus filius in hoſtium partes tranſiret. Id compertum coniugibus; & inſubita trepidatione cùm effugiendi modus nullus eſſet, ſacer locus patuit; nempe ſancti Martini ad muros ædes; cuius tanta reuerentia Chilpericum tenuit, quanquam impium & ad flagitium quoduis expeditum, vt religionem loci temerare non auſus, vi repudiata, fraude & periurio inceptum perfecerit, incluſis ſanctè pollicitus (ſi in peierando Sacramenti ſit ſanctitas) ſe nunquam eos

At Merouæũ capit; (margin, beside "to Patris imperio")

At Chilpericus Merouæum abducit (margin, beside "Martini ad muros")

ſciun

ſeiungendos,ſi perſtare iūctos Deus vellet. Hac illi pollicitatione deluſi,ſe tradiderunt fidei perfidæ;conuiuijs quidem excepti biduò;pœnam differente Rege quam dilatione intenderet; nam ſtatim filium abduxit à cōiuge,& Sueſſionem reductum in cuſtodia habuit,quomodo grauius amorem plecteret deliberaturus, & poſtmodùm Fredegundis odium deliberationē omnem intercidit:nefaria mulier vbi patrem ad filij necem inefficacius incitat, molita nouum mortis genus, perſuadet vt attōſa comâ iuuenem ad ſacerdotium adigat;ſpéque omni vxoris & rebellionis præciſa, ſimul libidinem continentia puniat, apto ad delictum tum præteritum tum futurum ſupplicio. Nullâ morâ, crine depoſito ac mutata veſte Merouæus,adſcribitur Clericis,atque Aninſolam cœnobium in Cenomanicis detruſus,nolens volens ad ſuſcipiendum Sacerdotij ordinem eruditur; inungendus in animorum Regem non corporum. Hæc nuntiata Boſoni, qui in aſylo S. Martini Turonibus delitebat, (& is credebatur Theodeberto proditoriè necem cōfeciſſe) idem pari fraude, clàm fidos mittit qui Principem ſollicitarent, vt inhoneſto egreſſus carcere,abiectáque veſte indecora, ad ſe in eādem ædem confugeret,inde poſtmodùm ad Brunechildem & regnum ipſum auolaturus. Iuuenis ad ambitionis & amoris hamum, cui malè ſaperet coacta pietas, Monaſterio ſpecie ambulationis relicto, ac Gaileno fido miniſtro in via excepto,ab eodem exutus clericali toga, in Martinianam ædem ſaluus euadit.Fuga eiuſmodi Chilperici aulam tumultu concitat; ipſe ac Fredegundis Gregorio Turonenſi Antiſtiti minas intentant,niſi iuuenem inceſtum,periurum atque apoſtatam æde eiiciat, ſe violaturos ſanctitatem loci, quam alter tot iam ſceleribus polluiſſet; nec religionem aſylo ad tutelam

CHILPERICVS.

Attondet in Clericum.

CHILPERICVS.

tutelam flagitiorum præſtandam. Cùm nihilominus conſtãs Antiſtes in tuenda ſecuritate loci perſtaret; ad fraudes conuerſa mulier, quarum periſſima artifex erat, Boſonem aggreſſa, ſpe ac promiſſis implet, ſi Merouæo perſuadeat exitum. Fraus ſucceſſit egreſſus cũ Boſone ipſo Merouæus, & quingentis ſuorum fidiſſimis, cùm ad Brunechildem repoſcente Childeberto filio iam Auſtraſijs redditam, properaret, pluribus iactatus caſibus, & ab ipſis Auſtraſijs repulſus, inceſtas nuptias deteſtantibus, ad Terüanẽſes dilabentibus ſuis confugiſſet; ab iiſdem patri proditus; veritus ne in eius ac Fredegundis manus incideret, impetrauit à Gaileno fidiſſimo teterrimum facinus, vt ab eo gladio transfoderetur; quod obſequentior miniſter præſtitit, ipſe poſtea immaniſſimis cruciatibus à Fredegunde interfectus, non vindicante peremptorem iuuenis, ſed amicum & fidum ſocium perimente. Sic calamitoſiſſimus Merouæus, hoſtem in patre, in nouerca furiam, ciuilem mortem in nuptijs, in cucullo licentiam, in amico carnificem reperit; feminarum dolis optima quæque in oppoſita mala vertentium.

Et ad mortem egit.

XI. *Prætextatus à Fredegunde expulſus.*

Furor Fredegundis in vno Merouæo non ſubſtitit; vbi is mancipatus eſt monaſterio, mulier parcendi neſcia, Prætextatum Rothomagenſem aggreſſa eſt. Vnum viri facinus, quod Merouæo quẽ ex ſacro fonte ſuſceperat charior, in ipſius cum Brunechilde coniugium cõſenſiſſe, eiuſdémque commodis ſtudere admodùm inſimulabatur. Sed vt cauſam aliqua vmbra prætexeret, læſam maieſtatem Chilperico inſinuat, quod in Merouæum propẽſior, muneribus populos ſollicitaret in Regem, ac conſilijs cum Brunechilde participatis, miſſis receptiſque nuntijs, arcana regni hoſti retegeret. Chilpericus qui vxori nunquam ad malum defuit;

euocatum

euocatum ad ſe Prætextatum, comperto Brunechildem abeuntem ſarcinas quaſdam dum repeterentur commiſiſſe Præſuli, quaſi conuictum criminis, exilio damnat, donec Epiſcoporum ſolemni conuentu res diſceptaretur. Igitur conuocata Pariſiis Synodo, in conſeſſu Antiſtitum, Chilpericus ingenio & eloquentia fretus (erat enim apprimè imbutus litteris) accuſatoris obiens partes, in hanc ſententiam dixit. *Niſi iuſtitiæ amor quàm libido vindictæ maior in me foret, Patres Reuerendi, ſtudiúmque religionis maieſtati regiæ præpolleret, nec ego accuſatoris agerem partes, neque vos Iudicum; ſed iure ſummo ego idem cuius dignitas læſa eſt, eam ipſam iuſto ſupplicio vindicarem. Quia tamen Reges eſſe homines cenſeo, ne mearum rerum Iudex, fortaſſe & homo ſim; & quia religioni dignitatem meam poſthabeo; Satius duxi Prætextati crimina ſuffragiis veſtris ad normam Canonum diſceptari, quàm iure Regum ac gentium conuictum reum pœna afficere. Nec oratione longa vos morabor; tria ſunt Prætextati crimina, quibus diuina humanáque iura violauit. Primùm coniugij nepotis cum amita, hoc eſt cum vxore patrui, nèfarius auctor, naturæ ius, placita gentium, ſancita canonum, legúmque omnium ſanctitatem, ſus déque vertit; libidinoſi adoleſcentis impuræque muliërculæ turpis proxeneta, ac feſcennini carminis cantor. Næ vos Patres in Prætextato egregium cenſorem morum ac ſeuerum vindicem habetis; cui inceſtæ pro caſtimonia nuptiæ, turpes illecebræ pro Pontificia grauitate; ac pro fronte & ſupercilio Patris, riſus venerius & procax lingua. Id enimuerò abiecti pudoris ſit; quid, quod eundem filium ſtupro nefario inquinatum, datis muneribus, ad eripiendum Patri non ſceptrum modò ſed animum ipſum parricida impius concitaſti? Annon ſatis erat quod filius*

CHILPERICVS.

Chilperici oratio in Prætextatum.

CHILPERICVS.

patri hæc contumaciâ ereptum ires, niſi & patrem filio per ipſius ſcelus eriperes? Annon ſuppetebant in tanta facinoroſorum turba quam plurimi, quos in meam necem impelleres? Quid opus parricidali flagitio? Quid filij manus immergendæ paterno ſanguine? Quid vno crimine tam multa patranda? Iam minus eſt, quod mihi ſubditos donis corrupiſti, quod eos à me auerſos traduxiſti in alium; Quod coronam mihi detraxiſti voto & cupiditate; Quod cum Brunechilde, familiæ meæ pernicie, fouiſti occulta conſilia; hæc leuia ſunt, cùm de ipſo capite agitur. Quocirca, Patres, flagitioſum hunc hominem veſtro conſeſſu eiicite; deturbate tam ſacro ordine, cui nihil ſacrum aut religioſum; qui gentium iura in ſubditis, naturæ in filio, diuina in vinculo ſacroſancto, contra Regem, Patrem, & Deum Maximum, violauit atque peſſundedit. Vbi Rex perorauit, ingenti fremitu qui adſtabant aulici ad conclaue fores pulſare, reum ad pœnam expetere, ac vociferari obruendum lapidibus, plebíſque manibus diſcerpendum, nebulonem nequiſſimum, & nefarium Regis proditorem. Verùm illos Rege moderatione fictâ continente, ac profitente rem totam ex præſcriptis Canonum agitandam; teſtes in reum producti ſunt, qui affirmabant ſe tentatos donis à Præſule, vt Merouæo fidem addicerent. Quos ſtatim Prætextatus leuitatis & falſitatis redarguit; ac efficaci oratione repellens calumniam, dixit; *Se Merouæi nuptiis iam contractis præbuiſſe conſenſum, quem & ipſe Pater præbuerat; antè, cupidi adoleſcentis & amore indomiti frenare impetum, in poteſtate ſua non fuiſſe; ſe nec filium in patrem, nec in Regem ſubditos vnquam concitaſſe; hæc ab inimicis tam per calumniam dici, quàm per inuidiam fingi; data quidem pleriſque munera, ſed rependendi gratia iis qui dediſſent, nullo*

conſilio quàm grati animi exhibendi ; ſibi à Brunechilde commiſſas ſarcinas , ſed eaſdem licentiâ Regis acceptas & redditas, ipſiúſque iuſſu rem totam perfectam. Hæc tametſi vera dicerentur , tamen Epiſcopi Fredegundis furori aut blandimentis obnoxij , cùm ſilerent, reum nec abſoluere auſi nec damnare ; Gregorius Turonenſis Antiſtes nutantes animos confirmauit,docuítque Paſtorum eſſe & Præſulum à Lupi faucibus innoxiam ouem eripere, ipſámque calumniam in calumniantium probrum retundere. Ideò Gregorius iam vnus innocentiæ propugnaculum,à Chilperico & Fredegunde , quà blanditiis , quà minis, quà auro tentatus, cùm inuictus perſtaret ; & noua furti accuſatio,quam in Prætextatum intenderat Rex , diſcuſſa eſſet ; is poſtremam machinam & validiſſimam ad euertendum reum adhibuit. Submiſit aulicos, qui Prætextatum adirent, ac iudicij metu quantùm poſſet exaggerato,dicerent;Chilpericum non eum eſſe,qui palam mendacij & calumniæ argueretur;perpeſſurum omnia potius quàm vt cum ignominia ab accuſatione diſcederet ; viam mediam ineundam, qua ſit Regi honor incolumis,& Prætextato ſalus & dignitas ; eam expeditam eſſe,ſi in Præſulum conſeſſu reus obiecta crimina fateatur , veniam à Rege ſupplex efflagitet ; malefacta condonaturum Regem extemplò , & inſtauratâ beneuolentiâ, Iudicum magno applauſu; quos ex Labyrintho iſto reuocaret , ipſum Merouæum in amicitiam Patris poſſe reſtitui. Prætextatus tædio præſentium ac futurorum metu in hanc ſententiam perſuaſus, poſtridie in Epiſcoporum conuentu,ſolo proſtratus, ſe reum faſſus homicidij & rebellionis, à Rege ſupplex veniam petiit , appellatâ miſericordiâ, quam ſperabat haud dubiè. At Chilpericus,vbi prędam inuoluit caſſibus, & ipſe ad Epiſcoporum pedes prouolutus ,

Chil-
peri-
cvs.

CHILPERICVS. ſuffuſus lacrymis,gemitibúſque verba interjungens,appellare Dei ac iudicum fidem;haberi reum vltro fatentem, nec abſque crimine dimitti poſſe qui hæc agnoſceret. Inde miſer in carcerem rapitur, in quo nocte cùm tentaret effugere grauiter caſus, in inſulam Conſtantinæ vrbi adiacentem deportatus eſt; eò reus quod ſe reum diceret, luenſque pœnâ mendacium quam redimebat mendacio: adeò cæca eſt prouidentia noſtra, quæ innocentiam per culpam tuetur. Sed iam bella poſt Sigeberti necem texenda.

XII. *Godinum Chilpericus vincit:* Chilperico agente Rothomagi, ad diſtrahendas Brunechildis nuptias; Godinus vnus Procerum qui è Sigeberti partibus ad Chilpericum tranſierat, auctus plurimis ab eo præmiis, ſeu pœnitentiâ ſeu cupiditate, collecto è Campania milite, repentinus Sueſſioni minatur. Erat in vrbe Fredegundis cum Clodouæo priuigno, qui fugæ ſecuritatem munitionum clauſtris anteponentes, inde dilapſi, ad Chilpericum inſtructo exercitu iam imminentem ſe conferunt. Nec martis aleæ committendam victoriam Rex cenſebat, prius miſſis qui de pace cum hoſte agerent; donec Godinus vel ſuperbiâ elatus, quod haberet Regem tantùm non ſupplicem; vel metu deterritus, ne prætextu pacis perderetur, fœderi dubio bellum certum antetulit, commiſſóque prælio victus à Regiis, fuga tunc ſeruatus quidem, ſed paulò poſt obiens; hac victoria ſeu Aquilone diſiiciente rebelliũ nubes, ſerena & pacata omnia clade effecit. Verùm vt ſolet ſerenitatem breuem interturbauit tempeſtas. Chilpericum vrebat Aquitania, toties rapta toties erepta; nec illius erat opportunitas maior inuadendæ, quàm ſi populis à Sigeberti fato perculſis, & nutante Childeberti imperio, potenti exercitu vim inferret! Eo igitur Clodouæum deſtinat, quò ante Merouæum, atque emendaturo fratris inertiam

inertiam Deſiderium adiungit, peritiſſimum Ducem rei militaris; vt penes vnum auſpicia & honor, penes alterum poteſtas & adminiſtratio foret. Clodouæus per Andegauos atque Turones ad Santones penetrans, inuaſurus, vt habebat in mandatis, Petrocorienſes & Aginnenſes, Mummolum clarum illum Ducem obuium habet. Quippe Guntranus incendium amoliturus à proximo, pro tutore Childeberti impuberis, re ſuſceptâ, & ſua intereſſe ratus fratrem compeſcere audacia ſucceſſúque tumidum; euocatum militem Mummolo tradit, cuius hactenus pugnæ numerabantur victoriis. Nec diu deliberatum, vtroque exercitu rem decernere ferro ambiente. Atrox prælium fuit; donec Deſiderius deſperata palmâ fugam capeſſiit, cæſis ſuorum viginti quatuor millibus; nec Mummolus ſine clade; quinque millibus deſideratis; (malè Aimoinus ſcribit quinquaginta millia periiſſe; quis enim victoriam emat hoc pretio?) victórque poterat in Chilperici terras irrumpere; ſed quæ Guntrani moderatio fuit, repulſo bello, per Aruernos in Burgundiam rediit; repreſſurus hac ſanguinis miſſione Chilperici ferocem impetum. Noua exinde beneficentiæ lux Childeberto puero affulſit: cùm enim Guntrano dúo ex Auſtrigilde ſuſcepti liberi ſubito & inopinato fato rapti eſſent, poſteaquàm Pater dolore multo acerba funera proſequutus eſt, ad orbitatis ſolatium, & quandam ſortis emendationem, eligere liberos voluit, quando genuiſſet tam infeliciter. Quo circa in Childebertum conuerſus, quem affinitas proxima ætatíſque infirmitas prẹſtabant beneficio tanto opportunum; ad Auſtraſiæ proceres ſcripſit, vt ad ſe Regem ad celebrandam adoptionem firmandúmque amiciſſimum fœdus adducerent. Summo animo deductus à Proceribus Childebertus, ad Petreum pontem Gun-

CHIL-PERICVS.

Clodouæum in Aquitaniam mittit:

Qui à Mummolo vincitur.

Guntranus Childebertum adoptat:

CHILPERICVS. trano occurrit; ac poſt mutuas ſalutationes chariſſimóſque amplexus, quibus amantiſſimus, non amplius Patruus, ſed pater in nepotem incubuit; in ſella regia puero conſidente, iſta Guntranus in conſeſſu Procerum dixit. *Quando in pœnam malefactorum, quibus diuinam bonitatem læſi, orbatus ſum liberis à me genitis & in regni ſpem educatis; vna mihi ſupereſt gignendi ratio, vt voluntate ſeligam qui naturâ nec alieni ſunt, & in locum areſcentis rami adoptitium inſeram. Nec longè arceſſendus quem ſanguini meo immiſceam, cùm ipſius mei ſanguinis riuus in te deriuetur, Childeberte chariſſime; nec à me reputandus alienus ſit, qui ab vno mecum fonte ab Clotario patre originem petit. Quamobrem volo & iubeo; vt ad primum vinculum ſanguinis, accedat & maximum charitatis, quale inter patrem & filium, ſiſque in poſterum mihi pro filio, patrem amantiſſimum in me habiturus, nos ambos vnus protegat clypeus, vna in hoſtes haſta tueatur; nihil nos ſeiungat, nihil ſemoueat; ne liberi quidem, ſi Deus velit, à me pòſt geniti; in eorum ſortem ſi nati ſint, adſcriberis; ſin minus, vniuerſum regnum hæreditario iure ſuſcipies.* His dictis, Auſtraſiæ Proceres pro Rege ſuo ſpondentes obſequium & debitam Patri venerationem, poſt ſolemnes epulas, atque indictam Chilperico adoptionem, vt reſtitueret quæ in Regem puerum occupaſſet; reuerſi ſunt in ſua ſinguli, magnâ vtrinque lætitiâ; hinc ob inuentum patrem, inde ob filium.

Gun[t]rani oratio.

XIII. *Chilperici auara crudelitas.* Ea Regum noua concordia Chilperici cupiditatem infregit; ſed Tigridum inſtar, quas venatorum nece interdictas, ſæuitiam in ſe produnt exerere: ita Rex corruptiſſimus, Fredegunde maximè inſtigante, in ſubditos auaritiam & crudelitatem exprompſit. Eos ſi quidem tributis grauibus per nouas deſ-

criptiones

criptiones impoſitis, ita vexauit atque diripuit, vt plerique relicta patria & facultatibus,tutum exilium ſecurámque inopiam prç-optarint; deſertis agris, ex quibus iam nullos fructus niſi calamitatis & vexationis perciperent. In Lemouicibus duntaxat,exigente tributa Marco quodam Referendario, quem & auctorem deſcriptionum eiuſmodi ferunt, orta ſeditio repulit auaritiam Principis; repente populus furoris aculeo inflammatus in exactores impetum facit, & Marcumpræcipuè ad mortem depoſcit;quo ægrè ope Ferreoli Epiſcopi liberato,cùm & alij vectigalium miniſtri fuga euaſiſſent, populus ad libros deſcriptionum conuerſus, conceptam iram in papyrum effundens, eos in foro magna frequentia concremauit; iactura facili, niſi cum cartis auctoritas Regis & veneratio periiſſet. Quam reparaturus miſſa valida manu,quæ de ſeditioſis pœnas exigeret,damno ingenti, ſuppliciis variis, inflicta etiam morte, aliorum culpam ſuâ expungit Chilpericus; pleriſque etiam è ſacro ordine alligatis ad ſtipitem, & necatis inter cruciatus, quod dicerentur populum ad librorum incendium inſtigaſſe; præterea tributis in poſterum ſuprà modum auctis. His malorum acerbitatibus acceſſit peſtilens lues, per vniuerſam Franciam graſſata, multis cumulatis funeribus; ea ab infantibus facto initio,ætatis teneritudine malo obnoxiis;deinde in viros prouecta, nullo propemodùm remedio, ſtragem immodicam conditionum omnium edidit. Nec Chilpericus ipſe malo immunis; ægritudine graui corripitur, ſi forte animus periculo corporis conualeſceret; at cùm animam pertinacem morbus nôn frangeret, nouâ machinâ Deus obſtinatam mentem aggreſſus, liberos ex Fredegunde ſuſceptos lecto affligit. Ii duo erant, Clodobertus,alterque iunior nondum ſacro baptiſmate expia-

CHILPERICVS.

Chilpericus & liberi morbo vexati,

CHIL-PERICVS.

tus; (nam multò ante Sanſon fato raptus, quem natum in Tornacenſi obſidione, ac præ deſperatione eiectum, mater è medio tollebat, niſi Chilperibus interceſſiſſet;) Infans igitur morbo tentatus, primùm matris animum teneritudine afficit; pòſt iam grandis natu Clodobertus, vbi peſtilentia tetra afflatus eſt, mortíque propior quàm ſaluti, ſpem conceptam matris debilitauit: illa enimuerò ſeriò quantumuis ſerò ad Deum conuerſa, anteactorum pœnitens, ac maximè populi tributis vexati; his verbis Regem, ſuaſura bonam mentem ſemel, aggreditur. *Diu eſt, Domine mi vir, quod laceſſimus Dei iuſtitiam, & impunè; pudet inſtituti cum Deo certaminis, vtrùm ille in nos plura conferat bona, quàm malefacta illi rependimus; conſcientia teſtis eſt, quanta deliquimus, vitæ curſus teſtis quanta recepimus; imò peccauimus indulgentiâ; an futuri boni, ſi miſeri? Sanè indulgentior Deus, poſtquam bona corrupimus, mala infligit, vt bonam mentem in bonis perditam, recipiamus in malis. Obſtinati ſimus, & rupis inſtar frangendi, niſi ad aſpera monita emolliamur. Ad miſerorum voces, ad gementium luctus, ad rapinas pauperum obſurduimus; nunc aures ferit inteſtinum malum, & lues in viſcera graſſata mollitudinem infert. Quid enim aliud ſunt liberi noſtri, quàm viſcerum pars, & tenerrima? Qui afflicti morbo iam letali, Dei partes referunt vel ſæuientis vel parcentis. Quin ergo pœnitentiâ delicta expungimus? Quin ſi non licet reuocare præterita, emendamus præſentia? ac tributa illa tot malorum fontem remittimus? futuri ſat diuites, ſi placamus Deum. Quid nobis tantæ opes congeſtæ proderunt? Quid argenti aurique cumulus; quid ſumma omnium opulentia? Si hæredes quibus hæc paramus mors rapiat? Annon ditiores quos ſpoliauimus, quibus ſuperſunt liberi, vel in*

Fredegundis pœnitentis oratio.

in ſpem hæredes? Libercrum ſalutem emamus à Domino tam vili pretio; deſeramus aliena, teneamus vt noſtra. Hæc fletu madens, gemitus inter atque ſingultus, tundenſque vbera crebro planctu, vbi mulier ſuis accincta armis perorauit; mutatus in melius Chilpericus tributa reuocat, edicta quibus hæc iubebantur, libroſque rationum, præeunte vxore, in ignem coniicit (nec vllus populis illuxit pulchrior) malefacta vt putat ſimul combuſturus, ſeráque abſtinentiâ redempturus liberis vitam. At ſecus viſum moderatori omnium Deo; ſiue pœnitentiam ſeram aſpernanti, ſiue fictam & ſpuriam vindicanti; nam filius iunior morbo extinguitur, ſenior in quo vno ſpes & timor matris, lectica Sueſſionem delatus, ad tumulum ſancti Medardi, votiſque ingentibus commendatus, ipſa nocte ſpiritum emiſit; inhumatus magno ciuitatis luctu, viris feminiſque in veſte lugubri deducentibus funus ſuperſtitum leui ſolatio, pompam & plauſum è dolore captantium.

CHILPERICVS.

Quâ Chilpericus mutatur.

XIV. *Fredegundis ad indolem redit;*

Fredegundis iam orba liberis, poſt hanc calamitatem exhauſtam, tam metus quàm ſpei libera, ſe recepit ſtatim ad primam indolem. Vrebat miſeram Clodouæi priuigni felicitas, qui vnus in vulgari illa lue incolumis, ereptam mortuis fratribus regni ſpem ſine controuerſia capiens, nouercæ dolorem efferabat in rabiem. Ergo innoxij iuuenis conſtituta morte; primùm à Chilperico facinoroſa mulier impetrat, vt Clodouæus Brennacum mittatur, vbi peſtilens lues ſæuiebat atrociter; è vulgato morbo corruptóque cœlo ſpe conceptâ ſceleris, quod ſine ſtrepitu & ignominia perficeret. Sed cùm & ibi valeret optimè iuuenis, & inde poſt aliquot dies euocatus à Patre, in Cala propè Pariſios villâ cum eo ageret, cæco ardens dolore mulier, verſabat animum in omnem

CHILPERICVS. *Clodouæo priuigno machinatur mortẽ;*

partem, vt conceptum nefas eniteretur. Imprudentia iuuenis ſupra modum auxit incendium. Si quidem dicebatur iam admiſſus in beneuolentiam Patris, iactare ſe immoderantius, iam animo regnum præripere, inſultare fratribus mortuis, inimicis minari, ac nouercæ ipſi non parcere. Quæ omnia ad eam delata, & fortaſſe cum incremento vt aſſolet, iam inflammante odium metu, ea ne periret, occupare priuignum ſtatuit. Inueſtiganti prætextum, quidam aucupaturus Reginæ gratiam, commodum obtulit. Defert liberos regios malis Clodouæi artibus periiſſe, eum ex Reginæ puellis vnam adamaſſe, cum puellæ matre clam egiſſe, conueniſſe vt ſortilegio perimeret fratres, paratura ipſi ad thronum aditum, mox euecturo filiam ad torum & ſceptrum; nec deſiturum hoc facinore parricidium, conſilio inito de morte fraude conſimili Fredegundi ipſi inferenda. Tum Regina ouans gaudio, mulierculas quibus factura erat fidem rapi in vincula iubet, filiam laceratam verberibus attonderi, comamque abſciſſam ante hoſpitium Principis apponi ad amoris aculeum; ac matrem cruciari tormentis, donec obiectum crimen agnoſceret. Poſtquam eam fatentem habuit, ſeu vi ſeu ſpe victam, inſtructam accuſationem ad Regem defert, multíſque lacrymis atque eiulatu culpam fratricidij ingerens, Clodouæum ad pœnam depoſcit. Chilpericus ſuprà modum vxori addictus, filium nihil eiuſmodi reputantem cùm ad conclaue ſecretius euocaſſet, ſtatim apprehenſum à Deſiderio & Bobone ducibus, ſpoliari iubet armis & veſtibus, & iniecto centone ſordido, vinctiſque ferro regiis manibus, inauditum & naturæ iura reclamantem adduci ad Fredegundem. Quæ luctuoſo triumphans ſpectaculo, ceu quæſitura criminis modum & conſcios, trahi in cuſtodiam iuuenem

imperat;

imperat; ac poſt triduum ſcelus infitiantem, ac duntaxat amicitias quibus ſe innoxiè illigauerat fatentem, vltrà amnem Matronam ad Nocetum villam amoueri. Nec vincula illi vſquam detracta, niſi poſt animum emiſſum corporis vinculis, ſicario à Fredegunde immiſſo, qui perfodit miſerum Principem, eò nocentem quod innoxia matre natus eſſet. Regi confeſtim nuntiatur ſibi manu propria necem confeciſſe, cultrúmque adhuc hærere vulneri, ita Pater nec ſeruauit viuum, nec mortuum luxit, nouerca cum vita innocentiam eripiente; quaſi parum eſſet priuignum necare, niſi & crimen ea quæ faceret in patientem conferret. Inde furor mulieris in amicos Principis exarſit; tandemque Audoëra Clodouæi mater, quæ hactenus in exilio egerat, vt tori æmula, crudeli morte interempta eſt; anus quæ magicas artes confeſſa fuerat, viua flammis comburitur, quanquam retractatis prioribus, ac innocentiam Principis conteſtata; Chilperico interea ſeu ſtipite aut ſaxo ad ſuorum ſtragem indurato.

CHILPERICVS.

Et Conficit.

Poſt id facinus vxoris, & ſuum maritus tentauit atrociùs, quò propagaretur in plures, parcenſque corporibus animos perderet. Vt erat eruditus litteris, daturus illarum ſpecimen, non ad humana modò ſed ad diuina ſtudia animum applicans, Sabellianam hæreſim hauſit, eiuſque ſpargendæ cupidus (malum enim, vt maiorem boni ſpeciem præferat, amat diffundi) ad Epiſcopos ſcripſit, vt repudiata diſtinctione perſonarum, Deum duntaxat vnum nominarent, itaque in poſterum & ſentirent & docerent. Sed iis reclamantibus, & maximè Gregorio Turonenſi, & Saluio Albigenſi, à propoſito abſtinuit, ſtatim è Pontifice factus Grammaticus. Si quidem quatuor litteras è Græcis petitas in vulgare Francorum idioma tranſcribi voluit, nempe ω φ χ, ϑ; primam quidem; quoniam ô.

Chilpericus hæreticus;

Et Grammaticus.

CHILPERICVS. magnum nullo diſcrimine ſeiungeretur à paruo; & alias, quod alioqui ſcriberentur duplici charactere: Scripſitque ad ciuitates, imperans vt eæ litteræ pueros docerentur, & in libris deſcriptis, prioribus elementis expunctis pumice, iſta quaſi recepta in gratiam & iure Francico donata ſubſtituerentur. Sed vanum id ſtudium & irritum fuit; nec enim facilè vſus dediſcitur; & ſtatim maiora conturbarunt curas Grammaticas.

XV. *Chilpericus Guntranum bello appetit.* Quippe Chilpericus cùm aduerteret inter fratrem Guntranum & Childebertum nepotem pro Maſſilia ciuitate diſcordiam ortam, & primum amorem defeciſſe in odium, vt è malo communi commodum peteret, ſtatuit in Guntranum iam expulſo Mummolo indefenſum bello prorumpere. Et proximas clades multa prodigia nuntiarunt. Nam menſe Ianuario, ceu æſtate mediâ, effuſi imbres, tonitruúmque mugitus; micantes floribus arborum rami; Cometa ingens tanquam è fumo magnum longè ſpargens incendium; cœlum ardens; ſanguis depluens, ac veſtes fœdo colore maculans, & ſudantes cruore parietes; horrore iniecto, portenderunt mala iam imminentia. Horum igitur à Chilperico initium, qui Childeberto ſibi ſpe adoptionis adiunctó, quandoquidem liberis orbatus eſſet, Deſiderium ducem in Aquitaniam mittit, à quo Regnoaldus pro Guntrano imperator in fugam actus, vrbeſque Petrocorium & Aginnum captæ, cæteræque negotio, facili ſub iugum miſſæ. Deinde excepta legatio Childeberti, ab Ægidio Rhemenſi Antiſtite cæteriſque Auſtraſiis obita; quâ contractum fœdus in Guntranum; quem Sigeberti necis artificem Chilpericus affirmans, ſéque eius profeſſus vindicem, nepoti ſumma pollicitus, in fratris ruinam ſe accinxit. Erat in proximo cum numeroſo exercitu Childebertus, quem tamen continens, præſtolabatur

ſtolabatur quæ ſors fratrum foret. Interea Chilpericus ducto Pariſiis milite in Guntrani terras peruadit, copiáſque partitus vt diuiſum hoſtem facilius premeret; partem Deſiderio & Bladaſti tradit, vt ad Bituricenſes profecti, Auaricum primariam vrbem occuparent, dum ipſe cum parte altera in Burgundiam irrueret. Guntranus tamen ad Melodunum occurrit, Deo maximè & innocentia fretus; nec ſpei falſus, ſub ipſum aduentum, iam dubia luce & in noctem prona, deprehenſas cohortes hoſtium, quos licentia ac libido prædæ ſeduxerat, ad vnam cecidit. Nec Biturices ſe obſidioni ignauos præbuerant, egreſſi vrbe, & Deſiderium acri certamine excipientes, in quo cæſa vtrinque ſeptem millia; numero tamen oppreſſi ſe in munimenta receperant. Igitur dum res in ancipiti ſtarent, ex vtriſque caſtris fæciales miſſi, inſtaurata fratrum concordia, vtroque fortaſſe Childebertum metuente, in has leges coaluit pax; vt rapta cuique reſtituerentur, plebe miſera rapinis & vexationibus direpta, qui fructus vnus bellorum ciuilium: inde reuocatus à Bituricibus Deſiderius, coactúſque Chilpericus ad inhibendas ſuorum rapinas, Rothomagenſem Comitem ferire gladio; adeò Francis vetus eſt, non regi diſciplina caſtrenſi, & hoſtium loco habere hoſpites. Dum hæc agerentur, ne vnus Childebertus ciuilis turbinis immunis foret, repente in caſtris ſeditio oritur; nocte concubia miles fremit, Rhemenſem Epiſcopum, cæteroſque ad Chilpericum legatos, proditores eſſe Regis & patriæ; qui à Guntrano piiſſimo Principe deficientes, ad Chilpericum infamem flagitiis atque periuriis ſe contuliſſent; rapiendos vi proditores, & in exemplum affectos, verberibus puniendos. Itaque prima luce conueniunt ad tabernaculum Regis, legatos repoſcunt, præſertim Ægidium, vi dedantur ſponte,

CHILPERICVS.

Pace cum eo conuenit;

CHILPERICVS. *Sed in tutâ.*

te, vim minantur. Eamque intentabant, cùm Ægidius aliíque aſcenſis equis citatiſſima fuga ſeſe proripiunt; hos quidem conuiciis ſaxorúmque imbre miles inſequitur, ſed equorum penuria, quorum tunc magna per morbum ſtrages, cùm non poſſet aſſequi, parta eſt fugientibus ſalus. Ab eo Chilpericus hoſtis, fœderatus Guntranus, præſertim Maſſiliâ prioribus dominis reſtitutâ. Si quidem Mummolus præclariſſimus ille bello imperator, ſuâ Auenione in quam confugerat prodiens, Maſſiliam armis occupauit, eámque pacis ſcopulum Guntranum inter & Childebertum, vtrique reſtituit, eodem vinculo colligans fœdus quo ſolutum erat; ſanè eximius, qui paci vinceret, non ſibi, & alienam concordiam ſuum commodum duceret. Quæ comperta Chilperico, terrore magno compleuerunt animum conſcium ſui; quocirca frangendum hoſtem munimentis vrbium ratus, iuſſit deſertis agris optima quæque in caſtra ferri & oppida, & ipſe delatis ſecum regiis opibus Cameracum ſeceſſit.

XVI. *Ingundis & Hermenegildus.*

Verùm Childebertum peregrina bella à domeſticis auertebant; Adoleſcens gloriæ cupidus Hiſpanicum inter & Longobardicum ambigebat. Hiſpanici ſuſcipiendi hæ cauſæ. Ingundis Sigeberti filia, eadémque Childeberti ſoror, Leuigildo Hiſpaniæ Rege cupidiſſimè ambiente, Hermenigildo eiuſdem Lenigildi filio, ad mutuam affinitatem adſtringendam arctius, nupſerat; magno vtriuſque gentis plauſu & apparatu. Erat Lenigildo coniux Goſuinta, Hermenigildi nouerca, quæ ſeu zelo religionis, ſeu prætextu, vt moleſtiam priuigno faceſſeret, ſeu in nurum inuidia, Ingundem voluit ab Catholico cultu traducere in Arianam impietatem, qua tota fermè Hiſpania polluebatur. Primùm itaque blanditiis ac pollicitationibus aggreſſa Ingundem, nihil non mouit, eam vt à religione

ne vera demoueret: aiebat, *vxorem in mariti leges tranſire penitus; non eſſe diuerſa ambobus altaria nec diuerſos thoros; quæ admiſſa ſit in communionem omnium, ſibi malè religionem ſeponere: iam Brunechildem ipſius matrem præiuiſſe exemplo; tanti eſſe Monarcham Hiſpaniæ, quanti tunc fuerit Tetrarcha Franciæ, nec paſſurum vt in Aulæ conſpectu nouo cultu & impio religio ſua traduceretur.* Cùm ad hæc nurus immota perſiſteret, dicerétque fidem cum lacte ſimul à cunis bibitam, ſic coaluiſſe in animum, vt ne morte quidem auelli poſſet; anus blanditiis in furorem verſis, dignitatis aut ſexus ratione nulla; Itáne, inquit, te ad meos nutus non flectes? ſimul disiectis crinibus apprehenſam ſolo illidit, diúque pugnis & calcibus verberatam, ſuóque ſanguine ſordidam. ſpoliari iuſſit, ac nudam mergi in balneum, donec baptiſmo nouo, Ariano more conficiendo, aſſenſum præberet. Quibus Ingundis inuicta ſemper & imperterrita, tormentis maior Chriſtiana patientia, & Orthodoxa fide illibata, tandem dimiſſa eſt, ac marito reddita, monito vt contumaciam vxoris ad meliorem mentem inflecteret. At illa, adſpirante diuina gratia, adeò impietati coniugis non adhæſit, vt cum pio amore ſanctíſque blanditiis ad ſinceram fidem traductum ab hæreſi, non modò terris Sanctiſſimum Principem, ſed etiam præclariſſimum Martyrem cœlo genuerit. Quomodo Hermenigildus illuſtrem hanc lauream conſequutus ſit, mortemque in Patre vitæ fonte adeptus ſit, tradunt quorum intereſt Hiſpani ſcriptores; dum Ingundis eiecta, & ad Mauricium Græcum Imperatorem confugiens, cuius Ducibus iam à viro erat contradita; vi tempeſtatis vnà cum lactante filio in Siciliam delata, Dei & hominum opem implorabat. Igitur ad vindictam huius facinoris, nepotémque ex

CHILPERICVS.

CHILPERICVS. ex ſorore in Hiſpaniæ ſolio reponendum, ad occaſum Childeberti arma repoſcebantur. Contrà in ortum & hæ partim cauſæ, & nouæ aliæ auocabant. Siquidem Mauricius Imperator, vt Longobardos inhærentes Italiæ pelleret, nec id ab ſua infirmitate impetrare poſſet, ſolemni legatione compellauerat Francorum Reges, Childebertum præcipuè, vt in prædones publicos communémque hoſtem inſurgerent; eamque in rem Childeberto, cuius ætas & vires tantæ expeditioni percommodæ forent, quinquaginta aureorum millia annumerauerat, magnum belli ſtimulum & inſtrumentum. Quid, quod dum facit Mauricio ſatis, ſororis & nepotis rem promouet; quibus poſtea eiuſdem Imperatoris auxilio recipi poſſet Hiſpania: & eos putabat iam delatos Conſtantinopolim, necdum reſciuerat Ingundem fugæ tædio & miſeria preſſam, in Africa in quam traiecerat mortuam, vitæ exilium cum æterna patria commutaſſe. Quocirca in Italiam expeditionem pronuntiat. Verùm ſuſceptum tanto apparatu bellum, nullo fructu minimáque gloria euanuit. Quippe Longobardi, cùm iam ferrum hebeſcere, séque impares hac procella repellenda aduerterent, ad Mauricij artes conuerſi, auro exarmarunt bellum quod aurum armauerat; fidémque Childeberto polliciti, præter appenſas pecunias, procellæ turbinem excuſſerunt. Ita rediit Childebertus in Franciam, tam opum diues quàm inops gloriæ; accuſante publicam fidem Mauricio, & aurum fruſtra, repoſcente, tam ferax vt ab hoſtibus vſuras gigneret. Supererat expeditio in Hiſpaniam; quæ an ſit obita, mihi incertum eſt; nam quæ ſtatim contigerunt in Francia, ſatis tutam Hiſpaniam præſtiterunt.

Childebertus in Longobardos.

XVII. Et verò ad auertendam à Childeberto, vindictam Leuigildus dudum contendebat; iam enim pluribus legationibus addictíſque precibus

cibus

cibus Riguntem Chilperici & Fredegundis filiam Recaredo alteri filio, in quem regni ſpes abdicato Hermenigildo vnum incumbebat, expetitam in coniugem obtinuerat; erátque dictus legatis dies ad obeunda ſponſalia; cùm ſubita calamitas hilaritatem mœrore turbauit. Theodoricus infantulus vnus è tot Chilperici liberis ſuperſtes, correptus morbo ac mox raptus, genialem apparatum mutauit in lugubrem; omnis Aula cum Fredegunde atrata; legatis dilata ſpes; imò oblata in nuptias alia Chilperici filia, quam ex Audoëra ſuſceperat, erátque iam ante Monaſterio clauſa, ſub Radegundis Sanctiſſimæ illius diſciplina; (quam tamen pia mulier negabat Deo cui dicata eſſet rapiendam) Remque longius diſtulit obitus luctus, & quæſtiones de morte pueri à matre habitæ; quibus multæ Pariſienſes mulieres diris tormentis excruciatæ vitam poſuerunt, àccuſatæ quod magicis artibus innoxio infanti mortem attuliſſent; imo & cohortium præfectus eadem ſuſpicione implicitus, poſt multos cruciatus, fruſtra ſalute à Fredegunde donatus, dolorum acerbitate emiſit animam. Sed & ipſa mater in res ſenſu deſtitutas ſæuiens, quæcunque in pueri vſum deſignata eſſent, ex tela lana aut ſerico, igni abſumpſit, argentea vaſa & àuri quod eſſet conflauit in maſſam; ne quid ſibi memoriam filij reuocaret; inſano luctu, qui memoriam illibatam morti extinguat. Hic dolor poſtmodùm nouo gaudio euanuit, nato Regi infante, ſtatimque de Rigundis nuptiis cogitatum. Ingenti Legatorum pompa Pariſiis res celebrata eſt; Fredegundis immenſam auri argentíque vim in dotem contulit, addidítque ſupellectilem tam multam ex omni opulentia; vt Rex iis in conſpectum poſitis, obſtupefactus crederet ſuas omnes opes mitti in Hiſpaniam, ſibi relicta vna inopia. Sed & quamplurimis dolori

CHILPERICVS.

Riguntis Hiſpano ſponſa.

Theodorici infantis mors.

CHILPERICVS.

lori fuit tanta lætitia, quos in familiam nuptæ deſtinatos, timor & vis à charitate patriæ parentúmque ſinu auellebant. Multi vi rapti, & in plauſtra nolentes compoſiti; haud pauci vt abirent miſſi in carcerem; qui iam grandes natu ad comitatum profecturi erant, teſtamenta condebant; iubentes ea vt rata eſſent, quo primùm die pedem in Hiſpania figerent; quaſi eo die vitam amitterent: imò & aliquot ſibi gulam fregerunt laqueo, certam mortem calamitoſæ, qualem hanc reputabant, vitæ anteponentes. Itáque tanto dolore & propemodùm horrore omnium ſponſa profecta eſt, vt ſub ipſum currus ingreſſum, inter oſcula & lacrymas cùm puella vltimum vale parentibus diceret, effracto axis curru, effuſiſque ſeſſoribus, omnes dirum omen malúmque auſpicium imprecanti ſint abeunti. Nec iter à propectione diuerſum; exhauſtis vrbibus ad præbendas impenſas, prædáque militum quos ad ducendam filiam deſignauerat Pater; quaſi non pacis & hilaritatis prodroma, ſed noua Helena & lues publica deduceretur. Sanè vulgi odium ſanciuit Deus, nuptiis nullis, infeliciſſima morte, & repentina inopia. Siquidem Riguntis cùm Toloſam perueniſſet, morámque neceſſariam necterent ſui, vt ex via reficerentur, & paulò decentiùs in peregrinas terras ſubirent; audita ſubitò Chilperici morte, Deſiderius dux qui virginem regiam comitabatur, in eiùs theſauros inuolat, miſerámque dote & opibus ſpoliatam eò calamitatis repentè adigit, vt ab omnibus non deſerta modò ſed impetita, in baſilicam Mariæ Deiparæ Toloſæ aufugerit, tenuem victum emendicans propemodùm, quæ nuper vrbes & prouincias exhauriebat. Porrò Chilperico mortem is caſus attulit. Venatum profecturus, ſalutata Fredegunde, in equile deſcenderat; cùm equis nondum comparatis, reuertit in cubiculum, vidètque

Chilpericus occiſus,

CHILPERICVS.

videtque coniugem ſolutis capillis obuerſo tergo prompſiſſe vnguenta quibus comam ablueret. Delectatus hac ſpecie, virga quam manu geſtabat, Fredegundis humeros licentia maritali molliter percutit; illa rata Chilpericum iam profectum, vnumque Landricum, quo cum ſtupri habebat conſuetudinem, id familiaritatis poſſe vſurpare, ſic vt erat comæ intenta, quid, inquit, Landrice, iſta in me audes? ſimul dicto, manu dimotis crinibus ſe conuertit. Hæſere vterque attoniti mutua ſpecie; ille quidem zelo & furore, illa pudore & metu; Chilpericus tamen in poteſtate furorem habuit, & in receſſu nemorum ſine teſtibus, vel deploraturus miſeriam, vel paraturus vindictam, tacitus ad equos, hinc ad ſiluam ſe contulit. Fredegundis contrà, metu in deſperationem verſo, & pudore in rabiem, extemplò Landricum aduocat, narratóque caſu, & expenſo ianuam imminente periculo, perditura ne pereat, ſtatuit Chilpericum è medio tollere; ſupereſſe infantem, cuius auctoritate & nomine mater tuta eſſet; Landricum ipſum Magiſtrum palatij domúſque regiæ, tum amplitudine dignitatis, tum rerum peritia, in procella regni ſeſſurum in clauo. Eo conſilio duos ſicarios legit (vnum Gregorius ſcribit) qui regem vt ſolebat, primis tenebris è venatione reducem, comitibus ſua hinc illinc curantibus inopinatum confoderent. Itaque vt conuenerat factum. Regem equo deſilientem aggreſſi, hinc inde feriunt; ſtatímque exclamant, quaſi percuſſores patrato facinore in proximam ſiluam ſeſe abdidiſſent. Inſequuntur aliquot, tumultu alij aulam miſcent, paſſim diſcurritur, dum miſer Chilpericus ſimul cum ſanguine animum mittit; diúque in cœno cruore fœdum cadauer iacuit, donec Mallulfus Siluanectenſis Epiſcopus, iam triduum aditu Regis excluſus, miſeratus in Rege hominem,

Anno 584.

CLO- TA- RIVS II. minem, ſpretum relictúmque ab omnibus, curauit ablui, ſolutíſque precibus deferri Pariſios, & in baſilica ſancti Vincentij condi. Ita Nero & Herodes ſui ſeculi, vt Gregorius vocat, viceſimo quarto regni anno, tot ſcelerum adeptus apicem, ab femina periit, per quam in tanta flagitia ruerat; vt eadem eſſet pœna quæ noxa; & à libidine caderet, per quem libido ſtetiſſet.

XVIII Ab hac cæde, Francia omnis ſpe aut metu agi. Fredegundis cum regio puero quadrimeſtri, delata Pariſios, gaſa palatij raptim lecta, ſe in templum Deiparæ Virginis condit, ſecuris aſylo loci flagitiis: Childebertus Chilperico infenſus, patrimonium pueri cupiditate iam vorat; Brunechildis viperino odio ardens in æmulum, reuocata Sigeberti morte quæ ſibi olim impendiſſet calamitas, eam Fredegundi omni ope deſtitutæ intentat: Deſiderius Dux magni nominis, clam initis cum Mummolo & Gundebaldo conſiliis, ceu regno in prædam óbiecto, ſibi non mediocrem partem deſignat: Guntranus tametſi iam ſenior vſu & indole cupiditati moderabatur, tamen & cæde fratris ſuum fatum æſtimans, & Childeberto occurſurus ne alienum inuaderet, eripere ſe bello non poterat. Quis igitur in his iactationibus procelliſque ſæuiſſimis, cenſuiſſet tunc raptam in partes Franciam, mox vno in capite coalituram, & vagientem illum è cunis puerum, ſubductis bellicoſis viris atque Principibus, collecturum Monarchiam; adeó Dei eſt naufragis portum, & nauigantibus ſcopulum, & gloriam abiectis humilibúſque præſtare. Primam ſalutis anchoram Fredegundis iecit. Ea imperterrita calamitate, nihilo ſegnius in regni bonum quàm ante in regis malum incumbens: ad Guntranum, cuius exploratam habebat indolem, ad miſerorum ſolatium pronam, legatos mittit; qui deplorata Chilpe-

Motus poſt Chilperi-cum caſum.

rici morte; *Dicant percuſſores à Brunechilde & Childeberto inſtructos, conquerantur de fratricidio, doceant nihil ſecurum eſſe in vita, ſi Regibus ea fata impendeant, ab ijs maximè quos cauere nec poſſint nec debeant; non eſſe Guntranum propinquiorem Childeberto quàm Chilpericus fuiſſet; nihil tutum à Bruchildis inſidijs; nec illam fraude contentam, iam vim adiungere; imminere cum exercitu Childebertum, qui pupillo regnum & vitam rapiat, nihil ſpei humanæ præter Guntranum ſupereſſe; per memoriam fratris, per ſolitudinem viduæ, per infantis infirmitatem & innocentiam, adſit ipſe, Pariſios aduolet, in poteſtate regnum & Regem habeat, futurus Pater & Dominus; nec patiatur innoxios impotentis feminæ victimas cadere.* His motus Guntranus celeriter Pariſios exercitum ducit, & opportunè vrbem ingreditur, excluſo Childeberto iam iam aduentante. Et hic vbi Pariſios non admittitur, ad legationem conuerſus, Guntrani pietatem & paternam beneuolentiam appellat; *Meminerit quanto affectu ipſum liberorum loco ſuſceperit, quid tunc pollicitus, quid iureiurando ſanciuerit: ſe inde veneratione omni colendiſſimum Patrem ſummis officijs proſequutum; nunc componat Chilperici fraudes, corruptam mentem, bella perpetua, flagitioſa facinora, quibus in fratres ſingulos, præcipuè in Guntranum ipſum graſſatus eſt; nec nepoti quem pro liberis habeat, infenſiſſimum hoſtem anteponat. Ad ſummum orat, vt Chereberti regnum indiuiſum, cuius partem maximam contra ius inuaſiſſet Chilpericus, æquali ſorte ſecum diuideret, nec rem communem ſineret priuato vſu intercipi.* Ad hæc Guntranus ira commotior, legatis perfidiam & inconſtantiam exprobrat; ſe quidem paterno animo in Childebertum incubuiſſe, impuberem & deſtitutum ope humana, non tueri contentum,

CLOTARIVS II.

Guntranus infantis tutor;

A Childeberto abſcedit;

CLOTARIVS II.

tum, adoptione in filij nomen & charitatem inſeruiſſe, nihilque omiſiſſe in poſterum quo Nepotis demereretur obſequium. At is nuperrimè cum Chilperico infidum fœdus & periurum iniit, quo me regno meo depellerent, meáſque vrbes ſpoliorum inſtar diuiderent. Tunc prioris fœderis, adoptionis initæ, paterni nominis, & præbendi obſequij debuerat meminiſſe, & quod piorum eſt liberorum, hereditatem paternam à fato & obitu Patris opperiri; non ipſi viuo & videnti præripere. Addebat ad Chereberti regnum quod ſpectaret, tum Sigebertum Childeberti patrem, tum Chilpericum excidiſſe partibus ſuis; quòd vterque contra iuſiurandum Pariſios abſque conſenſu & arbitratu alterius, ingreſſus eſſet; proinde abſcederent, nec in alienam meſſem falcem immitterent; ſatis ipſi animi & virium eſſe ad regnum ſuum Nepotíſque impuberis defendendum. Legati his verbis dimiſſi iterum redeunt, ac ſuo Regi Fredegundem dedi efflagitant; eam domus regiæ luem & peſtem; diu per grauiſſima quæque malefacta graſſari impunè; ſileri libidines, rapinas, & atrociſſimam immanitatem, quibus omne hominum genus diuexaſſet; at Childeberti eſſe vlciſci necem Goſuintæ materteræ, Sigeberti patris, ac Chilperici patrui; quorum ſanguinem impuriſſima mulier effudiſſet; nec Guntranum poſſe ſine ſuſpicionis labe tot flagitiorum compertam protegere. Et querelæ eiuſmodi fruſtra iactatæ; reſpondet Guntranus, ideò ſe veniſſe vt rem diſceptaret; ſibi non eſſe opus Childeberti conſilio, expertem ſe cupiditatis & odij, deprehenſurum flagitium, & vocaturum in pœnam recedat interim Nepos, nec vltionis ſpecie pupillum innoxium perditum velit. Ita ſecurus à Childeberto Guntranus, ingenti ſpecimine moderationis, tutelam nepotis ſuſcepit; & ad-

miſit in gratiam Fredegundem; ſiue blandimentis & obſequio feminæ in formam omnem ſe vertentis; ſiue quod eam innocentem crederet, vt probi minimè omnium ſuſpicaces; ſiue quod referret infantuli, matrem opibus clientibuſque conſtabilitam ipſi adiungere; Anſoaldo præterea cæteríſque Proceribus nouo Regi fidem addicentibus, quem de Aui nomine appellarunt Clotarium. Temperantiâ Patrui Francorum Monarchiam fulciente, & togata virtute præpollente armatis & laureatis.

CLOTARIVS II.

XIX.

Gundoaldus ſe Regem dicit.

His domi concordia magna ſtabilitis, ad opprimendum domeſticum hoſtem curę conuerſæ ſunt. Erat is Gundoaldus, eò periculoſior, quod ab ipſa Regis proſapia ad Regem profligandum compararet arma & machinas, ſe filium Clotarij primi profitendo. Nec repente ex occaſionis commodo fraus conficta; ſed iam inde ab ipſo Clotario, vulgata fabula, vel hiſtoria, & hactenus nullo curſu temporis interrupta. Etenim mater Gundoaldum natum educauit illicò regio cultu, & quod præcipuum erat Regum inſigne, comam intonſam ſtudioſè aluit, deinde ephebis egreſſum ad Clotarium deduxit. Ac tametſi Clotarius tunc eiurauerit filium, ac poſtea ſibi à Childeberto tranſmiſſum, attonſis crinibus cum ignominia remiſerit; tamen tum is tum mater in incepto perſtantes, nunquam deiecti ſunt poſſeſſione publicæ fraudis vel fidei. Clotario mortuo, Cherebertus impoſtorem pro fratre habuit aluítque; donec idem à Sigeberto euocatus, iterumque coma multatus, miſſus eſt Coloniam, truſuſque in carcerem, vt ſpem regni decoqueret. Sed ab eo elapſus, ad Narſetem in Italiam confugit, mox Conſtantinopolim ad Iuſtinum, à quo & ſucceſſore Mauricio honorificè exceptus, & ſtudioſè ſeruatus, veluti obſes fidei Francicæ, & inſtrumentum

belli

belli aut pacis. Is deinde ab Gontrano Boſone Hieroſolymis reduce deductus in Franciam, Childeberti ducibus, & fortaſſe ipſo euocantibus, ad res nouas vbi ſe occaſio daret moliendas, Maſſilia Auenionem profectus, à Mummolo Duce ſecuritate obtenta, ibidem egit ad Chilperici mortem: poſt quam illico vſurpatis Regis inſignibus, deducentibus Mummolo & Deſiderio, ad Aruernos aduolans, paratóque milite, clypeo impoſitus, ac caſtra circumductus, Rex appellatus eſt; malo tamen omine, quod ipſe cum clypeo geſtantium incuria, in humum proruens, caſu afflictus, ægrè conſurrexit. Inde percurſa Aruernia, & ad ſuas partes traducta; ea ratione, vt quæ vrbes Sigeberti fuiſſent, ab iis Childeberti nomine fidem exigeret; quæ autem Guntrani aut Chilperici, eas ſuo nomine ad ſacramentum adigeret; Enculiſmenſibus & Petrocoriis occupatis, Toloſam contendit; quam valido iam exercitu ſtatim obtinuit; Magnulfo Epiſcopo fruſtra obnitente; Bladaſte & VVaddone Ducibus ad eum tranſeuntibus, aliiſque quamplurimis. Eodem incendio flamma Burdegalam vſque propagata, ad Duranium amnem Aquitaniam tenuit; & iam protendebatur ad Pictones, cùm Guntrani exercitus currenti clauſtra & metas obiecit. Stabilitus tam proſpero euentu Gundoaldus, legatos ad Guntranum miſit, qui legitimam regni partem repoſcerent; ſi negaret, affuturum ipſum, & armis quod dediſſet natura vindicaturum. Porrò cautè monuit, virgas Francorum more conſecratas ferrent, nec vllos conſilij ſui participes facerent, donec ad conſpectum Regis admitterentur, habitóque reſponſo reuerterent; quippe norat inuiolatos huiuſmodi feciales; alioqui malè habendos, & pro ſpeculatoribus puniendos. Nempe quod contigit. Siquidem effuſientes incautè,

Margin: CLOTARIVS II. — *Multis conſilij ſocijs* — *Legatos mittit ad Guntranū.*

cautè,quam ob rem veniſſent,& quid deferrent Guntranus præmonitus, apprehendi & vinciri iuſſit,nondum virgis propalam oſtenſis; vt ſaluo gentium iure, quaſi priuatos & ab hoſte ſubmiſſos plecteret. Statimque minacibus verbis, ac tormentis continuò admotis, didicit, præter legationem ſuperuacaneam; Riguntem Chilperici filiam, & Magnulfum Toloſanum Epiſcopum relegatos;Gundoaldum arcana cum Childeberti Proceribus agitare conſilia, à quibus iam inde Conſtantinopoli euocatus foret, & in præſentia ratione omni foueretur. Stupefactus hac delatione Guntranus, ob conſpirantium molem & numerum, exiſtimauit arceſſendum eſſe Childebertum, vt de communi re, communi conſilio diſceptarent. Aduocatum itaque palam in concionem producit, ac inſtaurata priore quam inſtituerat adoptione, ipſi haſtam tradit, quâ iret in poſſeſſionem regni tradendi; & eadem concione emancipatum, iamque ſui per ætatem iuris, donauit ciuitatibus quæ ante fuerant Sigeberti patris; conteſtatus vniuerſum exercitum, vt Regi ſuo iam adminiſtrationis capaci & ad clauum ſedenti obſequerentur, rixarumque ſemina & contentionum vnà parendi ambitione obruerent. Poſteà epulæ ſolemnes triduò præbitæ, dimiſſuſque ingenti gaudio Childebertus; à Guntrano tamen admonitus, quibus ſuorum habenda fides aut neganda eſſet; tacitè appellatis qui à Gundoaldo ſtetiſſent; quorum plures conſcientia ſceleris domi quamquam euocati hæſerant; obteſtatuſque maximè Patruus, vt nepos caueret à matris artibus, & cum ea pacem, ſi cum aliis vellet, nullam haberet. Iſque fuit legationis euentus, legatorum leuitate atque ſtultitia; tanti refert habere delectum hominum, præſertim vbi iudicio potiori hominis parte res agitur.

CLOTARIVS II.

Guntranus cum Childeberto conciliatus.

F

XX.

CLOTARIUS II.

Bellum in Gundoaldum.

Qui ſe Conuenis includit.

Guntranus hac plaga perſanata, totus in Gundoaldum conuerſus, Leudegiſilo Coneſtabili potentem exercitum tradit, quo graſſantem luem tandem exſcinderet. Nectebat moras cis Garumnam miles, cùm vulgato rumore hoſtem vltra Garumnam propiùs agere, & opulentam Riguntis gazam deferre; cæco impetu, cupiditate ſeu prædæ ſeu pugnæ, omnes in obuium amnem præcipitantius ruunt, ac vorticoſo fluuio nonnullis merſis, vlteriorem ripam aſſequuti, iumenta aliquot onuſta auro inuadunt, Gundoaldo Conuenas vrbem ſe recipiente. Conuenæ vrbs erat non longè à Pyrenæorum radicibus in ardui collis cacumine poſita, proximo agro in planitiem latam excurrente; in decliui montis fons ſcatebat ſalubribus aquis atque vberrimis, turri ampla & valida tectus, ad quem incolæ tuto & occulto cuniculo veniebant aquatum. Hanc arcem ad infringendas hoſtium copias Gundoaldus legerat, ciuibuſque perſuaſis, vt quidquid in agris alimentorum eſſet in vrbem conueherent, eadem opera commodum ſibi, hoſti incommodum curans, flore militum ducto, cum Ducibus Mummolo, Bladaſte, & VVaddone (nan Deſiderius ad Guntranum ſeceſſerat) & Sagittario Vapingenſi illo Epiſcopo flagitiis celebri, in ſpem venerat longa propugnatione fatigandi hoſtis & vincendi. Ac confeſtim ne penuria victus laboraret, in addictos incolas fraudem inſtituit. Nam comparente hoſtili exercitu, ficta eruptione cùm armatos ciues emiſiſſet, eos extemplò recedente milite, & occupatas portas occludente, ſua vrbe eiecit; ea copia vini & annonæ, quæ in multos annos ſufficeret, ſi tantum animi commeatum quantum alimentorum feciſſet. Nec Lendegiſili miles temperantior, qui ad Aginnum baſilica ſancti Vincentij ſpoliata, in quam Aginnenſes loci aſylo

aſylo freti ſua contulerant, mox diuinam vltionem ſenſit; plures enim correpti à dæmone; manus aliis ſacro incendio combuſtæ; aliquot ſibi propriis haſtis necem confecerunt; reuocata auri Toloſani pœna, coactíſque ſupplicio ſapere, quos non continuiſſet religio. Mox omnibus ad obſidionem paratis, ſcriptas Brunechildis nomine litteras ad Gundoaldum mittit Guntranus, quibus admonebatur vt relicta vrbe parum tuta, Burdegalam peteret, munimentis & loci diſtantia tutiorem. Sed ſiue dolum cautus perſenſerit, ſeu certum aſylum mutare certo reſpuerit, ſe in arce continuit. Ergo Lendegiſilus ab obſidione lenta initium facit; iámque nullo fructu dies decimus quartus effluxerat, cùm vim & oppugnationem parat. Expediri arietes iubet ad murum perfodiendum; plauſtra ingentia obducta vimine, tecta aſſeribus pellibuſque, rotis acta & trocleis, tegebant milites, qui arietum pulſu muros ſubruerent; plures hæ machinæ admouentur; iam miles arietem vibrat, murumque percutit; cùm propugnator è ſuperioribus pinnis ingentes ſaxorum moles deuoluens, plauſtra effringit, arietem euertit, milites obruit, promiſcuâ ſtrage trabium atque mortalium; moxque telo alio ad mortem ſæuiens, picem, adipem, oleum, cæco incendio fumantia in apertum effundit militem; graſſante igne ferri vicario, & quos attriuiſſent ſaxa abſumente. Inſtitutam cædem potius quàm pugnam tandem nox diremit; at ſtatim incendit propinqua lux. Lendegiſilus nouam aggreſſurus viam, immodicæ magnitudinis faſcem ex virgultis ramíſque arborum colligari iubet, quo in foſſam ad orientem proiecto, vbi haud dubiè altitudo minor, vt æquata foſſa miles facilius in murum ſcalis aut teſtudine euaderet; prouolutus faſcis ingenti militum niſu & cla-

CLOTARIVS

Vrbis obſidio.

CLOTARIVS II. more, nec foſſam impleuit, nec gradum impugnantibus ſtrauit; nam iterum è ſuperiore loco grandinantibus ſaxis & depluente incendio, poſt grauem iacturam receperunt ſeſe regij milites; Sagittario maximè complurium cæde conſpicuo, & ſupra muros ad perniciem hoſtium volitante.

XXI. *Gundoaldus capitur proditione.* Excluſâ igitur tum vi tum mora, Dux mentis incertus, vbi arx & corpora inexpugnabilia forent, animos quæ vna ſupereſſet via aggreditur. Poſcit arcanum à Mummolo colloquium, quem totius belli caput & manum agnóſceret; aperítque quantis calamitatibus ſe vltrò inuolueret; *Nihil iam Gundoaldo in vniuerſa Francia præter arcem hanc, hoc eſt nidulum vnum ſuperare; quæ tametſi munitiſſima ſit, tamen aliquando tandem in poteſtatem Regis peruentura, alimentis vel ampliſſimis defecturis. Scire ipſum, Guntranum inter Regem & ſpurium nebulonem quantùm interſit; hominem terræ filium, è vili gurguſtio prodeuntem, non poſſe in regnum euehi, abſque vehentium & aſſeclarum magna infamia; quantùm honoris & gloriæ conſequetur Mummolus, ille tot gentium triumphator, ſi abiecto mancipio ſe ipſe mancipet; quique ampliſſimis Regibus detrectauerit obſequi, vilem artificem in Regem habeat? Addebat ad augendum metum, iam vxorem eius & liberos in Guntrani manus perueniſſe, iam iis in Patris pœnam necem deſtinari; nec relictam ipſis ſpem ſalutis, præter pœnitentiam patris. Inde hortabatur, vt appellaret iam perſpectam Regis clementiam, humanitati notæ confideret, & in amplexus paratos ſeſe immitteret; promittitque præteritorum veniam, & ſecuritatem in poſterum.* Hac oratione validiùs quàm vlla machina pulſatus Mummolus, ſe dicit nihil poſſe ſociis inconſultis certi ſtatuere, communicaturum rem, ac ſtatim quid placuerit

cuerit

cuerit r elaturum. Nec mora, VVaddonem, Sagittarium, & Cariulfum, ciuem indidem opulentum, in arcanum colloquium vocat, (pridie Bladaſtes iniecto in Baſilicam igni, in omnium trepidatione aufugerat) docetque quanto in periculo verſantur; ni ſe ſponte dedant, de ſalute omnium actum; iam ſe ſatis pro Rege dubio contendiſſe, ſemel oblatam ſpem rapiendam; dumque adhuc licet, agenda retro veſtigia, ne in præceps ruant ac pereant. Socij ſi cautum ſit de ſecuritate conſentiunt. Eam ſpondet Lendegiſilus, ſacramento adiuncto; additque ſi Guntranus renuat, paratum aſylum Eccleſiæ, in quam confugiant. His confirmatus Mummolus, cum Sagittario & VVaddone Gundoaldum adit; *Quanta fide quantóque ſtudio, rem eius promouerint mirè amplificat; ſe non pœnitere tot ęrumnarum, paratos eſſe quod in rem eius ſit nihil omittere: ſed pro amore & iurato obſequio ſe impelli vt diſcrimen preſens aperiant, affirmentque ſpem vnam ſalutis in Guntrani fratris clementia poſitam, iam commeatum deficere, infringi militum animos, tędere obſidionis & carceris; quod non impetrent ſtatim confecturos. Colloquutum ſe cum Lendegiſilo, habere perſpectam charitatem Guntrani; nihil in votis eſſe quàm vt fratrem amplecti poſſit & colere: in tantâ penuria Principum, ſeruandum eſſe quem per tanta pericula ſors ſeruaſſet; vltrò accederet, & in chariſſimos amplexus rueret.* Non fefellit miſerum proditoris dolus; ac ſui iam ſecurus exitij, perfuſus lacrymis; *Ita*, inquit, *quandoquidem ſic viſum Mummolo, in paratam necem vltrò ruamus. At Deum teſtor, qui vnus in mortalium cogitationes peruadit, me veſtris conſiliis veſtriſque commodis eò progreſſum, vnde regredi iam non licet; vos me in Franciam per proditorem ac mearum opum prędonem euocaſtis inuitum; vos Aue-*

CLOTARIVS II.

CLOTARIUS II.

nione quod reliquum facultatum fuit retinetis; vos me in hanc regni ſpem vel ruinam potius extuliſtis; modò inde per dolum & proditionem deiicitis; veſtra vtrobique culpa ſit, ſeu Regem indignum euehitis, ſeu dignum perditis. Ad hæc Mummolus, iureiurando fidem obteſtatus, aureum balteum quem Gundoaldo dederat, repetit, ne fortè inuidiam calamitati faceret auri ſplendor; deductumque non renitentem ad vrbis portam, tradit Bolloni Biturigum Comiti ac Boſoni, ſtipatis caterua militum, & in vrbem regreſſus, portam occludit. Tum Gundoaldus aduertens ſe ad necem hoſtibus prôditum, oculis manibuſque in cœlum ſublatis; *Deus,* inquit, *ęterne, omnium iudex, auctor iuſtitiæ, & malefactorum vltor, à quo dolus omnis & mendacium abeſt; cauſę meę iudex eſto & vindex, & in eos qui me per dolum & mendacium prodiderunt, fraudis periurę retorque ſupplicium.* Simul ſe crucis ſigno muniens, ductores ſequitur. Nec multùm proceſſerat, cùm à Bollone in ſubiectam vallem præceps impellitur, exclamante, en veſtrum Balomerem (ſic enim vero nomine appellabatur) qui ſe Regum dicit fratrem & filium; ſimulque lanceam transfixurus iacentem immittit. Sed cùm lorica ictum retunderet, iamque exurgens ad foſſæ aditum eniteretur, Boſo lapide in caput vibrato, erepentem obtruncat. Mox omnis exercitus in cadauer ſæuiit; id perfoſſum lanceis, ſicciſque deformatum vulneribus, pedibus fune adſtrictis, per caſtra ignominiosè protractum; auulſiſque crinibus, infauſto regni ſymbolo, inſepultum in eandem vallem proiectum eſt. Nocte vrbis opes à Mummolo & ſociis clam ſubductæ; nec templorum ſupellectili parcitum: lux vrbem funditus perdidit; recluſis portis admiſſus miles, direptione, cædibus, poſtremò flammis, deletis tum incolis, tum ædibus

bus profanis ac ſacris ; nullum monumentum vel victoriæ vel furoris, præter fumantem humum incendiis, & vacuum vrbis nomen reliquit. De proditoribus quid cenſeret Guntranus conſultus, hos morte damnauit. Iamque Vvaddo & Cariulfus, liberis datis obſidibus, opportunè effugerant ; ita qui ſupererant Mummolus & Sagittarius perimendi. Quorum ille, pro militari gloria rebuſque geſtis fortiter cecidit ; multis eorum qui necem inferebant ſua manu interfectis ; pugnâque in prætorij foribus diu prolata, donec numero victa virtus occubuit : Sagittarius cucullo tectus dum fugit, retrò apprehenſus truncatur capite. Huncque exitum tam adminiſtri fraudis, quàm auctor ſortiti; laruis eiuſmodi plerumque tragicis ; nec impune mortalibus Dei effigiem occupantibus.

CLOTARIVS II.

Mummolus caſus.

XXII. Dum hæc aguntur, Fredegundis à gubernaculo rerum amota eſt. Quippe Guntranus dum Pariſiis agit, querelis omnium laceſſitus, Chilperici & Fredegundis iniurias poſtulantium : leges irritando, rapta quæ extarent reſtituendo, exules reuocando, publicæ rei vulnera pro auctoritate & prudentia perſanauit. Ac quandoquidem in Fredegundem, vt in malorum caput, recidebant pleraque omnia, eam honeſta relegatione ad villam Rotoialenſem, Rothomago haud procul, iuſſam abſcedere, ſeductamque à filio, voluit interdictam publicis rebus priuatis incumbere ; expulſo cum illa Melanio antè Rothomagenſi Epiſcopo, iam Prætextato in priorem ſedem reſtituto. Verùm ſolitudine malè mulieres emendantur, quæ ſi nocendi facultatem eripiat, voluntatem intendit : nec deeſſe facultas poteſt, vbi abundat voluntas. Ita Fredegundis mœſtiſſima, quod gubernaculo regni deiecta, deiiceretur & vſu criminum, ne amota penitus videretur, ad cri-

Fredegundis expulſa.

Clo-TARIVS II. mina ſe accinxit; primumque ab inuidia muliebri ortum. Vrebat feminam Brunechildis potentia; & ipſa contentio ſuæ ſortis priuatæ propemodum, cum æmulæ & infenſiſſimæ auctoritate, inflammabat animum facibus. *Brunechildi necem intentat;* Ergo Clericum ſibi familiarem ſubornat, (nam ex omni conditione conflabat ſicarios) qui confictis ſecum inimicitiis, ad Brunechildem confugiat; imploratóque in perſequentem aſylo, ſe in eius beneuolentiam inſinuet, ac tandem occaſione data interimat. Bellè fraus proceſſit; admiſſus percuſſor in familiam Brunechildis, morum obſequio, & Fredegundis accuſatione; ſed haud multò poſt vocatus in ſuſpicionem, abductuſque in vincula & tormenta, rem vt erat faſſus, liber ad patronam remiſſus eſt, vt clementia vnius furorem alterius adaugeret; ſtatimque à Fredegunde, indignante apertum ſcelus & irritum, manibus pedibuſque truncatus eſt; quaſi peccaſſent manus dum parcunt crimini, pedes dum redeunt. Ab hoc flagitio mulier in aliud & geminatum prouoluitur. Guntranus de fratris nece inquirebat gnauiter; ea vt ſuſpicionem à ſe amoueret, & honeſtum facinus, quod ſibi flagitium foret, vocaret in pœnam; *Et Eberulfo;* Eberulfum Chilperici cubicularium, quem à mariti morte de ſtupro appellatum ab officio nequibat abducere, amore in odium verſo, cædis Regiæ accuſat; tamque veriſimilibus argumentis premit, vt miſero & innoxio nulla defendendi ſe, præter Baſilicam ſancti Martini, ratio fuerit. Sed neque ſanctitate loci protectus eſt; quippe inflammante Guntrani animum femina, vis aſylo illata, cæſuſque per proditionem Eberulfus, ideò flagitioſus, quod pudicus eſſet. Poſtea inuidia in Brunechildem auctâ in immenſum; quia filij potentia ſtabat matris auctoritas, *Et Childeberto;* in Childebertum conſpirat, duóſque Clericos venenatis cultris armatos

armatos in eum immittit: Cúmque nutantes in ſuſcepto crimine animaduerteret, potionem dedit vel medicatam vel magicam, qua obfirmata mens in ſcelus prorumperet; ſimilémque addidit, quam ſub ipſum ſcelus ebiberent. Sed deprehenſi, apertóque in tormentis conſilio, tum ij, tum ſpeculator, quem Sueſſionem vt obſeruatum facinus renuntiaret miſerat Fredegundis; diris cruciatibus perempti ſunt; ipſa quod mirum impure agente, & ad grauiora, ſi tamen vlla ſint, comparatâ. Nam & in Guntranum, cuius patrocinio erat incolumis, ſicarios emiſit; & Prætextatum Rothomagenſem illum Epiſcopum, orto diſſidio, curauit interfici; ac cædes patrata ipſo die Reſurrectionis Dominicæ, dum palàm in templo melior ſacerdos quàm cautior, orationes ſacras præcineret, quaſi parum eſſet nefariæ feminæ perimere Præſulem, niſi pius ſanguis ſub ipſis altaribus funderetur. Nec modò alieno cruore ſed & ſuo propemodùm ſe intinxit; Rigunti filiæ, quam Toloſâ euocauerat, oppreſſis faucibus, ac niſi latæ ſuppetiæ forent, operimento ciſtæ ſtrangulatis. Et quidem ſoboles matre digna, tum libidinis & impuritatis infamià, tum in matrem contumacia & contemptu; vt ſæpe inter ſe non linguâ modò ſed manibus contenderint, pugnis & alapis inuicem cæſæ; adeò etiam ſimilitudo morum odium gignit. Hæc aliquantò poſt; anteà pietatis magnum ſpecimen Guntranus ediderat. Lugebat ſæpius nepotum Merouęi & Clodouæi calamitatem acerbam, & quod vnum ſupererat, optabat maximè vt eorum corpora regio cultu & tumulo conderentur. Deo aſpirante votis, piſcator narrat, Clodouæi cadauer, ſtatim poſt necem ſub ſtillicidio cuiuſdam ſacelli ſepultum, mox Fredegundis iuſſu in Matronam amnem proiectum, & ab ipſo ſe explicante retia aquis eductum,

CLOTARIVS II.

Et Prætextato infert;

Rigunti è malè habet.

Clodouæi inuenis cadauer reperium.

CLOTARIVS II.

agnitúmque ex capillitio regio, in littore leui ceſpite tumulatum. Lætus hoc nuntio Guntranus, ſpecie venationis ad eum locum profectus, egeſtâ humo, corpus reperit illæſum adhuc & integrum, crinibus etiam è ſincipite in pectus & brachia latè fluentibus: Deo iuuenis innocentiæ integritate corporis conſulente, ne crederetur intuliſſe corpori manus, quod poſt tot funera incorruptum eſſet & vegetum. Sepultum eſt in ſancti Vincentij; adiunctúſque poſtea Merouæus, vtroque nouercalis odij monumento.

XXIII Exinde Guntranus vindicaturus iniurias neptis, Leuigildo Hiſpaniæ Regi bellum indicit. Iam Ingundis ſocrus & ſoceri crudelitate ab Hiſpania depulſa, toto mari calamitatem circumferens, mœrorem in Africa cum vita poſuerat; iam Hermenigildum patris Ariani furor, data fide, (ſi qua eſt Hæretico) veniæ & beneuolentiæ Martyrem fecerat; vrebátque Francos inultæ adhuc contumeliæ vibex. Præterea Guntranum vtilitatis ratio impellebat. Proxima, & circumcluſa prouinciis ſuis Septimania, vna cis Pyrenæos quæ Hiſpanica foret; veluti næuus in ore Franciæ, oculique albugo, ſolicitabat potentiam Regis & cupiditatem. Namque ab ortu Rhodano & Arelate, ab occaſu Garumnâ, Aruernis & Rutenis ad Boream, qui fines iam Guntrani erant, dirimebatur feraciſſima regio. Erat autem Septimania Volcarum Arecomicorum ager ampliſſimus; (nam Volcæ Tectoſages ad occaſum poſiti, Arecomici ad ortum) pars olim Galliæ Narbonenſis notiſſima; præter fines quos dixi, Pyrenæis ipſiſque Hiſpaniæ ab Auſtro coniuncta. Septimania dicta eſt incerta origine, ſiue ex ſeptem prouinciis quarum conuentus annuos Honorius & Theodoſius Imperatores Arelate indixere; eæ porrò erant, vtraque Narbonenſis, vtraque Aquitania, Nouempopulania,

Gũtrani in Septimania bellum.

Septimania quæ, & inde.

nia, Maritimæ Alpes, & Viennenſis: quarum potiſſima pars vtraque Narbonenſis Septimaniæ nomen ſibi adſciuit: ſiue quod eam prouinciam ſeptima Romanorum legio tueretur; Sanè Biliterræ, Septimanorum nobilis Colonia. Poſt eadem Gothia, ab vſurpatoribus Gothis appellata eſt, atque Lantgothia, quod idem ſonat ac terra Gothica; vnde mox Francis Languedoccia noua vox fluxit, quæ in ætatem noſtram perſeuerat, & ab recentioribus Occitania dicitur, quanquam nulla veterum auctoritate. Hanc igitur ſoli vbertate & incolarum frequentia nobilem, Hiſpani Reges, tametſi à Clodouæo expulſi, tamen dum eius liberi deprœliarentur bellis ciuilibus, Pyrenæorum confinio valdè obnoxiam, quaſi receptam poſtliminio poſſidebant; & eandem Guntranus ſeu appendicem Gallicæ terræ atque auitæ victoriæ monumentum armis repoſcebat. Eam in rem magnum exercitum conſcribit, ac bifariam conſcriptum diuidit, vt ex pluribus partibus auocatum hoſtem & diuiſum facilius premeret. Pars Arelatem, pars Toloſam conuenire iuſſa; nam Toloſa vrbs Francici erat dominij. Illam conflabant gentes ad Rhodanum, Ararim & Sequanam poſitæ; hanc Bituriges, Santones, Enculiſmenſes, Aruerni, & Petrocorij; vt æmulationis aculeus incitaret ſingulos, & locorum varietate diuiſi, facinorum laude coniungerentur. Ergo pars cui inferior Septimania obtigerat, Nemauſum obſeſſuri, Arelatem contendunt, tanta licentia ac furore propemodùm, in ſuo veluti inhoſtico graſſantes, vt præter rapinas, direptiones, ac cædes, ſacrilegia fœda adiunxerint, ſpoliatis templis, ac ſacerdotibus inter ipſa altaria trucidatis. Ita comparati Nemauſum validam & munitam vrbem ſe conferunt, quam milite & neceſſario commeatu Hiſpanus ſeu Septimaniæ arcem inſtruxerat, agris furori ho-

CLOTARIVS II.

Infauſto euentu;

CLOTARIVS II.

ſtium traditis. Sed aſſueti prædationibus, ſtatim relicta obſidione, eâdem ignauiâ aliquot vrbes aggreſſi, bello in agros conuerſo, incenſis pagis, oleis vitibuſque ſuccisis, domum inglorij reuerterunt, imminuti tamen magna parte, fame, morbo, Gothorúmque inſidiis, faciliori hoſtium aditu quàm regreſſu. Alios qui Toloſâ prodierant caſus idem oppreſſit: Quippe Carcaſſonem vſque progreſſi, nullo alio quàm prædarum cædiumque facinore, ſe illicò receperunt, hoſtium & amicorum ferro deſideratis quamplurimis. Euaneſcente tanto apparatu, Guntranus magno animi ſenſu & dolore, præcipuos exercitus Duces, qui Auguſtoduni in ſancti Symphoriani templum confugerant, ad ſe euocauit, & adiunctis ſecum Epiſcopis regníque Proceribus, his penè verbis affatus eſt. *Commiſeram vobis (an meos dicam, an hoſtes hæreo) ſelectum militem atque numeroſum, quem in gloriam gentis veſtrique Regis incrementum, in timidum hoſtem duceretis. Porrò veſtræ gloriæ ac vtilitatum mearum transfugæ, comparata in Hiſpanum arma in patriam veſtram conuertiſtis: & foris cerui, domi vrſi ac tygres, quæ in hoſtico barbariem ſaperent ac furorem, ea in veſtro & natali ſolo immaniſſimi hominum perpetraſtis. Vniuerſa Burgundia quàm latè patet, Aquitania tota, tempeſtatem veſtri itineris lugent; nec à victis Franci victores diſcrepant, quàm calamitatum mole & numero. Sed rapi mea vtcunque paterer, niſi ſacra & diuina veſtrâ impietate violata eſſent & direpta. Vos templa & Baſilicas inuaſiſtis, vos ſupellectilem ſacram diripuiſtis, vos ſacroſanctos parietes incendiſtis, euertiſtis altaria, pioſque ſacerdotes vt victimas infulatas ſub ruina ipſa altarium trucidaſtis. Neſcitis Patrum victorias vnâ Dei maximi ope reportatas? Francorum dextras cœli auxilio laureatas? palmaſque noſtras*

Gũtrani ad Duces victos oratio.

noſtras manu cœlitum meti? Ignoratis quis ego ſim, quis animus meus? vt religionem antetulerim omnibus? Vt veneratione ſacrorum ſolium meum conſtabiliuerim? Quid mirum igitur, ſi Patrum gloria defloreſcit? ſi infirmæ manus, mucro hebes, retuſæ haſtę, perfoſſus clypeus, frigiduſque ſanguis, iam nos produnt? Peccatur in fonte, & vbi Deus robur martium negat, iam Francę ex viris feminęque euadimus. Hęc ſi mea culpa ſit, Deum vltorem precor, vt in meum caput pœna refundatur; ſin veſtra ignauia tanta mala nos obruunt, ęquum eſt vt paucorum pœnâ multorum flagitia deleantur. Ad hæc Duces, collaudatâ Guntrani pietate atque clementia, dignumque profeſſi qui afflueret bonorum copiâ; amotâ in licentiam militum culpâ, quibus nec boni amor nec mali pudor frænum eſſet; imò quos diſciplinæ vmbra ac pœnæ nuda vox ad tumultum & ſeditionem ageret, optimum Regem ac pronum ad indulgentiam ab inſtituta pœna demouerunt. At confeſtim noua fax Guntranum incendit. Quippe Recaredus Leuigildi filius, aſſequutus quod intenderat, vt Francus licentia & prædæ ſtudio ſolueretur; eo digreſſo, ditionem Guntrani integro milite ſuuadens, caput arietis (ita caſtro nomen) expugnauerat; Toloſa metu conſtricta ſeu vinculis, diripuerat agros latè fuſos, & terrore Arelatem vſque porrecto, Vgernum caſtrum ſub vrbis portas munitum vi irruperat; prædâque tardus & captiuis ſe Nemauſum receperat. Id porrò nuntiatum Guntrano, vindictæ ardorem non facultatem intendit. Satis in præſentia ad tuendos fines Duces deligere, quorum diſciplina miles & temperantior & fortior foret; ita Lendegiſilo Gundoaldi victoria inclyto, commiſſa Septimania inferior, ſuperior Nicetio Aruernorum Duci. Hæc vt certa ſunt ex Gregorio; ita tæte a inuolutæ admodùm

CLO-TARIVS II.

CLOTARIUS II.

admodùm & obſcura ; quaſi veritas, iam inde æmulis populis, alterutrius pudori vel iactantiæ parcat, relinquátque ambos in opinione victoriæ. Ego delibabo per capita, quæ idem Gregorius diſtinctè affirmat.

XXIV. *Reliqua à Gũtrano in Hiſpanos geſta.*

Ac primùm conſtat, pluribus legationibus expetitam pacem à Leuigildo, negatam à Guntrano ; obdurato ſemper in bellum animo ; à quo interea neutiquam deſitum ; varia quidem ſorte, ſed præcipuè Deſiderij morte memorabili. Is cùm Toloſa mouens exercitum in Gothos duceret, Carcaſſonem ab iis obtentam expugnaturus, eò verſus iter pronuntiat, Auſtroaldo comite ſibi adiuncto. Porrò ciuis miléſque præſidiarius, aduenientem vt generosè exciperent, vrbe procul inſtructo agmine occurrentes, ruerunt in prælium ; quo tamen à Deſiderio victi, ſeu verâ fugâ ſeu ficta, terga dant Francis ; ij incenſo animo inſequuntur, Deſiderius maximè equi pernicitate ſocios occupans, cum paucis admodùm fugientes cædens, ad muros vrbis accedit ; ſtatimque erumpente porta ciuium globo, circumcluſus, obrutuſque numero periit. Ita cæſo Duce fruſtra fuit victoria, disiecto mox milite, & Auſtroaldo ad Guntranum recedente, à quo in Deſiderij locum

Recaredus Rex hiſpaniæ.

ſuffectus eſt. Haud multò poſt Leuigildus, deteſtatus hæreſim prioráque malefacta, vt quidam affirmant, emiſit animam, Recaredo filio in thronum euecto. Et hic iuxta paterna veſtigia ſolemni legatione pacem à Francis Regibus petiit ; admiſſique à Childeberto legati, ſumma humanitate ac benignitate, datis acceptiſque muneribus, à Guntrano contrà iuſſi Matiſcone ſubſiſtere, nec in conſpectum vocati, pòſt infecta re increſcentibus

Bellat cùm Guntrano ;

odiis redierunt, interdictâ Guntrani ſubditis Septimaniâ. Inde vtrinque bellum geſtum, ſed prædationibus duntaxat, nullo momenti emolumento : niſi quod grauior clades Guntranum

tranum preſſit, à Vaſconibus, per ipſa Pyrenæorum iuga torrentium inſtar in planos agros præcipitantibus, ferro & flamma latè graſſantibus; Auſtroaldo fruſtra obnitente, & infirma repagula obiiciente. Mox Recaredus illuminante diuinâ gratiâ, depulſis Arianiſmi tenebris, orthodoxam fidem amplexus eſt; ac veluti pacis amoto obice, legatos iterum in Franciam mittit, colligaturos fœderis vinculo, qui iam fide eſſent vnanimes. Nec à Guntrano præter repulſam quid obtinent, negante ſe habiturum pacem cum peremptoribus neptis; reuerà cum Septimaniæ poſſeſſoribus. Cum Childeberto actum commodius; Regem ſuum ab Ingundis facinore immunem affirmant; paratum ipſum ſacramento, vel quauis ratione conteſtari innocentiam ſuam, nihil ſibi optabilius, quàm vt amico fœdere coaleſcentibus animis, iidem vtrique Regum ſocij & hoſtes ſint; in eam gratiam decem millia ſolidorum offerri; imò in arctius amicitiæ vinculum, Recaredum in coniugem expetere Cloſindam Childeberti ſororem alteram, vt nexu ſanguinis colligentur animi, emendétque iam orthodoxa Hiſpania, quod Ariana peccauerat. Hæc partim accepta, partim dilata ſunt. Childebertus gratiſſimam ſibi amicitiam, & exoptatum fœdus profitetur, & placere affinitatis nodum, ſanguiníſque conſortium; ſed ſororem abſque conſenſu Patrui tradi non poſſe, cuius conſilio grauiora negotia ſua gererentur; conaturum autem vt aſſentiret. Ita legationis pro diuerſis vtilitatibus Regum diuerſus exitus. Quippe Guntranus in vnam Septimaniam intentus, anteponebat bellum, quo hanc aſſereret; Childebertus nihil admodùm Hiſpanico bello conſequuturus, præter inanem laudem vltionis, ac ſpe concepta profligandæ Italiæ, vltrò largiebatur pacem Hiſpanis, Longobardis arma illaturus; ac tametſi

CLOTARIVS II.

Abiurat hæreſim;

Pacem habet cum Childeberto;

Cloſinda

CLO-TARIVS II.

Cloſinda Autari Longobardo Regi deſponſa eſſet; tamen abrumpendo vel inde fœdere, Recaredo libens eam nuptum dabat. Porrò Gothi intererat fœderatum eſſe ambobus; tum vt Septimaniam ab Hiſpania Pyrenæorum iugis diuulſam pace facilius quàm armis tegeret; tum vt à Græcis Imperatoribus in ipſam Hiſpaniam aſpirantibus nullo circùm hoſte ſe tueretur: ambibatque Cloſindam; prætermiſſa Rigunte; cùm hæc impuris innexa amoribus, orba patre, infirma, theſauris raptis inops, cum matre propudioſi nominis ageret; illa probè educata & caſtè, potentiſſimi Principis ſoror, dotem marito allatura eſſet opulentam. Ita nihil mirum, ſi pacem Gothus, bellúmque Guntranus adurgebant omnibus ſtudiis. Verùm vterque ſuo voto excidit; nec alteri pax ceſſit nec bellum alteri. Nam Guntranus magno conflato exercitu, ſemel rem conficere, ac Septimaniam occupare conſtituit. Auſtroaldo Duci imperatum, vt primus in hoſtem irrueret, dum Boſo cui ſuprema in omnes poteſtas, cum militum flore accederet. Et ille non impigrè mandatam prouinciam exequutus, Carcaſſonem ad deditionem adegerat, præbito fidei à ciuibus iureiurando, cùm arrogantia Boſonis omnia perdidit. Siquidem cinctus valido exercitu, ſpe victoriæ tumidus, ac dolens eam iam decerptam, grauiter in Auſtroaldum ſuccenſuit, quod ſe inconſulto, penes quem imperium foret, in hoſtes mouiſſet, & leuis emolumenti ſpecie regni gloriam in diſcrimen ſummum adduxiſſet, ac eum ſimul deſpectui habitum, damnatúmque, militia amouet, prauis ducibus in bellum ingrediens inuidia atque ſuperbia. Itaque, vt erat, faſtidio & vanitate elatus, ad riui præterfluentis aquas, Carcaſſone haud procul, ſolutus omni ſolicitudine, caſtra ponit; hoſtémque proximum flocci non faciens,

Guntranus iterùm Septimaniã tentat.

faciens, ferri parcus, linguam expromit, gentem Hiſpanam conuiciis & maledictis proſcindens. Miles Imperatori ſimilis, inſolentius ſe iactans, poſitis ad fluenta riui menſis opiparis, ſeu parta victoria, vino & gulæ indulgebat liberaliter. Gothus interea gnarus ſupinæ hoſtium ſecuritatis, ſe ad certam victoriam parat. Tacitè haud procul caſtris ſelectum militem in inſidiis collocat; tum cætero agmine in Francos inopinatos verſanteſque ſtrenuè pocula impetum facit; illi pro gentis ferocia, & accedente ad inanem arrogantiam vino, ſemiermes in Gothum irruunt; qui ſimulato metu recedens, inſequentes inſolentius Francos, nec ambiguos palmæ, ad locum inſidiarum abducit; eum mox prætergreſſus, ora ſubitò vertens, ſimulque exſurgens qui latebat miles, à fronte & tergo deprehenſos Francos in medio, & inſperata pugna perculſos, fortiter vtrinque cædens, omnes internecione delevit; ac recente victoria ad caſtra progreſſus, ea labore nullo inuadit, dat in vincula militem, obiectámque rerum omnium copiam diripit. Captiui bis mille; cæſi quinque millia; temeritatis bellicæ monumentum. Ita ſecuritatem metus, perniciem haud rarò ſecuritas præſtat. Nec aliud in Hiſpanos Guntranus tentauit; ſiue hac clade abſterritus, ſiue morte à Septimania tandem auulſus.

CHILTARIVS II.

Et iterùm vincitur.

XXV.

Childebertus in Longobardos.

Antea Childebertus eodem propè euentu in Italia cupiditatem promouerat. Nam admiſſa Recaredi legatione, & Cloſinda ſorore eidem deſponſa, quam prius Autari Longobardorum Regi ſponderat, primam iniuriam ſponſæ præreptæ grauiore altera cumulauit. Scribit ad Imperatorem Mauricium; appellat de vetere ad Longobardos Italia pellendos fœdere; excuſat grauia negotia quibus hactenus ab ea expeditione demotus ſit; nunc promptam & paratam operam pollicetur.

CLOTARIVS II.

licetur. Nec reſponſi moram paſſus, potentem exercitum in Longobardiam mittit; qui mox conſerto prælio, à Longobardis fuſus fugatúſque, ingenti Francorum ſtrage, pœnam tulit ambitionis & cupiditatis. Clades nondiſpar Legatos ad Imperatorem miſſos inuoluit. Carthaginem Africæ vi maris delati, vnius è famulis ſcelere, qui mercatorem in foro palàm occiderat, commota plebe per ſeditionem interfecti, Grippone vno ægrè incolumi, in ipſum Imperatorem ius gentium appellabant. Verùm Mauricius cùm ſe hac cæde profiteretur innoxium, paratúmque noxios tradere; Childebertus accepta ſatisfactione iterum in Longobardos tranſmiſit exercitum. Viginti Duces ad ducendum militem deſignauit; quorum præcipui Audoaldus & Chedinus; iterque per Alpes Rhætias pronuntiatum. Superatis Alpibus, Mediolano iam proximi, copias diuidunt, Audoaldo ad dextram, Chedino ad læuam conuerſis; vtriuſque operæ pretio admodùm leui. Longobardi enim in munitas vrbes, & loca paludibus ſtagniſque inuia receperant ſe, bellum negatione belli confecturi, veróſque Francorum hoſtes otium & inediam armaturi. Ita Audoaldus circa Mediolanum vagus, intra paludum receſſus ac lacuum, diu quæſiuit hoſtem quem vinceret, expectato Imperatoris exercitu; cúmque non compareret hoſtis nec ſocius, tandem regreſſus eſt. Chedinus ſimiliter, caſtris aliquòt expugnatis, iam perimente dyſenteriâ militem, vulgatiſque morbis ex cœli intemperie, receptui cecinit; paucis admodùm per tot incommoda patriam reuiſentibus. Attamen gloriæ vtcumque hac expeditione conſultum eſt; ſiquidem Autaris procellæ imminentis metu, legatos ad Guntranum miſit, inſtauraturos amicitiam, ac ſacramentum fidei præſtituros: quos benignè exceptos remiſit ad Childebertum

bertum Guntranus; fuitque pompa inanis tot impenſarum, & ſpei præmium. Hæc aliquanto poſt, cùm ante domi periculum longè grauius, quàm tot inter bella ſubiiſſet Childebertus.

CLOTARIVS II.

XXVI. Erat Rauchingus inter Clotarij proceres, proſapiâ, poteſtate, opibus, & clientelis facilè princeps; mores, vt ea erant tempora, corruptiſſimi vitiis; incenſa & inflammata cupiditas alieni, ſuperbia ex diuitiis inſolens, in conſiliis temeraria leuitas; per quæ priuatæ ſortis iam impotens aſpirauit ad regiam. Huic Vrſio, totius conſpirationis mens & animus, Bertefredus, aliique ex Childeberti aula proceres, adiuncti; vt excuſſa, vt aiebant, Brunechildis tyrannide, gubernarentur iuſtius Franci atque commodius. Erat autem conſilium vt Reges Guntranus & Childebertus interficerentur, amoueretur à clauo rerum Brunechildis; tum vt Rauchingus aſſumpto Theodeberto Childeberti maiore filio, eius nomine Campaniæ regnum obtineret; Vrſio vero & Bertefredus, Theodorici pariter nomine, qui nuper erat Childeberto genitus, caſo Guntrano, Burgundiam reliquaſque gentes poſſiederent. His conſtitutis, Rauchingus, qui ſe filium ſenioris Clotarij iam profitebatur, incepturus nefas à Childeberti cæde, magna Turonum Pictonúmque caterua, quaſi acturus de finibus vtriuſque regni Clotarium inter & Childebertum ad eum properat, tumidus faſtu, iamque ſceptrum arripiens, proximiſque veſtigiis aſcenſurus in ſolium. Sed Dei prouidentia, cui Principum ſalus curæ eſt maximè, conſpiratio detecta Guntrano primùm, tum ab eo Childeberto enuntiata, mox recidit in ipſum conſpirantium caput. Etenim Childebertus Rauchingum aula cum pompa exceptum, arceſſit in conclaue interius, & collocutus cum eo pluribus, mox dimittit. At egredien

Coniuratio in Childebertū.

Detecta & vindicata.

CLOTARIVS II.

egredientem cubiculo, ſolum & imparatum occupantes oſtiarij duo, prehenſum pedibus, pauimento allidunt; ſtatimque alij in eam rem deſtinati in iacentem ruentes, enſibus feriunt, trucidantque, cerebro per apertum caput diffluente. Cadauer illicò denudatum, & per feneſtram eiectum, docuit, quantùm ſpatij priuatum inter & Regem interſit. Plures miſſi equis publicis, qui Regis nomine facultates cæſi obſignarent, ingenteſque repertæ ſunt opes. Sub eam cædem, vnus è Rauchingi famulis ad eius vxorem perniciſſimo equo Sueſſionem euolauit: ea conſilij particeps, & muliebri inſolens faſtu, ſtudiosè compta, gemmis & vnionibus radians, in veſte aurea, equo vecta, hinc inde ſtipantibus famulis, feſto & ſolemni ſancti Criſpini die, quaſi pompam ferens, ad ſacrum ibat; cùm eadem via occurrens famulus, remque geſtam narrans, mutauit apparatum, & è Comico Tragicum induxit. Repente mulier, proiectis raptim ornamentis, conuerſo equo, in ſancti Medardi baſilicam fugit, loci aſylo interceſſura fato imminenti; tam depreſſa calamitate & metu, quàm antea ſpe & arrogantiâ intumeſcebat. Interea Vrſio & Bertefredus eodem nuntio perculſi, ſelecto milite, (iam enim contraxerant exercitum, vt Rauchingo adeſſent) cuius fides explorata eſſet & perſpecta, in caſtrum Vabrenſe recipiunt ſe, id munimentis & commeatibus inſtruunt, vt Childebertum affuturum haud dubiè tuti & armati repellerent. Nec fefellit timor; Lendegiſilus Lupi Ducis gener, cum Tradulfo palatij regij comite, expugnaturi caſtrum adueniunt. Erat in apice ardui montis baſilica ſancto Martino erecta, ſitu admodùm tuta, in quam incluſi relicto inferiore caſtro confugerant. In eam Childeberti miles dum conatu irrito tentat irrumpere, nihilque promouet fortitudine propugnantium,

ignem

ignem portis admouere parat, vt è latibulo feræ extrahantur. Quod Vrſio animaduertens certúſque exitij, vt pro veteri fortitudine occumberet, portâ egreſſus, in obuium hoſtium globum ſe immittit; ac Duce Tradulfo occiſo, tantam ſtragem militum edidit, vt latè ſolo cadaueribus oppleto, tandem femore ictus, & vulnere debilitatus, vix oppreſſus numero, inter cædendum cæſus ſit; potuitque adipiſci victoriam, ſi commilitones exemplo armaſſet. At Bertefredus aſcenſo equo Verodunum fugit, séque pro illorum temporum more, in locum religioſum condit; in quo tamen Childeberti iuſſu, cùm occluderentur fores, aperto tecto, ipſiſque tegulis in latentis caput illiſis, nouo ſupplicio periit.

CLOTARIUS II.

XXVII Is prauæ conſpirationis exitus non deterruit alios ab eiuſmodi ſcelere. Agebat Argentorati quam Strasburgum vocant Childebertus, filiumque Theodebertum petentibus Francis coronandum Sueſſione Regem conceſſerat, apparata ad ſplendorem Regium domo & familiâ. Simul Failenba Childeberti coniux recreabatur ex graui morbo, cùm illi noua coniuratio aperitur. Caput flagitij Septimina dicebatur, nutrix infantium Regis, ideóque multæ in Aula potentiæ; eratque conſpiratio vt Regi ſuaderet, matrem vxorémque eiicere; ducere coniugem nouam quam ipſa ſuggereret; ſicque confirmata potentiâ, amotiſque impedimentis, iam Regis compos, quidquid libuiſſet ad nutum faceret. Sin Rex aſſentiri nollet, matrémque & coniugem contumaciter retineret, is veneficiis perimeretur, liberíſque in thronum euectis, depulſa tamen matre & auia, Septimina ipſa cum ſceleris conſciis, per ætatem infirmam Principum, regnum adminiſtraret. Dicebantur autem ſocij criminis, Droctulfus morum magiſter & gubernator regiis liberis

Noua in eundem coniuratio.

à

—— à Childeberto ſelectus, Sunegiſillus ſtabuli Comes, & Gallomagnus Referendarius. Hæc ſtatim Failenba Regi enuntiauit. Ac continuò Septimina & Droctulfus in carcerem rapti & in tormenta; quorum vi fatetur illa, ſe Droctulfi amore Iouium coniugem incantamentis peremiſſe, liberius amaſio frueretur; & inde cum eo habuiſſe conſuetudinem; cætera vt à Regina explicata erant, non infitiatur; viróſque nominatos huius conſilij fuiſſe participes. Iam Sunegiſillus & Gallomaguus ad Eccleſiam confugerant, & quodammodo prodebant conſcientiam metu; vnde promiſſa impunitate euocati à Rege, non negant ſibi communicatum eſſe conſilium; ſed planè affirmant ſe tam atrox crimen deteſtatos, à conſenſu abhorruiſſe. Cùm nihilominus Rex vrgeret, reóſque aſſereret; propterea qùod nemo tantum ſcelus niſi particeps occulit, adſcriberetque ſilentium culpæ, quæ ſilentio maximè vim haberet; amotos à conſpectu, rurſúmque in Eccleſiam ſecedentes, vita donatos damnat exilio; Septiminam verò verberibus laniatam, totáque facie inuſtam ſtigmatibus, gynæcæo addicit, vt molam pro viliſſimo iumento verſaret; pœna verè muliebri, quæ corpus afficeret, pudorémque vel impudicæ incuteret. Droctulfus ſimiliter, abraſis capillis, auribúſque truncatis, ad culturam vineæ, opúſque in ea quotidie faciendum, amandatus eſt; vt ignominia loco mortis foret. Attamen non eò ſtitit quæſtionis acerbitas. Nam aliquantò poſt, detectâ nouâ coniuratione in Childebertum, quam adornaſſe credita Fredegundis; cùm multi eam ob rem raperentur in tormenta; Sunegiſilus ab exilio Guntrani precibus reuocatus, ceu malorum omnium conſcius foret, ſimiliter tormentis addicitur; quibus acerbis atque adeò per plurimos dies repetitis, conſcientiâ vrgente, multa & grauia fatetur

Margin: CLOTARIVS II.

Margin: *Quâ multi implicîti & puniti.*

tur ſcelera; & in detegendis haud paucis conſciis, Rhemenſem Antiſtitem Ægidium nominat, iampridem ſuſpectum Regi ac odioſum; dicitque primæ conſpirationis à Rauchingo initæ fuiſſe conſortem. Extemplò Rhemis deducitur Metas Ægidius, moxque liberatur, Synodo Epiſcoporum ad diſceptandum majeſtatis crimen indicta. Metis conueniunt, quamuis incommodo admodùm hyemis tempore; ac de præſente Ægidio cognituri; comperiunt primò falſi crimine innexum, confictis chartis publicis, quas ab Othone Referendario ſubſignatas diceret: tum deinde prolatæ ſunt ipſius & Chilperici mutuæ epiſtolæ, non modò teſtes arctiſſimæ amicitiæ, ſed quibus multa in Childebertum & Brunechildem matrem iactabantur, præcipuè de inferenda nece Childeberto; poſteà exhibitæ pactiones, quibus affirmabat conueniſſe Chilpericum inter & Childebertum, vt expulſo Guntrano regnum eius diuiderent; quod pernegabat Childebertus ſibi vnquam fuiſſe in animo; poſtremò arguebatur, à Chilperico aureos bis mille, pluráque alia accepiſſe, vt ipſius commodis ſtuderet impenſius: quorum conuictum, ſéque reum ipſe non infitiatum, Epiſcopi, vitâ condonatâ à Principe, dignitate & ſacerdotio deminutum, ſacris expunxerunt, & illicò Argentoratum relegatus eſt; Rodulpho Lupi Ducis filio in cathedram Rhemenſem euecto: Brunechilde admodùm læta, quod ſibi infenſiſſimum caput aliquando deprimeret.

CLOTARIVS II.

Inter domeſticas Principum turbas, priuata quædam non indigna memoriâ contigerunt. In iis celebre Pariſiorum incendium; quo per incuriam vnius mercatoris, ab eius ædibus in reliquam vrbem ignis propagatus, tam repente inuaſit omnia ac vaſtauit, vt hinc Sequana duntaxat amne, inde beati Martini ſacello, repagulis tam humanis quam XXVIII.

Pariſiorum incendium.

CLOTARIVS II.

quàm ſacris, coërcitus & repreſſus, media omnia fœdè abſorpſerit. Porrò in ea diuinæ Iuſtitiæ ſcena, Epiſodia vt ita dicam miſericordiæ viſa ſunt. Sanè mulier prænuntiauit funeſtum incendium; ſæpiſſimè exclamans, vt ciues fugerent ab vrbe peritura mox flammis; dicebatque ſibi in ſomnis oblatam eſſe ſpeciem viri, qui à baſilica ſancti Vincentij prodiens, ardente cereo mercatorum domos obiret, eaſque deinceps ſuccenderet; tertiáque pòſt die vrbs conflagrauit. Tum ſæuientibus maximè flammis, delatus ignis in carcerem, quo publicè vincti tenebantur, nullâ ſalutis aut effugij ſpe, iam miſeros hauriebat; cum ſanctus Germanus luce candida circumfuſus, videndum ſe præbuit, trabémque atque catenas comminuens, in libertatem vinctos aſſeruit, recluſiſque vltrò carceris foribus emiſit incolumes; qui ſtatim ad ſancti Sepulchrum geminæ libertatis acturi gratias conuolarunt. Nec in tanta calamitate ſancti Martini beneficium defuit, cuius ſacellum ad portam vrbis poſitum flammam oppreſſit. In id ciuium vnus cum vxore, rebus ſuis importatis confugerat, certus auxilij à Præſule ſancto obtinendi; iamque latè fuſum incendium corripiebat proximas ædes, nec à viciniis admoniti vt fugerent, ſe mouebant loco; cùm repente vndantes flammarum globi ſacellum inuadunt, iamque per feneſtras horrorem inferunt. Cùm illicò reiectæ diuinitus, integro & illibato ſacello, non modò conſiſtunt, ſed retrorſum actæ, moxque ſeu iniectis aquis extinctæ, collabuntur & deſinunt ignium fomite, quæ ſancti potentia, ignes abſumente. A quibuſdam ſuperſtitioni prauæ adſcriptum eſt incendium; quod nuper in expurgando pontis cuniculo, reperti eſſent in cœno glis & ſerpens œrei, quibus arcerentur ab ædibus flammæ, nec vlla eiuſmodi animantia in vrbe viderentur;

detentur ; iis verò amotis, & animalia viſa, & graſſatum ignem ; ſed iſta vel falſa, vel dæmonum ope patrata, quorum beneficia maleficia ſunt. Occurrit aliud reſtinctum incendium, non aqua quidem ſed ſanguine. Amalo Dux, abſente coniuge in amorem cuiuſdam puellæ ingenuæ libidinosè exarſerat. Nocte vini iam madidus mittit, prauæ cupiditatis miniſtros, qui vi raptam ad torum abducant : & illa amore pudicitiæ, omni conatu fruſtra adhibito, deformata ſanguine quem miniſtrorum verbera elicuerant, admouetur toro, futuro mox caſtimoniæ buſto ; ſed cùm & ibidem obſiſteret fortiter, Dux blanditiis in iracundiam verſis, miſeram pugnis cæſam & colaphis, conatus amplecti, mero vel laſſitudine obrutus conſopitur. Puella tum fœdis amplexibus vtcumque libera, cúm aduerteret nullum pudori ſupereſſe ſpatium, præter breuem ſomnum ; productura moras tam commodas, enſem arripiens qui ex iacentis lecto pendebat, in viri caput animosè impingit. Dux vulnere expergefactus, exclamat ; aduolant famuli, & efferati ſpectaculo, inferebant puellæ manus ; cùm Dux melior & temperantior, cauete, inquit, ne quid incommodi innoxiæ Virgini faciatis ; ego enim peccaui, qui vim offerre pudicitiæ volui ; illa innocens, quæ meo ſanguine illibatam ſe præſtitit ; quo dicto animam emiſit. Interea dum familia tumultuans diſcurrit ; puella, Deo ducente haud dubiè, illæſa domo egreditur, eadémque noctè Cabilonem peruenit, diſtabat autem triginta quinque millibus ; & in ſancti Marcelli Regis Guntrani aduoluta pedibus, rem vt erat faſſa ; impunitate cædis quæ laudi eſſet, & ſecuritate in demortui affines obtenta, pudorem qui tanti conſtaret,

CLOTARIVS II.

Virginis caſtæ facinus.

CLO-TARIVS II. amauit impenſius. Nomen neſcitur ; vt Hiſtoriam pudeat memoriæ in Fredegunde, ſocordiæ in iſta Aliquanto poſt noua calamitas inuaſit animos. Quidam ruſticus Bituricenſis, dum ligna in ſylua cæderet, repente muſcarum examine diuexatus, in amentiam adigitur ; quâ poſt triennium deſinente in ſpeciem ; in aliam impellitur, ſe Chriſtum profeſſus & Meſſiam. Sed vt primò venerationem colligeret, mutato ſolo, in Arelatenſem agrum ſe confert ; ibique ſolitariæ vitæ auſteritate, ſanctitatis famâ auctus, præter diuinandi munus acceptum à Dæmone ; iam confirmatâ audaciâ ; ad Gabalitanos profectus, aſſumpta ſecum muliere quam Mariam dicebat, palàm ac ſine ambagibus, ſe Dei filium oggerebat. Fraudem hominis adiuuabant præſtigiæ Dæmonis, quibus futura præſagiebat ; ſed mala & calamitates duntaxat, paucis admodùm bona & proſpera ; poſtmodùm ea per Dæmonem præſtans, quæ per eundem prædixerat. Ægrotos etiam aliquoties reuocabat ad valetudinem, ne ſolis malis fraus innoteſceret : quin & benignitate beneuolentiam plebis conſequuturus, quæ conferebantur, argentum, aurum, veſtiſque plurima, ea turbæ inopi largiebatur continuò. Quibus artibus ingentem ex omni conditione multitudinem collegit, ad trium hominum millia, ſequentium Chriſtumque profitentium, qui bipedum peſſimus & inſaniſſimus foret. Iamque larua poſita, graſſabatur in eos qui detrectarent obſequium ; Epiſcopis maximè necem intentans ; cùm Anicium properans, ſuoſque comparans ad expugnandam vrbem & diripiendam, merito tandem malo percellitur. Aurelius Anicienſis Epiſcopus præmiſerat viros prudentes & ſtrenuos,

Pſeudochriſtus ex ruſtico.

ſtrenuos, qui ſpecularentur quid rei foret, quique agnoſcerent ex ipſo homine quid admodùm vellet. Admiſſi in conſpectum, iuſſi erant à teterrimo nebulone, proſtrati ſolo adorare ſe; & procumbebant, cùm illorum vnus veluti oſculaturus genua, accedens propius, educto gladio, incautum obtruncat; is ſagaciorem enuntiandis calamitatibus alienis quàm ſuis. Facilè ab ſociis plebs cætera in timorem acta diſiicitur; ſola illa muliercula capitur, quæ data in tormenta, viri præſtigias & fraudes retexit. Nec ideò mutati comites, qui vel diſperſi in amentia peruicaces, nunquam in bonam mentem redierunt; adeò difficilius animi ſanantur quàm corpora. Sed repetenda nunc bella, quorum illo tempore ſeges non modica.

CLOTARIVS II.

XXIX. Britanni Aremorici, iamdiu Varoco Duce, Redones & Nannetes, illius gentis populos, prædis & excurſionibus infeſtabant. Ii Franciæ vectigales apud Guntranum conqueſti, militem ad repellendum Varocum impetrant. Præficiuntur Duces Beppolenus & Ebracarius; fortes quidem, & digni ſinguli qui legerentur, ſed quos iunctos corrupit inuidia, peſſimaque æmulatio creſcendi malo alieno, non virtute ſua. Igitur confeſtim iunctis copiis animiſque diſiunctis, ſe mutuis conuiciis & maledictis proſcindere; ſua quiſque militi omnia dare, ſibi amorem alteri odium facere; Ebracarius præſertim, ſi Beppolenus perderetur, ducatum mortui adepturus & ſpolia, eius perniciem machinari. Britanniam ſimul ingreſſi, Vindiana ac Vlda amnibus tranſmiſſis, vel in hoſtili ſolo nondum conuenerant; cùm malè hærentes noua occaſio procul abiunxit. Quidam ſacerdos ab hoſte, vt euentu patuit, miſſus, Beppolenum adit,

Guntrani expeditio in Britannos.

Infauſta.

CLO-TA-RIVS. II.

pollicitus ſe Varocum in poteſtatem eius traditurum, ſi cum exercitu quò ipſe duceret ſequi vellet. Beppolenus acer & ſtrenuus, ſecedente Ebracario ſuo cum milite, ducem ſecutus, eò ardentius, quo maior victoriæ ſpes affulgebat & ſoli, ad locum ducitur vbi dicebatur Varocus agere. Et is quidem iam auctus Baiocaſſinis, quos ſubmiſerat Fredegundis infenſiſſima Beppoleno, in morem Btitannorum tonſos ne dignoſcerentur; artem & dolum fortitudini adiungens, primo alteróque die marte vario cum hoſte conflixit; ita tamen vt recedens, inani fugæ ſimulacro Beppolenum falleret, & in loca paludoſa tandem abduceret. Quod vbi tertio die contigit, ac luto Francus quaſi viſco auis innexus eſt, nullo negotio à Britannis irruentibus viarum peritis ac ſaltuum, ſtatim deletus eſt; & ipſe Beppolenus fortiter dimicans, perfoſſus lancea, ſuos inter corruit; proditori fidem habens, quam negaſſet ſocio; & repudiato victoriæ comite, vt periret facilius. Inter hæc Ebracarius, Dariorigum quæ Venetorum vrbs eſt, conuerſo milite, ab Epiſcopo ciuibúſque vltrò admiſſus, de conſortis cæde gaudebat in ſinu: aderátque Varocus ficto metu qui pacem poſceret, quauis lege ac conditione. Ita ſtatim conuentum, iurata pacta, datique obſides à Varoco. Redibat euentum gratulans Ebracarius, mox & ipſe luiturus pœnas diſcordiæ. Siquidem in Vindiana tranſmittendo; militibus amne hinc inde diuiſis, fide in perfidiam verſa, à Canaone Varoci filio incautus oppreſſus eſt, copiarum parte quam maximâ cæſa; ſociis vltra amnem ſpectantibus, & incaſſum frementibus. Ipſe poſtea iure à Guntrano increpitus, & ſola, quæ Principis clementia

mentia erat, obiurgatione damnatus; in ius vocatus à Beppoleni affinibus mulctam pecuniariam ſoluit; quâ ad inopiam redactus eſt, mercedem diſcordiæ & cupiditatis. Et hæc poſtrema Guntrani expeditio; obiitque Rex optimus Cabilone, anno regni triceſimo tertio, in ſancti Marcelli ſepultus; quam baſilicam extruxerat, multiſque donis locupletauerat. Fuit pacis artibus quàm belli clarior, pugnare ſolitus per Legatos, excepto Mummolo, infelici plerumque exitu. Humanitatis in ſubditos mirificæ erat, priuatis menſis familiariter accumbens, & maieſtatem conuictu temperans. In tanta morum corruptela, & inter fratrum cupiditates ambitionem coërcuit, vixitque diutiſſimè omnium, regnauitque latiſſimè; adeò moderata durant, pereunt immodica. Singularis in eo religio, & aduerſus ſacra veneratio; loca & perſonas reuerebatur impensè; inopi turbæ largiebatur quamplurima, ieiunio crebriſque orationibus corpus atterebat, vnde & ſancti nomen in poſteris meruit, & miraculis etiam inſignitus eſt. Narrat Gregorius viuus teſtis; ipſum vt auerteret luem inguinariam quâ premebatur Maſſilia, per triduum indicto ieiunio in templo hæſiſſe; nullóque cibo præter hordeaceum panem & frigidam ſumpto, cum populo orantem perſtitiſſe; ibique detractas veſte à Regis fimbrias, aquâ maceratas, depuliſſe febrim ab ægroto: ſæpiuſque energumenos ſanctitatem viri conteſtatos, vel delictorum confeſſione vel petitione auxilij. Iram tamen in poteſtate non habuit, aliquoties hoc impetu raptus. Sanè pœnituit, quod Chundonem cubicularium, ſuſpectum venationis in regia ſilua exercitæ, ſtatim confecerit; antè permiſſo ſingulari certamine, inter ſiluæ cuſtodem

CLOTARIVS II.

Guntrani obitus, & mores.

CLOTARIVS II. Anno 593.

& nepotem cubicularij, quo mutuis vulneribus vterque cecidit; tribus pereuntibus ex delicto leui, ob iram vnius, ſemper impotentem cùm armatur potentiâ. Childebertus in Burgundiæ regnum ſucceſſit Patruo.

HISTO

HISTORIÆ FRANCICÆ,

LIBER TERTIVS.

AVCTVS ampliſſimo Bur- CLO-
gundiæ regno Childebertus, TA-
iamque amoto cupiditatis RIVS
repagulo, ad implendam II.
ſpem prorupit illicò, Mo-
narcha Franciæ ſi Clotarium I.
perderet mox futurus. Erántque omnia ſe- *Chil-*
cunda admodùm: iuſtus belli titulus; Patris *deber-*
necem vlciſci & Patrui, pœnas repetere ab *tus in*
nequiſſima muliere, quæ ſe omnibus vitiis *Freda-*
atque ſceleribus contaminaſſet; præterea *gundã.*
eiuſdem belli facilitas, cùm illinc puer vix
erepens cunis, femina paſſim odioſa flagi-
tiis, Duces nulli, infrequens miles & paui-
dus; hinc plurimæ gentes ſpe flagrantes vi-
ctoriæ, Ducum copia, ſubditorum amor, &
ipſe Rex peritiſſimus rerum, præclarâ ſobole
propè tergeminus. Quocirca ingenti ex Au-
ſtraſiis contracto exercitu, adiunctis ex Bur- Anno
gundia auxiliaribus, Vintrioni ac Gundoaldo 593.
ſelectis Ducibus imperat, vt in Clotarij re-
gnum irrumpentes, ad terrorem latè ſpargen-

CLOTARIUS II.

dum, ferro & igne agros populentur. Contrà Fredegundis, magnitudine periculi ſpem intendens, tam virili ad bonum animo quàm muliebri ad flagitia, Sueſſionem aduolat, nutantes animos confirmat, regni Proceres euocat, militem legit, Landricum ſibi adiungit, tutorem Regi à Guntrano datum; atque omni ſollicitudine infirmitatem armat & roborat. Poſteaquàm fructus operæ conſtitit, animiſque firmitatis, frequens miles ad ſigna conuenit; gnara mulier nihil acceptius Francis Regum præſentia, vocata Ducum & militum concione, Clotarium manu ducens, qui tenera ætate, (nondum annos decem impleuerat) miſerationem faceret; in hunc ſenſum loquuta eſt. *Habeo gratias immortali Deo, Franci fortiſſimi, quod in ætatem veſtram potiſſimùm, Regis calamitas & ſolitudo mea inciderint. Quæ Chilpericum præualidum cædes, eadem filium oppreſſiſſet in cunis, niſi veſtra fides atque conſtantia, ſupra vim donorum atque armorum, in ſalute Regis vagientis ſalutem omnium conſtituiſſet. Quod ergo in viuis eſt, quod ſceptro ſe comparat, quod haurit animos dignos Rege, quod annorum metas virtutibus tranſilit; veſtri muneris eſt; iamque magnus in prætextu Clotarius beneficio veſtro ſuccreſcit. Vnde in ſpem venit, quam expertus eſt fidem in vitæ limine, perſtituram eamdem ad ſalutis datæ ſtabilimentum; eò magis, quòd qui nuper hoſtis, idem & hodie; nec repellendus nunc alius quàm Childebertus iam antè depulſus. Is nempe, qui poſt patruum interemptum, Patruelis cædem vix benè nati, magno omnium malo conficiebat; is idem hodie propè regno parem perimere, ferro & ignibus miſcere omnia, cædibus veſtris exſaturare ſe, crudelitate amens intendit. Quocirca veſtrum eſt, priores animos in eundem expromere, & modò vincere ſub aſpectum Regis, qui ſub ipſius*

Fredegundis oratio militaris.

ſpem victi non fuiſtis. Reſpicite Duces, reſpicite milites, cui pugnatis; reſpiciendi inuicem, & à ſpectante Rege munerandi. Erit enim ſpectator iſte virtutis omnium; qui per ętatem nondum manu poteſt, pugnabit oculis; aderit ſingulis teſtis; pręſentem nullius ignauia nullius animus fugiet, ſibi in pręmijs fidem habiturus, & muneraturus largéque viderit. Hac oratione incenſos milites, doniſque pluribus cumulatos, ipſa cum Landrico Duce in hoſtem ducit. E Campania prædabundus Auſtraſius Sueſſionenſem agrũ vaſtabat, agebátque ſecurus in Trueco pago, à ſuſpicione pugnæ longæ alienus. Eum vt incautum Fredegundis opprimeret, eiuſmodi commentum excogitat, Nocte intempeſta ſiluam ingreſſa, iubet ſingulos equites deciſum arboris ramum dextra præferre; mox tintinnabula equorum collis appendere, & ita inſtructos prima luce ad hoſtium caſtra incedere. Vbi ventum eſt in conſpectum hoſtis; Auſtraſij vigiles, alij mirari, vnde vna nocte hæc ſilua enata; alij ridere ſocios, atque affirmare hæc paſcua inuenta pridem, in quæ ſuos equos iam ante miſiſſent. Fidem fecerunt crepitantia tintinnabula, quod ſolis Auſtraſiis moris eſſet, iumentis paſcentibus ea appendere, vt ſi forte aberraſſent ſonitu æris dignoſcerentur. Interim tralatitiâ ſiluâ propinquante, expedito iam teli iactu, Fredegundis quæ Regem ferebat in primis ordinibus, ſuos adhortata, victoriam docens in manu poſitam, excuſſis ramis iubet impetum facere; & momento ſcenâ illâ theatrali in ſplendorem horrificum verſa, fulgore armorum, equorum procurſu, inclamantium vocibus, haſtarúmque iactu perculſus Auſtraſius; cùm exceptis vigilibus ſemiſopitus miles iaceret in ſtratis, negotio facili fuſus fugatuſque, ingentem victoriam Fredegundi peperit: magno Childeberti dolore, ab

CLOTARIUS II.

Et victoria de Childeberto.

CLOTARIUS II. Anno 596. infante & muliercula copias cæſas, quibus vniuerſam Franciam credebat imparem. Sed Dei eſt, pupillorum Regum tutorem agere, & à minimo præſtare maxima; cui ſuperbia odio, amori demiſſio. Ab hac pugna Clotario quies à Patruo, nouis bellis in Britones & in Varnos implicito; quibus ſorte varia confectis, acerba morte raptus eſt, anno ætatis viceſimo quinto; hoc eſt in uitæ flore ſpeíque maximæ. Suſpicionem veneni fecit, quod ſimul Failenba amantiſſima vxor obierit; vt amota conſorte Brunechildis ſola nepotum regna adminiſtraret; fidem faciunt tot ſequentia crimina, quibus Fredegundem æmulam ſi non vicit æquauit. *Et Fredegundis.* Et ipſa Fredegundis anno abhinc altero, tranquilla morte vita exceſſit, cùm filium Clotarium noua in Patrueles victoria clarum, triumphi in ſpeciem Pariſios, perque vrbes alias circumduxiſſet; admirabili Dei iudicio, vel condonantis priora ſcelera; vel per hæc proſpera vocantis ad pœnas.

II. Childeberto mortuo, hæredes filij impuberes adhuc regnum partiti ſunt; Theodeberto Auſtraſia obuenit, Theodorico natu minori Burgundia; vtriuſque tutelam Brunechilde Auia capeſſente. *Brunechildis in Auſtraſia imperat.* Ea tamen Theodeberto adhæſit, vt regnum Auſtraſiæ, in quo à prima adoleſcentia verſabatur, adminiſtraret ad nutum, aſſeclis & familiaribus promouendis; auctoritate interfutura Burgundiæ rebus. Eam in rem, ne conſortem vllam pateretur, Theodeberto nepoti in matrimonium dedit puellam quandam ignobilem, à mercatore peregrino emptam, formâ quidem eximiam, ſed imparem nimis regio thalamo, vt magnitudine beneficii, & abiectione natalium, & deuinctam ſibi & obſequentem haberet. Ita tres annos ad gubernaculum ſedit, imperium pro arbitrio exercens, nec ſine ſanguine, Vitrione Duce interfecto: donec.

nec Auſtraſij proceres, peroſi muliebrem faſtum, & fortaſſe venturi in dominationis partem, eam expellunt. Quippe Theodeberto inſinuant cupiditatem & ambitionem mulieris, verſipelle pingunt ingenium, promptum ad omne facinus regni cauſa; audacem indolem nullo legis aut naturæ nexu adſtringi; nuptias contra fas ab Sigeberti interitu cum nepote initas exprobrant, crudelitatem exaggerant; poſtremò ſeceſſionem minantur, niſi publica lues & odium eiiciatur. Rege annuente, Brunechildis expellitur; tantáque vel ignominia, vel inopiâ, vt è tot opibus támque inſigni potentia, ſola & præter ſtolam nuda inſtar viliſſimi mancipij, ex nepotis aula eiecta ſit: magno in contemptum rerum argumento, proſperrimæ ſortis in calamitoſam conuerſione tam ſubitâ. Obſeruantque Hiſtorici, ab Auſtraſia in Burgundiam proficiſcentem, vt Theodoricum adiret, ſolam, vagam, viæque inſciam, ab ignoto homine & mendico forte occurrente deductam eſſe ad Theodoricum, eumque poſtea factum Epiſcopum Antiſſiodorenſem, in beneficij, quod humanitatis officium erat, opulentum præmium. Brunechildis à Theodorico excepta perhonorificè, admota mox regimini, ad auctoritatem ſummam euecta eſt. Quâ nixa, vetus, in Clotarium odium ſuſcitans, iam deſtitutum ope Fredegundis, Theodoricum ac Theodebertum in patruelem incendit; iique armant potentem exercitum, quem in Clotarium promouent. Iam laureatus duplici palma Clotarius, fratribus ad Oeſiam amnem occurrit; irruunt acies, præliumque conſ[illegible]itur, tam atrox tantáque ſtrage vtriuſque exercitus, vt amnis alueus cadaueribus obſtructus propè aruerit; viſo etiam minaci Angelo, qui ſtrictum enſem in ſubiectas acies vibraret. Clades demùm in Clotarium incubuit; & ipſe poſtmodùm

CLOTARIVS II.

Inde ab eiecta.

Clotarius victus.

CLOTARIVS II. deſperata victoria, quod vnum ſupererat, capeſſiuit fugam, Melodunum, & inde Pariſios celerrimè aduolans: fratres victum perſequuti, multis captis oppidis pro arbitratu pacem confecerunt, magna regni parte multatus Clotarius; conuentúmque vt ab Sequana populi Aremoricam vſque Theodorici eſſent; & Theodeberti tum ducatus Dentelini, tum quæ ab Oeſia ad Oceanum protenderentur; Clotario quamuis inuito iactura tanta redimente naufragium. Victores eodem belli impetu Vaſiones effuſos in Aquitaniam aggrediuntur; eadémque fortunâ victos ac ſubiugum miſſos, vectigales efficiunt, Geniali Duce cui obſequerentur impoſito, ac mitigata prædatricis gentis ferociâ. Poſtea pax cum Longobardis ſancita, ac eorum Regi Adoaldo Theodeberti filia deſponſa; vt modò reuecta in Franciam proximíſque prouincias felicitas videretur.

III. *Brenechildis tyrannis;* Attamen illam mulieris vnius flagitia breui conturbarunt. Brunechildis rerum potens in aula Theodorici, quando vitiis malíſque artibus ſe tuebatur, virtutem odiſſe, viróſque honeſtos ab adminiſtratione procul amandare, corruptos ac flagitioſos promouere cepit. Ideò Egilam Patricium, à culpâ integrum, præclaríſque inſtructum dotibus, eo vno peccantem quod diues foret, implicitum delationibus falſis, ad mortem impulit; facultatibus eius fiſco addictis. Ideò Deſiderium Epiſcopum Viennenſem, ſanctitate vitæ perilluſtrem, deiectum ſede, relegauit in inſulam, ac poſtea reuocatum crudeliter necauit. Ideò Bertoaldem omni ope conabatur euertere; virum bello ac pace clariſſimum; acceptiſſimum Regi & populo, quique unus virtutibus ſummis auctoritati ſuæ æmulus foret. Pòſt nouus ad eum perdendum acceſſit ſtimulus, impurus amor atque illicitus; qui ſe vbi ambitioni adiungit, quas

quas non edit ſtrages ? Protadius quidam origine Romanus, planè factus ad Brunechildis ingenium, ipſi iam vetulæ ad libidinem placuit; & ad ſtuprum vocatus, pro marito dilectus eſt, paſſimque beneficiis cumulatus à femina ardentiſſimo amore pullum complectente. Vna Bertoaldi dignitas, Magiſter erat Palatij, Protadio deerat; eam vt eriperet, ſimul & periret vir dudum ob virtutes inuiſus; machinari fraudem Bertoaldo inſtituit, eiuſmodi artium peritiſſima mulier. Senſim Principis gratiam in eum minuit; iámque nutantem ac labantem propemodùm prætextu officij amandat in Neuſtriam, vt tributa exigeret, finéſque in Clotarium defenderet; trecentis militibus ipſi aſſignatis, quibus Clotarium non adeò coërceret, quàm facilitate victoriæ concitaret. Reſque iuxta votum euenit. Clotarius comperto Bertoaldum agere in proximo, paucíſque comitatum venationi operam dare, Theodorici partes ſtrenuo viro vt imminueret, Merouæum filium ac Landricum mittit, cum valido militum globo, qui incautum & imparatum opprimerent. At is ab occulto nuntio monitus, fuga periculum anteuertens, maturè Aureliam ſeceſſit, & adiuuante Auſtreno vrbis Epiſcopo munimentis ſe concluſit. Aduolauit ad portas Landricus, & præpoſtera fortitudine Bertoaldum inſimulans, quaſi metu ſe tegeret, euocabat, ad prælium. Nec alter ſingularem pugnam detrectabat, ſi abſcederet miles, & copiam martis vtrique permitteret; ac poſtremò cùm Landricus abnueret, prælio proximo quo Theodoricus vindicaret iniuriam, ſingularem illam pugnam Bertoaldus indixit; & admittente Landrico, conuentū eſt, vt conchyliatis ſagis prodirent in aciem, quò facilius inter ſe dignoſcerent; ibique nullo proditionis metu aut inſidiarum, iuſto duello congrederentur, mutuò, ſi

CLOTARIVS II.

Et amor in Protadium

Et odium in Bertoaldū

CLO-TARIVS II. ſi quis refugeret, imprecati mala quàm plurima. Pugnæ occaſio non longè dilata. Theodoricus acerrimus iuuenis, audita patruelis vſurpatione, per incommoda anni tempeſtate, ſub ipſam brumam exercitum ducit, fitque obuius ad Icannam amnem Clotarius. Bertoaldus prima acie intrepidè vltra amnem acta, in hoſtium confertiſſimum globum penetrans, Landricum appellabat, vt ad condictam pugnam ſe ſiſteret. At is retrò cedens, *Clotarius victus iterùm.* tegebatur ſuorum numero; cùm Bertoaldus indignatione fugæ turpiſſimæ, ſimul & incenſo mortis voto, (videbat à Brunechilde perniciem) deſperata vita, in hoſtium cuneum ſeſe abdens, peremptis pluribus tandem occubuit. Interea reliquæ Theodorici copiæ, tranſito amne, tanto impetu ruerunt in prælium, vt mox diſiectus Clotarij miles Regem in fugam cum Landrico rapuerit, capto dum fortiter pugnat Merouæo; violata pace per ipſum bellum ſe vindicante Theodoricus oſtentaturus victoriam Pariſios venit, perrecturus vlterius, niſi deprecante Theodeberto, & iam exercitum admouente, placuiſſet primis conditionibus pacem inſtaurare. Is belli motus vni Brunechildi optatus contigit; quo Protadius ſummam dignitatem in Bertoaldi locum adeptus eſt.

IV. Nec ideò conquieuit à ſcelere facinoroſiſſima mulier; libidine & ambitione expletis, *Brunechildis nepotes bello committit;* vindicta ſupererat, quâ infirmior ſexus eò vehementius flagrat, quò impotentius. Angebat ſuperbiſſimam feminam eiectionis infamia, eiuſque auctor Theodebertus in vltionis & furoris ſcopum obtenditur. Protadium iam Regis potentem in conſilium adſciſcit, moxque Theodoricum ipſum aggreditur. Dicit immenſos Childeberti patris theſauros a Theodeberto præreptos, repetendos illos à raptore, nec ferendum vt communia bona in alterius rem ſeponantur. Docet

CLOTARIVS II.

cet poſtea quàm infenſo ſit animo Theodebertus in fratrem, ſtudere Clotarij rebus impenſiùs, inuidere fortitudini præclariſque dotibus fratris; ſibi notam eſſe peſſimam indolem; nihil omiſſurum vt fratrem perderet. Quanquam, adiungebat, id minimè miror, ſi viliſſimi hortulani filius, nec vſquam à Childeberto progenitus, te in fratrem nequaquam diligit; cui vni non theſauros modò, ſed duo regna, ſi liceat, cupit eripere. Erecta his verbis Theodorici cupiditas; fidemque mendacio conficta fabula Brunechildis fecit; inde Protadio admouente ignem incendio, in Theodebertum bellum decernitur. Iamque erant fratrum caſtra oppoſita apud Cariſiacum, poſtridie ventura in aciem; cum Burgundi proceres fraterna odia deteſtantes, Theodoricum adeunt, & pro fratrum concordia differentes multa, ſollicitè hortantur, vt re adhuc integra pacem certam bello incerto præoptet, neue cupiditatis impulſu, naturæ vinculum, ac diuerſa regna Principum ſanguine coaleſcentia, diuellat inuicem & confundat. Contrà vnus Protadius bellum occinere, oggerere illatas à Theodeberto iniurias, à Theodorico vim duntaxat repelli; ſemel in ordinem & in officium fratrem reuocandum; vbi ſapere didicerit, facilius inſtauratum iri naturæ vinculum. Ita ex eius ſententia pax diſcuſſa. Inter hęc Proceres hominis auctoritatem pertæſi, cui dudum ob auaritiam morúmque ſuperbiam perinfenſi erant, eum è medio tollere ſtatuunt; miſerati, vt aiebant, tot mortalium & innocentium cædem, quos vnius furor perditum ibat. Non potuit tam arcanum inter plures eſſe cõſilium, quin ad Regis aures pertingeret; ideò progreſſurus è tabernaculo vt coniurationem diſcuteret; vi à ſuis prohibitus, mittit Vncelenum vnum ex Aulicis, qui ſuo nomine coniuratis interdiceret nefas. Sed

Protadij cædes.

iſte

CLO-TARIVS II.

iſte præuaricator imperij, accedens ad proceres, qui iam frementes tentorium Regis obſederant, in quo Protadius ſecurus periculi cum Medico ludebat tabulis; iubet eos ex mandato Theodorici victimam publicam & obicem pacis perimere. Dictum, factum; vno omnes impetu in tabernaculum irruunt, diſcindunt illud viam vt faciant, ac Protadium incogitantem ſuâ ſinguli morte obtruncant; ludo fortunæ pingentis tabulas humano ſanguine, & lucrum tam inſigni vitâ facientis. Amoto obice, Theodoricus volens nolens ad pacem actus eſt, & vnius cæde quamuis auſu nefario, prauóque exemplo, tot mortalium ſaluti litatum eſt. Diſſimulauit iniuriam Brunechildis, dum vlciſceretur; & maximè in Vvolfum patricium & Vncelenum prompta eſt vltio; iſto poſt truncatum pedem in egeſtatem vltimam adacto; illo ſtructis inſidiis Theodorici iuſſu interfecto; Theobeberto in opportunius tempus dilato. Quod dum operitur, conſultura famæ aſtutiſſima mulier, & populorum votis obſequutura in ſpeciem, ſtatuit iuſtam vxorem nepoti quærere. Impuris concubinæ amoribus Theodoricus implicitus, quatuor liberis ab ea ſuſceptis, vitam agebat Chriſtianis moribus alienam; ſacris Præſulibus & pio quoque grauiter conquerentibus. Hanc vt labem Brunechildis abſtergeret, ſuadet filio ad legitimam ſponſam accedere, ſimulque Hemmebergam Bertrici Regis Hiſpaniæ filiam, dignam tanto faſtigio, commendat eximiè; Rege quem pigeret iam ſatiatæ libidinis annuente. Legati mittuntur in Hiſpaniam qui puellam petant, iurent Regis nomine perpetuum tori thronique conſortium, atque traditam abducant. Euenere ſingula ex voto; excepti peramicè legati, iuratæ nuptiæ, & deducta Virgo in Franciam, tum dantium tum excipientium plauſu. Rex ipſe, pro ſummis caſtitatis illecebris,

Theodoricus vxorem ducit;

cebris,

cebris, ſponſæ illibatæ captus pulchritudine, primæ conſuetudinis oblitus, ad amorem nouum applicabat ſe penitus, & ſpes erat adhæſurum, niſi Auiæ cæca ambitio pulchrè inſtitutum curſum inuertiſſet. Ad ſpeciem duntaxat & fucum ea optauerat nuptias Regi, nec putabat è re ſua fore, ſi virgo regia, formâ corporis animíque laudibus prædita, coniugalis affectus illiciis, in eam creſceret auctoritatem, quâ mariti potens Auiam excluderet, iamque non regeretur ſed regeret. Ideò primùm veneficiis impedit ne contingere vir vxorem poſſet; dein ámore iam tepeſcente perficit vt ableget, ceu inutilem, & obnoxiam malis præſtigiis; itaque ſummo dedecore, ſpoliata dote, immerens virgo patri reddita eſt. Bertricus Dei hominumque fidem obteſtatus, legatos miſit ad Europæ Principes, qui contumeliam quererentur, & ad conſortium vltionis eoſdem impellerent, aditi Clotarius, Theodebertus, Ago Longobardus, & facta à ſingulis ſpes ſocietatis: nullo ſucceſſu: raris alienam iniuriam, vbi ſua non intereſt, vindicantibus.

CLOTARIUS II.

Et pellit.

V. Brunechildis hoc metu libera, rurſum incumbebat in Theodeberti perniciem, quam is ipſe vltrò ſibi arceſſiit. Et enim ſiue prioris ſenſu iniuriæ, ſiue nouæ cupiditatis inſtinctu, arma parauit in Theodoricum, iniquam poſtulans, quam primam regni diuiſionem feciſſent. Cùm eandem æquam Theodoricus contenderet, ne rurſus fratres in bellum ruerent, vtrinque Proceres re ad amicam & tranquillam litem reuocatâ, indictis loco & tempore, impetrarunt à Regibus, vt abdicata vi ſimul conuenirent. Affuit Theodoricus cum decem virorum millibus, ſimplici animo, & ab omni fraude alieno, at Theodebertus toto exercitu circumducto, quaſi fratrem implicaſſet reti, metu perterritum ad ea compulit quæ optabat. Ita ſpecie

Theodoricus in fratrem?

concilia

CLO-TARIVS II.

conciliationis prouinciis pluribus Theodoricus mulctatus, quæ bello ſeruaſſet, pace deperdidit. Igitur vbi primùm emerſit è periculo, ſtatim fœdus eiurans, quod vi & metu extortum eſſet, comparauit ſe ad vim repellendam & vindicandam iniuriam; Brunechilde imprimis admouente fomitem prompto incendio. Et Theodebertus patrauit facinus, quod Dei hominúmque odia concitaret; Bilechilde vxore illâ quam à Brunechilde acceperat interemptâ per nefas, quanquam plurium liberorum matre, vt aliam in torum induceret. Inter fratres obſtrepentibus lituis, medius Clotarius videbatur magna futurus acceſſio, vtrò propenderet, ideò per internuntios conqueſtus iniuriam Theodoricus, ab eo impetrat, vt conquieſceret dum patratur bellum, pollicitus Ducatum Denteleni, quem Theodebertus eripuerat, eumque in quietis petitæ præmium. Mox vniuerſo propemodùm regno excito, imperator ipſe exercitus, Lingonibus Auſtraſiam petens, ad Tullum oppidum Theodebertum obuium habuit. Ibi flagrantibus irâ & ambitione animis, extemplò obiectæ acies ruunt in prælium, quo poſt acerrimam dimicationem victus Theodebertus, fuga ſibi conſulens, per Metenſem agrum, Coloniam ad Rhenum inſtauraturus militem euolat. Theodoricus palmâ elatus, præter ardorem indolis & vindictæ ignem, vtendum victoriâ ratus dum faueret, ſummâ celeritate victum perſequitur, & Arduenna ſiluâ pertranſitâ, ad Tolbiacum ſimili exitu pugnat & vincit Si quidem Theodebertus forti animo in calamitatem, integris adhuc Vltrarhenanis prouinciis, inde Saxones aliosque Germaniæ populos in aleam Martis nouam contraxerat, fratrique occurrebat, ni vinceret, certus occumbere. Paribus igitur animis, parſque fortitudine pugna conſeritur; inde Francis primæ laureæ gloriam, hinc

Theodebertus primò victus,

hinc Germanis prioris fugæ infamiam, cumulare vel emendare nitentibus. Incredibili ardore vtrinque pugnatum, traduntque Annales, quos equites prima congreſſione ferrum mactauerat, eos diutius etiam orbos animâ hæſiſſe in equis, & viuentium ſpeciem prætuliſſe, turbâ ſequentium adeò denſa & ſtipatâ, vt prioribus non modò flectendi habenas dum viuerent, ſed ne mortuis quidem prolabendi ab equis, facultas eſſet; furore pugnæ obcæcante milites, & pro Andabatis induente in ferrum. Hæc pertinacia vel deſperatio diu victoriam incertam habuit, donec vis cladis in Theodebertum incubuit. Ciebat ille prælium fortiter, ſuíſque animos vel in perniciem faciens, longè pluribus mortis cauſa erat, quos iam hoſtile ferrum pecorum inſtar mactabat; quibúſque eſſet acceptius ſub aſpectum Principis cadere, meteríque victoriam, vel non obtinendam, quàm ignominiâ fugæ ſibi conſulere. Perſtabatque obſtinatio; donec Theodebertus animaduertens iam fruſtra obſiſti, ſuoſque pugnare duntaxat vt perimerentur; ſe ſtragíſque reliquias nouæ ſpei redditurus, fugam capeſſiuit; ſimulque alij quos eius præſentia continebat, terga verterunt cædenda victoribus: Tuncque maximè diſiecta illa cadauerum phalanx, ſolutis equis atque palantibus; viis latè ſtratis quà demortuorum inutili pondere, quà cruentis corporibus morientium. Theodoricus in plauſu victoriæ, fratris nimium memor, poſtquàm accepit celeri fuga euaſiſſe, quaſi tot cædibus nihil actum foret, moram nullam paſſus, ad Rhenum aduolat, obſeſſurus Coloniam, quá ſe Theodebertus concluſerat. Statimque Ripuarios ad Rhenum accolas fœdis vaſtationibus diripit, palámque affirmat, nullum his finem fore, niſi Theodebertus viuus an mortuus in poteſtatem ſuam deueniat. Iis mota perfida natio, deliberato

CLOTARIVS II.

Et ſecundò: l'oſt occiſus,

Regis

CLOTARIVS II. Regis exitio, Coloniam mittit quibus perficiendum ſcelus incumberet; iámque admiſſi in Theodeberti conſpectum; conqueruntur ſe ſuáque omnia diripi; nullam ſalutis ſpem præter ipſum Regem ſupereſſe; fratrem affirmare, ſi gazæ pars quæ Patris fuiſſet ipſi traderetur, receſſurum ſe, & parciturum belli miſeriis; orant igitur, & ſub rogantium ſpecie, imperant, vt theſauri parte cladem ſuorum tótque innocentium animas redimat. Theodebertus fide dictis præbitâ, comitante proditorum turbâ in gazophylacium ſubit, dúmque ex multa opulentia quæ fratri mitteret indagat accuratius ſeponitque, ab vno comitum gladio in caput acto perimitur; effuſo inter opes quas excoluerat ſanguine, vitáque in aſylo vt putabat ſalutis abiectâ. Illicò abſciſſum caput à proditoribus, & per muros vrbis delatum, deterritis ciuibus, victoriæ ſymbolum hoſtibus fuit, nullo vetante admiſſus in vrbem Theodoricus, theſauros fratris cepit, liberoſque: Ii præter virginem duo mares erant; & adacta in fidem vrbe, regno altero auctior, ſublatóque æmulo tumidus, Metas ad Auiam rediit, trophæum circumferens, felicitatis in ſpeciem, reuera crudelitatis & humanitatis depoſitæ. Quanquam & in ipſa laureæ pompâ mortalitatis monumentum eſt præbitum. Quippe dum in Baſilica ſancti Gerionis iuſiurandum à Colonienſibus exigit, ſibi viſum eſt latus graui ictu percuti, exclamauítque continuò, iubens occluſis foribus percuſſorem capi; at nemo inuentus eſt, nec veſte à cubiculariis amotâ, vllum apparuit vulnus in latere, præter notam purpuream ſummæ cuti impreſſam; habitúmque eſt imminentis mortis indicium. Metas aduentanti Brunechildis occurrit, amplexáque victorem ſumma lætitiâ, ne quid ex Theodeberto ſupereſſet, geminos eius filios neci tradidit, alterum minorem natu, Merouæum nomine,

Poſtoribus.

Theodorici mors.

Theodeberti liberi.

nomine, lactentem adhuc, manu propriâ ſolo illiſum, crudeli & nefaria morte conficiens, idem haud dubiè tentatura in nepte, niſi amor & forma corporis prohiberent. Nam Theodoricus pulchritudine virginis captus, eo amore flagrabat támque honeſto, vt puellam ſibi deſtinaret in coniugem. Intercedebat vehementer Brunechildis, cúmque dehortando parum proficeret, tandem extremam admouens machinam, futuras dixit inceſtas & abominandas nuptias, ſi Patruus neptem ex fratre duceret. Quo Theodoricus excandeſcens vehementius; Quid tu, inquit, peſſima, tuique generis lues? Annon mihi dixeras, Theodebertum hortulani eſſe filium? Tu me impiiſſima fratricidio illigaſti. Simul nudato ferro in eam irruit; & proculdubio feriebat, niſi ab Aulicis erepta periculo, ac aliquandiu abdita, in flagitium nouum effugiſſet. Sanè haud multò poſt Theodoricus extinctus eſt alui profluuio; ſeu veneno per Brunechildem propinato dum exit è balneo, ſeu morbo contracto: imò alij volunt cœli flamma ictum, animum amore, cupiditate & crudelitate flagrantem inter ignes miſiſſe. Comparabat in Clotarium bellum, propterea quod Ducatum Denteleni occupaſſet ex pactis, iamque vniuerſam Franciam ambibat animo: reuera fortitudine clarus, ſed truculentâ, quam vix vlla virtus cicuraret.

CLOTARIUS II.

Anno 614.

At Clotarius periculo defunctus tam graui, repente à ſummis anguſtiis ad felicitatem ſummam euadit. Theodorico quatuor liberi ſupeſtites erant, Sigebertus, Corbus, Childebertus, & Merouæus, verùm ex illegitimo nati concubitu, ideò gerendo ſceptro plurimùm impares. Nihilominus Brunechildis, iam tertiùm ſummo regimine vſurpato, Sigebertum maximum natu inaugurare regno intendit; cuius ætate, vt in patre & auo, abuteretur, ac tutelæ nomine prouincias tot tam-

VI. *Brunechildis pronepotes ad regnum euehit.*

CLOTARIVS II.

que amplas peſſundaret. Verùm Auſtraſiæ Proceres, quorum Arnulphus & Pipinus principes, pertæſi dominatum muliebrem, eò grauiorem futurum quòd olim excuſſus, arcana conſpiratione Clotarium appellant; ad regnum veniret, quod hæreditate, populorum ac procerum votis ſuum foret. Clotarius ſine mora Captonnacum vſque acceſſit. Brunechildis quæ tum Vormethiæ agebat, ad ſuperiores prouincias moderandas, audito Clotarij aduentu, vt hoſpitem inopportunum excluderet, legatos mittit; qui expoſtulent violatam conſanguinitatem Regúmque concordiam; mirari ſe quid Clotario rerum eſſet in Sigeberti Regis ditione; proinde orare, vt ſecederet, nec ambitione præpoſtera ſancitam cum Theodorico pacem bello mutaret. Reſpondet Clotarius, ſe à belli animo longè abeſſe, non eò veniſſe vt abrumperet pacem, imò veram & ſolidam vt conſtitueret; eam in rem petere conuentum Francorum, vt conuocatis vtriuſque regni Proceribus, quid in rem communem vſui foret, omnium calculis ſtabiliretur; ſpondebat ſe ſtaturum illorum placitis, nec latum vnguem ab eorum nutu abſceſſurum. Brunechildem Clotarij mens non latuit; ideò nihilo ſegnior obtinendo regno quàm occupando, quoniam in Germaniæ gentibus ſpei plurimùm erat, ad eas mittit Sigebertum ipſum cum Varnerio Magiſtro palatij, & Alboino inter Auſtraſios præpollente; vt quà auctoritate, quà Regis iuuenis majeſtate & reuerentia, Martias gentes in ſocietatem belli allicerent. Attamen vnius ſuſpicionis temeritas benè prouiſa conſilia peſſumdedit. Venit in mentem feminæ (per infirmitatem ſuſpicaci admodùm eo ſexu) Varnerium fide ancipiti, in Clotarium propendere; ſtatímque pro innata crudelitate, ad Alboinum cuius fides ſpectatior ſcribit, vt quouis modo Varnerium tollat.

Varnerio nece m intentato.

Litteræ

Litteræ in via redditæ, quas lectas Alboinus in minutas partes abrumpens, humi vt iam inutiles abiecit incautiùs. Id fortè inſpiciens vnus è Varnerij familiaribus, ſeu curioſitate, ſiue exiſtimato rei momento, clàm diſiecta chartæ fruſta colligit, iiſque membris ſuo corpori redditis, ſenſu percepto, & in cereis tabulis ſcripto, rem totam enuntiauit Varnerio. Vir magnæ prudentiæ, animaduerſo periculo, nihilque dimidium, minimè crimina, Brunechildi eſſe, cepit quod ſuſpicioni erat agitare ſeriò, ac verſare ſecum quomodo regnum ab crudeliſſima femina pueríſque ſpuriis, in heredem legitimum probúmque Regem transſmitteret. Eam in rem primò cuſtodire ſe arctius, & ab inſidiis præcauere; tum vrbes & populos quos adiungere Sigeberto debuerat, diſſimulanter & tectè ab eodem abiungere; Brunechildis exaggerare flagitia Principum pudendam originem deteſtari; euehere cœlo Clotarium, affirmare dignum qui regeret, vnámque exoptatæ pacis rationem eſſe, ſi vnus adminiſtraret tot populos. Ita Tranſrhenanis gentibus obitis, ad Brunechildē reuertitur; & cum eadem, palàm nondum auſa tanti viri cædem conficere, profectus in Burgundiam, deducto ad auſpicandum regnum Sigeberto; iiſdem artibus Burgundiæ Proceres gentiſque Antiſtites in ſententiam ſuam pertraxit; vt abiecta flagitioſiſſima femina, ac ſpuria ſobole repudiata, enimuero natalibus & inſtitutione digniſſimus regno legeretur. Quibus conſtitutis, ad Clotarium miſit, qui ſuo Procerúmque nomine regnum offerrent; adeſſet ipſe cum exercitu, nullo negotio nullóque periculo, ampliſſimas Auſtraſiæ ac Burgundiæ gentes accepturus in poteſtatem mirúmque eſt, tam multos inter tantæ rei conſcios, nihil Brunechildem ſagaciſſimam feminam, aulicarúmque magiſtram artium ſubodoratam;

[Margin: CLOTARIVS II.]

[Margin: *Vnde ipſi pernicies;*]

tam;

CLOTARIVS II. tam; fruſtra videlicet obnitente in Deum prudentiâ noſtrâ, nec vnquam metas criminum tranſiliente. Clotarius data acceptáque fide, exercitum mouet in Sigebertum;is cum fratribus ingentes copias ducebat, imperatore Varnerio. In campis Catalaunicis ad Axonam amnem dimicaturi occurrunt exercitus; iamque ſtabant in procinctu pugnæ, cùm Varnerius comitantibus conſciis, traducta militum parte quàm maximâ, ſeceſſionem ad Clotarium facit. Inde in exercitu fratrum pauor & conſternatio; mox receſſus ad fugam accedens; & niſi Clotarius ſuos inhibuiſſet, certus incruentæ victoriæ, ſtrages facilis & internecio. Hærebat itaque recedentium tergo innoxius, donec ventum ad Ararim; vbi amne fugam intercipiente, reliqui Proceres apprehenſos regios iuuenes Clotario tradunt, vnóque omnes ore Regem dicunt vniuerſæ Franciæ. Deerat vna Brunechildis, tot malorum cauſa capútque criminum, quæ poſtmodùm Varnerij diligentia, cum Theudelina Theodorici ſorore, ex pago Vltraiurano in quem confugerat retracta, Clotario denique ſiſtitur, in quem toties perniciale conſilium extremámque horam inſtruxerat. Tum Rex pœnas ſolemnes à teterrima femina repetiturus, primùm iubet Theodorici liberos in conſpectum adduci, quorum duos Sigebertum & Corbum ſub oculos ipſius Auiæ trucidari imperat; Merouæo quem de ſacro fonte ſuſceperat, donata venia; (Childebertum fuga eripuerat, latuítque pòſt tam feliciter, vt viuens & moriens vel famam ipſam fefellerit.) Deinde inſtituta accuſatio, Proceribus tam Auſtraſiis quàm Burgundis longam retexentibus ſeriem criminum, palámque nullo amplius metu obiectantibus: poſtmodùm miſera variis per triduum cruciatur ſuppliciis, vt quæ tam multis necem intulerat, eandem pluries,

Nam Clotario traditur.

quantùm

quantùm fert humanitas, pateretur. Exacto triduo, adiicitur tormentis infamia; vetuláque impoſita camelo ſtrigoſo, quæ veneficarum pœna, per tota caſtra deducitur; paſſimque contumeliis onerata & probris, iterum ad Clotarium ſiſtitur. Ibi Ducibus Tribuniſque ſpectantibus, ipſe Rex accuſatoris obito munere, palmariis delictis fœminæ recenſitis, maximè decem Regum parricidiis, quos illa (vt credebat Clotarius) peremiſſet ferro vel veneno; rogauit Duces quas in pœnas vocarent tam atrocia ſcelera; iis acclamantibus, nullum fore ſupplicium, quin magnitudine criminum vinceretur; equum indomitum educi iubet, ſolutóſque Brunechildis crines ac nuda brachia animantis caudæ alligari; tum ipſum admotis ſtimulis in curſum propelli. Vita dolore momento deſiit; pœna diutius propagata, & in plura loca. Primo impetu diſperſum equi calcibus miſeræ cerebrum; membra reliqua rupibus ſentibúſque lacera & diuulſa, vel cadaueris formam abſtulerunt. Recepta tamen eadem poſtea, truncóque reddita, ſepulchrum nacta ſunt, quod Auguſtoduni etiamnum viſitur. Ea magnis vitiis virtutes magnas oppoſuit: in Deum ſacraſque res religioſa ac pia, plures baſilicas exædificauit; &, quod obſeruat Hiſtoria, innumera propemodùm monumenta religionis & cultus in ſanctos, Martinum præcipuè, munifica manu erexit. Nec uitæ exitus tam calamitoſus in aduerſis fortaſſe fuerit; Deo ignoſcente cùm ad pœnas vocat; nec implacabiliùs ſæuiente, quàm cùm ſceleratis ſub mortem conniuet.

CLOTARIUS II.

Et pœna afficitur.

VII.

Clotarius Franciæ monarcha.

Mox Clotarius omnium votis Monarchiam adeptus, dignum ſe tanto faſtigio præbiturus; quæ priori tempore belli miſeriis labefactata erant & conuulſa, ſummo ſtudio perſanauit atque reſtituit. Eam in rem nouos Præfectos tam meritis quàm fide inclytos

CLO-TA-RIVS II. prouinciis nouis impoſuit; Burgundiæ quidem Varnerium, cuius ductu atque prudentia tantum bellum tam exiguo ſumptu confecerat, dato iureiurando, toto vitæ tempore perſtiturum eo in munere; Auſtraſiæ Radonem, virum expertæ probatæque virtutis; Vltraiuranis Erponem; qui poſtmodùm iuſtitiæ vindex accerrimus, Aletheo Patricio & Lendemundo Sedunenſi Epiſcopo inſtigantibus, ab iiſdem quorum elaborabat commodis interemptus eſt. Nec ea cæde virorum improbitas ſeſe continuit, auſa familiam regiam conturbare. *Ab Aletheo turbatur;* Aderat Clotarius Erponis necem vlturus, iámque multos pœna affecerat, cùm Aletheus veritus ne ad fontem ſceleris inquiſitione perueniretur, nouo ſcelere, quod malorum eſt, primum conatur eluere; impellitque Leudemundum conſcium, vt Bertrudem Reginam adeat, & in fraudem quam orditur ipſe inducat. Vnà cum Rege Bertrudis venerat, mariti ſuprà modum amans, morùmque pudicitia celebris. Eam ex condicto Leudemundus (vt cui dignitas ſacra maiorem fidem conciliaret) in ſecretum vocatam colloquium, monet, intra uertentem annum obiturum Clotarium; id ſibi certa perſpectum notitia; prouideret ipſa rebus ſuis interim, nec ſe improuiſo caſu opprimi ſineret; nihil eam in rem eſſe conſultius, quàm ſi virum locúmque quæreret, quorum ope & aſylo ab incurſu omnium tuta eſſet; iam vtrumque comparatum; locum quidem, Sedunum vrbem ſuam, in quam regias opes hortabatur deferri; virum, Patricium Aletheum, è regia Burgundionum proſapia, qui ſanctè ſponderet, repudiata vxore, reginam ſe admiſſurum in thalamum, & in regni quod occuparet conſortium. Bertrudis ad has voces, metu ſimul & indignatione, ſe illicò in conclaue proripuit, tam atrox facinus enuntiatura Clotario.

Igitur

Igitur rei ſceleris, eluſa machina, citatiſſima fugà conſulunt ſibi ignarúſque pòſt conſiliorum Clotarius, Epiſcopo quidem indulſit, deprecante Luxonienſi Abbate, Aletheum verò captum, in conuentu Procerum cauſam iuſſum dicere, reumque compertum, morte damnauit. Hæc iuſtè; iſtud paulò imprudentius, quod Longobardo Regi tributum dimiſerit. Solemni legatione Longobardi Guntranum & Childebertum conuenerant, erátque percuſſum fœdus iis conditionibus, vt Longobardum in amicitiam & patrocinium Franci ſuſciperent; vice verſa Francis Longobardi penderent in tributum quotannis duodecim millia ſolidorum; idque tributum ad Agilulphum vſque ſolutum eſt. Is ab tanto onere ſe immunem vt faceret, quod armis nequibat, pace exequitur: Legatos peritiſſimos aulicarum rerum ad Clotarium mittit; qui tributi onus, deprecentur; amicitiæ vinculum fide nectendum & beneuolentia, non vi aut ſeruitute; multò vtiliores Francis Longobardos futuros, ſi immunes ſint, quàm ſi vectigales; ſoluto ſtipendio, ſe putare functos omni officio; ſi benignè remittitur, perſtituram in æuum gratiam, officiis omnibus cumulandam. Iis addita triginta ſex aureorum millia, vt pecunia in tres annos repræſentata, præſenti lucro iacturam ſarciret: validiſſimúmque omnium telum ſtatim adiunctum eſt; argentum videlicet iis appenſum, qui conſilio apud Regem pollebant; quorum impulſu Clotarius tributum remiſit; leuíque pecunia abiecit, quod ſuo ſuorúmque ſanguine, ſi negaretur, vindicandum erat; tantùm detrimenti à priuatis vtilitatibus publicæ capiunt.

Clotarius II.

Tributum Longobardis remittitur.

VIII. Inter hæc Clotarius Dagobertum filium ſpem regni vnicam, quàm maximâ curâ & ſtudio, ad pietatem & regias artes inſtituebat; commiſſo puero Arnulpho Metenſi

Dagobertus.

CLO-TA-RIVS II.

Sadrageſilum malè afficit.

Epiſcopo, ſanctitate morum illuſtri, & Pipino Auſtraſio Magiſtro Palatij; vt pietatem & litteras hauriret ab altero, ciuilem ab altero aulicámque conſuetudinem. Nec malè opera collocabatur, cùm iuuenilis ardor prorupit in audaciam, audacia in pium magnæque laudis facinus vertit. Erat inter regni proceres Sadrageſilus, ab Rege Aquitaniæ præfectus, multiſque negotiis induſtriè geſtis ipſi charus; ſed aſperitate morum quæ ſuperbiam ſaperet, Dagoberto infenſior. Affirmabat adoleſcentiam Principis, frangendam imperio, non indurandam obſequio; adulationem ætati eiuſmodi luem eſſe; agendum ſeuerius, & licentiam quam indoles, ætas, ſplendórque regius confirmarent, veluti arborum luxuriam, comprimendam atque reſecandam. Itaque prorſus ſe gerebat cum Principe, temerè facta acerbius carpens, laudiſque parciſſimus vix quidquam approbans. Ea denique ad vindictam impotentem iuuenem impulerunt. Clotario ad venationem profecto, longiuſque digreſſo, Sadrageſilum ad prandium vocat, datáque de induſtria ab domeſticis occaſione, cùm arrogantia ſolita admoneret Dux Principem; tunc enimuerò abſumpta patientia Dagobertus, Ducis audaciam iniuriáſque increpitans; iuſſit eum denudari confeſtim, flagriſque cædi à miniſtris; pœnámque probro & ignominia cumulans, barbam quam luculentam alebat, ad cutèm radi; vt imperioſus vir iuueneſceret, & abdicato anctoritatis & experientiæ ſimbolo, quodammodo redigeretur in ordinem. Patrato facinore; pœnitentia primùm, dein à Patre timor ſucceſſit. Igitur latebras indaganti vt Patri ſe eriperet; venit in mentèm ædiculá illa, quæ nuper ceruum à furore canum defenderat, illæſumque ſeruauerat; qui mira alacritate venantium, curſuque canum indefeſſo ad extrema actus, intercluſa

omni

omni effugij via, in ædiculam arctam immiſerat ſe, canibus adlatrantibus foris, nec vllo intus auſo penetrare. In eam aduolat Diuina ſpe fretus, fuſiſque loci Geniis precibus, arctè ſomno preſſus, venerandum ore multáque canitie ſenem videt, duobus cinctum comitibus; qui ſerena fronte blandiſque oculis excitata fiducia, ſe Dionyſium eſſe dixit, celebrem illum ab Areopago iudicem, ſolaris defectionis oculatum teſtem, à Paulo traductum in veri Dei notitiam; eundémque ſe in Gallias miſſum, vt Chriſti Dei legem promulgaret; quo in opere truncato capite diem obiiſſet, cum Ruſtico & Eleutherio ſuis illis comitibus; triumque corpora in hac ædicula conſepulta: quæ ſi is vellet iuſto honore & reuerentia proſequi, ſpondere ſe ſalutem in præſentia Patriſque amorem, & in poſterum Franciæ ſceptrum; quodque maius foret, cœleſtis regni adeptionem. Promiſſa mox euentus ſanxit. Clotarius, Sadrageſili queſtu ipſoque ſpectaculo mirè commotus, iuratâ tam audacis facinoris pœnâ, mittit qui Dagobertum ab ædicula vi retractum ad ſe adducerent. Verùm iis ne ad locum quidem accedendi facultas permiſſa; milliario diſtantes hic horror ſtuporque inuaſit, vt Diuina quadam ui arcente, vltra progredi vetiti, ad Regem excuſatum ſe venerint. Is redarguta eorum inertia, iubet alios aduolare ad locum, & ſtrenuè mandata exequi, interminatus pœnam, ni faciant. Et illi eodem quo ſocij loco, metu ſancto abſterriti, re infecta redeunt. Tum demùm Clotarius ſuorum fidem incuſans ſeriò, qui Regem & patrem adoleſcenti filio poſthaberent, ira vehementi ſuccenſus, iuſſo ſequi milite, eò approperat, iam iam miraculi appendix futurus. Nam delatus ad fatalem illum limitem, ſtupore inſolito repente correptus, adhibito fruſtra conatu, ſubſiſtere cogitur; moxque radius

CLOTARIVS II.

S. Dionyſij inuenta Reliquia.

CLOTARIVS II. illuxit animo, quo ſanctitatem loci perſpexit, & plane mutatus in alium, furore in clementiam verſo, vltra progreſſus in ædiculam ſubit, amplectitur filium, & ab loci Indigetibus petita venia, magno omnium plauſu redintegrat pacem. Inde Francis orta in Dionyſium pietas; cui poſteà Dagobertus beneficij memor luculentam baſilicam exſtruxit, ornauitque regiis opibus: ſtatque hodie magnificum religionis monumentum; in quo poſteris Regibus ſepulchra poſita, tuto videlicet aſylo ſe committentibus, ſuoſque cineres patrocinio ſancti tegentibus.

IX. Poſtmodùm Rege & regno tranquilla pace gaudentibus; Bertrudis Reginæ mors mœrore Regem regnumque impleuit. Siquidem femina coniugi chariſſima, religione & probitate morum ſancta, vt omnibus amori erat, ſic dolori fuit. Aliquantò poſt diſcuſſus dolor nouo coniugio, quo Sichildis Clotario iuncta; moxque actum prudenter vt à nouerca priuignus abſcederet. Ita Dagoberto iam maturo regimini conceſſum à Patre regnum Auſtraſiæ; iis exceptis quæ ad ſiluam Arduennam & Voſagum montem adiacebant, quæ ſibi Pater ab Auſtraſiæ regno ſepoſuit. Prouiſumque ad arctiorem concordiam, vt Gomatrudis Sichildis Reginæ ſoror, Dagoberto nuberet: ac celebratæ Clipiaci propè Pariſios pompa regia nuptiæ; in quibus tamen Diſcordiæ malum proiectum eſt. Tertio ab iis die, Dagobertus queritur ſe regno præpoſitum imminuto & dimidiato, multa & potiſſima teneri à Patre, quæ ad Auſtraſiæ regnum attinerent; ſe hactenus Regem titulo tenus, modò capacem eſſe qui verè ſuiſque auſpiciis regeret, proinde Pater vel reciperet totum, vel totum redderet. Contrà Clotarius; nihil viuo patre deberi filio; ſi Auſtraſiam Dagoberto ceſſerit, liberalitatis eſſe non debiti; neminem ex benignitate ſua damnum

Dagobertus Rex Auſtraſiæ.

Anno 622.

Contendit cũ Patre;

damnum colligere, dantis eſſe quos velit limites præſignare muneribus; recipientis metiri quod datur, non ex ſua cupiditate ſed donantis arbitrio; expectet Dagobertus, & à Patre plura mereatur obſequio, non extorqueat præpoſtero deſiderio. Iam contentio ad diſſidium vergebat, imminebátque exitiale & funeſtum bellum; cùm Franci Proceres conciliatores pacis, ab vtroque impetrant, vt res à duodecim viris quos ipſi Reges ſeligerent diſceptaretur: qui ſelecti tantum ſtudio, cura & diligentia perfecerunt, vt Pater recepto in gratiam filio, quæ regni Auſtraſij forent reſtituerit, excepta Phocenſi Prouincia, iiſque oppidis quæ iacebāt ad Ligerim. Qua in pace Arnulphi ſanctiſſimi illius Metenſium Præſulis præpolluit religioſa auctoritas; magna Regum laude, vtilitates ſuas ſummúmque faſtigium viri boni arbitrio ſubiicientium. Exinde culta pax, nullúmque bellum niſi in exteros. In Saxones detrectantes obſequium arma commouerat Dagobertus, Rhenúmque trāſgreſſus, cum Bertoaldo hoſtium duce conſerto prælio, dum primo in ordine ingenti animo pugnam ciet, ſaucio capite, cum parte galeæ cutis prima multúſque crinis ferro exſcinditur, ſuiſque ægrè impetum tepellentibus recedit in caſtra. Inde periculi conſcius, Patris opem imploraturus, pro epiſtola deciſam à capite cutem ad eum mittit; quâ viſâ Clotarius (tum fortè belli vmbram inſectandis feris obibat) natíque ſanguine efferueſcens, vt erat, citato curſu, longo quamuis itinere, dies nocteſque accelerans, ad filium aduolat. Excipitur ſummâ Francorum lætitiâ ingentíque plauſu; cuius cauſam percontante Saxone (Viſerâ amne caſtra dirimebantur) aduenisse Clotarium Franci vigiles docent, ſperantque victoriam ſimul acceſſiſſe. Id Bertoaldus audiens, falſum aſſeruit, fictúmque ab hoſtibus ad inanem metum; comper-

CLOTARIVS II.

In Saxones bellat;

tam ſibi mortem Clotarij; palámque mendacij mendaciſſimus ipſe Francos redarguit. Renuntiata Clotario res, ſummo periculo ſummæque gloriæ cauſam dedit. Si quidem aſcenſo equo ripæ obambulans, detractâ galeâ, venerandum caneſcenti cæſarie caput exhibuit, ne verbum quidem proferre dignatus, vt vno ſui ſpectaculo mendacem refelleret. Bertoaldus vt deprehenſam fraudem elueret, impudentiam addens; Tunè, inquit, aderas hic, muta bellua? Enimuerò tanto conuitio Rex incenſus, capite properanter armato, in torrentes vndas equum egit, præponenſque periculum contumeliæ, in obiectam ripam inter hoſtium tela euaſit. Franci certatim in obuias aquas irruentes, quà Rex præiuerat inſequuntur. At Saxones pauore ſubito perterrefacti, ſiue Regis præſentiâ & imperterrito animo, ſiue Francorum audaciâ & fortitudine, terga vertunt, Bertoaldo Duce fugam maximè præcipitante. Nec ideò inſtanti Clotario ſeſe eripuit; qui tametſi lentior humore in ſagum & ocreas penetrante, tamen equum calcaribus ſéque animi flamma adurgens, trepidum aſſequutus, ferro vlturus conuitium, precantem multa tacitus conficit; alter Francorum qui opima ſpolia retuliſſet. Facilis inde victoria, cæſique paſſim quos terror vicerat. Vltra in Saxoniam ductus exercitus, multáque præda ex hoſtico capta; imò tanto furore vindicta exercita, vt omnibus fortioris ſexus mors allata, qui Clotarij enſem longitudine excederent; nempe vt parceretur infantibus; ætate capace criminis corporis modo exploratâ. Nec ab hoc facinore prolata diu Clotarij vita; è qua exceſſit, eiuſdem & regni ſimul anno quadregeſimo quarto; mali corui, quod rariſſimum eſt, bonum ouum; educationis probæ operæ pretium, qua Guntrani opera eiurauit parentes; nec à Fredegunde præter felicitatem quidpiam

CLOTARIVS II. — *Clotarij facinus.* — *Et mors.*

piam hauſit; virtutes regias, pietate, eruditione, & in egenos benignitate ornabat; imò patientia, cuius rara cum ſumma poteſtate concordia: arguitur tamen ſtudij in venationem, & obſequij in mulieres nimij; emolliente Martiam indolem Venere. Duos ex totidem vxoribus liberos reliquit, Dagobertum & Aribertum. *Clotarius II.*

X. Dagobertus confeſtim audito Patris obitu, ad Neuſtrios Burgundóſque mittit, qui Pontifices Duceſque obirent, regnúmque ipſi prætermiſſo fratre conficerent. Nam Brunulfus Ariberti auunculus eoſdem ambiens, omni ope enitebatur Nepotem euehere, relicto Auſtraſiæ ſuæ Dagoberto. Attamen fruſtra ambitio fuit. Vno omnes animo Dagoberto deferre imperium, quem & prima naſcendi ſors eò deſtinabat, & iam vſus delibato regno dignum effecerat; Aribertum contrà abdicare, quem ætas tenera, indoléſque vti rebantur ignauior, alienæ dominationi obnoxium, clauo amouerent, dum Brunulfus interea, ſororis & nepotis potens, res ad nutum gereret, & in pares regnum vſurparet. Vocatus itaque & exceptus ſummis omnium votis Dagobertus, Rhemis primùm, tum deinde Pariſiis, ad eumque delata Monarchia Franciæ; cuius pars & ipſum fratris obſequium foret. Extemplò ad regimen ſe accinxit, regni primordia temperantia & moderatione animi auſpicans. Ariberto fratri, cuius amplecteretur modeſtiam, & miſeraretur inopiam, terras conceſſit, quæ à ripis Ligeris ad Pyrenæos protenſæ, regni ſpeciem implerent amplitudine & opulentia; quod deinde regnum Aquitaniæ dictum eſt; pactus vt ſummum ius præter titulum Regis Ariberto foret; nec ipſe in poſterum heredeſue reliqua in Francia quidquam repoſcerent; maiore parta laurea, ſegregando abs ſe prouincias, quàm ſi viciſſet. Tum deinde profectus in *Dagobertus Rex Franciæ; Aribertus Aquitaniæ;*

DAGOBERTVS. *Dagoberti proba initia.*

Burgundiam, magna iuſtitiæ exempla edidit; potentium nobiliúmque delicta in diſquiſitionem vocans & in pœnam, nullo perſonarum opúmve delectu, vt magna bonorum ſpe, ſic improborum terrore: Ergo vt in ciuitatem quamque peruenerat, erecto palam tribunali, ſui poteſtate viduis & egenis facta, malè patrata per ſe diſceptabat, gladióque & lance Iuſtitiæ, quantùm humana ſinebat infirmitas, rapinas, iniurias cædéſque plectebat. Ita ab Lingonibus orſus, Diuionem, Cabilonem, Auguſtodunum, Altiſſiodorum, Senonéſque inuiſit; vindicatis vbique legibus, armatóque iure regiis manibus; quamuis Cabilone facto ambiguo eandem iuſtitiam ſanxit aut læſit; dum manè in balneum ſubit, Brunulfi cæde imperata, ſuſpecti perfidiæ ac nouorum conſiliorum. Et hactenus Rex dignum ſe geſſerat tanto faſtigio, virtutum famâ latius ſparsâ, raptíſque in admirationem proximis gentibus; cùm ſancta primordia proſperitas tuta in malum conuertit; placuítque potentia à virtutum ductu in licentiam criminum mancipata. Ab libidine impura factum initium; Gomatrudis coniux ſterilitatis ſpecie repudiata, ac aulicorum adulantium conſenſu, contra omne fas ac religionem Nanſildis rapta è ſacrarum Virginum Parthenone, Regis toro ſolemni ritu adiuncta eſt; Arnulpho incaſſum intercedente, ſtatímque Metas regreſſo, poſtquam pia monita iam audax impietas excludebat. Vbi ſemel carceres refregit impuritas, vagatur effrenis, nulliſque terminis circumſcribitur; Dagobertus tertiam vxorem prætextu ſobolis admouit thalamo, puellam ignobilem Ragnetrudem dictam; ac tametſi anno vertente ſuſcepit ex ea filium, quem magnâ pompâ ſacris vndis ablutum, Sigbertum dixit; tamen nihilo caſtior, impuros ſcortorum greges in aulam induxit; incenſa, vt fit, prauo vſu libidine, non reſtincta.

In malũ conuerſa.

ѽa. Fœditati mox auaritiam adiunxit & prædationes, diuitum facultates in vitiorum alimenta rapiens, nec ſacris Eccleſiarum anathematis parcens; corruptus omninò, ac proiecta per omne flagitium cupiditate. Inflammabat Regem aulicorum nequitia, quorum animus in malum & licentiam pronior, quando eiuſmodi Principem nactus eſt, gnauiter in ſcelera & malefacta incumbit. Nec Pipino Duci Auſtraſiorum tutum admodùm fuit, vitia Regis vel carpſiſſe opportunis monitis, vel improbaſſe virtute tacita; vix ſecura in globo ſcelerum integritate: Diuina tamen prouidentia, tũ Pipinus, tum Ega Neuſtrius, probitate morum conſimilis, euaſere tot inter ſcopulos; relicto ſemine frugis melioris, quo reſipiſceret Dagobertus. Aribertus interea, ſocors ille & ignauus, reiectus à Francis, ſede imperij Toloſæ poſita, contra omnium ſpem præclarè & fortiter ſe gerebat. Mira temperantia dotibuſque regiis præditus, virtute bellica triumphíque gloria ſuis illuxit. Vaſconibus ferociſſimæ genti conterminus, qui Pyrenæorum iugis effuſi in Aquitaniam, aliquoties victi, vicerant ſæpiùs, eoſdem triennali bello ſic attriuit, vt miſſi ſub iugum, in Francicum corpus adſcripti ſint, propagato latè regni pomœrio. Qua in gloria generoſus Princeps acerba morte corripitur, Chilperico filio infante admodùm relicto, qui nec diu ſuperfuit, ſeu fato ſuo, ſiue vt creditum, Dagoberti ſcelere, qui confeſtim Duce Barento in Aquitaniam miſſo, fratris imperium & theſauros cepit; primæ liberalitatis, vel poſtremi flagitij præmium.

DAGOBERTVS.

Aribertus egregius;

XI. Poſtea domi pax, bellum in exteros fuit; & in Sclauos primùm. Sclauonia prouincia eſt ad Hungariam pertinens, inter Drauum & Sauum amnes, vbi olim Pannonia Valeria ſiue Interamnia: in eam peſſundato Ro-

DAGOBERTVS. mano imperio, Gothi primùm, dein Sclaui gens à Mæoti palude profecta, ferox & barbara, inuaſerunt; Sclauus autem Glorioſum ſignificat, cùm Sclaua idiomate populi Gloriam denotet. Iidem Vindi & Vinduli appellati, vnde forte vox hodierna defluxerit, Vindiſchland, quaſi Vindorum ac Sclauorum regio. At ij dudum à proximis Hunnis attriti, ſeruiebant duram & miſeram ſeruitutem, primùm quidem auxiliares, dein vectigales & ſtipendiarij, poſtremò ſerui viliáque mancipia, vt æſtate Dominos ſequuti in bella, eoſdem hyeme non modò in ſua tecta admitterent, rapturos quæ laboribus multis parta eſſent, ſed ſummo dedecore ſummáque iniuriâ, ſuos in thalamos, vxorum ſtupris & adulteriis inquinandos. Porrò, vt fit, ex flagitio natum ſupplicium. Siquidem ex nefario concubitu genita ſoboles, prouecta in firmiorem ætatem, contumeliæ impatiens, iugum excuſſit, & diuturnum bellum excitauit. Id dum ardore magno gereretur, fortè contigit vt Samo quidam Senonenſis, è Francia mercaturæ causâ cum ſociis pluribus in eas terras accederet. Rogatus à Sclauis, vt mercium curâ pauliſper relictâ, & incommodo maximè tempore, ad bellum ſecum vnà proficiſceretur, petitis annuit; móxque pugna conſerta, ea prudentia & fortitudine præliatus eſt, vt Sclaui victores, ex admiratione virtutis, ſibi eum Regem delegerint; rati imperium deberi fortiſſimo, quod tenere iuxta ac parare poſſet. Ita repente mutatis regno mercibus Samo, domi gratus, foríſque terribilis, poteſtatem adminiſtrauit pluribus annis, felicitatem fortitudine promouens, multíſque victoriis in Hunnos illuſtris. At aliquantò pòſt cùm in Sclauorum mores tranſiſſet, & oblitus religionis, vxores ad duodecim ſibi adiunxerat; & immemor patriæ, mercatores Francos ſpoliari mercibus, atque in-

Bellum in Sclanos. *Sclaui qui,*

Samo Rex Sclauorum,

Anno 624.

f tecſi c

terfici qui vim repellerent, paſſus, appellantes ius gentium abs ſe abiecerat. Qua iniuria Dagobertus offenſus, ad eum miſit legatum Sicharium, qui raptas merces repoſceret, atque pœnas ob mortem illatam. Samo, quia pigeret ablata reſtituere, puderétque coram infitiari iuſtitiam, ſtatuit legatum conſpectu excludere, varióque prætextu inauditum dimittere. Sicharius poſt fruſtrationes haud paucas id vbi ſenſit, conſilium init percallidum efficáxque, niſi linguæ intemperantia corrupiſſet vafritiem. In morem Sclaui indutus, admiſſúſque palatio nullo vetante, ſe Regi ſiſtit; ſtatímque ſe Francum & legatum à Dagoberto profeſſus, iniuriam expoſtulat, réſque vi raptas cædéſque illatas; Francicam originem, debitúmque patriæ arguit, ac vltra quàm in mandatis foret progreſſus, Regem ipſum obiurgans, tum eum tum ſubditos Dagoberto obnoxios, nec ſtipendiarios modò, ſed ſeruos affirmat. Bilem Samoni is contemptus mouit; tamen egregiè in poteſtate ſe habuit; dixit, ſe libenter obſequuturum Franco in omnibus, non quidem ſtipendij iure aut ſeruitutis, ſed æqui fœderis & amicitiæ. Enimverò legatus contumelioſo reſponſo ſpem pacis afflixit; nullam affirmans Chriſtianis cum canibus intercedere amicitiam poſſe, nexúmue fœderis. Ita eſt, retulit Samo, vos Chriſti famuli, nos canes ſimus, ſed memineris canum eſſe vlciſci morſibus, ea quæ famuli prauè & nequiter in herum egerint: iuſſitque confeſtim è conſpectu totóque regno legatum eiici. Nuper Dagobertus ab Heraclio Conſtantinopolitano imperatore perhonorificam legationem exceperat; quocirca indignans, quem ab vltimis terris vir tantus de fœdere compellauerat, eundem ſe à viliſſimo mercatore, ſuóque olim ſubdito, parui haberi, ingentem exercitum parat, ſimúlque Longobardos

DAGOBERTVS.

Legati Franci error,

DAGOBERTVS. bardos & Alemannos legatis miſſis in Sclauorum perniciem excitat. Ergo triplici exercitu Samo appetitur, reſque tum à Longobardis, tum ab Alemannis, Clodoberto ſeu Roberto duce, ſtrenuè geritur, vtrobique Sclauis prælio cæſis, abductiſque captiuis pluribus. Verùm hæc iactura calamitate Francorum repenſa eſt: Ii maximam partem Auſtraſij Vogaſtrum caſtrum, quò ſe receperant fortiſſimi hoſtium, oppugnabant, ſed magnâ incuriâ & negligentiâ, rati videlicet reti iam incluſos, à captiuitate abeſſe propius. Id compertum Sclauis, victoriam ipſis, perniciem Francis & ignominiam attulit; nam è caſtro erumpentes tribus continuò diebus, tantam ediderunt ſtragem tam impunè, vt Francorum audaciſſimis cæſis, reliqui tentoriis ceteróque impedimento relictis, turpem fugam morti præoptarint. Victores minimùm hac laude contenti, in Turingiam Francicámque Germaniam penetrantes, circumtulerunt victoriam, aliquot ſuæ gentis vrbibus, in quas anteà Franco imperium erat, in poteſtatem ſuam tranſcriptis. Nec Dagoberto emollito deliciis abſtergendæ infamiæ animus fuit.

XII. *Bulgari per nefas cæſi;* Imò & ſocordiam cumulauit immanitas. Bulgari gens à Volgæ ripis in Mœſiam inferiorem traducta, Hunnis contermina & fœderata, lite motâ, ex vtra gente Rex eligeretur, prorupit in bellum; quo victi Bulgari, & ex ſociis in ſeruitutem rapti; Mox eorum plures relicta patria exulatum vltrò abierunt. Ex iis ad nouem millia vxoribus liberíſque impliciti à Dagoberto ſedes petunt nouámque patriam. Iuſſi per hyemem hærere in Baioaria ſiue Bauaria, dum amplius Rex deliberaret, in plures vrbes domóſque ſparſi ſunt; tum nouo barbaróque facinore vna nocte cæſi omnes ſimul. Quippe Dagobertus immani conſilio Baioarios iubet, ſingulos ſuis

ſuis hoſpitibus necem inferre, ratione nulla ætatis aut ſexus, & qua truculentia imperatum, obtemperatum eadem. Condicta nocte, miſeri homines in aſylo ſomni obtruncantur, imbelles fœminæ, inſonteſque pueri, tótque funera hilaritati fuerunt non luctui; ſeptingentis duntaxat cladi ereptis, quos Alticeus ad Sclauos perduxit. Mox Dagobertus Hiſpanicis rebus innoluitur. Siſebudo præclariſſimo Regi Hiſpaniæ Sentila ſucceſſerat, crudelitate pluribúſque vitiis ſtatim infamis. Quocirca priuatam rem ex publico odio promoturus, Siſenandus quidam Hiſpanus nobilis Dagobertum conuenit, patriæ ſortem calamitoſam deplorat, votáque oſtendit omnium, cumulanda haud ægrè, ſi ipſi ad expulſionem tyrannidis miles præbeatur. Petitionem fulcit pollicitis; vas ſpondens aureum, pondo quingentorum, lapillis & margaritis ornatum, quod Toriſmundus Rex ab Ætio dono accepiſſet, immenſi ſupra gazam cæteram pretij. Ita datæ auxilio Burgundicæ copiæ, Abundantio & Venerabundo Ducibus; terrore vel amore tanto Francici nominis, vt confeſtim Hiſpanus deiecto Sentila Siſenando regnum detulerit; deducente Franco exercitu nouum Regem Toloſa Cæſaraugustam, ſecuro & incruento itinere. Poſtea ex pactis repoſcenti vas Dagoberto, miſſum id quidem ab Rege, ſed ab Hiſpanis in via raptum, frementibus hoc gloriæ monumento gentem orbari: in occulto fuit, dum Siſenandus ducenta argenti millia pro eo perſoluit, quæ Dagobertus in Baſilicam Dionyſianam attribuit.

DAGOBERTVS.

Hiſpanis data auxilia.

XIII. *Nouum bellũ in Sclauos.*

Inde in Sclauos inſtauratum bellum, qui ex priori ſucceſſu feroces Turingiam deprędabantur impunè; voluítque ipſe Rex copias ducere, quas ex Auſtraſia atque Burgundia multas contraxerat, gnarus eò quantùm animi Francis accederet. Metis itaque per Arduennam

DAGOBERTVS.

duennam ſiluam Moguntiam venit ; iámque ad Rheni tranſitum apparabantur omnia ſedulò ; cum Saxones, quamuis fœderati, tanti exercitus metu , Dagobertum adeunt ; ſpondent obiecturos ſe obicem Sclauis , repulſuros impetus , tuituróſque limites regni; nihil opus vt magnis ſumptibus maioríque periculo tam ingens exercitus amnem tranſmittat ; rem totam à ſe facili operâ conficiendam : vnum ſe poſcere , vt in huiuſce belli ſtipendium remittatur tributum quod ipſi pendebant , quingentæ vaccæ videlicet ; ſe pro imbellibus animantibus , fortiſſimos milites longè maiori emolumento & numero reddituros. Qua re in conſilium adducta, Ducibus placuit, certum hoſtem ſocio dubio & incerto contundere, magno Franciæ commodo, ſi committerentur quorum fides vel ſuſpecta foret, vel nulla : Ita admiſſa conditio Saxonum , remiſſúmque vectigal ; dato gentis more ſuper arma iureiurando. Malè tamen perfidis creditur, cum metu Saxonum fides euanuit, regreſſóque exercitu, nec ſolutum vectigal eſt, nec repreſſus Sclauus. Vnde excidendo malo efficacius ferrum admotum eſt.

Sigebertus Auſtraſiæ Rex.

Flagitantibus impensè Auſtraſiis Sigebertus Dagoberti filius in Regem datus , deſignatis qui adoleſcentem pro tutoribus regerent, Cuniberto Rhemorum Antiſtite , & Adalgiſo Magiſtro palatij ; repulſis inde Sclauis fortiſſimè , quaſi Francos armet maieſtas Principis. Sed & Dagoberto natus heres nouus ex Nantilde amantiſſima coniuge; cui Clodouæi ſeu Ludouici inditum nomen : ſtatimque regnum aſſertum Neuſtria & Burgundia; Patre memore, quid ipſe olim in Aribertum fratrem tentaſſet.

Expeditio in Vaſcones.

Mox in vaſcones exercitus miſſus. Ii profligati ab Ariberto , poſtea Sadrageſilo Aquitaniam adminiſtrante quieti egerant ; donec is idem ab æmulis interfectus, clauſtrum amouit, quo arcebatur hoſtilis furor.

ror. Et nouus ab liberorum ignauia ſtimulus, qui Patris necem nuſquam adeò vlti ſunt, vt ſicariis ne in ius quidem vocatis, paterni obliti ſanguinis, hæreditatem ceu præmium mortis adierint conflato inde immenſo odio, quo in publico Francorum conuentu, ingrati animi in memoriam Patris poſtulati, facultatibus ſuis eiecti ſunt; quippe indignum, quos paterna mors non affecerit, opulentet hæreditas. Igitur Vaſcones pro innata ferocia datâ opportunitate deficiunt; Dagoberto confeſtim ad mali ortum, ne morâ increſceret, exſurgente. Copias ex Burgundia contractas, magno Ducum numero (duodecim erant) in rebelles mittit; conſertúmque mox prælium, quo profligati cæſique Vaſcones, agris & oppidis vincentium furori permiſſis, in abruptos montes ſiluarúmque latibula cladi ſuperſtites ſeſe abdiderunt. Eo in bello duorum maximè Ducum ſors proſpera & aduerſa eminuit. Altera Audoëni, qui duodecim inter poteſtate pares virtute princeps, iam multarum ſub Theodorico palmarum, ſuo vnius ductu & fortitudine rem confecit. Altera Aremberti temerè imperio ſuam in perniciem abutentis, ſiquidem hoſtes incautius perſequens, inter arctas Pyrenæorum anguſtias interceptus ab hoſtibus, cum agmine ſuo deletus eſt, aſſerto temeritatis & fortitudinis magno diſcrimine. Nihilominus Vaſcones clade attriti, appellatâ Regis clementia, petitáque venia, per Audoënum recepti in gratiam atque fidem, leui multâ affecti, paci redditi ſunt. Hæc armis expedita prouincia, altera linguą ciuilíque induſtria. Memor Dagobertus iniuriæ, quam crebris irruptionibus Iudicahil Aremoricorum Britonum Princeps ſibi intulerat, eò exercitum è Vaſconia deſtinat. Verùm antea vt belli aleam lucraretur, amica legatione contumeliam queſtus eſt. Eligium ſanctitate morum ciuilíque Prudentia

DAGOBERTVS.

Eligius apud Britones.

DAGOBERTVS. prudentia clarum ad Iudicahilem mittit, qui iniuriæ emendationem repoſceret, & imminentem exercitum, niſi ſatisfaceret, minaretur. fuítque admonitio viri perefficax; quà Martis pericula, quà pacis commoda exaggerando; Britonem non modò ad correctionem optatam impulit, ſed ipſum ad Dagobertum adduxit; qui erratorum veniam peteret, ſtipendiarium ſe iuraret, ſtabilémque in poſterum pacem. In Clipiaca villa hæc geſta ſunt; ſummâ Eligij laude, qui vnus togatus impleuiſſet exercitum. Nec Dadonis Referendarij prætermittenda virtus eximia, cuius fama Iudicahil, priuatum epulum antepoſuit regio, & diuertit ad hominem pietatis & religionis titulo celebrem. Is Dado, qui & Audoënus, Antiſtes poſtea Rothomagenſis, longâ virtutum & miraculorum ſerie nobilis; vt & Eligius Nouiodunenſis Epiſcopus; non modico Dagoberti encomio, cuius Aulicos iam ambirent infulæ.

Sanctus Audoënus.

XIV. *Dagoberti mutati in melius.* Et verò ſerio pœnitebat criminum Regem: proſperitate quæ indurat alios emollitus, ad beneficiorum fontem ſe conuertit, multáque dona elargitur Templis, emendabat ſcelera liberalitate. Imò vt eadem pœnitentiæ ratio conſtaret quæ ſcelerum, celebrem conuentum Bigargij indixit; vbi adſtantibus Proceribus Franciæ, & familiarium chariſſimis, ſedentibus, hinc inde liberis iiſdémque Regibus, ipſe aureo ſublimis ſolio, in hæc verba mentem aperuit. *Niſi me pigeret anteacta vita, chariſſimi, non vos euocaſſem, futuros vniuerſos nequitia teſtes, qui fuiſtis ſinguli. At quandoquidem aſpirante diuina gratia, pudet pœnitétque tot ſcelerum, quibus contaminaui purpuram regiam, mea intereſſe credidi, vt qui palam ſpectantibus vobis deliquerim, idem palam & mutem factum, & comprobantibus vobis luitionem criminum ſanciam. In quam decreui facultates meas religioſis*

Pia Oratio;

ligioſis locis erogare; vt quoniam quod factum eſt iam infectum eſſe non poteſt: ſaltem malefacta benè factis obruere, & admittente Dei clementiâ, gazis & opibus mercari liceat, quod auaritiâ rapiniſque perdideram. Nec eam in rem præſtolatus ſum exitum vitæ, gnarus quàm incertus ſit infirmique iudicij, dum vel improuiſus ac repentinus vitam exſtinguit; vel terrore, iudicij lumen obtundit & cæcat. Ideò Teſtamentum viuus vidénſque condidi; firma & integra valetudine occupaui horam extremam; iámque ex tot commodis præter vitam ſi liceret vnam nihil exciperem, vt quæ vitio adiumento fuerunt, & virtuti forent. Ecce inſtrumentum quo præterita ſanciuntur dona, & futura ſignantur; ea cupio veſtris ſuffragiis calculiſque firmari; tum vt validiùs ſortiantur effectum, tum vt qui mea flagitia patientia veſtra aluiſtis, iidem & pœnitentiam aſſenſione veſtra roboretis. Poſt hæc pius Rex precatus locorum Antiſtites, in quæ largè dona effundebat, vt tribus continuis poſt obitum annis, ſui memoriam tribus itidem per hebdomadas ſingulas diebus, ſacroſancto Miſſæ ſacrificio facerent, victimámque puriſſimam in animæ ſuæ ſolatium immolarent, Teſtamentum exhibuit, veræ pietatis ac religionis ſinceræ ideam. Cuius exordio præfatus, in hac vita caduca nullum lucrum iniri certius, quàm quod in pauperes & in baſilicas ſacras erogatur, nec expectandam vltimam lineam qua vita clauditur; imò ea dum viget ac in curſu eſt, inſtituendam æterni boni mercaturam caduci iacturâ; poſtea ad maiorem voluntatis ſuæ ſtabilitatem, id ipſum inſtrumentum quatuor exemplaribus conſcribi iubet; quorum vnum Lugduni, Pariſiis alterum, tertium Metis, poſtremum in theſauro Regio, aſſeruarentur. Deinde firmatis nouo conſenſu quæ olim dediſſet; appellat præter cæteras

DAGOBERTVS.

Teſtamentũ eiuſdẽ.

ras plurimas, Baſilicas ſancti Vincentij & ſancti Petri quæ Pariſiis ſunt, tum Diui Dionyſij ſibi chariſſimam; poſtea ſanctæ Columbæ & ſancti Lupi Senonibus, in quas confert villas opulentas; poſtremò ad Filios oratione conuerſa, commendat fraterni amoris vinculum, quod natura ipſa adſtrinxerat; in Patrem cultum & reuerentiam, præſertim in iis quæ optabat tantoperè exequendis: futurum admonens, vt quod Patri præſtitiſſent obſequium, præſtarent liberi, auitæ venerationis pœna vel præmium. His magno conſenſu omnium abſolutis, dimiſſo cœtu, Regi felicitatem apprecantibus ſingulis, propagata eſt in totam Franciam facti memoria. Anno pòſt altero, alui profluuio obiit, Clodouæo filio ac Nantilde vxore, Egę palatij Magiſtro commiſſis; ſepultus in baſilica Dionyſiana, quam immenſo ſumptu excitauerat, atque inſtruxerat; imò indiderat animam dignam hoc corpore, ſanctiſſimos Monachos, quorum ſacro cantu perſonarent ædes ornatiſſimæ. Sed de hac æde ſanctíque cultu, religioſiſſimo in poſteris, volumina ſunt, quæ lector conſulat. Multo luctu celebratæ ſunt Regis exequiæ, prima expungentibus vltimis, acerbiore dolore, qui in fruitionis apice naſceretur. Nec Dagoberto liberalitas pia fruſtra fuit; ſiquidem ſancti quos in viuis multùm coluerat, Dionyſius, Mauricius, ac Martinus, oblati ſunt Ioanni Monacho vigilanti, Regis animam eripientes è poteſtate dæmonum, ſæuiſque tormentis, eámque ſecum in cœli regiam deducentes. Rem fusè Audoënus ſcripſit, dignus cui fides & vitæ merito & lima iudicij habeatur.

DAGOBERTVS. *Et Mors.* Anno 644.

XV. Hactenus Reges moderati ſunt Franciam; nam deinceps ad nouam ſtirpem cæteri vmbræ Regum & ſimulachra, turpi otio mollique ignauia deſides, quaſi ſub ferula, Magiſtros palatij rectores paſſi ſunt; verè indigni qui

qui fortiſſimam gentem regerent, cum ſe ipſi non regerent. Ex Dagoberti deſtinatione filiis regna ceſſerunt, Sigeberto Auſtraſiæ, Clodouæo ſecundo hoc nomine Neuſtriæ atque Burgundiæ: ſtatímque Pipinus Dagoberto chariſſimus cum Cuniberto Pontifice ad Sigebertum ſe contulit; Egâ prudenti ac forti viro ex mandato patris vnà cum Nantilde Clodouæi res admoderante. Ac primum dignum admiratione, quod nec inter fratres, nec fratrum miniſtros quantumuis æmulos orta diſcordia; eò maximè quod maiori natu Sigeberto minor regni pars, Pipinuſque iam ante totius adminiſter regni obtigerat. Gazæ tantùm quæ Dagoberti fuiſſet petita pars; eáque bona fide diuiſa trifariàm, duobus regibus & Nantilde admiſſis in partes. Felicem hunc rerum curſum mors Egæ, ac deinde Pipini, abrupit. Egæ febri rapto in regno Neuſtriæ Echinoaldus ſufficitur, vir humanitate & beneficiis omnibus carus; prætermiſſo Ermenfredo, Egæ genero, qui cæſo per vim Arnulpho Comite, vitæ tuendę, non promouendo honori intenderat. Nec hactenus turbata pax, donec noua dignitas tumultui nouum fomitem præbuit. Nantildis ſuſpectâ fortaſſe Equinoaldi potentia, eam vt imminueret, nouumque æmulum beneficio ſibi adiungeret; Rege Aureliam deducto conſilio procerum dignitatem Magiſtri palatij in regno Burgundiæ penè intermortuam ſuſcitat; eámque confert Flaucato, oriundo è Francia, ſibi admodum charo; ſimúlque ad arctius vinculum ei neptem ſuam Regnobertam in matrimonium collocat; ac ſedulò curat, vt duo Magiſtri Palatij, contracta beneuolentia mutua, tuendæ communi concordiæ inuigilent; nihilominus ſua cuique parte attributa. Ergo Burgundiæ Flaucatus incumbens, pace in media, dignitatis fulgore inuidum vt fit hoſtemque excitat. Is Villebaldus

CLODOVAEVS II.

Clodouæus ſecundus Rex.

Flaucatus & Nantildis motuũ cauſa.

CLODOVAEVS II.

lebaldus Vltraiuranus Patricius, nobilitate proſapiæ, ſplendore opũ, ac clientum numero, ſuæ gentis princeps; qui præfecturam Palatij quam adeptus non eſſet, deferri ad alium paſſus ægerrimè, maximè ad Flaucatum, peregrinum hominem, ſibíque natalibus ac diuitiis admodùm imparem; habere virum contemptui cepit; ac palam, quæ is edixerat, dictis & factis nauci non pendere. Flaucatum tametſi acerbitas contemptus vrebat, tamen in tempus opportunius re diſſimulata, non vltio ſtatim in præceps rapuit. Quam vt potentius tutiúſque exereret, Clodouæum Cabilonem ducit, euocatis ad conuentum publicum regni Proceribus. Inimici dolus Villebaldum non latuit, cùm tam abſenti peruicacia, quàm præſenti inſidiæ, magno vtrinque periculo forent. Idcircò mediam viam initurus, adeſt ſtipatus nobilium agmine, & propemodùm ad bellum inſtructo; palámque profeſſus vereri ſe inimicitias Flaucati, ne in Regis quidem palatium venit, in inuidiam æmuli potentiam vocans. Nec Flaucatus differebat cædem vlterius, paratus in æmulum vt in hoſtem publicum ruere; niſi ab fratre Amalberto, mitioris indolis, & in priuatam vindictam ciuile prælium deteſtante, inhibitus; ſartâ vtcunque diſcordiâ, pacem verbis, vltionem animo, promiſiſſet. Impleuítque confeſtim. Quippe curato Nantildis funere, quæ Pariſiis à Burgundica via obierat, séque in tumulo dilectiſſimi coniugis condi optauerat; Regem iterum in Burgundiam agit, & Auguſtodunum profectus mandato Regis Villebaldum euocat; ſimulque vt metum & ſuſpicionem doli amoueret, Ermenricum mittit cum ſelecta nobilium manu, qui promiſſa incolumitate aduenientem ad palatium rectà deducerent. Villebaldus promiſſorum anceps, Ermenrico honorifice excepto, ſuorum in globo nihilo ſecius

ad

ad repellendam vim comparans ſeſe, Agilulfum ac Viſconem præ ſe mittit, qui aduerſarij mentem explorarent & renuntiarent. At Flaucatus maturo conſilio, iis in cuſtodiam datis, inſtructas militum copias,in quibus Echinoaldus ipſe cum aulicorum flore & robore,in æmulum ducit. Nec in occurſu dubitatum, quin infeſtis armis irruerent. Forti animo Villebaldus irrumpit in regios, ſed fortuna ſpem deſtituente, primo ſtatim congreſſu cæditur, mox alij fugam corripiunt; paſſimque ſtrages atque direptio. Flaucatus poſtmodùm febri vexatus, breuiſſimo voluptatis ex vindicta ſenſu, diem obiit; mortis victima tam prompta quàm hoſtis. CLODOVAEVS II.

XVI. *In Auſtraſia turba.*

Pipini fatum Auſtraſiam iuxtà conturbauit; non extemplò quidem, ſed quò lentius, eò acerbiùs. De præfectura Palatij prima contentio, Ottonem inter & Grimoaldum Pipini filium. Ille aulicis artibus potens, quippe Sigeberto Regi familiaris ac propè conuictor, gratia florens Vronis patris, Regis in pueritia bajuli, magna iis temporibus auctoritate, iam Aulæ prærogatiua obtinebat Palatium, magna ſuperbia æmulique contemptu. Hic contra paternis meritis & populi voluntate fretus,præter Cuniberti Pontificis beneuoleniiam, robúrque animi ſumma appetentis, inanem aduerſarij pompam ſpe virtutum multà deferebat. Vicítque tandem Pipini gloria; Otto ignominiosè ex Aula eiectus, admiſſus in præfecturam Patris Grimoaldus; ac anno pòſt altero Otto miſer & vagus, perſequente Grimoaldo,in Alemania cæſus: tantum eſt æmulationis incendium, quæ ab honoris ſcintilla in perniciem vitæ inflammatur. Mox in Turingos bellum commotum eſt. Rodulphus Turingiæ Princeps, iam olim Auſtraſiæ Regum ſtipendiarius,ſpreto Sigeberto,& contracto cum Sclauis fœdere, detrectabat obſequium. Aſſertutus

Bellum in Turingos.

CLODOVAEVS II.

turus illud Sigebertus, collecto numeroſo validoque exercitu Rhenum tranſit, ac felici auſpicio primas Turingi copias à Faro Duce actas in prælium, fundit ac cædit. Qua victoria elati Auſtraſij collatis dextris in Rodulphi perniciem iurant. Is ſuorum clade miniſque hoſtium terrefactus, ſpe pugnæ abſciſſa, in munitum caſtrum vertici montis impoſitum (quæ illorum temporum munimenta erant) cnm delecto milite, vxore liberiſque ſe recipit, à belli caſibus quid fortuna ferret opperiens. Adeſt Sigebertus obſeſſurus caſtrum toto exercitu; ipſoque die corrupta fuit victoria, quia tentata eſt immatura. Vix accedebat miles, cùm Duces plerique eum in hoſtem agendum exclamant; opprimendum illum dum metuit; hinc audaciam & fortitudinem, conſternationem illinc & terrorem, victoriam confectura haud dubiè. Alij contra, in quibus Grimoaldus & Adalgiſilus, feſſum de via militem in hoc diſcrimen ducendum pernegant; nihil periculoſius cæco & temerario prælio; naturam loci inquirendam prius, retegendas inſidias, non cæco impetu proruendum in muros; nec lentam adeò fore victoriam, quæ in vnam noctem differretur. Rege inter hæc dubio, parumque gnaro vtris adhæreret, dum aſſertores quique ſententiæ, hi in caſtra pergunt, illi in prælium. Bodo Aruernorum Dux & Enobalus cum flore militum in Arcem properant; Grimoaldus & Adelgiſilus Sigebertum in ſententiam ſuam pertractum cuſtodiunt, atque caſtra in vim hoſtilem communiunt. Rodulphus comperta re per proditores Auſtraſios, porta prorumpit, magnóque impetu in hoſtem irruens, atroci pugna conſerta, vincit tandem, pulſoſque decliui montis Auſraſios ferro delet. Bodo & Enobalus dimicantes fortiter in primis cæſi, nobilium audaciſſimus quiſque obtruncatus; Rege haud

haud procul equo inſidente,ſuorumque exitium proſequente lacrymis & inani queſtu. Poſtridie vtrinque actum de fœdere; idque à Franco admiſſum pudendis conditionibus; vt ſe in Auſtraſiam ſaluus reciperet, Rodulphus eodem iure eſſet quo anteà; hoc eſt vmbraticè & nomine tenus vectigalis, reuera dominus, & obſequio ſolutus ageret: hoc diſcordiæ fructu, vt pars illinc cum temeritate perierit, hinc ſalua redierit cum pudore & ignominia. Hæc foris Grimoaldus, at peiora quæ domi auſus eſt.Cùm Sigeberto nullà proles ad regni ſpem foret,pio iuueni condendiſque templis dumtaxat intento perſuadet, vt quæſito per adoptionem herede, offenſionem naturæ corrigat, ſuumque filium Ildebertum tradit in eam rem; Rege quà metu, quà ſuarum rerum incuria, Grimoaldi nutibus mirè obnoxio.Facta adoptione qua Ildebertus tranſibat in familiam regiam, naſcitur filius Sigeberto, quem Dagobertum de Patris nomine appellauit; moriturque poſtmodùm Pater, breui abſque herede, quia relinqueret plures, futurus. Nam Grimoaldus ſoluto poſt Regis fatum pudore, regnum Auſtraſiæ Ildeberto aſſeruit, Dagobertum vixdum puerum totondit in monachum; vt ſi minus paterno regno, pietati ſaltem ſuccederet; eùmque mox, amoliturus opprobrium procul, Didoni Pictauienſi Epiſcopo peregrinanti in Scotiam tradit;nequid ſui Regis quod oculis tentaret animos ſupereſſet. Atrocitas ſceleris Clodouæum exciuit; ex vindicta bellum, ex bello prælium, iuſtuſque vindex Francus è prælio; in quo cæſus prędo regni Ildebertus,Grimoaldus captus,& in carcere tormentis necatus,regnumque Auſtraſiæ Childerico traditum Clodouæi ſecundo genito. Memoranda in paucis Sigeberti religio, in Monaſteriis pluribus quæ piè condidit adhuc exſtans; meruitque in

CLODOVAEVS II.

Grimoaldus ſibi Auſtraſiã vindicat.

Sigeberti pietas.

CLODOVAEVS II. Sanctorum faſtis adſcribi ; ſumma laus quidem, ſed eo minor, quod inter Regem pium & priuatum aliquid intereſt.

XVII. *Clodoveus ſacra vaſa auferti.* Clodouæus interea ſorte varia regno vtebatur. Vnum ipſius alterúmve facinus memoriæ traditum. Primum in ſpeciem pium, reuera ſacrilegum à ſcriptoribus ſacris habitum eſt. Fame grauiſſimâ vniuerſa Francia vexabatur , egeníque plures abſumebantur inedia ; iis Rex opitulaturus, apſidem argenteam qua ſancti Dionyſij ac Sociorum lipſana condebantur , à Dagoberto patre multo ſumptu elaboratam , auferri iuſſit , & in alimenta pauperum vendi ; ratus vitam mortalium immortalium reliquiis potiorem ; ipſoſque ſanctos, ſi conſulerentur, ſuas illas opes in beneficium pauperum largituros , qui vitam ipſam in viuis dum agerent profudiſſent.Malè tamen quod rem Deo ſacram profanus inuaſit, & erogare ſua non aliena debuit , multò minus religioſa & pio cultu veneranda. Id porrò facinus emendare altero ſtuduit ; aduocato Præſulum cœtu, ac de conſenſu Landerici Pariſienſis Epiſcopi , cœnobio ſancti Dionyſij è poteſtate omnium Præſulum vindicato, ſuique iuris ac dominationis effecto , hac libertate in apſidem data,& rapinam ſarciente imperio. Poſteà vt cultum in eundem ſanctum oſtentaret, in eum rurſus deliquit grauiter. *Et S. Dionyſij brachium.* Capſam qua ſacræ reliquiæ condebantur aperiri iuſſit , corpúſque ſanctiſſimum veneratus , ſpectante populo, partem inde brachij abſciſſam , ad priuatam pietatem abſtulit. Sed confeſtim Deus temeritatem Regis auerſatus , portentis oſtendit grauitatem noxæ. Siquidem ipſe Rex, quaſi ſui impos , humi afflictus eſt, obſcura caligo templum inuaſit, tantúſque timor ſpectantium animos , vt inde certatim cuncti aufugerent. Clodouæus mente vtcunque recepta, culpæque conſcius , illicò brachium

trunco

trunco reſtituit, auro & gemmis adiunctis ad veniam; multáque in eam baſilicam dona largitus eſt. At triennio tantùm ſuperfuit, nec inde firmi iudicij; imò ſenſim delirare mens, & ad inſaniam vergere, in qua mox obiit; gulæ, auaritiæ, & libidinis inſimulatus: niſi hæc vitia excuſet amentia, in quæ iam animi læſus proruperit. Sanè felicitati fuit, quod Batildem virginem regiam è Saxonum gente coniugem nactus ſit; forma eximiam, ac virtutum laude illuſtrem; è qua tres liberos ſuſcepit, deinceps Reges, Clotarium, Childericum, & Theodoricum; & ipſa Corbienſe cœnobium exſtruxit; & Cellenſe Monaſterium ædificauit latius, dotauítque impenſius; quanquam pretio omni maius ſit, quod ſe ipſi tradiderit.

CLODOVAEVS II. Anno 660.

Batildis ſancta.

XVIII. Ab Clodouæi obitu, ad Clotarium nomine tertium, maximum natu deuoluitur Francia, propemodùm infantem; Bathilde matre cum Magiſtro Palatij Erchenualdo regnum adminiſtrante; Childericus traditur ſceptro Auſtraſiæ; Theodorico in nullam partē admiſſo, ſeu ob infantiam; ſeu Erchenualdi conſilio, ne diuiſo regno potentiæ ſuæ detraheretur. Sed breui tempore obit Erchenualdus magno regni damno, auctoritate quidem iam regia, ſed intra modum vſus, nec ad tyrannidem. Tantæ dignitatis, cui Rex ipſe ſeruiret, cùm plurimi candidati eſſent, malo Franciæ fato, Ebroinus eligitur; ſiue vt fit, peſſimo quoque ambiente quàm ſtrenuè, ſeu viro ſimulatione virtutum obtegente vitia, ſeu Deo pœnas delictis hominū comparāte. Is conflatus ex omni ſcelere, non illicò ſe qualis foret aperuit; vel nondum confirmata audacia, vel Reginæ auctoritate deterritus; ac Leodegarij viri piiſſimi, ad Infulas Auguſtodunenſes promoti, prudentiâ & vigilantiâ, velut firmis clauſtris circumcluſus. At mox Clotarius quarto regni anno è viuis exiens, ſe-

Clotarius tertius Rex.

Ebroinus Mag. Palatij.

Anno 664.

CLOTARIVS III. cum pacem abſtulit & tranquillitatem. Siquidem Ebroinus diù conſortis impatiens, cùm Franci magna pars Childericum ad ſceptrum, vt Clotario proximum, accerſerent ab Auſtraſia, ille Theodoricum minorem natu ad regnum euehit, certus imperij in Regem ipſum quem promouiſſet;& Vbfoalbum amouet Auſtraſiani palatij Ducem, qui ſi Childericus regnaret in Francia, haud dubiè moderaturus eſſet regnum vtrumque. Verùm Francis proceribus pro legitimo Rege certantibus, Leodegarij maximè opera, tam Theodoricus quàm Ebroinus capitur; & ad reſtinquendũ fomitem belli,ille vi attonſus Monachumque indutus, throno eliminatur; hic ficta pœnitentia vitæ caſus lugens, traditur Luxonienſi Monaſterio; dato in cucullum peſſimo capite, vt tectius tutiuſque machinaretur futura ſcelera. Hinc legatio ad Childericum miſſa, excituſque magno plauſu, vniuerſæ Franciæ, Vlfoaldo Magiſtro palatij, haberas ſuſcipit. Attamen plauſus in querelas,indignationem & odium illicò verſus eſt. Adoleſcens rerum imprudens, & aſſentatorum fraude corruptus, licentiâ regnum metiri cepit non temperantiâ, oſcitanter omnia agere, plura negligere, ſpernere nobiles, nullámque boni aut virtutis curam præ ſe ferre.Leodegarius vnus auctoritate ſanctitatis Regem inter & Francos medius, tum illum à vitiis, tum eos ab iniuriarum ſenſu abſtinebat vtcunque: verùm poſteaquam ille vel aulæ tædio, vel inuidorum fraude, commeatu petito à Rege diſceſſit., ſibique & Deo daturus operam, recepit ſe Auguſtodunum; tunc enimuerò ruere in omne flagitium Childericus, ac præſertim in crudelitatem Perſicamque ſuperbiam; donec vno facinore cumulauit priora, & poſteriora abrupit. Erat Bodilo nobilitate generis clarus, proceribus Francis pridem notus;

Childericus Rex.

Occiſus Bodilone.

hunc

hunc leui de cauſa, nec enim ſcribitur, Childericus iubet alligari ad ſtipitem, ac denudatum vilis inſtar mancipij cædi verberibus, pòſt donatum vitâ ſtipite detrahi. Commouit Francos ignominia pœnæ; fremere nobiles, nihil apud ſe claritate ſanguinis pretioſius; effundendum hunc pro Rege & patria, inter haſtas & tela hoſtium, non ſub tortoris flagris & ſcuticis, ſibi Regem pro plebeio eſſe, cui ipſi pro plebeio forent; ſi Childericus ſæuiret in nobiles, non pro Rege, ne pro Franco quidem habendum, cui ſanguinis ſplendor intemeratus hactenus fuerat. Ita præcipui in Regem conſpirant, incertúmque, odij victimam deſtinauerint ferro an cucullo. Sanè Bodilo ad quem maximè attinebat iniuria, furore actus, in extrema ruit; poſitiſque inſidiis Childericum paruo comitatu voluptatis cauſa in Lanconia ſilua verſantem, ſcelere horrendo perimit; & calenti adhuc ferro Bilihildem Reginam aggreſſus, prægnantem licet atque innoxiam, vtero ferit interficitque: quaſi Regem cædi leuius eſſet, niſi cum ſpe prolis è natura rerum expungeretur. Idque anno regni tertio contigit.

CHILDERICVS

Anno 667.

XIX. Ab atroci facinore, & quod miſerabilius, impunito, Franci Theodoricum detracto cucullo, qui vnus è Regia ſtirpe ſupererat, ſolio euehunt; ſimulque, quando Vlfoaldus Childerico cæſo equis citatis in Auſtraſiam fugerat, Leudeſium Erchenualdi filium, memoriâ patris gratiſſimum, Magiſtrum Palatij dici curant; Leodegarij maximè ac Gerini fratris conſilio, ſancto Præſule euocato ad Aulam. Idque actum confeſtim, ne fortè Rex nouus Ebroinum beneficij memor fortunæ proſperæ comitem faceret, ad mouerétque gubernaculo ſceleratiſſimum hominem, cuique probo abominandum. Verùm nec Ebroino adfuit Theodorici ſtupiditas, nec

Theodoricus Rex.

Ebroinus Mag. palatij.

THEODORICVS.

ſibi defuit Bbroini ambitio; communicato cum affinibus conſortibuſque conſilio, abiecto per contemptum cucullo, & eiurato Monacho, præfecturam Palatij, vi ablatam olim, vi repoſcit. Et poſtulata ipſe confecturus, magna celeritate imparatos animos occupans, improuiſus ad Regem aduolat, cæſiſque in via ſi qui obſtiterant, derelictam à fugiente Rege gazam inuadit; ipſumque ad Creſſiacum aſſequutus, ſuos inter opis inopem atque conſilij, honorificè recipit, receptaque ipſe Præfecturâ, permiſsâ Regi potentiæ vmbrâ, rem in ſe deriuat, ambitionis & immanitatis nullo iam obice. Prima viri victima Leudeſius fuit, quem data ſalutis fide ad ſe excitum, periurio necauit, deinceps in aduerſarios vetante nullo, quorum pars *Eius crudelitas,* exciſi, pars in Vaſcones ac remotas terras longè exularunt. Tyranni furor in Leodegarium mox exarſit. Viri ſanctitas honoriſque contentio, olim peſſimum hominem in ſanctiſſimum *In Sanctum Leodegariũ.* exacerbauerant; vrebat Francorum amor in pium Præſulem, timebatque ne prudentia viri atque auctoritas, ſibi aliquando detrimento foret atque exitio. Itaque vi Auguſtoduno detractum, ſtatimque orbatum oculis, cum Gerino fratre in aulam adduci, ſpectaculum vltionis gratiſſimum iubet; & Gerinum quidem tam pietatis fraternæ quàm conſiliorum participem, palo alligatum lapidibus obruit; Leodegarium lento ſupplicio peremptururus, quo parentaret vltioni diutius, per acuta ſaxa clauorum inſtar coactum ingredi, abſciſſis pòſt labris, euulsáque linguâ, ſic deformatum in cœnobium quoddam ablegat; vnde mox extractum fulgentem luce miraculorum, per ſicarios è vita & tormentis eripuit. *Auſtraſios vincit;* Auſtraſia inter hæc primùm ab Vlfoaldo poſt Childerici necem obtinebatur; dein ipſo mortuo, à Martino & Pipino; quorum is iunior Anſigiſili nobilis filius,

lius, ad res magnas nouumque Monarchiæ termitem adoleſcebat. Ii vel à Francis exciti Ebroini ſæuitiam deteſtantibus; vel ſua ipſi ſpontè quà metu, quà ambitione, propulſi, contra Ebroinum qui regis nomine in omne nefas abuteretur exercitum armant. Ille ex aduerſo nullatenus ſegnis, Theodorici ſpecie, quem in caſtris inſtar imaginis fictæ deducebat, vocatos ad ſigna Francos forti animo hoſti opponit. Pugna conſeritur, multáque ſtrage patrata hinc inde, vincuntur tandem Auſtraſij, Ducibus fugâ in diuerſa raptis; Martino Laudunum, Pipino maiore periculo ſed tutiore receptu in ipſam Auſtraſiam. Ebroinus perſequutus victos, audit in receſſu, Matinum agere Lauduni, omnique ope muniendæ vrbi intendere; hunc vt caperet, obſidione dimiſſa, in qua mora & periculum maius, virum ipſum aggreſſus, machinam ſolitam hoc eſt periurium admouet; legatis miſſis, in quibus Regulus Epiſcopus Rhemenſis, qui ſalutem & in Auſtraſiam reditum pollicerentur, fidemque facerent iureiurando ſupra capſas Sanctorum præſtito, atque periurio fraudem adiunxit, datis capſis inanibus religione ridicula, quam adhiberet tot inter ſcelera. Martinus actus in retia, cum ſociis ſtatim peremptus eſt, fidem & ſuperos fruſtra implorans. Ab hac cæde, graſſante in plures Ebroini ſæuitia, & Rege quaſi ſtipite ſuorum queſtibus obſurdeſcente, demùm exſurrexit calamitatis publicæ & priuatæ vindex. Is Ermenfredus nobilis Francus, qui minacibus verbis ab Ebroino increpitus, gnarus improbo homini velle & perficere vnum fore, habito cum amicis conſilio, intercipiendum conſilium ratus, nocte intempeſta in eius ædes prorumpens, incautum interfecit, moxque ad Pipinum ſeſe proripuit; eo ſceleratorum fato, vt ſiccâ morte vix pereant. Franci hac peſte liberi, Varadonem

THEODORICVS.

Occiditur.

THEODORICVS.

Magiſtri palatij qui.

Magiſtri pal. poſt Ebroinum.

ætate & rebus geſtis illuſtrem præfectura Palatij donant, hoc eſt regno propemodùm. Nam ad Magiſtratum eiuſmodi, præſertim ab Ebroini tempore, regni adminiſtratio, belli indicendi & gerendi, ſanciendæ pacis, promulgandarum legum, condonationis criminum, ærarij publici, poteſtas, ac denique omnia quæ Regij muneris forent, pertinebant; vt inanis titulus penes Regem, neruus & robur totius auctoritatis Magiſtrorum eſſet. Varado confeſtim cum Pipino iam potente Auſtraſiæ iniit pacem, quâ auctoritatem nutantem initiis confirmaret. Sed foris tutus, domeſticâ lue laborauit. Erat ei filius, dictus Giſlemarus, ingentis animi, otij quietiſque impatiens, ambitionis immodicæ, quam incendebat paterna dignitas. Ille itaque in Patre æmulum contuens, fraude & ſagacitate, ereptum Patri clauum, veluti per ætatem infirmo, audax corripuit, tenuitque ferociâ qua occupauerat; bello ſtatim in Pipinum illato, daturus fortitudinis ſpecimen, & Auſtraſiam, vt aiebat, Principi ſuo vt reſtitueret. Fuerúntque hinc inde ſtrages haud paucæ; ad Manucum caſtrum præcipua, quâ Auſtraſios nobiles illectos periurio, fide nulla, è viuis ſuſtulit. Sed mox à Deo occulto morbo percuſſus, impietatis aliorúmque criminum pœnas dedit, teterrimo ſpiritu in cruciatibus morbi exhalato. Varado pater iterum vocatus in regimen; quod nec diu tenuit, fato mox raptus: peruenitque ad generum Bertarium nomine, tutela regni, quem Auſledis ſocrus, matrona nobilis, & virili animo ſtrenua, indignum licet, quippe ſtaturâ puſillum vitiiſque multis obnoxium, eò promouerat; tum ne à familia ſplendor abſcederet; tum vt ipſa ex ineptia alterius, ſui ſpecimen faceret. Verùm is prauitate indolis & dominandi libidine, ſuo plerumque vſus conſilio, illicò perditâ nobilium gratiâ,

eorundem

eorundem odia concitauit; quorum plerique contracto fœdere cum Pipino, conueniunt, vt à clauo vanum ineptumque hominem amolitus, regimen vtriuſque regni capeſſeret; iam Deo ſcalas admouente, quibus noui Principes ad faſtigium ſummum conſcenderent. Itaque Pipinus lecto exercitu, irrumpit in Franciam, & apud Veromanduos acri prælio confligens, Theodoricum atque Bertarium in fugam agit. Tum Bertarius adiecto contemptu ad odium, profugus & quærens latebras, ab comitibus ſuis, iuſſu Auſledis ſocordiam hominis indignantis, peremptus eſt. Hoc perempto, Rex nullo negotio cum gaza regia venit in poteſtatem Pipini, iactura felicior, quod aliquando in ſeruitutem iuſto & forti domino traderetur. THEODORICVS.

Ergo Pipinus iam votorum compos, ac Magiſter Palatij dictus, tam Franciæ quàm Auſtraſiæ rector, futuri Imperij fundamenta ponit. Erant ei ex Plectrude, nobili ac prudentiſſima femina, liberi duo, Drochus & Grimoaldus, quos educabat in ſpem potentiæ, Francis alterum, Auſtraſiis alterum deſignatum. Sed quia per ætatem nondum firmi oneri erant, Nordebertum ex ſuis fidum quaſi vicarium poteſtatis relinquit in Francia; ipſe in Auſtraſiam quam regebat vnus remigrat, Drocho maiori filio in Ducatum Campaniæ euecto. Ita tranquillè adminiſtrata Francia ad Theodorici obitum, nimirum viceſimo tertio regni anno; quamuis alij ad ſpatia longè minora id contrahant. Porrò obiit inter Regem & Monachum paruo diſcrimine; præterquàm quod duos ex Clodoilde coniuge ſuſcepit liberos, nempe Clodouæum & Childebertum. Clodouæus itaque hoc nomine tertius curante Pipino inauguratur etiamnum puer; quo poſt quadriennium defuncto, Childebertus frater ſuffectus eſt, magnæ quidem ſpei, pronæque ad bo-

XX. *Pipinus maior Franciam regit.*

Anno 690.

Clodoueus tertius Childebertus tertius Rege.

THEODORICVS.

num & iuſtum indolis, occluſæ tamen atque abſconditæ, gladij inſtar eſi rubigine; Pipini artibus, animi robur emollientis ignauia, & virtutibus Regiis detrahentis materiam; præter pietatem, largitiones pias, & manſuetudinem. Poſtea Nordeberto mortuo, Grimoaldus alter Pipini filius, moribus commodis & parente dignis, adeptus eſt ſummum magiſtratum; dum Pipinus ipſe iam ſecurus imperij, pacis bellique dominus, latè in barbaros terrorem armorum circumferebat. Ac primùm Friſios antiquam Germanorum gentem, vltrà Rhenum ad Oceanum poſitam, idolorum cultu adhuc fœdatam, bello inuadit. Erat Ratbodus Friſiorum Princeps, præter ferociam animi, ardore gloriæ in Francos incenſus. Vtrinque animis paribus armiſque concurritur; at ſucceſſu impari; Ratbodo magna ſuorum clade in fugam acto, Pipino ſpolia & famam referente in Franciam. Inde Sueui, aliæque gentes ſubiugum miſſæ; quarum ne nomen quidem Scriptorum incuria ad nos peruenit; tam muta hoc tempore Francorum Hiſtoria, vt veteres Gallos credas, qui ſatagerent præclara facere magis quàm ſcribere.

Pipinus in Friſios, & alios.

Liberis orbatur:

At publicam felicitatem priuato luctu Pipinus imminuit: nam Drochus natu maior febri correptus, deſiit viuere, & quidem abſque liberis, ne ſpes vlla dolorem leniret; & Grimoaldus vna cupiditatis paternæ anchora, ducta in vxorem Ratbodi filia, poſt pacem conciliatam cum Friſio; cùm Patrem Leodij ægrotantem inuiſeret, ac funderet preces in fancti Lamberti, à Rantgario ſceleratiſſimo percuſſore interfectus eſt; relicto ex concubina filio propè impubere Theodualdo, dolore omnium & deſiderio ingenti. Et hæc Dagoberto Childeberti filio iam Rege; quippe Childebertus anno regni decimo tertio deceſſerat. (quanquam & id incertum, vt alia pleraque illorum temporum.) Nec ideò

Dagobertus ſecundus Rex

Pipinus

Pipinus deſpondit animo, præfectura Palatij Theodualdo nepoti attributa, & ſpe conuerſa in Carolum filium, quem ſuſceptum ex Alpaïde pellice, indolis ad eximia quæque mirificæ diligebat impenſius, promouebátque ad ſumma, niſi mors intercepiſſet conſilia. Obiit viceſimo octauo Principatus anno, pluribúſque Regibus imperauit; tranſcriptis in ſe Regum virtutibus, ipſóque regno quod confecit poſteris; adeò Imperantium eſt pietate & fortitudine, non inani titulo eminere.

DAGOBERTVS II.

Pipini mors.

XXI. Confeſtim Plectrudis ſuſcitauit animum mortui coniugis, vtque auctoritate pollebat & opibus, Theodualdi nepotis nomine, admouet ſeſe gubernaculo regni intrepidè. Tuta vt rebatur foris, domeſticum obicem oppreſſura, Carolum adulterio natum, quà odio nouercali, quà muliebri ambitione, ne acer iuuenis diſturbaret conſilia ſua, ſtatim à morte Pipini in arctam cuſtodiam condit; & nullo prohibente, quod mirum eſt, Regem regnúmque mulier iam grandis natu adminiſtrat. Verùm haud multò poſt Francos pertæſum eſt dominationis muliebris: quos Pipini potentia grauius vſſerat, quoſque vrgebat ambitio ſua, ij iam exſurgunt; frementes, indignum nobiliſſimam gentem ſeruire fœminæ; quanto ſpatio grauiſſimum iugum à Pipino paſſos? Quid mancipentur infanti & vetulæ? Iam ignominiæ nihil ſupereſſe, ſi qui vicinas gentes terrore impleant, ij terreantur tam ridiculâ inaníque potentiâ. Quocirca ingenti tumultu Francia omnis in partes ſcinditur; hinc plerique quibus adminiſtratio noua ſpei eſſet; illinc Pipini amici veteres & clientes, quorum intererat ſtare in gradu, & dignitatum vſu ac commodis. Pugna mox commiſſa in Cocia ſilua, in qua magna ſtrage Pipiniani victi, Theodualdo ægrè fuga lapſo. Euentu proſpero illecti vi-

Plectrudis regimẽ capit.

Hinc bellum oritur.

Pipini mors.

ctores, vt ſpem omnem Theodualdo abſcinderent, ſimúlque ex Auſtraſia ſua ſi liceret depellerent; Raganfredum virum nobilem in Magiſtrum palatij eligunt, atque icto cum Ratbodo Friſio fœdere, vt in Auſtraſiam eodem tempore copias duceret, magno exercitu & vaſtatione horribili ad Moſam properant, Plectrude Coloniæ ſe communiente.

Anno 714.

Caroli Martelli primordia.

Interea Carolus è Plectrudis cuſtodia elapſus paterna imagine quam ore admodùm referebat, ac multò magis ſimilitudine animi, amicos veteres clientéſque fidos excitauit. Hic eſt Carolus cui poſt aduenit Martelli cognomen, ſiue malleum Tuditémue hoſtium dixeris, quos cecîdit proſtrauitque pugnis aſſiduis, ſiue à Marte appellaueris Francicum Martem, qui bellica re palmiſque pluribus veram falſi numinis gloriam meruit. Et poſtea contigit Dagoberti mors, vno filio admodùm puero relicto, qui in Gellenſi cœnobio alebatur. Eo præterito, credo ob ætatem, Franci Danielem quendam attonſum Clericum (quis hic fuerit, vetus Hiſtoria prorſus ſilet) in thronum euehunt, & nouo nomine Chilpericum dicunt, quaſi ad regni vmbram tam futilem, vir aut puer, Clericus Monachuſue magni referret.

Chilpericvs Daniel rex.

Raganfredus illicò ad delendas Pipinianas reliquias ſe accingit, in quibus Carolus mira celeritate conſcripto milite, iam aliquid ſupra fœminam minabatur. In hunc igitur arma expedita, & inſtauratum cum Ratbodo fœdus, vt obtritus vtrinque tiro adoleſcens, certa clade rudimenta militiæ poneret. Gnarus periculi Carolus, ne obrueretur hinc inde, dum longius diſtat Raganfredus, militem promptum in Ratbodum conuertit, commiſſáque pugnâ acerrimâ, graui damno vincitur fugatúrque; magnorum Imperatorum tyrocinio, quibus prima quæque difficillima ſunt; nempe in poſterum vt ab aduerſis metum & ſecuritatem

edoceantur, animíſque creſcant in infortuniis. Fugato Carolo, ceu iam penitus debellatum foret, Franci & Friſij coniuncto exercitu, fœdis direptionibus Coloniam obſeſſuri veniunt; quam vrbem Plectrudis cum Pipini gaza obtinebat. Verùm ipſa Caroli inimicitias prætendens, cuius exitium acceptiſſimum ſibi omnium foret, multa pecunia ſuæ vrbi libertatem emit. Inde victores ad ſua regreſſi. Cùm repente Carolus, quem clade atque ignominia fractum arbitrabantur, vt Antæus nouus è caſu fortior, poſitis clàm inſidiis, in loco quem Amblana dicunt, redeuntes Francos, & quidem ſoluto pro victoribus agmine aggreſſus intrepidè, magnam ſtragem edidit, docuítque viro forti & ſedulo, ſeri proſpera ex aduerſis, vt contrà ignauo & præfidenti. Poſtea iuſto exercitu vtrinque pugnatum. Scilicet Raganfredus obruturus penitus æmulum, quantas poteſt copias contrahit, & Chilperico abducto in appendicem militiæ, in agro Cameracenſi Carolum ſelecto inſtructum milite obuium habet: Ibi poſteaquàm pacem petens Carolus auditus non eſt, acerrimo & decretorio prælio, quos regni certa ſpes hinc inde accenderet, inter ſe confligunt, donec virtus Caroli proſtratos hoſtes in fugam egit. Victor fugientes ad Pariſios inſequutus; nequis à tergo obex ſupereſſet, Coloniam reuolat victore exercitu, quam tenebat nouerca Plectrudis. Vrbem æquè opulentam ac firmatam munitionibus, cùm & expugnare arduum admodùm, & vi capere delendam ferro, in iacturam victoris cederet; iuuenis in ipſo armorum vſu fructuque victoriæ, ſibi adeò temperauit, vt omiſſo Marte, pacis artes ad deditionem vrbis inſumpſerit; perfecítque induſtria ac vi ſermonis, eluſa Plectrudis contentione & operâ, vt ciuibus portas vltrò pandentibus, in vrbem incruenta victoria admitteretur quam & coronauit

mira

CHILPERICVS DANIEL.

Carolus victus vincit.

Et Coloniam admittur.

CHIL-PERICVS DANIEL. mira clementia, nullo hoſtium cæſo; Plectrude duntaxat nouercalis odij increpitâ; receptiſque Pipini opibus, quas mulier ambitioſa & potens magnum in modum amplificauerat. Ea poſtmodùm cum Sonichilde nepte vel filia in intimam Germaniam noui tumultus fomes ſe recepit. Interim Carolus, qui ſe prætextu belli & ſpecie Raganfredo imparem cerneret, penes quem Rex Chilpericus eſſet; laruam laruæ oppoſiturus, Clotarium quendam Regio ſanè ex ſanguine, ſed qua affinitate cuiue Regum proximum, planè ignotum, Regno inaugurat, magnáſque iterum copias comparat. Raganfredus contrà, reputans ſeriò quo cum viro ſibi negotium foret, Eudonem Aquitaniæ Ducem contracto fœdere in ſocietatem belli arceſſit. Porrò quis hic Eudo fuerit, magnarum pòſt rerum cardo & momentum, in Scriptorum tanta caligine, operæ pretium eſt inueſtigare.

XXII. *Eudo Aquitanus quis fuerit,* Dagoberto primo diem obeunte, Aquitania vniuerſa, tum quæ ad Pyrenæos iacet obtenta à Vaſconibus; tum quæ citra Garumnam Petrocorios Lemouices aliáſque gentes complexa, iam à Clodouæo imperio Francico obtemperabat. Poſt Dagobertum ignauiâ Regum, ciuilibúſque Magiſtrorum palatij contentionibus, Vaſcones redditi in poteſtatem ſuam propemodùm, ſenſim iugo Francorum excuſſo à ſuis Ducibus regebantur. Ad Eudonem Cantabrum virum fortem & ſtrenuum cætera Aquitania peruenit; ſiue inter Vaſcones nato à parentibus hæreditaria, ſiue vt alij volunt, dotalis atque ab coniuge; ſiue quod veroſimilius, occupata. Idem porrò ad Occitaniam conterminam Aquitaniæ fertiliſſimámque prouinciam, non oculos modò ſed manus adiunxerat. Nam Volcas ſuperiores quorum caput Toloſa Francis detraxerat; & inferiores in quibus Narbo, Nemauſus aliæque vrbes; quas ipſe pro Roderico Hiſpaniæ

Rege

Rege Præfectus adminiſtrabat, tempore cladis Hiſpanicæ & vindicauerat ſibi, & irruentibus in eas Saracenis vtcunque ſeruauerat; Munizio illarum partium à Miramamolino Præfecto, viro militia claro & auctoritate, filia in matrimonium data; contra fas quidem, ſed præpollenre religioni vtilitate. Huncigitur fortiſſimis gentibus imperantem Raganfredus in ſubſidium vocat, haud inuitum; vt tum beneficio, tum ciuili bello, Francorum voluntatem & poteſtatem ab Aquitania auocaret. Igitur adiuncto Neuſtriis Vaſcone, ſpe & fiducia plenus, Raganfredus in Carolum mouet, aderátque Eudo ipſe, latâ nominis famâ, quam animi dotibus adimplebat. Pariſiis viâ in Auſtraſiam capeſſitâ, occurrit Carolus tanta belli mole haud quaquam territus, factáque illicò pugnæ poteſtate, tanto apparatu tantáque gloriâ dimicantes hoſtes fundit fugátque, quam celerrimè fuſos perſequutus. Et quidem Pariſios ſe recipiebant, vbi metu ac conſternatione aduertentes miſceri omnia, iámque victorem imminere portis, protractâ per vniuerſam Franciam fugâ, Eudo Childerico gazáque regiâ veluti ad tutelam ſecum deportatis, dein tranſito Ligeri, citato curſu in Aquitaniam ſuam penetrauit; erecto quacunque fugeret trophæo Caroli, & ignominiâ ſuâ latè diſſipatâ. Raganfredus & fuga abreptus, Andegaui ſubſtitit, ſeu aggerem obiecturus victori, ſeu fide Eudonis ſuſpecta, cui ſe tradere clade efferato haud tutum rebatur. Inſtabat intèr fugientibus Carolus; ſed metus cupiditatem in præſentia vicit, & in Aquitaniam peruenit Eudo incolumis. Præterea Clotarij improuiſa mors remorata eſt Carolum; cùm Chilperico ſubſtituendus eſſet æmulus nouus, & priora conſilia inopino caſu turbarentur. Ergo de pace cum Eudone agit, virum fortem, bellicoſarum gentium dominum nondum auſus ad

extrema

CHILPERICVS DANIEL.

A Martello vincitur,

CHILPERICVS DANIEL. extrema impellere. Ne miles interim langueret otio, Andegauum oppugnat, quam vrbem in aſylum Raganfredus delegerat, admotíſque machinis in deditionem accipit; ſumma clementiæ laude, Raganfredo non modò ſalute donato, ſed & ipsâ Andegauo ciuitate; quem omnium infenſiſſimum expertus tum dignitati ſuæ tum ſaluti, ex corrupto Politicorum dogmate oportuit perdidiſſe; ſed Heroum virorúmque ſublimium non idem eſt qui vulgi ſenſus, quibus pugnæ finis eſt pepercisse. Poſtea facilè cum Eudone conuênit, icto fœdere; quo Chilpericum Regem ſeruatis magnam partem theſauris Eudo reſtituit: Læto Carolo, quòd in poteſtatem ſuam tradito Rege, æmulóque amoto, iam honeſtè & tutò Regis auſpiciis Franciam adminiſtraret. Noua tamen mox ineunda conſilia, Chilperico excedente viuis, ſexto anno quo ad regni vmbram admotus fuerat.

THEODORICVS CALA REX. Theodoricus illicò euectus in ſolium, Dagoberti ſecundi filius, & iam patre viuo in Calenſe ſeu Cellenſe Monaſterium abditus, vnde eidem mox Theodorico Calæ nomen aduenit. Sub quo ſegnitie & ignorantia rerum laborante, rerum vt prius potitus Carolus, domi Proceribus eius gratiam ambientibus, foris ad ſanciendam Francorum gloriam ſe conuertit. Primique Saxones appetiti, qui cùm agitarent rebellionis conſilia, magnâ Caroli celeritate occupati ſunt, victique prælio. Ac tædet Scriptorum illius æui vel ſtupiditatis vel oſcitantiæ, qui præclariſſimi ſi quis vllus alius Imperatoris geſtas fortiter res, adeò ieiunè & ſiccè non exſcripſerunt ſed delibarunt, vt illuſtriſſima quæque breui epitome & quaſi tantæ laudis inuidi, per ſumma capita deſignarint. Ego quando comminiſci aut diuinare non licet, proponam legentium oculis, veluti Geographicas tabulas, arcto puncto vrbes ampliſſimas, latiſſimáſque per anguſtis

Martelli plures palmæ.

finibus

finibus terras, non tam aſpectui ſubiiciens quàm intellectui. Igitur anno à victoria Saxonum vix elapſo, Carolum in Germaniam expeditio noua exciuit. Plectrudis nouerca cum nepte Sinichilde, vt ſcripſi, Coloniâ à priuigno victore emiſſa, in intimam Alemanniam odium vetus conſiliáque noua detulerat. Vt erat acri ingenio, aulæque artium peritiſſimo, ſimplices gentes in odium & contemptum Caroli ſenſim induxit: *Indignam rem, Pipini fortiſſimi Principis Viduam, exulem & eiectam, ſtipem propemodùm mendicare, dum ſpurius damnatiſque natalibus, ſe vi in aliena bona intruderet, naturâ peſſundatâ, legúmque placitis violatis; ſupereſſe filiam legitimè natam, ad quam hæreditas paterna ſpectaret, (ſimúlque ingerebat Sinichildem, ætatis flore formæque decore commendatam) obſecrabátque per ſuperos omnes, ne miſerabiles fœminas, ipſorum fidei ac fortitudini traditas, venire ſineret in poteſtatem Tyranni, ſanguinem effuſuri innoxium.* Ita ardens mulier, lacrymis, precibus, multiſque largitionibus, Sueuos, magnámque Bauariæ partem à Rheno ad Danubium, tumultu magno excitauit in Carolum. Nec is, quâ fuit celeritate mirabili, cunctandum ratus, bellúmque operiendum in laribus ſuis, magno ſtatim exercitu Rhenum tranſmittit, Sueuóſque adhuc imparatos, & alias ad Danubium gentes, armorum terrore profligat & domat; imò copiis vltra Danubium actis, latè Bauariam quæ cis vltráque amnem protenditur, renitente nullo, Francis adiungit. Inde regreſſus, Plectrude belli face & Sinichilde in poteſtatem ſuam traditis; tam doli muliebris quàm Alemannici roboris victor, ad aliud difficiliúſque bellum ſe comparat: audita tamen inter arma clementia, qua parcitum feminis; & eſt veroſimile cœnobio incluſas, cùm earum vetus Hiſtoria iam non meminerit.

THEODORICVS CALA.

THEODORICVS CALA. XXIII

meminerit. Nouo porrò bello Eudo Aquitanicus petebatur;quod quandoquidem tanti momenti tantíque periculi fuit, non Franciæ modò ſed vniuerſæ Europæ, rem totam fuſius & enucleatius diſſeram.

Saraceni qui, cur in Frãciam venerint.

Reuerſus è Germania Carolus, comperto Eudonem violato fœdere prædabundum irrupiſſe in Franciam, eodem victore exercitu tranſito Ligeri, in Aquitaniam penetrauit. Verùm Eudo, vel metu vel militari prudentiâ, in intima prouinciæ ſuæ recipiens ſe, auerſus à prælio, paſſus eſt populationem agrorum: poſt quam ceu factum vltioni ſatis, Carolus diues præda, & declinatione hoſtis ſuperior, receſſit in Franciam. Eiuſmodi excurſio potius quàm bellum, magnarum difficiliumque rerum cauſa, vt volunt, & materia fuit. Nam ideò ſcribunt è noſtris plerique, ex Hiſpania Saracenos ab Eudone in vindictam iniuriæ euocatos, & numero illo portentoſo quaſi non homines, ſed veſparum examina veniſſe in Franciam ſedes poſituros. Quæ res, haudquaquam mihi veroſimilis, vt à legentibus diſceptetur liquidius, tria potiſſimùm obſeruanda cenſeo; qui fuerint illi Saraceni, in

Anno 622.

Hiſpaniam quomodo exciti, poſtremò quid rei illis cum Eudone fuerit. Saraceni Arabica gens, addicta ſectæ à Mahumete impuro conditæ, tenuibus admodùm paruiſque natalibus, in immenſum Crocodili inſtar excreuerat, quà animo ſuo & fortitudine, quà Romanorum Imperatorum ignauiâ, & Chriſtianorum corruptiſſimis moribus. Ii ſe profeſſi filios Abrahæ, ex Sara legitima coniuge, vnde Saraceni vox orta, lento primùm progreſſu, Arabiæ ſuæ concluſi finibus, vix finitima carpere auſi, deinde inſtar flammæ in obſtantia diu eluctatæ, Palæſtinam totam, proximam Syriam, Ægyptum, & Perſidem, terras ampliſſimas inuaſerunt, totiúſque propemodùm Aſiæ domini, ſæpe ad extrema admota

mota

motâ Conſtantinopoli ; poſteà verſi in Africam, quà Romano parebat imperio ſubiugarūnt,donec vtriuſque maris conſcripti fluctibus, ceu obiectis foſſa & aggere, ab Europa, quæ domanda vna ſupererat, tot victores gentium arcerentur. Tandem ab Africa in Hiſpaniam proximam tranſitus patuit. Res paſſim ab Hiſtoricis pluribus ſcripta, quomodo Roderici Hiſpaniæ Regis libidine, Cauæ Iuliani Comitis filiæ ſtupro illato, anguſto freto tranſmiſſi in Hiſpaniam Saraceni, Duce Tariſfo fortiſſimo & clariſſimo Imperatore, Chriſtianum vberrimúmque regnum, Roderico cæſo, Mahumetis ſorti adſcripſerint ; ſummo Religionis luctu, & ingenti Europæ diſcrimine, quæ admiſiſſet incendium graſſaturum vlterius. Subacta Hiſpania Miramamolini, ita Monarcham ſuum vocant, auſpiciis, poſtea à Præfectis pluribus adminiſtrata, breui tempore in Abderamani regimen venit ; à quo forti quidem, & diſciplinam veterem inſtaurante, ſed immitis ingenij acerbique imperij, Munizius rebellauit, occupauitque Galliam Gothicam, cuius caput Narbo, pluribus Mauris ad ſe traductis. Et huic Munizio Eudo collocauerat filiam, Saracenis aliis pro caſtro & aggere generum oppoſiturus. Atque inde forſan manauit opinio euocatorum ab ipſo Maurorum, (nam promiſcuo nomine Saraceni & Mauri dicti ſunt, à Mauritania prouincia Africæ) ob contractam cum Munizio affinitatem, quæ ſtatim magno vtriuſque damno diſtracta eſt. Et enim Abderomanus ſocij conſortiſque impatiens, in Munizium mouit, & obſeſſum in Ceretania vrbe, eò impulit, vt ne viuus in inimici manus veniret, ſe præcipitem è ſaxo dederit ; mortui truncatum caput, & cum vxore Eudonis filia eximiæ pulchritudinis, in Africam miſſum ; Maurorum Imperatori dona gratiſſima, quà viuum, quà mortuum. Igitur Abderamanus

THEODORICVS CALA

Anno 713.

THEODORICVS CALA. deramanus ſuperbus victoria, illectúſque terræ vbertate, ſtatuit in Europam penetrare vlterius, primúmque Franciam vniuerſam inuadere, ac deinceps in Italiam, aliaſque terras, diſiecta latè flamma, irruere. Eam in rem ingentem copiam militum, tum ex Hiſpania, tum ex Africa contrahit, nouæ coloniæ eiuſdémque vberrimæ iam proxima ſpe, fœminarum gregibus ſimul euocatis, quò victas terras occuparet miles & coleret. Ea origo Saracenicæ expeditionis, ac belli, quo Chriſtianus Orbis, niſi Deus iuuaret propitius concuteretur; non Eudonis proditio fœdúſue initum, quanquam & eo capite tanti mali cauſa dici poſſit, quod ſuo ſanguine in Saraceni thalamum miſſo, tum iram Diuinam flagitio, tum Abderamanum ſocietate noua proritarit.

XXIV *Abderamanus in Franciam venit;* Ergo effunditur Oceani inſtar Abderamanus cum quadringentis hominum millibus, præter mulieres & impedimenta, per Pyrenæi clauſtra, quà Mediterraneo adiacent, in Franciam; primùm quæ Eudonis forent occupaturus; nempe qui multiplici nomine hoſtis; néue vltra promotus auocaretur à tergo turbaretúrue, deinde terrore ex victoria maiore, propagaturus in reliquam Franciam fines: Eudo quo erat animo inundatione tanta haud territus, militum ſelectiſſimum florem incedenti per Arecomicos barbaro ad Arelaten vrbem opponit. Obſidebat eam Saracenus in prærogatiuam belli, támque ardebat expugnandæ cupiditate, quàm ſeruandæ Eudo. Ideò itum in prælium, pugnarúntque acri ac forti animo Vaſcones, victi tamen ac profligati, nouúmque trophæum à victoribus erectum, magnus oſſium cumulus in campo Arelatenſi congeſtus, omni marmore ſaxóque firmius; diúque perſtitit ad calamitatis humanæ luctum atque ludibrium. Tanto euentu illectus Barbarus, vt ſpem omnem

Eudoni

Eudoni abſcinderet, per Arecomicos ſuperiores in Aquitaniam verſus, igne & ferro vaſtatis vrbibus, templíſque dirutis, Garumna tranſito, Burdegalam Aquitaniæ caput, quemadmodum antè Arelaten, toto exercitu expugnat. Quam ſimiliter vt cladi eriperet, inſtauratis viribus animíſque Eudo accelerans, ad prælia ndum aciem dirigit; nec Maurus abnuit tot palmis elatus, eodémque ſucceſſu Chriſtianos magna cæde vincit, iam ſeriò perterrefacta Europâ, & Franciâ fatum Hiſpaniæ pertimeſcente. Hinc capta direptáque Burdegala, vaſtatæ circà prouinciæ, Petrocorij, Lemouicenſes, Santones; iámque per Santones in Franciæ intima iter captum. Carolus eo tempore, primùm Eudonis periculo, dein vna alteráque clade, diſcrimen ſuum admonitus, ſolita celeritate, qua virtute præſtabat in paucis, ex Germania, Neuſtria, Auſtraſia atque Burgundia, gentium robur florémque colligit; pugnandum nunc pro aris & focis; nec priuatæ contentionis aut ambitionis referre ſi vincerent, ſed vitæ omnium & religionis: Simul Eudone in amicitiam & fœdus recepto, conuênit vt is reparato exercitu veſtigia hoſtium premeret, dum ipſe ad ligerim accedentibus ſeſe opponeret. Selectîque ab eo campi ad Turones, in quibus tanti momenti res diſceptaretur; ſiue vt ab amnis tranſitu hoſtem arceret, ſiue vt Martini tutelaris & Præſidiarij Franciæ tum auxilio iuuaretur miles, tum ſpe & fiducia incenderetur. Traiecturus Ligerim tantus exercitus, Turonum vrbe à tergo poſita, in agris proximis caſtra figit. Vaſtatis Pictonibus aduentabant Saracenorum examina, incenſa ad Pictauos baſilica ſancti Hilarij, quæ ſummæ in Francis venerationis, furori maximè barbaris fuerat. Hinc ventum ad Turones, magna vtriuſque gentis expectatione. Quippe inde Maurum, multitudo quæ hoſtem obrueret,

THEODORICVS CALA.

Martelli apparatus.

ret,

—— ret, Hiſpania victa & profligata, gemina pu-
THEODORICVS CALA. gna proſtrati Vaſcones, per tot gentes inuiſtum ferro imperium, inflammabant ſpe propemodùm certâ: Hinc Chriſtianum cauſæ bonitas, Deíque iuuantis auxilium, animi quædam Diuina firmitas atque conſtantia; Caroli Imperatoris fortitudo atque felicitas, quibus ducibus profitebantur inuictos ſeſe, erigebant plurimùm atque incitabant. Quocirca vbi pugnandi facta eſt copia, ſtatímque facta eſt; ambo Imperatores in victoriæ ſpem aciem in-
Anno 726. ſtruunt. Carolus peditem oblongis ſcutis in barbarorum tela protectum, dorſo amni obuerſo, ſuis quemque ordinibus locat; equitem, floremque nobilitatis, in quibus pugnæ vis ſpéſque vincendi, alarum inſtar vtrinque porrigit, cautum admonitúmque, vt quacunque hoſtis irrueret, conuerteret frontem, tegerétque à lateribus peditem, ne immenſo numero obrueretur. Poſtea ipſe adequitans ordines, præter os armis fulgentibus tectus, porrecta facie, præſagiſque victoriæ oculis,
Martelli militaru oratio, hortabatur ſuos: *In deteſtabilem gentem, cui fas nihil foret ac religioſum, expedirent arma & animos, ſi dimicare pro patria honeſtiſſimum ſit, hoc eſt pro laribus, pro liberis, chariſſimiſque nominibus; quid pro aris, pro religione, pro vindicando ſummi Dei cultu, pro exſcindenda exitiabili lue. Affirmabat preterea eò loci ductos, vt niſi vincerent, ex neceſſitate occumbendum foret; mediis inter Ligeris vortices & abiectos hoſtes, vel in veſtigio pereundum, vel petendam ſalutem à victoria; nam à fuga nullum ſubſidium, quam amnis interciperet, negarétque vrbs victori vni ſeſe commiſſura. Quanquam nec à morte expetendum premium fortitudinis, quos iam ipſa victoria complecteretur. Quid enim ab incondita turba metuendum tantoperè? Ipſos ſibi hoſtes damno futuros pre numero, in prælium magno tumultu nullo ordine*

dine ruere, primi ſi repellantur, miſceri cęteros turbarique, ac loco motos atque diſiectos, vnius fugę meminiſſe. Videant Mauri ſibi rem cum Hiſpanis non eſſe, quos voluptatibus marcidos & Marti inuiſos, magno tamen negotio profligaſſent: at Francos tantis bellis tantis victoriis de fortiſſimis gentibus celebres, ab viliſſima Saracenorum fęce vinci non poſſe. Irent modò, non parcerent ferro, raperent tot gentium opulentiſſimam prędam, meminerintque ſe vallum & aggerem pro Chriſtiano orbe obiectos. Nihil metuerent, quos Dei cauſa & patrocinium, quos Martinus è baſilica proxima tueretur, adeſſe cœlites qui ſatellites orci profligarent, ſatis ſibi fore, ſi vnus vnum, ęmulus ęmulum aggrederetur atque deiiceret, prouiſum ne hoſtes iuuaret numerus: ſibi ſingulos totique Europę imperatores fore, ſi vincerent. THEODORICVS CALA.

XXV. *Abderamani oratio.* Contra Abderamanus clariſſimos quoſque compellabat; *Meminiſſent hanc diem felicitatis ſuę coronidem fore: hanc vnam ſupereſſe pugnam, quam ſi profligarent, terras vberrimas, tranquillum otium, intemeratam ſalutem, pro periculis, bellis, & Sabuletis Africę vſurpanda, iam extremum ſpiritum agere Franciam, fruſtra in Mauricam vim vt in morbum luctari, quę deplorata ſit atque depoſita. Nam quid Hiſpaniam tot tantiſque prąliis domuiſſent; quid Vaſcones Francię florem geminata acie cecidiſſent; quid tanta multitudine prorupiſſent è ſedibus, ſi ab exercitu tumultuario tam impari numero vincerentur? Pudere quod pugnaturi ſint decem in vnum, nec honeſtiſſimam fore victoriam, quam debere numero victor poſſet; ſed ſperare ſe vt nequaquam cuncti dimicarent, primique ſpectantibus aliis palmam conficerent. Irent igitur, leui hoc pręlio, opes immenſas, voluptates magnas, immortalem gloriam comparatum.* His ſtimulis vtrinque

THEODORICVS CALA.

Pugna qua Saraceni victi.

que accenſi exercitus, magno impetu maioribúſque animis proruunt. Quis pugnæ ordo, quæ ſeries, non prodit Scriptorum incuria: liquet ad victoriam magno momento Eudonem fuiſſe; quippe dum feruebat pugnæ atrocitas, ancipiti etiamnum victoriâ; Eudo cum copiis in Saracenorum caſtra irrupit, vti pactum erat cum Carolo, miſeráque turba mulierum atque infantium diſiecta, eiulatu maiori quàm clade, nuntio ad Saracenos pugnantes delato, tum primùm tumultus; dein acceſſu mulierum tanto in luctu trepidatio ordinúmque confuſio; poſtremò Eudone à tergo cædente, & Carolo vehemētiùs pugnam inſtaurante, in præcipitē fugam Mauri effuſi ſunt; tāto terrore, vt maxima pars turbâ præfocati, mutuóque eliſi, à fuga mortem plurimùm hauſerint, cui ſalutē plurimum cōmēdabant. Ipſe Abderamanus hoc teli genere incruentus cecidit, reperto in ſtipata fugientiū turba cadauere, tam abſque vulnere quàm abſque ſpiritu. Cæſa Barbarorum trecenta; ſeptuaginta quinque millia; quaſi dixeris non ad pugnam itum, ſed ad cædem: etſi pugnatum eſt, & quidem acriter, deſideratis Carolianis mille quingentis, in quibus nobilitatis flos & audaciſſimus quiſque, adeò palmæ fructus ſanguine carpitur, ærumniſque gloria emitur. Haud dubiè Francorum multi præclara facinora ediderunt, quæ negligentia temporum ſilentio texit; ſanè de Carolo colligere eſt quanta in ea pugna præſtiterit, quantúmque barbari cruoris fuderit, ex vno Martelli agnomine, quod tunc illi aſſenſus militum tribuit, ob admirationem virtutis; magno Imperatore cæde multiplici hoſtem tundente. Et verò magni momenti, quanti vix vlla, victoria fuit, non modò cæſorum numero, ſed etiam fama & gloria; iis victis, quos hactenus nulla fregerat clades, quóſque erat opinio poſt Hiſpanos Vaſconéſque domitos,

vinci

vinci non poſſe ; præterquàm quod ſi viciſſent, in præcipiti foret reſpublica Chriſtiana, nullo tunc Rege aut populo, qui ruent. in impetum ſiſteret, & inundanti Oceano clauſtra opponeret ; vt Europæ Francia propugnaculum fuerit, ſuóque ſanguine ſtabiliuerit religionem, Luitprandi ambitione concuſſam, & Leonis Iconoclaſti furore diuexatam & dilaniatam. Tanta laus tamen ſuo næuo non caruit ; Carolum arguentibus multis, quod in belli tum apparatu tum præmio, bona Eccleſiæ in profanos vſus inſumpſerit. Nam & Eucherium Aurelianenſem Epiſcopum, virum ſanctum, cùm armatus Turones peteret, eiectum vrbe, multauit exilio ; quia ſibi ſacerdotum bona vſurpanti obſtitiſſet validius : idémque iam victor, multis nobilibus qui præclarè in prælio ſe geſſiſſent, Decimas aliquot, quæ in facultatibus Eccleſiæ cenſentur, largè conceſſit, eáſque feudis inſeri voluit, in monumentum imò & mercedem factorum ſumptuum, fuſique ſanguinis. Quanquam & huic plagæ adhibetur curatio; Decimis, vt volunt, eam in rem attributis, ex conſenſu eorum ad quos maximè attinebat ; (& id totum de Decimis valdè dubium eſt) & impenſis magnam partem Eccleſiaſticorum bonis in bellum, quod ſacrum & religioſum foret, atque in hoſtes qui ſacra maximè Deíque cultum perditum irent, ni quocunque modo perderentur.

THEODORICVS CALA.

XXVI.

Gregorij ad Martellum legatio.

Ab hac victoria celeberrimus Carolus, Theodorico Rege ex memoria hominum propemodùm expuncto, nondum auſus Regis titulum cuius poteſtatem in ſe tranſtulerat vſurpare, Princeps Franciæ ſeu Francorum appellari voluit ; proximo ad regnum gradu, in quod mox ipſe liberíve eius conſcenderent. Fauit & nouo titulo vſurpando Gregorij II. ſummi Pontificis ſolemnis ad Carolum circa id tempus legatio ; qua vix

THEODORICVS CALA.

ſanctiſſimus impiiſſimi Principis Leonis Iſauri Conſtantinopolitani Imperatoris minas & furorem amoliturus ab Italia, ad Martellum vt ad ſacram anchoram confugiebat; quem vnum ab Saracenica laurea, famâ & virtute, tantâ mole dignum arbitrabatur. Fuitque legatio perhonorifica, mittente Pontifice, præter eximia munera „claues ſepulchri ſancti Petri, eiuſdemque vincula religioſo cultu veneranda (quæ nulli Principum hactenus miſſa) quaſi tutelam Apoſtoli Principis ſanctiſſimæque Eccleſiæ pietati ac fortitudini Caroli hoc ſigno traderet. Rogatum inſuper, vt ſi Leo pro nefaria lue bellum inferret Italiæ, Carolus in ipſam Italiam ſe conferret, propugnaturus Eccleſiam Dei;& in præmium Conſul Romanus atque Patricius,iuxta Clodouæum, non ab Imperatore, ſed à Pontifice diceretur. Admiſſa legatio honore ſummo & celebritate mirifica; miſſique Legati Romam à Carolo, Grimo Corbeienſis Abbas, & Sigebertus ſancti Dionyſij recluſus, qui Pontifici gratias agerent,& ad nutum eius de Leone ab Italia repellendo fœdus ſancirent. Nec irrita fuit Gregorij cura; nempe vbi innotuit commiſſam Carolo pacem Italiæ,Leo tanti viri metu arma continuit; Gregorio liberè tetrum virus luemque hæreticam oppugnante: vt bis ſeruata Eccleſia, ab Iconomachis & Saracenis, in Martelli beneficiis ſit. Hac perfunctus gloria Carolus, ne pacis otium, quod fuit perbreue,elaberetur inane, regnum luſtrauit, Burgundiam præſertim; cuius fines Leudibus ſuis; (hoc eſt clientibus, qui ab ipſo tenerent prædia, ſub lege fidei, præſtandique in re militari obſequij) tuendos attribuit; Lugdunum præcipuè vrbem ſitu validam; geminóque amne clariſſimam, ſeu oſtium regni iis commiſit,quorum fidei maximè crederet. Tum deinde Eudone Aquitaniæ Duce demortuo, ad res magnas turbaſque

Aquitania domita

turbaſque belli nouas ſe accinxit. Nimirum viro Franciæ gloriæ cupidiſſimo, diu Aquitania ab Eudone rapta concitabat bilem & dolorem; tot tantaſque prouincias quaſi membra auulſa à capite, ſuum in corpus reſtitui, mirificum in modum ardebat, quodque Eudo dum viueret, tum virtute ſua, tum Saracenorum expeditione arcuerat; id eo mortuo victiſque Saracenis poſſe iam perfici arbitrabatur. Quare vocatis in conſultationem Proceribus; oſtensóque, bellum & honeſtum fore, quo repeterentur ſua per vim rapta; & facile, quod repellerent Eudonis liberi, adoleſcentes & plures; ideò inexperti & diſcordes; conſenſu omnium bellum indicitur. Nec ſegnius quàm conſultum erat progreſſus, ductis vltra Ligerim copiis, in Aquitaniam properat. Supererant Eudoni tres filij, Aznar, Hunnoldus, & Gaiferus, imperij facilius quàm virtutis heredes: ij ſeu confirmata nondum potentia, ſiue hoſtis nomine famáque territi, nullo negotio à paternis ſedibus pulſi, in proximas terras confugerunt; Aznar quidem vltra Pyrenæos, in Hiſpaniæ partem quæ Vaſconiæ contermina foret; in qua pari felicitate ac fortitudine, dimicans in Saracenos, pluribus oppidis captis, Aragoniæ regnum, quod multis ſeculis in poſteris ſtetit, Regum caput, condidit, fratres ſorte impari in Septimaniam ſe recipiunt, ſpe Aquitaniæ recuperandæ, ingentium quidem cauſæ malorum, ſed nullo præterquam calamitatum, vitæque priuatæ quam horrebant tantoperè lucro: adeò fratrum fata diuerſa ſunt, inſtauranturque ſæpius Remus & Romulus. Eiectis æmulis, Burdegalam gentium caput, Blauiúmque munitiſſimum caſtrum occupat Carolus; cæteris vrbibus vltrò in poteſtatem victoris concedentibus, & vnius imperium trium tyrannidi anteferentibus. Inde pace parta, finibuſque regni pro-

THEODORICVS CALA.

THEODORICVS CALA. *Friſia ſubacta* pagatis, ad domandos Friſios adiicit animum. Ii, Ratbodo pertinaciter in idolorum cultu demortuo, nouo Duce eodémque inſtigante Popone, tum qui ex ſuis Chriſtiana ſacra ſuſcepiſſent diuexabant atrociter, tum in Carolum Francicúmque nomen rebellabant. Quocirca vindicaturus Diuinas humanáſque iniurias Carolus, quod maritimo ſitu præſidentes, permunitis terreſtribus viis, aditus intercluſiſſent propemodùm; ſtatuit, quod Germanicus olim tentauerat, expedita claſſe in hoſtes medios bellum inferre. Ergo nauibus quàm celeriter apparatis, impoſitóque exercitu, Amiſtrachiam & Auſtrachiam Friſiorum inſulas penetrat, armíſque inuadit; ſtupentibus Friſiis in ipſa gentis penetralia & propugnacula hoſtem inuectum. Burdone fluuio (is haud dubiè Amiſia eſt) in intimam Friſiam progreſſus, Popone duce occurrentibus Friſiis, dimicat prælio, terreſtri an nauali incertum; quo Popo cæditur, & magna ſtrage funduntur Barbari: hinc facta exſcenſione iugum victis impoſitum, direpta & euerſa idolorum fana, & Bonifacio ſanctiſſimo viro propagandæ fidei apertus aditus.

XXVII. *Aquitani Franciam inuadunt.* Sed dum procul in expeditione verſatur Carolus, ecce improuiſum grauiſſimúmque malum Franciam obruit. In Burgundiam maximè effuſa calamitas, cuius origo iſta & progreſſus. Eudonis duo quos dixi filij, Hunnoldus & Gaiferus, in Narbonenſi Gallia hæſerant, in ſpem nouarum rerum ſi qua affulgeret; eam igitur affulſiſſe rati; dum abeſſet longiùs Carolus, difficili bello implicitus, amicorum ſuiſque opibus numeroſum exercitum legunt, ex Vaſconibus, Mauris, Hiſpanis; iis maximè qui ex Bætica, pellentibus Saracenis, in eas terras profugerant (vnde ab Aimoino conflatus ex Vandalis hic miles ſcribitur) rúmorémque omnem & metum celeritate occupantes & malo, vt viſi potius

quàm

quàm auditi, in Franciæ partem quæ Rhodano adiacet, & ea Burgundia erat, impetum faciunt. Non ætati, non ſexui, non religioni parcitur; promiſcuus furor ferro & ignibus graſſatur impunè;tempeſtatem dicas quæ pro ſemente & frugibus,mortales omnes ipſaque vrbiũ ſaxa perdat & conterat. Ad ripam Rhodani amne aduerſo lues hæc progreſſa, vaſtati agri,vrbeſque Lugdunum capta: illibata Viennâ ſeu fortitudine ſeu felicitate: tum ad ripas Araris deductus furor;oppidíſque haud paucis ad mitiſſimum amnem direptis, flexâ ad dextram viâ petiti Senones; & ipſi futuri tanti incendij præda & pabulum; niſi ipſorum Epiſcopus, Ebbo nomine (digno ſanè cuius faſti meminerint) ſuſcepto munere Ducis fortiſſimi non Paſtoris modò,ſuas oues defendiſſet à Lupis. Quippe ciues ad propugnationem vrbis dictis factíſque erigens;primùm cæco fulmini molem oppoſuit; dein hoſte telorum omni ac machinarum genere muros appetente, maiori animo vi repulſa quàm intendebatur, ſuam vrbem à furore texit; poſtremò in defeſſos & ſaucios eruptione opportuna; nempe Diuina ope tum incitante tum adiuuante, tantam ſtragem eorum edidit,ut caſtris amiſſis,& profligata ſpe potiundæ vrbis, abſceſſerint;inſequente Ebbone ad limitem agri Senonenſis, abeuntes properantiùs quàm veniſſent. Eiuſmodi Præſulis ſuorúmque ciuium facinus, tum Franciam reliquam à graſſatoribus liberam fecit, tum ſpatium Carolo ad eos delendos ſarciendámque iniuriam dedit. Nam extemplò è Friſiis traducto pet Auſtraſiam exercitu, iam attritos Senonenſi clade hoſtes aggreſſus, eos Arelatum vſque Burgundiâ expulit; recepitque Lugdunum, in quam prædam captiuóſque congeſſerant; tùm Præfectis atque Iudicibus, qui cicatricem obducerent vulneri, conſtitutis, reuertit in Franciam. Nec in

THEODORICVS CALA.

A Martello pelluntur.

THEO. DORICVS CALA. Septimaniam penetrauit vlterius, tanti mali fontem & caput; ſeu ſtudio expeditionis Saxonicæ, ſeu Hydram veritus populoſiſſimæ gentis; quæ repellenda foret non irritanda; ſeu errore, ac peccato politico, quo nemo mortalium prorſus expers. Ita miles ab vltima Francia ad Saxones ductus, qui pridem Carolo impietate atque audacia odioſi erant & perinfenſi: tranſmiſſus Rhenus ad oſtium Lippiæ, (& digna admiratione celeritas,quâ Carolus viſus antequàm præuiſus terras tam diſſitas, diligentiâ mirâ coniungebat) & quâ terrore quâ armis, ferociſſima gens æquè ac Friſij, tum humanum iugum perſoluto tributo paſſa eſt, tum Diuino ſe præbuit,coacta Chriſti præcones admittere, qui vel inuitam ſeruarent.

XXVIII. *Saraceni rurſus Franciam inuadunt.* Inde ampla belli moles ſurrexit in Carolum. Architecti Eudonis liberi cum Mauricio Comite Maſſilienſi; illi veteri indignatione, & dolore Aquitaniæ raptæ; hic inuidiâ, & vicini præpotentis metu. Communibus ergo ſtudiis Ancupam nouum Hiſpaniæ Præfectum, promouendæ ſuperſtitionis impiæ iuxta ac gloriæ cupidiſſimum,per legatos clam adeunt: primùm inuſtam celeberrimæ genti clade Turonica ignominiam abs ſe amouent & amicè lugent, dein vltionis cupiditatem incendunt, ſe in eam rem ſuámque operam pollicentur,nihil opus eſſe tanto militum numero, fortiſſimos admodùm deligendos, iis committendas vrbes quæ occuparentur; ita fractum iri Francorum impetum,paruóque diſcrimine promotum iri rem Saracenicam. Inuadendam primùm Aucnionem vrbem ad Rhodanum, quæ Narbonem aliáſque Septimaniæ vrbes propugnaret & tegeret; tenendam eam firmo præſidio; tum vlterius Viennam & Lugdunum à victoribus poſſe obtineri. Hæc Maurum iam vltrò ruentem in noua conſilia impulerunt; delectu

clàm

clàm habito, ex pacto & proditione Mauritij Comitis, Auenionem inſidiis capit (ea tunc accenſebatur Burgundiæ regno) ſtatimque flore militum munimentiſque firmiſſimis inſtruit, & in propugnaculum validiſſimum erigit. Eſt Auenio antiqua vrbs admodùm, à Strabone, Auenio Cauarum, à Ptolomæo Auenionum Colonia dicta, ad læuam Rhodani nobiliſſimi amnis poſita, inter agros feraciſſimos, miti cœlo & ſerenitate mirabili, ditata vbertate lætiſſimâ frugum; eadem æqua ſoli planitie nullo circà colle intumeſcens (præter rupem ipſo murorum pomœrio iunctam) Sulgæque fluuioli influxu facili, vt ad erigendas turres & munimenta, & excipiendis in foſſas aquis, ſitu eſt commodo, ita ad retundendos impugnantium impetus firmo & valido. Carolus in re tam ſubita, nequaquam animum abiiciens; tametſi doleret tum captam vrbem, tum occultam ſibi hoſtiū mentem, intercepturus incendium, Childebrandum, ſeu vterinum Fratrem, ſeu Patruelem, cum Ducum flore confeſtim præmittit, qui obſiderent Auenionem, & iam proximæ expugnationi præluderent. Mox ipſe cum vniuerſis copiis ad vrbem aduolat. Eius obtinendæ duæ viæ erant; lenta obſidio, vel inferenda vis; inde periculi minus, plus temporis; hinc breue tempus, periculum ingens. Ideò Carolus, cui iactura temporis grauiſſima, omnium impenſa gloriæ periculi magnitudine, omiſſa obſidione, apertæ expugnationi intendit. Scalas, machinas, omniáque telorum genera apparari curat, moxque admoueri, quibus propugnantium animum & pertinaciam frangeret. Nec illi ſegnius, Maurorum flos, & iuſto pro amplitudine murorum numero, repellendi hoſtis munera obeunt. Nullum ſpatium ne nocturni temporis quidem, ab tentamentis Ducum inane. Hinc admotæ ad muros ſcalæ, iniectæ foſſis crates & plutei,

THEODORICVS CALA.

Auenionem occupat.

Sorgue.

Quam Martellus recipit.

THEODORICVS CALA. vibratus ad propugnacula aries ; erectæ è ſuperiore loco machinæ, ſaxorum imber è baliſtis effuſus, ipſiſque arrepentium manibus pinnæ detractæ: Inde haſtis & contis fortiſſimus quiſque præceps actus, iniectæ ardentes faces in machinas, contritæ ipſæ lapidum grandine ; fractum os arietis aut molli lanâ eluſus impetus; deiecti plutei cratéſque obrutæ ; prouolutæ cum pernicie ſcandentium ſcalæ ; quique erat foris ardor vt vincerent, idem erat intus ne vincerent. Tandem Carolus moræ impatiens, indictâ copiis omnibus oppugnatione, conceſſa militi vrbis præda, omni ex parte admotis machinis, inter ignes teláque hoſtium, vrbem capit. Imperterriti Franci muros ſcandunt, Saracenos proturbant, inſtant recedentibus ; ac tametſi Mauri pertinaciter dimicabant, & in viarum capitibus obuertebant ora gladioſque ; is tamen impetus vincentium fuit, vt vbique victi & proſtrati, vicis inundantibus ſanguine, cladem pertinaciâ auxerint, ſuiſque cadaueribus trophæa erexerint. Hinc prædabundus miles omnia rapere, ſæuire ignis in ædificia ; nihilque omitti quo polluta vrbs impuriſſimæ gentis contagio, cruore tota & purgata igne, luſtraretur.

XXIX. Carolus Auenione receptâ, ne Victoria hæreret in limine, ſtatuit in ipſas Saracenorum terras inuadere, gentémque perfidam è tota Francia eliminatam, ſuis Pyrenæorum clauſtris includere. Quocirca dato ad inſtaurandam vrbem & curandum militem ſpatio, ſubſidiiſque euocatis è Francia, tranſito Rhodano, in ipſa ferarum latibula exercitum agit. Occitania inferior, Gothici dudum appendix imperij, obtinebatur à Mauris ; eorum vrbs primaria, magnique vel Roma orbis Dominæ nominis, Narbo, ſitu & munimentis validiſſima, & propè inexpugnabilis cenſebatur. Saraceni ſubita irruptione Francorum oppreſſi

Martellus Narbonen obſidet.

preſſi & territi, & ab exercitu imparati, in munitas vrbes, Narbonem præcipuè, indefenſis agris, ſeſe coniiciunt, ſummáque cura ad propugnationem facilem inſtruunt. Nec ſegniùs Carolus Narbonem, quando in ea verſabatur cardo, vnáque erat momentum victoriæ, oppugnandam ſuſcipit; Auenionis euentu, certus ſuarum virium atque hoſtilium. Verùm longè difficilior expugnatio ceſſit. Nam & vrbs paludoſo in ſolo, ſtagnantibus circum vndique aquis, muríſque tecta firmiſſimis, amoliebatur obſidentium opera ſoli mollitie, eadémque munitionum nexu repellebat; & præſidiarius miles ex optimo quoque delibatus, ciuíſque omnis Mahumetica lue imbutus, iam non captam vrbem & alienam, ſed patriam, liberos, opes, & fana, ſpe nullâ clementiæ propugnabant: ſeque vrbe incluſerat Præfectus Regius Athimus, militarium rerum apprimè gnarus, cum delecto ex Hiſpania milite, mirificè erectis ad repellendos hoſtes omnium animis. Inde ad opera conuerſus Carolus, metari caſtra circum vrbem inſtituit, eam vallo quaſi indagine lentâ præcingere, obſeptíſque aditibus, fame & longæua tabe opprimere. Nec modò ſociis ad ferendam opem viæ intercluſæ, ſed & obſeſſis eruptiones exitúſque omnes prohibiti, lata foſſa firmiſſimóque vallo circumductis; ne ad mortem niſi per noua mortis genera properarent. Præcipuè ſuper amnem Atacem ſiue Adicem, qui ciuitatem interfluit, laboratum in cancellis clauſtríſque ponendis; palis in ipſo alueo altè defixis, & in modum arietis prominentibus, ad nauigiorum ſpem audaciámque natantium abrumpendam. Dum hæc agebantur, munimentíſque perfectis miles incluſus ſibi iam oneri eſſet; Præfecti Hiſpaniæ, ne cum vrbe fortiſſimóque præſidio periret gentis ſuę prouincia; cōtractis ſummo ſtudio copiis, haud paruo vt res poſcebat nu-

THEODORICVS CALA.

tionibus ipſis obtruncaſſent, iam non ariete, non ſcalis, non machinis opus, vt ad hoſtem accedant, patere ipſum, ſub ictu eſſe, ſub gladio; poſſe vno eodemque gradu accedi & vinci. Simul primus ipſe in hoſtem irruit. Atrox haud dubiè pugna, dubiuſque euentus; donec Amorrus Saracenorum Dux, fortiter dimicans interfectus (nec quomodo ſcribitur) ſuorum animos debilitauit ac fregit; tanti Imperator in alterutram lancem momenti eſt; hac commotos cæde iámque titubantes vrgere Franci audacius, mouere gradu, impellere, deiicere, & mox in fugam dare præcipites; deproperante Victoria, poſtquam ſemel ad greſſum ſe mouit. Fuga Saracenis pernicioſior pugnâ; nam dum ſalutis ſpe in ſtagna proxima ſtrata nauigiis, quibus aduecti erant, promiſcua turba congerunt ſeſe; pars in aquas præceps, pondere armorum, vndarúmque vorticibus, merſa eſt; pars à victoribus nauigia occupantibus aut à littore iaculantibus cæſa; terrâ & mari latiſſimè ſtratis cæſorum ſpoliis & cadaueribus; gemino Elemento ad gloriam Caroli contendente. Qui ſtatim militem opulentum præda reduxit Narbonem; non minori laude quàm Nero ille Romanus decurſa Italia victum Aſdrubalem repræſentans Annibali: ſanè Athimus auditâ clade, mari effugit; moxque Carolus expugnata vrbe, ferro & flammis captam diripuit; Romanorum Gothorumque delicias. Ac mox alias eodem victoriæ greſſu occupatas vrbes, Agatam, Biterras, & Nemauſum, Gothici antè imperij, tunc Saracenici, ſimiliter vaſtatas, muríſque vt veſtibus ſpoliatas, iniectis ignibus ardere iuſſit; ſeu veneficas, colluuie ſcelerum inquinatas. Poſtea victor, ingenti præda, maioríque famâ, in Franciam intimam reduxit militem.

THEODORICVS CALA. Anno 733. *Narbonem capit.*

N c tot tantíſque cladibus numeroſiſſimæ gentis peruicacia fracta eſt: mox tertiùm ir- XXX.

THEO-DORICVS CALA. rumpit in Franciam ſua primùm petita Gallia, hoc eſt Narbonenſis, peruio ab Hiſpania tranſitu; dein Arelas capta & vaſtata; vnde accitu Mauricij Maſſilienſis effuſa in Prouinciam Phocenſem procella, & icto cum Mauricio fœdere, ad Varum ab extremis Gadibus Mediterraneum mare inuaſum. Excreſcentem Hydram reſecaret vt ſemel Carolus, præter militem magnis delectibus euocatum, Luitprandum Longobardorum Regem honorifica legatione ad ſocietatem belli inuitat; quē vt maximè demereretur, Pipinum filium ſub initia plenæ pubertatis ad Regem mittit, vt Chriſtiano more iis temporibus vſurpato, primus adoleſcentis crimen attonderet, (quod vel pueritiæ depoſitio erat, vel quædam ad Diuinum cultum inauguratio) eumque nouo quodam modo ad religionem ſpiritu gigneret. Idque celebritate magna perfectum; tam grato animo Luitprandi, vt is ipſe cum exercitu (quod à Paulo Diacono tunc ſcribente traditur) ab Italia in Franciam ſocia arma iuncturus venerit. Iam Childebrandum Auenionem præmiſerat Carolus, qui Maurorum impetus coërceret; ipſe poſtea cum Longobardo inſequitur, exciſurus tandem Saracenicam luem è Francia. Fuítque expeditio nominis & famæ, haud vllius periculi vel laboris; quippe vel exercitus vel Imperatoris terrore, nullâ editâ pugnâ dilapſi ſunt; atque Mauricius tantæ perfidiæ reus & conſcius, relictâ Maſſiliâ, ſe abdidit in maritimum locum, excelſis rupibus auiáque ſolitudine ignotum potius quàm ſecurum: Maurus iterum Narbonenſi expulſus, & Pyrenæis ſuis incluſus. Ita victor Carolus Pariſios rediit, poſt domitam impietatis excetram, totámque Europam à grauiſſimo iugo vindicatam.

Saracenorũ tertia irruptio.

HISTO

HISTORIÆ FRANCICÆ,

LIBER QVARTVS.

ERAT in gloriæ ac poteſtatis apice Carolus, cùm nouæ in Italia turbæ poteſtati ſin minus, gloriæ ſaltem quidpiam detraxerunt. Traſimundus Spoletanus Dux Luitprando Longobardorum Regi vectigalis, ab eo defecerat, ac Romam in Gregorij III. Pontificis tutelam vt in aſylum confugerat. Hinc Pontificem inter & Longobardum, primùm offenſio, mox bellum graue: Longobardo Spoletum inuadente, ac minante Romæ ni dederetur ſibi Traſimundus; Traſimundo contrà ope Pontificis populique Romani, vim illatam ſtrenuè repellente. Ex hac flamma natum incendium, quod Romanis Pontificibus ærumnas plurimas, Longobardis tandem regni perniciem extremúmque exitium peperit. Igitur Luitprandus viribus pollens & auctoritate, inſtigante Leone Imperatore, qui cupidiſſimè Romanam Eccleſiam perditam vellet, in ipſum Pontificem

THEO DO-RICVS CALA.

I.

Gregorius Martellum implorat.

Anno 739.

THEODORICVS CALA. Pontificem Romanámque ſedem arma commouit; ac ſtatim poſt occupata Pontificiæ ditionis quatuor oppida,& direptam ſancti Petri Baſilicam, cui vel Ariani pepercerant, vrbem obſedit,agebátque ad extrema,niſi Traſimundus cum exercitu Spoletum conuerſus, auocaſſet Regem. Scio pleroſque magni meriti Auctores ſcribere, & in ea primùm ſui ſententia,Martelli auctoritate obſidionem ſolutam. Sed præterquàm quod eius rei veteres nulli meminerunt, ſanè ex iis malis quæ Luitprandus liberatâ Româ Pontifici intulit, colligi poteſt, nequaquam à Martello collatum id beneficium, quod ſtatim in malefactum deſciuit;& fuiſſe opus infirmitatis non clementiæ, alienæ vel ſuæ. Sanè ad Carolum inſtituta eſt legatio,eodem modo quo à Gregorio II. obita fuerat; imò additæ Pontificiæ literæ, magni doloris & miſeriæ indices. *Iis* *Gregorij literæ.* *Dominum excellentiſſimum filium Carolum Subregulum (ita enim compellat) ad ferendam Eccleſiæ opem impensè precatur; eiuſdem Eccleſiæ anguſtias & calamitates ingenti animi ſenſu deplorat. Queritur, quod filij quorum intereſt maximè ſaluam eſſe matrem, laboranti nullum auxilium,nullas ſuppetias ferant; monet ne Regis Longobardi falſis prætextibus moueatur, ideò Duces Beneuentanum & Spoletanum bello peti tam atroci, quod nolint Romanam Eccleſiam armis laceſſere: Potentem quidem Apoſtolorum Principem ad propulſanda hoſtium tela,ſuáſque ædes ab calamitate omni vindicandas; ſed experiri Deum, quæ fidelium mens,quive animus ſit,& in benefactis mortalium amare & quærere quod rependat. Poſtremò eundem Carolum bis Chriſtianiſſimum appellatum, incenſis verbis adiurat, per Deum viuum, & ipſas ſacratiſſimas claues, iam auxilij opiſque indigas, ne Longobardi amicitiam Eccleſiæ bono anteponat,ſed celeriter aduolet*

uolet ad præſtandam opem;aperiatque iacta-te diutius Petri naui tutum portum atque perfugium. Hæc apud Carolum cuius fuerint ponderis haud ſatis liquet : Sanè vt coniicere eſt eum pro Pontifice apud Longobardum deprecatum amicè,ita certò conſtat nihil armis tentaſſe, ſiue grauiſſimo ac diuturno bello perfunctus , potius duxerit , ſuos pace & otio recreare , quàm implicare nouo Marte atque ancipiti , ſiue fœdere , amicitiâ , ſummiſque beneficiis Luitprando obnoxius , ingrati animi notam effugerit,ſeu demùm lenta ac decocta nondum conſilia mors occupauerit. Nam & Gregorius Pontifex proximo anno ſuo fato raptus eſt, Zacharia ſucceſſore manſuetudine morum atque ingenij impetrante pacem à Luitprando, Caroli fortaſſe quà timore , quà monitis. Et ipſe Carolus ætatis anno quinquageſimo quinto , regni in Reges vſurpati viceſimo quinto,tabe ex febri contracta, vitam clauſit, multis aduerſis felicem & inclytam ; pace tot inter bella & tumultus partâ ; dignus quo Francia Græciæ atque Italiæ ſe componat, ita ſumma ex paruis, & in patriæ ſalutem non perniciem geſta plurima ſunt. Vnum tamen Martello defuit, quæ Alexandri Cæſariſque felicitas , nempe Scriptor qui præclarè geſta poſteris traderet, niſi & ipſi poſteri, liberi & nepos , Martello pro ſcriptore ſint, & panegyricus ſuprà omnem laudem. Sepultus eſt in baſilica Dionyſiana , Regum Mauſolæo , vt iaceret inter Reges,qui ſedere noluerat. Poſt obitum fama tanti viri & exiſtimatio læſa eſt , quibuſdam ſomniis de æterno eius exitio increbeſcentibus, quæ per ſe futilia,& à Baronio falſi comperta, vt mera ſomnia, & vigilantium mendacia, reiicienda ſunt. Fortaſſe hæc opinio & in pœnam fuit Martelli gloriæ,qui res ſacras paruo delectu in profanos vſus impendiſſet, & Eccleſiaſticas immunitates violaſſet

THEODORICVS CALA.

Martelli mors.

THEO-DORICVS CALA. laſſet audacius : Quanquam & aliunde hanc iacturam ſarciuerit, Chriſtianæ fidei apud Germanos zelo & ſtudio, adeò vt illi Gregorius III. gratias egerit, quod ſua cura, auctoritate & opera, ſanctus Bonifacius centum hominum millia ab idolorum cultu auerterit : prærogatiuâ nobili Principum, vt in aliena tum bona tum mala influant, nec tantùm ex ſuis quantùm ex ſubditorum moribus cenſeantur. CHILDERICVS III. REX. Paulò ante Rex Theodoricus obierat, eucto in ſolium Childerico III. Theodorici filio aut agnato, quippe hæc incerta admodùm ; nec Childerici præter exautorationem vlla memoria, indignantibus faſtis ea nomina adſcribere, quæ vmbratica & in inania nihil veræ & ſolidæ laudis retegerent.

II. *Martelli quatuor filij.* Carolus tanta facinora præclarâ ſobole cumulabat. Quatuor illi ſuperſtites filij, Carolomannus, Pipinus, Gripho, & Ægidius. Ii ſiue natalibus impares, ſiue indole, aut paterno affectu, hæreditatem ipſius haud æquè ſortiti ſunt. Quippe Carolus poſtremis tabulis, maximo natu Carolomanno regnum Auſtraſiæ gentéſque vltra Rhenum commiſerat ; Anno 741. ſiue honoris causâ, quaſi auitum à Pipino regnum primùm genito traderet ; ſiue ex prudentia delectúque iuſto, ob Carolomanni ferociorem indolem, quæ feroces itidem gentes pronaſque ad rebellandum, duriuſculè regeret, fortitérque ſubiiceret. Idem Pipino mitiori natura Neuſtrios & reliquam Franciam faciliores populos regendos attribuit, minorem licet in maiorem partem admittens, quà teneritudine affectus, erat enim Pipinus patri chariſſimus ; quâ vaticinante quodammodo futuram magnitudinem animo, & amplitudinem regiam in adoleſcentis dotibus præſagiente. Duo ſupererant liberi, ex alia coniuge ſuſcepti, Sunahilde nimirum Odilonis Bauariæ Ducis ex fratre nepte, Griſo

fo & Ægidius : quorum Ægidius iam viuo patre, vt erat indolis ad ſolitudinem natæ & à tumultu rerum alienæ,ſacris curis addictus, Rothomagenſibus infulis fuerat annexus, Grifo propter morum aſperitatem,& immodicam ambitionem, in nullam partem hæreditatis admiſſus, iubebatur eam ſortem accipere, quam conſtitueret beneuolentia fratrum, patre detrahente ambitioni materiam, ac iuueni dominandi cupido obſequium imperante, ex fraterna beneficentia tutius atque ſuauius. Verùm vt rarò humana prudentia vltra hominis vitam prorogatur,vniúſque Dei eſt in ætates multas prouidere,ſtatim Grifo paternam præteritionem ratus iniuriam, erumpente carceribus poſitis indole, ſtatuit præripere fratribus quod iubebatur accipere, & partium, ſi eas tandem regnum admitteret, diribitor eſſe, non particeps. Acceſſit noua incendio flamma, Sunahildis,quæ amans vt mater, & ambitioſa vt fœmina, filij contumeliam atque inopiam ſuas ducens, eum ad moliendas nouas res impulit. Quærebat à filio ; *Num ab matre impari ortus foret? An vilis adeò Bauariæ ſanguis, è quo nata ſoboles pro ſpuria ſit? Nam quid aliud paternas tabulas dicere,è quibus per ignominiam eſſet expunctus,niſi nothum eſſe & ſpurium, qui liberos inter prætermitteretur? At nequaquam id iudicium Caroli eſſe,cuius ipſa mentem & pietatem dudum exploraſſet ; eam à priuignis textam eſſe fraudem in tabulis, qui tum ipſum tum Ægidium fratrem, quos ab natalibus non poſſent, à natalium fructu amouiſſent. Quocirca ipſe, ſi vir eſſet, ſi vera fortiſſimi Caroli Soboles, iam paternæ virtutis æmulus, in fratres tabuláſque falſas exſurgeret, hæreditatem cuius parte vetaretur inuaderet vniuerſam ; eam adhuc occupantis fore, proceres Francos ducem ſequuturos, cuius miſerarentur inopiam, & mirarentur*

CHILDERICVS III.

Grifo in fratres mouet.

CHILDERICVS III. *mirarentur audaciam; patruum ipſum Bauarum cum tota Germania promoturum tam iuſta ſtudia. Iret igitur, fortunæ duci ſeſe committeret; quodque raptum iniuriâ foret, id armis quod Principum ius eſt, vindicaret.* Confeſtim iuuenis ſpe & indignatione tumidus, adſcitis conſilij ſociis, Laudunum iis temporibus vrbem munitiſſimam in Picardia inuadit, indicto fratribus bello, maiore audacia quàm potentia. Ii verè germani in communem hoſtem conſpirantes, hæreditaria celeritate lecto exercitu, oppreſſuri virus in capite, Laudunum obſident; adeóque interclusam omni ope vrgent, vt ſe conditionibus nullis tradiderit, ipſo Grifone permiſſo fratribus, breuiſſimo tempore abſumente ſpes tantas. Hoc periculo perfuncti fratres, ad ſanandas nouas plagas conuertunt animum. Si quidem populi, ac ij maximè qui procul diſſiti ad Auſtrum & Boream, nuper adiuncti erant regni limitibus, poſt fata Caroli iugum excuſſerant, abſcedente reuerentiâ cum metu, & reſurgente ſpe libertatis recèns excisæ. Sed ne quid turbarum Grifo moliretur, curâ Carolomanni, in Caſtellum nouum, quod ad ſiluam Arduennam validiſſimum erat, deducitur; honeſto carcere animi impetum nimiámque ferociam refringente. Mox Aquitania rudimentis Principum deſignata. Eam Hunoldus, iam ſæpe dictus, Eudonis filius inuaſerat, & Carolo etiam num viuo perduellis, Lanfredum Abbatem ſancti Germani, legationis cauſa ad ſe miſſum, quaſi exploratorem, captum, & in carcerem truſum, contra ius gentium, magnâ Francorum ignominiâ, pluribus menſibus detinebat. In eam igitur cum exercitu penetratum; ſed breui bellum pace mutatum eſt, quam Hunoldus ſuppliciter popoſcit, illi cum Ducis titulo, Aquitania permiſſa, at Franco vectigalis, & viciſſim Lanfredus redditus, malè actorum

Laon.

Bellum in Hunoldũ.

petita

petitâ veniâ. Ibidem ad veteres Pictauos, fratres egregiè concordes, ne charitas periclitaretur in poſterum, regnum quod indiuiſum hactenùs geſſerant, iuxta patris tabulas partiuntur, obtinente Carolomanno Auſtraſiam, Pipino Neuſtriam, quippe facilius ſectorem admittit imperium quàm conſortem. Inde regreſſi vterque ad ſua. Statímque daturus ſpecimen qui futurus eſſet Carolomanus, primò in Alemanniam vltrà Rhenum excuſſo iugo rebellantem, facta irruptione, ferro & flammis coactam ſapere, ad obſequium reuocauit. Deinde gnarus pietate & iuſtitia contineri regna quæ ferrum paraſſet; admonente Bonifacio ſancto illo Germanorum Apoſtolo, quantùm licentiæ & impietatis, homines non profanos modò, ſed ſacros etiam aríſque addictos, tot inter bella quæ geſſerat Pater inuaſiſſet, nec remedium efficacius quàm ab euocata Præſulum Synodo, autoritate Zachariæ ſummi Pontificis ea contracta eſt; multíſque Canonibus quæ penitus collabebatur inſtaurata Eccleſiaſticâ diſciplina, Dei cultui prouiſum in poſterum. Perfectâ Synodo, rurſum obſtrepentibus lituis, Mars tentatus. Bauari & Saxones ab Caroli obitu, qui primi temeritate rebelles fuerant, iidem poſtremi omnium temeritatem peruicaciâ tuebantur. Ac Bauari quidem Odilonis freti audaciâ; qui Ducis abdicato titulo vſurpauerat regium, iam Dominis ſuis ſe componens, nouáque iniuria cumulauerat primam, Hiltrude Francorum Principum ſorore, Sunachildis ſuaſu, clàm in Bauariam fugiente, admiſſa in thalamum, & inuitis fratribus in vxorem captâ. Ergo Carolomannus & Pipinus, communi exercitu vindicaturi contumeliam communem, iunctis viribus Odilonem inuadunt, ac poſt acerrimam dimicationem ad Leccam amnem profligant: inde conciliata pax, victo permiſſa vxor, Regis

CHILDERICVS III.

Alemanni domiti.

gis

CHILDERICVS III. gis titulus in ſtipendiarium mutatus. Pòſt in Saxones Carolomannus ſolus ſe conuertit, quos Theodoricus auctoritate facilè apud eos princeps ad defectionem impulerat; eoſdémque mox obſequio reddidit, captus ipſe à Carolomanno in valido caſtro Hoſcoburgo, & data fide in libertatem reſtitutus. Liber tamen rebellat iterum, geminíſque fratribus in eam mouentibus, iterum vincitur, captúſque veniam impetrat, victoribus arma in pœnam expedita, venia & indulgentia coërcentibus: Vt hic mirari lubeat, tum concordiam fratrum, tam facilè mutuam opem præbentium, ſimúlque imperantium quaſi vnus foret; tum clementiam, ita parcentium quaſi non vincerent niſi vt parcerent.

III. In hoc proſperitatis curſu Carolomannus patrauit facinus ſeculis omnibus memorandum, quod quia ſapientiæ eſt & fortitudinis ſupra mortalem, placet id fuſius atque enucleatius enarrare. Etenim, ſi laudi fuit quàm maximæ, & ad cumulum famæ ampliſſimum, Carolo V. Imperatori, iam ſeni, debilitato morbis, & inconſtantiam rerum pertæſo, in filium hoc eſt alterum ſe, magnam regni molem tranſmittere, quantæ erit gloriæ Carolomanno, in flore ætatis, valenti & vegeto, omni fortuna proſperè functo, ampliſſimas ſpes fratri, hoc eſt alieno propemodùm, copiámque tantam relinquere, vt pauperculus, & ad nutum alterius, vitam multa inter incommoda ignotus ageret? Hic igitur profligatis vndique hoſtibus, iam pace partâ, ne difflueret otio, cepit de futuræ vitæ ſtatu cogitare. In cœnobia benignus admodùm, piâ liberalitate plurima fouerat, præcipuè Fuldenſi, quod Bonifacius ærumnis magnis condiderat, iura & fundos elargitus erat luculentos. Inde frequenti cum eodem Bonifacio ſermone, pietatis rerúmque ſacrarum illecebris

Carolomannus Monachus.

lecebris captus, primò terrena vt caduca agnoſcere, parui facere, aſpernari; dein cœleſtia habere in pretio, amare, ac cupiditate magna expetere, ac tandem animum Diuino incendio depaſcente, faſtigium, opes deliciáſque odiſſe; & quæ Chriſtum ſapientibus ſaperent, ignominiam, latebras, indigentiam rerum, labores, ſummo amoris æſtu inquirere. Cùm itaque diuinus ſpiritus victor vrgeret, ſtatuit piiſſimus Princeps, abdicatis honoribus omnique ſeculi pompa eiurata, Deo ſe tradere, ac monaſticam vitam ſuſcipere. Capti conſilij Pipinum ſtatim participem facit; ac tametſi pro mutuo amore atque concordia, orbari fratre moleſtum haud dubiè Pipino fuerit, tamen iacturam fratris tanto imperio rependente, Carolomanni votis alter aſſenſit. Ille igitur Pipino facultatum omnium hærede dicto, imò iam poſſeſſore, comitatu honeſto Romam ad implenda vota profectus eſt. In ipſo itinere Soractem in Tuſcia montem inuiſit, (conſecratum olim Silueſtri latebris, cùm ſanctiſſimus Pontifex Conſtantini nondum Chriſtiani metu deliteret) & adamatâ loci ſolitudine, iuſſit in eâ ædificari cœnobium, in quod ipſe cum aliquot ſociis, veluti in portum è mundo, vt aiebat, naufragus, poſſet emergere. Romam hinc pergens, in orbis Domina triumphaturus verè de orbe terrarum, depoſita purpura, abiectíſque militaris pompæ inſignibus, ab Pontifice ipſo Zacharia monaſticum ſuſcepit habitum; demirantibus cunctis, tantam demiſſionem in Principe, fortitudinem in iuuene, atque in Aulico viro pietatem. Inde impertita benedictione Pontificis, in Soractis eremum gaudio ingenti ſeceſſit, regnum adeptus, ſua ſententia atque veriſſima, longè ampliſſimum. Verùm nec in eo Principis tanti laus conſtitit; quíque videbatur virtutis partæ iam cumulus, properanti vlterius gradus

CHIL-DERICVS III. Anno 746.

CHIL-DERI-CVS III.

gradus fuit, adeò viris quos inſedit Deus nihil eſt ſummum, nullaque meta ſemper currentibus. Admiratio virtutis ad Carolomanni ſpectaculum euocabat plerosque, qui in Monacho Principem ſiue inquirerent ſiue inuenirent, aliquid maius Principe ſuſpiciebant, Francorum maximè Romam ibat nullus, quin digrederetur Soractem, irétque viſum in illo ſanctitatis theatro, atque veræ gloriæ nundinis, quanti terra eſſet, quanti cœlum. Vnde adeuntium turbâ, & veneratione exhibita, cùm aduerteret Carolomannus in frequentiam latebras, & in honorem demiſſionem deficere, rurſus mundum vel ab Monacho fugiens, audito montem Caſſinum magni nominis cœnobium eſſe in ſamnio, ad illud vno viæ comite ignotus ſe contulit, ſummiſque precibus impetrato à Petronace præſide aditu; viliſſimo culinæ muneri, aliiſque eiuſmodi officiis, diu quaſi tyro & pro abiecto mancipio addictus atque exercitus, ea edidit patientiæ, humilitatis, & obſeruantiæ in præſides ſpecimina, vni præter ſocium Deo ſuperiſque notus, vt in ſummam ſanctitatem euectus, inter Monachos tam virtute princeps extiterit, quàm inter Aulicos ortu & fortitudine. Nec ambigo quin ipſi laudi maiori fuerit, oues paſcere, ferre humeris ſi quæ aberrarent, vapulare à coquo, & velut induruiſſet in ſaxum verbera & contumelias perpeti, nullo queſtu ac nullo propemodùm ſenſu; quàm dimicare, vincere, triumphare, ac præſtare ea quæ Regum ornamenta & vota ſunt. Sanè par fratrum in diſpari ſtudio gloria, & fortaſſe maior alterius: Comparauit regnum Pipinus, Carolomannus contempſit, ille tradidit poſteris, hic caſtitate interdixit ſe poſteris; ille in fama & omnium ore verſatus eſt, hic ſilentio ſuáque infamia immortalitati ſe tradidit. Sed iſta, fortaſſe plura & extra cho-

rum,

rum, ſanctiſſimi adoleſcentis virtuti donata ſint.

CHILDERICVS III. IV.

Vt Carolomannum ab ſeceſſu pax & tranquillitas, ita Pipinum ab incremento honoris bellum ſequutum eſt ac ærumnæ. Fratrum conſenſu, Gripho qui hactenus in Caſtro nouo cuſtodiebatur, aſſertus eſt libertati, & Pipini gratiæ redditus, ſpes primas illicò & vota ſuſcitauit turbidus iuuenis. Cùm ei omnia abundè ſuppeterent præter imperium, fratrique duntaxat vni ſubeſſet, tam peroſus obſequium quàm optans imperium, maluit per fugam atque pericula iſtud inquirere, quàm illi acquieſcere in vſu opum atque in otio. Quo circa lecta nobilium manu, quos ſimilis vel ſpes vel indoles conciliauerat, ad Saxones fugit, nouas ad res nunquam non paratos, ſtatimque ad rebellandum impulſos, contracto milite, ad amnem Onacram (quem Neccarum eſſe crediderim) poſitiſque ad ripam caſtris, fratrem cum exercitu properantem, amne & munimentis tectus expectat. Nec lenta expectatio morantem fruſtratur, Pipinus per Turingiam celeriter aduolans, in Saxoniam penetrat, iámque res vergebat ad prælium, cùm amicè conuênit, ſeu metu Saxonum, ſeu Pipini clementiâ; rebellibúſque impunitas data. Grifo relictus ſuæ fidei atque pollicitis, abſciſſa ſpe turbarum in Sàxonia, fratre vix dum digreſſo, in Bauariam ad ſororem Hiltrudem ſe confert. Ea Odilone coniuge morte prærepto, Taſſilone filio puero admodùm, vt erat fraudi obuia per cognationem, ita & vi per infirmitatem. Quæ igitur vt ſoror fratrem amicè excepit vagum & profugum, quod agricolæ contigit admittenti viperam laribus, eum breui experta eſt proditorem & perfidioſum. Si quidem clam inito cum amicis conſilio, quos è Francia honoris & ſalutationis ſpecie conuocabat, ſumptis armis inuadit Bauariam, ac ſorore

Nouæ Griſone turba.

-rore

CHIL-DERI-CVS III.

rore cum filio in cuſtodiam traditis, ipſe tandem imperium, quod à fratre nequiuerat, à crimine obtinet. Verùm Pipinus deteſtatus perfidiam fratris, & miſeratus ſororis lacrymas, cum exercitu valido in Bauariam venit, ac nouum Ducem, promptiorem patrando ſceleri quàm tuendo, cum iis omnibus quos afflabat conſortium criminis, vel imparatum à milite, vel abiectum ab animo, ne permiſſa quidem fuga cepit, magno ſtatim temperantiæ clementiæque ſpecimine. Nam Taſſilonem nepotem in Ducatum reſtituit, vno victoriæ præmio quòd benè faceret, & Grifoni tam ſæpe rebellanti, noua ſui victoria, pepercit. Imò vt beneficiis perturbatorem iuuenem immutaret, ſecum abductum non mancipauit carceri, nec ſupplicio affecit, ſed aſſignatis duodecim comitatibus, Ducem appellauit: Prudenter tamen, quod intra Sequanam & Oeſiam amnes comitatus conſcripti, poſitis propiùs ambitionis cancellis; Dúxque ſub oculos fratris collocatus, vt à nouandi ſtudio amoueretur. At impenſum fruſtra beneficium. Euoluto nondum anno Grifo pacis & quietis impatiens, præcluſis iam Borealibus terris, ad Auſtrum diffugit; excipiente Gaifero Aquitaniæ Duce, qui Hunoldo fratri vel demortuo vel cedenti ſponte ſucceſſerat. Demùm tot inter leuitatis & inconſtantiæ fluctus impegit in ſcopulum temerarius iuuenis: quippe, vt tradunt, cùm vxorem Gaiferi, quæ formoſiſſima erat, amore captus, appellaſſet de ſtupro, monente virum coniuge, nouus Paris à Menelao nondum raptor peremptus eſt, & vindicante priuatam iniuriam, & auertente, quæ à Pipino repoſcente fratrem imminebat, calamitatem publicam. Quanquam ſcribant alij, Griphonem ab Aquitania extorrem, in Alpium trauſitu cæſum, dum in Italiam tenderet, fortè à Longobardis quæſiturus perfugium,

fugium. Ita alieno ſcelere an ſupplicio, Pipinus hac moleſtia liber, ſolus regnum Francicum obturbante nullo adminiſtrabat.

Tum demùm cura de occupando regno virum inceſſit. Iam Martelli gloria atque auctoritas poteſtatem transferendi regni pepererat, réſque in facili erat, niſi vir militaris, profligandis hoſtibus magis quàm demerendis ciuibus ſtuduiſſet, aut fortè cenſ. ret, publicam rem tot morbis vexatam atque diſtractam, nondum duro atque nouo ſymptomati parem eſſe; legauit tamen candem liberis facultatem, appendice hæreditatis opimâ, vt voluntas vbi accederet, prompta eſſet poteſtas. Nec eâ vſi ſunt Carolomannus & Pipinus, quantumuis concordes, at fortaſſe gnari quanta fax diſcordiæ regni pars foret. Mox Carolomanni abdicatione, Grifoniſque morte, traductis in Pipinum vnum Martelli opibus; ènimuerò tunc ſic inflammata eſt viri ambitio, vt iam non voluntatem ſed flagrantiſſimam cupiditatem præuertendam omnibus duceret. Eam in rem cepit circumſpicere ſe, Childericum Regem, Proceres Francos, ac modos quibus in id faſtigium euolaret. Inſpectabat ſe florentem ætate, felicem prole atque ſubnixum, in ore omnium eſſe atque amore; vectigalia regni, dignitates, arces, & milites, ſeu corporis neruos, vel automati cuiuſdam machinas, ſuos ad nutus verti & agi, ſe tandem regni præter vnum nomen compotem eſſe. Contrà Childericum, non modò omni ope, ſed ſuo ipſius animo deſtitutum, adeò regio indignum titulo, vt ne ad hominem quidem accederet, vmbram & laruam inanem aſpiciebat, ſi pelleretur vel digito, ruiturum in præceps. Iam Proceres, tum qui ſacra regerent, tum qui profana, ab Auo & Patre dignitatibus & beneficiis auctos, & ab ipſo ſe cumulatos, vnum id cupere, vt nomen regium &

CHILDERICVS III.

V. *Pipinus ad occupandū regnū ſe comparat.*

CHIL-DERICVS III.

poteſtas penes eum eſſet, qui augeret beneficia, non euerteret, nec clientibus nouis ſe traderet: Eò maximè, quod Martelli induſtria, nemo è tot Proceribus eminebat, qui Pipino contenderet regnum vel inuideret. Iis perſpectis, cùm ad modos perficiendæ rei ſe vertebat, nihil non promptum deprehendebat & facile; euocandum nobilium cœtum, ſeligendos qui ſibi plurimùm addicerentur, proponendam rem, effectum haud dubie ſequuturum. Quæ videbantur duæ res fore impedimento, amoueri eaſdem poſſe; nempe Francorum in Reges venerationem, & in Clodouæi poſteros ſtudium, iam ignauiâ Regum in contemptum vertiſſe; religionem præterea & ſancitæ fidei iuſiurandum, auctoritate Pontificis ſolui poſſe vel ſcindi. Ideò ad rem aggreditur, multos benefactis, plures pollicitis, comitate omnes deuincit, amicos veteres ſpe nouâ excitat, nouos veterum æmulatione incendit; nec pecuniæ parcit nec ſtudio, vt in aula & in prouinciis habeat addictos qui auctoritate pollerent. Iam paſſim à familiaribus cepto ſermone, primùm in Aulicos, mox in vulgus emanauerat; propudioſam Francorum gloriæ iam tot Regum ſocordiam eſſe; abiiciendos qui nec ſibi nec aliis boni eſſent, eum cooptandum, cuius virtutes tam amplo nomini adæquarentur; virum non longè arceſſendum, in promptu eſſe Pipinum Principem. Et verò Pipinus paruo in corpore magnas animi dotes obtinebat: Nam ſtaturâ quidem puſillus, quaternos ſupra dimidium pedes vix implebat, vnde illi Breuis aut Parui cognomen, at animus in arcta ciſta ampliſſimus, vni imperio conditus, adeò non capiebatur corpuſculi modo, vt nec Franciæ terminis quà patebat latè conſcriberetur. Accedebant mira comitas morum atque facilitas, ingenij atque conſilij incredibilis quædam magnitudo, probitas

mentis

mentis præter ambitionem remotæ à vitiis, magna liberalitatis & benefaciendi cupiditas, rei militaris cum felicitate peritia, virium etiam ſupra corporis modum robur eximium, religionis ſacrarúmque rerum amor & ſtudium; vt iam videretur tot conceſſis dotibus Deus regno præluſiſſe. Ille igitur vbi ſermones eiuſmodi gratos in vulgus, & excipi amicis auribus animaduertit, maturum negotium ratus, publicum regni Conuentum indicit, euocátis Præſulibus & è nobilitate præcipuis, quos ſibi ſtudere maximè comperiſſet, curátque in cœtu tentatis iam animis rem proponi. *Turpe eſſe Francico nomini, iamdiu tantum imperium ab indigniſſimis omnium regi; infamiam & ignominiam Regum, genti adſcribi, iam malè audire apud exteros Francum, cui ignauiſſimus imperet, Sanè Francorum quem non pudeat, ſi nouos Reges, imò Regum ſordes atque quiſquilias, cum Clodouæis Clotariiſque componat? Si cum ignauia militarem audaciam, cum ſtoliditate ingenium, cum infortuniis felicitatem, amplitudinem animi cum abiectione, gloriam cum ignominia, triumphos contendat cum ſeruitute & latebris? Deberi quidem reuerentiam Regibus, quam cum lacte Francus exſugeret, ſed veris paribúſque tanto faſtigio, non ſpuriis & à ſtirpe auita deficientibus. An crederent in vna corpora venerationem tantam adhiberi? Num animos potius & animorum dotes eximias, reuerentiam in Patribus ſummam peperiſſe? Quaſi Clodouæum culta cæſaries, aut conformatio frontis aut narium, non quædam animi vis admirabilis, non fortitudo, non pietas, venerabilem poſteris Regem effeciſſent. Sanè ſi is, ſi Clotarius filius, ſi Guntranus, iis fuiſſent moribus, quibus tunc agebat vitam Childericus, quid aliud præter contemptum & odium aſſequuti eſſent? Enimuerò dignum*

CHILDERICVS III.

Francorum Rege negotium, tota die crines & barbam pectere, nocte ſtertere veterno pinguem & otio, toto anno glirium inſtar delitere rure, & mortalium conſpectum fugere, non tractare arma, non intereſſe rebus ciuilibus, Francorum victorias ne auditu quidem accipere, & in regno ſuo extorrem agere? Annon præſtaret eum Regem dici, qui reuera foret, laruámque inanem tandem amoueri? Nam Pipino quid noui conferent Proceres, cùm Regem dixerint? non poteſtatem regiam, quam impetrauit dudum à meritis; non venerationem, quam exhibuerunt Franci iam Auo; non ab hoſtibus exteriſque gentibus metum ac terrorem, quem ipſe ſuis victoriis latè circumtulit: Quid darent igitur, præter nomen & titulum, quem abdicabat à Chilperico mendacium, & aſſerebat Pipino veritas? Nec ſi haberetur ratio ſanguinis, deſtituto prole Childerico, propinquiorem alium eſſe; nam vt Pipini paternum ſtemma à Clodione Rege petebatur, ita maternum à Clodouæo: cuius proneptem Blitildem, Clotarij ſecundi filiam duxiſſet Anſbertus, à quo Pipinus ortum habebat. Nec ducendum religioni, quod iuraſſent fidem Childerico, quippe is primus exautorabat ſe vitæ ignauiâ; quique quod iurauerat ipſe non impleret, tueri populos, regere, & promouere; nec exigere mutuam fidem poterat, quæ remiſſa nouo vitæ genere videretur. Ad ſummum appellari poſſe Pontificem, religionis ſacrarúmque legum Antiſtitem, à quo veniâ iuriſiurandi conceſſâ, ſolutóque fidei vinculo, liberum Francis eſſet quem cuperent regno cooptare. In hanc ſententiam aſſenſu omnium itum eſt; miſſique ad Zachariam Pontificem legati, Richardus Bituricenſis vel Herbipolitanus Epiſcopus, & Fulradus Pipini vt vocant Capellanus, hoc eſt ſacrario Præfectus; qui Francorum nomine, ſolui

CHIL-PERICVS III.

ſolui ſacramento, ac iuſiurandum remitti peterent.

CHILPERICVS III.

Ii Romam vt venerunt, Pontifici eadem quæ in conuentu Francorum ingerunt; virtutem & merita Martelli exaggerant: *Per eum ſtare Chriſtianam Rempublicam; repulſam ab Europa mauricam luem, poſitóſque terminos graſſanti flammæ, iam ad ipſam Italiam aſpiranti. Et Pipino præter paternam gloriam ſuas etiam laudes ſummas eſſe, penes eum eſſe regni neruos & ſanguinem, quodque maius eſt, Francorum amorem, optari ab omnibus, iámque in ſingulorum animis Regem eſſe. Nam Childerico, ſi redigeretur in ordinem, non iniuriam fieri, qui nec auctoritate, nec opibus, nec Francorum ſenſu, nec ſuo Rex foret, qui ſine liberis iam truncus ſterilis exareſceret, abdicanto Deo propudioſam illam ſocordiam. Addebant, quod perefficacis momenti, Romanis Pontificibus tutelam & aſylum parari oportere, eos hinc inde ab Conſtantinopolitano Imperatore & Longobardo Rege tam furioſè quàm cupidè peti, non ignorare ipſum Zachariam, quo furore quáque inſaniâ in ſacra ſacróſque homines Conſtantinus ſauiret, callere quâ ambitione, qua cupiditate inflammaretur Aſtolphus, ij duo ſi vires coniunctas in Romanum Pontificem vertant, quis ſalutis portus, quæ ſtatio? Sanè non aliam illucere ſpem quàm Pipinum, qui beneficium à Romanâ ſede collatum rependat cum fœnore, impendátque dignitatem regiam atque potentiam, ad Eccleſiæ non ſalutem modò, ſed libertatem, amplitudinem, atque incrementum.* Iis Zacharias perſuaſus, in legatorum votum aſſenſit; ac poſt liberatos Francos ſacramento, Bonifacio viro ſanctiſſimo Moguntinenſi Antiſtiti munus demandauit inungendi Pipini in Regem, quem ipſi Franci iam ſuis ſuffragiis delegiſſent. Per-

VI. *Pipinus Rex renunciatur & inauguratur.*

fectáque vnctio Sueſſione, magnâ omnium Ordinum celebritate ab Bonifacio, móxque Pipinus Rex Francorum dictus, & more gentis circumlatus clypeo, ſolióque impoſitus. Supererat vltimus ad claudendam ſcenam tam nobilem actus, exauctoratio Childerici, qui ab ruſtica villa in qua degebat in Cœnobium ductus, ſciſſa cæſarie, depoſitíſque veſtibus, Monachum induit; nulla grauiore iactura quàm crinium; nam regno quod non obtinuerat, haud ſpoliabatur, & vxorem perdere fortè in lucro ſit; Ea ſimiliter in Monaſterio Virginum clauſa eſt; móxque ambo quaſi conſepulti, à memoria omnium expuncti ſunt; Tragico planè caſu, niſi miſerationem reſtinxiſſet contemptus. Quippe dum hæc agerentur, neque Romæ neque in Francia repertus vnus eſt, qui Regis miſeri cauſam ſuſciperet, aut vel leuem moram rei iniiceret, adeò nullum eſt ſupra calamitates faſtigium: imò tantam regni conuerſionem nullus tumultus, nulla turbatio excepit; plaudentibus omnibus nouo Regi, nemine in tot nobilibus, vel volente vel auſo ſibi regni partem aſſerere, in patientiæ præmium ſcilicet Dei vnius regnum æternum eſt, caduca cætera, quæ largitur ipſe eripítque, cùm iubet. Sanè tunc miſeranda pôſteriorum Regum conditio, quibus luculentiſſimo regno interdictis, prædium ruſticum dabatur in ſumptus, cum aliquot famulis, potius inopiæ teſtibus, quàm regiarum opum adminiſtris: Semel in anno in vrbem vecti plauſtro iunctis bobus, vt Regis laruam induerent, promiſſámque oſtentarent cæſariem (nam is vnus character ſupererat tantæ potentiæ) mox iiſdem quadrigis redibant in villam; toto deinceps anno pompam diecula abſumente. Interim dum Magiſtri Palatij, ius belli & pacis, vitæ & necis, poteſtate ſumma, exercerent, ac pararent gradus quos Pipinus

Margin notes: PIPINVS. Anno 752. — *Regum poſteriorum ſtatus.*

Pipinus ſcandit. Ita defecit Merouingiorum proſapia, anno poſtquàm inceperat, ſi à Pharamundo numeres, trecenteſimo trigeſimo ſecundo, virtute militari admodùm inclyta, regni & nominis Francici propagatrix, ſed quæ ferociam à ſtirpe ſaperet, nondum Chriſtianis decocta virtutibus, ambitioni propior quàm religioni; regendi partem docta, dum imperat aliis, partis ignara, dum ſibi non imperat. Confeſtim Pipinus in Saxones mouit, vt nouo bello ſermones vulgi obrueret, aut dignum ſe nouo faſtigio exhiberet, ceſſitque expeditio ex voto; cæſis pulſiſque ad Veſeram amnem Saxonibus, quanquam acerrimè & contumaciter dimicantibus. Narratúrque in reditu contigiſſe res mira, quam Lutgerus de hoc bello ſcribit. Nempe Pipino dum rediret victor, ad Coloniam occurriſſe Vveſtphalorum ingentes copias, qui inſeſſis viarum compendiis, interclufis Francis, iam pugnâ imminutis, feſſiſque itinere, minabantur exitium: Quo in rerum articulo Pipinum humanæ opis indigum, inuocaſſe Diuinam, flexiſque ante exercitum genibus, Suniberti Epiſcopi non ita pridem defuncti memorem, eius maximè imploraſſe auxilium. Qua vix fuſa prece, ſuper Francos ſplendidiſſima lux effulſit, cuius fulgore Barbari (& ij omnes idololatræ) ita ſunt non exterriti modò, ſed perſtricti oculis & excæcati propemodùm, vt legatos de pace ad Pipinum miſerint, ſe pro victis habentes, & prompti iurare in leges victoris. Ita tanto periculo expeditus Rex, victoria celebris & pietate, venerationem apud ſuos auxit, cuius gloriam laudémque bellicam ſua virtus conderet, Deúſque ſanciret.

PIPINVS.

Pipinus miraculo ſeruatus.

VII. At ſtatim ipſi è Saxonia reduci, magna ad gloriam Seges, & ad regni ſtabilimentum columna obtigit. Zacharia Pontifice è viuis

Pipinus à Stephano Pontifice imploratur.

PIPINVS. rapto, ac ſucceſſore Stepharo II. intra quartum diem itidem mortuo, Stephanus III. in Pontificem maximum lectus eſt. Hic gnarus Longobardum Romanæ Eccleſiæ imminere, continuò Legatos ad Aiſtulphum Regem mittit, qui fœdus ab eo cum Zacharia contractum in commune bonum inſtaurarent: nec dubitauit inſtaurare Rex perfidus in annos vndecim; gratiâ Cyclopis impertitâ Pontifici, vt poſtremus periret. Siquidem manu & ambitione promptiſſimus, totius Italiæ hauſta cupidine; quia duo admodùm votis moræ erant, Rauennæ Exarchatus, & Romana ſedes; ſtatuit primùm Græcos Exarchatu depellere, dein auctâ potentiâ Pontificem vel incautum vel mox fruſtrà cautum opprimere. Iámque obtinebat dimidium, Rauennâ captâ, occupatâ Pentapoli, & Eutychio Exarcho in Græciam acto; Copronymo Imperatore ad impunandas imagines quàm repellendos hoſtes promptiore: cùm ex præterito futurum colligens, audaciæ plenus, Narniam occupat, & ad Romam ipſam copias admouet. Stephanus appellato fœdere, miſſis Conſtantinopolim legatis, Aiſtulpho ipſo precibus immenſiſque donis tentato; medicinâ iam irritâ, verſus ad Deum; piaque ſupplicatione opem efflagitans, diuino ſanè inſtinctu, Francorum & Pipini memor; ad eum confeſtim peregrini veſte fidum hominem legat; rogans vt coràm acturus, quæ Eccleſiæ bono conducerent, venire in Franciam poſſet; eamque in rem legatos mitteret ipſe Rex, quorùm auctoritate per Aiſtulphi regnum inuiolatus Pontifex Alpes attingeret. Pipinus beneficij præſtiti memor, & pietatis vt euentu patuit magno ſenſu, continuò Bodigandum Abbatem, & mox Ducem Antcarium miſit ad Stephanum, qui ſpe & promiſſis virum ſanctum erigerent, atque in Franciam tutò deducerent. Ii

adueniunt, cùm arcta obſidione Roma præmeretur, ſuáque auctoritate, & Legatorum præterea quos eam in rem Conſtantinus miſerat, abducente copias Rege, vrbe prodit Pontifex, Legatíſque comitantibus, Ticinnum ad Aiſtulphum ipſum proficiſcitur. Quem precibus, lachrymis, atque muneribus obteſtatus, vt quæ ablata eſſent, tum ipſi tum Conſtantino reſtitueret; irritis omnibus, tandem facultatem eundi in Franciam ab inuito extorquet, & magna celeritate, ereptus Longobardi inſidiis, incolumis ad Alpes euadit. Inde progreſſus ad Cœnobium ſancti Mauricij, ab obuiis Fulrado Abbate & Rotaldo Duce, ſummo honore Regis nomine exceptus, per Burgundiam Ponticonem in villam regiam ducitur; moxque occurrit ad plura millia cum optimatibus Carolus Regis filius; atque milliari tertio ipſe Rex, qui equo exſcendens, proſtratúſque humi, veneratione ac religione eximiâ ſalutat Pontificem; impleto etiam Stratoris munere; hoc eſt equo inſidentis per aliquod ſpatium ducto à pedite; clero & populo lætis interim canticis feſtiuíſque plauſibus perſonante; donec Ponticonem ventum eſt. Vbi ſanctiſſimus Pontifex Regem effuſis an dolore an gaudio lachrymis, apprecatus eſt, vt Apoſtolorum Principis cauſam ſuſciperet, Romanæque vrbi opem ferret. Nec cunctanter promiſit Rex, & iureiurando adhibito, ſe abundè quæ Pontifex cuperet præſtiturum; rogatus ipſe perſtare in Francia, dum vere proximo (quippe tunc Ianuarij frigora ſæuiebant) apparatur quod conficiendæ rei opus foret. Hinc ſimul Pariſios veniunt, moxque Pontifex ad ſancti Dionyſij Cœnobium hoſpitaturus abſcedit. Ibi ex viæ laboribus contracto graui morbo deſperata ſalute decubuit; quo perſanatus, ope vt ipſe profeſſus eſt Apoſtolorum Petri & Pauli & Dionyſij, ex voto iiſdem Apoſto-

PIPINVS.

Stephanus in Franciam venit.

Anno 753.

Pipinvs. lis in Dionyſiana Baſilica aram erexit; quam conſecraturus Regem Pipinum frequentiſſimo in Baſilica populo, duos filios Carolum & Carolomannum, atque Bertradam Pipini vxorem, ſolemni pompâ in Reges vngit atque inaugurat; palam conteſtatus eum iuſtum & legitimnm Francorum Regem, filios regni heredes, nec fas eſſe Francis in poſterum aliunde, quàm ex Pipini ſobole Reges arceſſere. Id Pipinus, tametſi à Bonifacio vnctus, expetierat, tamen ſummoperè; quà pietate, ob viri ſanctitatem & dignitatis ſummæ reuerentiam; quà ciuili prudentia, eo freno populis ab religione impoſito, & ab ſumma in Romanam ſedem obſeruantia.

VIII. *Pipinus in Italiã primò tranſit.* Continuò actum in Francorum Conuentu, de ſuſcipienda in Longobardum expeditione ac quanquam cauſæ meritum, Eccleſiæ Romanæ iniuſta oppreſſio, calamitoſa Stephani probitas, Regiſque id peroptantis arbitrium, omnem moram viderentur incidere; tamen arte Aiſtulphi difficultates magnæ obiectæ ſunt. Nam primùm rei caput hoc eſt Pipinum ipſum aggreſſus, legatum ad eum acceptiſſimum miſit, fratrem Carolomannum; quippe certus cupiditatis implendæ, ſi Pipinus abſiſteret, excitum Caſſinenſem Abbatem minis perterret, ſe funditus exciſurum Cœnobium, ſi in Italiam Franci peruadant; videret ipſe quid conſulto opus; ac quandoquidem ſub eius manu & poteſtate frater Regis eſſet, eum pro imperio iuberet proficiſci in Franciam; & Pipinum alióſque Proceres, ſi Caſſinum omninò ſeruatum cuperet, ab Italico bello amouere. Impletus minis Cœnobiarcha, iiſdem Carolomannum permouit, primùm vt ſolitudinem tantoperè amatam deſereret, tum vt patriam iamdiu immemor aulicóſque cœtus repeteret, poſtremò vt pro hoſte Romanæ Eccleſiæ precaretur. Venit itaque Pariſios regius Monachus,

chus, & per totam Franciam traductâ mundi pompâ, cucullo tectus,ad fratrem acceſſit; orator pereſficax; rogans per pietatem, per ſolitudinem ſuam, per primam illam concordiam; ne prætextu Stephani Caſſino Venerabili loco bellum inferret; néve tot illuſtrium virorum hoſpitia, ac ſanctitatis quodammodo lares, exſcindi vellet per vltimum nefas. Imò & eadem in concione Procerum perorauit; nullo prætermiſſo, quo ſe obſequentem Monachum exhiberet. Et alteram admouerat machinam Aiſtulphus, corruptelam vt coniicere eſt quorundam Procerum, qui publico in cœtu dum deliberatur, Caroli patris exemplo laudato, qui vir tantus cum Luitprando in iiſdem difficultatibus, non armis ſed conſilio & amicis legationibus interceſſiſſet, abſtinendum bello cenſebant; eâ pertinaciâ, vt quod Eginartus obſeruat, palam profeſſi ſint, ſi in Italiam Pipinus pergeret,abſceſſuros ſe, & domum ſuam quemque petiturum. Accedebat non leuis ſuis votis obex Pontifex ipſe,qui paternâ manſuetudine & patientiâ, ne Chriſtianus ſanguis funderetur, curâ & ſtudio haud Marte & armis cupiebat rem perfici. Moras tamen omnes Pipinus abrupit: quippe fratrem ſummo amore exceptum haud paſſus Caſſinum reuerti, perſuaſum vt Viennæ ageret, quando abſcedere ab Aula optaret,in frequenti Cœnobio, docuit quàm indebita peteret: nec multò poſt obiit religioſiſſimus Princeps in illo Cœnobio; eiúſque oſſa Caſſinenſi eremo Regis operâ opulentis cum donis reſtituta ſunt; id Carolomanno vt veroſimile eſt expoſcente; fugâ ſepulchri regij, humilíſque inter fratres tumuli deſiderio. Tum Pipinus in Procerum cœtu affirmauit,ſe nuſquam Eccleſiæ rebus defuturum, ſuſcepturúmque expeditionem hanc ſtrenuè vel vno comite; ſi qui ſecus cenſeant, ij abſiſtant, nec bellorum

PIPINVS.

Carolomani, mors.

PIPINVS.

periculis, peroſi vel Eccleſiàm vel Francorum gloriam, ſe committant. Dein fidem ſacramento adſtrinxit, ſe priuati commodi nullius cauſa id bellum aggredi, ſed vno Eccleſiæ bono; eidem pollicitus traditurũ Exarchatum atque Pentapolim, poſteaquàm armis recepiſſet; curauítque inſtrumentum publicum confici, ſuo liberorúmque ſigillo munitum, quo id ſanctè iurabat. Verùm vt faceret gratum Pontifici, legatos ad Aiſtulphum miſit, qui vi rapta amicè poſcerent, offeréntque pacem, ſi quod iniuriâ rapuiſſet ſponte reſtitueret; delectu interea impigrè habito, vt iuſtum & honeſtum ſuffulcirent vis & neceſſitas. Nec fefellit Pipini mentem Aiſtulphi ambitio, vnâ legatione & alterâ ſpretâ, iam valido exercitu comparato, obfirmato tam in minas quàm preces animo, perſtabat in ſententia: iamque incedebat per Viennenſem agrum Pipini miles, cùm tertiùm rogante Pontifice, & infimis precibus multíſque muneribus obſecrãte Aiſtulphum, mittuntur legati; iiſque poſtmodùm minas duntaxat & contemptum referentibus, tunc ſeriò actus in Italiam Francus, lectíque armati, qui clauſtra Alpium occuparent. Is Aiſtulphi primus maximúſque error, quod inania propemodùm loca non antè inuaſerit, præcluſerítque aditum hoſti paruo negotio. Vbi agnouit errorem, emendaturus ſi poſſet, magnam militum manũm in Francos immiſit, pugnatúmque acriter in montis faucibus: verùm quà locorum ſitu, quâ animi fortitudine, Franci ſupernè cóque audaciùs dimicantes, Longobardos telis obnoxios & impreſſioni, cæſis quibuſque fortiſſimis, in fugam egerunt, tam effuſam, vt ipſe Aiſtulphus, ſub cuius oculos confligebatur, equo non pepercerit, donec Ticinum primariam regni vrbem delatus ſit. Franci porrò potiti victoriâ, Longobardorum caſtra diripuerunt.

Hæc

Hæc Anaſtaſius. Aimoinus tamen clauſtra ipſa Alpium ab Longobardis occupata ſcribit, pugnámque commiſſam difficillimo & iniquiſſimo Francis loco; deiectos nihilominus montium faucibus Longobardos, profligatos magnâ Francorum gloriâ, direptíſque caſtris in fugam pulſos; geminam lauream reportante victore, de loco & hoſte. Pipinus ſequutus victoriam, Ticinum obſidione cinxit, arctiore in dies, capiendæ vrbis Regíſque ſpe certâ. At Pontifex qui ſimul cum Franco verſabatur in caſtris, cùm ſe Paſtorem tam hoſtium diceret quàm amicorum dolerétque tantum cruoris Chriſtiani fundi, pacis iterum mentione facta, à Pipino impetrat, vt de ea cum Aiſtulpho agatur; qui iam propè depoſitus, noua ſpe illuceſcente, contumaciam calamitate frangente, in eam ex Pipini arbitrio iurauit; nempe vt Exarchatum atque Pentapolim Eccleſiæ Romaníſque Pontificibus traderet, pacemque perpetuam cum iis coleret; confectúmque inſtrumentum fœderis, in quod ipſe ſanctè adiurauit. Tum Pipino quadraginta obſides ex nobiliſſimis Longobardis dati, ceu præſtandæ fidei pignora. Quibus abductis, iam ſæua hyeme reuertit in Franciam; vna gloriæ laude opulentus; dimiſſo Romam Pontifice, Fultado Abbate honoris cauſa, cum validâ Francorum manu ad tutelam corporis deducentibus. Ac pòſt memor Franciæ Stephanus, eius patrono Dionyſio, ob præbitum hoſpitium, receptámque ſalutem ex morbo, Baſilicam condidit, cui Monachi Græci miniſtrarent; quod ex communi probatóque ſenſu, oriundus è Græcia Dionyſius foret, & celeberrimus Areopagita: dicta Baſilica ad ſanctos Martyres, in ſcholâ Græcorum. Sed hanc breuem felicitatem ſtatim abrupit Aiſtulphi ſcelus atque perfidia.

PIPINVS. Anno 754.

Siquidem amoto periculo, præter ambitionem IX.

PIPINVS.

Pipinus iterum appellatur à Stephano.

nem irâ ſimul & vindictâ furens, ob Eccleſiam ſuâ operâ quam ſpoliatum ibat locupletatam; vrbes adeò non reſtituit, vt omnibus viribus in Romæ perniciem ipſiuſque Pontificis, intercapedine nullâ contenderit. Nam vbi in Galliam ſe Francus recepit; Longobardus ratus primâ expeditione defeſſum, non tam libenter nouam incepturum præſertim abſente Pontifice, nec ſpectatâ miſeriâ rem vt prius vrgente; occluſis prætereà viis, ne Romanis paterent in Franciam; contracto repente exercitu, ferro & igni vaſtatis omnibus, in Romanam ditionem irrumpit minaciter. Ad ſubitam belli facem imparatus Pontifex poſt fuſas intentiſſimas ad Deum preces, ſpem vnicam appellat Pipinum, ſcribítque litteras, tum ad eum, *Quem excellentiſſimum Filium, & ſpiritualem Compatrem vocat*; tum ad eius filios Carolum & Carolomannum, quos itidem Reges dicit, & Romanorum Patricios. Iis litteris à Villario Epiſcopo latis; *Primò bonum nomen & comparatam bonis artibus famam vbi commendauit; ea in laude Francos inſignes prædicat, maximè ab defenſa Eccleſia, cuius vtilitates & commoda in vniuerſum orbem deriuantur. Ærumnas enumerat graueſque labores, quos perpeſſus foret vt veniret in Franciam, & iucundiſſimo Regis frueretur aſpectu. Nec laborum vel itineris pœnitere; qua pietas Regis zelúſque fuerit in ſancti Petri tutelam & defenſionem: ideò ſuſceptum bellum geſtúmque feliciter, ipſius Petri ſine dubio ope atque auxilio; cùm Franci pauciſſimi magnum hoſtium numerum in fugam egerint. Et quidem eatenus ex votis omnia atque felicia; ortum malum, quod tum ipſe Pontifex tum Pipinus, Aiſtulpho perfido viro atque fœdifrago fidem habuiſſent, credidiſſentque illum ſacramento poſſe adſtringi, cui ſas nihil aut ſanctum, ac præter cupiditatem nullus foret*

foret Deus. Tum docet quantâ perfidiâ, non modò ſeruet quæ reſtituenda erant ex fœdere, ſed quo furore atque amentia in ipſam Eccleſiæ ditionem irruperit. Quamobrem à Pipino petit ſumméque contendit, vt promiſſi memor ſolemniſque voti quò ſe antè Petro Deique Eccleſiæ obligarat, ſponſionem ſuam exequatur, reductóque exercitu, Longobardum ad implendum fœdus vi adigat, Romámque Petri ſedem chariſſimam ab clade imminenti ſoluat & vindicet. Acceptis litteris commotus grauiter in Aiſtulphum Pipinus, hæſit tamen in Francia; ſeu ſpe Longobardi minis & querelis ab iniuſto propoſito deterrendi; ſeu eiuſdem promiſſis malíſque artibus, quibus Regi ſpem faceret, aliquótque Aulicis corruptelam. Ille interea, dum abſunt longiùs Francorum copiæ, quas fraude vel ſpatio diſtineret diutius, ipſam Romam furoris ac vindictæ ſcopum aggreditur, foríſque ſtrage miſerrima vaſtatis omnibus, vrbem omni ex parte exercitu cingit, nullíque contentioni aut labori parcit, vt deſtitutam ope atque auxilio quàm citiſſimè capiat. Stephanus Pontifex in tantas coniectus anguſtias, cùm præter Francos nihil humanæ ſpei affulgeret, propugnatione fortiter obitâ, ruſſus legatos ad Pipinum mittit, mari quæ via breuior & expeditior; Varnerio comite addito, religioſo viro, & ab ipſo Rege anteà miſſo, omnium quæ ſcribebat Pontifex teſte oculato. Erántque litteræ lugubres admodùm, & ad miſerationem appoſitæ: per quas, amaris verbis calamitate defletâ, *Copÿſque Aiſtulpi ſigillatim recenſitis; narrat impia Longobardorum facinora ſæuientium in profana tecta & ſacra; imagines, veſtes, ſupellectilem, & alia ſacroſanctis vſibus veneranda, impunè violantium; imò Chriſti auguſtiſſimum corpus profanis cibis miſcentium; exaggerat immanem in Romana corpora crudelitatem*

Pipinus.

PIPINVS.

delitatem, deriſamque Francorum opem vt imbecillam; enixis precibus, tum ſuo nomine, tum Cleri, Senatus Populique Romani, ab Rege, liberis, Præſulibus Francis atque Nobilibus, præſens auxilium impensè flagitat, per vnam ſpem & fiduciam ſuam, per antiquam & nouam Francorum gloriam, per ſancti Petri amorem & merita, per ſanctiſſimam Triadem, orat, adiurat, vt abruptâ morâ confeſtim accederet; & laboranti Romæ, iamque diem quinquageſimum quintum omnibus machinis oppugnatæ, adiumentum ferat atque præſidium. Nec iis contentus ſanctiſſimus Pontifex, adiunxit alias ſancti Petri Apoſtolorum Principis nomine, ad eundem Pipinum Francóſque proceres; quos honeſtiſſimis verbis vbi compellauit; *Adoptiuos filios, Succedaneos milites, ſelectos ad vindicandas Dei iniurias, aſylum propugnaculúmque Eccleſiæ, gentem ſupra omnes quæ ſub cœlo ſunt, primam, chariſſimam, & acceptiſſimam ſibi; adhortatur, monet, amicéque imperat; vt illicò in Eccleſiæ teterrimos hoſtes inſurgant vindices; Mariam cœli Dominam inducit hortantem & iubentem; ſpem humanæ gloriæ atque cœleſtis quam maximam facit; addit demùm faces obſecrationis, quibus piiſſima pectora incendantur.* Tum pudore & vindicta exarſit Pipinus, dolebatque cunctatione ſua venerandum Præſulem in extrema actum: ideò celeriter cum armatis ad Alpes progreſſus, pari vt ante ſucceſſu, Longobardos deturbat ex montium clauſtris, & in plana victoriam defert. Aiſtulphus ad victoriæ nuntium, iam imparibus prælio viribus; quippe trimeſtri vrbis oppugnatione obtritus erat exercitùs flos; ſoluit obſidionem, furore percitus, quod iterum prædam iam apprehenſam faucibus perderet; & Ticinum ſe recepit, ſua defenſurus qui aliena inuaderet.

At

At Pipino magnis itineribus properanti, nouus obex ad probandam fidem & temperantiam obiectus eſt. Conſtantinus Græcus Imperator, ille Copronymus, tam cibis turpis quàm moribus, audito fœdre de tradendo Exarchatu Pontifici, legationem perhonorificam ad Pipinum inſtruxerat; cuius caput Gregorius, Protoſecreta, vt Anaſtaſius vocat, hoc eſt primarius arcanorum ſcriba; qui cum ſociis Româ tranſiens, vt petitis aſſentiret Pontifex, inde in Franciam cum legato Pontificis venit, appulítque Maſſiliam. Ibi comperto Pipinum cum exercitu verſus Italiam feſtinare, cùm ſuſpectum haberet legatum Pontificis, eum cum ſociis ſequuturum lentius anteuertens, capto properanter itinere, Pipinum haud Ticino procul aſſequitur. Exceptus pro dignitate Imperatoris; data concione; *Profitetur ſe miſſum vt ab Rege Exarchatum impetret, aliáſque vrbes ab Aiſtulpho captas. Docet eas ab annis plus ducentis Græcorum Imperatorum fuiſſe, Longino Exarcho Iuſtini Imperatoris Legato Rauennæ ſedem imperij conſtituente; ab ſequutis Imperatoribus nullâ interruptione poſſeſſas; nuper duntaxat, dum hoſtes religionis propulſaret bello Conſtantinus Aiſtulphum cæcâ ambitione inuaſiſſe in eas, & ſummâ iniuriâ tenuiſſe. Eas non alij quàm iuſto Domino reſtituendas; Pipinum iuſtiſſimum ſanctiſſimúmque Rrincipem aliena largiri nolle haud debie; nec rapinam munificentiam eſſe, & donari malè quod reddendum ſit. Nam quod in Romanum Pontificem liberalitas tanta conferatur; videat Rex ſapientiſſimus, an conducat eum, cuius ſuprema eſt & intemerata in ſacris rebus auctoritas, ita imperijs regniſque augeri, vt in vtrumque hominem ſummus ſit. Iam eum ambitione plura inuaſiſſe; detractam Imperatoribus Romam, Latium, & Sabinos; Romanos Pontifices alienis*

ſemper

PIPINVS.

X. *Pipinus audit Conſtantini Legatos*

PIPINVS. *ſemper malis increſcere; nec poſſe pacis conciliatores eſſe & prodromos, qui ſoli præmia bellorum raperent. In belli ſumptus offerre pecuniæ quantùm par foret ex viri probi ſententia Conſtantinum. Ad ſummum rogabat partirentur ipſi captas vrbes; Imperatoris Exarchatus eſſet, Pipinique Regis Pentapolis.* Addebat ſpecioſiſſima munera, materia & arte inſignia, ſpondebátque honores & titulos ab Imperatore quos cuperet. Ad hæc Pipinus prudenter repoſuit; *Se alienum nec inuadere nec largiri, belli iure occupatas vrbes à Longobardo, quæ pro derelictis haberentur à Græco; ad eum Legatos à Pontifice miſſos, adiunctas ſepius preces, vt Exarchatum defenderet; neglectas eas vel contemptu vel odio; quandiu ab Longobardo obtentæ ſunt vrbes, Conſtantinum reticuiſſe; nunc cùm Eccleſiæ Romanæ donantur, eum inſurgere, & ius repetere vnde exciderat. Non latere Regem quanto odio Imperator flagrat in Romanum Pontificem; in quem ſibi par eſſet amor & charitas; malè conſultum iri Chriſti Vicario, ſi propemodùm nudus Græcum inter & Longobardum infenſiſſimos hoſtes exponatur. Ad ſummum profitetur, Deúmque teſtem adiurat, ſe nullo priuato commodo, aut cuiuſquam Principis gratiâ, tantum bellum ſuſcepiſſe tantáſque ærumnas; in ſancti Petri atque Romanæ Eccleſiæ gratiam id ſe aggreſſum; eam in rem emiſſum votum. Ideò nemini iuſtos eſſe queſtus; non Aiſtulpho, qui cauſa belli & fomes fuerit; nec Conſtantino, cui volenti vrbes perierint. Nam Pontificem opibus atque imperio pollere, neceſſarium eſſe, maximè inter hæreticos & fœdifagos; quibus auctoritas ſacroſancta leue frenum eſſet, niſi corporea illa & terrena accederet.* Ita Legatus re infectâ dimiſſus. Mox Pipinus Ticinum obſidet, támque arctè premit, vt Aiſtulphus conſumptis dolis atque periuriis, ne

quid

quid pcius obſtinatio pareret paratum ſe ad exequendum fœdus oſtenderit. Nec aliud Pipinus intenderat, quamuis præclara occaſione regni occupandi; denuò itaque in fœdus iuratum, noui obſides dati, & in pœnam Comaclum caſtrum præter alias vrbes Pontifici datum. Res confeſtim peracta; Legati ab Aiſtulpho cum Fulrado Abbate Pipini nomine, Rauennam aliáſque vrbes adeunt, ciuitatum principes in Pontificis verba iurantes admittunt; ſingularum claues obſidéſque deducunt; Pipino euentum in Alpium faucibus præſtolante. Ita magno Pontificis Romanæque vrbis applauſu, tot vrbium claues cum inſtrumento, quo illæ vrbes, Eccleſiæ, ſancto Petro, eiuſque ſucceſſoribus Romanis Pontificibus inauditâ liberalitate donabantur à Rege Franciæ, in æuum poſſidendæ, triumphi inſtar circumlatæ per vrbem, non Capitolino Ioui, ſed Deo Optimo Maximo, ſupra Petri tumulum, pro laureâ omnibus ſeculis lemniſcatâ repoſitæ ſunt. Erant autem vrbes in Flaminia, hodie *Romandiola* dictâ, Rauenna, Fanum, Ceſena, aliæque ſupra viginti, (Ferrariâ & Fauentiâ ſexto menſe reddendis, quas & poſtea Deſiderius Paulo Pontifici reſtituit) iis annumeratâ Pentapoli; nempe Atimino, Piſauro, Ancona, Auxirro, & Vrbino; redditáque Narnia, quæ in Sabinis eſt: tunc verè Deo contundente ſuperbiam, & paupertinam humilitatem ad legitimas opes euehente. Pipinus voti compos receſſit in Franciam; Aiſtulphus aliquantò poſt inter venandum equo effuſus interiit, nuſquam felicior perſequendis feris quàm vrbibus.

PIPINVS. *Aiſtulphus victus.*

XI. *Pipinus cõuentum indicit.*

Pipinus vt pacem iuſtitiâ conſtitueret, Compendij ex more Conuentum ſolemnem indicit. Ad hunc ex Præſulum Nobiliúmque Ordinibus quique clariſſimi conueniebant, de publicis rebus deliberaturi, quas in conſilium

lium Rex ipſe adduceret. Fuit autem hæc Pipino ratio conciliandi ſuorum animos, frequentioribus eiuſmodi cœtibus; qui vocabantur in adminiſtrationis vmbram admiſſis, vt nouum imperium molliretur, Regique aſſueſcerent, ſpectato propius crebriuſque. Hinc plerique Parlamenti Pariſienſis arceſſunt originem. Ego vt non inficior decurſu temporis, nepotibus ad inuenta patrum ſemper addentibus, factum; primo, vt in iis cœtibus de priuatis rebus magni momenti Euocati diſceptatores eſſent & iudices; deinde increſcentibus litibus, vt ſtata anni tempora ad eos diiudicandos aſſignarentur à Principe; poſtremo vt mole negotiorum ſpiniſque litium obrutus Princeps atque implicitus, ſeiungendas cenſuerit tum res tum perſonas, ſibi ſuiſque Proceribus regni negotia, deſignatis Iudicibus lites priuatorum conſtituendo: quod à Philippo Pulchro aliquot poſt ſeculis factum conſtat; vnde Parlamenti ortus & cunæ. Hæc vt fatear, ita negauerim Pipinum vnquam de poteſtate illa iudiciaria cogitaſſe, aut etiam tres Regni Ordines quos Status vocant inſtituiſſe: ſanè Parlamenti vox Francica eſt, nouæque ætatis, nec vnquam vſurpata ab antiquis ſcriptoribus; cùm Pipini æuo Franci Germanica lingua vterentur; vt conſtat ex nominibus quæ Carolus Magnus apud Eginartum menſibus indidit. Verùm iis ſalebris prætermiſſis, ad inſtitutum redeo. In Conuentu Compendij acto, auditi ſunt à Conſtantino Imperatore legati; ij ni fallor qui cum legato Pontificio Maſſiliæ ſubſtiterant; data munera, in quibus organa Muſica, miraculum artis in Francia nouum: nec adſcribam donis Ioannis Baptiſtæ caput, vt quidam aſſerunt; quippe Copronymus Sanctorum Lipſanis infenſiſſimus, quæ mari & igni abſumeret, quomodo ea pretioſis regiiſque donis annumeraret? Deinde

PIPINVS.

Parlamentũ an inſtituerit.

celebrata

celebrata res momenti haud paulò maioris, Taſſilo Bauariæ Dux cum ſuæ gentis Proceribus in *hominium* à Rege admiſſus. Quæ ratio clientelæ atque obſequij, quando primùm diſertè in Annalibus noſtris occurrit, quantùm ego legendo comperi, Græcis Romaniſque antè incognita, ea diligentiùs obſeruanda eſt. Conſtat autem, ni fallor, à Germanis & Francis morem hunc fluxiſſe, vt à Regibus vrbes vel Arces ſubditis traderentur quàm optimo iure poſſidendæ, onere fidei atque ſeruitij: Síque Regij *Leudes* ſiue *Leodes* appellati, hoc eſt Fideles, qui à Rege prædia tenebant, ſub ea lege fidei atque ſeruitij. Iidem Leudes proxima ætate *Vaſſi* dicti ſunt & *Vaſſalli*, quæ vox merè Francorum eſt; vt qui rem, & ij nomen rei inuenerint. Erat autem *Leudium* ſeu Vaſſorum onus, vt profiterentur Patronis ſuis clientelam, fidem atque obſequium arctiori vinculo, ſéque militiæ nauandæ adſcriberent, quoties patronus bellum ſuſciperet; dictúmque eſt *Seruitium* neceſſaria iſta militia, vt *Hominium* ſiuè *Homagium* clientelaris illa profeſſio. Porrò quod onus à priuatis ſubditiſque inceperat, idem poſtea ad Duces & Principes iure victoriæ propagatum eſt, vt qui iuſto bello victi eſſent, ij in pœnam victori ſacramento dicentes, clientelare munus profiterentur, hoc eſt Hominium vt Franci dicimus facerent. Eam autem fidem ſolemni pompa Taſſilo præſtitit, *more Francico*, quæ Aimoini verba ſunt, *In manus Regis in Vaſſaticum, manibus ſuis ſemetipſum commendauit, fidelitatémque tam ipſi Regi Pipino, quàm filiis eius iureiurando ſupra corpus ſancti Dionyſij promiſit.* Et cùm manuum meminit, innuit formam præſtandi obſequij; qua cliens aperto capite, genibus flexis, manibus iunctis intra patroni palmas inſertis, palam iurabat in Hominij leges. Additúmque ad maiorem

PIPINVS.

Pipino hominium à Duce Bauariæ.

cautelam

PIPINVS. cautelam fidei, vt tunc ſupra lipſana ſancti Dionyſij, imò & ſancti Martini, atque Germani Pariſienſis Antiſtis, quæ nomina Francis religioſa ſunt & venerationi præcipuæ, ſacramento dixerit Taſſilo, vt fidem atque officium religionis vinculum necteret. Pipinus hoc honore auctus in Saxones mouit; quibus nulla religio, quippe idololatris, ſpirituſque illi Germanici libertatis retinentiſſimi, rebellionem inſpirabant in dies. Et illi caſtris poſitis ſe continebant, quæ omni cura atque arte muniuerant, vt qui libertatis cauſa propulſarent bellum non inferrent. At Franci ductore Rege poſt atrocem dimicationem cæſis ad vallum propugnatoribus, penetrantes in caſtra, cæde, terrore & fuga victoriam referunt, quam inſequutus vltrà Pipinus, commiſſiſque paſſim plurimis prælijs, ita ferocem gentem perdomuit, vt pace petita ſuppliciter, ad victoris arbitrium ſe compoſuerint, polliciti in tributum equos trecentos, Regi donandos in publicis regni comitiis; tum ad infringendam ſuperbiam gentis, tum ad inſtumentum belli eripiendum.

Pipinus in Saxones.

XII. Breui pòſt ſpatio in Gaiferum Aquitaniæ Ducem nouum bellum ortum eſt, quod ſeptem annos,& ad exitum vitæ Pipinum tenuit. Pia vt in Italico bello occaſio. Gaiferus plures Eccleſiæ poſſeſſiones inuaſerat; quod turbulentis temporibus,dum iura inter arma ſilent, maximè euenit, de iis reſtituendis ſæpe interpellatus à rectoribus, quorum curis traditæ res ſacræ eſſent, in irritum tamen (nemo enim rapit redditurus) Pipinum, cuius & ipſi implorauerant opem, in ſe exciuit. Nam ſiue à Pontifice Eccleſiaſticarum rerum tutela ſuſcepta, ſiue Rex in Vaſſalli crimen inquirens,Pipinus legatis miſſis Gaiferum monuerat, vt ea bona iuſtis dominis abſque fraude & dolo redderet. Quæ legatio

Pipinus in Gaiferum Aquitanum.

tio cùm fruſtra fuiſſet, Pipinus magno exercitu in Aquitaniam peruadit; quo Gaiferus perterritus, à fraude & periurio, quod nequibat ab animo impetrauit. Si quidem pollicitus ſe perfecturum Pipini iuſſa, iurata fide, datíſque obſidibus, amouit à ſe periculum, abſcedente Rege, & eandem fidem præſtante Aquitanico quàm Longobardo, magna haud dubiè Iuſtitiæ laude, cuius cauſa quæ arma ſumeret ea deponeret. At Gaiferus certus violandæ fidei, prompto delectibus occultis milite, rebellionem periurio cumulans, dum ſecurus comitia regni Pipinus ageret, in Burgundiam irrumpens, Cabilonem vſque agros vaſtat, ſéque mox in ſua recipit. Rex nouo aculeo inſtigatus, exercitum ſtatim in Aquitaniam ducit, pluribúſque caſtris & oppidis captis, in Aruernis maximè, ferro & igne agros populatus, Lemouicum venit; Carolo filio in expeditionem ducto, rudimenta tam inſignium rerum poſituro: Vnde mox hyeme iam proxima, in villam Cariſiacam rediit. Anniſque pluribus in bello perſtitum ea ratione, vt variis partibus Francus irrumperet, agriſque direptis, hyeme abſcederet; longiore ſine dubio bello; nullis munimentis relictis in hoſtico, dato interim ad quietem ſpatio, & armis nullum ſatis prementibus locum dum plura premerent. Ita Bituricum vrbs capta, Toarcúmque caſtrum, poſtea per Lemouices Cadurcum vſque oppidum penetratum. At bello intercapedinem vnius anni obiecit Taſſilonis Bauariæ Ducis perfidia, qui in expeditione Aquitanica, ex lege Hominij præſtiti militiam nauans, ægritudine ſimulata, ab exercitu domum ſeceſſerat, firmatoque ad defectionem animo, detrectauit Regi obſequium. Rex dimiſſo in hyberna exercitu, & explorata Ducis perfidia, dum ambigit in vtram partem arma conuerteret, ân noxam vete-

rem

PIPI-NVS.

PIPINVS. rem vindicaret, an nouam, præter hyemem diuturnam atque ſæuiſſimam, annum ela bi incruentum patitur, atque mox Bauaro in commodius tempus relicto, qui adhuc integer, in Aquitanicum penè iam oppreſſum traductus eſt miles, viſque belli incubuit. Parum tamen hoc anno promotum, niſi quod Argentomagum caſtrum inſtauratum eſt, relictique Franci ad Bituricum vrbem obtinendam. Interea Synodus Epiſcoporum Gentiliaci quæ villa eſt regia celebratur, decretiſque de ſanctiſſima Trinitate & cultu Imaginum confectis, ne impia Copronymi hæreſis Francos pollueret, Pipinus rurſum bellum inſtaurat. Narbone ad ſuperiores Volcas contendens, Toloſam, Albigum, Gabalóſque expugnat, nec ideò bellum confectum, dum per hyemem quieſcerent arma, eſſetque expugnanda in ſingulis caſtris pertinacia, quibus etiam deficientibus, oporteret hoſtes quaſi feras ex rupium antris & ſpeluncis erui. Tandem Pipinus belli moram pertæſus, iámque Gaifero propemodùm intercluſo, Bertrada vxore totáque familia Mediolanium ductâ, quæ Santonum primaria vrbs, cum toto exercitu in Petrocorios tendens, in iis Gaiferum an captum an dimicantem interfecit, moleſtùmque confecit bellum, fruſtra membris antè truncatis, incolumi capite. Hæc pij Principis expeditio vltima. Mediolanium ad gratulationes reducem hydrops morbus inuaſit, quo lentè depaſtus, Turones primùm ad ſancti Martini, poſtea ad ſancti Dionyſij religionis cauſa, poſcente ipſo delatus, diem tandem obiit; pietate & felicitate inſignis, imperij cupidus ſimul & abſtinens, vt credas alium in Italia eſſe, qui in Francia fuerit. Eius tumulo in æde Dionyſiana epigraphe annis inſequentibus inſcripta eſt; *Pipinus Rex, pater Caroli Magni*; hoc eſt, Pipinus, qui parauit poſteris

Pipini mors.

ris

ris regnum, qui Carolum genuit, inſtituítque, Magni amnis fons, Magni riuus; nec ipſe paruus, ſi Pater aut filius minor foret. Vita quinquaginta quatuor annis conſcripta eſt; vt omnia breuia præter facta eſſent.

CAROLVS M.

XIII. *Carolus & Carolomannus Reges.*

Paterno ſuffragio Francorúmque aſſenſu Carolus & Carolomannus filij, iam à Stephano Papa inuncti, regnum ſuſceperunt, Carolus natu maior Neuſtriam, Carolomannus Auſtraſiam, ille Nouioduni, hic Sueſſione, iterúmque diuiſo ampliſſimo regno diuiſi & animi. Et hi quidem fratres æquâ ſorte ad regnum admiſſi, ſed animo & felicitate quàm impari! Nam Carolomannus nullâ re geſta quæ virum ſaperet, anno poſt altero deſinet viuere: Porrò Carolus rebus geſtis ampliſſimus, totam per Europam inſitis palmis, nominiſque gloriâ per vniuerſum orbem diffuſa, comparabit Magni agnomen, Traiano melior, & Auguſto felicior; regnúmque eò prouehet, quò pertingere poteſt humana virtus, nulla ambitione, nulla ſæuitia, nullo dolo, vt Alexander & Cæſar Magni fuerint, ſed humanis artibus, hoc eſt vitiis; Carolus verò è cœlo quodammodo Imperator, ductu virtutum Magnus extiterit. At voluptas ſit, quibus gradibus eò conſcenderit, diligenter attendere. Pipini obitus Aquitaniam turbulentam prouinciam odiis adhuc recentibus conturbauit. Eudonis liberis per multas ærumnas ab Martello Pipinóque extinctis, quidam Hunoldus, incertum qua gente quáue familia, prioris Hunoldi forte ad vulgi amorem quæſito nomine, Aquitania facilè in partes traducta, vſurpauit imperium mobilibus ad noua animis, ſibíque Ducem ambitione optantibus. Carolus cuius regno ij adſcribebantur, motum adhuc recentem oportere opprimi reputans, exercitum parat; ſimúlque fratrem, ad concordiæ vinculum, rogat vt copias auxiliares ſummitteret; com-

CARO- LVS M.

Carolus in Aquitaniam.

munis expeditionis communem gloriam fore, & rariorem hoſtem in poſterum, ſi altero fratrum prouocato, vterque certaret. Et promiſit quidem Carolomannus; verùm prauo Aulicorum conſilio in diuerſa raptus, iam fraterno diſſidio in proſperitatem Franciæ graſſante inuidia; ſæpe de mittendo milite appellatus, promiſſa ſpe vana fruſtratus identidem, nullum mittebat. Nec Carolum fugit inuidiæ fraus; certus itaque ſuis vnius auſpiciis peragendæ rei; anteà colloqui cum fratre voluit, vt quà poſſet, diſcordiæ ſemina orta reuelleret, præcaverétque futuris. Colloquio Carolomannum admonuit; *Ne temerè adulatoribus crederet, nullam capitaliorem diſcordiam eſſe quàm ſanguinis; duo corporis capita ſi diſſentiant monſtrum eſſe, neutrum ſtare poſſe, niſi alterum iuuet; nec Pipinum diuiſiſſe animos cum regno; meminerit vno ortos patre, vno vtero natos, vni regno vnctos, vnius mentis eſſe oportere; nec tot vincula quæ natura adſtrinxerit, Aulicorum ambitu reſcindenda.* Soluto colloquio, ducens exercitum Enculiſmam petit, Hunoldúmque iam timidum celeritate magna inſequitur. Hic nondum ſatis inſtructus milite, quippe rebellio non ſemper vires armat vt animum, primùm fugere, latere, hoſtémque fallere aut delaſſare, poſtea vbi retecta latibula, ac propemodùm venit in hoſtium manus, iam ſpe abiectâ longius fugiendi, & apud Lupum Vaſconum Ducem aſylum quærere ſtatuit. Hunoldi abſentia Aquitania ſtatim Regi ſubiecta eſt. Cui nec ideò factum ſatis, niſi in capite bellum exſcinderet. Quare ad Lupum Feciales mittit, renuntiatum vt perfugum reddat; ni faciat, ſe infenſo milite petiturum Vaſconiam, noxámque Hunoldi pœna Lupi vlturum. Ipſe interea, ne otium militem ſolueret, ſimul vt turbidæ genti frænum imponeret, in ſitu

commodo

commodo ad Duranium amnem, caſtrum exſtruxit, cui Frontiacum nomen. Mox reuerſi Feciales nuntiant, Lupum in poteſtate Regis futurum, promptum ad omnia quæ iuberet, traditurum ſe qui petebatur Hunoldus: Itáque factum eſt, Hunoldus cum coniuge Carolo traditus, donatus venia, abductúſque in Franciam, multiſque annis pax iis in gentibus tuta; illuſtri adoleſcentis Principis rudimento. Reuerſum in Franciam domeſticæ curæ exceperunt, à chariſſimis nominibus, matre nimirum, fratre, & coniuge. Frater quorundam calumniis procerum ab eo auerſus, exitialis diſcordiæ ſementem fouebat, Bertrada mater in quærenda vxore filio, hinc moleſtiam primùm, dein pudorem & diſſidium peperit. Erat matri in animo, vt fratres arctiori amicitia necteret, ſorores itidem duas matrimonio cum iis iungere, ſimúlque vt iis geniti ſtemma vtrinque regium ſortirentur, e proſapia Regum virgines petere: Nec vlli tunc temporis præter Longobardum Reges erant, quibuſcum eiuſmodi affinitas contrahi poſſet: Nam Longobardiæ regnum tunc fama & potentia inclytum, erántque Deſiderio Regi filiæ plures. Quare adducto in ſententiam ſuam Carolo, Bertrada ad Carolomannum ſe confert, vbi renaſcentes diſcordiæ ſentes nixa euellere, & habito Carolomanni in matrimonium conſenſu, impigra femina tranſcenſis Alpibus ad Deſiderium properat, impetrátque geminas nuptias à cupidiſſimo, tum vt filiabus conſuleretur quàm optimè, tum vt Francos Reges ſibi adiunctos, ab Romano Pontifice ab alienaret. Scio hîc hærere Annales noſtros, & Scriptorum multos affirmare Bertam Deſiderij Regis filiam nupſiſſe Carolo; alios autem alteram Deſiderij filiam adſcribere Carolomanno vxorem; vnde mihi cum Baronio viſum eſt, duas ſorores duobus Regibus nuptas;

CAROLVS M.

Carolus Magnus Bertã vxorem ducit.

CARO-LVS M.

nec aliter Hiſtoricos conuenire poſſe. Bertrada perfecta re Romam venit, religionis gratia, inuiſitque Stephanum IV. Pontificem, omni ope à quæſitis nuptiis dehortantem, & inde in Franciam propoſiti tenax reuerſa eſt. Pontifex gnarus quantum detrimentum eiuſmodi nuptiis pateretur Eccleſia, vbi mulier pertinax vinci non potuit; ad Reges Carolum & Carolomannum, legatis miſſis, inſtantius ſcribit: *Ab infauſtis & abominandis nuptiis caueant; ne Francorum nobiliſſimum ſanguinem fœtenti & ſordido polluant, patri & auo vxores à Francis petitas, quia toto in orbe nulla gens illuſtrior, nulla nobilior; quid ipſi paternam gloriam dehoneſtarent, ac nobilitati gentis officerent? Longobardos ex perfidia fraudibus & periurio coaluiſſe, eorum Regibus nihil ſacrum eſſe, nihil dignum fide aut religione, eos capitales atque perpetuos Eccleſiæ hoſtes, deuotos diris, auulſos à capite, quibus ob cupiditatem nulli termini ſint, carceres nulli. Quare pro patre, hortari, monere, & iubere quantùm ipſe poſſet, ne tanta infamia ſe commacularent, néue Martelli & Pipini heredes, ſanctę Eccleſię tam impenſè ſtudentium, cum infenſiſſimis Eccleſię hoſtibus eo vinculo ac neceſſitudine necterentur, quod nullâ humana vi ſed vno interitu ſolueretur. Poſtremò cœleſtes diras interminabatur, ſi ſe fœdaſſent teterrimis nuptiis.* Hæc quidem Stephanus, ſed procul mutiſque litteris, dum mater voce, imperio, lacrymiſque inſtaret, tandémque perficeret, quod votorum erat laborúmque ſcopus adeò voluntatem feminæ nihil vincit, vbi in pertinaciam molle pectus induruit.

Carolus Bertam repudiat.

XIV. Duxit ergo Bertam in coniugem Carolus, ſed inuitus, vt coniicere eſt, & reuerentia matris; nam illicò anno vertente eam repudiatam abdicauit toro, & ad patrem cum ignominia remiſit; néue prioris vel vmbra

vinculi

vinculi ſupereſſet, nouo ſe adſtrinxit, Hildegarda ex nobili Sueuorum familia in vxorem ducta, quam deinceps magno amore proſequutus eſt, numeroſa ſobole ex ea ſuſcepta. Attamen id Caroli factum, anceps admodùm atque ambiguum, reprehenſioni multis & ſcandalo fuit; cùm palam ductam vxorem conſtaret, & laterent cauſæ repudij: Réſque adeò offenſioni publicæ fuit, vt Adelradus conſobrinus Caroli, iuuenis magnæ ad virtutem ſpei, ab aulica vita ad monaſticam ſeſe contulerit, huius facinoris vt ipſe faſſus eſt impatientia. Quamuis ex Regis pietate colligi liceat cauſam aliquam interceſſiſſe, qua vinculum tantum ſolueretur, quam maximè ſi ad nuptam ſpectabat, occultam voluerit, ne augeretur infamia. Sanè Romanus Pontifex nihil ea de re queſtus, nouo coniugio vt iuſto adſcripſit, nec credendum ſit Stephanum virum ſanctiſſimum nuptias facinoroſas, quod ſibi vtiles forent Longobardo offenſo, contra Eccleſiæ Canones comprobaſſe. Aliquantò pòſt nouus euentus res Caroli auxit, exiſtimationem imminuit. Carolomannus morbo correptus, eodem interiit, pietate & religione inſignis, à fratre Aulicorum dolo alienior: aſpirauitque ad regnum continuò Carolus, ſiue ob priuatam vtilitatem, ſiue ob publicam, cùm tam ipſi priuatim quàm vniuerſæ Franciæ vnum eſſe Regem conduceret. Erant, vt ſcribit Aimoinus, liberi Carolomanno (quamuis tam recenti coniugio vnus duntaxat naſci potuerat, vxore fortaſſe prægnante cùm pater obiit) ad quos ſpectabat paterna hæreditas, parſque Aulicorum infenſior Carolo, euehendum ſolio affirmabat infantem. Verùm pars altera, prudentius ſanè quàm iuſtiùs, inter quos Vilharius Sedunenſis Epiſcopus, Fulradus Abbas Pipino chariſſimus, Varinus, & Adhalardus, magni apud Auſtraſios nominis, rati infir-

CAROLVS M.

Anno 771.

Carolus Rex totius Franciæ.

mum tantæ regni moli infantulum, & magni intereſſe Franciæ ſi adminiſtratio vnius foret, Carolum iam properantem ad regnum vocarunt, & aduentantem exceperunt perhonorificè. Vidua Carolomanni imminenti Regi nimium impar, vt è naufragio ſpem aliquam regni eriperet, cum liberis & Proceribus ſtudioſis partium, ad Deſiderium patrem in Longobardiam fugit, fruſtra complorantem infauſtas nuptias, quà repudio, quà morte multatas. Interim Carolus, amoto iam omni obice, veluti Procerum Auſtraſiorum electione exhauriretur facti iniquitas, regnum fraternum occupauit, poſtea vſu iuſtiſſimo titulum emendante, rebúſque maximis facinoris dubij inuidiam obruentibus. At Carolus, vt bellica gloria ciuiles turbas auerteret, Vormatiæ conuentu habito, Saxones, fomitem belli perpetuum, armis aggreditur, ingreſſúſque Saxoniam, incuſſo vaſtis populationibus metu, caſtrum Eresburgum capit obſidione, dein comperto, idolum eſſe haud procul, dictum Irminſul, quod Saxones impietate maxima colerent, zelo religionis accenſus, ad occupandum locum, idolúmque tollendum ſe comparat. Erat, vt ex Aimoino colligitur, excelſo in monte fanum idoli, ſitu loci & munimentis vallatum; Francique in proxima valle caſtra poſuerant. Porrò complurium dierum ſiccitas cùm feruorem cœli intenderet, arceretque imbres à nubibus, exareſcentibus riuis, omnique humore in arenoſo ſolo deficiente, tanta ſiti laborauit exercitus, iumentis & viris aquarum penuria iam tertium diem fatigatis, vt exſucca & inania corpora non arma modò ſed ſeipſa ægrè circumferrent. Cùm repente medio die, ſub ipſum æſtum caloris, magna vis imbrium cœlo effuſa eſt, & è monte in ſubiectam vallem præcipitata, penè deficientibus ſitique enectis potum & leuamen abundè præbuit.

Margin notes: CAROLVS M. — *Carolus in Saxones.* — *Imber ex miraculo.*

Res miraculo adſcripta, actæque Deo bonorum omnium fonti à Rege gratiæ : inde mons expugnatus, idolúmque ſublatum, magna totius belli prærogatiuâ, vt qui Dij ſe non tuerentur, nec addictos ſibi propugnarent in poſterum. Carolus profligato in arce Dæmone, ad Viſurgim amnem penetrauit, hoſtibúſque poſcentibus pacem largitus, acceptis duodecim obſidibus in fidei nexum, paraturus maiora ſe recepit in Franciam. CAROLVS M.

XV. *Deſiderius in Adrianum.*

Quippe Deſiderius Longobardiæ Rex, geminâ filiarum contumeliâ incenſus in Carolum, armis palam non auſus vindictam exſequi, arte & conſilio graſſari cepit. Apud Adrianum nuper electum Pontificem precibus inſtat, vt nepotes ſuos Carolomanni filios inungat in Reges Francorum; *Iis deberi paternam hereditatem, quæ vi atque iniuriâ inuaſa eſſet à Patruo; eſſe Pontificis, qui communis Regum pater foret, miſereri inopum & pupillorum, arcere iniurias ab eorum capite, æquum ab iniquo ſecernere, non armare tyrannidem patientiâ iniuſtâ.* Ita Longobardus, quidquid ageret Pontifex, finem obtinebat. Nam ſi infantes inungeret, mox ciuile bellum excitaretur in Francia; dum Proceres qui ſtudebant pueris, armati Pontificia auctoritate, Carolomanni regnum repeterent; ſimúlque, quod ardentius Deſiderius cuperet, alienatus ab offenſo Carolo Pontifex, indefenſus ſuis inſidiis atque armis pateret, facili negotio propugnante nullo, opprimendus. Sin petita negaret Pontifex, cauſam videri inferendi belli iuſtiſſimam; & fortaſſe Carolum, vt de nepotibus ſileatur, ab rebus Italicis temperaturum. Nec Adrianum diſcrimen latuit, virum fortem & generoſum, virtutibúſque magnis illuſtrem : at re perpenſa, certus Longobardicæ fidei, quæ perinde amica atque inimica fraudi eſſet, gnarúſque Caroli quæ pietas & generoſitas

CAROLVS M. foret, ad eum planè conuerſus, negauit ſe vncturum in Reges, qui ſe nondum per ætatem regerent, quíque totius regni conſenſu abdicati eſſent & deiecti: ſimúlque Paulum Deſiderio gratiſſimum, ſeditioſum virum & turbulentum, qui graſſatus criminibus, Romæ Longobardorum partes fouebat, multat exilio. Quo reſponſo, quaſi tuba Longobardo occineret, is repente ducto exercitu in Eccleſiæ vrbes inuadit, & Vmbriâ populationibus incenſa, captíſque vrbíbus plurimis, Romæ imminebat. Quo perterritus Adrianus, poſt irritas ad Deſiderium legationes, more maiorum ad Carolum Franciæ Regem mittit, laboranti Eccleſiæ qui opem peterent. At Deſiderius contrà fraude niſus, ſuis etiam ad eundem Carolum legatis imperat, vt renuntient ſatisfactum Pontifici, reſtitutas vrbes, pacémque contractam. Qui dolus Franco dum moras iniicit, ipſe comperto munitam vrbem propugnatoribus, nouâ fraude graſſatus, ſecum ductis Carolomanni liberis, totiúſque exercitus flore, profitetur ſe Romam amico animo proficiſci, vt conſalutet Pontificem, precibúſque vnctionem Nepotum impetret; tentaturus an factione quam in vrbe foueret, in eam admiſſus, vi & metu Pontificem in ſententiam ſuam pertraheret. Enimuerò Pontifex ſub momentum periculi, præterquàm quod vrbis cuſtodiæ vigilantiſſimè intendebat, Præſules ad Deſiderium miſit, qui poſtremas Eccleſiæ diras minarentur, ſi in iuſſu Pontificis ad vrbem accederet. Quibus minis abſterritus Rex, ſiue hoſtem qui ita minaretur haud infirmum ratus, abſceſſit ad opportunius tempus. Carolus interim in Theodonis villâ auditis tum Pontificis tum Deſiderij legatis, contraria planè affirmantibus, legatos Romam cum Pontificiis mittit; à quibus exploratâ re, factúſque certior captarum vrbium nullam reſtitutam à Deſide-

Carolus in Italiâ.

Deſiderio, imò ipſum coràm diſertè appellatum abnuere ſe reſtituturum; dum exercitum contrahit, ad eundem Deſiderium pacis cauſa mittit, oratum ciuitates amico animo redderet, neve ſe grauiſſimo bello implicaret; ipſi offerens doni loco & honorarij, ſi vrbes redderet, quatuordecim aureorum millia. Quâ conditione repudiata, exercitum Carolus verſus Alpes ducit; quo accedente, ipſe Geneuæ, quæ vrbs Burgundiæ ad Rhodanum eſt, pauliſper moratus, pacis ſtudio rurſus ad Deſiderium legat, qui precarentur inſtantius vt oblatas conditiones admitteret; ſatis fore Regi, ſi tres obſides in fidei pignus traderentur; abſceſſurum ſe illicò, armatóſque reducturum in Franciam. At cæcâ pertinaciâ Longobardus obduruit, omni mentione pacis reiectâ. Faciebant animos, præter cupiditatem & dolorem iacturæ munimenta firmiſſima quæ ad Alpium clauſtra erexerat. Nam gnarus belli momentum in iis poſitum, quæ ſi clauderentur, Francos inito impetu contrà molituros, ea ſitu loci iam inacceſſa, omni opere abruperat & communiuerat; præterea ipſe cum toto exercitu, ſuis in Thermopylis portíſve Caſpiis, prohibiturus Italiæ aditum eminebat. Nec ideò Carolus ſegnior, Deo maximè fretus, bellum inſtituit, pacem quam Legatis non conciliauerat Marte confecturus; tam difficilis incipiendo bello, quàm fortis implendo: nam partitus in duas partes exercitum; alteram tradit Bernardo patruo, per Iouis montem (quem Genebram dicunt, Cottiarum Alpium iugum) agendam ad clauſtra; alteram ipſe per Ciniſium earundem iugum verſus hoſtem ducit. Aſt vbi in conſpectum loci ventum eſt, & Deſiderius è clauſtrorum caſtris quaſi de cœlò fulminaturus apparuit; tunc Francis obeundæ pugnæ deſperatio dolorem incuſſit, atque ignauiam. Spectabant inanibus

CAROLVS M.

CARO-LVS M. Anno 773.

oculis hoſtium caſtra, fruſtrata vota, pedum & manuum niſum interdictum; iamque de receſſu, niſi occurreret aliud, cogitabant; cùm Panico terrore Longobardi acti, quanquam à periculo tuti & ſemoti, nullo impellente aut perſequente; ipſo Rege Deſiderio & Aldegiſo filio ducibus, deſertis clauſtris, per ima vallium in præcipitem fugam rapiuntur; mirantibus Francis, vinctorum inſtar qui ſe compedibus liberos ſomniant, vnde tam repentina trepidatio & fuga, tã promptus per clauſtra tranſitus, & in deſperatis rebus ſpes tanta. Enimuerò miraculo adſcripta res; cùm locorũ ſitus, operũ munimenta, validus exercitus, Rex ipſe cũ filio, hoſtis ſtupefactus, non eſſent accommodata ad metum, niſi inferendum; iſqui fugeret, quem hoſtis nec potuerat inſequi; adeò Dei eſt, nulla acie nullóque telo profligare armatos, Reges & regna tenui aura diſiicere, leuíque impulſu ſeculorum moles euertere. Interea Francus admiratione diſcuſsâ, per abrupta montis emergens, penetrauit ad clauſtra, & haud paucis hoſtium interfectis, in apertos campos effuſus, ſecuro itinere Ticinum perrexit. Hîc aliqui grauiſſimam pugnam interſerunt; quaſi ſuppudeat vel victoris vel victi, ſi alter Regni lucrum, iacturam alter ſine dimicatione faciat; ſed præterquam quod ex Anaſtaſio & Aimoino conſtat non pugnatum; nihil inde detrahitur nec victori nec victo; cùm iſte diuina vi percuſus ceciderit, ille Dei opem ſub ſignis habuerit; nec minoris eſt gloriæ, commilitone Deo vincere quam ſpectatore.

XVI. *Carolus Ticinum obſidet.*

Nec à metu reſpirauit Deſiderius, donec Ticinum peruenit, quam vrbem anteà diligenti cura munimentis multis inſtruxerat, túncque eiecta turba inutili, paratis quæ ferendæ obſidioni conducerent, incluſo ſecum milite, ad retundendum hoſtium impetum legit; haud inſcius Francos vbi primam iram exhauſerint, mox deficere, & fluctuum inſtar

ad ſcopulum frāgi. Simúlne vnam in cymbam vniuerſas opes congereret, Aldegiſum filium, magnæ ſpei iuuenem imbutúmque militia, cum liberis Carolomanni & vidua Veronam mittit, qui munitiſſima vrbe ſe teneret, Caroli vires diuideret, & patri ſi quid ſecus contingeret, Longobardis eſſet in naufragio tabula. At Carolus ducto exercitu Ticinum obſidet; & deliberatâ in omnem modum expugnatione conſtantior, Hildegardam vxorem chariſſimóſque filios in caſtra adduci tam longo itinere iuſſit è Francia, intercepturus ſpem hoſtium, & inconſtantiam ſuorum. Dein conſtitutâ obſidione, partitíſque muneribus, ipſe copiarum partem abductam Veronæ admouet, vrbémque adeò premit, vt Aldegiſo clàm fugiente, Carolomanni viduâ vltrò ſe liberóſque dedente, & ipſa ciuitas victorem admiſerit; clementiâ victoriam coronante; nam Veronenſes benignè & humaniter habiti, fratria & nepotes miſſi in Galliam, largíſque ſtipendiis honorati; Aldegiſo præter fugam nihil condonatum, deferenti Conſtantinopolim ad doloris ſolatium, libertatem incolumen, regni ſpem, & Longobardis ſcopum quem ſpectarent. Iámque regnum vergebat in caſum; quippe Rege Ticini incluſo, Veronáque captâ, reliquæ vrbes Francorum armis obnoxiæ, partim ipſis deditionem fecerunt, partim Romano Pontifici, præſertim Spoletini Ducatus oppida; & iam Longobardorum nobilium plures, attonſis barbâ & crinibus, quos prolixos alebant, Romanum morem induerant; quando Carolus Ticinum reuerſus, obſidionem vrgebat arctius. Et agebatur ſextus menſis vrbis hyberno tempore magna inter incommoda obſeſſæ; cùm proximo Paſchatis feſto, Carolum petendæ Romæ, ad ſacra loca opportuno ad pietatem die inuiſenda, cupido ſubiit: & confeſtim curatis quæ ad obſidium pertinerent, Epiſco-

CAROLVS M.

Romam primò venit.

CARO-LVS M. pis Ducibúſque haud paucis ſelectis in comites, verſus Romam properat, quò peruigilio Paſchatis peruenit. Adrianus prænuntiato aduentu, magno elatus gaudio, nihil prætermiſit quò amicum animum gratúmque in ſeruatorem ſuum teſtaretur. Nam & primò vrbis Iudices ad triginta milliaria obuiam miſit; tum accedenti propius vniuerſa militia cum Tribunis & Centurionibus ad deducendum occurrit; dein ipſi pueri, quorum ætas & innocentia gratior, ingenti numero, præferentes oliuarum ramos, in pacis & manſuetudinis ſymbolum occurſantes, pias precationum votorúmque voces vſurpabant; ſequebantur Cruces vexillis inſignes; quas vbi conſpexit piiſſimus Princeps, ab equo deſiliens, pedibus ad ſancti Petri ingreditur. Sedebat in limine Pontifex erecto pegmate, Clero Romano adſtante, aduentum Regis opperiens. Quem admiratus eſt, Chriſtianâ demiſſione ad pegmatis gradus accedere, piáque ſingulis figere oſcula, donec ad ſummum peruenit; vbi amplexus chariſſimum filium Pontifex, eius dexteræ innixus, baſilicam intrat, Clero & populo acclamantibus, plauſu lætiſſimo, verbíſque ſanctiſſimis. Ibi poſt fuſas preces, Carolus Pontificem obnixè precatus eſt, vt per eum ſibi inuiſendæ Romæ ex religionis voto facultas eſſet, quâ benignè impertitâ, & mutuâ incolumitate iureiurando ſancitâ, vrbem ingreſſi ſunt. Inde feſtis diebus tam piè quàm amicè conſumptis, ita arcto amicitiæ vinculo Adriano inhæſit Carolus, vt deinceps (quod Principes inter rariſſimum eſt) non tantùm Pontificem reuerenter coluerit, ſed Adrianum cupidiſſimè amauerit. In digreſſu cumulauit ampliſſimè Pontificis votum, optantis vt Exarchatum aliáſque vrbes quas Beato Petro Pipinus pater donauerat, eaſdem & ſuo ſuffragio donatas ſanciret: nam & ſcripto per Etherinum Notarium

Notarium ſuum inſtrumento confirmatis prioribus noua inſuper addidit, ciuitates multas è Longobardiæ regno, cum Corſica Inſula, condonans Eccleſiæ; quas fuſiùs Anaſtaſius recenſet. Poſtca Ticinum reuerſus in caſtra, haud multò poſt difficillimum bellum negotio facili expediuit; Deo haud dubiè quæ ipſe affecerat conficiente. Etenim vrbs munitiſſima cùm obſidionem in multum tempus pertraheret, peſtilens morbus in ciues graſſans & milites repente defenſionem omnem abſumpſit: iam fortiſſimi quique vi morbi perierant, ſæuiebátque lues in cæteros, plebeiorum nobiliúmque funeribus; imò ſuperſtitum animi, quaſi & ſua peſte afflati, tædio & languore abiecti, militaribus muniis prætermiſſis, de ſalute corporum ſi quam nanciſci poſſent ſolliciti, ad deditionem vnam aſpirabant. Quam tandem Deſiderius, omni ope Diuinâ & humanâ deficiente, ad Victoris arbitrium fecit, vrbe, regno, ſe & vxore in poteſtatem Caroli traditis; exceptíque ſunt humaniter, opprobrio nullo aut contumeliâ; duntaxat Leodium in Galliam Belgicam amandati, vbi regni iacturam vitâ priuatâ an ſolati ſint an luxerunt. Ita aliquot annos poſt ducenteſimum defecit in Italia Longobardicum regnum, quod ferro poſitum & propagatum, poſtque iactatum turbis ciuilibus, tamen infirmitate oppugnantium ſteterat; donec Ambitio, regnorum ſcopulus vt remi & vela, id quod promouerat afflixit, & voranda Roma hamus fuit voranti. Carolus conſtitutis quæ ad noui regni tutelam facerent, multíſque Longobardorum regimine vrbium permiſſo, vt coaleſcerent faciliùs in recens corpus membra vetera; Ciſalpinâ Galliâ prioribus dominis reſtitutâ, emendatâ gentis in Romanos ferociâ, atque vrbis quam euerteret illa liberator; in Franciam ſuos repetiturus Saxones rediit.

CAROLVS M.

Anno 774.

Finis regni Longobardici

Nam

XVII. Nam ij Rege per Italicam expeditionem abſente, ne peſſimè agendi opportunitati deforent, facto agmine in proximos fines, ſecuros fœdere, armatíſque inanes irrumpunt; vaſtatíſque agris, ad caſtrum Bariuburgum, quod tenebant Franci appropinquant. Haud procul caſtro Baſilica erat, à Bonifacio Præſule exſtructa, (prædixerátque vir ſanctus eam à flammis illæſam fore) in quam Barbari furore cæci atque vindicta, ob idolum euerſum à Carolo, tædas & flammas vndecunque coniiciunt; in fores, in parietes, in tectum, fomitem ignium, faſces, paleas, ligna arida, ipſúmque incendium, ſtipant & congerunt: at fruſtra omnia, reluctantibus flammis, & à loco ſacro in barbaros ipſos auerſis; perſeuerauítque inanis furor, dum metu ſubito perterrefacti, in fugam ſponte impulſi ſunt, intactâ Baſilicâ, & flammarum vortices reſtinguente. Viſique ſunt in ipſo furentium Saxonum æſtu, duo iuuenes ſtolis albis induti, qui flammas arcerent; ſpectati tum à Francis, tum ab aliquot hoſtium; propugnantibus religioſum locum cœlitibus: iámque Caroli votis elemento altero famulante. Vnde Carolus gratiis Deo ob tutelam actis, confeſtim in Saxoniam exercitum miſit, qui trifariam diuiſus pluribus locis vaſtationem inferret, conſilio inito, debellandi tandem cum perfida gente; quam in rem magno cum exercitu profecturus eſſet poſt actam hyemem; nec à bello ceſſaturus, donec barbari vel Chriſtum amplecterentur, vel tollerentur penitus. Incepítque propoſitum, non confecit, nam tollere numeroſiſſimam gentem, id arduum; at Chriſto addicere, id ſupra humanas vires, vniúſque Dei. Attamen Rheno traiecto, & caſtro Sigiburgo quod hoſtes muniuerant expugnato, ad Viſurgim amnem profligato magno Saxonum numero, tranſmiſſoque per cadauera cæſorum alueo, vltrà pergenti Heſ-

Carolus in Saxones.

Templũ à flammis ſeruatum.

CAROLVS M.

fus

ſus occurrit, Dux magni inter barbaros nominis, qui Vueſtphalorum Saxonúmque Legatus, pacem peteret, iuraret, darétque obſides; cui habita fide, atque Carolo propoſiti immemore, fœdus iuratum eſt. Sed id continuò abruptum nouâ gentis perfidiâ, quâ qui Franci ad Viſurgium ſubſtiterant haud pauci cæſi ſunt. Dum enim ignauius caſtra cuſtodiunt, plures Saxonum immiſti pabulatoribus, & ſtatiua cum iis per incuriam vigilum ingreſſi, ſub primam noctem; mox ſemiſopitos & incautos aggreſſi, cædem plurimam ediderunt; donec ſopore per tumultum diſcuſſo, & ipſi ſuâ non modica ſtrage depulſi ſunt. Id Saxones, non gentis conſilio, ſed priuato tentatum latrocinio excuſarunt; & fugientibus inhærens Carolus, vltionem magnam partem confecit: At vix reſpirantem à Saxonia longiùs nouus tumultus exciuit. Renuntiatur Rotgandum Longobardorum Ducem, quē victo Deſiderio Foroiulienſibus præfecerat Rex, noua moliri, iámque de vendicando regno cogitare, ciuitatibus pluribus ad ſe traductis: quocirca ſtrenuiſſimo quoque ſecum ducto, confectóque raptim itinere, in Italiam aduolat; eadémque celeritate Rotgando victo ac cæſo captis vrbibus Foroiulio atque Taruiſio, Ducibúſque Francis conſtitutis, profligato bello, ſpectatus duntaxat ad victoriam, confeſtim Franciam repetit, ſuſpectâ meritò Saxonum fide. Quippe vix tranſgreſſus Alpes, audit à nuntiis; eos rupto fœdere, quâ fraude, quâ vi eſſe graſſatos: dolo quidem & amicâ perfidiâ receptos Eresburgo caſtro, id occupaſſe; at vi Sigisburgum aggreſſos; cúmque repellerentur, ad oppugnandum tela & machinas admouiſſe, furore pertinaci; donec præſenti Dei ope magnâ ſuâ clade ſubmoti ſunt. Siquidem eo die quo collatis copiis ad oppugnationem arcis erumpebant, viſos eſſe ſupra templum arci ſubiectum clypeos duos, igne fulmineo coruſcantes,

CAROLVS M.

Carolus ſecundò in Italiam.

Et in Saxones.

CARO-LVS M. ruſcantes, obuerſos in hoſtem, crebríſque motibus agitatos: quo ſpectaculo vt erecti ſunt Francorum animi, ita barbaros abiectos eſſe atque perculſos, adeò vt in fugam effuſi, vulneribus mutuis corruentes, caſtris in prædam abiectis, cædente terga præſidiario milite, pauci admodùm ſuis redditi ſint. Hoc nuntio Carolus recreatus, pergit in Franciam, habitóque Conuentu Vormatiæ, mirabili celeritate in Saxoniam recenti adhuc clade attonitam ingentibus copiis penetrat. Extititque diligentiæ fructus. Saxones viſo quem in Italia diſtineri putabant Carolo, omiſſa ſpe armorum, ad miſerationem mouendam verſi, inermes cum liberis & coniugibus, ſupplicum more, ad Lippiæ amnis fontem Regi occurrunt, & pœnitentiâ ſimulatâ, ab optimo Principe, cui gratum eſſet ante victoriam parcere, tot noxarum veniam impetrant. Imò vt fraudem occultius tegerent, magnam partem, quod expetebat Rex maximoperè, eiuratis idolis in ſpeciem, lauacro ſacro abluti ſunt. Ita receptis obſidibus, Eresburgo inſtaurato atque erecta ſuper Lippiam nouâ arce, ſtabilitâ pace diſceſſum eſt. Quam vt firmiſſimis columnis fulciret, ineunte vere Carolus ducto exercitu Paderbornam Vueſtphalorum vrbem ſe contulit; ibíque conuocato vniuerſæ Saxoniæ Senatu ac populo, ſancitóque iterum ad obſeruantiam fœderis Sacramento; vno omnes animo addixerunt ſe Regi, eâ lege, vt ſi in poſterum fidem violarent, libertate & patria in rebellionis pœnam exciderent. Aderántque Proceres gentis, præter Vuidichindum, inclytum quà perfidiâ, quà fortitudine, Vueſtpholorum ducem; qui multorum ſcelerum in Regem conſcius, nec ſatis ſimulatione ſuâ confiſus, ad Sigefredum Danorum Regem confugerat; noui mali fermentum, ſopitique incendij fomes. Interim plurimis ex infida gente baptiſmus conceſſus;

lætiori

lætiori Rege propagari limites Chriſti quàm ſuos.

Hæc dum inſtituit, noua legatione in expeditionem nouam auocatur. Res momenti magni magnæque gloriæ, incomperta tamen, & veſtigiis duntaxat tenuibus exploranda, ſeu noſtrorum incuriâ, ſeu externorum inuidentiâ fortaſſe aut malignitate. Ego quæ certa ſunt proferam, cætera coniiciendo eliciam. Itaque Paderbornæ agente Carolo, Ibinalabar Regulus Saracenus, ex intimâ Hiſpaniâ, longo terrarum tractu, comitatu regio, eius imploraturus opem aduênit, in alium haud dubiè Saracenum, (nec enim in Chriſtianos Principes bellaſſet Chriſtianiſſimus) ſe ſuáſque ciuitates poteſtati Regis ſubiiciens. Admiſſa poſtulantis conditio: quippe tunc pax, vt opinio erat, cum Saxonibus fida; quieſcebat poſtremo bello Italia; latè in Francia pacata omnia & tranquilla; non aſpernandam nouæ gloriæ ſegetem; triumphóſque Gallicos, iam per Ortiuas & Boreales plagas deductos, ad occaſum ſolis celebritate magna conuertendos. Quocirca decernitur expeditio; ad quam feſtinandam Rex feſtum Paſchatis in Aquitania celebrat. Pyrenæi montes quà Vaſconiæ contermini ſunt quando ea gens Francis obnoxia, ad proximum iter deſignati. Nullo periculo magnáque gloriâ iter captum; in tranſitu Pompelo Nauarræ oppidum occupatum, quo ad regreſſum pateret aditus; dein Cæſarauguſtam admotæ copiæ, quæ an capta, an ſponte dedita, tam incertum eſt, quàm quod ab tanto exercitu geſtum ſit; Aimoino ſcribente, Carolum poſteaquam obſides à Saracenis recepit, nempe in perpetrati belli indicium, relegiſſe veſtigia, & Pompelonem rebellantem muris nudaſſe. Enimuerò quidpiam maius ab Eginarto colligitur, teſte indubitato, & ſcribente quorum pars fuit: Is cùm Franciæ limites adſcribit,

CAROLVS M. XVIII

Carolus in Hiſpaniam.

Anno 778.

CARO-LVS M. adſcribit, & quantùm ſub Carolo propagatum eſſet imperium; ad Auſtrum, præter Aquitaniam, Vaſconiam, & Pyrenæos quà latiſſimè patent, diſertè Iberum amnem aſſignat; ſiue quà oritur, ſiue quà præcipiti alueo ad Dertoſam in Mediterraneum influit; vt intra limites Nauarra, Arragoniæ pars, ac Catalonia feraciſſima Hiſpanici ſoli prouincia conſcribantur. Sanè idem Eginartus planè affirmat, ciuitates omnes, ad quas Pyrenæis tranſitis acceſſit Carolus, deditionem feciſſe, iiſque ſubactis incolumen exercitum reductum. Nec inficiantur Hiſpanici, Ibnabalam Regem à Carolo datum Cæſarauguſtæ; in eiuſdem poteſtatem Mauris dedentibus Gerundam & Barcinonem veniſſe; vnde Barcinocenſes Comites, & Catalaunicæ gentis primordia; ex quibus operam expeditionis huius non irritam conſtat. Sed de Barcinonenſibus & Catalaunis ſuo loco pluribus. At exiles Hiſtorici in Caroli proſperis, in eiuſdem aduerſa pugna, quàm luculenti ſunt, & ne mendaces dicam, poëtici! Ea porrò, vt fides veritati conſtet, ſic euênit. Confectâ victoriâ Carolus relegebat viam per Pyrenæos, iámque in pacato vt rebatur agens tum etiam propter montis abrupta rupiúmque ſalebras, partitis agminibus incedebat: ipſe cum primo exſcendebat per Roſcidam vallem, famoſum in poſteris iſta clade colliculum, ſequebantur longiùs poſtremæ turmæ, impedimentis aciem totam claudentibus. Cùm ſub veſperam, Vaſcones prædandi animo, an vlturi Pompelonis calamitatem, tecti ſiluis, quarum magna iis in iugis copia, poſitis hinc inde quà pateret anguſtiſſimum iter inſidiis, in calones repente impetum faciunt, vim parantes cædunt, impedimenta diripiunt, ac tumultu cæco permiſcent omnia. Interea qui in vallis lubrico pedites equitéſve vnius viæ ſolliciti progrediebantur, tumultu exaudito, dum in

Roncaualliſ clades.

compoſiti

compoſiti ac propè ſinguli ora conuertunt, negotio facili cæſi ab hoſtibus, cladem augent atque infamiam. Ita factum, vt plerique Procerum, in quibus Rolandus ille fabuloſis commentis celebris, Britannicæ oræ præfectus & cuſtos, Anſelmus Palatij Comes, Egiartus regiæ menſæ præpoſitus, aliíque ceciderint, toto agmine calonum & militum ad vnum deleto. Perfertur ad primos ordines nuntium cladis, iámque ſe intendentibus tenebris noctis, dilata vltio in proximum ſolem: at hoſtes prædonum more; onuſti ſpoliis, ipſa nocte per ſiluas & ſalebroſas cautes dilapſi ſunt, nulla loci quò perfugiſſent vel ſuſpicione; Francis pro vindicta dolor, pro hoſtibus ſecuritas fuit. Et hæc eſt clades, quæ tantoperè pluribus placuit, vt eam ſcriptis, incremento magno geminarint. Nam Carolum iam grandæuum plenúmque ſenij, cum Alphonſo Legionis Rege committentes, deleto exercitu ignominioſè agunt in fugam; imò Rolandum, Anſelmum, alióſque prima dimicatione necatos, hac poſteriori perimunt, quaſi è mortuis ad nouam fabulam ſuſcitati ſint; aut Carolus cui arcta cum Alphonſo beneuolentia, iam Imperator tótque gentium dominus, ad Alphonſi regnum obtinendum (hanc enim cauſam comminiſcuntur) bellum intulerit in Hiſpaniam, magnam adhuc partem á Mauris poſſeſſam, in quos honeſtius commodiúſque arma vertiſſet. Sed iſtud puto à Turpini petitum fabulis, traductum in Hiſtoriam, ab iis fortaſſe quibus Francorum gloria videretur officere, ſuæque eſſe detrimento alienæ augmentum: vt Æmilium ſileam, quem forſitan iactandæ eloquentiæ tanta in clade ſtudium, in errorem hunc rapuit. Expeditus montibus Carolus, aſpectu filij recreatus eſt, quem nuper Hildegarda coniux pepererat, geminos quidem enixa, ſed altero à partu mortuo iſte ſupererat, quem

CAROLVS M.

Ludouici ortus.

Carolus

CAROLVS M. Carolus Ludouicum dixit; & Aquitaniæ regno donauit, nouum in Francia Porphyrogenitum; ſimúlque regni vrbibus viros præfecit, quorum fide atque induſtria, prouincia motuum ferax in officio ſtaret. Mox profectus ad compeſcendam Saxoniam, quæ dum ipſe abeſſet, direptionibus cædibus atque incendiis, totam Germaniam ad Rhenum vaſtaſſet. Verùm enim, quia bellum illud Saxonicum in multos annos diffuſum, vna propemodùm ratione geſtum eſt; dum perduelles opportunitate data iugum excutiunt, iterúmque à victore ſub illud mittuntur; placet vna ſerie atque continuâ bellum idem perſcribere, & lectoris tædio parcere; quæ conſimilia ſint perſtringendo, atque infrequentia & obſeruatu digna explicando.

XIX. *Bella Saxonica.* Ergo Carolus Altiſſiodori auditâ Saxonum irruptione, confeſtim ſelectis Francorum Alemannorúmque cohortibus in mandatis dat, vt fœdos populatores quàm celeriter aſſequantur, grauéſque prædâ ad pugnam adigant. Et impleta iuſſa feliciter; recedentes hoſtes in fugæ ſpeciem, ad fluuium Aternam apud Heſſios deprehenſi, in ipſo tranſitu eâ ſtrage multantur, vt perpauci tanto ex numero, non prædam modò ad ſuos tulerint, ſed ne nuntium quidem ſtragis, proximæque vindictæ; Ita ſacrilegis, templorum direptio, Toloſanum eſt aurum & calamitoſum. Carolus poſtea quà armis, quà conuentibus habitis rebellem populum in ordinem cogit. Tenuítque pax vnum annum aut alterum, donec Vuidichindus, priorum motuū fax & tuba, ab ſuo illo Normannico receſſu, in quem Francis vrgentibus, cōfugiebat ad ſuos egreſſus, diſturbatâ pace, martem inſpirat. Ad hunc compeſcendum Theodoricus Comes in Saxoniam mittitur; adſuntque paulò poſt in ſupplementum virium Geilo ſtabuli Comes, Vuoradus Comes palatij, Adalgiſus cubiculo

Regis

Regis præfectus, ab ipſo Rege cum copiis ad comprimendos Sclauos præmiſſi. Ii viâ per Saxoniam captâ, defectione audita Saxonum, & imminere Theodoricum vt dimicaret, Francorum more ſpe pugnæ allecti, omiſsâ prouinciâ cui delecti erant, Theodorico cum ſuis copiis pugnæ & victoriæ certi ſe adiungunt. Nec mora, communi ſuffragio, quærendos hoſtes, profligandos, pœnámque ſcelerum repetendam. Ita ad hoſtem accedunt. Ad montem Suntalium ſtatiua collocant, quà in Auſtrum obuertitur, cùm Borealem partem Saxonum caſtra occuparent; ad montis ortum interfluebat Viſurgis. Geilo & ſocij ſpecie explorandi, Viſurgi clam traiecto, quâ erant auiditate pugnandi, ſtatim vbi in conſpectum hoſtium ventum ruunt in prælium. Scilicet inter eos antè conuenerat, abſente Theodorico pugnam conſerendam; rapturo ſcilicet gloriam, nullâ ipſis parte obtingente, præter periculum. Quare præfeſtinanter nullóque ordine, de fallendo ſocio quàm hoſte vincendo magis ſolliciti, acti in pugnam vt quiſque equum inſcenderat, pro temeritate excepti ſunt. Nam Saxones pro caſtrorum vallo ſtantes in acie, cæco raptos impetu & incompoſitos interficiunt, Proceres quidem omnes, alióſque è nobilitate præcipuâ; quibus fuit ſatius pugnâ occumbere, quàm ſeruari fugâ; militum paucis ad Theodoricum effugientibus: ita arrogantia vergit ad caſum, & infortunij prodromus confidentia eſt. At Carolus vlturus infamiam cladis, cum exercitu in Saxoniam penetrans, demiſſos omnes & noxam excuſantes comperit, cuius inuidiam Vuindichindum vnum reiiciunt; cúmque is dedi nequiret, Normannorum tectus perfugio, ſelecti è facinoroſis rei ſupra quatuor millia quingenti, quos ad aliorum terrorem victa iam clementia, Rex eodem quo traditi ſunt die ad amnem Ala-

CARO-
LVS M.

rum

CAROLVS M.

rum truncari capitibus iuſſit; ne fortè venia ſcelerum plurium materia foret. Imò poſtea gnarus perfidam gentem noua agitare, gemina expeditione geminauit & ſtragem: duobus prælijs quibus ipſe intererat præerátque, tanto numero hoſtium cæſo, vt nemo Saxonum toto reliquo bello ſtare in acie præſente Rege auſus ſit; tantùm terroris fortitudo viſa intulerat. Et aliquando venenatam ſtirpem euulſurus, diuiſo exercitu, cuius partem Carolo maiori tradidit, ad honeſta militiæ rudimenta, altera ipſe ducta, populationibus vaſtis atque continuis, ne dato quidem per ſæuitiam hyemis otio, à Viſurgi ad Albim obſtinatam gentem attriuit penitus, adegítque miſeriis ſapere. Quippe calamitoſiſſimi Saxones, deteſtari bellum, apprecari pacem quibuſuis conditionibus, execrari rebellionis auctores, Vitichindum præcipuè; in quẽ hactenus mala omnia tum quę patrauerãt, tum quę paſſi erãt, vt in cauſam atque artificem conferebant. Et ipſe Vitichindus, ſiue tædio ſcelerum, ſiue ſponte & boni cupidine, emolliri inceperat; erátque certum temperaturum in poſterum, priorum venia. Nec dubitauit Carolus virum arceſſere, impunitate promiſſa, datíſque obſidibus. At is prudentiæ ſupra barbarum magnæ, vt quæ de Carolo eximia acceperat ſpectaret oculis, in mendici modum pannoſus, Paderbornam ſe confert, eo tempore quo Chriſtiani luctuoſiſſimam Domini mortem mœrore animi corporíſque pœnis concelebrant; attentè & conſideratè omnia perſpicit; videtque ſub proximam Reſurrectionis fauſtiſſimæ diem, in ſummam hilaritatem verti luctum atque triſtitiam: qua die cùm ad Carolum accedens propius, & mendicorum turbæ immiſtus, quibus Rex optimus ſua ſtipem manu largiebatur, fortè ab Aulico ob incuruum dextræ digitum agnitus, Carolo ſiſtitur, faſſúſque ſe Vitichindum, per benignè excipitur;

Vitichindi conuerſio.

excipitur; inde abominatus idola, baptiſmo inauguratur; gratulante Carolo cœlo & ſibi, quod in vtrumque perduellis obſtinatiſſimus, diuinæ & humanæ clementiæ apex foret; moxque ipſi Ducatum Angrianum dedit, futura merita beneficiis occupans. Ab hoc facto Saxoniam aliquot annos pax tenuit; tritici ac lolij feraci Exemplo. Attamen quaſi perfidam gentem fidei & obſeruantiæ pœniteret, arma ſumpta, & rebellio inſtaurata, & ab Carolo direptiones atque incendia inſtaurata ſimiliter, morbo vetere remedium vetus arceſſente. Nec debellare penitúſque peruicaciam gentis infringere, multis, grauiſſimíſque implicatus bellis potuit; donec tandem anno poſt ceptum bellum triceſimo tertio, confecit induſtria, quod vis & arma nequiuerant. Citra Albim qui incolunt Saxones, aſſiduis incurſionibus attriti primùm atque perdomiti, pòſt Francorum conſuetudine cicurati, ac Chriſtiana religione ſuſcepta traducti in melius, aliquando cum armis rebellandi animum depoſuerant: at Tranſalbiani, tam lata foſſa quantus amnis eſt, ab Francis diuiſi, ideò prædæ minus obnoxij, atrociore ferocia in impietate & libertate perſtantes, tam fallendæ fidei quàm dandæ faciles, ad minimam rebellionis auram mouebantur. Verùm Albi tranſito Carolus, metu percitos vbi euocauit, & ſolita facilitate ad iurandam fidem adegit, rem commentus eximiam, perſuaſit iuratis, vt terras incultas & opportunas furori hoſtium mutarent melioribus & tutioribus; & confeſtim ſelectas eorum familias qui auctoritate pollerent, cum liberis atque coniugibus, ad decem millia, quà donis quà metu, abduxit à laribus, procúlque à patria Francis immiſtos, veluti ſurculos commodiori ſolo explantatos, in nouas terras nouóſque mores induxit, ſublata mali opportunitate, boníque neceſſitate illata.

CAROLVS M.

Anno 804.

—— illatâ. Prærerea ne inculti agri obſoleſcerent,
CAROLVS M. æve Saxonum qui ſupererant animi ſuæ ferociæ redderentur, Abroditas proximam gentem, ſibique fidiſſimam, in abeuntium locum ſubſtituit, coloniarum more. Ita pax aſſerta, compreſſi motus, offocata rebellio, & abiecta idola : tanti eſt, hominem humano more agere, & cùm Palladem armatam immiſerit, doctam eandem & prudentem inſerere. His decurſis, ſuperiora nunc retexam, reuocato ſtylo vnde digreſſus eſt.

XX. Anno 781. *Carolus Romam petit.* Carolus ab Hiſpanica expeditione, domitíſque Saxonibus, Romam profectus eſt, religionis & amicitiæ gratiâ; vxorem in viæ comitem duxit & liberos, quos Adriano ſiſteret, vt fidei erga Eccleſiam pignus, arctiúſque charitatis mutuæ vinculum: tres autem præter ſexum muliebrem ex Hildegarde ſuſceperat, Carolum, Pipinum, & Ludouicum; quos amantiſſimè complexus Pontifex, Pipinum abluit ſacris vndis, eúmque ex paternâ deſtinatione Regem Italiæ vngit, & Aquitaniæ Ludouicum. Et fortaſſe Romæ excepti ab Irene legati; quæ Leone coniuge vita functo, pro Conſtantino Porphyrogenito impubere filio adminiſtrabat Imperium, & ab Imperatoribus qui anteceſſerant illata Eccleſiæ vulnera perſanabat; eadem Caroli famâ eximiâ ſummiſque meritis capta, ad iungendam affinitatem, miſerat viros primæ nobilitatis, qui eius filiam maximam natu Rotrudem nomine Conſtantino Imperatori nuptui peterent: ita contracta mutuo conſenſu ſponſalia; adhæſitque virgini Græcus Eunuchus, qui doceret eam litteras Græcas, & in mores gentis conformaret. Attamen fruſtra hic impenſus labor, ipſa Irene pacta reſcindente, & quærente ex Armenia coniugem inuito filio; ortis poſtea matrem inter & filium iis diſſidiis, ob quæ præſtaret ab perturbatiſſima familia alienum eſſe. Regreſſum Regem in

Franciam,

Franciam, domeſticæ res præter curam Saxonici belli conturbarunt. Nam Hildegardem amantiſſimam coniugem rapuit morbus; idémque caſus Bertradam matrem viuis exemit, quam obſequio & veneratione ſummâ coluerat, quippe tenerrimæ & humaniſſimæ indolis Carolus, ſuos diligebat affectu intimo, maximúſque princeps in publico, optimus erat paterfamilias in priuato. Nouam inde adſciuit conſortem thalamo, Faſtradam Rodulphi Comitis filiam, è Francorum Orientalium gente; quam amore magno proſequutus eſt, & in ſuam propè perniciem. Erat mulieri ſuperbus animus, dominandi cupidus, in vim pronior & crudelitatem; quæ tamen vitia vel prætexebat virtutum ſpecie, vel pulcritudinis flore excuſabat, potente apud Regem ſuprà quàm deceret illecebrâ. Ideò coniugi haud arduum fuit, in Regem ipſum regnum vſurpare, multa ad nutum prauè conficere, multa crudeliter; & ipſum Carolum à primis moribus deflectentem, ad violenta aſpera & perpeſſu dura contorquere. Vt extrema omnia periculo ſunt, ita maximè quæ à beneficiis ad malefacta, ab humanitate in ſuperbiam deſinunt, ab amore in odium; politico corpore iuxta ac mortali, ad repentinas conuerſiones periclitante. Inde factum, ſcribit Eginartus, vt in Orientali Francia (quæ Franconia eſt) plerique Proceres contra Regem coniurauerint, auctore Hardrado Comite: Fruſtrato tamen feliciter euentu. Etenim Carolus rei indicio ad ſe perlato, celeritate & prudentia incendium in fomite reſtinxit; actis in vincula qui cogitati ſceleris comperti forent, & pœnâ infra delictum illatâ: Auctoribus quidem effoſſi oculi, aliis indictum exilium, quibuſdam parcitum; nemini irrogata mors, præterquàm tribus; qui ne caperentur, dum lictores vi repellunt, aliquot eorum peremptis, ab iiſdem

CAROLVS M.

Coniuratio prima in Carolum.

—— necati ſunt, & in fugâ mortis morte oppreſſi.
CARO- Rex domeſticis expeditus inſidiis foras con-
LVS M. uerſus rebellionem Aremoricorum extinxit in cunis. Ea gens Regibus Francis diu ve-ctigalis, in intimas Oceani oras propè recondita, velut alio in orbe, detrectabat obſequium; impellentibus Britannis, qui ab Anglis expulſi, breui traiectu ea in loca confugerant: Ac primùm inuiti ac renitentes tributum ſoluere, dein ſpecie inopiæ differre, ac poſtremò pernegare audacius; ab Venetis & Curioſolitis facto initio, qui Oceano admoti propius, ideóque longius ſemoti à Francis, ferociores euaſerant, & videbatur lues in vniuerſam gentem propaganda. Extemplò cum exercitu miſſus Andulphus regiæ menſæ præpoſitus, armorum terrore bellum confecit, iurantibus populis in leges Caroli, nouóque obſequio veterem noxam redimentibus.

Britanni domiti.

XXI. Interea Vitichindo ad Chriſtianam fidem traducto, & pace cum Saxone conſtitutâ, Italia; & Bauaria Caroli animum diſtrahebant. Ab euerſo Longobardico regno, ſupererant duo euulſæ arboris ſurculi, Duces Spoletinus & Beneuentanus, qui nutu Caroli & conſenſu, ab gentis clade eximij, naufragas tabulas iis in terris collegerant. Eorum alter Hildebrandus ſpoletinus, Regem in Franciam conuenerat, multis muneribus conteſtatus obſequium: Aragiſus Beneuentanus, ſæpe de officio appellatus, varia prætexens, nondum Regi ſubiecerat ſe, vel à Francorum armis remotior, vel potentiâ ad reſiſtendum inſtructior, & videbatur ſpem ad reparandum regnum erigere. In hunc primum Caroli arma directa. Ac ſtatim vt incautum opprimeret, ſæua hyeme iter aggreditur, traductiſque per niuoſa iuga copiis, ſacro natalis die Florentiæ acto, Romam venit, & communicato cum Adriano conſilio, expeditionem in Beneuentanum

Carolus in Beneuentanum Ducē.

neuentanum pronuntiat. Beneuentum vrbs eſt in Hirpinis Samnij populis,vbi regio quæ nunc Principatus vlterior in regno neapolitano; erátque tunc Ducatus caput,cui Campania, Salernitani, ac tota Calabria attribuerentur. Aragiſus comperto Regis conſilio, quoniam impar armis erat, ad artem conuerſus, Runoldum maiorem filium legat, qui Carolum demulceret muneribus, impleret pollicitis, ſpéque alliceret; ac qui ſcopus erat, re nulla certa conſtituta,ab expeditione auerteret. Verùm Carolus quàm infida Longobardorum fides haud inſcius, eam pro habenis adducentium & remittentium vt luberet, retento Runoldo, exercitum in Campaniam ducit,Capuámque obſidet vrbem primariam. Dux arte fruſtratâ, relictâ Beneuento, Salernum in munitiorem vrbem marique adiectam ſeceſſit; nec ideò ſe tutum ratus, ni per omnem modum bellum reſtingueret, iterum legatos mittit cum Grimoaldo altero filio, qui renuntiarent, promptum paratúmque ad omne obſequium Ducem, belli mala atque incommoda deprecari. Carolus,tametſi victoriæ nihil moræ erat,tamen pro clementiâ, arma tam facilè amouens quàm difficulter expediens, precibus ſe vinci patitur;retentóque in obſidem cum aliis principibus viris Grimoaldo, Runoldum ad patrem miſit, cum delectis Francis,qui Aragiſi fidem exciperent, perque vrbes populum in regia iura admitterent. Amoto hoc obice, curæ in Taſſilonem Bauarum verſæ. Proximâ Romam peregrinatione cum Pontifice egerat Carolus,de Taſſilone in ordinem redigendo; qui iuratam Pipino fidem eiúſque filiis ſolemni ritu, & multò antè fefellerat, & perſtans in crimine Regi abiudicabat obſequium: Placuerátque communi nomine legatos mitti,qui Bauarum de ſacramento monerent, hortarentúrque ad appellandam Re-

CAROLUS M.

Et Bauariam inuadit.

CAROLVS M.

gis clementiam. Et effectum in ſpeciem ſortita legatio , præferente pœnitudinem Duce, tantoperè efficacem , vt ad Regem Vormatiam adiret , ac clientelare obſequium iuraret, datis in fidei pignus obſidibus. At poſtmodùm ingenitâ vel ſuperbiâ vel inconſtantiâ, vxoris etiam impulſu, à iuramento defecerat. Is rurſum pacatâ vtcumque Saxoniâ, ac debellato celeriter Longobardo, imminere fulmen præſentiens, animo ſubdolo legatos ad Pontificem miſit,oratum vt præſentem Carolum ſibi mitigaret,atque ad commodam pacem adduceret. Nec abnuebat Rex , quin ad nutum Pontificis pax conficeretur : Sed illico patuit malè tectus dolus , cùm Rege à legatis repoſcente,quam haberent auctoritatem à Principe ad firmanda pacta, reſponderunt ij ſe nullam habere , niſi vt quod viſum eſſet Pontifici & Regi , renuntiarent. Enimuerò tunc indignatus Pontifex , ſe illudi, ſuámque operam in fraudis textum impendi, legatos, interminatus execrabiles diras ni ſe Bauarus ſubderet , cum ignominia dimiſit. Rex verò vbi religioni ſuæ ſatisfecit,ægrè ab amantiſſimi patris diuulſus amplexu ; Vormatiæ , Conuentu habito , in Taſſilonem vt perduellem bellum indicit : & quoniam habebatur pro certo,eum cum Hunnis feroci ac barbara gente fœdus ſanxiſſe , ingentem apparatum ad abſterrendos Barbaros , vel vincendos ſi iuuarent ſocium, confici placuit. Flore & numero magnum exercitum tripertitò diuiſit Carolus ; eius partem vnam Pipino filio aſſignauit , qui cum Italico milite à Meridie per Alpes Rhætias Bauarum clauderet ; alteram partem ex Francis Orientalibus atque Saxonibus ad Boream quà Danubius fluit imminere iuſſit ; ipſe cum parte tertiâ quà Leccus Bauaros ad Alemannis ad Occaſum diſterminat , in Auguſtæ ſuburbiis conſtitit ; ſimul omni ex parte aggreſſurus hoſtem ,

ſtem, nullo effugio, niſi ad Ortum, quà Hunni adiacent; vt vel interclusum ceu reti caperet, vel ſi is fugeret, Rex inanem poſſeſſionem inuaderet. Contrà magnas copias Taſſilo inſtruxerat, illaturus arma in Franciam; quà Luitbergæ vxoris impulſu, Deſiderij Longobardici filiæ, vltionis in Carolum præter modum flagrantis; quà Hunnorum ſpe, quibuſcum initâ ſocietate, pro ferocia nationis, prona ad victoriam ſperabat omnia. Verùm ſub ipſam dimicationis aleam, interpellatus à Carolo etiamnum arma inhibente, tunc ſeriò reputata audacia, pacem ſupplex petiit; datiſque obſidibus, quorum princeps Theodo filius, atque eiurato Hunnorum fœdere, nihil grauius tulit, quàm quod ante bellum petebatur: Poſtea euocatus ad profitendam clientelam, cùm ſe Regi ſtitiſſet, à Bauaris accuſatus eſt, aſſiduâ flagitatione vxoris praua conſilia agitare, Hunnos ſollicitare, & ad bellum quod ipſe iam inſtruebat animo concitare. Alia plura obiiciebantur dicta & facta, quæ infenſum hoſtem, & ab irâ vindictáque incautum retegerent; tam aperta & certa, vt ad ea reus conſcientiâ teſte obmuteſceret. Nec mora, aſſenſu Procerum, maieſtatis violatæ ſubiturus pœnas, damnatus eſt capite; mortem tamen Carolus ciuili multauit, truncandum caput cucullo induens; Taſſiloni in Monaſterium abdito filius additus comes; quid vxore factum non traditur; Bauari conſortes ſceleris in exilium acti: Nec vllus in vniuerſam Bauariam conſtitutus Dux ſed plures Comites vrbibus ſingulis præfecti, vt numero partita auctoritas imminueretur. Vero proximum eſt, Luitbergam ad Hunnos ſocios confugiſſe, à qua fortè incenſi, gemino exercitu in Foroiulienſes & Bauaros proruperunt: Vtrobique victi & proſtrati; præſertim à Bauaris cum ingenti ſtrage, Danubio ferri reliquias hauriente.

CAROLVS M.

Anno 788.

CAROLVS M. XXII. *Carolus in Sclauos.* Perfunctus Carolus bello incruento, ad aliud ferocius & difficilius ſe accingit. Gens erat ad Oceanum Balthicum, quà Germaniam terminat, vbi nunc Pomerania, Mecleburgum, atque Holſatia, atrox, barbara, & Francorum hoſtis, Abroditis præſertim infenſa, quorum fides eximia in Francicum nomen. Ea gens Sclaui ſiue Vvelatabi dicebatur, maris vicinia, & immenſo à Francis ſpatio tutior atque audacior. Carolus in eos ſociorum causâ profectus, Rheno ad Coloniam tranſito, per Saxones copias ad Albim ducit, geminiſque pontibus iunxit amnem, quorum capita hinc inde caſtris præſidiiſque firmauit. Inde in Sclauorum terras ingreſſus, quà populando, quà dimicando, dubium tamen an pugna commiſſa ſit, ſic hoſtes attriuit, vt ferocia domita, Reguli gentis omneſque proceres ſe tradiderint poteſtati victoris; mirâ fidei conſtantiâ, à qua in poſterum ne minima quidem in re abſceſſerunt. Ab iis ærumnis vno anno arma depoſita, mox in-*Et in Hunnos.* duta, Hunnis prouocantibus, & obſtrepentibus Martio ſtrepitu. Erántque Hunni iis ex gentibus, quæ ex Scythiâ iam ab Honorio Imperatore in Europam effuſæ, ingentes clades in humanum genus inuexerant: Porrò Hunni fixerant ſedes in vtraque Pannonia; tum in Superiori Occaſum verſus, vbi nunc prouinciæ Caniola, Carinthia, maiórque pars Auſtriæ; tum in Inferiori, quà ad Auſtrum vergit, complexâ Boſniam, Sclauoniam, eámque Hungariæ partem quam Iſter alluit. Iidem præterea dicti & Auares, Conſtantinopoli terribiles, quam iuſtis exercitibus ſæpe oppugnarant; vnde factum poſtea vt ex duplici Hunnorum & Auarum appella-*Hungari.* tione, Hungari dicti ſint; tam in poſteris celebres, Chriſtiano orbe propugnando in Turcas, quàm famoſi in patribus, Chriſtianis terris deprædandis. Steterátque cum iis pax,

quandiu

Bauaro medio abiungebantur à Francia;mox cùm de finibus vnà cum Carolo conuenire haud poſſent; coorrum eſt leui origine bellum graue; quod vnum ab Saxonico diutius Carolum tenuit; quippe octo annos geſtum eſt;tandemque deſiit vniuerſæ propemodùm gentis internecione; magnâ Francorum gloria, ſummíſque opibus. Ergo Carolus delectis accuratè copiis bellum infert; quodque ipſi in more erat hoſtem diſtracturus, partem exercitus ex Saxonibus Friſiíſque conflatam Theodorico Comiti & Megnifrido cubiculi præfecto committit, qui ad Borealem Danubij ripam incederent, dum ad Auſtralem militum alteram partem per Bauariam ipſe deduceret: Deſignatíque ex Bauaria viri,qui nauigiis ſecundo amne fluentibus commeatus vtrique exercitui facilè & copiosè deueherent.His conſtitutis,prima caſtra ad Oeni ripam Bauaros à Pannoniis dirimentis figit, & auſpicato bellum incepturus, triduum impendit fundendis precibus,& obeundis Chriſtianis ſupplicationibus;tum demùm ingreſſus in hoſticum, vaſtationem latè agris infert. Hoſtes non auſi æquo certamine dimicare, intra munimenta labore multo erecta ſe continebant;quorum duo præ cæteris eximia erant, quà locorum ſitu, quà magnitudine operum. Nam alterum ad ripam Cambi fluuij poſitum, inexhauſtâ præterlabentis aquæ foſſa tegebatur; alterum in ſublimi monte, propugnaculum vrbis firmiſſimæ, vix accedentium oculos ne veſtigia quidem admittebat. Vtrunque tamen expugnat Carolus; perrumpente per obſtantia munimenta milite, nec excluſo vel aquarum vorticibus, vel abrupto mõtis;inde cæſi promiſcue Hunni, & direpta caſtra. Poſtea circumlata per Pannoniam totam incendia, peruadénſque prouinciam intimam Carolus, Rabum traiicit,ſequutúſque amnem quà Danubio infun-

CAROLVS M.

CAROLVS M.

ditur , ſe tuentibus Hunnis fugâ & latebris, deficiente quem vinceret , in Bauariam rediit : Vno affectus incommodo , ob luem iumenta inter & equos vulgatam , vix decimo quoque incolumi ; milite reuera prædâ onuſto, quam cogeretur ſuis ipſe humeris vehere. Theodoricus ſucceſſu eodem prædantes copias Pannoniæ intulit , reduxitque incolulumes. Poſtquam hæc acta ſunt , nouam expeditionem meditanti Carolo, iámque ponte è nauigiis ſtrato, quo Danubij ripæ iungerentur ; nuntiatur Saxones conſenſu vnanimi defeciſſe, & Saracenos Septimaniam ingreſſos , multis Francorum cæſis , impunè graſſatos, & rediiſſe prædâ opulentos. Quibus nouis curis commodaturus ſe prudentiſſimus Rex, Hunnis dilatis , ad compeſcendos Saxones adiicit animum, traditâ Pipino filio face , Hunnicíque belli prouinciâ. Quam ille ſtrenuè exequutus, Francis Italiſque militiæ adſcriptis , variis expeditionibus multiſque præliis Hunnos ſic attriuit, vt quod Eginartus obſeruat, Pannoniâ in ſolitudinem verſa , inanes vrbes, agri inculti, cæſi proceres, plebſque extincta , neceſſarium bello finem poſuerint. Nec omittenda Cagani regia (quippe Hunnorum Reges omnes Cagani appellati , vt Ægyptij Ptolemæi) omnibus opibus, gazis locupletiſſimis, argento, auro, lapillíſque referta , congeſtis in eam longâ annorum ſerie ſpoliis , ex Aſia raptis atque Europa ; quam poſt victos fugatóſque ad Tizam fluuium Hunnos Pipinus cepit atque diripuit ; immodica prædantium opulentiâ ; ſiquidem ſcribit idem Eginartus , Francos eatenus inopes, nihilque in cenſu præter arma & agrorum fructus numerantes, ex ea direptione opulentos , totam Franciam auro mirificiſque rebus cumulaſſe. Pipinus ſpoliorum maximam partem ouans triumphanti de Saxonibus patri Aquiſgranum detulit ; inſtar

Olympionicæ

Olympionicæ patrem aut patriam coronantis, & Henricus Dux Foroiulienſis armorum ſocius tantùm hinc decerpſit, vt dignum munus viſum ſit Carolo, quod pro manubiis ſancto Petro Romæ offerretur. Porrò Rege in Bauaria ad Hunnici belli procurationem hærente, duo contigerunt haud prætermittenda. Primum altera in Regem coniuratio Procerum, cuius auctor & caput Pipinus alter Caroli ſpurius. Is pulchra oris conformatione & ſpecie, ſed inſigni gibbo deformatus, animo etiam quàm corpore turpior, cùm per natalium ignominiam, ſpem omnem hæreditatis paternæ abſciſſam videret, eam vt ſcelere adipiſceretur, regni occupandi necandique Regis cum aliquot Proceribus conſilium init, quibus nimirum Faſtradæ mores odio forent, cuperéntque omni periculo odioſam feminam amoliri. Eam in rem Pipinus, patre in Hunnicum bellum proficiſcente, ſimulauerat morbum, maturaturus conſilium, & parricidio viam patraturus. Sed Deo Regi optimo inuigilante, Fardulphi Longobardi operâ, coniuratio impia patuit: Rei acti in vincula, & crimine agnito, ſtatim in pœnas; pars truncati capite, pars è ligno ſuſpenſi; malíque cauſa vel prætextus Pipinus, in ſupplicium cœnobio Prumienſi incluſus. Deinde memorabilem rem ſuſcepit Carolus, ſi fas eſſet mortalibus naturam quam Deus condidit immutare. Nouerat Rhenum atque Danubium Germaniæ maximos ferri amnes ac propè Europæ, aquarum copia longóque curſu; quorum alter ad Boream Oceano, alter procul ad Ortum Euxino Ponto influeret: ij ſi ducta foſſa eadémque nauigabili iungi poſſent, magnos fructus & egregia commoda in Germaniam & Europam totam inuectum iri. Fecerántque ſpem indubitatam perſpecto loci ſitu quamplurimi poſſe rem perfici; cùm inter duos fluuios, quorum al-

CAROLVS M.

Secunda in Carolũ coniuratio.

Tentata Rheni & Danubij iunctio.

——— ter in Danubium, in Mœnum alter Rheno
CARO- pòſt exceptum effunderetur, interuallum eſ-
LVS M. ſet permodicum, ſolum molle aptúmque foſ-
ſoribus, nullâ montium intercapedine ru-
piúmue. Ita ſub autumnum totum exercitum
immenſámque foſſorum vim ad conficien-
dum opus adducit, & deſignata foſſa, trecen-
tos pedes lata, factúmque initium ab vno
amnium. At labor tantus irritus fuit, quæ-
que res adiumento eſſe ſperabatur, ea im-
pedimento fuit quam maximo; ſolum ſiqui-
dem molle, at idem paluſtre & vliginoſum,
quàm facilè proſcindebatur ligonibus, tam
facilè vnde egeſtum fuerat relabebatur; aquæ
inſtar illata à remis vulnera ſtatim reparan-
tis; humore etiam per humi viſcera pene-
trante, & ærumnoſum opus corrumpente;
magna præterea imbrium copia, cœlo Ger-
manico ſub Autumnum maximè pluuio, con-
turbabat operam vetabátque; vt quantùm
plures homines toto die magnis laboribus
contendiſſent, tantum vna nocte ſuo terra
pondere intercurrentibus aquis euerteret.
Quocirca inceptum opus omiſſum eſt, reli-
ctúſque orbis limitibus ſuis.

XXIII Ab hoc opere Carolus ad Saxones volat,
Carolus quibus perdomandis dum incumbit, infan-
à Leo- do ſcelere Romam auocatur, moxque ad ho-
ne di- norum apicem tandem prouehitur. Ab Pon-
ctus tificis Adriani obitu, Leo III. ſanctiſſimus
Impe- vir, in Petri cathedram euectus, per vltimum
rator. nefas, dum rebus ſacris impendit operam, ab
Adriani affinibus inductis armatis compre-
henſus, dirè multatus, effoſis oculis, abſciſ-
ſáque linguâ, cruentuſque verberibus, in car-
cerem mox efflaturus animam truditur. Ve-
rùm Deo execrabile facinus emendante, ſan-
ctum Præſulem reſtitutis linguâ & oculis ſa-
natum mirificè Auctores ſcribunt, & Vinig-
ſum Spoletinum Ducem immiſſum diuinitus,
à quo vindicatus in libertatem Pontifex,
Spoletúmque

Spoletúmque ductus, nihil prius habuit quàm vt Carolum Regem conueniret. Rex deteſtatus immane facinus, exceptóque Pontifice quanto potuit cultu ac reuerentiâ; eundem per Legatos reduci Romam curauit, & in ſedem Petri reſtitui, Cleri Populíque Romani ſumma lætitia. Ipſe vt primùm per Saxones licuit, tametſi mœrens ob Luitgardæ tertiæ coniugis obitum, poſtquàm adiiſſet religionis cauſa Diui Martini tumulum, in Italiam iter pronuntiat; venítque Rauennam, inde Anconam, cum Pipino filio atque exercitu. Inde milite in Beneuentanos dimiſſo, ne Romanæ vrbi ſuſpicioni eſſet vel oneri, Romam cum comitatu aulico petit. Regi Pontifex Nomenti occurrit; ibi poſt mutuas gratulationes vnà ad menſam accumbunt; redítque Pontifex ad Romanæ pompæ apparatum. Præbiti Regi iidem honores eademque celebritas, quam inſtituerat olim Adrianus poſt Deſiderium victum: Effuſis omnium gaudiis ad Baſilicam ſancti Petri Rex acceſſit, pro foribus à Leone admiſſus, & feſtis acclamantium vocibus ad intimam aram perductus. Tum vbi ſeptimo die Rex in concione cauſas explicaſſet itineris ſui, in Antiſtitum Synodo accuſatio Leonis propoſita eſt; quippe ſacrilegi perfidíque ſicarij qui virum ſanctum violauerant, in eum multa impegerant excuſandi criminis gratiâ: Verùm accuſatorum nullo comparente, nec enim probaſſent quæ ipſi per nouum ſcelus excogitauerant, totáque Synodo conteſtante, neminem ſummi Pontificis præter ipſum ſe arbitrum fore; enimuerò Leo ambone conſcenſo, iureiurando adhibito, immunem ſe ab iis flagitiis quorum falsò poſtulabatur profeſſus eſt. His perfectis Leo, in Sedem & exiſtimationem reſtitutus, nouum aliquid planè & inexpectatum exequutus eſt. *Obuerſabatur illius animo Chriſtiana Reſpublica, longè*

CAROLVS M.

CAROLVS.

latéque in vniuerſum orbem diffuſa, quæ tametſi ſtabili & inconcuſſo nixa fundamento, tamen præterea & fulcimine aliquo & tutore egeret, cuius operâ & auctoritate vim hoſtilem fraudéſque propelleret. Diu defeciſſe Conſtantinos & Theodoſios, quorum religio ſummáque pietas Eccleſiæ tam adiumento foret quàm ornamento. Occidenti & Imperatores ſuos fuiſſe, imò ab iis partibus in Orientales plagas tranſiuiſſe: Reddendum eſſe ſuum gentibus decus, & ſequendum Deum quò vocaret neceſſitas. Quid enim ſpei in Orientis Imperatoribus? Quorum plerique impietate & nequitia principes, probi pauciſſimi; multi tolerabiles, quòd priuatim tantum mali eſſent. Iam ab Leone turpiſſimo propagari cum ſanguine impietatem in poſteros; adeóque non ſuſtentari ab iis Eccleſiam, à quibus contentione omni, ſi Deus ſineret, euerteretur. Quin ergo peteretur à Chriſtianis Principibus, is qui Chriſtianam rem tueretur? Eò maximè quod qui excidiſſent Italiæ regno, excidiſſent & titulo. Adeſſe Carolum, cuius beneficia maximáque merita in vniuerſam Eccleſiam, in Romanam, ipſiúſque caput Pontificē, maiora eſſent quoruncunque honorum apice. Annon is Carolus, cuius Maiores ſtuduiſſent Eccleſiæ, cuius arma in Romanorum hoſtes, in idololatras, in Saracenos conuerſa eatenus, vni Chriſto pugnaſſent? Vnóque gradu Francorum gloriam diuinóſque cultus promouiſſent? Annon is Carolus, qui pietate, auctoritate, fortitudine, prudentiâ, rerum geſtarum laude, inter omnes Principes longè emineret; vt ſi hæc merita ab Eccleſiæ commodis ſeiungi poſſent vel cogitando, is iure Imperator foret, quem in id faſtigium naturæ & virtutum dotes enexiſſent. Et verò tot gentium domino, Franciæ, Italiæ, atque Germaniæ, quid Corona illa Imperatoria præter titulum conferret? Et quidem erit

Diadema

Diadema iſtud Corona ciuica, pro ſeruato non Romano Ciue, ſed Româ ipsâ, ſed Republicâ ipsâ Chriſtianâ. Atenim repugnat modeſtia Caroli, Princepsque optimus mereri honorem ſtudet, adipiſci fugit, tantò moderatior, quantò melior; vnum conſcientię ſuę calculum ambiens. Imò vincatur in Reipublicę bonum Modeſtia, ad faſtigium euehatur inuita. Ita confirmatus in ſententiam ſuam Pontifex, Coronam pretioſiſſimam confici curat, habitóque clam conſilio ſuo, ſanctiſſimo die Natalis Domini, in Vaticana ſancti Petri Baſilica, vniuerſo populo quod intenderet enarrauit; ſimúlque Carolum Regem præſentem vt ſacris intereſſet myſteriis, totius rei inſcium, corona impoſita, Auguſtum dicit & Imperatorem; acclamante præ immenſa lætitia vniuerſo populo, Carolo Piiſſimo, Auguſto, à Deo coronato Magno, Pacifico, Imperatori, vita & victoria. Et reuera tantus honos moderatiſſimo Regi repertus eſt non quæſitus: Nec tanta laus Principum optimo detrahenda; niſi ipſi culpam mendacij adſtruamus, à qua ſinceriſſimus animus longè abhorruit; vel adimamus Eginarto fidem, diſertè ſcribenti, affirmaſſe Carolum, ſe eo die quantumuis maxima celebritate ſolemni, abſuturum fuiſſe à templo, ſi Pontificis mentem præſciuiſſet; malè autem exploraſſe colligitur, quod præclariſſima dona, & munificentiæ verè Imperatoriæ Eccleſiæ obtulerit; quaſi non aliàs opulenta donauerit; Principíque piiſſimo ineſſicax ſtimulus religio ſit. Actum poſtea de reis illati in Leonem parricidij, damnatíque ſunt capitis pœna; quam tamen deprecante ſummoperè Leone, & talione Chriſtiano iis qui letalia inflixerant vitam optante, commutauit exilio Carolus; quodam iuſtitiæ temperamento & veniæ. Mox conſtituendis Italiæ rebus Imperator nouas intendit, tota hyeme in Italia

CAROLVS M.

Anno 800.

——— Italia traducta, ciuilémque ſe Principem præ-
CARO-LVS M. ſtat; tam togata prudentia, quam armata fortitudine Auguſtus.

XXIV. Et verò vtrique par, ſtatim in Germaniam redux loricam induit, & in Saxones eo euentu quem retuli ſuprà bellauit. Sed ab vno bello vt plerunque fit tranſcurſum in aliud; Marte vicina quæque inſtar incendij depaſcente; Danicum iſtud, ſerie quadam locorum & rerum cum Saxonico continuatum. Quippe Dania Saxoniæ ad Auſtrum obuerſa, iam diu Cimbrorum columna feroci ſſimæ gentis, tunc nihilo ignauior pigriorve, & Saxones ad rebellandum omni ſtudio fouerat, opibúſque adiuuerat; & iis profligatis Carolum iam admotum finibus ſuis ſtatuerat contentione omni amoliri. Eam regebat Godefridus, animi ferociá nemini impar, & laudum cupidine quantùm barbarus caperet prægnans. At nondum auſus pleno gradu bellum inferre, id velitatione quadam & proludendo tentauerat; inſtructis identidem claſſibus quas ad vexandos & diripiendos Gallicos portus immittebat. At poſteaquàm Saxones penitus victi ſunt, nouíſque coloniis in meliorem frugem acta eſt Rebellio; tum omnibus populis quà continenti Dania adiacet in Francorum vel ditionem vel fœdus adiunctis, tenui admodùm limite bellicoſiſſimas gentes dirimente; enimuerò vel ſancienda pax, vel in atrox bellum prorumpendum, eius tamen furor adhuc inhibitus, ſeu Dani metu victorem nondum auſi prouocare; an fraude, abſentiam æmuli tempúſque commodius præſtolantis; an ſolitâ temperantiâ Caroli, feraces triumphorum laureas magno pacis ſtudio reſecantis. Satis ambobus fuit oſtentaſſe pacem & bellum. Nam Danus cum vniuerſa claſſe & toto regni equitatu ad Saxoniæ fines properauit, petiitque Imperatoris colloquium, de concordia acturus;

Dani cum bellum.

acturus; & Imperator ad Albim conſederat, nec abnuebat colloquium; cuius ſpes ſtatim euanuit, Dano haud quaquam egreſſo limites, & Imperatore Aquisgranum eunte. Interim hybernum tempus tranſigitur, & primo vere Godefridus in Abroditos Franco fœderatos bellum atrox mouet. Et primo quidem impetu improuiſos occupans, multis caſtellis in poteſtatem redactis, eorum Duces malè multauit: nam Draſconem pugnæ dubium ob ſuorum incertam fidem, ad interiora fugienti ſimilem depulit, quem & poſtea incautius Rerici agentem per ſicarios interfecit; & Godelabum alterum Ducem dolo captum necauit ſuſpendio: præterea regionis maximam partem vaſtatam ſubiecit, effecítque vectigalem, vniuerſam breui ſub iugum miſſurus. Verùm Imperator audita ſociorum ſtrage, Carolum filium cum exercitu verſus Albim mittit, prohibiturum nouam iniuriam, primámque vlturum. Ad famam exercitus Godefridus nouo conſilio, & ipſe in vrbibus caſtelliſque expugnandis, ſuorum pluribus cæſis, iiſdémque promptiſſimis, imminutus; in quibus Reginaldus è fratre nepos, prædâ contentus, non expectato Carolo redit in Daniam. Simul vt ſequuturo hoſti viam occluderet, emporium Danorum celebre Rericum, ad Oceanum commodo portu magníſque vectigalibus regno fructuoſum, quia admouebatur propius Saxoni, à fundamentis euertit, incolis & mercatoribus ad interiorem portum traductis: hærenſque regni in limine, magnam rem ſuſcipit, operíſque non ardui minus quàm vtilis. Scilicet continentem illam quæ Iſthmum efficit, cùm Daniæ cætera concludantur Oceano, ſtatuit vallo ab Ortu in Occaſum ducto, longo ſanè ſpatio, validóque erecto munimento, prætexere atque defendere, vna tantùm portâ ad exitum permiſſa, cuius cuſtodia quaſi Termopylæ fauceſve

CAROLVS M.

CAROLVS M. céſve Caſpiæ Daniam tegerent; regium ſanè opus & memorabile, Franco tamen quàm Dano glorioſius; nec enim cauetur niſi qui timetur, vt cautio omnis à metu eſt. Curam operis inter Duces exercitus Rex partitus, quod perfectum an ſit haud conſtat, domum regreſſus eſt. At Carolus Princeps, Albi ponte iuncto, iam liberis Danorum receſſu Abroditis, vt par pari referret, in Liuones & Smeldingos Danorum ſocios exercitum ducit, agríſque latè populatis, ſi forte Danum poſſet elicere, impunè graſſatus, & ipſe diues præda viam remenſus eſt. Et hæc atrocioris belli præludia. Quippe Imperator ſociorum cladem ægerrimè paſſus, indicto delectu, quantocyus expeditionem meditabatur in Danum, cùm Aquiſgrani agens, nuntium accipit, ducentarum nauium claſſe appulſum in Friſiam Godefridum, Friſios tribus præliis profligaſſe. Et quidem Danus ingenti animo prudentíque conſilio, tam occultè quàm gnauiter claſſem inſtruxerat, facilíque tranſitu & inopinato Friſios opprimens; primùm inſulas nullo negotio inuaſerat, deinde exercitu in continentem educto, Friſios generosè pugnantes tribus præliis fregerat, adegerátque in tributum, argenti centum libris iam perſolutis. Quo facinore audaciâ præter modum auctâ, profectus in Daniam, nouo cum exercitu expectabatur in dies: inſolenſque ſucceſſu, Saxoniam totámque Germaniam hauriebat animo, prædicabátque oſtentatione vaniſſimâ, ſe Aquiſgranum Imperatoris ſedem venturum, & ab ipſo gloriæ domicilio Carolum victum ad vincula & ignominiam detracturum. Excitus hoc nuntio Carolus, ſtrenuitate primâ aduocatâ, miſſis celeriter qui copias ſparſas contraherent, continuò tranſmiſſo Rhéno, ad Lippiam amnem euocatum militem opperitur; ſuorum moras incuſans, per quos ad hoſtem pugnæ impatiens

auolare non poſſet. Quibus conuenientibus, feſtinanter ad Viſurgim mouit, quà Alaræ fluenta excipit; dumque illic ambigit vtram in partem conuerteret ſe, Friſiam, Daniámne; audit liberos eſſe Friſios, claſſe in Daniam reuocatâ; ſimúlque Godefridum Regem necatum ab ſatellitum vno, ſeu priuata iniuria, ſeu impulſu regij iuuenis, cui Godefridus pater nouercam induxerat. Ita minæ vento diſiectæ, & oſtentata ſuperbia, foris terribilis, domi occubuit: ſanè credebatur Danus futurus obici gloriæ Caroli, ſiue ob magnitudinem animi; ſeu fato quodam, vt ſeneſcentium pertæſa felicitas iuuenes ambiat. Cum Rege bellum occubuit; Hemingo fratris filio eius ſucceſſore pacem præoptante, quæ ſancita vtrinque & magnâ celebritate iurata. Et ij Dani ſunt, qui ſtatim Normannorum appellatione in Europam totam effundentur, præſertim in Franciam calamitoſiſſimam furoris ſui materiam: iidémque poſtmodùm cicurati regna condent itura longè ad poſteros. Carolus exercitum tripartitò diuiſum, in Liuones, Hunnos, & Britones miſit; locis diuerſas gentes, ſed æquatas victoriis: ipſe inuiſurus claſſem, quam inſtructiſſimam ad tutelam oræ apparabat, Bononiam venit, collapſámque Pharum reſtaurauit; deinde Gandauum ad Scaldim, nauium armamentarium; vir id ætatis nullis ærumnis parcens quæ prodeſſent. CAROLVS M.

XXV. Dum hæc geruntur à Patre, ab liberis in prouinciis haud quaquam ceſſatum. Etenim Ludouicum Aquitaniæ Regem, tum Vaſconum turbæ, tum Saracenicæ expeditiones procinctum habuerunt. Et quidem Vaſcones ob Luitardum nouum Ducem in locum Burgundionis demortui illis impoſitum, tumultuati ſunt; eâ audaciâ & furore, vt ex cohorte regia alios ferro contrucidarint, alios immanius igne combuſſerint. Quod ob ſcelus conuentu

Ludouicus Vaſcones ſubigit.

uentu ab Rege Toloſæ habito, citati ad iudicium rei, cùm primùm Vadimonium non obirent, deinde confidentia an illecti fraude ſe ſiſtentes, debita pœna affecti, ferro percuſſi ſunt, aliquot etiam flammis arſerunt. Recruduit aliquantò poſt maiori acerbitate defectio, quæ medicamentis iam inſanabilis, Chirurgi ferrum ignémque poſcebat. Quare Ludouicus in eos ductis armatis, cùm tradere auctores criminis recuſarent, regionem totam populatus, coëgit ſapere calamitate; ſpoliatis culpámque deprecantibus conceſſa venia. Sed expeditio Hiſpanica, vt ærumnarum feracior fuit, ita & gloriæ. Tota Catalaunia quæ Tarraconenſis Hiſpaniæ magnam partem implet, tunc Mauricæ ditionis, antè à Carolo auxiliante Mauris ſubacta, Franco beneficiaria erat, vt vocant, & vectigalis. Carolo poſtea grauiſſimis bellis, Saxonico præſertim, longè à Pyrenæis auulſo, Mauri Principes tam vectigal quàm hominium detrectabant. Tandem Ludouicus attributã in Aquitaniæ regnum prouinciam redditurus in iugum debitum, prompto exercitu in Catalauniam penetrat; eò maximè quòd immiſſi in Septimaniam armati, cæſis liminũ cuſtodibus, latè prædas egerant, & piratica claſſe Mediterraneum mare infeſtantes, diuexabant Franciam atque Italiam. Erat Addo Maurus Barcinonis Comes, quæ totius regionis primaria vrbs, emporiúmque ditiſſimum, ad mare poſitum. Is comperto Ludouici aduentu, vt commodius vrbem commeatu inſtrueret, ipſi occurrit, verbíſque ſubdolis, ſpe vrbis dedendæ, eò tempus protraxit, dum in vrbem importatis quæ neceſſaria forent, ipſe prætextu diſponendi Franco introitus ſe in eam recipiens, portas occluſit, mináſque in fidei ſponſionem iactauit. Ludouicus hac ſpe deiectus, ad obſidionem ampliſſimæ vrbis imparatus, & Automno iam affecto, reconditã in opportunius

CAROLVS M.

Et Catalauniam.

portunius tempus vindictâ, Toloſam receſſit. Conuerſo tamen ad dextram itinere, Ilerdæ improuiſus adueniens, vrbem cepit, vaſtauit, & diruit; pòſt Oſcam accedens, quæ Celtiberorum eſt in Aragonia, ciuibus metu intra munimenta ſe continentibus, agros latè vaſtauit, direptis villis, ſuburbiiſque incenſis, in fraudis Punicæ iuſtum ſtipendium. Quin & auctorem fraudis par fraus inuoluit; nam anno proximo, cùm ad res Saxonum euocatus eſſet Ludouicus, Addo à quodam vt rebatur fido Narbonem adductus, fortaſſe ad conſilia occupandæ vrbis agitanda, eodem indicante captus, & primò ad Regem, tum ad Imperatorem, doli tunc materia qui artifex antè, perductus eſt. Sed mox debellatâ Saxoniâ, decernitur oppugnatio Barcinonenſis, cùm iam Barcinonenſes Hamurem Addoni affinem in Captiui locum ſuffeciſſent. Ad perficiendam oppugnationem Ludouicus ingentes copias in tres partes diuidit; cum primâ ipſe ſubſtitit in Ruſcinonenſi Comitatu; quæ prouinciola ſub Pyrænæorum radicibus, Hiſpaniam inter & Septimaniam media; ad auxilia & commeatus, tum ad receſſum vbi opus foret, obtinenda neceſſariò erat; parti alteri cui præerat Roſtagnus Comes, obſidio vrbis commiſſa eſt; tertiam quaſi excubitoriam, ex equitibus & velitum expeditiſſimis, vt latè incurſaret, commeatus iuuaret, proculque auxilia ab obſeſſis amoueret, ceu curſoriam aciem peruagari iuſſit. Barcinonenſes obſidione perſpectâ, confeſtim Cordubam Maurorum Regum flagitatum opem miſerunt; nec ceſſauit ab mittendis auxiliis Arennus Princeps; legítque exercitum, cui liberandæ vrbis munus impoſitum. Iámque acceſſerant Cæſarauguſtam copiæ, cùm famâ audientes Francorum promptiſſimos viarum intercepiſſe compendia, paratos ad prælium, quod alterius præludium foret; dimiſſis

CAROLVS M.

Barcinonem capit.

——— dimiſſis hoſte & ciue, in Aſtures conuerſi ad
CAROLVS M. agendas prædas, ſecum abſtulerunt ſpem & metum obſidionis ſoluendæ. Quocirca vterque exercitus ad vrbem admotus, intentiſſimâ curâ ad obſidionem verſus, intercluſo aditu exitúque, extremam famem importarunt in vrbem. Iámque obſeſſi, abſumptis omnibus eſculentis, detractis pellibus inania corpora ſuſtentabant; pleríſque ſe è murorum pinnis deiicientibus, ſubitúmque fatum letali vitæ anteferentibus; alebátque ſpes vnica pertinaciam, fore vt hyeme modò ineunte, ſæuitiâ frigoris hoſtes abſcederent. Verùm & hanc ſpem Francorum conſtantia ſtatim abſcidit. Nam deuectâ affatim è proximis ſiluis materiâ, caſas exſtruere, foſſas purgare, vallum inſtaurare, in imbrium vim communire ſeſe, tam gnauiter ceperunt, vt Mauri ſpe etiam ad extremum conſumptâ, Hamure Principe tradito, vrbem dediderint. Et tradita eſt in Ludouici Regis poteſtatem, quem eam in rem euocauerant Præfecti in caſtra, vt venantium inſtar à ferâ captâ canúmque permiſſa morſibus voluptatem perciperet. Porrò diſtulit pius Rex in vrbem ingredi, donec fanum Mahumeticâ impietate purgatum diuinos cultus admitteret; quaſi Deo victori primos honores haberi cuperet; tum præuiis ſacerdotibus ipſe cum exercitu ſubſequens, inter hymnos pſalmóſque canentium, in templum ſanctæ Crucis perrexit, acturus gratias auctori omnium. Poſtea Berâ vrbis Comite conſtituto, & relicto ad præſidium milite, ad hyberna Aquitaniam petiit. Iámque Carolus frater Lugdunum peruenerat, à patre Imperatore ad ſuppetias ferendas miſſus; optimo Principe colligante liberos præter naturam charitatis vinculo; ſed accepto nuntio vrbis expugnatæ, ad Patrem rediit.

XXVI. Affecto vere Ludouicus Franciæ limites ad Iberi

Iberi oſtium propagaturus, procúlque Mauricam gentem quantùm daretur armis amoturus, reuocato exercitu in Hiſpaniam penetrat; & capto Barcinone itinere, Tarraconem profectus, antiquam vrbem, olímque Hiſpaniæ Tarraconenſis primariam, vi capit; aliáque in Catalaunia tum caſtella tum municipia ferro ac flammis vaſtat & delet. In lata illa prouincia expugnanda vrbs admodùm vna ſupererat, Tortoſa, veteribus Dertoſa, ad amnem Iberum, haud procul oſtio quo mari influit. Ad hanc ſitu validam, Mauricæque potentiæ propugnaculum, occupandam, Ludouicus incumbens, copias bifariam partitur; ſelectiſſimos milites Ducéſque fortiſſimos Hiſembardo tradit, quos latè ad vaſtandos Maurorum agros improuiſo agmine duceret, dum ipſe tenderet rectà Tortoſam. Et vltra ſpem Regis Franci promoti, ardentibus animis obiectas metas tranſilientibus; nam aduerſo Ibero ſex diebus continuis progreſſi, occulti tamen & fallentes, vel noctis tenebris, vel ſiluarum luſtris atque anfractibus; die ſeptimo Cingâ & Ibero natatu tranſmiſſis, inopinati & quaſi è cœlo prolapſi, terrore omnia complentes, direptione, cæde, incendio, impunè graſſati ſunt. Porrò tam pronus aditus reditum habuit, vt fit plerumque, impeditiorem. Saraceni primo metu vtcunque abiecto, vbi ſe collegerunt, reputantes quantùm Franci nec ij magno numero progreſſi forent; grauium ſpoliis & incautorum victoriâ intercepturi reditum, magnâ multitudine Ibanæ vallis oſtiâ inſident. Erat hæc inter altos montes, & ſuccinctos præruptis rupibus, non depreſſa modò, ſed propemodùm infoſſa; adeò arcto limite, & obnoxio eminentibus rupibus, vt qui in eam ſe immiſiſſent armati, è ſuperiore loco, euolutis dunduntaxat ſaxis, nullo negotio obteri atque obrui poſſent; erátque redeuntibus Francis

CAROLVS M.

Dertoſa tentata;

via

—— via proxima & compendioſa, longiore al-
CARO- terâ, quæ per aperta camporum ſpatia vaga-
LVS M. batur. Et Franci haud dubiè ruebant in certum exitium, niſi mens melior non prouidentia ſua ab occupata valle auertiſſet; nam inſidiarum ignari, ad patentem illam viam Deo agente conuerſi, iter perſequuntur, non ideò liberi omni diſcrimine: quippe Mauri diſiecti ſpe proximâ, & in nouam effuſi, rati Francos metu abſtinuiſſe à valle, iámque perterritos in apertis campis vinci poſſe, relictis faucibus magno impetu veſtigia euntium ferunt, eóſque aſſequuti aggrediuntur intrepidè: at Franci repentè conuerſi, circumacto in hoſtem agmine, relictiſque à tergo ſpoliis, irruentem primò haud fugientium inſtar exceperunt, dein loco mouerunt, poſtremò in fugam egerunt magna internecione. Perpetratâ victoriâ, ad prædam reuerſi, poſt viceſimum diem incolumes ad Ludouicum perueniunt; & is depopulatus agrum hoſtilem, vrbe intactâ domum ſe recepit. Mox anno proximo, cùm obire eandem oppugnationem haud poſſet, nauibus fabricandis inuigilans, quas ex mandato Imperatoris ad defendenda in Normannicas claſſes littora, in Garumnæ Rhodaníque oſtiis obiici oportebat; tradit exercitum Vigoberto Legato, quem eam in rem miſerat Pater. Is porrò Aquitanorum flore ſtipatus, Barcinone re deliberata, ſtatuit iuxta quod prius Ludouicus tentauerat, copiarum partem vltra amnem tranſmittere; qui improuiſum hoſtem aggreſſi haud ægrè diſiicerent, alteríque parti expedirent tranſitum fluuij. Inde occurritur vni incommodo, quod amnis eliquatis niuibus tumens natatum haud facilem præbiturus foret; fabrefactis cymbis, quarum compages in quatuor partes ſolueretur, vt earum ſingulæ binis equis mulíſve vehi commodè poſſent, atque ipſæ vbi vſus foret, in commiſſu-

ras

ras ligneis clauis peraptè inſeri, ſtupâ & pice ad obturamentum paratis. Bademaro & Beræ prouincia tradita. Ii magna cautione, abſque tecto & foco, ſiluarum latebris, auiiſque ſemitis incedentes, quarto die ad fluenta amnis, vbi iam pacatior aquas deuoluebat, inſtrumento nauigiorum expoſito, iiſque facilè compactis & picatis, indeprehenſi ad vlteriorem ripam tranſmittuntur, ad cymbarum latera equis adnatantibus, nullo periculo, quippe onere leuatis, frenóque ductis, ne torrente amne raperentur. Hactenus bellè ſtratagema proceſſerat, niſi prudentiam & ſagacitatem caſus fortuitus obturbaſſet. Lauabat Maurus in flumine, longè infrà locum quem Franci traiecerant; ac fortè aduertit fimum equinum fluente amne identidem vehi; vt eſt callida gens, & mirè ſuſpicax, ex fimo apprehenſo, naribúſque admoto, qui nec onagri eſſet, nec iumenti alterius herba paſti, qualia Maurorum eſſent, ſed hordeum ſaperet, vafer Maurus colligit, peregrinos equos amne tranſmiſſos, ſimúlque ad ripam vectos equites; vnde aſſeueranter affirmat imminere hoſtes; commilitones ad arma excitat, Ducíque Abaiſo ad excludendos hoſtes ripam inſidenti diſertè aſſerit iam tranſitum amnem. Miſſi ab Duce qui rem explorarent, traiectum renuntiant, & vt fit in ſubitis, ſuo terrore alienum augentes, in trepidationem metu mox verſo, obnitente quanquam Abaiſo, confeſtim Mauri tentoriis & impedimentis relictis in vlteriora & tutiorâ loca confugiunt. Interim aduentantibus Francis, diúque penuria laborantibus, paratum hoſpitium ac commeatus refertum per commodum fuit. Verùm Abaiſus ignominiæ impatiens, ſeque caſtris eiectum nec vno teli iactu indignatus, Mauros iuxtà metu atque periculo liberatos verbis aggreſſus; pudore fugæ laceſſito, & excitato gloriæ fomite, docet incompoſitos hoſtes,

—— CARO-LVS M. hoſtes, effuſóſque in prædam, paruo numero, vt ipſe explorauerat, diuiſos amne ab ſociis, nullo labore profligari poſſe; ſe ſi viri eſſent ſequerentur, prioríſque metus infamiam nouo & expedito facinore deletum irent. Ita poſtridie ingenti multitudine Mauri in Francos impetum faciunt, ac dimicatur ſumma vtrinque contentione; hinc Mauros ignominiâ, inde Francos præter gloriam impellente neceſſitate victoriæ: ideò inſtauratis animis, quamuis longè impares numero, in fugam Mauros Franci coniiciunt, cædúntque paſſim, donec offuſa nox quietem victis victoribúſque indulſit. Ab hoc prælio Vigobertus obnitente nullo ſe ſuis adiunxit, admouítque ad vrbem copias, obſidionem lentam paraturus; quæ tamen fruſtra fuit, oppido rerum omnium copia inſtructo. Quocirca ineunte iam hyeme fuit in Septimaniam redeundum; rebus quidem multis præclarè geſtis; ſed ingloriè, quia nullo fructu: adeò Finis ſumma dignitas eſt, quem niſi conſequeris, nihil præſtas.

XXVII. *Dertoſam expugnat Ludouicus.* At Ludouicus dedecori vertens, quòd is gloriæ ſuæ cumulus deforet, magnis delectibus per hyemem habitis, & arceſſito ex Francia ſupplemento, ſtatuit ipſe Dertoſam aggredi, vrbíſque pertinaciam non amplius lenta obſidione, ſed vi & machinis expugnare & frangere. Nec ſecus quàm decreuerat præſtitit. Quare nec dolo nec ſtratagemate graſſaturus, traiecto per hoſtium tela Ibero, Dertoſam poſitis caſtris circumcingit; partitúſque in Heribertum, Lituardum, Iſembardum, alióſque fortiſſimos Duces oppugnandi munera, acerrimum præliandi genus inſtituit; quo immenſæ murorum moles pro clypeis, ac ingentes phalaricæ molaréſque lapides pro iaculis ſunt, pilis & gladiis. Tenuit oppugnatio dies quadraginta; per quos ſeu vineis & teſtudinibus murum ſubruendo,

ſeu

ſeu turres arietibus quatiendo, ſeu bellicas machinas in propugnatores vrbis effundendo, ita Mauri vexati ſunt atque attriti, vt tam animis fracti quàm viribus, ſe cum vrbis clauibus poteſtati Regis permiſerint (quas ipſe Patri acceptiſſimum munus poſteà detulit) ingenti Saracenicæ gentis terrore, ac Franciæ gloriâ. Repetita rurſus Hiſpania, & ab ipſo Rege, & ab Heriberto legato. Nec Legatus præter vaſtationem momenti quidquam confecit; coactus obſidionem Oſcæ deſerere, quam ſuſceptam fortiter, at negligenter promotam, reliquit turpiter; adeò in rebus quidpiam eſt præter initia. Ludouicus oppreſſo quem antè retuli tumultu Vaſconum, cum exercitu Pyrenæis quà Nauarram iungunt ſuperatis, Pompilone moratus aliquandiu, præclara multa in publicum bonum conſtituit; tum in reditu, prudenter odoratus proditores Vaſcones eam ſibi apparare fraudem, quam olim Patri in iiſdem locis texuiſſent; eorum ducem apprehenſum necauit ſuſpendio, dein reliquorum omnium vxores & liberos, quà ſponte quà vi ad ſe adductos, loco obſidum per abrupta montium primum inter extremúmque agmen ſecum habuit; ita perdifficilem viam emenſus incolumis, præſidio quod mirum eſt, mulierum atque infantium, hoc eſt infirmitatis ipſius. Etij poſt tranſitum affinibus redditi, ea incolumitate quam præſtiterant. Porrò de iis apud Hiſpanos ſcriptores mirum ſilentium, ne inuidiam dicam; cùm ſanctiſſimo in perfidam gentem prætermiſſo bello, Carolum Imperatorem in Alphonſum Regem componant, magnâ illâ quam ſuprà recenſui clade. Sanè tam diſertè id Aimoinus exſcribit, vt loci dubio nihil ſit; & adſtruit ratio, id iuſſu Caroli motum bellum, tum ad obtinendas quas pepererat ipſe victorias, tum ad arcendas Maurorum

CAROLVS M.

Ludouicus per Pyrenæos tranſit.

CAROLVS M. incurſiones, quibus littora Franciæ atque Italiæ, ac maximè Corſicam Inſulam immiſſis claſſibus fœdè infeſtabant. Nec pigebit eas hic delibare, vt virtus Caroli, atque in Rempublicam Chriſtianam merita, præſertim in Hiſpaniam, cuius ſanabat vlcera pernicie hoſtium, in luce ſint atque memoria.

Saraceni repreſſi. Nam primùm à Pipino miſſa eſt ab Italia claſſis in Corſicam, ad depellendos Mauros, qui nec expectato claſſis appulſu, in Hiſpaniam vnde ſoluerant præcipites redierunt. At cùm fermè quotannis in eandem Corſicam prædones iidem exſcenderent, miſit in eam Carolus defenſionis cauſa Burchardum Comitem ſtabuli: nec defuerunt cupiditati ſolitæ Saraceni; primò in Sardiniam appulſi, eáque excluſi infauſto prælio; tum in Corſicam verſi, prædam obuiam rati; exceptíque à Burchardo, nauali pugnâ victi ac fugati ſunt, duodecim nauibus amiſſis. Nihilominus aliquantò poſt, obſtinata gens in Corſicam redit, & ipſo Paſchatis die ciuitatem pietati addictam funditus diruit. Ea etiam audacia pertinacibus ad prædandum fuit, vt Niceam Narbonenſis prouinciæ, & Centumcellas Tuſciæ maritimum oppidum, repentino impetu populando exhauſerint, demùm à Sardis dimicatione victi & repulſi. E quibus colligam, numeroſos & perinfenſos Chriſtiano nomini populos, non intra pyraticam quieturos, ſi in alium Principem incidiſſent quàm Carolum; tantíque viri maieſtatem & curam fixiſſe metas effuſis gentibus; quà Mauris, quà Danis, quà mari, quà terrâ, paſſim irrumpentibus; Franciâ tunc honeſtiſſimè depugnante, cui iidem hoſtes forent qui Eccleſiæ.

HISTO

HISTORIÆ FRANCICÆ,

LIBER QVINTVS.

DVM hæc in Hiſpania Ludouicus patrat, & in Germania Carolus patris Imperatoris legatus Danos contundit, Pipinus Hunnis iam profligatis, in Italia vincit. Nam Grimoaldo Beneuenti Duce ad tributum & præſtandam fidem adacto, orta eſt ſubinde maioris motus maioríſque laudis occaſio. Si quidem cùm anteà Dalmatiam Carolus armis ſubegiſſet, Nicephorus virorum peſſimus, qui Irene Imperatrice deturbatâ ſolio in illud per nefas conſcenderat, eandem Dalmatiam armis recepturus, ſupero mari claſſem immiſerat; quæ nullo ſucceſſu cùm Venetiis ſe continuiſſet (& Græci Imperij Venetiæ erant) in Epirum ſoluit. Biennio pòſt eadem inſtructior Paulo duce rurſus in Dalmatiam miſſa, ad prioris expeditionis purgandam ignauiam, Comaclium in Veneto mari haud amplam inſulam, milite expoſito occupare tentat. Verùm Græcus hinc à præ-

CAROLVS M. I.
Bellum contra Venetos.

CAROLVS M.

ſidiariis cum clade pulſus, Venetias petiit, & bello deſperato ad conſtituendam quouis fœdere pacem ſe conuertit. Nec eam abnuebat Pipinus, niſi Villarenus, Obelerium Sabellicus vocat, & Beatus, Venetorum Duces, vel in Paulum inuidiâ, vel in Francos odio, pacem occultis artibus conturbaſſent, poſitis etiam Paulo inſidiis; quarum ipſe gnarus, Pipino detectis Venetorum dolis, rediit Conſtantinopolim, amicis quàm hoſtibus longè infenſior. Pipinus verò ne inulta Venetis perfidia foret, contractis nauibus aggreſſus Venetias, expugnauit, Ducéſque perfidos mali originem captiuos habuit. Hîc Hiſtorici qui res Venetorum mandarunt litteris, magno ornatu & verborum pompâ Pipini cladem deſcribunt; quo fonte hauſtam neſcio; cùm eius veterum nullus meminerit, ſitque præiudicium quod enarraui ex Aimoino contrarium. Idémque addit, pacem poſteà inter Imperatores contractam, permiſſaſque Venetias Nicephoro, cum orâ maritimiſque Dalmatiæ oppidis, cuius interiora poſſideret Carolus. Verùm in tam oppoſitis ſcriptorum ſententiis, quando nobis veritas tam procul ſpectantibus patere haud poteſt: ſua cuique genti ſit gloria, liberúmque arbitrium. Erantque res tum domi tum foris admodùm proſperæ, gloriâ Caroli repubeſcente in liberis; iamque eorum concordiæ cauerat Pater, deſignatâ cuique parte Imperij; nempe Carolo natu maximo Franciâ quæ inter Albim & Ligerim foret; Pipino Italiâ; & Ludouico Aquitaniâ ab Ligeri ad Iberum; Principum quouis iiſdemmet prouinciis aſſueſcente à teneris. Verùm hæc plaga optimo Imperatori prima inuſta eſt, Pipini fatum; generoſo iuuene & Patris Martiam indolem referente, à captis Venetiis febri correpto, quâ in flore ætatis & victoriæ plauſu extinctus eſt. Haud multò pòſt, modò Saxonibus Daniſque

Caroli & Pipini mors.

niſque domitis, ceu laureatas victimas letum expeteret, propius ad exemplar Patris conformatus, Carolus, è morbo ſimili diem obiit; Imperatore orbo propemodùm, & in Ludouico ſpem caducam fratrum collocante. Is è paternis virtutibus pietatem maximè & religionem hauſerat, támque altè imbuerat, vt ſi per Carolum patrem licuiſſet, Carolomanni propatrui æmulatus exemplum, regno ampliſſimo ſpéque amplioris ab ſe abdicatis, ad monaſticam vitam ſeceſſiſſet. At quod paterna veneratio vetuit, vt pietatem promoueret exemplo, id curâ & ſtudio perfecit in aliis; Cœnobiis pluribus per Aquitaniam inſtauratis, cultúque religionis propè demortuo, exſtruendis dotandíſque Baſilicis ſuſcitato. Nec pietas ciuili prudentiæ in exequutione munerum obérat; ſcribitúrque Patrem aliquando accepta ratione officij quod Ludouico iniunxerat, coràm effuſis prægaudio lacrymis exclamaſſe; O ſocij, gratulemur nos victos ab iuuenis huius ſagacitate ſenili. Et verò vt Patri nihil iucundius quàm vinci à filio; ita acceptiſſima Seni æmulatio virtutis, qua vna & propria gloriatur.

CAROLVS M.

Ludouicus ſuperſtes.

Porrò adminiſtrabat Aquitaniam Ludouicus, cùm fratrum obitus, Patriſque orbitas nuntiata, videbantur iuuenem euocare ad Patrem, ſpecie conſolandi, reuera ad conſortium regni, & delibandam hæreditatem iam proximam. Eámque in rem & à paternis arceſſebatur Aulicis, ad nouum ſolem ſe conuertentibus, & ab ſuis incitabatur ſummoperè, ad ſummam rerum mox aſpirantibus; cùm ipſe fræno inhibitus quod vt calcar alij ſubiiciebant, veritus intimo pietatis ſenſu, ne feſtinando, ad fraterna ſpolia euolare, partiendámque paternam purpuram videretur; hæſit in Aquitania; donec à Carolo modeſtiam filij demirante Aquisgranum

II. *Ludouici modeſtia.*

CARO-LVS M. euocatus eſt. Pater per æſtatem ſecum filium habuit, doloris ſolatio ex charitate quæſito, imbutúmque penitus arte regnandi, præceptis quæ longo vſu perdidicerat traditis, ad conſortium regni Imperiíque admouit, coronâ illi in publico conuentu impoſitâ, quem deſignabat tot gentium Dominum. Attamen ab Imperio diſtraxit Italiam, cui ſuum Regem præfecit; itáque appellari iuſſit Bernardum Pipini filium, quantumuis ſpurium, adoleſcentem magnæ ſpei, Auóque gratum paternâ memoriâ. His conſtitutis filium abs ſe dimiſit in Aquitaniam, ne fortè ſol oriens occidenti officeret, neúe ante mortem nondum depoſitus ſenex moreretur. Et quidem ad eam ſe Chriſtiano animo comparans, iam ad ſenium accedentibus morbis, ab illicitis amoribus ſe totum vindicans, corpus ciliciis, & pio dolore mentem affligebat: Donec Mors decoctis vitiis cœlo dignum iuuaſit, *Caroli Magni obitus.* præmiſſa febri admodùm graui; qua cùm decubuiſſet, abſtinerétque à cibis, ſolo potu eóque infrequenti corpuſculum fouens, quo vno remedio ægritudinibus medebatur; pleuritide accedente, ſeptimo die, paſtus Chriſti corpore, deſiit viuere; annum agens vitæ ſeptuageſimum ſecundum, regni quadrageſimum ſeptimum, ac decimum quartum Impe- Anno 814. rij. Conditúmque eſt corpus Aquisgrani, ea in Baſilica quam tanto ſumptu tantáque curâ exſtruxerat. Et præſagia iacturam grauem Orbi nuntiarunt. Siquidem tribus extremis quibus vixit annis, ſæpius Luna & ſiderum Princeps defeciſſe viſi, & in ipſo ſole nigricans macula palàm ſpectata eſt: Ingens porticus qua Palatium Ædi ſacræ adiunxerat, ruina ſubita corruit; Imperatorem, vltimâ in Godefridum expeditione, cùm manè lucis crepuſculo prodiret è caſtris, radianti lumine fax coruſcans, è ſublimi, ſereno cœlo, infernè allapſa, circumplexa eſt; mox equo

cui inſidebat ceruice prona procumbente,ille excuſſus eſt ; at tanto impetu, vt fibula quâ connectebatur ſagum diſrupta, balteus in plura fruſta diſcerptus ſit, quodque dextra ferebat haſtile longo ſpatio excuſſum procurrerit. Aliáque eiuſmodi obſeruata ſunt plurima, cœlo plerunque calamitates terræ prægustante, & Deo præmonſtrante ſcopum quem feriat. Condebat tabulas amantiſſimus ſuorum Princeps, quibus liberos tum deterioris ſexus, tum ſpurios impertiebat facultatum parte, ſed morte præuentus imperfectas dimiſit. Verùm tertio antè anno, gazam opulentiſſimam & numeratam pecuniam in ſacras Baſilicas atque Domeſticos ſcripto diuiſerat : Parte multò maximâ in Metropolitanas ædes aſſignatâ, quas & ipſe recenſuit ; reliquis in mendicos & Domeſticos attributis. Quæ omnia Ludouicus ex arbitratu Patris impleuit. At Francis luctus immenſus hæreditas fuit, Maximum Principem optimúmque Patrem deflentibus : Quanquam & propagatio regni ampliſſima magnum poſteris patrimonium fuit. Nam ab Rheno & Ligeri, qui Franciæ termini ſub Pipino erant ; hinc ad Iberum ; ad Viſtulam illinc, tam immenſo ſpatio fines prorogauit, vltra Alpes limite ad extremam Italiam moto, vt quod de Romano Imperio Pompeius quondam, de ſuo Carolus affirmare poſſet ; ſe quod finis foret meditullium feciſſe ; pluribus gentibus peragratis vincendo, quàm quæ peregrinando exploratæ Maioribus forent : pace etiam per tot bella partâ ; metu primùm populis, pòſt amore conquieſcentibus.

CARO-LVS M.

III. *Caroli Magni dotes præcipua.*

Fortunâ proſpera vſus eſt plurimùm, Deo curſum admoderante, & meruit ob virtutes publicas priuatáſue, habere ſortem in poteſtate. Nunquam ad bellum niſi deſperatâ pace incubuit ; nunquam bellum geſſit, niſi pacis memor & cupidus, armis hoſtem appe-

tens, vt ſeruaret. Religionis obſeruantiſſimus erat; maximè in Eccleſiam ſedemque Romanam, cuius Antiſtitem venerabatur vt Patrem, opulentiſſimis donis in Baſilicam Diui Petri collatis. Opes immenſas in Aquisgranenſi Æde impendit, omni ſtudio & pretio ad nobilitandum opus indulgens. Turbis egenorum liberaliter erogabat ſtipem; erantque mendici comitatûs regij aſſeclæ: Nec Europæ finibus largitiones conſcripſerat, peruagabatur Aſiam donis, ipſamque Africam; miſſis Hieroſolymam, Alexandriam, atque Carthaginem, qui Chriſtianos vel captiuos vel inopes iuuarent pecuniis; ideò ſtudiosè Saracenorum Principum amicitiam coluit, vt Chriſtianos mollius regerent, affligerentque temperantius miſeros. Ædificia præter ſacras ædes multa excitauit: Palatium Aquiſgrani dignum quod incoleret amarétque; alterum ad Moguntiam, tertium ad Vahalim, quà Batauiam alluit; quin & bono publico Rhenum ponte iunxit ad Moguntiam vrbem quingentis paſſibus amplexo alueum; decémque annis ſurrexit ſtructura, tam peritè tamque ſolidè exædificata, vt coæua orbi crederetur; fortuito tamen conſumpta incendio, tribus admodùm horis tot annorum opus vaſtantibus: Annóque proximo Carolus obiit, præmonente ſcilicet Numine, excitanda in cœlis opera, quæ naufragiis ſuperſint atque incendiis. Erat & magnificentiæ in aduenas miræ, excipiebátque omnes regiis ædibus, cultu & opulentia regia, imò animo ampliſſimo, cui benefacere lucrum eſſet, & vere lucrum, nullo abſcedente, quin ſe hoſpiti tanto addiceret. Summa in eo ſciendi cupiditas, impleuerátque illam eximiè. Mirum eſt in barbaro ſeculo, & doctrinæ omnis experte, quantùm eruditus quantùm imbutus ſcientiis fuerit. Callebat apprimè Muſicam, quam ſacris hymnis ſemper adhibuit; habebat

CAROLVS M.

CARO-LVS M.

bat arctum cum Muſis commercium, verſúſque fundebat quàm qui eâ ætate optimè; tam ſingulari erat eloquentia, támque expeditè nitidè & ornatè, tum in colloquiis tum in concionibus diſſerebat, vt eum non modò poteſtate, ſed ſermone Principem crederes; præter Francicum idioma, Latinè elegantia ſumma loquebatur; Græcè minùs commodè, voces tamen ſcitè percipiebat: Studuit plurimùm in amplificando Francico ſermone & ornando; ſcripſerat vocum omnium indicem; indidítque ventis & menſibus appellationes nouas, expunctis veteribus Latinis aut barbaris; ſuæ gentis gloriâ non armis modò ſed ingenio propagata: perceptam habebat Dialecticam penitus, & Aſtronomiæ ſtuduit plurimùm, mirifica ſiderum mente complexus, cogitatione quantùm fas erat ſuprà terreſtria & caduca vehens. Priſca Francorum carmina, quibus de more gentis illuſtria Regum Principúmque facinora concinebantur, ne interirent, accuratè collecta, ſcripto conſignauit, vitam quà poterat claris Heroibus largiendo. Viros doctos admirabili quadam proſequebatur beneuolentia, quibuſcum frequentius quàm cum militibus verſabatur; Albinum maximè ſiue Alcuinum ſibi legationis cauſa ab Anglia miſſum, & ob ſingularem doctrinam ſtatim acceptum, cùm donis & amicitiâ retinuiſſet in Francia, dilexit impenſius; eóque vſus eſt ad communicandas ſcientias Francis, conditâ Pariſiis Academiâ ſtudiorum, quæ per tot bella & calamitoſiſſima tempora haſtenus ſtetit; arceſſiuitque immenſo ſumptu Magiſtros, qui profiterentur literas, rudéſque militiâ Francorum animos cicurarent. Hæc fortaſſe paulò fuſius ſcripſi, quæ vt in vulgari homine laudi ſunt modicæ, imò ferè nulli in Principe, qui neglecta republica Sophiſtam ageret; ita in Imperatore ciuili prudentia & militari vſu cla-

—— riſſimo, ſunt magnæ gloriæ; ſemper inter arma verſari aut ſtudia, bella erudito otio interſcindere, & diſciplinis animum aut periculis corpus exercere. Vnus tamen tanti Principis næuus, quod in mulieres pronior, præter vxores, duxit autem quatuor, feminis pluribus ſeſe immiſcuit, habebâtque eas in comitatu; imò nec caſtimoniam in ſuâ ſobole curauit tantoperè, & amabat indulgentius filias, permiſsâ eorum licentiâ quæ familiæ regiæ pudorem inhærerent. Adeò humanum abſolutum eſt nihil; magnúmque Herculem tam Alcmena gignit quàm Iupiter. Attamen id poſtremus actus vitæ emendauit; ita ſedulò vt inter ſanctos adſcriptus voti reos quàm plures fecerit; vnâ eâ humanitatis notâ per pœnitentiam expunctâ.

CARO-LVS M.

IV. Audito interitu Patris Ludouicus celeriter Aquisgranum occupaturus turbas ſe contulit: erat enim ſuſpicioni Vala Imperatori chariſſimus, & feſtinantem ad Imperium breuis moræ piget. Verùm nouo Principi omnia prona & ad obſequium inclinata. Vala primus omnium venienti occurrit, profeſſus obtemperationem arctiſſimam, fuitque exemplo cunctis Proceribus. Inde Ludouicus perſolutis Patri honoribus, & quæ per codicillum imperauerat exequutioni mandatis, ad curas Imperij ſe accingens, primò penates regios repurgauit. Fœminas quotquot nominis mali aulam terebant eliminauit; ſorores, quas ſemper in comitatu Pater habuerat, ex aula itidem miſſas, ſuo quamque loco ablegauit; earum amatores, partim pœna affecit, partim donatos venia longiùs depulit; noxámque præteritam quà liceret emendaturus, nullam in Aulam admiſit fœminam, præter paucas admodùm, quas decori neceſſitas Hermingardæ coniugi depoſcebat. Tùm legationibus adiecit animum quas ad Patrem miſſas, præſertim à Leone Armeno Græco Imperatore

Anno 814.

Ludouicus Pius Imperator.

Imperatore

Imperatore, ſuo excepit nomine, dimiſitque perhonorificè. Mox ſecurus Franciæ, Bernardum nepotem ex fratre exciuit, promptúmque obſequio, iuxta Patris arbitrium, dictum Regem Italiæ miſſum fecit. Pactum cum Grimoaldo Beneuenti Duce inſtaurauit, vt ſe beneficiarium profeſſus Imperij, ſeptem auri millia quotannis in tributum daret: Saxonibus Tranſalbianis remigrandi in patriam facultatem fecit, ſoluitque onera quæ iniunxerat Pater; ratus vi & timore coërcitos hactenus, amore & beneficiis prouocandos in melius; nec ſpe luſus eſt, fida in poſterum gente, Regiſque indulgentiam iuſto obſequio commendante. Ex tribus filiis maiores duos, quorum reuerentiâ continerentur populi, in regendas prouincias miſit, Lotarium in Bauariam, Pipinum in Aquitaniam; tertium Ludouicum nomine, etiamnum puerum, ſub oculos ſuos creſcere voluit. Poſtea ſtudium corrigendi luxus, quo laborabant multùm Antiſtites, Oriens belli motus pauliſper auertit. Ab Godefrido bellicoſo illo Danorum Rege, & Hemmingi ſucceſſoris obitu, ciuile bellum inter eiuſdem Godefridi liberos, & Harioldum atque Regnifridum Hemmingi vel affines vel liberos, regnum diſtraxerat: Ac poſt prælia iterata cùm ſe inuicem ſolio pellerent, poſtremo conflictu Regnifridus, & vnus è Godefridi liberis maior natu, pari vtrinque clade ceciderant. Verùm Harioldus, ſiue fratris interitu, ſiue maiori ſuorum ſtrage, ſibi ipſi diffidens, implorata ope Ludouico ſe tradit. Ludouicus gloriæ fore & commodo ratus, ſi æmulæ genti Regem imponeret, exceptum beneuolè Harioldum, iuſſúmque ſperare omnia, in Saxoniam miſit, dum paratur exercitus. Data reducendi Regis prouincia Balderico legato, miléſque aſſignatus Abroditi & Saxones, qui contigui Daniæ non arceſſendi

LVDOVICVS P. VS.

Danicū bellum.

longius forent, & maiori animo in proximos æmulos decertarent. Haud cunctanter miles lectus, ipſaque hyeme admotæ ad Albim copiæ, minabantur tranſitum & conficiebant; niſi molliori cœlo & pluuio, amnis vel ſoluta glacie vel fallente, arcuiſſet veſtigia; moleſtiore dum parcit hyeme, quàm cùm ſæuit. Quocirca opperiendus fuit vernus tepor, quo liquatis aquis, traiectúque facili, in Daniam Baldericus exercitum mouit. Progreſſus in interiora, tranſmiſſo etiam Egidorâ amne, cùm inſtar incendij cuncta corriperet, armatum hoſtem (in quo belli caput) quærendum ſtatuit & prouocandum. Erat is magno exercitu, nauiúmque ducentarum claſſe, in inſula tribus millibus à continenti diuulſa, propugnatoris ſpecie, mari, exercitu, operibúſque protectus. Septimis caſtris ad Oceani littus Baldericus venit, ſtatiuiſque poſitis, oſtentabat pugnam, eliciendi hoſtis cupidior. At cùm ille quaſi relegatus in inſulam, ſe ſuaſque naues ſtatione pertinax contineret; triduóque fruſtra conſumpto, nec progredi Baldericus penuria claſſis, nec vincere poſſet hoſtis abſentia, regione Harioldo ſubiecta, captíſque obſidibus, vno metu victor, in Saxoniam rediit. Interim Ludouicus Chriſtianæ pietatis in ſubleuandis miſeris haud paulò diuerſum edebat ſpecimen. Plerique Hiſpaniæ populi, grauiſſimo Saracenorum iugo afflictati, & in ſeruitutem duriſſimam rapti, vnanimes, auitis ſedibus ac facultatibus, ſi quæ miſeriis ſupereſſent, relictis, in Franciam penetrauerant; petita à Ludouico veniâ, parati quibus iuberet conditionibus, non obſequi modò, ſed ſeruire; longè meliori vt profitebantur ſtatu, ſi Chriſtianis ac fratribus, quàm ſi barbaris & crudeliſſimis dominis manciparentur. Imperator qua bonitate erat & pietate, ſeruitutis atque mancipij voces deteſtatus, eos in

Ludouicus Hiſpanos iuuat.

Septima

Septimaniam, Prouinciam, & Aquitaniam admiſit, ac pari cum Francis donatos libertate, agris aſſignatis, quorum cultura ſuſtentarent vitam, dato eam in rem diplomate, perbenignè amplexus eſt. Nec in eo beneficium ſtetit. Quippe cum iis receptis Comites ſua ex gente ad maius ſolatium Imperator dediſſet, à quibus regerentur & facilius & ſuauius; ab iis noua calamitas nouáque ſeruitus repente orta eſt: Si quidem Comites noua potentia impotenter vſi, ſtatimque iugi quo ſoluti erant immemores, ereptos agros miſeris, traducebant in proprios vſus, quin & heros deturbatos bonis rapiebant in ſeruitutem; vt iam benignitas Regis detrimento foret, acerbiori naufragio quòd in portu obrueret. Quibus iniuriis ad Imperatorem delatis, diplomate altero plagam perſanauit, amotis Comitibus, & dominis in agros ſuos reſtitutis; cauitque in poſterum, ne priuati eiuſmodi tyranni in exitium plebis inſurgerent. Iſta procurantem repentinus caſus ab Hiſpania in Italiam auertit.

LVDOVICVS PIVS.

V. *Romam per Bernardũ pacat.*

Poſteaquàm vita functus eſt Carolus Magnus, cuius auctoritate Leo Pontifex ſedéſque Romana ſecurè agerent; confeſtim quaſi euerſo propugnaculo, Leonis inimici retectis odiis à diuturna diſſimulatione implacabilius, in ipſius caput conſpirarunt. Quâ re ad Pontificem perlatâ, ſiue audaciâ ſicariorum, haud valdè occultantium quod inultum ſperabant; ſiue Leonis cautione, ex veteri facinore nouum æſtimantis; continuò in eos lege agi præcepit, protrahíque in lucem ſcelus iuſta pœna plectendum. At cùm noxæ auctores affineſve inter Principes vrbis cenſerentur, & proculcatis mandatis Pontificiis Iudicum miniſtris arma opponerent; breui Roma in factiones ſciſſa eſt, pluréſquè cædes, direptiones, atque incendia perpetrata. Diſſipato mox tumultus rumore, & vt fit

LVDOVICVS PIVS.

fit cum incremento; nuntiatur Imperatori deprehenſas à Leone inſidias, nulláque præuia diſquiſitione, cunctos qui venerant in ſuſpicionem criminis, viros licet principes, ipſius iuſſu contrucidatos. Imperator grauitate rei commotus, Bernardum Italiæ Regem ſine cunctatione delegat, qui cauſam crimenque accuratè exploret, ſibi renuntiet perſpectum, flammaſque incendij reſtinguat. Bernardus celeriter dicto obtemperans, vbi Romam venit, morbo decubuit; quod tamen compererat, nimirum innocentiam Pontificis, & inimicorum atrox flagitium, per Geroldum Comitem, adiunctis à Leone legatis, Imperatori ſignificat. Et legati Leonis probata innocentia, honorificè ab Ludouico dimiſſi ſunt. Nihilominus iidem inimici qui Bernardi metu Româ aufugerant, nouis veteris odij flammis, confirmata audaciâ Bernardi morbo atque abſentia, collecta nefariorum manu, in ædes pluribus in ciuitatibus à Leone exſtructas, impetum faciunt, aſſeruata diripiunt, nudiſque tectis ignem ſubiiciunt; vbíque imminentes, minantur ſe vi irrupturos, & quæ ſibi ablata fuiſſent, repetituros cum fœnore. Et minas impleſſent haud dubiè, niſi Bernardus Vinegiſo excito Duce Spoletino, tumultum pacaſſet, & gladiatoribus facultatem criminis eripuiſſet. Paulò poſt Leo è vita exceſſit, quà ſenio, quà moleſtiarum patientia; vt Patri Carolo Pontificatus carceres, ita metas filio acceptas referens. Ludouicus interea conuentibus ſæpius habitis, emendationi morum, ac refrænando luxui maximè Præſulum nauabat operam. Ii quippe frequentius ob rerum conſultationem euocati in Aulam ab Carolo, vitæ aulicæ illecti deliciis, tum in ea plurimum tempus traducebant, tum ad eius luxum atque mollitiem conformabant ſeſe; pretioſiſſimis induti veſtibus, imò militaribus ornamentis

Antiſtitum moribus cõſulit.

mentis

mentis ad pompam; baltheis aureis; enſibus gemmeis, argenteis calcaribus refulgentes; magno vt luxus incremento, cui opulenti reditus impendebantur, ita morum haud mediocri detrimento, exemplo à ſacris viris in profanos facilè deriuato. Ergo Ludouicus tum ſua indole ad modeſtiam & frugalitatem procliuior; tum amore religionis, cui damnum maximum inferebatur; decreta ſanciuit, quibus eiuſmodi vana & perniciosa interdicerentur Præſulibus, reuocatis iis ad priſtinum cultum, qui Chriſtianam modeſtiam ſaperet: pluribus aliis circa victum Sacerdotum & Monachorum ſtatutis, per quæ pius Princeps exigebat ab aliis quæ ipſe præſtaret. His dum intendit, Stephanus V. in Leonis locum ſuffectus Pontifex, nihil prius habuit quàm vt ipſum in Franciam conueniret, & coronandi Imperatoris ſpecie, aſylum certum portumque tutiſſimum, iuxta Maiores, iactatæ Eccleſiæ compararet, ſibique ipſi turrim & clypeum. Ergo magnis itineribus contendens in Franciam, præmiſſis legatis qui Imperatorem conſilij ſui certiorem facerent, Rhemos venit, vbi eius aduentum præſtolabatur Imperator. Nec ab eo quidquam, vt erat religioſiſſimus, ad venerationem Præſulis ſummi omiſſum eſt: Nam præterquam quod iam ab Italia Bernardum Regem honoris cauſa comitem illi adiunxerat, & infulatos Præſules excepturos aduentantem præmiſerat; is milliari extra vrbem progreſſus, equo deſiliens, humíque proſtratus, conſalutauit Pontificem; ac poſt amplexus mutuos & chariſſimas gratulationes, viam emenſi, innixo Pontifice dextræ Ludouici, templum ſubierunt; ſolemne canticum ad agendas gratias obituri. Poſtea Pontifex inter auguſta ſacrificia Imperatorem vnxit, & coronam auream gemmis pretioſiſſimis refulgentem, quam Româ detulerat, capiti impoſuit,

LVDOVICVS PIVS.

Anno 816.

Stephani V. in Franciam aduentus.

LVDOVICVS PIVS.

ſuit, lætitiæ voces fauſtíque ominis vniuerſo populo acclamante; Hermingardam ſimiliter in Auguſtam vnxit & coronauit; traductiſque diebus pluſculis, ſumma beneuolentiâ Principis & effuſo omnium gaudio, vltrò citróque muneribus datis, ſed maxima Imperatoris liberalitate, cui præter indolem ad largiendum erat ſtimulus pietas, Romam verſus diſceſſit, & Imperator auditurus legatos Compendium. Nec fermè aliud memoria dignum Stephanus præſtitit, mox ab reditu morte extinctus; cui Paſchalis virtutum ſummus eſt ſubrogatus; idémque legatos ad Imperatorem mittit, qui ſe renitentem & inuitum electum ſignificarent, ac peterent ea ſtabiliri, quæ cum Stephano antè conuenerant; ratus Pontifex ſanctus cymbam Petri immotam fo re in fluctibus, quandiu Francia pro anchoris eſſet. Et quidem Imperator inſtrumento nouo confirmauit quæ ab Auo & Patre Eccleſiæ donata è regno Longobardico fuerant; ſuámque opem vbicunque opus foret, in tutelam & augmentum Romanæ ſedis pollicitus eſt.

VI. *Ludouici periculũ.*

Hactenus Ludouici primordia ſatis fauſta; cætera vel infelicia, & ad ruinam regni inclinata; vel duntaxat ex malo proſpera, nullóque lucro quàm maioris damni quod immineret. Primò contractum caſu fortuito periculum ingens, Imperatore ruinâ porticus oppreſſo; ea quippe lignea, tignis quà vitiatis putredine, quà fatiſcenſibus pondere, improuiſo collabens, Imperatorem dum ab ſacra Æde in palatium redit, in imam aream præcipitem traxit, tigna inter, ſaxa & cæmenta humi afflictum caſu horribili; inde mox eductus eſt, præter leues plagas grauiori nullo detrimento; Deo admoderante periculum, & Principem verè Pium exercente calamitatibus, non obruente Hoc liber diſcrimine, fortaſſe mortalitatis admonitus, Aquis

publico

publico in conuentu, Lotharium natorum maximum, ad conſortium Imperij adſcitum, coronatúmque Auguſtum dixit; Pipino Aquitaniam in regnum conceſſit, Ludouico Bauariam. Verùm hæc agenti Abroditorum defectio nuntiatur, gentis vltra Albim, explorata olim in Carolum fide: Mali causâ à Ducibus, quorum cupiditates vel delicta plebs luit, ortâ & propagatâ ingentem. Traſco Abroditos Regis nomine adminiſtrabat, fidémque expeditionibus multis probauerat Carolo: eo poſteà ab Godefrido Daniæ Rege capto & necato, cùm Ceadragum filium impuberem adhuc reliquiſſet, Sclaomirus vnus è gentis Principibus permiſſu Caroli ſe Regno immiſcuit vel pro tutore Ceadragi vel popularium gratia. Lapſu annorum Ceadragus ex Ephœbis egreſſus Regnum captans ſeu paternam hæreditatem, Sclaomirum penes quem adminiſtratio erat de eo reſtituendo compellat. Is quia regnum non redditur ea facilitate quâ capitur, excuſare, cunctari, fari ambigua, ac negare demum & infitiari reſtituendum, quod Caroli beneficio & amore gentis datum eſſet. Ceadtagus adoleſcens viro impar ſtabilito regni poſſeſſione, re ab armis ad ciuilem litem vocatâ, Ludouicum arbitrum ac diſceptatorem cauſæ dicit; Sclaomiro non auſo recuſare arbitrum cuius ſtipendiarius foret; an ſperante ſe vel ab arbitro ſuperiorem futurum; attamen lite diſceptatâ; cum alterum ius æquitaſque fulcirent, alterum audacia, vis, bellicaque virtus commendarent, Ludouicus arbitri non iudicis ſententia litem partitus & regnum partitur, vtroque diſceptantium in partem admiſſo; at neutri factum ſatis cum ambitionem nulla pars impleat; Sclaomiro præſertim offenſo cui ex poſſeſſione reſtitutio grauior; nec minacibus verbis abſtinuit, affirmans ſe nec Albim traiecturum amplius, nec ſe ad Regem obſequij

LVDOVICVS PIVS.

Idem filios coronat.

Motus apud Abroditos.

LVDOVICVS PIVS.

obſequij cauſa venturum. Nec minas vltra diſtulit, imo plus quam affirmauerat præſtitit. Nam Illico appellatis Gotefredi filiis, quos nouerat perinfenſos Imperatori cum iis contracto fœdere, bellum in Tranſalbianos Saxones mouet, gnarus longè meliùs inferri bellum quam repelli. Primus Martis impetus in Eſolfeldum caſtrum ad ripam vlteriorem Albis poſitum ruit; vt eo capto indefenſi eſſent Tranſalbiani, facili in citeriores Saxones tranſitu. Ita Danicæ claſſis præfectus aduerſo amne ſubiens, orâ vaſtata, ſub ipſum caſtrum anchoras fixit, ſimulque Gluomus Danici limitis cuſtos ductũ terrâ militem Sclaomiri copiis iunxit, terreſtri naualique exercitu ad oppugnationem caſtri conuerſo. Ludouicus audita defectione, iuſſerat ſuos intenta cura tueri limites, ideo caſtrum obiectum maximè hoſtibus limitanei Comites milite & apparatu omni inſtruxerant, ideo viribus vtrinque paribus oppugnata arx & propugnata conſtanter; hinc hoſtibus arma & machinas ardore magno intendentibus, illinc obſeſſis ad munimenta caſtri, vigilias curam, operam, animumque iungentibus. Tandem oppugnatio cum vltra ſpem pro duceretur diſpliceretque lentum obſidiũ, primùm Danos & externos tędium cæpit, deinde Abroditos, vnoque conſenſu repetentibus patriam ſingulis, ſoluta obſidio eſt; magnuſque impetus vnius caſtri morâ euanuit; tanti momenti ſunt belli principia, quorum prærogatiua longè efficacior quam in Comitiis. Attamen reo impune adhuc flagitium erat, Ludouico ſtatim in Italicum motum auerſo; quo mox pacato, iuſtus exercitus in Abroditos miſſus rem paucis confecit, gente victa, & Sclaomiro ipſo captiuo; qui ad Ludouicum ductus, præter rebellionem & Danos hoſtes in limitem actos, multorum criminum à popularibus ſuis accuſatus, poſt regni mul-

Et apud Saxones.

ctam

ctam, damnatur exilio; leui admodum pœna, niſi clementiæ principis grauis viſa eſſet. Ceadrago Traſconis filio Regnum commiſſum; iam æquitate ab ſublato æmulo conualeſcente.

LVDOVICVS PIVS. VII.

Bernardus deficit à Ludonico.

At dum hæc geruntur, res haud Paulo major Imperium turbat, Bernardi totiuſque Italiæ à Ludouico defectio; cauſa ambitio juuenilisque temeritas; ſcintilla & fax magni incendij, aliquot Epiſcoporum in Regem odium & vindictæ ardor maximè Anſelmus Mediolanenſis, VVolfeldus Cremonenſis, & Theodulphus Aurelianenſis; qui Imperatori ob plura decreta luxum Præſulum adſtringentia periniqui, regiam familiam regnumque turbando vindictam expromunt. Poſtquam Lotharium conſortem Imperij Ludouicus dixit, Bernardum haud modicè eâ res pupugit, reputantem ſeruiendum non modo Patruo, ætate & voluntate Caroli, eò prouecto, ſed etiam Patrueli, tantum non puero, ſibi vſu rerum aliiſque meritis plurimum impari. Anſelmus iamdiu in cogitationes Bernardi admiſſus, deprehensâ ſcintillâ, mouit incendium. *Rem indignam; Regem innoxium, virtutúmque dotibus nobilem, tot iniurijs affici: æque ac Ludouicum è Caroli ſanguine ipſum ortum; imò è Pipino majori natu procreatum, naturæ beneficio Ludouico anteponi oportuiſſe; Carolo impoſitum, & voluntatem ab chariſſimo nepote auerſam; nunc in iniuriâ Ludouicum perſtare, qui regno Franciæ diſtributo in filios, ipſi Bernardo abiectionem & humilitatem ſolam reliquerit. Quid enim Italiæ regnum; niſi vmbratilis quædam potentia, Vicaria adminiſtratio, præfectura ſupra Duces aut Comites, vno titulo eminens; honeſta ſeruitus, & ruinæ occaſio? An quid æqui bonique ſperaret à Lothario tam feroce quam ambitioſo; cui Italia videretur Imperium, Patruelis externus, ſtipendiarius*

LVDOVICVS PIVS. *diarius cliens, opulentus reus; Italiâ prętextu criminis & authoramento? quare iugum excuteret, nutante adhuc potentiâ æmuli; Ludouicum ſuis odio eſſe, tam domi quam foris, meditari ſeceſſum prouincias, & ſibi quamque velle conſulere; regios iuuenes inexpertos rerum, contemptui eſſe; ipſum vero amori omnibus; id paſſim votum Italię, vt iure ſupremo rempublicam moderetur. Arces omnes & ciuitates, imò quod majus eſt, animos omnium, ſuo in nutu & arbitratu futuros; rem nullam mouendam, prębeat ſe tantùm Italię, eoſque ſinat hunc tueri regem quem optarint.* His ſtimulis incitatus Bernardus, vltra ius omne officiúmque prorumpens, defectionem parat, magno tamen conſilio, quantum ſceleri fas eſt, Italiæ vrbibus in ſententiam ſuam adductis; pluribuſque ex Ludouici familiaribus, tantâ ſuorum fide atque ſilentio, vt coniuratio inſtructa, collecti exercitus, inſeſſa Alpium claustra, ſummumque Imperium occupatum, vno famæ rumore Ludouicum perculerint; crimine ſimul orto & magnitudinem adepto. Ludouicus vbi rebellio demùm innotuit, ignauiam diligentiâ plectens, magnis delectibus in Germania & vniuersâ Franciâ habitis, ingentem exercitum in Italiam deſtinat, omnéſque in eam cogitationes intendens; viam carpit Burgundiam verſus; hæretque Cabilone tantiſper, dum exercitus ad Alpes progreditur. Interea *Moxilli ſe dedit.* Bernardum periculi ſpecies ad noua egit, iam ab mõtis vertice ſpectabat abrupta & præcipitia; ſe magnum & ſi ſtaret, ſi vel lubrico pede ceſpitaret, caſum, caures, ſaxa, immenſas voragines, ac funeſtam mortem, imminere. Ergo iuuenis nondum in ſcelere confirmatus, ignarus in delictis eiuſmodi, tam initia plecti quam finem, ſe ſe abiiciens, præterquam Anno 817. quod, iam ex ſuis plures perpenſa re ſerio, abs ſe defecerant, ſiue criminis deſperatione,

ne, ſiue frugis melioris voto, arma deponit & appellatâ Imperatoris clementiâ, Cabilonem ad eum ſupplex venit, humi proſtratus confitenſque flagitium, ad augendam miſerationem & clementiam. Pari modo rebellionis participes vnâ ſpe veniæ in poteſtatem regis ſe tradunt, ſtatim cuſtodiæ mancipati; produnt conſilij autores, præter Epiſcopos, Ægidium florentiſſimum gratiâ apud Ludouicum, Reginerium quondam palatij comitem, Reginaldum cubiculo Imperatoris præpoſitum, pluresque alios; de quibus in vincula datis, aliiſque ſociis, in conuentu publico Aquiſgrani habitâ deliberatione, veteri Francorum lege, rei majeſtatis læſæ iudicati, damnati ſunt capite, regnumque Italiæ reſtitutum Imperio. At cum Ludouicus Impetrare à clementiâ non poſſet, vt quæ pœna perpetrato fuiſſet ſceleri, & tentato eſſet, velletque carcerem pro ſupplicio eſſe; Frementibus contra Primoribus remque exempli in Regentibus peſſimi, ſi reo atque innoxio perinde ſit affirmantibus; paſſus eſt, nolens optimus princeps Bernardum & conſpirationis capita orbari oculis, donatâ mortis pœnâ, ne fortè impunitas nouo aliquando crimini materia foret. Epiſcopi decreto Synodi ab dignitate deiecti, attonſi ſunt, & mancipati Cœnobiis; cæteri vt minus magiſve attingebant noxam vel damnati exilio, vel multati honeſto cuculli carcere: vnus Bernardus & Reginerius, pœnæ impatientia, & dolore animi, tertio ab orbitate die, interierunt; rati vitâ quæ ſupereſſet oculis, nihil moleſtius. Erátque Bernardus generoſus, fortíſque iuuenis, ad Patris Auique indolem factus, Icari fato præcipitatus dum ſumma appetit; niſu adoleſcentium, vehementi cùm oritur, languenti cùm durat. Porrò eiuſdem ſuſpicio criminis ſpuiors Caroli filios inuoluit, Drogonem, Theodericum

LVDOVICVS PIVS.

Et excacatur.

LVDOVICVS PIVS.

doricum, & Hugonem ; quorum primus, ſtudiorum litterarumque gratiâ ſpectatiſſimus erat ; iique ſunt in Cœnobium truſi & Adelardus conſobrinus Caroli, ſanctitate notâ percelebris (forte calumniante inuidiâ) deportatus eſt exul ; magna infirmitate mortalium, quibus noxæ pœna in noxam eſt ; dumque pœnam prorogant vltra reos, in ſe ipſi reatum prorogant. Mox audito Bernardi fato, Ludouicum ſententiæ piguit effuſiſque lachrymis calamitatem, iuuenis perſequutus, culpam publicè agnouit ; quod hanc crudelitatem vt ipſe vocabat ex doloris ſenſu, permiſiſſet iudicibus ; multáque eam ob rem erogauit in pauperes ſed & anno pòſt quarto Imperator piiſſimus, conſcientiæ puriſſimæ morſus, doloremque ex Bernardi nece non perferens publicam obire pœnitentiam voluit, euocato ampliſſimo Conuentu, in quo Princeps ſummus ac ſceleris, alieni pœnam vltro ſuſcepit, palámque noxam faſſus, quod Bernardum paſſus eſſet puniri acerbius, pœnas Canonicas pœnitentium ſubiit, Theodoſio magno pœnitentiâ major, quia minor crimine. Et antea Bernardi ſocios in integrum & facultates reſtituerat, & Adelardum eiectum Corbienſi Monaſterio, magno piorum plauſu reuocauerat ; tuncque Drogonem, cui & poſtea, Metenſes commiſit infulas fratréſque geminos eductos Cœnobio, reddidit luci primíſque honoribus ; nullo omiſſo quo pœnitentiam virtutem perdifficilem Regibus, non obiret modo, ſed proferret palamque vulgaret.

Ludouici pœnitentia.

VIII. *Bellum Britāniæ.* Expeditionem Italicam conſequutus eſt Britannicus motus, aliíque deinceps plurium gentium : iam deflectente Franciæ gloriâ, cuius arma continendis partis, non parandis nouis depromerentur ; iacturâ primùm famæ, dein poteſtatis ; ſpernentibus exteris quem

non

non timent ſui; & obnoxio exteris, qui non tenet ſua. Normannus quidam, erat id viro nomen apud Britannos Aremoricos, titulum Regis, & poteſtatem inuaſerat; propensâ Gentis voluntate veteri ambitione ſibi proprios reges cooptantis. Imperator rei momento excitus, ne exemplum in plures ſerperet, duxit ipſe in rebelles exercitum, vnoque prælio in ipſa Britannia rem confecit; quippe cæſus Normannus in acie ſpem Britannorum ſimul cum regno excidit; cæteris trunci inſtar auulſo capite, in victoriâ leges iurantibus. Stetitque tranquillitas, donec egente nobilitate & audaciâ princeps VVihomarcus, gnarus quibus illecebris caperentur Britanni, ſe profeſſus Regem, ſuperiores Britannos ab Imperatore abducit & primò imperatum iis qui limites tuebantur, vt VVihomarci poſſeſſiones igni & ferro depopularentur, ſi forte malo ſuo reſipiſceret, infirmitatis admonitus. Verùm, cum nec eo perduellis deſineret, imo iam vniuerſam Britanniam ad nutum ageret; Ludouicus exercitu magno iterum comparato, cum duobus filiis, Pipino & Ludouico (Lotharium in Italiam miſerat,) patris imitatione, qui hoſtem antea quàm vinceret obruebat, in rebellem ducit. Primò Condatem, quæ ſuperioris Britanniæ Rhedonum vrbs eſt, ad Vindianam amnem milite occupat, dein quia hoſtis in auia loca maritimáque ſeceſſerat; deſperatione victoriæ; ipſe copias in tres partes diuidit, quarum ſingulas filij, is tertiam vaſtatione agris inferendâ, & inquirendo hoſte deducerent. Et illud quidem per quàm ſtrenuè obitum. At hoſtis latuit, vrbes tamen nouo ſacramento, datiſque obſidibus nouam fidem Imperatori iurarunt. Hærebat adhuc fidei ſcrupulus, an ſcopulus, VVihomarcus, qui rebellionis pertinax & ambitionis, tum priores turbas commouerat, tum nouas etiam

LVDOVICVS PIVS.

LVDOVICVS PIVS.

etiam inſtruebat. Ideò Ludouicus conuentu Britonum Aquiſgrani indicto, quo gentis principes conuenirēt,& VVihomarcum,factâ ſpe veniæ per fidos compellat, impetraturum plura benignitate Imperatoris, quam armis & rebellione elumbi iam & eneruı. Perſuaſus hac ſpe VVihomarcus,Aquiſgranum cum cæteris venit, & exceptus humaniter multiſque cum donis domum remiſſus. At cum ibidem ſeu prauâ indole, ſeu præmiis viro ambitioſo citra ſpem,& cupiditatem leuioribus, relapſus in perfidiam, diſſentientes iam Britones, direptionibus incendiiſque vexaret; à Lamberto Comite incautus domi ſuæ & incuſtoditus immiſſo milite interfectus eſt; haud raro perduellium exitu; quos defunctos magnis periculis, parua tollunt;Deo ludente ſuperbam confidentiam: mox ab hac cæde conquieuit Britannia. At prima Ludouicus expeditione cùm è Britannia veniſſet Andegauos grauem dolorem cōcepit animo, Hermingardâ chariſſimâ, coniuge morbo raptâ, ab diuturnâ ægrotatione.Is autem fuit doloris ſenſus vt à coniugio planè alienus, meditaretur abdicationem Imperij, & voto vitæ melioris, quod olim intenderat, ſeceſſum in Cœnobium, quod poſteaquam ſuis non fallacibus coniecturis innotuit, ij machinâ omni in eiuſmodi mentem admotâ, maximè officij munerisque in rempublicam debiti, expugnarunt conſilium principis, & ad ſtabiliendam victoriam, ad nouum coniugium impulerunt; haud repugnantem potius quàm aſſentientem, ſeque eripientem ſibi vt regno ſe daret. Igitur cum vrgere non

Anno 819.

ceſſarent Franci pulcherrimaſque Procerum filias certatim in conſpectum adducerent; eorum tandem optatis annuens Ludouicus,

Iuditha nubit Ludouico.

Iuditham Helponis nobiliſſimi Comitis filiam, nobiliorem ætatis flore & formæ, Imperatorio thalamo conſortem adiunxit. Qui

ex

ex euentibus conſilia metiuntur, humanamque prudentiam re incerta conſcribunt, ij quoniam ab eo coniugio multæ calamitates Regem & regnum vexarunt, ideo Ludouicum inconſtantiæ, ne intemperantiam dicam, accuſant; quaſi principes deterrimæ omnium ſint conditionis, quibus vxor altera interdicatur; aut exemplo domeſtico patris non iuuaretur, qui quatuor coniuges nullo regni malo incommodóve, ſi Faſtradam excipias, deinceps ſumpſerat. Et vt Fatear, nouercas inter & priuignos offenſiones oriri mutuas, non tamen ideo, vbi priuignus eſt, nouercam excluſeris; patri liberum ſit coniugem legere, nec auaritiæ liberorum periculum incontinentiæ donet.

LVDOVICVS PIVS. Anno 819.

IX. *Bellum in Hunnis*

Defectionem Britannicam, Hunnica ſtatim ſiue Hungarica excepit. Gentem ſubactam à Carolo Lindenitus Præfecti nomine adminiſtrabat, is nouarum rerum cupidus diu Hunnorum Imperium meditabatur, eámque in rem Cadolacum Comitem præfecturæ Forojulienſis, Imperatori fidum, ſibíque è vicinia admotum vigilem, amoturus procul, eundem apud Imperatorem magno ſtudio, ſuperbiæ & crudelitatis accuſauerat. Sed cum innocentia mendacij artes refelliſſet Lindenitus in Hunniam redux, abiectâ laruâ detrectauit obſequium. Prima belli ſors ſpem viri & ſuperbiam auxit, cum miſſus ab Italia exercitus, re improſperè geſta magna militum & famæ iactura, Cadolacho Duce morbo ad dolorem animi accedēte rapto è viuis, coactus eſt regredi; deinde legatis ad Imperatorem miſſis, qui pro flagitanda pace, conditiones quaſi victo imponerent, aliáſque Imperator exigeret, ceu à cliente atque obnoxio, rurſum ſoluta pax bellumque ſuſceptum. Ad quod gerundum, Lindenitus incumbens, legationibus vicinas gentes ad defectionem ſollicitans, ab Imperatore Tuno-

LVDOVICVS PIVS.

cianos auertit, quippe ij abdicata Bulgarorum ſocietate cum Francos ambirent, celeberrimos Europæ populos triumphis Caroli; Lindeniti artibus intercepti affirmantis imminutam admodum gloriam, ac breui interituram; Ludouico omiſſo ad eum ſe in conſortium belli adiunxerunt. Interea Baldericus Cadolacho in comitatu Forojulienſi ſuffectus, iuſſus rebellantis Hunni ſuperbiam tundere in Carinthiam ingreſſus, nondum inſtructo exercitu, ad Drauum amnem hoſtem obuium habet, ac tametſi viribus admodum impar, tamen eum aggreſſus acie fudit fugauitque, gratiori victoria, quod inſperata. Lindenitus ab Carinthia pulſus, nequaquam fractus animo, in Dalmatiam arma fœlicius vertit. Dux Borna pro Imperatore adminiſtrabat Dalmatiam, Lindenito, primo vt æmulus odioſus, mox vt principi fidus accedebat, quod Dragamoſum Lindeniti ſocerum à genero profugum tecto exceperat, quippe ſocer poſtquam generum ab rebellione dimouere non potuit, repudiata affinitate, ab eo diſceſſerat, ſeque Bornæ adiunxerat. Vtrinque acerbis animis itur ad prælium ad amnem Colapium; & apprehendebat victoriam Borna, niſi eam repentina proditio excuſſiſſet. Guduſcani, qui Borniani exercitus, magnam partem implebant, ante à Lindenito expugnati pretio, vt par eſt credere, ſub ipſum congreſſum ſignis conuerſis, à Borna deficiunt, atque intacti abſcedunt, toto pugnæ pondere in Bornam & Dragamoſum incumbente. Et quidem vterque dimicabat fortiter; quamquam diuerſo fato, nam Dragamoſus ingenti animo pugnans occubuit, Bornam prætoriana cohors eripuit. Lindenitus ſecundo prælio intumſcens, ne fortunæ deforet, in Dalmatiam penetrat, ſparſurus latè vaſtationis miſerias; rapiebantque omnia ferrum & flamma; cùm Borna haud auſus,

coram

coram frontem obuertere, munitis arcibus, promptiſſimum quemque è copiis legit, hoſtemque agentem incautius, nunc à tergo, nunc a lateribus, modo noctu, interdiu modo, vel aggrediens vel excipiens, ita exagitauit, vt tribus millibus ab exercitu decerptis, & impedimentis magnam partem direptis, vaſa colligere, Hungarus, & feſtinare gradum adactus ſit; varia martis ſorte, cui vrgere victos, ſæpe ingratum eſt. Guduſianis mox à Borna ſubactis, haud diu impune proditio fuit, verùm Imperator perſiſtente in contumacia Hungaro, habito in cœtu publico, in quem Bornam exciuerat, ea de re conſilio, ſtatuit ex eiuſdem ſententiæ, magno exercitu in Pannoniam irrumpere, dimicare prælio, ſi ſe hoſtis obiiceret, ſin lateret, aut fugeret, vaſtare agros, vrbes diripere, & facta ſolitudine bello in poſterũ interdicere. Vere appetente, vbi pabuli copia primum fuit, tres exercitus è diuerſis prouinciis, ſimul in Lindenitum mittuntur, vnus ab Italia per Alpes Noricas, in Pannoniam inferiorem; alter è Ducatu Forojulienſi breuiori via in Carniolam & Carinthiam; tertius à Bauaria in Auſtriam eámque Pannoniæ partem, quæ Iſtrum Drauumque amnes interiacet. Lindenitus, tanti apparatus haud inſcius, viribuſque admodum impar quod vnum valuit firmo præſidio Alpium fauces muniuit, & in arcem prærupti montis ſupercilio impoſitam, inuecto quidquid pretioſum foret, in eandem ipſe cum militum flore ac ſpe derelictis agris ſuperſtite, ſe recepit. Francici exercitus aditus varios, pro locorum varietate experti; quippe Italicus emolitus tardius Alpium obicem, ægrè deiecto præſidio in ima ſubiit: Bauaricus longo circuitu, Drauóque tranſmittendo, haud modicam moram contraxerat; vnus Forojulienſis recta in Carniolam via, quamquam ter hoſte prohibente clau-

LVDOVICVS PIVS

LVDOVICVS PIVS. ſtris profligato, & Drauo trajecto, in hoſticum tempore ſtato irrupit; vincíque poterat, ſi omnibus copiis Hunnus irruiſſet. Tandem gemino adueniente exercitu, iunctis ſimul viribus vniuerſam Pannoniam depopulati ſunt, Lindenito continente ſe intra munimenta, ſublimique cacumine patriæ incendia latè proſpectante. Redierunt, vaſtatis omnibus; nullo periculo damnóve, præterquam quod agmen Bauaricum, longo feſſum itinere, contracta in Draui tranſitu ex aquarum inſalubrium hauſtu dyſenteria, magna parte abſumptum eſt. Inde Carnioli qui ad Sauum incolunt, & Carinthiorum quam plurimi ad Francos deficiunt. Rurſus in Pannoniam ſequenti anno tergemini exercitus immittuntur, à quibus regio ita vaſtata eſt, vt Lindenitus, iam nouo exercitu ab Italia imminente, depoſita ſpe cum paucis admodum fidis confugerit ad Sorabos, (ij multam occupant Dalmatiæ partem;) & ab vno gentis duce in vrbem exceptus, ſumma perfidia peremerit hoſpitem, præmiumque ſceleris vrbem inuaſerit. Poſtea maiores paraturus vires, ad Lindeuiſlum Bornæ auunculum eum tracturus in rebellionem ſeſcontulit; & viro fortaſſe ponebat inſidias, quibus vel perſpectis, vel ſuſpectis ab hoſpite ſublatus eſt, qui hoſpitem ante ſuſtulerat. Ita bellum Hungaricum cum fonte & origine periit.

X. In Danos nihil belli ſuſceptum, diuiſa gente principum ſtudiis, Harioldus Ludouici autoritate miſſus in Daniam, pacto cum Godefredi filiis inito regni partem beneficio Franci obtinebat. At conſortibus pacti conditionibus nequaquam ſtantibus, variæ inter eos ortæ ſunt turbæ; & eò majores, poſteaquam Arioldus, cum vxore & liberis Chriſti fide ſuſcepta, magnáque Imperatoris gratulatione, Moguntiæ baptizatus ſacra vt videbatur impiis, impia in patriam intulit. Nam

ideo

ideo inſurgentes æmuli Reges, gentis inuidia in eum conflata, quod auitam religionem peſſumdaret, nouamque per nefas induceret, regno tandem expulerunt; in quod tamen poſtea, reſtitutus eſt à Ludouico, præter donatum in Friſia Comitatum, in amiſſi regni ſolatium. Et ea ad inferendam Borealibus gentibus, Chriſti lucem ianua primum patefacta, ſtudio & cura Ludouici piiſſimi, qui Ebbonem Rhemorum Antiſtitem, fauſta primordia peſſimo fine mox corrupturum, eò miſit; deinde ſanctum Anſgarium è Corbeienſi eductum Cœnobio, qui in Dania & Suecia, labores plurimos grauiſſimaſque ærumnas perpeſſus, ſementem Euangelij magno fructu ſparſit. Porrò Normannij vna tantum claſſe vexarunt Franciam, primum quidem ab ora Belgica & ab Sequanæ oſtio repulſi cum clade; mox feliciori ſucceſſu in Aquitanico littore prædis actis direptiſque pagis reuerſi ſunt. Et ab eadem poſtmodum Dania inuſtus pudor Francorum nomini. Herioldus Imperatoris fretus auxilio, admiſſus iam in Daniam paulo acrius adminiſtrabat reſpublicas, aliquot pagis incenſis ac direptis, qui minùs præſto dicta audierant. Perculit gentem importuna ſeueritas, & inſtigantibus æmulis Godefridi filiis, cùm Herioldi audaciam Francorum potentia niti & alii exiſtimarent, ſubito in eorum exercitum caſtris ad ripam Egidoræ amnis ad fines Daniæ poſitis otiantem impetum faciunt; adoríſque palantes & incautos facilè cædunt, in fugam agunt, caſtriſque ſpoliant; dein recedunt patrato prælio. Tam audax facinus excuſarunt quidem Imperatori, ſed nulla irrogata eſt pœna, nimiâ principis, ne ſocordiam dicam, tolerantia. Et antea eiuſmodi crimen Vaſconibus impunè fuerat. Æbulus & Aſinarius Comites in Nauarram vltra Pyrenæos miſſi cum copiis in Vaſconia ipſa conſcriptis

LVDOVICVS PIVS. Anno 826. *In Danos quid actum.*

LVDOVICVS PIVS.

tumultum ortum Pompilone compreſſerant, iuſſiſque perfectis deportabant in Franciam militem, & ſoluto vt inter pacatos agmine Pyrenæi iugum exſcendebant. Montis incolæ ex prædandi more, ſaltum inſederant, poſitiſque inſidiis imminebant prædæ;iidem qui viæ duces & fraudis conſcij de induſtria exercitum in ſaltum inducunt; tunc ſeu admoto ad ignem pabulo, incautos, inermes, ac trepidantes, aggreſſi,parati,armis tecti,certique victoriæ, omnes paucis exceptis, vel in mortem vel in vincula rapiunt; Comites capti; quorum Ebulus Cordubæ Saracenis pro mancipio venditus,Aſinario meliori ſorte, agnoſcentibus gentilem ſuum qui ceperant, data libertas eſt. Nec irrumpentibus Bulgaris ſatis firmum obiectum eſt vallum, qui per varias legationes appellatam Franci amicitiam, pòſt aſpernati ſunt majore iniuria;& in Slauos Franco vectigales, miſſo per Drauum nauali exercitu irruentes, regionem ſubactam, eiuratâ Franciâ per Præfectos ſuos adminiſtrabant: breui morbo penetraturo in viſcera, qui neglectus membra depaſceret. Vltio tamen in ForojulienſemDucem Baldericum exprompta, cui earum gentium aſſignata propugnatio erat, & eius ignauiæ cum adſcriberetur ſucceſſus hoſtium, imperio & præfectura dejectus eſt; diuiſa adminiſtratione prouinciæ in quatuor Comites; hoſte interim ignauiæ præmium obtinente. Et in Septimania à Catalaunia non ſatis commode agebatur.

Et cum Vaſconibus.

Cum Bulgaris.

XI. *Bellum in Catalaunia contra Mauros.*

Bera Barcinonis Comes, militaris vir, nec vulgaris famæ, in diuerſa raptus, in perfidiæ malique doli ſuſpicionem incurrerat; eiuſque criminis in conuentu Procerum coram accuſatus, accuſatori equeſtre certamen indicit;qui mos erat illorum temporum, vt duello, qui agebatur reus purgaret ſe, iſque reus vel illati criminis vel calumniæ haberetur, quem

quem perculiſſet Victoria; quaſi innocentia viribus corporis præſtaretur, ſemperque cauſa ea eſſet melior, quæ fortunatior. Beram victum ab aduerſario, ceu probato ac comperto crimine ſententia Procerum, quaſi offenſæ Majeſtatis reum damnauit capite; eratque pœna in proximo ni clementiæ ſingularis princeps mortem exilio commutaſſet; Rhotomagum deportato reo. Inde cum Abulamo Mauro in Hiſpania Rege, ſancita pax, iterumque rupta, duntaxat vaſtationibus mutuis laborauit. In quibus, Mauris præpollentibus, Pipinus Aquitaniæ Rex deſignatus à patre, in eas oras miſſus, hoſtilem impetum frenauit aliquandiu; quo mox digreſſo, nouæ eæque graues ob perfidiam vnius hominis Catalauniam turbæ agitarunt. Azo ſiue Aizo è comitatu Imperatoris (cauſa non ſcribitur) clam ſe proripiens in Auſonam Pyrenæorum vt volunt oppidum, dolo inductis ciuibus receperat ſe, vrbemque poſtea ad id quod parabat flagitium minus promptam, ferro ſublatis incolis, diruit; nec rebellionem vltra diſſimulans, caſtra regionis natura loci tuta communiuit, miſſoque ad Abdiramam Saracenorum Regem fratre in legatum, pacto fœdere, barbari amicitiam, fidem, opemque, perduellione ceu ſtipēdio meruit. Modum præbuit confirmando ſceleri Imperator, qui ſolita cūctatione, ne quid inconſultius gereret dum conuentum proximum operitur, autumnali venatione pro Francorum Regum vſurpato more ſe oblectans, moram fecit crimini, aluitque monſtrum præfocandum in cunis. Nam Azo interim Saracenorum præpollens copiis, cuſtodes limitum ſæpius vicerat, adeoque vexauerat aſſiduis incurſionibus nullo permiſſo ad quietem otio, vt eorum pleriſque fuga dilapſis, limites vacui hoſtem in Septimaniam & Catalauniam mitterent. Acceſſerat poteſtati tantæ nouum

LVDOVICVS PIVS.

incrementum, Villenundus Beræ exulantis filius, qui ſeu patris ignominiâ, ſeu repulsâ propriâ quia Bernardum ex Hiſpanis ortum, comitatui Barcinonenſi Imperator præfecerat, & ipſe rebellionis anteſignanus, Azoni iunctus, Ceritaniam & Vallenſem ſuſdeque miſcebat. Tam peſtilens cancer, cum reſecari ferro oporteret, mollitie Imperatoris inualuit. Nam in Hiſpaniam pro exercitu valido Heliſacarem Abbatem cum Hildebrando & Donato Comitibus miſit, qui togatis officiis ſedarent animos, ac præclaris hortationibus ad meliorem frugem reuocarent. Et ij quidem præſertim Heliſacaris induſtriâ, haud paucos à prauo conſilio abſterruerunt, multis quæ nutabant conſtabilitis prudenter; Bernardus præterea, ſtrenuitate ſummâ & vigilantiâ, Azonis qua vim repellendo, qua refellendo inſidias Barcinonem aliaſque vrbes ſeruauit. Enimverò flamma reſtinguenda erat, non repellenda; quippe Abdiramanus, magnum conflabat exercitum, quem Duce Abumarna affine ſuo ad promouenda Azonis conſilia in Catalauniam miſit; cuius famâ tandem Imperator excitus, & ipſe magnos delectus habuit, filiumque Pipinum operiri in Aquitania iuſſit, dum ſuas quique copias Legati Tribunique militum ducerent. Ita miles feruidè conſcribebatur, ſed Ducum ignauiâ, an malignitate, lentè & pigrè viam emetiens, Pipino fruſtra per nuntios iuſſa vrgente, & pugnandi occaſionem corrupit, & magnam ignominiam in Francicum nomen inuexit. Nam interea, Saracenus, Cæſarauguſta in Catalauniam mouens, adiunctis Azonis copiis totam prouinciam fœdâ direptione ſtrageque hominum miſerandâ, vaſtauit, incendit, atque peſſum dedit; ægrè Bernardo Barcinonem tuente. Vbi ad votum nullo metu Saracenus graſſatus eſt, iam ad limites Franco accedente Cæſarauguſtam

ſtam ſpoliis plenus receſſit. Franci nouo flagitio, poſtquam compertum eſt hoſtem abſceſſiſſe & ipſi dilapſi,re vllâ ne tentatâ quidem, inglorij atque infames domum regreſſi ſunt. Pupugit Imperatorem ignominia, eamque ob rem in Conuentu proximo grauiter queſtus, Ducum noxam ignominiâ plexuit, eos gradu honoris & dignitatis eiiciẽs, quos nec dignitatis priuatæ nec publici honoris ratio ad exhibendum munus acuerat. Poſtea famâ increbeſcente, nouum exercitum ab Saracenis parari, nouos Imperator delectus indicit, duobuſque filiis Lothario & Pipino gerendi belli curam imponit: iamque Lotharius Lugdunum venerat, miſſo nuntio qui de Saracenorum aduentu referret, cum ij ſe finibus ſuis nõ mouerent, Pipinus ad fratrem Lugdunum aduolat, & cauſatus timorem hoſtium, ipſum progredi vltra non paſſus, forſan diffidentiâ ſoluit exercitum; iam magnâ imminutione gloriæ, nec enim abeſt à fugâ longius, qui non quærit hoſtem. Quid Azone factum ſit, neſcitur, niſi in rebellione perſtiterit, Bernardus ab Imperatore in cubiculi Præfectum euocatus eſt, ob probatam fidem, tacitâ ſed graui Aulicorum offenſione. Haud multò poſt, violatam Franciæ gloriam Bonifacius Comes vtcunque reſtituit; is Corſicæ inſulæ modico præſidio tuendæ Præfectus, paruâ claſſe Corſicam & Sardiniam circumuectus, ad exigendos piratas, animo inſtigante, vltra promotus, in ora Africæ, Vticam inter & Carthaginem exſcendit. Erat frequens iis in locis ad ſua negotia Maurorum conuentus, in eos inſtructa acie Bonifacius irruit, nec imparati ruentem excipiunt, pũgnatur acriter, victique Barbari non ſine ſanguine, inſtaurato quinquies prælio, internecione magnâ profligantur. Poſtea claſſem victores repetunt, prædâ opulenti, ſparsâ in proximas vrbes famâ victoriæ.

LVDOVICVS PIVS.

XII. Fœlicior auguſtiorque ad pompam Lotharij in Italiam aduentus, qui ab patre Imperatore ad ſuſcipiendam Imperij coronam miſſus, adiunctis conſilij gratia prudentibus viris, Valacho Monacho & Gerundo Oſtiariorum magiſtro, Romam magno comitatu venit. Suſceptus eſt à Paſchale Pontifice ſummo honore, & die Paſchatis Chriſtianis læto in ſancti Petri, Auguſti auctus appellatione, coronam regni Imperiíque accepit. Mox vrbe digreſſus, in Franciam redit, ſed cum fauſtum iter patri enarraret, inopinato nuntio res turbantur. Digreſſo Lothario à pleriſque optimatibus Romanis, in Theodorum Eccleſiæ Primicerium Leonemque Nomenclatorem ipſius generum, repentinus fit impetus; ac ſtatim abducti in Lateranenſe patriarchium, ibique plurium criminum accuſati, primùm orbantur oculis, mox vita, auulſo à ceruicibus capite; ad hæc Pontifice, ſin aſſentiret minus, non diſſentiente. Inde affines cæſorum, & inimici Pontificis, odij vindictæque gratiâ, ad Ludouicum feſtinant; queruntur innoxios iuſſu Pontificis iniuriâ cæſos, eam vnam ob cauſam quod Lotharij ſtudioſi, Francorum partes ſtrenuè tuerentur. Pontificem accuſationis dolus non latuit; Legatos mittit ad Imperatorem, qui refutarent calumniam, ſe inſcio captos homines ſceleratos, criminumque haud paucorum reos & compertos, dediſſe pœnas, quibus merito ſe illigauerant, nec amicitiam regiam teterrimis viris odio aut inuidiæ vnquam fuiſſe. Imperator, ne quid inconſulto in alterutram partem affirmaret, Legatos ſuos Romam cum Pontificiis mittit, qui rem explorarent, referrentque compertam. Et quidem Paſchalis ſe ab calumnia iureiurando purgauit, verum magno animo, cum ab Francis cæſorum interfectores flagitarentur, negauit ſe traditurum eos, qui de ſancti Petri familia forent,

Lvdovicvs Pivs. Lotharius Imperator. Anno 823.

nec ad prophanum forum abducendi; imò cauſa cognita, reos iure cæſos pronuntiauit, liberoſque culpâ, qui in iudicium & pœnam vocaſſent. Et poſtmodum facti per ſuos Legatos, Imperatorem certiorem fecit. Inter hæc annus elabitur, cum Legati reuerſi è Francia, Paſchalem proximum fato reperiunt; quo diebus paucis morte rapto, vrbs factionibus confeſtim ſcinditur. Nam in duas partes Optimatum & popularium abeuntibus ciuibus, in eligendo ſummo Pontifice, quaque factione ſuum ingerente, tandem præpollente nobilium parte, Eugenius, frementibus licet aduerſariis, eligitur & coronatur. Enimvero cum nec ideo conquieſcerēt turbæ, nec populares electioni aſſentirentur. Quirinius, idem qui antea Legatus, ad Imperatorem conuolat, reique geſtæ ſeriem aperit. Is cum eſſet in procinctu expeditionis Britannicæ, Lotharium Imperij ſocium Romam mittit, qui ſtabilito Pontifice, tumultuque oppreſſo, inter oppoſitos concordiam, pacemque ſanciret. Atque egregiè, quod à Patre Imperatum erat filius præſtitit; electionem Eugenij vt piam & iuſtam decreto atque exemplo firmauit, auerſa populi ſtudia reconciliauit Pontifici, & ipſius voluntate & aſſenſu præclara conſtituit, circa eligendos Pontifices, ad diſcordiam ambitumque pollendum; multis præterea in priuatorum vtilitates ſancitis, quibus præterita vulnera ſanarentur, & direptæ per vim & iniuriam facultates reſtituerentur. Hæc præclara Lotharij imperantis exordia, quæ mox cumulatis criminibus, magna Franciæ ignominia & iactura expunget. Iuuat antequam ea aggrediar, prodigia perſcribere, quibus calamitatum ſeriem prænuntiare terris videbatur Deus. Peſtis, cœlo per immodicos imbres corrupto, dirè graſſata eſt, Francorum vix parte tertia ab lue intacta: quam confeſtim

LVDOVICVS PIVS.

Lotharius ſecundo Romā venit.

Prodigia varia.

LVDOVICVS PIVS.

fames excepit, cùm ob) pluuias agri nec ſemen excepiſſent, nec exceptum benignè redderent. Tot incommodis acceſſit hiems aſperrima, & præter locorum temperiem frigidiſſima, qua ampliſſimi per Germaniam & Franciam amnes, gelu adſtricti ſunt, tam contumaci & ſolido, vt qua iter nauigiis, onuſta plauſtra menſe continuo veherentur. Nec æſtati ſuæ miſeriæ defuerunt, præter frequentes terræ motus domoſque plures cœlo tactas, grandinatæ ſunt fruges pleriſque in locis, promiſcuo lapidum grandiniſque pulſu; imo & in agro Auguſtodunenſi media æſtate concretum glacie fragmentum inter grandinem ruit, longum quindecim pedes, ſeptem latum, duoſque craſſitudine implens. Exinde peſtilentia iterum ſæuiit, prioriſque reliquias prope abſumpſit; ſed quod frumento in Aginnenſi ſolo copioſe pluerit, an prodigium ſit, beneficiumne, liberum eſto arbitrium. Sanè hactenus amplitudo, majeſtaſque Francica ſtetit in apice, mox rerum mortalium fatô in ima proruet. Intus & foris omne calamitatum genus perpeſſa. Porrò initium à domeſticis turbis, & nefario Principum ſcelere, ne per gradus deuolueretur dignitas regni, ſed ruina ſubita obrueretur propemodum: facinus explicabo fuſius, quando impium exemplum ad fugam iuxta documento eſt, ac iuſtum ad normam & canonem.

XIII. *Cauſæ coniuratio nu in Ludouicum.*

Animaduertebat dudum Imperator, aliquot Procerum, tum qui in aula verſabantur domeſtici, tum qui foris adminiſtrationi rerum incumbebant ſibi eſſe infenſos, & interna odia coquere; nec Epiſcopos, quod vrgebat moleſtius à ſimultate abeſſe longius. Cauſæ in incerto ſunt, niſi morum diſſimilitudo in pluribus, quos effuſa in libidinem luxumque licentia, Principis legibus, ac multo magis temperantiſſima vita coërcita in eundem

vt

vt cenſorem inuiſum inflammabat acerrime: eò maxime quod viuo Carolo in illo flore & lumine Imperij, magna cuique libertas agendi; non eiuſmodi (vt aiebant) Scrupulis, cancelliſve laxſa aut conſtricta. Et hic ſtimulus Præſulum animos pungebat acutius, quibus militarem ornatum, veſtium pompam, iſtiuſque generis alia plura interdixerat Ludouicus. Iſta animis clam abſtruſa, donec orto prætextu erumpere poſſent in odia. Et ab ipſo Imperatore nata occaſio, qui ſuorum malignitate comperta, tacitis occurſurus inſidiis, Bernardum illum Comitem Barcinonenſem, tutum & exploratum Maurico bello ad ſe excitum, cubiculo ſuo præfecit, magna vt viri gloria, ſic Francorum infamia, qui ſe amandari à Regis ſui cuſtodia, poſtponique extero cernerent. Ex hac moleſtia nata inuidia, ex inuidia odium, ex odio furor & libido perdendi hominis, Regiſque ipſius. Ideo primum apud Proceres, tum Regem tum Aulicum, in inuidiam vocant, indignum, Hiſpani hominis Regnum eſſe, & dominari non Imperiò modo, ſed Imperatori; deinde ocultis ſermonibus ſpargunt propudioſam infamiam, violari Principis thalamum, & Bernardo cum Imperatrice intercedere turpiſſimum ſtuprum. Vbi animos his excitatos rumoribus, (nam vulgo nihil acceptius quam maledicta in Principes) ad noua conſilia erexerunt, Imperatore Chriſtiani Ieiunij tempore, maritima loca obeunte, coniurati maturato vt rebantur facinori, extremam manum adhibuerunt. Eorum capita Ieſſius Ambianorum Epiſcopus, Hilduinus Sacrario Imperatorio Præfectus, Hugo & Manfredus Comites, aliique haud pauci, non modo è Proceribus, ſed ex plebeiis, magna multitudine, ad vim ſi opus foret inferendam. Ii igitur Pipinum ex Imperatoris filiis natu minimum, nauiſque ſtudiis temeritate indolis pronum (fratres

LVDOVICVS PIVS.

LVDOVICVS PIVS. *Coniuratium ad Pipinum ſermo.* (fratres alij aberant) adeunt, & conqueruntur: *Se Francoſque omnes, magnâ iniuriâ, nullam ob culpam, ab Imperatoris animo & propemodum oculis longè amotos; hominem exterum & Hiſpanæ gentis, vnum inſtar omnium eſſe; eius nutu præfecturas vrbium & prouinciarum committi; huic vectigalia tributa gentium, regiúmque ærarium tradi; eius arbitrio pacem & bellum, imo Imperatoris amicitiam & odium adminiſtrari. Reclamare iamdiu populos, auerſari tyrannidem, tyrannúmque votis exſecrari; Aquitaniæ maximè, in quam regnum ſuum auaritia & crudelitate exeruit, grauem & intolerabilem eſſe; quæ tamen vtcumque perferri poſſent, niſi flagitio inaudito commacularet thalamum Regium, impuro cum Reginâ commercio. Ad hæc ſi obſtupeſceret Ludouicus pater, ſi excæcatus præſtigiis non aduerteret turpitudini ſuę, ſi cubile ſtupratori per ſocordiam ſummam committeret; ipſius eſſe paternam contumeliam proſequi, abſtergere infamiã, & adulteri ſanguine, obſceniſſimas labes eluere.*

Anno 830. *Pipinus in Patrem rebellat.* His Pipinus præter ambitionem accenſus, ſiue obiecta crederet, ſiue fidem quam faceret aliis fingeret, ducem ſe coniuratis profeſſus, vulgato conſilio, ingentem multitudinem armat, Aureliam occupat, amotoque Odone Bernardi affine, vrbi Præfecto, Marfridum ſibi fidum ſubſtituit. Inde rectà Verimbriam tendit. Imperator coniuratione audita, imparatus â milite, cedendum tempori ratus, fuga Bernardo permiſſa, Iuditham coniugem Lauduni in Cœnobio Virginum agere iuſſit; ipſe relicta Verimbria Compendium petiit; ſi fortè hoc in ſpeciem diuortio & capitum quæ odio erant, abiectione & fuga, emolliri animi poſſent, & procella d:tumeſcere. Coniurati Verimbriam admiſſi comperto quid Iuditha factum eſſet dimidiato vt operi finem imponerent, Varinum Lambertum & alios, Laudunum

dunum mittunt; qui Iuditham Cœnobio vi extractam ad ſe perducant. Nullo obſtante perducitur, verbis minacibus, intentata per tormenta morte, perterrita, pollicetur ſe omni ſtudio enixuram, vt Imperator abrogato Imperio ſponte, attonderetur in Monachum, ſeque illico, quod ſuæ ſit facultatis, ſuſcepto, velo in id vitæ genus abituram; & habita pollicenti fides, deſiderio magno perſuaſionis illicio. Hac ſpe Compendium ad Imperatorem deducitur, ſpectatorem Tragœdiæ, moxque actorem; & obtenta colloquendi cum eo amotis arbitris facultate, cohortatur ad ſimulationem & patientiam. Soluto colloquio, Imperator ad rem tanti momenti efflagitauit temporis moram; Iuditha Coniuratis reddita, ad implenda promiſſa Pictauium ducta eſt, retruſa in regium ſanctæ Radegundis Cœnobium, vſque adacta velum admittere; magno conſpirantium plauſu, quibus deiecta bina propugnacula ad ipſam arcem patefacere aditum videbantur. Dum hæc geruntur, ex Italia Lotharius venit, cui ſubito vt ſe probaret Coniurantium factio, eadem quæ Pipino aulæ flagitia oggerit, inſtatque vt Ludouico abrogetur Imperium, ipſeque Lotharius gubernaculo rerum ſe ſe admoueat. Ad hæc Lotharius mediam inire viam, patri nihil nouæ inferre iniuriæ, maieſtatis ſpeciem atque vmbram permittere, nec ſinere vt apicem pertingeret ſcelus; at contra quæ facta erant comprobando, adiungendo ſe coniuratis, Heribertum Bernardi fratrem, & Odonem conſobrinum pœnis multando, quaſi ſtupri regij adminiſtros & conſcios; hunc quidem ignominia atque exilio, illum qui ad Bernardum ſpectaret propius, erutis oculis; quamquam repugnante multum Ludouico. His inquam proferebat iam quo ſe inclinaret, & placere ſcelus cui laruam quæreret.

LVDOVICVS PIVS.

Inter

LVDOVICVS PIVS. XIV.

Ludouicus rebellantes diſſicit.

Inter hæc ver æſtaſque tranſigitur, Imperatore titulo tenus res admoderante, Lothario circa flagitium quod iam admiſerat ambigente & enitentibus ad feſtinandum crimen coniuratis. Eam in rem conuentus autumno proximo celebrandus, magni momenti futurus, vtrique parti vt decretorius tam erat ſpei quam timori. Locus maxime videbatur, rem inclinaturus; quippe in Germania ſi haberetur conſilium non dubitabat Imperator, quæ Germanorum Procerum fides erat amorque in principem, quin vindicaretur autoritas ſua: contra Coniurati, ſi conueniret in Francia, magna Francorum parte in factionem abducta, ſe votorum reos compoteſque omnium arbitrabantur. Tenuit tamen vel induſtria Principis, vel fortuna, vt Neomagum quæ Germanica vrbs eſt, indictus ſit conuentus, Coniuratis non adeo renitentibus, quando vrbs Franciæ propior, facile viris atque Armis pateret. Attamen huic malo Imperator occurrit edicens nequis eorum qui ad conuentum accederent, armatos vllos, alióſve duceret præter Comitatum; ſimulque Lamberto Comiti cuſtodi finium imperat, caueret ne quid in edictum peccetur, ſi quid peccatum ſit, ſe ipſum iudicem dicit cum. Heiſacare Abbate, viro probitatis & fidei notæ. Tectus hoc clypeo, Neomagum venit cum Lothario filio, admonitis Germanis, vt frequentiſſimi ad libertatem Principis conuenirent. Et Germania propemodum tota excita eſt, iam timentibus Francis, & ambiguis quorſum res vergeret, vbi ſe conuentus compotem Ludouicus vidit; Germanorum fide & multitudine fretus, ſtatuit autoritate receptâ, Coniuratis vim nocendi eripere. Ergo palam in conſilio Hilduinum & Valachum Abbates interrogat, quamobrem prohibiti edicto, ne quem præter familiam ſecum adducerent „ viros armatos in comitatu haberent,

rent, exemplo tam in alios prauo, quam contumaci in Principem; cuius obſequio omnium primi vel diuinâ lege manciparentur. Cum ad ea tum conſcientiâ, tum infirmitate obmuteſcerent rei, iuſſi ſunt abeſſe conuentu, altero Corbeiam in Cœnobium ſuum remiſſo, altero extra vrbem comitantibus paucis depulſo. Ea pœna cæteri Coniurati quando ſe deprehenſos vident, in deſperationem aguntur; nocte proximâ in Lotharij ædes conueniunt. *De ſe actum affirmant, captum iri ſingulos, & à leuibus pœnis gradum ad grauiſſimas ſterni; ipſum Lotharium non immunem periculo, aliorum capita, ſuo præludere; nec quieturum exilio Abbatum Principem, nullam eſſe ſpem, ni prorſus deſperent; abiiciendam ſalutem vt obtineatur, potiuſque fore perire cunctis quam ſingulis; imo difficilius ſi viri eſſent; metum quem conciperent eum victoribus partirentur; itaque ducem ſe præberet Lotharius vt aperto bello confligerent; ſin minus iuncti ab conuentu ſecederent, ſeque in Aſylum cuiuſcumque vrbis reciperent.* Deliberatio obfirmatis non ſatis animis ad diem tenuit; primoque mane Imperator conſilij haud ignarus, ad Lotharium mittit; qui blandis verbis admonitum ne perfidis crederet, ad ſe vt beneuolum patrem adducerent. Obſequutus eſt filius quamquam dehortantibus cæteris, ac deprecantibus ne ſe implicitos malis deſererctis cuius gratiâ ea incurrerent. Excepit filium parens humaniter, & amicis verbis non tam increpitum quam edoctum, nullam iis fidem habendam, qui Principi fefelliſſent ſuam; nec vllum plura cupere filio quam qui genuiſſet, in intima ædium abducit, futurum conſiliorum participem. Coniurati interim ad extremum telam perducturi, ſeditionem in vulgus concitant; captum ab irato patre Lotharium, actum in vincula, mox agendum in pœnas, ni

LVDOVICVS PIVS.

LVDOVICVS PIVS.

ni ſubueniatur ; quare feſtinarent eripe- rentque iuuenem innoxium maleuolorum inſidiis. Mox ad ædes regias properatur, fit in eas impetus, obſiſtunt cuſtodes, aliique haud pauci, quibus Imperatoris ſalus curæ erat ; iamque furor vergebat ad cædes, cum Imperator de periculo monitus, ducto ſecum Lothario, ſpectandum ſe tumultuantibus dedit. Poſtquam Maieſtate Principis coërcita arma ſunt, clamorque oppreſſus, Ludouicus ad pacandos animos, ita infit. *Quid eſt, viri Franci, quod turbulenti & ſeditioſi propemodum ad regias ædes procurritis? Vbi prima in Reges reuerentia? Vbi cultus in Principem? Vbi maieſtas Imperatoria, & Caroli Magni Auguſta ſoboles? An vos Francorum indolem eiuraſtis; an ego amorem in vos & charitatem abieci? quid igitur inconditus clamor? quid contraria ſtudia, quid arma fulgentia? quid in mutuas cædes ferrum expeditum? Sane non ad arma, non ad hoſtes, non belli gratiâ euocati eſtis, ſed ad pacem, ad tranquillitatem, ad concordiam, tum veſtram, tum noſtram, ſi quid turba fuerit, inſtaurandam. Quid enim melius optatiuſve familiæ regiæ vobiſque vniuerſis, quam animorum conſenſio mutua? quæ non armis ſtictiſve gladiis; non prauis ſtudiis, ſed diſſenſionum fugâ comparatur. Quin igitur ij vos interagitis, quales nos Principes agere ſpectatis? Attendite quâ concordiâ ego pater & Lotharius ſumus; quâ charitate chariſſimum natum complexus ſum; vt Imperij conſortem dixerim, vt poteſtatis participem, vt me amoris & beneficij haud quaquam pænitet, vt quæ feci iuuant, pluraque cupiam; nec ſi quid ſecus maleuolorum fraude contigit nuper, ideo naturæ & pietatis iura expunximus; idem ſumus qui antea; eadem conſpiratio animorum, conſiliorum ſocietas, amor idem & odium; nec ſanguine colligamur arctius quam voluntate;*

Ludouici oratio ad ſeditioſos.

te; nempe id vnum ſtudium, vt quam concordiam inter nos præſtamus, eandem & vos præſtetis inuicem, iiſdemque omnes animis in publicæ rei bonum incumbamus. Quocirca ferrum abiicite; deponite odia, conſpirate animis, ſi quid moleſtiæ eſt donate inuicem, & frequentes in conſilio adeſte, de bono publico, Regnique gloria deliberaturi.

LVDOVICVS PIVS.

XV. *Coniurati pœna affecti.*

Hæc oratione pacati animi, vulguſque vt mutabile eſt, aſpectu Lotharij in diuerſa raptum, tam cito quam inceperat deſiit. Imperator tum demum conſtabilitâ autoritate, coniurationis principes capi iuſſit, ac priuata cuſtodia ad minuendam infamiam aſſeruari. Deinde vocatos in iudicium palamque conuictos, ſententiâ Procerum & aſſentientibus Auguſti liberis, morte damnauit. Exequendæ ſententiæ Ludouicus, pro ſuâ Clementiâ interceſſit, ciuili abdicatione contentus, vt ſacris addicti in Monaſteria abderentur, profani attonderentur, ſacrique fierent; & ſi conuentu plurimum reclamante, crudeli clementiâ, quæ parcendo criminibus tum aleret vetera, tum noua gigneret. Et clementiæ fuit, quod Pipinum in gratiam receperit, priorum oblitus; quamquam facilius pater cum filio redit in gratiam, quam cum patre filius. Poſtmodum Pictauium miſit, qui Iudhitam reducerent, nec reductam in thorum admiſit, donec ſe præſcripto legibus modo ab obiecto flagitio purgaſſet; quibus peractis ſummâ Procerum gratulatione conuentum ſoluit, dimiſitque liberos; Lotharium in Italiam, Ludouicum in Bauariam, ac Pipinum in Aquitaniam; magno haud dubiè functus periculo, ſed incautius futura prouidens, dum præterita curat. Tanto igitur vulnere, in cicatricem obducto, parcendi nimius Imperator, vt criminis memoriam omnem extingueret, poſt lætiſſimam Paſchatis diem, reis omnibus quibus Cœnobia in pœnam indixerat, iiſdem

Mox liberati Ludouici Clemētia.

Lv-DOVI-CVS PIVS.

iiſdem euocatis permiſit exitum, & facultates addictas fiſco reſtituit; datâ optione iis qui attonſi fuerant perſeuerandi ſi vellent, vel ad priſtinum ſtatum redeundi; inſcius beneficia pro toxico eſſe corruptis animis, & huiuſmodi ſcelera ſemel ſuſcepta, haud vnquam deponi. At nondum annus euolutus erat, cum ad conuentum in Theodonis Villam indictum, venit Bernardus ille in Hiſpaniam priori tumultu profugus, ſeu Auguſto clam euocante, ſeu improuiſum non expellente; & ſe integrum ab flagitio profeſſus, militarem purgandi ſe modum ab Auguſto impetrat; nempe vt qui crimen intenderet, ſingulari prælio dimicaret cum reo. Igitur cum accuſator diu perquiſitus deliteſceret, Sacramento ſe Bernardus purgat, priſtinæque tum dignitati, tum fidei reſtituitur. Porro Imperator magnopere optauerat Pipinum huic conuentui & purgationi intereſſe; itaque verbis conceptis iuſſerat, & inde fons nouorum motuum, Pipino moras ſponte nectente, & ſoluto cœtu aduenienſte. Vnde ſubiratus pater eum in cuſtodia libera habuit, nec abs ſe abeſſe permiſit. Is tamen deceptâ cuſtodiâ, fugâ in Aquitaniam mox ſe proripuit. Nec ideò Ludouicus in vltionem exarſit, iuſſit duntaxat rebellem filium proximo Aureliæ conuentu ſibi occurrere. Et quidem occurrit quamquam inuitus, maturis nondum quæ parabat conſiliis: quibus dum gnauiter ſeduloque intendit, conſortes veteres reuocando, & nouos adiungendo, certior omnium factus Imperator, maximè perculſus quod Bernardus ſibi antea probatiſſimus, nouis conſiliis agitatis, non modo à ſe defeciſſet, verùm etiam Pipino adiunctus, coniurantium princeps, omnium quæ conſulerent architectus eſſet & moderator; ſtatim in Aquitaniam in qua res nouas moliebatur ſe contulit. Ibi apud Lemouices, accuſatus

Noua ſeditio à Pipino.

perduellio

perduellionis Bernardus, cum forti animo accuſatorem prouocaſſet duello, nec is auderet probationem tam ancipitem aggredi, nihilominus dignitate & militari gradu deiicitur; pœna quæ criminis voluntatem intenderet, facultatem non tolleret. Pari modo Pipinum toties tumultuantem datum in cuſtodiam, vt amoueret ab Aquitania procul, abduci Treuiros à cuſtodibus iuſſit; tum demum tranquillitatem Prouinciæ curaturus, oppreſſis ventis procellarum auctoribus. Verùm cuſtodum incuriâ, liberatus à ſuis Pipinus, dum Treuiros ducitur, rurſum omnia turbauit & miſcuit; & Bernardus in Aquitaniâ, Imperatori fidos infeſtabat & diripiebat. Imperator poſteaquam pollicitationibus & blandimentis Pipinum ad clementiæ vſum reuocare non valuit, ad ſeueritatem conuerſus, profugum Aquitaniæ regno ſpoliauit, & ſpe omni hereditatis paternæ deiecit; ſimul id ipſum regnum inter Lotharium & Carolum ab Iudithâ ſuſceptum æquâ parte diuiſit, non habitâ ratione liberorum Pipini; hoc prætio, redempturus Lotharium, & Carolo in quem ardentior amor conſulturus. Supererat Aquitania ſubigenda, ne indicta pœna vmbratilis, duntaxat & inanis foret, & ideo Ludouicus euocauerat militem; ſed tum aſperrima hiems, tum imbres immodici gelu & humore alternantibus, ſolo mox indurato, mox tepore cœli emollito, obtriuerant equorum pedes, & militaria munia obturbabant; Aquitani præterea per calles & viarum compendia, ad ſoli incommoda nati & facti, in Imperatorios excurrentes detrimenti multum inferebant; quas ob cauſas magno dedecore, & autoritatis ſuæ infamiâ, Ludouicus vltra Ligerim tranſmiſſo exercitu, hyematum in Franciam venit.

LVDOVICVS PIVS.

XVI. *Pipinus adiunxit ſibi fratres.*

Pipinus interea Regni iacturâ & ignominiâ multo acerbior, tentabat omnia vt fratribus

LVDOVICVS PIVS. bus à patre abductis, nouam inuidiam & cupiditatem primam excitaret. In Carolum Aquitanici regni traducta pars, tumultûs fomes atque alimentum: *Ergo Lothario inſinuabat Pipinus, id nouercæ votum vt priuignos Regnis deturbaret; hanc Imperatorem expugnaſſe blanditiis, imo præſtigiis egiſſe ad dementiam; rapturam ſpolia quibus præclarum illum Carolum locupletet, nec parcituram ipſorum ſaluti, vt facultates eripiat. Iam in ſe vno experimentum tentatum; ſi ſucceſſerit, progreſſuram vltra, & ab ipſo Lothario coronam imperij repetituram; artis eſſe fraudiſque ſubdolæ, quod parte Aquitaniæ aſperſus eſſet; quaſi hamo in perniciem oblato, poſtea & ipſe rapiendus in ſpolia, cùm auxilio fratrum deſtitutus foret. Deinde quod ſui peccaſſent liberi; quæ innoxiæ ætatis & ad omnia infirmæ noxa tam grauis? vt ij paternis auitiſque bonis orbarentur, & ad regiam amplitudinem nati, ad miſerrimam inopiam adigerentur? quin arma ſimul corriperent, & amoto patre, iam per ignauiam & nouercæ ambitum diu inepto, ſe ad regimen ipſi accingerent; & penè mortuam Francorum gloriam excitarent.* Pipinus eadem Ludouico fratri ingerebat, mollioris indolis iuueni, propterea ad induendas formas prono & facili; addebatque ſtimulum, quod prætermiſſus in Aquitaniâ diuidendâ, contemptui nouercæ fuiſſet, nihili habitus, nullo amoris odiive pretio. Ita abreptis in ſuam ſententiam fratribus; magnum conflat incendium, vndequaque bellicum inſonat, & contractis magno numero copiis filij in patrem securiter inſurgunt; obducto armis prætextu quod vir vxorius prauo affectu regnum ac filios perditum iret, & iniquâ adminiſtratione multorum ſcelerum autor exiſteret. Nobiles & promiſcuum vulgus, magnam partem adiuncti filiis, aucrſantur patrem, ipſique

Anno 833. *Inſtauratur rebellio.*

que Antiſtites buccinatores belli præ cæteris, voce, ſcripto, ope, & multo maxime exemplo factionem promouent. Nihilo ſecius Imperator ad repellendam vim, comparat ſeſe, & in rebelles cum vxore & impubere filio armatos ducit. Hæc dum inſtruuntur, Gregorius eo nomine IV. Pontifex ſummus, tantæ infamiæ ac detrimento, tum rei Chriſtianæ, tum Francicæ interceſſurus, abiecta cunctatione in Franciam venit, iamque frontes exercitus gemini obuertebant, in campo qui *mendacij* dictus eſt ob deluſum mendacio optimum Principem Argentoratum inter & Baſileam (alij volunt Imperatorem Vormatiæ conſediſſe) cum Pontifex liberos qui primi occurrerant de viâ conuenit, cum is de pace & concordiâ colloquutus, primo atroces & efferatos animos reperit, dein quaſi adhortamentis & precibus ſuis mollirentur, non adeo ad pacis vocem exacerbari, poſtremo permittere vt ad patrem tranſiret de conditionibus acturus. Ea de induſtria ficta atque compoſita, tum vt diuturnior iniiceretur mora Pontifici, ipſique interim rumores malos diſſeminarent, tum vt breui hoc tempore, qui proditores in Ludouici exercitu eſſent, alios quam plurimos minis & promiſſis ſecum abducerent, crebriſque transfugiis imminuerent copias. Vtrumque ad votum obtigit, nam ſparſi rumores ſunt, Pontificem à Lotharij partibus ſtare; fore vt Imperatorem, diris deuoueret, quique ei officio armiſve adeſſet; iamque ea in hæreſi erat Ludouicus, morâ Pontificis in prauum ſenſum detortâ; ſuoſque ad dimicandum in aperto campo inſtruebat. At filij certiorem victoriam ex transfugiis, ſi breuis intercederet mora, ſperantes; id vt obtinerent, Pontificem acturum de conditionibus pacis rogant: ad patrem adeat. Ille fide fallentibus habitâ, inter geminas acies iamiam oppoſitas,

LVDOVICVS PIVS.

Pontifex deceptus.

oppoſitas, ad Imperatorem ſe confert, quem Armis tectum oſtendit, inter primos Ordines equitantem. Primo hoc congreſſu excuſans ſe Pontifici Imperator, quod ſummæ dignitatis virum haud decenter inter arma exciperet, datis vtrimque induciis, in caſtrenſe tabernaculum ducit. Ac cauſa moræ audita & probata, per aliquot dies ventilata pace, cum ſe ad omnia æqua per facilem daret, lætus Pontifex ad filiorum caſtra regreditur. Interea militum corruptores ita clanculum graſſabantur, donis, pollicitationibus, & minis vbi opus foret, vt non modo ſinguli caſtra deſererent, ſed incredibili audacia, cohortes ipſæ & legiones ſignis prælatis ad Lotharium luce palam tranſirent. Pauci qui ſupererant, meliori fide Imperatorem conueniunt, fortunam illius quæcumque ea foret ſubituri. Verùm optimus princeps, aduertens ſpem exiguam ex pugna, certamque perniciem, ſuum vnius caput in ſalutem omnium immolans. *Amici, inquit, ſatis eſt fidei, ſatis datum officio, vltra pergere, vobis temeritatis ſit, crudelitatis mihi, caput meum vnum expoſcitur, vnum diuina vltio in victimam petit, merita veſtra ſeiungenda ſunt à noxis meis, ite & vos ad liberos, ne hoſtes dicam, meos; monſtrum eſt, coli ab exteris, quem oderunt ſui; extremam hanc à me inite gratiam, vt quos ſeruare ſalute meâ non poſſum, ſeruem exitio.* Ita inuitos, fletus inter ac crebros gemitus, ſiccus ac libens ab ſe dimiſit; ſoluſque cum vxore & filio, pauciſque domeſticis, ad filios legat, qui dicerent ſe in illorum poteſtate futurum, cauerent duntaxat ne plebs efferata in ſe familiamque irrueret; nam gregarius miles procaciter impetum minabatur, inſtrumentum regium direpturus. Liberi amoto milite, iubent patrem caſtris relictis ad ſe vt veniat, pacta vitæ & dignitatis incolumitate. Nec moram vltra terens, equo aſcenſo, verſus

LVDOVICVS PIVS.

Ludouicus à ſuis deſeritur.

Se liberis tradit.

ſus rebellium caſtra progreditur; prodeunt obuiam liberi,ſictaque reuerentia equis deſilientes,admoniti,à patre vt promiſſis ſtarent, dataque in id fide, in ipſius oſculum proditores nefarij admittuntur, victimámque ſpontaneam ſua in caſtra tacito gaudij ſenſu deducunt.

LVDOVICVS PIVS.

XVII. *Ludoui us in cuſtodiã datus.*

Iam Gregorius Pontifex, deſperata pace,& principum abominatus flagitium ab iis abſceſſerat, Romam verſus, à Deo impetraturus quod denegabat Ambitio mortalium; nam vbi ſpe plenus ad Lotharij caſtra redierat, factiſque transfugiis, principes larua amota, mentionem pacis excluderent,ne eorum ſcelere contaminaretur indignatus abierat; Sanè vt à proditione Imperatoris immunis, ita forſan culpæ non integer, quod mollius parricidas habuerit, & æquum inter atque iniquum medius ſteterit. At Imperator vbi ad caſtra filiorum peruenit, confeſtim in priuatum tabernaculum cum Carolo filio ac paucis familiarium ducitur; iam à Iuditha abiunctus, quam in Ludouici filij poteſtatem datam, ille ipſe ſtatim Dertonam in vrbem inſubrium deportauit, clauſámque Monaſterio ad ſuſceptionem veli adegit. Mox principes captiui patris diuiſis ſpoliis, præeunte vniuerſi exercitus Sacramento, regna partiuntur; vt Lothario, cum Imperio Francia, Ludouico Bauaria cum Tranſrhenanis Prouinciis, Pipino Aquitania eſſet. Ac illico recepta mercede ſceleris, ſolutóque exercitu, Pipinus in Aquitaniam, Ludouicus in Germaniam abeunt, cura Lothario relicta vt inceptam tragœdiam ad vltimum actum perduceret.Et is egregiè prouinciam impleuit,cùm Iulius menſis ageretur, in Autumnum proximum conuentum publicum Compendium indicit, inde in Franciam iter carpit, patrem ſeorſum equitantem, at priuatum iam & captiuum cohorte prætoria deducente,per vrbes

LVDOVICVS PIVS.

obuias triumphans de patre filius, iam poteſtatis Imperatoriæ compos, ad nutum res moderabatur, donec Sueſſionem ventum eſt, vbi patrem in ſancti Medardi Cœnobio arcta cuſtodia incluſit, fratremque Carolum, itidem in Prunenſe Monaſterium abdidit, eo tamen moderatus, quod cucullo non inuoluerit. Inde præſtolans conuentum proximum, ceu tranquilla poſt atrox facinus conſcientia, venando ſe oblectat. Verùm nec id temporis inane ſceleris fuit, quippe vt meditatum flagitium cum pompa & efficacia prodiret, præſules inter ſe conueniunt Ebbone Rhemenſi auctore & Architecto, ſtatuuntque Imperatorem innoxium ceu plurimorum criminum reum ad Imperij abdicationem adigere, ipſi in pœnam pro Eccleſiaſtica poteſtate, Monachi veſtem imponere, & ciuili morte, è viuis quà licebat eradere. Et primum impudentia nondum confirmata priuatim exautorationem inſtituebant, ſuadentes Imperatori imo pro contractis noxis imperantes, vt Monaſticum inſtitutum ad vitam reliquam amplecteretur; quod cum ille generoſius detrectaret, iidem Epiſcopi, abiecto pudore, extremum facinus tandem aggreſſi ſunt. Canonica in ſpeciem accuſatione inſtituta, inauditum Regem per ſummum nefas, & ſupra quam liceret dicta ſententia, vt plurimorum & atrocium criminum reum, imperio priuant, & in pœnam vitę Monaſticæ perpetuo exilio damnant. Sententia publico in conuentu pronunciata eſt, pluribus qui Lothario ſtudebant aſſentientibus, paucis iuſtitiæ gratia repugnantibus, cæteris ne Lotharium offenderent, nequaquam diſſentire auſis. Ita propudioſa res ad effectum deducitur. Compendij ſpectante multitudine populi & ingemiſcente, in Baſilica Mariæ Deiparæ, ante aram ſancti Medardi, vt flagitium auguſtius eſſet & ſceleratius, Imperator ſiſtitur; mox humi proſtratus

Ab Epiſcopis damnatus.

Abdicat ſe Imperio.

proſtratus ſuper cilicium, fatetur innocentiſſimus Principum ſe multa & grauia in adminiſtratione Regni peccaſſe, (quippe mitiſſimus vir conſtituerat animo de gratia, ignominiam tantam abſorbere); tum admonitus ab Epiſcopis adſtantibus, ne pigeret in diuino conſpectu flagitia ſua ad pœnam & ad miſericordiam vltro agnoſcere, legit elata voce ſcriptum indicem ſcelerum, ob quæ damnabatur; erant autem omnia ad mendacium & fraudem conficta, præter vnam Bernardi nepotis necem, quod pœnitentia publica ante expunxerat; lecto indice, ſe illorum omnium reum fatetur, pœnitentiam ab Epiſcopis demiſsè flagitat; tum eundem indicem Epiſcopis tradit, à quibus ſupra Aram in memoriam rei ponitur. Tum iuxta ſententiam ipſe Imperator cingulum cui appendebatur enſis reſoluit collocátque ſupra ipſam aram, deinde aulico ornatu ſeipſum exuens Epiſcopis miniſtrantibus cilicium induit, ſuper impoſita Monachali veſte; dein oblato Miſſæ Sacrificio, dimittitur populus, dolorem lachrymis gemitibuſque conteſtans. Imperator arctè cuſtoditus in Monaſteriũ truditur; quem deinde Lotharius, Aquiſgranũ veſte & cuſtodia eadem duxit. Et id propudiosũ toti Franciæ nefas, quo iuſtiſſimus Imperator, vnius clementiæ reus, ab liberis, Epiſcopis, populo, vel proditus vel deſertus, tum quanti ſit mortalium pompa exemplo eſt, tum animi moderatione & patientia, omnes aui patriſque victorias longè vincit. Porro hæc acta ſub oculis legatorum, quos Conſtantinopoli ad Ludouicum Imperatorem Theophilus miſerat; iique ſuam in Græciam, nouum Oedipum in argumentum ſcenæ reportarunt.

LVDOVICVS PIVS.

Hæc Octobri geſta ſequenti hyeme Franci tandem atrocitate rei commouentur. Primùm in Francia Eggebardus Comes, & Guillelmus ſtabuli Comes, conqueſti palam faci- XVIII.

LVDOVICVS PIVS.

Proceres pro Ludouico Imperatore laborant.

nus,pro reſtituendo Imperatore Optimo militem legunt;Bernardus & Varinus idem ipſum in Burgundia præſtant ; in Aquitania Drogo Metenſis Epiſcopus, & Hugo Abbas, Pipino inſinuant,præmia ſummi flagitij occupaſſe Lotharium;cur ipſe tãtam infamiã emolumento nullo cõtraheret?Quin poſterioribus priora corrigeret & quãto ante dedecore,tanta nunc laude,patri libertatem Imperiumque aſſereret. Ita repente tres conflantur exercitus,quorum fama excitus Lotharius, & ſuum ex Germania ducens, patremque pullatum trahens, Pariſios venit; vergebátque res ad ciuilem pugnam, Eggebardo cum copiis obuio, niſi piiſſimus Imperator, (nec majeſtatem cucullus extinxerat) ſuorum ſanguini vel ignominiâ ſuâ parcens, precibus, obteſtatione atque imperio in Eggebardum ipſum vſurpato, prælium inhibuiſſet ; nec placebat pullum indumentum ĩmmutare purpura, quam tinxiſſet cruor. Sic incolumis ad Monaſterium ſancti Dioniſij Lotharius venit. Sub id tempus Pipinus Aquitanos ad ſequanam Bernardus Burgundos ad Matronam numero magno admouerant ; & cùm ille ruptis pontibus, raptiſque nauigiis, hic vi procellarum à tranſmittendis amnibus arcerentur, interim legatos ad Lotharium mittunt,poſtulatum vt Imperatori libertas priorque dignitas reſtituantur ; ſin minus, vi impetraturos, quod æquitate haud poſſent. Ad hæc Lotharius;*Se nemini de Imperatoris bono concedere, ſibi omnium maximè eius aduerſa dolori eſſe, & lætitię proſpera ; de cætero ipſum eundem decreto Antiſtitum exautoratum eſſe, nec reſtitui poſſe abſque ipſorum auctoritate ; id ſe percupere quantum vllus alius, & noxam ſi qua ante fuerat, omnibus communem eſſe, cùm ęquè omnes decreto Antiſtitum obtemperauerint.* Poſteà deſignabat quoſdam è Proceribus, quibuſcum ſi ad ſe venirent,

venirent, ea de re commodè ageret. Etenim nouo in ſpeciem conſilio, cum ſe tot copijs imparem cerneret, nec ab ſe impetraret, reſtitutioni patris aſſentiri, vaſis collectis, relictóque Imperatore in Dionyſiano Cœnobio, itineribus magnis Burgundiam petit; eaque decurſa Viēnæ ſubſtitit, exploraturus quo ſe res verteret, & futura ex præſentium ſtatu moderaturus. Eo profecto pleriq; Proceres qui cum Imperatore remanſerāt, alijque Eggebardi, & Guillelmi ſocij, ingenti gaudio Imperatorem adire, conſalutare vt Principem, & petere quando vis illata deſineret, Auguſti purpuram & autoritatem reſumeret. Verùm is, quâ modeſtiâ & temperantiâ fuit, negauit ſe niſi Epiſcoporum operâ, inſignia & poteſtatem Imperij poſſe vſurpare, vt quod peccaſſent improbi præſules, emendarent probi. Itaque in Baſilicâ S. Dionyſij effuſiſſimo populi gaudio, abrogatâ priori ſententiâ, manu Antiſtitum pullata veſte exutus eſt, redditáque purpura; ab ijſdem baltheo ferróque eſt accinctus, regni lucrum eâdem animi moderatione faciens, quâ iacturam. Et obſeruatum eſt elementa in lætitiæ partem admiſſa; nam hiems hactenus procellis fœda, magniſque imbribus ventorumque turbinibus ſæua, ita repente miteſcente cœlo, ventis ponentibus, & ſerenitate inductâ, viſa eſt in teporem vernum abijſſe, vt ſancire publicum gaudiū ſuo ſuffragio credita ſit. Reſtitutus Imperator, & clementiæ ſuæ redditus, auerſatus eorum conſilia quibus placebat Lotharium perſequi, Nantolium, inde Cariſiacum venit; excepitque Pipinum & Ludouicum, immemor præteritorum, paterno affectu, gratulationibus omnium ſe ſe accommodans. At poſteà excepto Carolo, ac Iuditha coniuge, quam Rataldus Epiſcopus ſummâ diligentiâ ab Italia reduxerat, inter feſtos ſubdi-

PIVS LVDOVICVS.

Reſtituitur Imperio Ludouicus Anno 834.

LVDOVICVS. PIVS

Lotharij pugna proſpera.

torum plauſus, Aquiſgranum venit; Ludouico & Pipino in Aquitaniam, Germaniamque dimiſſis. Attamẽ vnicus ſupererat obex Lotharius, qui perſiſtebat in rebellione, in ea firmatus Blandimẽto nouo fortunæ. Proficiſcens, Viennam, Lambertum Comitem, Marfridum, aliosque cum parte copiarum in Neuſtria hærere iuſſerat, qui factionem alerent, pacémq; è proximo interturbarent. Id cùm ſtrenuè agerent, Odo Comes ab Imperatorijs vindicijs labem amoturus, euocatâ vi militum, eos pellere armis aggreditur; at dum agit confidentius eoque incautius, ab hoſte circonuentus & imparato milite oppreſſus, fortiter pugnãs cum Guillelmo fratre occiſſus eſt, reliquis ferro in fugam diſiectis. Id facinus noua ſpe Lotharium exciuit, ſimulque metu ne Lambertus periret, infirmior quam vt Imperatorem ferret, ſi totus in eum impetus rueret Itaque iuncturus cũ eo copias Viennâ quantocyus mouet, itinere per Burgundiam facto, Varinus Comes adſcitis è nobilitate pluribus, Cabilonẽ in via poſitam, milite operibuſque communit, ſiue vrbi conſulturus præſidio, ſiue moram properãti hoſti iniecturus; Ideò Lotharius amoliturus obicẽ, magnâ vi vrbem expugnat, & dimicatum eſt diebus quinq; continuis, ingenti vtrinque niſu & animo, tandem ſexto, impar operib⁹ ciuitas deditionẽ facit, moxque atroci crudelitate Vincentium diripitur atque incenditur, nullo ſacri profanive diſcrimine; præter Baſilicam vnam D. Georgio ſacram, quæ ignibus circum omnia corripientibus inflammari haud vſquam potuit. In nobilia plebeiaq; capita ſæuitum promiſcuè; Goſſelinus & Samila Comites, rebelliũ inſtar, quia fidi Imperatori capite plexi ſunt; Gerberga vel Guillelmi filia, vel Bernardi ſoror è Cœnobio extracta, vinacio incluſa dolio in Ararim proiecta eſt, ſuæ ſuorum

Cabilonis calamitas.

rumque ſæuitiæ indulgente Lothario: ſed audito patrem cum exercitu & Ludouico filio, iam perueniſſe ad Lingones, deflexo itinere Auguſtodunum, deinde Aureliam, mox Cenomanos venit, Lambertum Comitem recepturus. Imperator haud modico dolore, ob Cabilonem concepto, pariter retrogreſſus Lotharium ſequitur, iamque auctum Lamberti copiis aſſequutus caſtra obuerſa ponit, internuntiis hinc inde fruſtra commeantibus. At Pipinus ex Aquitania cum exercitu feſtinabat, quem Lotharius Ligeri prohibiturus, agmen confeſtim verſus amnem ducit; nec filij mens, Imperatorem latuit, ideo celeriter & occulto calle præoccupato amne Bleſas venit; Pipinumque obturbante nullo ſibi adiũgit. Tum demum Lotharij fracta pertinacia & appellata ceu naufragij tabula, clementia patris verbis dumtaxat ob noxas increpitus, à patre in amplexum & animum receptus eſt, in quo ſcelera filij ſenſum diu extinxerant. Iuſſus eſt ſtatim petere Italiam, nec ab ea iniuſſu patris prodire, collocato in Alpium faucibus milite, ne cui inexplorato pateret tranſitus inde in Franciam, clauſtris ac repagulis, cum ab natura tum ab induſtria poſitis, quæ coërcerent furorem iuuenis.

LVDOVICVS PIVS.

Lothario par-citur.

XIX. Vindicato in dignitatem primam Ludouico, nihil potius fuit, quam collapſa tempore, aut diſiecta belli turbine reuocare in priſtinum ſtatum. Adiectæ illico in res ſacras curæ, & quando Pipinus è bonis Eccleſiaſticis, tum ſibi tum ſuis multa rapuerat, iuſſus eſt ea reſtituere, cumque id cunctantius, impleret, vrgente nouo imperio mox exequutus eſt, miſſi poſtea per ciuitates, & Monaſteria legati, qui leges Eccleſiæ ad diſciplinam veterem ſanctiſſimumque vſum inſtaurarent; & prædonibus impune per totam Franciam graſſantibus, frœnum iniectum diſcuſſaque audacia, reliqua in proximum conuentum in-

LVDOVICVS PIVS. *Ebbo & Epiſcopi Damnati.*

Theodonis villâ habendum, reiecta; in quo actum maximè de flagitio Epiſcoporum patrato Compendij, in abdicatione Imperatoris, cumque accuſatio vnum Ebbonem Rhemenſem Antiſtitem plurimùm peteret, fontem nimirum totius fraudis atque artificem, cæteris fugâ in Italiam dilapſis; iſque ideo defenſionem obtenderet, quod cauſam ſociis abſentibus dicere minùs poſſet, tandem agente conſcientia crimen faſſus eſt, & in pœnam dignitate depoſitâ, eam in reliquam vitam abdicauit. Idem Epiſcoporum præſentium calculis, in abſentes ſancitum, præcipuè in Agobertum LugdunenſemEpiſcopum vt ſpoliati infulis ſacro honore expugerentur. Tum Imperator ad omnem extinguendam abdicationis religionem, voluit ſpectante populo à ſeptem Epiſcopis, ſacris precibus pronuntiatis cum Eccleſia reconciliari, rerum ſacrarum impenſo cultu. Sed & Deus inſurrexit in vltionem optimi Principis, iis qui coniurauerant peſtilenti lue intra annum raptis; in quibus enumerantur Ieſſeus Ambianenſis, Helias Trecaſſinus Epiſcopi, VValo Abbas Corbienſis, Matfridus, Hugo & Lambertus Comites, Agumbertus Comes Pertenſis, Ricardus, Borgaretus regiæ venationi Præfectus; ſinguli qua ciuili prudentia, qua fortitudine militari inſignes, virtutibus in vitia prauo vſu degenerantibus; quorum fato Imperator adeo nullum lætitiæ ſenſum percepit, vt effuſus in lacrymas, dextra pectus, tundens Deum illis facilem & indulgentem precatus ſit; tantæ mãſuetudinis fuit, quæ intercederet pœnis vel diuinis. Et Lotharij beneuolentiam ambiuit pius pater cui liberorum amor omni victoria potior foret; præterea Iuditha coniuge impellente ſummopere, quippe ſibi filioque inuigilans, Imperatore præter ætatem curis laboribuſque confecto, ne mox dederetur priuignorum furori,

Ludouici pietas.

rori, vnum eorum alliciendum putauit:cumque Lotharius tantæ ſpei eſſet, ſi faueret, quanto timori, ſi aduerſaretur, in hunc potiſſimum intentæ machinæ. Ergo miſſis vtrinque legatis, de cōcordiâ regiæ domus ineundâ, conuenerat vt Lotharius, ad firmanda pacta veniret in Franciam, ſed ſub profectionis articulum, graui morbo correptus, periculosè decubuit; pòſt recepta valetudine, mutato conſilio, ſeu praua indole & bonum peroſâ, ſeu conſcientiâ ſcelerum, ſeu metu nouercæ dona offerentis, ire in Franciam noluit; imo flagitio nouo ſe annectens, in Romanam Eccleſiam arma conuertit. Circumſepta Italiæ clauſtris ambitio ne rurſum in Franciam ſeſe effunderet, in ipsâ Italiâ graſſabatur, nec placebat Lothario Regnum Italiæ, imminutum admodum & à Romanis Pontificibus, vt aiebat decerptum; ſed palam non auſus Gregorio Papæ bellum indicere, quod proximum erat, Eccleſiæ vrbes, maximè Longobardicas, omni ratione vexare, infeſtare atque diripere cepit; quod per Pontificem renunciatum Imperatori, tanto eum dolore perculit, vt qui in omnibus patientiſſimus, ſuique compos admodum viſus ſit, hîc commotâ bile piáque iracundiâ efferueſcente, ſummâ celeritate legatos ad Lotharium miſerit, ſeuerè increpans quod iſta patraret; *An non ſatis eſſe flagitiorum & criminū quibus in patrem modo deliquiſſet, niſi & in matrem, Chriſti omnium patris chariſſimam ſponſam, impia & parricidialia arma conuerteret, tam cito Sacramenti immemorem quo ſe adſtrinxerat, ad tutandam & defenſandam Eccleſiam; nec Imperium alio pacto traditum atque ſuſceptum, quàm vt Pontificem & ſacroſanctam Eccleſiam omni ope in quoſcumque hoſtes tueretur. Quâ nunc ergo dementiâ, quo furore abreptus, in eam ſæuiret, quam tectam & ſaluam ſuâ ſalute oportuit? poſtremo ni abſti-*

LVDOVICVS PIVS.

Lotharius Romã vexat.

LVDOVICVS PIVS. *neret minabatur Princeps ſanctiſſimus, ſe confeſtim in Italiam auolaturum, & leonem fore in vindicādis Dei iniurijs, ipſum quem filius, in condonandis ſuis agnum ſenſiſſet.* Ad ea nuntia Lotharius, inter obſequium & pertinaciam medius arma quidem inhibuit; & rapta haud pauca reſtituit, verum haud omnia; & Legatos ab Pontifice ad patrem miſſos magno lætitiæ & gratulationis ſenſu, ipſe contra ius gentium Bononiæ retentos vltra progredi vetuit; ægrè Pontificiis litteris, Adrebaldi aſtu ſeruatis, quas furtim raptas homini mendici cultu, Alpes tranſmiſſuro ferendas dedit. Interea Imperator citato itinere conuolauerat in Friſiam; in quam Normanni exſcenſionem fecerant; at pauor iuſtus ſtatim euanuit, hoſte vltro in fugam auerſo, nec ſcriptores tradunt quo id pacto contigerit; moxque ſimiliter Britonum tumultus, excitatus repente, & breuiſſima mora oppreſſus eſt; ſed vt Imperatori mala externa leuia; ita domeſtica grauia quæ mox recruduerunt.

XX. Anno 837. Porrò in calamitatum præſagium cometa effulſit, nunquam impunè regnis Regibuſve oſtenſus globo igneo iubiſque prolixis toto cœlo ſpectabilis; in quem intuens Imperator, ea de re ſermonibus, cum Aſtronomiæ perito habitis: *Noui*, inquit, *quid minetur oſtentum eiuſmodi; ſcio Auguſtorum & regum fata hoc ſigno monſtrari; nec quidpiam noui mihi renunciat, cum fatum nunciat; imò clementiam Dei & bonitatem demirari ſatis haud poſſum; qui ignauiam noſtram atque ſocordiam ijs diſcutit ſignis atque inflammat; vt ſi forte ſimus mortis immemores, hoc ſpectato vel noctis veſpero, vel diei Lucifero, ad mortem proximam futuramque vitam, nos diligentius & accuratius comparemus.* Iis dictis vt mœrorem quem contraxerant ſui diſiiceret, recreauit ſe potu, totamque quæ ſequuta eſt noctem fundendis ad Deum precibus

Ludouicus de Cometa.

precibus inſomnis traduxit; multa dei ceps in egenos ſacroſque Clericorum & Monachorum cœtus effusè largiens; adeo pietas lucrum ex omnibus facit, & ex aliorum metu ſpem magnam colligit. Deinde cum Iuditha de Carolo anxia, rogaret vrgeretque impenſius, vt ipſum Imperator in aliquam regni partem admitteret, tandem in conuentu Cariſiaci habito, filium iam puberem palam enſe cinxit, & coronâ impoſita Neuſtriæ regem dixit; fide Procerum eidem adiunctâ. Lætitię pompam excepit paulò pòſt funebris mœror, Pipino Aquitaniæ Rege obeunte, relictis duobus filiis, adhuc impuberibus, in ſpem paterni regni; niſi fata Franciæ & nouercæ cupiditas obſtitiſſent. Ergo Aquitania Iudithæ viſa opulentiſſima præda, qua Lotharij ambitioni ſuęque ſatisfieret affatim; quo conſilio, de ineundo cum Lothario fœdere telam retexit; mittit qui in Franciam amicis pollicitationibus vocet, ſpem certam facit partiendæ totius Franciæ ipſum inter & Carolum, Ludouicum fratrem Bauariâ ſua contineri Pipini filios in Monaſterium retrudendos; ſanè aduolaret, & prœmium redditæ gratiæ acceptum veniret. Nec cunctatus Lotharius, admiſsâ conditione Vormatiam venit, perbenignè à patre excipitur, tum naturâ ad Indulgentiam propensâ, tum parato à coniuge aditu, quæ iam in virum officiis & blandimentis pollebat plurimum; & confeſtim de partitione Imperij diſceptatur. Imperator Lothario optionem fecit diuidendi regni, aut eligendi, ea ratione vt vnius diuiſio, alterius electio foret. Lotharius cauſatus ſe ignarum finium, & quanta quæque prouincia eſſet, partitionem patri, ſibi electionem optauit: Hinc diuiſo in partes geminas, ampliſſimo Franciæ regno, præter Bauariam Ludouico permiſſam; malo ſanè omine, nunquam in poſterum partes coituras; Lotharius

LVDOVICVS PIVS.

Pipini mors.

Regni diuiſio.

LVDOVICVS PIVS

Auſtralem elegit, ſcilicet partem veteris Auſtraſiæ ab Moſa amne, Burgundiam & Phocæorum prouinciam; relictâ fratri Carolo Neuſtriâ, cum Aquitania & Septimania;ſancitâ in conuentu procerum, verbo & ſcripto hac diuiſione.Lætiſſimus arcto vt rebatur concordiæ vinculo Imperator,quo bello eliminato pacem inter liberos tutam perpetuamque ſanciret, Lotharium dimiſit reducem in Italiam;amicè monitum vt minimo fratrum loco patris foret, nam & eum è fonte ſacro ſuſceperat; amarétque concordiam, familiarum Regnorumque fulcrum & ſtabilimentum; quæ haberent ſinguli, inſtar totius fore ſi ſe diligerent, at vero æmulis & diſſentientibus, nec totum pugnantium votis ſatisfore. Hæc ad humanam prudentiam, & Iudithæ mentem haud intuta; ſed quæ mortalium infirmitas eſt,non modo nutantia & caduca, ſed præter diſcordiam,mortis quæ Auguſtum rapuit, origo proxima. Siquidem quemadmodum ea diuiſione conſultum erat Lothario & Carolo; Ita Ludouico prouiſum malè & Pipini filiis peſſimè. Primus itaque Ludouicus inoſficioſam partitionem accuſans, arma mouit ea mente vt quæcumque Francorum vltra Rhenum eſſent occuparet. Imperator liberorum defectionibus aſſuetus, acta religioſè celebritate Paſchali, Rheno ad Moguntiam tranſito,copias contrahit,quibus conuenientibus Ludouicus admodum impar, ſupplex patrem adit culpáque agnitâ, veniam impetrat. Vix tumultu ſedato iterum amnem traiecerat, cum in Aquitaniam noui motus cauſa auocatur. In ea Procerum plebíſque ſtudia diuidebantur, partim admittentibus Carolum, partim excludentibus, & Pipinum Pipini filium quem penes ſe habebant,in Regem optantibus;eorum caput quidam Enienus aliique haud pauci, quibus tumultus,& rapiendi ſpes tranquillitate & temperantia

Vnde noua diſcordia.

perantia

perantia potior;illorum Ebroinus Pictauienſis Epiſcopus,cui acceſſerant Reginardus,Gerardus & Rotharius Comites;& ij duo quidẽ Pipini generi,qui Imperatoris arbitrio ſtandũ affirmabant. Et vero Imperator aliquo modo culpam contraxerat, eratque veroſimile, impulſum nouercæ blanditiis, nepotes ex filio nulla ipſorum noxa exhæredaſſe, paterno Regno ad patruum traducto. Quamquam & is culpam excuſabat, quod gnarus quam turbulenti eſſent Aquitani, turbarum fomitem voluiſſet ſubtrahere, abdicando Regem pene infantem, cuius regimen dum ambirent ſinguli cuncti turbarent. Igitur Ebroino, cui Abbatiam ſancti Germani in præmium fidei contulit, abs ſe dimiſſo, poſt habitum Cabilone conuentum, Iuditha & Carolo comitantibus cum exercitu tranſmiſſo Ligeri, ab Aruernis' capto itinere & Procerum qui fidi eſſent ſacramento accepto, vltra ad Pictauos tendit, venitque Pictauium, iam adulta hyeme, ſub Natalis Dominici diem; rebellibus identidem copias eius carpentibus, infeſtiſque per latrocinia potius quam iuſto bello.

LVDOVICVS PIVS.

XXI. Verum agenti inter feſtos dies Pictauij iterata Ludouici defectio nunciatur, qui Saxonibus Thuringíſque aliquot ſibi adiunctis, Alemanniam quæ Francica eſſet inuaſerat. Enimuero hoc nuntio, pius Imperator ita commotus eſt, tandem manſuetudinem iracundia iuſta profligante, vt morbum contraxerit, quo poſtmodum raptus eſt, pituita quæ tum in pulmonem pectuſque exundabat, mox indureſcente; & orto apoſtemate corrodente pulmonem. At quantumuis ætate & inualetudine grauior, poſteaquam ſtatum ab Eccleſia ſolemne ieiunium piè delibauit, Iuditha & Carolo in Aquitania relictis. Per ſæuitiam hyemis Aquiſgranum venit,inde in Thuringiam penetrans in quam inuaſerat Ludouicus, plana omnia reperit, diffiſo rebus

Ludouicus in Germania rebellat

bus

LVDOVICVS PIVS. bus ſuis Ludouico, & per Slauos in Bauariam reduce. Indictus Vormatiam conuentus Imperatorem eò reuocauit, morbóque ingraueſcente, mortalitatis admonitus pius ſenex, præter defectionem Solis, qua eo tempore totum ſideris lumen caligo offudit, ad exitum vitæ more Chriſtiano ſe comparat. In morbi anguſtiis inter vitæ mortíſque confinia, ſpectabili patientiâ quadraginta dies egit, diebus ſingulis apud Drogonem Metenſem Epiſcopum peccatis depoſitis, nullo propemodum cibo præter ſacroſanctam Euchariſtiam admiſſo, qua & quotidie paſcebatur; abſtinentia eiuſmodi vt affirmabat, compenſans quod Quadrageſima proximâ viæ & morbi cauſa omiſſum erat ieiunij. Domeſticis ſuis rem familiarem diuiſit, egítque gratias ſupremo regnorum Domino, quod in tam multis opibus, quas abunde in eum effuderat, iam nullius rei dominus foret; imitaturus paupertatem Chriſti, termino vitæ, quam decurſu non potuit. Poſtea impertitus Ludouico abſenti veniam defectionis, quæ tranſibat in parricidium, inter continua Chriſtianæ pietatis & patientiæ ſigna efflauit animam; ætatis anno ſexageſimo quarto, Imperij trigeſimo ſeptimo, merito Pius dictus à poſteris; ſiue aduerſus Deum quem religioſiſſimè coluit, ſummæ in Romanos Pontifices obſeruantiæ; ſiue in liberos, quibus ad nimietatem indulſit. Et prodigiò eſt, obſequentiſſimo in parentes filio tam inofficioſos fuiſſe liberos; Imperatorem ſtudioſiſſimum pacis, aſſiduis bellis diuexatum; cultorem obſeruantiſſimum Præſulum à Præſulibus peſſimè habitum; addictiſſimum adminiſtrationi Imperij tam infeliciter adminiſtraſſe; Franciam viuam & vegetam latè Europâ ſparſam ſuſcepiſſe; ac diuiſam in plura membra, languentem poſteris dimiſiſſe; adeò quiddam eſt, præter ciuilem prudentiam, quod

Anno 840.

Ludouici obi-

quod regna pariat, alat, & foueat; Regumque ſtudia, niſi annuat Deus, ludibria ſunt.

CAROLVS CALVVS. XXII.

Acerbam adhuc & immaturam concordiam liberos inter, Imperatoris mors, vt turbo diſcuſſit; mox Lotharij ambitio, vt procella ſæuiſſima protriuit, penitus atque extinxit. Lotharius agebat in Italiâ, in Germaniâ Ludouicus, in Aquitaniâ Carolus, diſſitis admodum ſpatiis, & ſecurâ pace, niſi ad diſcordiam propius conueniſſent. Primus omnium Lotharius prementibus cupiditatis calcaribus, & prorogata ſpe in totam Franciam, ad inuadendos fratres ſe accingit; ſpectabili ſpecie arma prætexit. *Se à prima ætate Regni Imperiique non heredem modo, ſed conſortem; non deſignatum, ſed conſtitutum fuiſſe; Francorum Monarchiam vno tantum capite ſtare poſſe, id iam ab Atauo diuinâ prouidentiâ ſtabilitum: vt Martellum Pipinus vnus exciperet, Pipinum Carolus, Ludouicus Carolum, Deo fratres conſortes vel æmulos eripiente, ne Regnum ampliſſimum diſpertitum in partes, vel conflictu partium, vel diſtractione corrueret. Penes ſe preiudicium fore, & à naturâ quæ primum edidiſſet in lucem; & ab optione, deſignatione paterna, & ab ipſo merito laudis, & gloria militaris; quid enim Ludouicus bello vnquam geſſiſſet, qui Bauariæ ſuæ finibus vix vnquam exceſſit? quid Carolus Ephebus propemodum, procaciſque feminæ pendens vberibus? Quare adeſſent Franci communibus votis, nec ſeceſſione in partes immerentem patriam lacerarent.* Ita quam plurimos in ſocietatem ſuam abduxit, quæ ſpe, quæ metus veròſimili opinione, perfecturum cum quæ optabat. Nec eſt quod fidem Sigonio habeam; Lotharium vt optimum principem ingerenti, & affirmanti adductum cupiditate fratrum arma mouiſſe; cum ſcriptores omnes contrarium

Bellum ciuile à Lothario.

CAROLVS CALVVS.

contrarium aſſerant, & vnus omnium inſtar Nitardus, Caroli magni ex ſorore aut filiâ nepos, qui huic bello interfuit, digniſſimus fide, tum dignitate originis, tum teſtimonio rerum quas ſcripſerit oculato. Præterquam quod idem Sigonius peccat, adiungendo Ludouico & Carolo, Pipinum nepotem, qui ſtabat ex Lotharij partibus, & Carolum perinfenſum ſemper expertus eſt. Ergo Lotharius vt ſementem in Francorum mentibus fixam in ariſtam educeret; primùm in Ludouicum exercitum ducit, ne forte geminos ſi aggrederetur & concordes faceret, & ad expugnandum difficiles; amicitiâ interim oſtentatâ Carolo; eum ſe fratris & filij loco habiturum, non abſceſſurum à pactis initis, Ludouicum tantum armis peti, in vltionem paternam, ne qui optimo principi mortem confeciſſet, ei impune tantum flagitium foret. Statim occupatâ Vormatiâ, ſuóque præſidio firmatâ, Rhenum traiicit, & verſus Bauariam celeriter tendit. Nec cunctatus Ludouicus inſtructo exercitu ad Francofurtum occurrit, certus dimicandi, niſi Lotharius militi parcens ſuaſque res aleæ martis committendas non ratus, ſpe iniectâ pacis, factis induciis abſceſſiſſet; deliberato quantum liceret, arma oſtentare, quorum fulgore dolus graſſaretur, abſtinentem interim pugna, niſi coactum vi, aut ſpe certâ victoriæ. Omiſſo itaque Ludouico, venit in Carolum, agentem adhuc in Aquitania, paruiſque itineribus incedit, vt vrbes & prouincias manſuetudine fictâ illiceret, Carolumque ſuæ mentis ambiguum, imparatum tandem obrueret. Et verò Carolus admodum anceps, quo Lotharius tenderet, ad eum legatos, quorum Dux Nitardus, mittit; memoratum quæ patri iuraſſet, quæ modo adhibita fide ſpopondiſſet; iturum in obſequium Carolum & in patrem habiturum,

rum,

rum, ſed mirari ſe, quod armatus in Franciam penetret, vrbeſque ſuo milite quaſi hoſtis obtineat. Ad hæc Lotharius, mentem reſponſo dubio tegere, quam tamen factis aperiret haud dubiè, Nitardum ſollicitando, ab Carolo vti deficeret, & cum exercitu, qua vim qua dolum per vrbes ſingulas promouendo. Quibus Carolus, explorato ſatis fratris conſilio, expedito in perniciem ſuam, copias quamquam exiguas in Franciam ducit, ſed confeſtim audito, matrem quam in Aquitania reliquerat, à Pipino premi & depelli, verſis veſtigiis in Aquitaniam redit, moxque cœlo pietati in matrem propitio, Pipinum opportune deprehenſum, fundit fugatque, cæſiſque ipſius copiis, relicta Proceribus adminiſtratione Prouinciæ, à tergo tutus in Lotharium properat. Ad Aureliam interiectâ vrbe, caſtra oppoſita ponunt fratres; & Carolus quamquam exercitu longè impar, ad pugnam forti magnóque animo ſe accingebat, prompto milite, & morte deliberata ferocior; quando Lotharius haud immemor conſilij, priori fraude vſurpatâ, auctus in dies defectione Procerum vrbiumque, pacis mentionem iniicit, & quibuſdam pactis conditionibus, re integrâ ad proximum conuentum Atiniaci habendum remiſsâ, iam à Moſa ad Sequanam omnium Dominus, incolumi exercitu, vegetiſque fraudibus conquieſcit. Carolus in Aquitaniam verſus, ad incrementa militi ſublegenda, felici omine Bernardum ſeptimaniæ ducem forte obuium detrectantem imperium vincit, victumque ad præſtandam fidem opemque præbendam adigit.

CAROLVS CALVVS.

XXIII Videbatur inter fratres poſſe conuenire, ſi bona fide egiſſet Lotharius: verum is contra

CAROLVS CALVVS. contra quam erat pactus, rurſum in Ludouicum Machinas omnes conuertit, non dubius quin eo expugnato, Carolum crebris defectionibus, imminutum, ſub poteſtatem redigeret, verumtamen ne armorum ſtrepitu excitetur in auxilium Carolus, dolos clanculum texens, fœderatos omnes ab Ludouico auertit, coacto eodem, ne interciperetur in Bauariam fugere; idque fraude Orgarij Moguntini antiſtitis; quem ad eiuſmodi artes adhibebat Lotharius, ſicuti Ebbonem Rhemenſibus Infulis ſpoliatum, ad Francorum Proceres expugnandos. Nec erat inſidiarum inſcius Carolus, ſed vt pactis ſtaret, multis (quamquam ærumnis, Atiniacum, vti condictum erat, venit; fruſtraque expectato Lhotario, cuius exercitus incrementis magnis augebatur, non dubitauit quin armis decertandum foret. Animum fecerunt legati à Ludouico, ſe ſuamque operam in communem hoſtem pollicente, quibus confeſtim dimiſſis cum precibus, vtquam ocyſſime ſe fratri copiaſque adiungeret, ipſe magno periculo retrocedit, matremque cum Aquitanico milite aduentantem Catalauni excipit, magnâ vt matris laude, quæ virilibus curis armaret exercitum duceretque, filioque nunc pro patre eſſet; ita & filij qui viceſimo anno nondum expleto, prudentiâ & fortitudine iam virum ageret; breui tamen laude, nam qui adoleſcens ſupra virum fuit, vir modo infra puerum erit. Recreatus eſt proſpero nuntio à Ludouico, qui profligato Alberto, Lotharij legato, ſibi obiecto ne penetraret in Franciam, victor & ouans Laureatum militum perducebat ad fratrem; quapropter ad eum magnis itineribus Carolus properans, copias tandem adiunxit; vnoque conſenſu in Lotharium mouent. Et is re iam ad dimicationem ſpectante,

Pugna fonteniaca.

Chaalons ſur Marne.

te etiamnum moras nectens, vt Pipini ab Aquitania copias opperiretur, internuntios de concordiâ mittit; nec fratres abnuebant, certi magno diſpendio, Frãco ſanguini parcere, emebantque pacem, auro, veſte, omnibuſq; tum ſuis, tum militum impedimentis, præter arma & equos; opulentis ante prælium ſpolijs, ſi ſtaret pactis Lotharius, addebatq; Carolus ditionem ab amne Sequana ad ſaltum Carbonarium, vt Ludouicus Ciſrhenanas Prouincias. Sed Lotharius adiũcto Pipino, vel eius copijs, cui voto obtẽdebat ſpem pacis, eâ ſtatim abruptâ, ſe teſtatus vnum Franciæ Dominum, nec ſine ſuâ ſuorumque iniuriâ rem tot partam titulis, tranſmitti poſſe in alium, diſceptationem pugnæ cõmittit, delibatâ iam ſpe victoria, fido milite & numeroſo, contra ambiguum vt rebatur, numero Imparem, & in diuerſa gẽte infidum. Ad Fõtiniacum Villam iuxta amnem Icaunam, Antiſſiodoro haud procul, ſeptimo Kalendas Iulias pugna conſerta eſt atrociſſima, obſtinatiſſimis partium animis. Nihil eius ſingulare deſcribitur; niſi obiectum in cornu dextro Ludouicum Lothario; ac poſt cruentam dimicationem, Lotharium victum ſalutem equo commiſiſſe; contra in cornu læuo profligatum Carolum, ſed à fratre tam opportunè latas ſuppetias, vt & ipſe hoſtib⁹ pulſis victor euaſerit, ſtratis latè agris cadauerum ſtrage. Sex horis quibus depugnatum eſt, centũ hominum millia ciciderunt, Frãci omnes nominis, & è nobilitate præcipuâ; vt ex parte vtraque generoſiſſimus quiſq; fortiſſimuſque ciciderit; eaque clades ruentem iam Franciam præcipitauit, quam maximè decuſſo nobilium militumque flore, eneruì poſthac & exſangui regno, ad Normannos alioſque hoſtes repellendos. Fratres victoriâ moderatiſſimè vſi ſunt; nam & pepercerunt fugientibus, reuocatis qui perſequebantur,

CAROLVS CALVVS.

Anno 841.

&

CAROLVS CALVVS.

& nullo diſcrimine victi aut victoris, tùm cæſos ſepulturæ mandarũt,tùm ſaucios omni curâ fouerũt;rati in ciuili victoria victori detrahi,quidquid victo perit. Bernardus etiã Septimaniæ Dux humaniter exceptus à Carolo,qui pugnæ teſtis,certuſque ad victorẽ, vter is foret,accedere, tandem patrato prælio,Laureatos fratres conuenerat;pollicitus operam ad Pipinum ex Aquitania eliminãdum. At Lotharius moderationem fratrum ignauiã reputans;adeò nulla virtus eſt,quin aliquo vitij confinio decerpatur; receptis quos fuga ſparſerat,alijſque euocatis, inſtaurat exercitum;eò maximè quod fratres, quaſi debellatum vno prælio foret, diuiſis copijs abceſſerant,in Bauariam Ludouicus, in Aquitaniã Carolus;ignari hoſti vel victo cui animus ſuppetit, vires non defore,niſi obruatur. Igitur præter Frãcos,auctus Saxonibus & Normanis,quos exciuerat in bellũ Lotharius,alterutri fratrum terribilis,ducit in Carolum,quẽ in Aquitaniam fugiſſe rumore falſo,vulgauerat. Et opprimebat haud dubie,niſi cæcâ imprudentiâ opportunitatẽ maximã corrupiſſet. Quippe magna celeritate redux ab Aquitania Carolus,Ludouico in opem fruſtra conuocato,impar Lothario, vnà Sequanæ interiecti mora,ſuſtẽtabat ſe, cladémq; inhibebat;at foſsâ facile ſuperandâ,nauigijs aliquot Lothario traditis & vado amnis multis in locis aquarum penuria peruio. Verùm Lotharius, ſiue incuriâ,ſiue victoriȩ ſecuritate,traiectione neglectâ,ſpatium Carolo fecit ad occupãdas vrbes Lutetiam & Melodunum,præſidio advada amnis obiecto; vnde primus fractus eſt Impetus, moxque tranſmittendi omnis ſpes adempta intum ſcente amne per dies pluſculos,ſpõte, nulliſque Imbribus; quod diuinæ opis fidem fecit. Ita Lotharius ſocordiam Incuſans,ne diutius moram irritam tereret,dum

amnis

amnis detumeſcit, ad excipiendum ex Aquitania Pipinum, verſus Senones profectionem indicit; Lubricam occaſionem fruſtra quæſiturus.

CAROLVS CALVVS. XXIV.

Scilicet Ludouicus ex periculo Caroli æſtimans ſuum, rurſum tranſito Rheno ipſi adiungitur, & poſt fœdus ictum & iuratum, exceptumque filium Carolomanum, è Bauaria vim magnam militum deducentem, iam hoſti terribilis cùm fratre incedit. Lotharius tanti exercitus fama à Pipino deſertus, nec militem collectitium auſus dare in prælium, ſoluto exercitu, comitantibus paucis tranſmittit Rhodanum, Galliâ cedens, quam tanta clade in arma exciuerat; centum hominum millibus, vnius hominis cupiditati litatis. Fratres concordi animo, conuentu Aquiſgrani edicto, Lotharij cauſam Epiſcopis diſceptandam committunt; à quibus is indignus regno iudicatus, vniuerſa Francia deturbatur, in Ludouicum & Carolum per æquos arbitros diuidenda; Deo ſinente, vt qui Epiſcoporum operam conuertiſſet in patrem, eadem expugnaretur à fratribus. Ergo Lotharius vi & dolo fruſtra conſumptis, in preces verſus, legat ad fratres qui ſuo nomine dicerent; *Se in Deum & fratres commiſiſſe noxam; pigere belli quod vniuerſam Galliam concuſſiſſet, fratrumque concordiam diremiſſet; cupere maximopere vt in poſterum ſancta eſſet, & ſtabilis, idque vt perficeret omiſſurum ſe nihil; vnam rem dumtaxat poſtulare ſe, & rogare ſuppliciter, vt ſi iis viſum eſſet, partem aliquam Regni ad tuendam Imperatoris dignitatem ſponte largirentur; partem Italiæ cuius vnius iam poſſeſſor foret, eam in rem arctioribus conſcribi terminis; totius intereſſe Franciæ, vt è ſua gente Imperator id faſtigium nominis in ſubline eueheret, nec pro Duce aut Comite haberetur. Proinde diſpicerent, vtrum ad arctius concordiæ vinculum,*

Lotharius admiſſus in Galliæ partem.

nominiſque

CA-ROLVS CALVVS. *nominiſque Francici gloriam præſtabilius foret, ipſi paterni auitique Regni partem condonare.* Fratres legatis haudquaquam repulſis, modeſtè conqueſti, *magnis calamitatibus parci potuiſſe, ſi eo Lotharius ante bellum geſtum fuiſſet animo, quo & ipſi tunc erant; ſe ad petita promptos affirmant, nec tranſuerſum actos à geminatâ victoriâ, memores concordiæ quam natura paterque iuſſerant, gnaroſque nullam pacem firmiorem eſſe, quam vbi victor victo ſe adæquat. Sed ne vllâ cupiditate dimoueantur à iuſto, ſe rem totam Epiſcoporum permittere calculis, vt ij religioſius, eoque ſtabilius, quod Regno conduceret Regibuſque, nullo affectu prauo decernerent.* Ita Regni partitio tres inter fratres conficitur, malo concordiæ omine, cùm in partes totum dirimitur; Ludouico Germania tota vltra Rhenum ceſſit, Bauari, Francones, Turingi, Saxones, aliæque gentes fœderatæ; Carolo Occidentalis Frãcia, ab Moſa Amne ad Oceanum Aquitanicum; Lothario Mediæ, Rhenum inter & Moſam prouinciæ; quæ deinceps Lotharij Regnum ac Lotharingia dictæ ſunt, iiſque adiuncta Phocæorum prouincia ad Mediterraneum, quaſi Italiæ amplum ſuburbium. Auſpicata equidem diuiſio, ſi iiſdem terminis Regnantium animi, quibus regna conſcriberentur; ſed malè Regnis diuidendo conſulitur, abſuntque à ruina propiùs quæ in partes eunt. Sanè ab iis pactis Francia, in præceps miſerabiliter ruit; ſiue exhauſta per Fontiniacam pugnam & debilitata, ſiue Barbarorum irrumpentium furore, ſiue Regum ignauiâ in exteros, in ſuos proximoſque ferocia; ſiue infirma & trunca diſtractione partium & membrorum; ſiue Dei nutu, res humanas viciſſitudini permittentis. Nec lento gradu ad ima decursũ, ſed præcipiti caſu & ſubito, vt quo ſeculo faſtigium gloriæ adepta eſt Francia, eo miſeriæ ignominiæque

Anno 843.

cœno

cœno infixa ſit; ludibrium ſibi & hoſtibus; breuiſque limes ab Carolo auo, ad nepotem Carolum fælicitatem ab calamitate ſeiunxerit. Nec hiſtoriæ ſtatus in tam turbido æuo felicior, quæ macilenta, trunca, & caliginoſa, pauca admodum poſteris tradidit; quaſi puderet à Pipinis & Carolis, deſcribere Regulos vnâ infirmitate conſpicuos; aut addicta patientiæ remis, calami vſum inter miſerias dedidicerit. Ego ambagibus nouis implicitus, ſumma capita, quantum patebit veritas, explanabo; rerumque molem, quod fecerunt fratres, in partes diducam. Ab Italiâ ſede Imperij initium petam.

CAROLVS CALVVS.

In eam ab domeſticâ ſeditione Saracenorum lues propagata per triginta annos dirè Bacchata eſt. Sicardo Beneuenti duce, nefariè à ſuis occiſo, Radelchis priuatus dominatum inuaſerat, cùm is ſæuè crudeliterque ſe gereret, Capuani ipſius odio ad Sigenulphum Sicardi fratrem exulantem Tarêti confugiunt, armatumque Radelchi opponunt, principatus auiti repetentem vindicias, & Tyranni ſæui vltionem. Radelchis infirmior Saracenos ex Affrica ſummo ſcelere euocat; ſtatimque potentior premebat æmulum, niſi & ipſe ex Hiſpania Saracenos in ſubſidium excitos Afris obieciſſet, magna Italię & Chriſtianæ rei pernicie, & ipſorum qui vocabant exitio; Afris atque Hiſpanis conuenientibus, & æquo iure fidos hoſteſque diripientibus. Tanta labes Romano Imperio inuſta, quæ & Lotharium nomenque Francicum maculabat (quippe Dux Beneuentanus, ſtipendiarius Lotharij erat) adeò neminem è principibus Francis affecit, vt Lotharius cuius intererat maximè, Ludouicum natu maximum filium conſortem Imperij dictum, Romam cum exercitu miſerit à Sergio nouo Pontifice coronandum. Et quidem iuuenis, prauo ſuorum & vt ſcribitur, Epiſcoporum impulſus

XXV. Anno 843. *Saraceni inuadunt Italiam.*

Ludouicus iunior Imperator.

CAROLVS CALVVS.

impulſus conſilio,ea mente in Italiam armatus venit vt ſubigeret Romam ; Beneuentanis , & Sarracenis , ſeu ſpectarent ad alium, ſuo bello permiſſis. Quocirca vbi Bononiam ventum eſt, remiſſis militi ad prædandum habenis, tot ſtrages, cædes,prædæ,incendia,per agros vrbeſque, repente conſpecta ſunt,vt ſolitudo vbique fieret ; à militari licentia fugientibus populis. Sergius Pontifex perniciem quam repellere armis non poterat prudentiâ eluſit ; Nam Ludouicum quaſi amico & beneuolo animo ad vrbem accederet, pompa ſolemni venientem excepit , obuiam miſſis qui honoris cauſa deducerent,vt vſurpatum in patre & auo antea fuerat ; & ipſe in Baſilicam Sancti Petri affirmantem ſe nullo prauo conſilio veniſſe admiſit.Imò cum exercitus , ſuburbia proximoſque agros fœdè diriperet , vixque ab vrbe murorum portarumque clauſtris amoueretúr , prudentiſſimus Pontifex diſſimulato dolore , cæteriſque traditis , vt vitæ & capiti conſuleretur ; nihil conqueſtus de iniuria , Ludouicum in Longobardiæ Regem coronauit , ſeu in Imperatorem vt contendunt alij. Nec modo in paratam vim dimicandum ſolertiâ fuit, ſed & in fraudem atque aſtutiam, à Drogone cæteriſque Epiſcopis comparatam. Etenim antiſtites magno numero ab Longabardia inſubribuſque contracti , Drogone anteſignano adiunctis Palatinis Comitibus , aggreſſi Apoſtolicam ſedem,auctoritatem ſummam detrahere , ac caput cauſæ conficere verbis & rationibus conabantur. Quo armorum genere Sergius longè potentior , ita verborum eloquentiâ momentiſque rationum coniecta tela repulit atque infregit,vt iidem quos impellebat audacia,pudore obruti & reuerētiâ victos ſe faſſi, ferociam verterint in amorem atque obſequium. Ita Ludouicus poſteaquam Sigenulpho ad ſe venienti, Beneuentanum Principatum

Anno 844.

CARO-LVS CAL-VVS.

cipatum conceſſit, reducto exercitu, Ticinum in Longobardia petiit, ſaluâ & intactâ vrbe, prudētia Sergij;& incolumi auctoritate Pontificis, eiuſdem conſtantiâ; vtrobique viuentis, ſeu dum verbis pugnat, ſeu dum armis cedit. Ludouici diſceſſione & patientiâ poſtmodum, apertus Saracenis Campus ad graſſandum, qui ab Italiæ Angulo peſtem promouentes, vrbem ſæpius in diſcrimen ſummum adduxerunt; donec Leo Pontifex eo nomine IV. veterem Vrbem communiuit, nouamque adiunxit,è Tranſtiberianis ſuburbiis, quam Leoninam dixit; Sacroſanctam Petri Majeſtatem Saxorum mole & munitionum clauſtris prætexens. At Beneuentani maximè omnium premebantur hac lue, diſtractis in factiones Principum animis,diróſque hoſpites vltro vocantibus: quam calamitatem miſerabilius dolens Baſſacius Cœnobio Caſſinenſi præpoſitus, ad Ludouicum Ticini agentem ſe confert, precibúſque ſupplicibus impensè flagitat,vt Chriſtianum populum & beneficiarium Imperatoris, duriſſimâ ſeruitute liberatum velit, ac Mahumetis impiiſſimâ gente vindicatum; iam ſuam agi, ſibi pereuntibus, quos immanitas ſæua diriperet; & quos efferret ſumma impunitas, ad Longobardiam ipſam peruaſuris. Quibus perſuaſus Ludouicus, generoſi quidem magnique animi iuuenis, quoties ſibi permitteretur, armatum militem Beneuentum ducit, Saracenoſque omnes ſibi contraditos, cùm Maſſare ipſorum Duce, ſacro Pentecoſtes peruigilio extra vrbem ductos, iugulari iuſſit, Tartaro iuſtas inferias; pacemque ſanciturus in capite, Sigenulphum inter & Racheldim de principatu contendentes Imperium æqua parte diuiſit, & concordiâ ad tempus præſtita mox receſſit. Ideo tamen pax Italiæ reſtituta non eſt, ducibus Beneuentanis parte haud contentis,nec expulſis principatu to-

Anno 851.

memoria geſſit, Romanorum Pontificum comitiis intentus; ac præcipuè quæ in Benedicto peccauerat, luculenter in Nicolao emendans cuius electioni mirifice aſſenſus, eum Româ maiorum more venerabundus conuenit, & poſt mutua veræ charitatis officia, in poſterum coluit; Romanæ ſedi ſi quis vllus addictiſſimus, & Auitæ pietatis dignus æmulator. Iſque eſt Nicolaus, qui hoc nomine I. magni cognomen ob fortitudinem Chriſtianam obtinuit; inter Francos Epiſcopos, Græcóſque Patriarchas inconcuſſus procellis ſcopulus, Regumque vitia, manu medica tractans, ferro & igne ad curationem admotis; adeò eſt quædam pietas fortis, aſpera & intractabilis, vbi mollities damno eſt & palpum exitio. Saraceni interea ab vrbe Bario quam primo in Italiam ingreſſu occupauerant, in Campanos & Samnites crebris direptionibus graſſabantur; nec erat repellendæ peſtis ſpes modúſve, præterquam in Ludouico. Is igitur, adhortatore Pontifice, & conclamantibus miſeris populis, valido magnóque exercitu lecto, ad honeſtiſſimum in Sarracenos bellum Francos ducit, iam veterno quodam pigreſcentes; ſimulque fratrem Lotharium rogat, vt indicto delectu, quàm maximas copias in Italiam agat. Serdanus Sarracenorum Princeps, Adelgiſi Ducis Beneuentani accitu, Capuano & Neapolitano agro vaſtatis, plures vrbes ipſamque Capuam ceperat, copiaſque ſibi obiectas à Duce Spoletano & Marſorum Comite prælio vicerat. Præter alia ſcelera, ſacrilegio & impietate inſignis, qui ſupra ſacroſanctas Aras ſtupraret virgines, in vaſis ſacris per contumeliam biberet, ſibique Thuribulis quaſi Deo ſuffitum fieri imperaret. In eum ergo Ludouicus mouens, non expectato Lothario, per Soranum agrum Beneuenti fines ingreditur, & in Caſſinenſi Monaſterio Cœleſti ope implo.

CAROLVS CALVVS. Anno 858.

Ludouicus Saracenos vincit.

Anno 866.

CAROLVS CALVVS.

ratâ, Capuam contendit; quam à Sarracenis propugnatam tertio menſe obſeſſam recipit, & iam Antea perinfenſam, nudatam muris magnam partem delet. Inde per inferi maris præcipuas vrbes: Salernum, Amalphin, Puteolos,atque Neapolim,traducto exercitu, totam regionem Mahumeticâ gente expurgat; tum demum Beneuentum, ad Adelgiſum Ducem diuertit, fide iam pridem dubiâ, atque ſuſpectâ. Ibi poſt breue otium copiis auctus, quas è Francia Lotharius frater adduxerat,vrbem Luceriam quā in Apulia Sarraceni tenebant, oppugnaturus, exercitum promouet. Hoſtes numero haud quaquam impares, ad ſeruandam vrbem magni momenti,ſeſe in prælium expediunt, conferuntque ingenti animo; quo primum Franci victi, acieque pulſi, mox indignatione & pudore, redintegratis animis viribúſque, tanto ardore pugnam inſtaurarunt, vt à victoribus extortâ victoriâ, fugatis Mauris deletiſque priorem culpam preſenti laude reſtinxerint. Eodem prope impetu capta Luceria, proximaque caſtra expugnata, & inde Barium tota belli moles incubuit.Eum malorum omnium fontem & Sarracenicæ luis propaginem, niſi expugnaret vrbem Ludouicus, nihil actum propemodum,hærēte in viſceribus peſte. Admotæ copiæ, & adhibita omnis corporum animorumque contentio; ſed difficilior expugnatio multis incommodis in quartum annum producta eſt; nam primo Saraceni iam pro aris & foris,acerrimè ſpem vltimam ſuam propugnabant; deinde Lotharij exercitus, morbis ob feruentiſſimos æſtus contractis, fœdisque Araneorum morſibus,quos Tarantulas vocant,conſumptus, nihil operæ nanabat. Soluenda itaque obſidio fuit, reductæque Beneuentum copiæ, non ſine damno atque dedecore hoſte poſtremum agmen cum cæde carpente & Garganum montē diripente.

Vota

Vota de Bario repetenda interpellauit aliquantum Nicolai mors; cui ſuffecto Adriano II. magnâ Ludouici moderatione minimum conqueſti quod ad Comitia Pontificia ſui Legati haud vocati eſſent, imo gratulantis, quod virum ſanctum Romani legiſſent; ſtatim curæ Sarraceni belli renouatæ, Lothario fratre dudum in Franciam reduce. Attamen iniecta eſt ſanctiſſimo bello, ab impiiſſimo homine remora, ab Lamberto Vnitonis filio duce Spoletano; qui ſub Pontificis conſecrationem, ſpecie præbendi obſequij, vrbem ingreſſus, eam diripuit militibuſque in Satellitium ductus, ad omne flagitium licentiam fecit; nullique eſt parcitum, rapinis, ſacrilegiis, & libidinibus, deformata miſera ciuitate. Accuſatus tantis criminibus, apud Imperatorem Lambertus, Ducatu ſpoliatus eſt; conſortes partim pœnituit, partim Beneuentum, reorum perfugium auolarunt. Patratis Adriani vindiciis, ſtatim in Barium intenta vis belli; ſed cum fortiter repelleretur in alia oppida pauliſper traducta; Ita Matera, Venuſia, Camiſium Saracenis erepta; Matera igne ſuccenſa eſt, aliæ ſeruatæ, præſidiiſque munitæ. At poſtmodum Ludouicus, receptâ Baſilij Conſtantinopolitani Imperatoris claſſe, ad eliminandos Italiâ Saracenos, opem adiungentis, terreſtribus maritimiſque copiis adortus eſt Barium, feliciori quam ante ſucceſſu, & magna laude conſtantiæ, quæ ſi conatus primi attingerent metas, nulla eſſet. Quippe Sarraceni prioris belli mole iam obtriti, & ademptâ ſubſidij ſpe, arcto terra, marique obſidio, deditionem Ludouico fecerunt, nullis conditionibus præter victoris arbitrium; Duce Serdano atque vrbe ſine fraude traditis; nec mora Serdano mors illata, quem alij tamen ſeruatum volunt; arx ne reciperet perfidos, ſolo æquata. Inde Tarentum arma conuerſa, quæ vrbs vna Italiæ ob-

CAROLVS CALVVS. XVII

Bellum in Saracenos

CAROLVS CALVVS. Anno 870.

tinebatur à Mauris; à qua tamen conſpiratione duorum Comitum abreptus eſt imperator, poſteaquam detecto parricidio fugientes inſequitur. Beneuentum apud Adelgiſum eiuſmodi hominum receptorem confugerant;aderatque Ludouicus pœnas non dubie repetiturus, niſi Adelgiſus fictâ pœnitentiâ, humi proſtratus ſibi ac ſociis verbis ſupplicibus, rogaſſet veniam impetraſſetque, Imperatore nuſquam duro ad veniam,magna Chriſtiani laude, fortaſſe haud Principis. In eo rerum curſu Imperatorem fratris Lotharij mors diſtinuit, patruorumque cupiditas. Ii confeſtim in hereditatem mortui deuolantes, Imperatoris nullâ ratione, eam inter ſe partiuntur, vt prædam; ad Ludouicum Germaniæ Regem ſpectantibus vrbibus quæ ad Rhenum & Moſellam forent, ad Carolum præter Tungros & Tullenſes, Lugdunum, Viennâ, aliæque Burgundiæ vrbes. Imperator.Ius gentium appellans,naturæque placita; apud Adrianum patruorum furorem inceſſit grauiter;*Spoliatum ſe fraterno Regno ſumma iniuria, difficillimi belli tolerantem ærumnas, pro Chriſtiana republica ſuſcepti & prope confecti;& ab ijs qui otioſi ſpectarent aliena incommoda,nec periculi laboriſve partem vllam attingerent. Quid à Saracenis tentari aliud vel optari poſſe, quam vt eorum acerbiſſimus hoſtis moleſtiſſimam iacturam faciat & volens nolens ab eorum pernicie rapiatur? Quid optatius commodiuſve exequerentur ipſi ſi liceret, quam vt Auſtraſiam longius diſſitam occuparent, & vitæ fontem dum pelluntur extremis inuaderent? Sanè tam æquum ius ijs fore ac patruis,qui nepoti, ſuperſtite fratre alieni nullo iure quam vis tyrannica in regnum eius inuaſerant.* His iuſtè commotus Pontifex, ad Reges ſcripſit, extatque exemplar litterarum ad Ludouicum Germaniæ Regem, quibus mirifice Imperatorem

torem commendat, & acerbè conqueritur, eum dum labores tantos perpetitur, pro debellandis Chriſtiani nominis hoſtibus, impeti opprimique ab iis qui belli & ærumnarum conſortes eſſe debuerant; poſtremo ni obſiſtant, intentat Eccleſiæ fulmina, cœleſtibus pœnis ſancienda. Verum in iniuria perſtitit fratrum ambitio; imo Carolus ab Hincmaro Rhemenſi Antiſtite, Lotharingiæ coronam celebritate magna ſuſcepit, eamque ob rem, Adrianus Pontifex itidem in Lateranenſi, Pompa ſolemni Ludouicum Imperatorem Lotharingiæ Regem inaugurauit, ab inferendis in reges pœnis adhuc ſe abſtinens, donec Saracenicum bellum quod erat in manibus conficeretur. Et Ludouico moderationi fuit non obuiæ, inhibere vindictam flagrante iniuriâ, damnumque priuatum fidei hoſtibus poſt habere. Mox laborauit piiſſimus Princeps in ipſo Imperatoris titulo retinēdo, nam Baſilius Macedo Imperator Græcus, nuper ex equiſone Michaëlis nece euectus in ſolium, quanquam nobiliſſimam Arſacidarum originem vindicaret ſibi, ingentes animos pro fortuna alens, ſe vnum Imperatoris titulo dignum ratus, poſt Barium captam, ſcripſerat ad Ludouicum, vt Imperatoris nomine abſtineret. Sugillabat Francorum gentem, obſcuram adhuc & propemodum barbaram, indignam eſſe tanto faſtigio; nuper id dignitatis inuectum in Carolum, adulatione Pontificum, & Romani Imperatoris iniuria, nec hæreditarium id fuiſſe nomen, maximè poſteris ab auica laude deficientibus; Sanè ſi in Reges Franciæ tranſmittendum imperium ſit, Ludouicum, ab re tituloque abeſſe cuius in Francia nullum imperium foret, quique à Patruis vt exheres bonis deturbatus eſſet; in ipſa Italia, infirmam eſſe authoritatem atque precariam; Barium vrbem vnam annis quatuor ægrè expugnatam, & Græcorum dun-

CAROLVS CALVVS.

Ludouici Baſilio litteræ.

CAROLVS CALVVS. taxat opera, claſſe immiſsâ, quæ vrbem cepe-
rit; infrequentibus Francis, reique tantæ
numero impare. Ad quæ reſcripſit multâ mo-
deſtiâ, contumeliâ nullâ Ludouicus; *Nullam
gentem eſſe quæ ſplendidis illuſtribuſque cunis
enata ſit; Francos originis tenebras pòſt fa-
ctorum luce colluminaſſe; ſingulas Europæ
prouincias eius gentis tropheis inſcribi. Nec
ſupra meritum, id dignitatis tributum Ca-
rolo, à quo Saraceni victi, exciſi Longobardi,
domiti Saxones, Eccleſiæ magno & emolu-
mento, & ſtabilimento; nec blandimentis
Pontificum, nec Græcorum iniuriâ imperti-
tum id, quod æquiſſimè debitum, relictum ab
ab alio, ab communi Patre conceſſum eſt. Nec
degeneres poſteros à primâ gloriâ, quorum vi-
ctoriæ nondum ab hoſtium animis obliteratæ
ſunt; ipſum ſe, quiſquis tandem ſit, Mauro-
rum ſpolijs decoratum, nec Imperatoris indi-
gnum nomine, qui Dei ope toties vicerit. Quod
Franciam non poſſideat, falli Baſilium; ete-
nim ſuum eſſe, quod teneretur à Patruis, ne-
xuſque mentium tam arctos eſſe quam ſan-
guinis; nec diſceptatorem fore Baſilium, ſi
quid inter eos priuatæ diſcordiæ, natum eſſet;
poſtremò, quæ obijciebat de Bario, meminiſ-
ſent Græci quos efferret tantopere, ſe primo
impetu à Saracenis dejectos, ad murum dein-
ceps admoueri nunquam potuiſſe, futuram-
que vrbem ſi per eos ſtaret, integram adhuc
atque prævalidam. Ergo non inuideret alie-
næ gloriæ, néve vnum ſe in orbe terrarum
dignum putaret, cui Imperatoris nomen de-
beretur.*

XXVIII. His litteris Baſilius offenſus, auctáque ex
æmulatione inuidia, ad dolos, quod imbe-
cillorum eſt, conuerſus, occultis nunciis,
Anno 872. Adelgiſum Beneuentanum Ducem, ad defe-
ctionem ſollicitat, ſponte propenſum, & Lu-
douico quia plura debebat infenſum. Hic igi-
tur ſtatim expugnatus, arcanis artibus, Cam-
paniæ

paniæ vrbes ab Ludouico Imperatore ad Græcum traducit, tectâ fraude & diſſimulatâ, palam fidem in Ludouicum ſimulans, & maiori damno opportunitatem ex incompertâ perfidiâ captans. Quocirca Imperatorem cum exercitu, ad recuperandam Capuam auolantem, Beneuenti honorificè excepit, & omnia quæ fidum & beneficiarium ſaperent prçſtitit. Statim Capua obſidentium vallo circumcincta, & vaſtatis agris imminebat extrema pernicies; cum ciues deſtituti ope humana, cœleſtem implorant. Lipſana ſancti Germani vrbis quondam Epiſcopi ſuccollantes, ac ſupplicantium more in caſtra deferunt, & prouoluti ad victoris pedes, oratore muto & efficaciſſimo veniam rogant. Nec pius Imperator rogata diſtulit, legatoque ſanctiſſimo poſtulata ciuium condonauit; expulſi Græci, & in fidem recepta vrbs, cui redditus ſanctus, coronâ ciuicâ decorandus; Quamquam alij velint à Ludouico aſportatum in Franciam, victoriæ vel clementiæ monumentum. Inde Beneuentum reductus exercitus, tot laboribus admodum feſſus, patriæque atque otij, quàm præſtaret cupidior. Id ſubodoratus facilè Adelgiſus, Ludouico auctor eſt, vt profligato bello, militem ærumnarum plenum & tædij, graui onere prementem hoſpites, nullâ ſpe fructûs, Sacramento ſoluat, remittatque in patriam: ac tandem ipſe ex turbida tempeſtate in portum ſe tradat. Ludouicus proditionis incautus exercitum ſoluit, paucis admodum ad comitatum ſeruatis. Parata præda inuolueretur vt caſſibus Seodanum Saracenorum ducem, cui parcitum erat, antea monitum, cum Saracenis Adelgiſus accerſit; vnoque conſilio Imperatorem in palatio agentem quamårociter aggrediuntur. Is tametſi oppreſſus, ingenti tamen confidentiâ vim repellit, occluſiſque foribus ſe tuetur; Atenim Adelgiſus admoueri ignem foribus iubet, fe-

CAROLVS CALVVS.

Ludouicus proditus ab Adelgiſo.

CAROLVS CALVVS.

raſque cum latibulo inflammari ſimul, quibus Imperator ad deditionem adactus eſt, fortitudine iam in exitium deſciſcente; detruſuſque in carcerem à proditore, Sacramento tandem ſolutus eſt, quo iurauit ſe Beneuenti fines nunquam ingreſſurum, nec ob id factum in vltionem vllam iturum. Liberatum periculo ignominiæ dolor vrebat acrius, tamen vindictam intercludebat periurium, Princepſque optimus contumeliæ ſuæ ſenſum conſcientiæ morſu retundebat. Quod vnum in hac pugna perfugium, Ioannem Pontificem eo nomine octauum, Adriani ſucceſſorem, adit, & perfidam Adelgiſi rebellionem accuſans, quid opus facto ſit, ad ſolatium doloris conſulit. Statim à Romanis tyrannus Adelgiſus proſcribitur vt hoſtis reipublicæ, & à Pontifice Imperator iuriſiurandi religione exſoluitur, affirmante fidei nullum eſſe vinculum, quod vi & neceſſitate adſtrictum ſit; nec lucrum ex ſcelere ſceleratiſſimo homini concedendum. Idcirco reuocato exercitu, magno apparatu bellum expeditur; verum Ludouicus, ne vel leuem periurij notam ſubiret, ab expeditione abſtinuit, Eugilbergam coniugem Auguſtam copiis præficiens, aſſuetam militiæ, ſolitamque Agrippinæ inſtar Germanicum ſuum inter ſigna ſequi & ſtatiua. Adelgiſus famâ tanti apparatûs, relicta Italia in Corſicam fugit; & Beneuentum Auguſtæ traditum, idem tamen poſtea tum in gratiam Imperatoris, tum in ducatum reſtitutus eſt; colente beneficia ſua principe, & proditorem precibus Pontificis largiente. Eugilberga hac expeditione defuncta, ad Ludouicum Germaniæ Regem, cum Pontificis legatis, Tridentum ſe confert, admittitque abdicationem regni Lotharij quod Ludouicus inuaſerat; idem mox à legatis Caroli Impetratura. Nec ceſſauit Imperator à Saracenis ad extrema vitæ profligandis, Salerno libe-

rata;

rata; eam quippe Saraceni ex Africâ; proximáve quam obtinebant Sicilia ſoluentes, Abdila duce, magno numero terrâ maríque obſederant, præmebantque arctius; cum immiſſo à Ludouico exercitu profligati ſunt; ſoluta obſidio, & repurgatâ dirâ hac lue Calabriâ. Id facinus Imperatoris poſtremum, nam morbo obiit anno Imperij viceſimo, & Mediolani conditus, nullis liberis præter Hermengardam filiam relictis; auo virtutibus, quam vitiis patri ſimilior; in degenerante proſapia primum ſuccum alens; trunco poſtmodum in agreſtes baccas ſilueſcente. Eugilberga coniux Monaſterio quod ad Placentiam magnis impenſis extruxerat ſponte ſe abdidit, negotioſa & occupatiſſima femina; otium ſanctum verum negotium rata. Nunc expeditâ Italiâ, reuertamur in Franciam & ad Lotharium Imperatoris fratrem diuertamus.

CAROLVS CALVVS.

Anno 875.

Is fratri longe abſimilis vno propemodum libidinis curſu an ſcopulo traduxit vitam atque conſumpſit; magnâ Regni iactatione, labore Pontificum, ærumnis ſuis atque periculis; quando impuritas, nulli moleſtior, quam hoſpiti ſuo. Ille à teneris propemodum annis, Valdradam quandam puellam nobilem, affectu primum puerili, dein annorum incremento iuuenili æſtu amauerat, atque corruptæ aulæ licentiâ in conſuetudinem turpem induxerat. Poſtmodum ab illicitis amoribus à Patre abductus, cum Theubergâ nobili Virgine Huberti Comitis, Acephalæ dicti, ſorore connubium init; Valdradâ, ne recrudeſceret vulnus, ab Aulâ abſtractâ. At patris obitu libertatem nactus Lotharius, & pacis otio emollitus, vxoris tædio conſopitas flammas exſuſcitat, reductamque Valdradam in antiquum commercium vocat; nec ſatis fuit induxiſſe pellicem thalamo, niſi & in legitimæ coniugis locum & gradum eueheret ſiue of-

XXIX.

Lotharius Iunior & Valdrada pellex.

CAROLVS CALVVS.

fenſionis pudore, mulieris conſuetudine publicâ, ſiue pellicis precibus, atque blanditiis, vſu coniugij honorem & dignitatem mercantis. Id quoniam perfici abſque legitimæ repudio nequaquam poterat, quod Chriſtianâ lege vetaretur, fucum Eccleſiæ facere, ſatiſque cupiditati ſuæ conſtituit; eamque in mentem Gontharium Archiepiſcopum Colonienſem, ſuique regni, vt vocabant, Archicapellanum, factâ ſpe ſi ſolueretur coniugium, neptis ipſius ducendæ, traducit in ſententiam ſuam. Porro Gontharius, Theutgandum Treuirenſem Archiepiſcopum ſibi adiungit, iique cæteros, vt Epiſcoporum ſuffragiis, ſolemni ritu dirimeretur coniugium; vtque fraus tectior atque tutior foret, cuidam Aduentio Epiſcopo ſtrophæ compingendæ prouincia traditur, qui Valdradam dicat primis annis à Lothario ductam, Teutbergam vi à patre intruſam, pollutam iam à fratre Huberto horribili inceſtu, regio thalamo plane indignam; tum atroci flagitio, tum priori matrimonij nexu. Dolo compoſito, Epiſcopi in ſynodum Aquiſgranum conueniunt, & fraudis partim corſortes, partim ignari, ſed famâ & ſociorum præiudicio rapti, compertam inceſtûs, Theutbergam pronunciant, inauditam prorſus; ſolutum matrimonij nexu Lotharium, nouíque liberum, vbi libitum eſſet, ineundi. Confeſtim Lotharius, eiectâ Teutbergâ, Valdradam ſubſtituit. Ea res Nicolaum Pontificem commouit, quod ſe inſcio Epiſcopi, tanti litem momenti diſceptaſſent; eratque ante ſuboffenſus Lothario, quod Ingeltrudem contra Pontificia iuſſa & decreta, agentem in Lotharingia, plures iam annos tueretur, atque deffenderet. Ingeltrudis Malfridi Comitis filia, eximiæ pulchritudinis flore, Boſoni nobili in Francia Comiti nupſerat; eratque formæ & nobilitati par dignitas, cùm poſthabitis libidini omnibus impura

Anno 862.

Ingeltrudis qua.

pura mulier adulterum ſequuta. Vaugerum clientem ſuum, per multas vrbes vagata, deinceps à pluribus proſtibuli inſtar circundicta; tandem in Regno Lotharij infami palam vſa commercio domicilium fixerat; nec precibus Boſonis repetentis vxorem, nec Caroli Regis minis, nec intentato à Pontifice fulmine, Rex impelli potuit vt ſcortum impudiciſſimum à ditione ſuâ eiiceret. Iis de cauſis ad reges Carolum & Ludouicum Nicolaus ſcripſit, vt Lotharium monerent; ac ſi in contumacia perſiſteret, vi ad æquum adigerent. Et quidem Ludouici Germaniæ Regis operâ, Lotharius reconciliatus eſt Carolo; ſed de Valdrada interpellatus, appellauit Pontificem, & ab eo poſtmodum petiit, vt Synodum indiceret in Francia, legatoſque mitteret, ſe eorum Præſulumque ſententiâ ſtaturum. Hac arte, mora producta temporis, quod negantium eſt; & ſpe certâ Synodi, per Epiſcopos ſuos traducendæ. Æqua Nicolao poſtulatio viſa, indicta Epiſcoporum Synodus Metas; Legatique miſſi, Rodoaldus Portuenſis Epiſcopus, & Ioannes Ficodenſis, nec Rex inſtituto iam dolo defuit, nam Legatis per ſummum nefas, auro corruptis, & Epiſcopis è Regno ſuo, Metas euocatis, partim arte Guntharij, & per blandimenta illectis, partim oblatâ vi territis, partim pretio emptis; in Regis votum ſuffragiis cunctorum itum eſt. Ad inuolucrum fraudis quædam iuſtitiæ tela obiecta eſt; ſtatuitur in medio Theutberga miſera, interrogata num ſe inceſtu polluiſſet cum fratre, mulier inops conſilij, vt ſaluti conſuleret, crimen fatetur, (nam minabatur Rex præſentem mortem ſi diffiteretur) ſtatim damnatur omnium calculis, Regi vt prius data facultas noui coniugij: fuítque tanta Conciliabuli infamia, vt proſtibulum dictum

CAROLVS CALVVS.

—— CAROLVS CALVVS.

dictum ſit, in quo lenones Epiſcopi, pudicitia prodita & pœnis ſubdita, ſcorto impunitas, & libidini effrenis licentia ſeu in Lupanari condicta & locata. Poſteaquam perfidia tanta innotuit, eóque audaciæ ventum eſt, vt Guntharius Colonienſis, & Theutgandus, Treuirenſis Antiſtites, Metenſis Synodi machinatores, Romam ad probandum factum ſe conferrent; Nicolaus nouam Synodum in Lateranenſi conuocat, in qua Metenſim anathemate ferit, Guntharium & Theutgandum, dignitatibus abdicatos, communione fidelium ſegregat. Valdradam & Ingeltrudem eâdem pœnâ afficit, cæteriſque Epiſcopis, munerum vſu interdicit; ad Lotharium legatum deſtinat, qui Theutbergam reducat, ac Regem niſi in obſequio ſit, diris deuoueat; tanto firmior cæteris atque conſtantior, quanto, ſede excelſior & ſanctitate morum præſtantior.

XXX. *Lotharius decepto Pontifice moritur.*

Guntharius eâ ſententiâ fulguritus, malignitate in furorem verſa; eum Teutgando conſorte Ludouicum Imperatorem conuenit, quærelis implet. *Impetitam fratris auctoritatem & ſuam, quod ſummâ iniuriâ ipſis inconſultis, antiſtites ſubditi ab inuido extraneoque depoſiti eſſent & deiecti.* Iis Ludouicum in Nicolaum inſtigat, Romam ducit, Pontifex malè habetur, obuia Crucis ſigna deiiciuntur, diſturbatur clerus & pellitur, Nicolao minæ & vis propemodum intentantur, perſtat nihilominus in ſententia Pontifex; iuſtique per omnia tenaciſſimus, victo metu & minantem vincit. Poſt reditum Imperatoris; inter Eccleſiæ Orientalis procellas ſæuiſſimas, quas Photius impiiſſimus nebulo concitabat, Nicolaus Lotharij memor, Arſenium Epiſcopum prudentiâ iuſtitiaque munitum in Franciam legat, ad Reges componendos,

nēdos,& maximè Lotharij thorum repurgandum. Magno honore à Ludouico & Carolo exceptus, iiſque ſancitis quæ ad concordiam facerent ad Lotharium tranſit, ipſique in conuentu Epiſcoporum optionem facit, vt eiectâ pellice, Theutbergam dignitati thalamoque reſtituat, dato Sacramento, eam ſe in poſterum in vxorem legitimam atque chariſſimam habiturum, ſin minus, illico anathemate feriatur, cæteríque omnes qui flagitio ſuo ſe implicuerint. In has anguſtias Rex coniectus, vt intentatum fulmen eluderet admittit coniugem, die Valdradæ dictâ, qua ſe Romæ ſiſteret; Ingeltrudis pariter ſacris interdicta. Et hæc Vormatiæ ſe legato ſtitit, iurauitque ſe Romam ad pœnitentiam ituram; & verò ſe ad iter cum legato accinxit; at ſtatim profuga ſus ad volutabrum, & ad flagitia libidinoſa mulier, repetita in Franciam viâ retroceſſit; tantæ eſt molis vitium extirpare, quod natura genuit, libido aluit, & aſſuetudo durauit. Nec Valdradæ mens melior quæ ingreſſa Italiam ac poſtea pœnitudinis pœnitens, in Franciam rediens, tametſi coacta repetere Italiam, nulla pœnitentiæ ſigna præferebat, ideò à Nicolao ambuſta Anathemate fidelium cœtu abſcinditur. Imminebat diſcrimen idem Lothario, cum arte conſueta Cancellarium ad Pontificem mittit, mendicatque ab Epiſcopis litteras, quibus teſtarentur Regi cum Theutberga eſſe quam optime. Sed & poſtea comminiſcitur aliud, quo caput cauſæ iugulari crediderat; Theutbergam diu peſſime habitam vi mortiſque minis adigit, vt litteras det ad Pontificem, quibus facultatem concedendi Romam efflagitat, ſe ſponte dignitati Regiſque thalamo cedere, aſſentiri vt Valdrada legitima coniux habeatur. Eæ non dubitauit Pontifex, quin à vi & metu ſcriptæ eſſent litteræ; quare dat alias

CAROLVS CALVS. Anno 865.

primo

CAROLVS CALVVS.

primo ad reginam, adhortans ad conſtantiam, neve quouis periculo veritati præiudicet;tum ad Epiſcopos, redarguens,quod Lothario contra ius & æquum, metu vano territi adblandiantur, poſtea ad Regem Carolum, dolens quod nepoti de coniuge haud ſatis diſſentiat, roganſque vt eam magno vitæ diſcrimine apud ſe recipiat.Poſtremo ad ipſum Lotharium, quibus acerbius carpit quod Theutbergam contra iuſiurandum vexatam,ad ſcribendam falſiſſimam rem vi impuliſſet; ſpem abſcindit Valdradæ vnquam ducendæ, renunciat eam ab Eccleſia ſegregatam, eandemque pœnam niſi præſtet obſequium comminatur. Porro Lotharius fictum minis prætendens obſequium, Aduentium Epiſcopum ad Pontificem legat,petitque ſupplicibus verbis facultatem, Romam eundi vt coram ipſo Patre piiſſimo calumniam reſtringuere, ac innocentiam ſuam ſuſcitare poſſit; opes & operam in Saracenos pollicitus. Id enim vero Nicolaus pernegat, gnarus moram teri ad delicti laruam, cauſaſque perſcribit Ludouico Germaniæ Regi pacis internuntio; nempe Lotharium vanis pollicitationibus, Romanam ſedem habere ludibrio, opulentum promiſſis at vacuum effectis; Teutbergam durè & contumelioſè haberi, Valdradam regis nutu Ticino in Franciam reuocatam, eiuſdem arbitratu omnia peragi. Quapropter niſi Rex aliquando re verba impleat, ſciat excuſum fulmen mox vibratum iri?Præterea exacerbauit Pontificem eiuſdem Lotharij nouum crimen; quo Helletrudem ſororem viduam Berengarij Comitis facultatibus ſpoliauit, miſera femina Pontificem vt calamitatis perfugium appellante.Lotharius, ad extrema actus Nicolai morte reſpirauit; multò maximè ab Adriano ſucceſſore, poteſtate facta Romam eundi, imo Valdradâ reſtitutâ

ſtitutâ Eccleſiæ, poſt pœnitentiam ad maiorem fraudem ſimulatam. In vrbem igitur ſolemni pompa inuectus exceptuſque ab Adriano, magnis honoribus, percontanti iurat, omnia ſe quæ Nicolaus iuſſerat, cumulatè impleſſe; id certatim Aulici adulatores peſſimi aſſeuerant, ſicque nemine contradicere auſo, ab Pontifice ad communitatem Eccleſiæ in ſancti Petri Baſilicâ palam admittitur. Etenim ſanctiſſimus Pontifex vt ſuſpicionem fraudis omnem extingueret, poſt Auguſtiſſimum ſacrificium conuerſus ad Regem, cui præbendum erat Chriſti Domini ſacroſanctum corpus, id manu tenens adiurat. *Vt ſi integrum ſe ab adulterio noſſet, quo interdixerat Nicolaus, & animo conſtituiſſet reliquâ vitâ à Valdrada abſcedere, ad ſalutis myſterium ſecurus accederet; ſin eſſet vel antiqui ſceleris conſcius, vel noui cupidus, caueret Domino futuro iudici cacè illudere*; idemque Aulicorum ſingulos obteſtatus, dum auguſtum panem porrigeret, vt ſi immunes ab obiecto Regi flagitio forent, nec cum Valdrada diris deuota communicauiſſent, iis Chriſti corpus in ſalutem eſſet: tam Regem quam Aulicos cibo Cœlitum paſcit. Sic illuſum homini, at Deo, neutiquam; Quippe Lotharius in Franciam redux, periurio, leui pretio, vt rebatur, difficillimâ re confectâ; vix Romanos fines euaſerat, cum ſæuiſſima & improuiſa peſtis Aulicos omnes morte ſternit, paucis exceptis quos ab ſacrâ menſâ Pontificis verba abſterruerant; idemque Lotharius Lucæ febri corripitur, vnde Placentiam vectus, inter continua ſuorum funera, ibidem obmuteſcit repente, ac nullo pœnitentiæ ſigno animam efflat; ſobole nulla ex legitimo thoro; felicior ſi qua lucta in Nicolaum certauit, ea in affectum ſuum dimicaſſet; regno in hoc vſus vt adulter eſſet,

CAROLVS CALVVS. Anno 868.

&

CAROLVS CALVVS.

& publicus, tanta eſt affinitas inter facultatem criminis & voluntatem. Valdradæ & Ingertrudi quid tandem actum ſit, incompertum mihi. Nunc reuocandi Ludouicus Germanus & Carolus, quorum res inuolutæ ſimul eodem filo euoluendæ ſunt.

HISTORIÆ FRANCICÆ,

LIBER SEXTVS.

AMICITIA inter fratres Ludouici filios conciliatâ, & in ſuam quoque partem recepto, Ludouicus in Germaniam, Carolus in Franciam ſeceſſit; & ille quidem regnum annis pluribus haud improſpere geſſit. Hîc per varia domi foriſque in fortunia, auitam gloriam calamitoſiſſimâ Francorum ſortè peſſundedit, à caluitio dictus eſt Caluus. Cum illæ auguſtæ, Martelli, Pij, & Magni, appellationes deficerent; & à vitiis corporis, non animi dotibus, Europæ fulgentiſſima lumina, dignoſcerentur. Nec quis ſocordiæ & ſtupiditatis accuſet Carolum; erat enim vafro, callidoque ingenio; ita ſui cuſtos vt alienum appeteret; iam à puero militiâ exercitus, imbutúſque à matre ſagaciſſimâ fœminâ regnandi artibus; vt mirum ſit tantam ſpem decoctam, floremque pulcherrimum emarcuiſſe, tam ſubitò. Prima Regis, regnique calamitas, eademque continua, Normanni; CAROLVS CALVVS.

CAROLVS CALVVS. manni; à Daniâ ſeu Noruegiâ, quæ olim Cimbrica Cherſoneſus, populi, Idolorum cultu, ferociâ, & crudelitate terribiles; qui dudum repulſi à Francia, Caroli magni fortitudine, & mox ſuis inteſtinis diſſidiis; nunc pace domi conſtitutâ, euulſis foris repagulis, poſt atrocem Fontiniacam illam cladem, certatim pernauigabiles amnes, ceu per effractas portas, aut aperta vulnera, claſſibus magnis in Franciæ viſcera penetrarunt. Expeditio prima ab Rege eorum Horicho, in Caroli regnum pronunciata eſt; ingenſque claſſis in quatuor partes diuiſa, quæ fluuiis quatuor, Amiſiâ, Sequanâ, Ligeri, & Garumnâ, peruaderet intima atque confoderet. Et ſequanica pars luctuoſiſſima omnium fuit. Nam Duce Regenario, capta ſtatim Rhotomago, ripis circunquaque flexuoſiſſimi amnis direptis; hoſtes Pariſios peruigilio Paſchatis veniunt; prauioque terrore incolis vrbem exhauſtam, capiunt, & ſacri profaníve nullo diſcrimine populantur. Nec parcitum Sancti Germani Cœnobio, rapinis multis & ſacrilegiis violato; vnde in Graſſatores vindicta præſens, terrórque in futurum illatus eſt, eorum pluribus morte raptis, & dyſenteria vulgò contracta. Hæſerat Carolus ad Sancti Dionyſij, auguſtiſſima pignora hoc eſt, venerabiles eiuſdem reliquias, in ſacrilegos propugnaturus; cum morbo vulgato, afflictíſque hoſtium copiis, de pace actum eſt, & conuentum vt Dani acceptâ pecuniâ regno excederent, iurati ſe abfuturos à Francia, niſi fortè ad præſtandam opem atque auxilium; fæduſque connexum tenui admodum vinculo perfidorum fide. Ita Ragenarius ad Horichum reduxit copias, faſtu tumens & refertus gaza; iactabatque in contumeliam Francorum maiori apud eos terrori mortuos eſſe quam viuos; nullúmque ſibi præter Germanum ſenem eundemque mortuum reſtitiſſe; at inter

Normanni in Fräciam. Anno 845.

hæc

hæc verba repente concidit, exclamans, coram aſſiſtere, venerabilem illum ſenem Germanum à quo grauiſſimis ictibus fuſte vapularet, moxque immenſum vterò turgeſcente, in ſummis cruciatibus tertio die, effuſis ruptâ aluo viſceribus, animam edidit; irritis votis quæ ad ſalutem & incolumitatem fundebat; ſtatimque pœna in cæteros raptores ſparſa pereuntibus cunctis, vel tumore viſcerum, vel fluxu ſanguinis; niſi quos Horichus, occupata morte trucidari iuſſit, ne pœna morbuſve propagaretur in alios, captiuis prætera libertate donatis. Et hæc ſancti Germani propugnatio fuit, edocto barbaro, quantùm præſentem inter mortalium vitam, atque æternam immortalium intereſſet. Idemque prorſus ſanctus Martinus, in eos qui aduerſo Ligeri nauigarant, portentum exhibuit. Ii Haſtingo Duce, Ambaſiam aliaque oppida quæ Ligerim & Carum amnes interiacent, prædâ ex hauſtâ, abſumpſerant ignibus; verſique ad Turones, imparatam vrbem expugnabant. Ciues primum, quantum in trepidatione ſubita licuit, muros inſtaurant, propugnacula extruunt, ſagittas expediunt machinaſque, ac præſenti animo repulſant periculum; verùm furore hoſtium increſcente, iamque muro crebris arietum ictibus quatefacto, & decuſſo propemodum, memores obſeſſi, quantum propugnatorem penes ſe haberent, ad ſancti Martini Ædem conuolantes, auguſtum patroni ſui corpus piè corripiunt, deferuntque ad locum, vbi proximam labem minabatur murus; cadauer vnum pro munimento in hoſtium machinas opponentes. At ecce, mirum, ſubito pauore oppreſſi Normanni, audaciâ in trepidationem verſâ, effunduntur in fugam; Turonenſes illico portis erumpunt, hærentque fugientibus ad ſextum lapidem, cæſis multis, pluribuſque captiuis, ita diſiecto exercitu hoſtium vrbi redditi, triumphantium

CAROLVS CALVVS.

CAROLVS CALVVS.

tium ſpecie,nouum Imperatorem feretro reſtituerunt. Eoque loci condita eſt Baſilica, quæ à bello patrato, ſancti Martini belli, ſeu bellicoſi nomen ſortita eſt.Normanni in Friſia & Aquitania feliciores;quippe in iſta,exſcenſione factâ,Santones inter atque Burdegalam prælio facto, Aquitanos vicerunt magnâ ſtrage; Signiuo Vaſconum duce interfecto.Et in Friſiâ,quamuis primo prælio profligati eſſent, altero tamen tertioque victores,Lotharij Regnum metu excuſſerunt.Succeſſus tamen apud Saxones Hiſpanoſque contrarius, Horico Rege vtramque gentem appetente, ſimulque, quod mirum, Germaniam Franciam, & Hiſpaniam, non tam ambitione quam terrore & vi complectente. Et quidem in Germaniam Sexcentas naues per Albim immiſit, & in Cantabriam haud pauciores; vtrobíque fuſus & victus, à Saxonibus commiſsâ acie, & Chriſti victoris,implorata ope;in Cantabria naualı pugnâ, ſeptuaginta amiſſis nauibus; Ramiri Regis pietate & fortitudine, Orbi Chriſtiano Deo conſulente, nec membri pœnam deriuante in corpus.

II. *Normannorum altera expeditio.*

Per eas clades tum à mortalibus tum ab immortalibus patratas, quieuerunt aliquandiu Normanni, donec illiciente ſpe prædæ & nouæ ſedis cupidine;iterum Godefrido duce, aduerſo Sequana nauigantes,tumultu & cæde latè omnia implent miſcentque. Carolus ad procellam tantam imparatus, Lotharij fratris auxilium implorat, contractiſque celeriter copiis, ipſi ad repellendos hoſtes adiungitur. Res ad pugnam vergebat,nec ambigebat Lotharius quin dimicaretur, quando Carolus clam fratre, ſibi ſuſpecto inuidiâ an metu, cum Godefrido paſciſcitur, vt terram quam

Anno 850.

deſignauit ad Occeanum occuparet, & in membrum regni allectus, tum ſuos, tum ſuæ gentis alios, ab inuadenda Francia prohiberet;

ret ; facto ambiguo, vel abſciſſione partis totum ſeruans, vel corruptione partis totum perdens. Attributa porro prouincia, latis admodum finibus,in longum leucas ſeptuaginta duas protenditur,in latum triginta,eademque rebus omnibus præter vitem ferax Belgio Occeano, minori Britannia,atque Cenomanis terminata ; Galliæ Celticæ pars in qua olim ; Aulerci Lexobij, Vellocaſſes, Conſtantini, aliique populi ; hodicque Normandia à Normannis incolis dicitur, vrbibus, portubus, arcibuſque admodum celebris. Scio tam vberis regionis poſſeſſionem Normannis traditam, ad Carolum ſimplicem Calui nepotem, anno poſt ſexageſimo ſecundo, conſignari à pluribus : ego crediderim tacitâ conſenſione permiſſam à Caluo, Godefrido Normanniam ; à Simplici, poſtea ſolemni ceremoniâ admiſſum Rodulphum in beneficiarium & clientelarem Normanniæ Ducem. Sanè Caluus merito, in has anguſtias coniectus, in vulgus audiit,conquerentibus paſſim Epiſcopis, quod Eccleſiaſtica bona Laicis impertiretur, & ſacrorum inuaſione ſua deperderet ; cùm rapina omnis illicò effluat ; ac maximè rei ſacræ, ſit inopiæ parens atque miſeriæ. Verùm eiuſmodi fœdus, tam iniquum,ab irruptione gentis eiuſdem anno poſt tertio nequaquam Carolum vindicauit:ſiquidem atrociſſima natio,Rollione Duce,omiſſo Sequanâ ſe vertit ad Ligerim ; primaque inuaſione Aremoricam occupans,Nannetes vrbem haud procul amnis oſtio, tunc addictam ſacris,populo in maiorem Eccleſiam congregato, erat enim peruigilium Paſchatis, improuiſo penetrat diripitque.In Baſilicam magno impetu irruunt, effringunt fores, feneſtras excutiunt, ſtrictoque ferro in plebem inermem ſæuiunt ; trucidatur Epiſcopus,Clerici Monachique ſeu victimæ ad aras mactantur, ſacra gaza diripitur, tota vrbe populata ; ſuperſtites

CAROLVS CALVVS.

Normannia conceſſa.

CAROLVS CALVVS.

ſuperſtites cladi onuſti vinculis in naues aguntur. Deinceps barbari ſucceſſu elati per omnem Aremoricam Vaſtatione effusâ, ad Cenomanos Andegauoſque perueniunt, copiarum parte Turones miſsâ; verum Ligeri & Caro ſimul inundantibus, hoſteſque arcentibus ab Turonum acceſſu, nihil ferociæ licuit, præter maioris Cœnobij direptionem, quod poſitum extra vrbis muros, direptum euerſumque eſt, centum ſupra viginti Monachis immaniter cæſis. Interea datum ciuibus ſpatium eripiendi à ſtrage corporis ſancti Martini, quod Sacerdotum choro deducente Antiſiiodorum delatum eſt, magnâ miraculorum patratione; vrbs patrono inanis ab hoſtibus capta atque incenſa eſt, ſanctique templo flammæ iniectæ; admirabilitate maxima, diuini arbitrij, iuſtitiam miſericordia temperantis, nec obliti pœnæ cum parcit. Ab eo tempore iidem Normanni pluribus expeditionibus aggreſſi Franciam, in eam plurimùm partem qua interfluit Ligeris incubuerunt, & quantumuis aliquoties victi & repulſi, tamen cùm in alieno pugnarent, nouaque examina in cæſorum locum illico ſubſtituerent, leui ſuâ iacturâ, Francorumque grauiſſima, modo vincebant, modo vincebantur? In iis expeditio vna maxime memorabilis, qua Ruodbertus, ſeu Robertus Comes, (à quo forſam nata de Roberto diabolo fabula(fortiſſimus vir ac militari prudẽtiâ clarus, à Deo Francis ad arcendos hoſtes prouiſus; poſt multa facinora, quod fatum nobiliũ Imperatorũ eſt, ad pagum ruſticum incautus cæſus eſt. Hic lubet ſcriptorum incuriam accuſare, quibus ſatisfuit bellicoſiſſimum virum vno duntaxat ornare Encomio, quod Iudæ Machabæo haud abſimilis fuerit; contra ſceleratam gentem & perfidam patratis multis, laureiſque pluribus reportatis; explicato nullo facinore, vnde laus poſteris admirabilior foret, & in eius morte conſcri

conſcribenda prolixi, fuit autem eiuſmodi caſus.

CAROLVS CALVVS. III.

Cum Ligeris ripas Normanni infeſtarent, agroſque popularentur Andegauorum & Pictonum; Robertus cui Andegaui attributi eſſent, accito Ranulfo Aquitaniæ Duce, armatos contrahit, & in palantes effuſoſque hoſtes celeriter ducit. Ij à ſpeculatoribus moniti, ad nauigia quam ociſſimè fugiunt. Verùm cum inſtaret Francus, diſtarentque ab amne longiùs, ne opprimerentur in fuga pagum fortè obuium occupant, communiûntque, quantum horæ ſpatio licuit. Erat in pago Baſilica è quadrato lapide admodum firma, in eam præcipuè barbari incumbunt, muniendam atque propugnandam; móxque pago omiſſo ſe in eam condunt. Robertus cum expeditis militum aduolat, cæſiſque hoſtibus quos munimentum non caperet, admotus propius, teliſque appoſitus, aduertit Baſilicam vix ſine machinis expugnabilem eſſe; itaque ſecedit cum Ranulfo, iubet milites ſtatiua figere, qüibus pagus atque Baſilica cingerentur; hoſtes quaſi reti incluſum iri; die craſtiniâ, nam vergebat ſol ad occaſum, ad primas machinas expugnandam turrim, ſpeque nullâ effugij venturos in poteſtatem ſuam qui ſe incluſiſſent. Intentis ad capeſſenda iuſſa militibus, ipſe æſtum vt leuaret, ſolutus iam periculo, galeam loricamque deponit, liberiore aurâ captandâ; id barbarus animaduertens, vagaríque Francum licentia quam nullus metus regeret; ſubito à Baſilica irrumpens, clamore incondito, in Robertum proximóſque milites irruit. Fit tumultus; & occurrentium cædes. At Robertus ferro intrepidè correpto, quanquam nudus galea loricaque, impetum ſuſtinet, donec aduolantibus pluribus, hoſtis repellitur, & in munimentum ſuum retunditur. Dux ipſe opportunus ferro vt erat, cedentem inſ quitur, ma-

Robertus fortè occiſus.

Anno 867.

gna ſtrage edita; at dum incautiùs pugnat ad Baſilicæ fores; patefacturus aditum ſuis, occiditur; malè inermi corpore prouocante ferrum. Nec Ranulfi fortunatior ſors, in quem longius rationem pugnæ ſpeculantem, emiſſa è turris feneſtrâ ſagitta, vulnus intulit, mortemque poſtmodum; pari fato audaciam, inertiamque plectente. Exercitus duce amiſſo, quaſi truncum oculis caput, mœrore degenerante in metum, ſolutâ obſidione & ipſe ſolutus eſt. Normanni hoc periculo liberi, naues repetunt graſſantúrque ſecurius, inde à Roberto cæſo, ex Francorum metu ipſorum audacia increſcente, Iuliomagum, andegauorum primariam occupant, & ex loci ſitu, ſi munimenta accederent, inexpugnabilem rati, haud cunctanter manum admouent operi, vrbemque propugnaculis firmiſſimis cinctam, & Meduana interfluente amne ad foſſas deducto, iam bello inſuperabilem, liberis vxoribuſque traductis læti inhabitant; inde ſparsâ in diſſita loca populatione, ad ſua facili & tuto receptu. Procellæ atrocitas in regionem omnem ſæuientis, lugubreſque pereuntium quæſtus, excitarunt aliquando Carolum, vt inhærentem Regni viſceribus luem abſcinderet. Magno ergo apparatu exercitum legit, vrbemque ſtatiuis poſitis, obſidione cingit ſtringitque; mox nouum incrementum copiis ſuis euocat, Salomonem Britanniæ Aremoricæ Regem aut principem; etenim cum Aremoricæ fines ad muros vrbis pertingerent, quos Meduana amnis alluebat, lege feudi commiſſi, debebat ad communem hoſtem repellendum communem opem adiungere; iſque adducit plura Britonum millia, & ad ripam amnis caſtra ponit. Ex templo à Regiis oppugnatio omni ex parte tentatur, machinarum omnia genera admouentur, vndequaque intentatur parata vis: verùm Barbari loci ſitu munimentíſque tuti & protecti, vim,

CAROLVS CALVVS.

Andegauum obſeſſum.

Anno 873.

vim, ardorem, machinas, tanto animo atque ſolertiâ propulſant, & ludunt, vt cæſis pluribus, iiſque fortiſſimis, ardens oppugnatio in obſidionem lentam deſciuerit. Itaque quod fieri aſſolet, retuſis primo impetu animis, longa morâ inceſſerit languor & tædium; morbi poſtea vulgari,& in luem deficere; totuſque exercitus à pernicie abeſſe propiùs. Britones tum pudor tum ea lues vrebat maximè, quos amnis interfluens, nauigiis hoſtium ſtratus, ab muri acceſſu procul amouebat: quare prælij impatientia, & pudore tam lenti & indecori exitij, rem aggrediuntur arduam porro, verùm magnæ laudis & gloriæ. Quoniam amnis arcebat vnus ad muros aditum, eum vt auerterent, modico ſupra vrbem ſpatio, ductâ foſsâ, nouum alueum aquis aperiunt, in quem eiectæ vel abductæ, alueo veteri exſiccato, nauigia deſtituta, vrbemque haud munitam ſatis eo loci, oppugnatorum armis obiicerent. Primo Barbari ridere fruſtra ſuſceptam operam, dein mirari pertinaciam, mox animaduerſo conſilio extimeſcere;tandem fælici laboris ſucceſſu,amittendæ vrbis ſi auerſus eſſet amnis certi;quippe eo confiſi munimenta nulla erexerant, deditionem vrbis paciſcuntur, ingenti promiſſa pecunia, ſi ſibi ſuiſque ſaluis eſſe liceret; receſſuris ſtatim à Francia, nec belli causâ vnquam redituris.Admiſſæ conditiones à Carolo, acceptaque pecunia, repetitus nauigiis à Barbaris Ligeris; nec ideo Regno exceſſerunt,populationibus nouis libertatis pretium redempturi: Caroli facto laudis criminationiſque ambiguo,qui cupiditate pecuniæ perdendū hoſtē dimitteret;vel ipſi abeunti ſterneret pontem argenteum, & eiuſdē ſumptu.

CAROLVS CALVVS.

IV. *Bella cum Britonibus.*

Nec vnam Carolus patiebatur Normanicam luem; & à Britonibus ſiue Aremoricis, multa in Franciam calamitas importata. Ludouico piò obeunte, Nomenegius ſiue Neo-

CAROLVS CALVVS.

Anno 845.

megius,fide Imperatori adſtrictâ,Ducis principiſve titulo regebat Aremoricam ; mox inter fratrum arma ciuilia, vſurpato Regis titulo ; & contemptu Caroli fide abiectâ , regem cepit agere , Franciæque limites prædis atque incendiis populari. Ea opportunitas ex diſcordiis Procerum , odiiſque Nomenegio nata. A Lamberto adminiſtrabantur Prouinciæ , quæ à Pariſiis ad Cenomanos, inter Sequanam Ligerimque interiacent ; is cum Viuiano viro opulento acerbis inimicitiis ſuſceptis , incautum dolo interficit , idemque haud multo poſt à Gosberto Comite Viuiani vltore cum multis aliis contrucidatur. Tunc enimverò Legati vindex Rex excitatur , captumque Gosbertum capitali pænâ affici iubet. Inter hæc prouincia diſſidio Procerum rapta in partes,offenſioni externæ patuit.Britanni Nomenegio duce vel autore Ligeri tranſito ſe in Pictones effundunt,& fædâ populatione agris atque oppidis vaſtatis referti prædâ repetunt domos ; Carolus tandem reſtitutâ fratrum concordia , deleturus infamiam in Britannos mouet , armatuſque in Aremoricam penetrat. Britanni occurrunt rem conflictu illico dirempturi ; nec decebat abnuere pugnam qui aggrederentur. Itaque in eam itur magno vtrimque animo.Primi Saxones ad excipiendos Britannorum impetus obiiciuntur ; ij in equitatu maximè poſiti: Etenim ea gens velociſſimis equis aſſueta,ad eorum curſum flexumque varium,induſtriam ſuam modúmque pugnandi , accommodauerat;modo loris actis inſtar grandinis effundi in hoſtem,mox momēto circumfleti,& adurgere ferociter latera , mox flexu conſumpto, in ſimulatam fugam præcipitari , Parthorum inſtar, atque Hiſtricum, iaculari à tergo; moram iniicere perſequentibus , dein turbatis ordinibus , frontem obuertere , iterumque noua ludificatione laſſare hoſtem , atque perimere.

timere. Vix prima ſpicula collimabantur in Saxones,cùm hoc imbre territi in Francorum aciem ſe ſe recipiunt.Franci virili pectore, in dimicationem prorumpunt, ſed nihilo ſecius nouo pugnæ genere conturbantur, namque ſtatariæ pugnæ periti admodum ſoliti cominus ſtricto ferro hoſtem impetere,ad diſcurſorium hunc volatilemque martem percelluntur;cùm ferirentur, vndique nec ferirent; cùm & firmi in gradu paterent, iaculis, nec ad inſequendum effuſi ea declinarent; nunquam compotes hoſtium, ferro ſicco atque inutili morientem dextram onerante. Ita ad mortem dimicatum; Francorum multis interfectis, pluribus ſauciis, magnâ equorum transfixorum ſtrage. Poſtridie rurſum capeſſitur prælium, exitumque haud abſimilem primo ſortitur, Francis fortitudine an deſperatione ingenti fugientem victoriam promerentibus,obſtinatiſque animam ponere,quam inſequentibus terga obuertere. Nox occumbens cladem potius quam pugnam diremit. Mane Franci, comperto primis tenebris regem profugiſſe, & admodum ignominiosè, relicto tentorio cum regio inſtrumento pauciſſimis præ terrore fugæ comitibus; & ipſi correpti formidine receſſum inſtruunt. Verum Britannis in caſtra irruentibus, in apertam fugam effuſi, ſe ferro hoſtium & caſtra direptioni obiiciunt; occiſi plurimi, multi capti,prædaque è caſtris opulenta rapta:tanti apud Francos momenti Rex vnus eſt, cuius exemplo vincunt & vincuntur. Hac victoria datæ Nomenegio ad crudelitatem omnem habenæ, quibus indulgens intemperantius, Franciæ fines ſæuè depopulans, præcipue vexans Andegauos ſibi conterminos,diuinæ iuſtitiæ pœnas dedit. Equum ad expeditionem ciuſmodi conſcendebat, cum ſpectat aſtantem Maurilium Andegauenſem olim Epiſcopum truci aſpectu, toruiſque oculis minitan-

CAROLVS CALVVS.

tem fuſte, & dicentem; Crudelis prædo Iam deſine Eccleſias Dei vaſtare, dein erecto fuſte quem dextrâ præferebat, ſibi in caput grauem ictum impingere; quo repente corruens, ſacrilegiis ſimul & vitæ deſiit. Heriſponius patri in Regnum ſucceſſit ſtatim nouo bello tentatus à Carolo, ſed paruo admodum effectu pace duntaxat conciliatâ; ita vt Heriſponius abſtineret à prædationibus fidemque homini præſtaret Carolo. Verum & in aliam Britanniæ partem admiſſus eſt Salomon, iiſdem cōditionibus, Rege veldonante, quæ raperentur negata; vel æmulos componente, qui metu atque inuidiâ mutuâ Franciæ rebus conſulerent. Ita breui nata inter pares diſſidia, quibus impar Heriſponius Salomonis dolo è medio tollitur; vniuerſa Britannia peremptori cedente in necis pretium. Eratque Salomon, formâ regiâ, procero corpore, & auguſto vultu, animi ſtrenuitate cæteriſque dotibus, regno dignus; niſi hæc bona cupiditate præcoci corrupiſſet. Confeſtim Carolus, Heriſponij, cuius in Franciam inclinatior mens, necem vlturus, tertiam expeditionem in Britannos parat; attigeratque prouinciæ limites, cum certior factus eum totis viribus ad præliandum occurrere, memor fortis prioris mutari bellum pace haud ægre paſſus eſt; Salomone clientelarem fidem iurante, & admiſſo ſine conſorte in vniuerſam Britanniam. Salomonem poſtea necati Heriſponij aſſequuta eſt pœna, à Paſquitano & Vrfando ducibus ſuis dolo interfectum. Ideo rurſum in ciuiles diſcordias Britannia ruit, vtroque duce ſpecie partium totum ambiente. Porro hic lubet, Vrfandi facinus, vnum alterumue adſcribere, quando è priuatorum laude gentis gloria conſtat; nec hiſtoriam in Regum vitiis diſertam, in aliorum virtutibus mutá eſſe oportet.

CAROLVS CALVVS.

V. Igitur ipſum inter & Paſquitanum ortâ diſcordiâ, Paſquitanus auxiliares Normanorum

norum copias pecuniâ comparat, iámque præpollente exercitu in æmulum mouet. Qui ab Vrſando ſtabant,virium inæqualitate perſpectâ, regnique partem maximam Paſquitano adhærere, & ipſi turpi metu correpti, crebris transfugiis ad eum tranſeunt; armatis mille dumtaxat cum Vrſando perſtantibus;& ij quidem tametſi fido & præſenti in ducem animo, tamen ne fides ad temeritatem ſtultam accederet, impensè rogant ſaluti ſuæ vt conſulat; certum & inſuperabile mortis periculum, in tantam hoſtium vim paucorum fortitudini nihil loci eſſe, paratos ſe ipſius vitam corporibus ſuis tegere, mortemque in ſalutem eius oppetere; ſed parcendum inani operæ, ſeruandoſque meliori ſorti tam fidos milites. Ad ea prudentiùs quàm fortiùs Imperator dicta; *Abſit, Commilitones, vt res ante geſtas fugâ turpi commaculem, ab annis teneris quibus ad militiam memet applicui, id vnum obuerſatum eſt menti, mori aut vincere; poſuiſſem male tranſactam ætatem, niſi per tot victorias mori didiciſſem; hæc prima tironum prælectio, mortem contemnere; quid eam veterano mihi & indurato vt pauendam ingeritis? Didici morte ignominiam terribiliorem, nullamque militi eſſe præter fugam; quare à fuga dimouete me & abſterrete omni conatu; à morte, ne cogitatione quidem abducite; quæ ſi vobis terrori vel formidini eſt, per me licet abſcedite, ducem veſtrum deſerite; hic ſolus in veſtigio fixus hærebo, mortis intrepidus; eritque mihi à qua fuga fugiet longè chariſſima; ſin eſt animus experiendi mecum diſcriminis, mortis contemptu terribiliorem; illam præſtemus hoſtibus; aderit forſam morituris victoria,paranda virtute non numero, nec magna vnquam patrans niſi per parua.* His dictis incenſi milites orant quo vellet duceret, ſanè facturos ſuo ſanguini pretium hoſtium ſtrage. Ad

CAROLVS CALVVS.

Vrſandi Britanni facinora.

CAROLVS CALVVS.

Condatem Rhedonum pugna conſerta eſt, qua mille homines in triginta millia dimicarunt. Ex templo Vrfandus cuneo facto in confertiſſimam hoſtium aciem abditur, ſpiſſis ordinibus ſequuntur milites; quoquo ſe vertit, detruncata membra, cæſaque capita demetit ferro; modo recta fronte obuios mactat, mox ad dextram verſus, mox ad læuam, humum latè cadaueribus ſternit, certamque victoriam quoquò ruit parat. Paſquitanus poſt irrita tentamenta, amiſsâ iam palmâ ſalutis dubius, ſuorum aliquot receptis è prælio, terga vertit; mirantibus qui vicerant, tantum ſtragis à tam paruâ manu edi potuiſſe. Cepit à victoriâ tentari morbo Vrfandus, eoque ingraueſcente vitæ periculum imminebat; vnde animus Paſquitano factus ad nouandum bellum: conſcribit exercitum, plures ab æmulo abducit, deſperatione morbi abiectos, iamque inſtat propius, ægrum ac ſocios nullo periculo acturus in vincula. Ad Vrfandum ſupplices veniunt milites, quo res in ſtatu ſint decumbenti renunciant, vnam ſuæ ac ſuorum vitæ rationem eſſe, ſe abduci ſinat; aut ipſe aperiat, quid præſenti malo factum oporteat: ille intrepide, capeſſendum prælium, & proterendos hoſtes, ſi veniant; iubet vexillum ſuum tot inſtructum palmis, laureiſque proferri, ad cuius ſpectaculum abſceſſuros hoſtes ab acie, ij vrgere vehementius, vti abſcederet, nam de pugna deſperatum eſſe, quam eo abſente inire, nemo præſentium auſit. Tunc fortiſſimus vir magnitudine animi morbum profligante, viribus labentibus ab corpuſculo ægro reuocatis, iubet ſe, vt erat, quando nec ingredi, nec ſtare equo, morbi atrocitas ſineret, decumbentem lecto ferri in aciem; mox primo in ordine hoſti oppoſitus, amotiſque lecti Sipariis, vt pugnantibus ſpectaculum foret; victis fuſiſque hoſtibus Lauream retulit. At quæ mortalium

lium rerum leuitas eſt, dum ab milite domum reportatur, vel morbi inclementiâ, vel gaudij copiâ,animam egit; vno lecto in quadrigas, vſus & feretrum; dignus Imperator qui ſi minus ſtans mortem obiret, iacens quidem;ſed in vlnis victoriæ moreretur. Paſquitanus itidem ægritudine periit. Duiſa mox inter Alarum Paſquitani fratrem & Indicheilem Heriſponij nepotem ex filia, Britannia fuit; at Indicheile interempto in prælio, vniuerſa prouincia in Alani ditionem venit.

CAROLVS CALVVS.

VI. *Pipini iunioris ſors varia.*

Iſtis vno ſpatio tametſi per plures annos geſta ſunt, decurſis;ad mala bonáve domeſtica Caroli venio. In quibus Aquitania de Pipino recepta,& Pipinus ipſe in vtramque boni malíque ſortem adſcribi poſſunt. Equidem Pipinus tam variâ fortunâ vſus eſt, vt in ſpeculum humani ludibrij, iactationiſque mortalium obiici queat. Pipino Ludouici Pij filio, Aquitaniæ Regi, duo erant filij; Pipinus & Carolus. Ille natu major, neſcitur quo fato, magnæ Tragœdiæ argumentum,iam puer à patre deſtinabatur ad ſacerdotium, breui tradendus in diſciplinam Drogonis Metenſis Epiſcopi, à quo ſcientias & Eccleſiaſticas leges doceretur. Aderat Lotharius pueri patruus, cum ad clericatus ſuſcipienda initia ex more crines attonderi opportuit, ſtatimque puerili formâ commotus(erat enim ſpectabiliſſimâ pulchritudine,) vi ereptum è ceremoniâ,priori vitæ reſtituit;redarguto patre quod tantæ ſpei adoleſcentulum ſacris, hoc eſt, vt rebatur ipſe, ignauis & ingloriis vſibus addictum vellet. Ab eo capite multa perperam facta & tolerata;eiuſmodi victimis ab arâ abductis,vix vllius bonæ frugis capacibus. Mox à Patre in Aquitaniæ Regem deſignatur; ſed ab eius obitu, Aquitania ab Ludouico pio traducta in Carolum; nouo Principi vita priuata hæreditas fuit. Poſtea Ludouici morte, excitatæ nouæ ſpes, & Pipinus ab Aquitanis

— pluribus in Regem lectus, Carolo æmulo negotij multum faceſſebat. Incremento ſpes auctæ, & ad faſtigium ductæ, cùm Lotharius in Carolum magnâ vi mouit; & quanquam ad Fontiniacum profligatus, fœdere tamen cum victoribus inito, tum Auſtraſiam ſibi, tum nepoti Pipino Aquitaniam impetrauit. Hanc felicitatem noua poſtmodum palma cumulauit, adblandiente fortunâ principiis, vt corrupto poſt exitu graſſaretur acerbiùs. Carolus impatiens detractæ ſibi priori fœdere Aquitaniæ, viam ſternens qua inuaderetur, Bernardum Septimaniæ Comitem Majeſtatis reum vt plecteret, ducto exercitu, Toloſam caput Septimaniæ obſidione cingebat; in proximam Aquitaniam, ſi ſuccederet res, gradum facturus: Lentam obſidionem vt premeret, nouum exercitum euocauit è Francia, militum flore ducumque præſtantiâ Illuſtrem. Non ignarus Pipinus ſuum in alienâ pernicie inſtrui malum, expeditis & ipſe copiis, aduentantibus Francis, ad Inculiſmam occurrit, commiſſoque prælio ingentem reportat victoriam; qua Hugo Caroli Magni filius, idemque Infulatus, Ricboſus itidem Abbas & affinis Regum, Eccardus, Rauanus, pluresque Comites interfecti ſunt; capti plures, in quibus Ebroinus Pictauienſis Epiſcopus, perinfenſus Pipino, Ragenarius Ambianorum Epiſcopus Comiteſque haud pauci. Hac Laureâ ſolutâ vrbis obſidio, retruſus in Franciam Carolus, & Pipino adoleſcenti poſt facinoris gloriam, Aquitanorum amor, virtutiſque opinio aucta immensùm. Conſequuta pax nepotem inter & patruum ſtabiliuit victoriam; ea Pace vniuerſa Aquitania, præter Pictones, Inculiſmenſes, & Santones, tradebatur Pipino; ſeruato iure ſupremi dominij, & hominij fide à Pipino præſtita: Proceribus Aquitanicis qui à Carolo ſteterant, iam ad Pipinum tranſeuntibus,

CAROLVS CALVVS.

Anno 844.

tibus, quaſi ad legitimum Principem, & indubitato iure imperantem. Ea omnia fauſta ſors confecit, ne in hanc Pipinus Calamitates coniiceret, quas ingenio ſuo atque Socordiæ debuit. Namque pace partâ, vino & voluptatibus marcidus, turpi otio ſolutus ad libidinem, tantam infamiam & contemptum contraxit vt eiurante indignum principem toto Regno euocatus ſit ad regendam Aquitaniam Carolus. Conueniunt Aureliam Epiſcopi omnes Abbates, & Comites, & damnatâ Pipini ignauiâ, præſentem Carolum, nec renuentem, quod ſine dubio magna arte promouerat, in Regem Aquitaniæ eligunt, lectumque vngunt atque inaugurant; mox inſtruenti copias Carolo, vt nouum Regnum inuaderet, opportunitas noua bene gerendæ rei obiecta eſt. Carolus Pipini frater, qui hactenus apud Lotharium patruum egerat, ab eo vel profugus vel dimiſſus, properabat in Aquitaniam, res abiectas fratris erecturus; verùm in itinere comprehenſus, & perductus ad Carolum, à quo id nominis in ſacro fonte habuerat, ſtatim vt perduellis capitali pœnâ damnatus eſt: memor tamen affinitatis in baptiſmo initæ Carolus, Rei vitæ pepercit; idemque ſeu ſponte, ſeu impulſu Caroli Carnuti in Regni conuentu attonſis crinibus in Clericum inauguratus eſt, palam profeſſus id ſe nullo cogente, vno Sacrarum rerum ſtudio, perfeciſſe. In Aquitaniam progreſſus Carolus, vniuerſam ſubegit, Pipino profugo ſeramque pœnitentiam in terras proximas circumferente. At dum vagatur Samio Vaſconum Regi ſuſpectus, ab eodem capitur, & Carolo Regi poſtmodum traditur. Viſa que eſt inclinari ad Cataſtrophen ſcena, eo Sueſſione tonſo in Monachum, & eiurante cum cucullo ſpem Regni. Etenim quia præter Regni iacturam, turbulento animo malè cùm ſolitudine erat; nouas res meditans, duos

CAROLVS CALVVS.

Anno 848.

Anno 852.

CAROLVS CALVVS

indidem Monachos in ſententiam ſuam perducit; quorum ope clauſtra effringeret, & in Aquitaniam cum iis fugeret. Sed Carolus malè tecti conſilij gnarus, indicta Sueſſionem Synodo, Monachos illos moueri Sacerdotio curat, & Pipinum ad iuſiurandum nouum adactum ad vota nuncupanda, & diſciplinam religioſam obeundam cogi. Nihilominus Pipinus anno altero poſt emiſſa vota fugam accuratiùs moderans, cœnobio clam ſe ſubducit, & aduolans in Aquitaniam, orta ex miſeria miſeratione magnam prouinciæ partem ſibi adiungit; & mox Carolo Caroli Regis filio ex Aquitania depulſo totam regionem ditioni ſubdit. Annum vnum alterúmve rerum potitus eſt, donec moribus ad priora vitæ flagitia relabentibus; quæ priùs, tædium & contemptus, Aquitanos occupant, vnoque momento Regno deturbatur, euocato rurſus Carolo Patruo. In hac rerum deſperatione

Anno 857.

Normannis barbaræ illi ac ferociſſimæ genti ſe tradit, ductorque eorum, prædo iam publicus, latas fœdaſque prædationes exercet; imò vt ſcelus ſceleri gradus eſt, eiuratâ religione per ſummum nefas, quod è ſanguine Regio à Clodouæo nullus patrauerat, perfidus iuuenis ad colenda Idola Normannorum ritu traducitur; tam prope diſtant ab cucullo & à baptiſmo defectio. Ita cum Barbaris truculentam vitam Septennio egit, egiſſetque diutius, niſi ab Aquitanis interceptus, dum propulationibus hoſtium præeſt, Carolo traditus eſſet; apud quem à Proceribus in conuentu damnatus, vt proditor Religionis & Regni; morti addictus eſt. Quam inhibitam Carolus perpetuâ mutauit cuſtodia, in arce Siluanectenſi; in qua vltimo tandem tragœdiæ actu, purpuratus hic nebulo, tædio carceris in furorem actus eſt; & vitâ incõſtantiſſimus morbi conſtantiâ defiit, viuere; nec bonâ ſorte nec malâ melior; prauo affectu

tam

tam valetudinem quam remedia ipſa corrumpente.

Carolus Calvus. VII.

Inter hæc ſtatu Franciæ deploratiſſimo, nouæ calamitates emergebant in dies: iam nulla Regis authoritas, nulla legum aut Magiſtratuum reuerentia, vi armatæ licentia omnium, prædonum impunitate obnoxia prædis cædibuſque itinera; factiones Procerum, & priuata bella, ciuitatum rebelliones, & per cunctos graſſans furor cupiditatis, libidiniſque proteruia. Ideo Carolus defectionis vniuerſæ metu conuentum Regni in villâ Cariſiaco habuit; vbi actum de reformandis ad inſtituta veterum moribus, miſſaque ab Rege ad Populos reformationis capita; vt plagas animorum deliniret ſpe, ac demulceret. Verùm morbo abſumente remedia, ſeorſim Epiſcopi Comiteſque conueniunt; remque aggreſſi aleæ periculoſæ; Eddelartum Abbatem & Othonem Comitem legant, ad Ludouicum Regem Germaniæ, quem rogant Francorum nomine, *Quando Caroli regimine prauo atque ignauiâ, res Franciæ publica perderetur ac peſſundaretur; vellet ipſe Rex itidem Franciæ, magnique Caroli nepos digniſſimus ſuſtinere labantem, & in præceps raptæ moram iniicere; finem nullum eſſe tot calamitatum nec poſſe ſperari dum Carolus Regnum obtineret; intolerabilem eius tyrannidem, iam exhauſtam ſubditorum patientiam; certumque niſi Chriſtiani Principes ſubuenirent, ſe à quibuſcumque vel Barbaris atque Ethnicis, quanquam periculo fidei, arceſſituros opem atque ſolatium.* Hæſit mentis ambiguus Ludouicus ad poſtulata, quid ageret; hinc animi temperantia à cupiditate omni alienâ, pudor obruendi fratris & imparati; exemplum defectionis quæ & in ſuos propagari poſſet; incertus expeditionis euentus, à nouis ſtudiis auocabant: inde miſeratio Franciæ, incenſa poſtulantium vota,

Miſer ſtatus Franciæ.

Anno 856.

Anno 858.

Ludouicus in Carolum fratrẽ excitatur.

CAROLVS CALVVS.

ta, periculum repulſæ, ſuboriens clam magni regni cupiditas, præcipuè aulicorum vanitas atque ambitio, ad ſuſcipiendum iter impellebant. In hanc partem verſus, illecebroſâ & blandiente ſpe, Rheno tranſmiſſo in Franciam venit; armatos quidem ducens, ſed cohibitos freno diſciplinæ, quaſi in ſuo non in alieno degentes, néve qui adeſſet curaturus veteres plagas, curatione nouas infligeret. Ea moderatione Atiniacum venit, bellumque quaſi Vaginâ reconditum premens, ciuilibus togatíſque remediis ſanaturus Rempublicam, Epiſcoporum Concilium Atiniacum indicit, vt in bonum publicum conuenirent animi atque induſtriæ. Eo tempore in Regni finibus bellabat Carolus in Normannos, ſecurus admodum iſtarum artium, & auersâ ab domeſticis malis cogitatione. Epiſcopi Prouinciarum, Rhemenſis & Rothomagenſis Ludouici aduentu commoti, conueniunt Cariſiacum, reque feriò perpenſâ, quæ Ludouicum Regem exciuiſſet, quantumque prona ad Regni perniciem ea eſſet; ſiue anteà vocantibus Regem haud conſenſiſſent, ſiue conſilij ſub ipſam aleam pœniteret, vnâ omnes mente decreuerunt non conuenire ad Synodum, legatoſque Venilonem Archiepiſcopum Rothomagenſem & Exchanraum Catalaunenſem Epiſcopum ad Regem miſerunt; qui abſentiam ſuam excuſarent, & admonitione inſinuarent, quâ perſtringeretur cupiditas Regis, & impelleretur ad Germaniam repetendam; relicto Regno prudentiæ Caroli, cuius poteſtas atque Imperium vni Deo obnoxium foret. Ludouicus aſpernatus hæc monita, impellentibus ſuis expedit ferrum, ſigniſque prælatis vltra progreditur. Confeſtim magna rerum conuerſio fuit; prouinciæ, vrbes, & oppida certatim ad Ludouicum deficiunt; vna omnium mens Carolum Regem, vt noxium abiudicandum

candum, admittendum fratrem, qui fortitudine atque prudentiâ & externis malis & internis mederetur. Id porro factum Comitum fraude, penes quos erat vrbium regimen, qui plurimorum criminum conſcij, ne in pœnas vocarentur à Carolo, & legationem ad Germanum adornauerant, & populos ſpe nouarum rerum, veterúmque tædio, ipſi adiunxerant. Carolus repentino perculſus fulmine, nec copiis fidens quas ducebat, ad Ligerim clam ſe ab iis ſubducit, & in extremam Aquitaniam profugit, Superûm hominúmque fidem conteſtatus, qui ſuorum proditione, atque Germani fratris cupiditate, per ea nomina quæ ſanctiſſima eſſent grauiſſimam acerbiſſimamque iniuriam pateretur. Illico fugam Regis aduertens exercitus, ad Ludouicum defecit. Iamque is Regni compos, Senones venerat, & ad ſpecimen moderationis exercitu in Germaniam dimiſſo, cum Proceribus ad componendam Rempublicam applicabat curas; cùm inopinata conuerſio & fugitiuum Franciæ reddidit, & dominantem ab ea depulit. CARO-LVS CALVVS.

VIII. *Carolus Regno reſtituitur.*

Quæ cauſa tam inſperati ſucceſſus, haud ſatis comperta; ſiue Francorum quædam in bonum leuitas, emendantium ſtatim quod leuitate peccatum eſt; ſiue imperitia Ludouici, teneras mentes manu leui haud ſatis tractantis; ſiue Hincmari Rhemenſis Archiepiſcopi addictiſſimi Carolo, bonæ artes; vt æternæ prouidentiæ decreta ſileam; ſane facilius receptus eſt regno, quam pulſus Carolus. Pœnitudo Procerum, prima leniuit impetum vulneris, cum à Ludouico non impetrarent ſatis quæ præcepiſſet cupiditas; tum fouit Ludouici iam inermis contemptus, nam recens parta, non permittenda ſtatim fidei ſuæ; tandem Soraborum defectio glutinatio vulneris fuit, auocato in Germaniam Rege, ne alienis inhians, ſua deperderet.

deret. Ergo Ludouicus, nunciatâ rebellione, gnarus quid mouerent Proceres Caroli gratiâ, infirmuſque abſente exercitu, ad diſturbanda eorum conſilia celerius quam venerat exceſſit è Francia; facta ſpe reditus, ad dignitatis ſpeciem, multíſque ſancitis, quæ ad occulendam fugam conducerent. Iamque Carolus ab Aquitania Procerum ſtudiis reuocatus, copiis auctus certatim confluentibus, armatus aderat; cùm vacuo Regno omnium plauſu & gratulatione excipitur; ab abſentia charior, & odio per calamitatem purgato. Nihilo tamen minus expoſtulat apud Nicolaum Pontificem recens inauguratum, & apud nepotem Ludouicum Imperatorem; quòd Ludouicus frater, nullo præter cupiditatem impulſu, cum exercitu inuaſiſſet in Franciam, Regemque legitimum eieciſſet: & ab vtroque litteræ in Germaniam ſcriptę, quibus admonebatur Ludouicus, ne quid in alienum per ambitionem tentaret, malè cepta abrumperet, & quantum liceret nouo facto corrigeret; dedecere Principes armis decertare, quos nexus ſanguinis, ac multo magis fidei vinculum colligaſſet. Quibus Ludouicus permotus, ſimul quod Carolus prę ſe ferebat vindicandam iniuriam, nepote Lothario in partes ſuas adiuncto; perterritúſque Francorum Epiſcoporum Legatione, qua diras comminabantur, niſi ſatisfaceret fratri, ab eorundem Legatis expetiit, vt ad reparandam concordiam, quæ oporteret exequi, ipſi imperarent; paratum ſe vel duris conditionibus, præſtare omnia quæ neceſſaria viderentur. Quocirca Epiſcopi ex Regnis Caroli atque Lotharij Metas conueniunt, nobilémque ad eum legationem adornant, ex tribus Archiepiſcopis Rhemenſi, Colonięſi & Rhotomagenſi aliiſque ſex Epiſcopis; qui Vormatiam ad Regem ſe conferunt, repertumque

CAROLVS CALVVS.

ad

ad concordiam pronum, prioris noxæ abſoluunt; tum ad pacis ſtabilimentum impetrant, vt cum Carolo atque Lothario in colloquium veniat. Itáque factum veris initio; ſelectus colloquio locus, modica in Rheno inſula, iuxta Ateruacum Caſtrum, in quam Reges ſinguli, cum paucis admodum, & inermes, vecti nauigiis appulſi, cætero comitatu ad ripam relicto, diu de præteritis per futura emendandis egerunt; ac cum plura capita, deliberanda amplius forent, dilata ſunt in proximum conuentum Baſileæ, à tribus Regibus celebrandum. Interim Carolus ex vtroque Regno tum Lotharij tum ſuo nouam Epiſcoporum Synodum Tullum indici curat; apud quos magno numero contractos, grauiter de Venilone, ſeu de Guenilone Archiepiſcopo Senonenſi apud Patres conqueſtus, in eundem libellum propriâ manu accuſatorium tradit; cuius id argumentum. *Quod vuenilo merâ Regis beneuolentiâ prope à puluere in ſublimem Inſularum promotus apicem, tam ingrato in dominum & quidem beneficentiſſimum fuiſſet animo, vt vnus inter omnes Franciæ Præſules, Ludouicum per proditionem in Regnum Caroli euocaſſet, cum eo communicaſſet conſilia, omnium quæ idem Rex patraſſet in fratrem, autor perfidus & nefarius artifex.* Patres reo ad diſceptandam cauſam diem dixerunt, ne pœnas inauditus ſubiret: quas autem ſubiecit mihi incertum, cum quidem conſtet de iudicibus electis à Synodo, qui erant Archiepiſcopi Remigius Lugdunenſis, VVenilo Rhotomagenſis, Erardus Turonenſis, Rodulphus Bituricenſis at de Iudicio ſilentium ſit; ſane is Guenilo damnatus eſt à poſteris tam inſigni odio & Vatiniano, vt proprium nomen ad turpiſſimam rem ſignificandam vulgatum ſit; idque Guenilo ſonet qui proditor; maximè poſtquam Turpini fabulis perſona Ganleonis proditori

Caroli

CAROLVS CALVVS. Anno 859.

Vuenilo in pœnam vocatus.

CAROLVS CALVVS. Caroli magni affixa eſt. Tandem anno proximo celebratus eſt Confluentiæ ab tribus Regnis numeroſus Conuentus , in quo ſancita Reges inter Ludouicum, Carolum & Lotharium nepotem concordia ; quæ placuerant iureiurando firmatis , ne in poſterum alter in alterius regnum vel armis inuaderet , vel conſilio quid detrimenti inferret; imo ſe ope mutuâ iurarent inuicem ; iique forent omnibus hoſtes qui ſingulis. At eam concordiam malè ſartam & tectam docent querelæ ad Nicolaum Papam ab Ludoüico & Lothario miſſæ ; quibus Carolum violati incuſant fœderis, prauo quorundam conſilio, quos in communem Regum perniciem incubare expoſtulant ; rogantque Pontificem, vt ſi commodum foret , tranſiret in Franciam, ad pacem inſtaurandam , & annectendum malè cohærens ſanguinis vinculum. Sed mox Lotharij pro Valdrada pugnæ , & Caroli pro Hincmaro Rhemenſi Antiſtite,ſanctum Pontificem in vtrumque Regem concitarunt. De Lothario quando rem perſcripſi hîc de Hincmaro pauca.

IX. Anno 845. *Propter Hincmarum turbæ.* Anno 853. Rhemenſis Eccleſia,abdicatione Ebbonis, læſæ majeſtatis in Ludouicum Pium damnati , defecta capite, adepta erat in Hincmaro nouum ; is enim Monachus in ſancti Dionyſij, poſtea præfectus Cœnobio ſancti Germani, doctrina & pietate conſpicuus , voto Caroli cui acceptiſſimus erat , in infulas eas promotus eſt. Idem poſtea Ebbone mortuo, ſynodum Epiſcoporum Sueſſione haberi curauit, in qua ad delendam eiuſdem Ebbonis infamandamque memoriam , quos ipſe ad ſacerdotium & ad ordines ſacros admouerat, dum ab Lothario in ſedem priſtinam reſtitutus eſſet , ij ſacris expuncti, inter laïcos profanoſque reiecti ſunt ; & probata calculo nouo electio Hincmari,æmuli memoriâ prorſus damnatâ. Hanc ſynodum vt confirmaret

Pontificia

Pontificia ſedes, cùm ab Leone Hincmarus non impetraſſet; poſtea à Benedicto Succeſſore vt haberetur rata, non tantum obtinuit oblato dolo;ſed etiam quædam iñ Pontificiis tabulis, interpolatione ſcripturæ, ad nutum addidit, atque abraſit. Inde Regis gratia, partaque ex ſcientiis, & dignitate ſumma authoritas, virum natura elatum, quemque modica non ſatis caperent, ad vſurpandam in Epiſcopos Franciæ poteſtatem atque imperium concitarunt; quam & ob rem orta diſcordia ipſum inter & Rhotaldum Sueſſionenſem Epiſcopum, magnâ iam ætate, & vitæ inculpatæ Præſulem; cùm alter libertatem opprimeret, alter tueretur, perdendi æmuli conſilium iniuit Hincmarus. Eam in rem primum à Nicolao Pontifice Sueſſionis Synodi confirmationem, ad ſtabilimentum autoritatis, multas poſt artes laboreſque inſumptos, per fraudem impetrat; tum quod ante clam comparauerat, nouam Synodum Siluanecti indicit; in qua Epiſcopis ad ſententiam ſuam adductis, Rhotaldum Epiſcopum doli ignarum accuſatum ſimul damnatumque ob leuia & falſa crimina, maxime quod Sacerdotem quendam abdicaſſet, amouet gradu & dignitate, & conteſtatum Innocentiam ſuam, imò & Sedem Apoſtolicam appellantem in Cœnobium quaſi in carcerem abdit. Res ad Pontificem delata, tum ipſius Rhotaldi expoſtulatione grauiſſimâ, tum aliis plurimorum litteris, tyrannidem Hincmari quiritantium; Synodo ab Pontifice ipſo Romæ collectâ planè damnata eſt & abrogata Synodus Siluanectenſis, iuſſus reſtitui in priſtinum gradum Rhotaldus; ni malint qui accuſarent, vna cum ipſo Romam ad diſceptandam cauſam venire. Verum Hincmarus, quod ſuperborum eſt, pertinacior, non tantum ipſi Pontifici detrectat obſequium, Rhotaldo nequaquam miſſo; ſed & Regem Carolum ſecum

CAROLVS CALVUS.

Anno 863.

CAROLVS CALVVS — cum in errorem tractum, Pontifici ſeu ſcutum obiicit, compoſitâ per nefas Pontificiâ authoritate cum Regiâ; periculoſæ diſcordiæ ſemen, niſi cauſæ iuſtitiam Nicolaus prudentiâ &patientiâ contemperaſſet. Augebat offenſionem Regis, quod Iudithæ filiæ Balduinus raptor, Romam profugus, aſylo Pontificis tegebatur, charitatis munus in contumeliam vertente Hincmaro; tenuitque triennium eiuſmodi conteſtatio; Nicolao per litteras Regem atque Hincmarum adurgente; iiſque contra fas per contumaciam animi, ius atque æquum negantibus. Tandem Hincmarus quâ facti inuidiâ, qua ſatietate vindictæ, Rhotaldum emittit cuſtodiâ, patitúrque Romam profectum, dictumque innoxium, Eccleſiæ ſuæ reſtitui; Arſenio legato in Franciam miſſo, qui & Valdradam ab Lotharij lecto depelleret, & Rhotaldum in ſedem ſuam reponeret; idque perfectum tanto pudore ſuperbiæ, quanta humilis innocentiæ gloriâ. Nec in eo pœna arrogantiæ deſiit.

Anno 866. Nam iuſſu Pontificis inſtauratâ lite Clericorum, qui ab Ebbone quondam inſtituti, poſtea ab Hincmaro depoſiti eſſent; iidem & Synodo Epiſcoporum & auctoritate Nicolai reſtituti in integrum priſtinis gradibus inſtaurati ſunt; Hincmaro grauiter increpito, ob iniuriam illatam & interpolata Benedicti diplomata; ita veritas erumpit è tenebris, ſimúlque mendacium in lucem profert.

Anno 856. Quod autem de Iuditha Carolus queſtus eſt, rei initium eiuſmodi fuit. Edilulphus Anglorum Occidentalium princeps, Româ rediens captâ per Franciam viâ, in Iudithæ Caroli filiæ amorem arſerat, eamque impetratam in coniugem ſecum in Angliam duxerat; Regis nomine auctus ob dignitatem coniugis. Eo haud multo poſt vita functo, Iuditha vidua poſſeſſionibus quæ in dotem ceſſerant venditis, amore patriæ renauigauit in Franciam;

Iuditha à Balduino rapta.

ciam; ac Reginæ cultu & titulo Siluanecti agebat, ſub Epiſcopi curâ tutelâque Regia, vt ſi animus foret ad ſecundas nuptias conuolandi, eas arbitrio Patris legumque præſcripto conficeret. Etenim quia viduæ intemperantius amant quam Virgines, amoris mutui Iuditham inter & Balduinum Comitem, orto incendio, violata ſunt illico tùm pudoris, tum cuſtodiæ gemina clauſtra; Iuditha continuo mutatâ veſte fallente cuſtodes, & amatorem ſequente; imparem quidem natalibus, ſed iuuentutis philtro gratiſſimum; communi raptûs flagitio; tum iuueni, qui Regis filiam, clam patre, domo proriperet; tum fœminæ, ſe ad raptum præbenti, & inferenti vim vt pateretur. Furtum promouit Ludouicus frater, cuius ope fraus cuſtodibus facta, & ſororis fugâ incolumis. Vulgato facinore, Carolus contumeliâ percitus, ſententiâ Epiſcoporum, tum Baldiuinum raptorem, tum Iuditham ſuâ ſponte raptam diris Eccleſiæ perculſos, acerrimè perquirit atque perſequitur; & confugientes in ſinum Pontificis repoſcit in pœnam. At Nicolaus, appellatam ſæpius clementiam Regis, tandem vicit, confectâ Balduino veniâ, & facultate coniugij quod præripuerat. Imo ex commendatione Pontificis coniugati à Carolo, perbenigne excepti, donatuſque Balduinus amplâ in Belgio ditione, à quo & Flandrenſium Comitum arceſſunt originem, rarò pœnâ aſſequente iſta flagitia, quæ veniâ ipsâ emendantur, & comprobatione diſpereunt.

CAROLVS CALVVS.

Anno 862.

X.

Carolum in gratiam Nicolai redditum, mox ambitio cum ſucceſſore Adriano, in nouas turbas & diſcordiam impulit. Lothario nepote in reditu Italiæ, vt ſupra ſcriptum eſt, morte terribili è viuis rapto, extemplo Carolus in Regnum eius oculos adiecit, inflammabat cupiditatem adipiſcēdi facilitas; quod Ludouicus Imperator demortui frater, procul,

Carolus Lotharingiā occupat

Anno 869.

CA-ROLVS CAL-VVS. cul, in Italiâ Saracenico bello implicabatur. Præterea Ludouicus Germaniæ Rex, graui morbo in Bauaria conflictatus, futurus obici haudquaquam erat; & Lotharius ſine prole maſculâ præter Hugonē ſpurium obiens, propínquiori nullis ſcriptis tabulis, opimam hæreditatem reliquerat; quem ſe ipſe Carolus affirmabat, cùm Lotharij fratris non nepotis, ſucceſſionem aſſereret. Ergo vt ius poſſeſſione firmaret, inſtigante Hincmaro & promouente, in Auſtraſiam venit, Metaſque primariam vrbem progreſſus, ab Aduentio Epiſcopo, celebri pompâ excipitur; & aduocato Epiſcoporum conſilio, Rex Lotharingiæ dicitur, coronatur, atque ab Hincmaro inauguratur; Nec malè Synodus prædatoria dicta, quæ alienum raperet, & expilatâ hereditate inuaſorem ditaret. Carolus Metis Aquiſgranum venit Regum ſedem, maximâque Procerum parte aſſentiente vt capeſſeret Regnum, Treuirenſibus, & Colonienſibus dedit Antiſtites, illis Bertulfum Aduentij nepotem, iis Hilduinum Abbatem; prioribus dudum Nicolai ſententiâ eiectis. Hæc tam repentina inuaſio, tum Ludouicum Imperatorem in Saracenos bellantem, tum eius nomine Adrianum Pontificem, tum Ludouicum Regem Germaniæ; in Carolum exciuit. A Germano primum maximumque obiectum repagulum. Is re nūciatâ, quia per morbum feſtinare non poterat, confeſtim legatos mittit, ad Carolum; qui expoſtulent occupatum priuatim, quod commune foret; tantum iuris ipſi in hæreditate nepotis, quantum Carolo eſſe; rogare ſe vt quàm primùm ab Lotharingiâ abſcedat, dum redditâ valetudine ipſe adeſſet, ſimulque conſulerent, quid vtriúſque commodis magis conduceret. Non ea erat cupiditas Caroli, quam legatio vna infringeret; immotus in ſententiâ perſtitit, Coloniamque præcipitantiùs venit, diſturbaturus noui Epiſ-

copi

copi inaugurationem, quem Ludouicus Rex per Moguntinum Præſulem in Hilduini locum ſubſtituerat. Interea Ludouicus morbo recreatur, & iam comploratus, effuſâ in pauperes, locupletiſſimâ gaza, cœleſti ope conualeſcit; nouoſque nuntios Luitbertum & Alfridum notæ prudentiæ Antiſtites ad fratrem legat, daturos optionem abſcedendi à Regno, aut pro eo dimicandi. Carolus certior fratrem adfuturum, corruptâ ſpe morbi, nec auſus cum integro fratre ſe ſe committere, id fraternæ beneuolentiæ & charitati datum aſſimulans, receſſit in Franciam; Marſano oppido conſtituto, in quod conuenirent, de communi re deliberaturi. Idque anno ſequenti perfectum, eoque loco æquis partibus duos inter Reges Lotharij Regnum diuiſum eſt; vt accederet Carolo cum Heriſtellio pars contigua Franciæ; Ludouico cum Aquiſgrano, quæ ad Rhenum & Germaniam vergeret; intercedentibus fruſtra Adriano Pontifice, & Ludouico Imperatore; Quippe cupiditas oculatiſſima eſt, ſed auribus manca; & ad voces omnes, niſi quas ingerit metus immota. Nam antea Adrianus, vbi primum Caroli inceptum innotuit, Legatos ad eum miſerat, conteſtatum ne in alienum Regnum inuaderet; Lotharij Regnum ad Ludouicum fratrem ſpectare, qui ſanguine coniunctiſſimus foret; præterea diras Pontificias minabatur; Tum Regi tum Epiſcopis, qui eiuſmodi inuaſionem, vel promouerent vel non impedirent. Sed huiuſce legationis adeo ratio habita nulla eſt, vt Carolus Metenſi Concilio in Regem vnctus, Regni iam potens, ne penitus flocci habere videretur Pontificem; & ſuos ad eum cum muneribus miſerit; qui docerent, calculis omnium Regnum oblatum; reique peractæ nullum eſſe conſilium; attamen honoris causâ geſtorum confirmationem ab ipſo peterent. Inter hæc cum in partem

CAROLVS CALVVS.

Quam cum fratre diuidit.

tem

CAROLVS CALVVS. *Fruſtra repugnante Adriano.*

tem Regni Ludouicus Germaniæ admiſſus eſſet;ad vtrumque nouam Legationem adornauit Pontifex, deditque litteras tum ad Reges tum ad Epiſcopos, Regnique Proceres, quibus in facti iniuriam acerbe inuectus, rogabat, admonebat, comminabatur, vt ab iniuriâ auctores deſiſterent, fautoreſque nouis conſiliis contumeliam tantam perſanarent; quæ ignominioſa Frãcis Regibus foret,ſi per eorum cupiditatem Ludouicus Imperator ea pateretur, quæ à perfidis Saracenis, in quos pro Chriſtianâ Republicâ bellum gerebat; ſi intentarentur, ipſos patruos obiicere ſe ſe æquũ eſſet. Verum ea Legatio tam fruſtra fuit quàm proxima; iam peractâ diuiſione, inter Reges, eaque metu inuicem diſcuſſo. Imo Adrianum inter & Carolum ab Hincmari Rhemenſis ſuperbiâ nouæ turbæ, qui & ſcriptis audacibus ad Pontificem litteris, quem perturbatorem pacis appellabat, & contumeliâ in Hincmarum iuniorem Laudunenſem Epiſcopum irrogatâ, ſpem concordiæ omnem abruperat.Quippe Hincmarus iunior ſenioris nepos, cum Pontificiam auctoritatem contra Regiam ſcriptis & verbis propugnaret fortiter, iamque inter ipſum & patruum doctrinæ quædam contentio foret, ſenior Æmuli impatiens, accuſatum iuniorem perfidiæ in Regem,dignitate expunxit,retruſit in carcerem, oculiſque orbauit, per miniſtros impotentiſſimi odij. Quo de facinore conqueſtus ſæpe litteris Pontifex, nihil boni æquiue impetrauit à Rege; Hincmaro perſtante in vinculis, donec is tandem poſt Caroli obitum à Ioanne Pontífice, causâ in Synodo Trecenſi cognitâ, famæ & dignitati, ſed minimè oculis reſtitutus eſt: Magnâ interim Adriani laude, qui patientiâ pugnauit in contimaciam, nec morbo medicinam adhibuit; quæ toxicum foret.

XI. Inter has moleſtias Carolus, domeſticis

etiam

etiam anguſtiis premebatur. Suſceperat ex Hermentrude conſorte legitimâ liberos tres, Carolum, Carolomanum, & Ludouicum. Eorum maximus Carolus in ſpem Regni educatus, nuper infelici caſu perierat. Erat in omnium ore Albuini nobilis iuuenis robur corporis animique conſtantia; vtramque laudem Carolus vt experiretur an vinceret, iuuenili impetu & temeritate, Albuinũ ſub veſperam è venatione redeuntem, equo inuectum, ſolum ſolus aggreditur, tacituſque in eum impetum facit, arma & equum vi abblaturus. Albuinus robore longe præſtantior, regium iuuenem haud difficulter profligat; primùm graue vulnus infligit capiti, tum equo deiectum aliiſque plagis confoſſum, armis detractis & abducto equo, ſtratum humi cum anima Luctantem deſerit: & Carolus quidem grauitate vulnerum, paulo poſt obiit, vanæ temeritatis exemplum & pœna; Albuinus verò, comperto ſcelere, quod patrarat innoxius, ſibi fugâ conſuluit. Carolomanum qui proximus Carolo ortus erat, & paterna deſtinatio, & ſua mox flagitia regno abdicarunt. Primâ ætate Patris iuſſu ad munera ſacra deſtinatus, in Clericum tonſus eſt, addictuſque ad Eccleſiæ munia; dein ætatis incremento adſtrictus ad Sacerdotium propius, in Diaconum quamquam inuitus ac reluctans, præſente patre & iubente fuerat initiatus; diúque eo functus officio, ſacra myſteria celebranti adſtiterat, comes & particeps. At quia pietas malè ab nolente exigitur, iuuenis ætatis æſtu, ad alia raptus quam quæ patri placerent, vim excuſans, abdicat Clericum; eamque ob rem à patre ad Synodum Epiſcoporum delatus, eorum ſententiâ vitæ priori reſtituitur: cui ſententiæ nequaquam acquieſcens, ſed Romanum appellans Pontificem, in arctam cuſtodiam Siluanecti traditur. Poſtea legatis Adriani compellan-

CAROLVS CALVVS. *Caroli liberi.*

Quorũ maximus Carolus occiditur.

Carolomanus ſimiliter perit.

CAROLVS CALVVS.

Anno 870.

tibus Carolum de reſtituendo Lotharij Regno, & adiunctæ ſunt à Pontifice querelæ, quòd Carolomanum Pontificiam Sedem appellantem in carcere contra Canonum placita contineret. Quocirca Rex ne penitus exacerbaret Pontificem, imò conceſſione vnius repulſam molliret alterius, filium ſolutum vinculis, libertati reſtituit, ſecumque Lugdunum quo profectio erat deducit. Etenim iuuenis nullam libertatem præter licentiam ſceleris ratus, in itinere ſe fugâ proripit, & adiunctis pluribus vel facinoroſis, vel nouorum cupidis, quorum Francia nunquam indiguit; in Belgium venit, manuque armatâ fœdiſſimas direptiones exercuit, præcipue in loca ſacra; quaſi hac ſæuitiâ Diaconi nomen expungeret. Inceptum iter tenuit Carolus, reque perfectâ Pariſios venit, Carolomano Lotharij Regnum deuaſtante, ac Moſonio Caſtro expugnato. Nec propinquitas patris abſterruit filium, quin ſcelera cumularet ſceleribus; miſsâ quidem ad eum legatione pœnitentiæ ſpecie, ſed inani & dumtaxat ad laruam vitij. Poſtea tamen iniecta mora flagitiis, venitque in poteſtatem Caroli filius, quem ante Pipini Patruelis exemplo oportuerat ſapere; & in eandem Siluanectenſem cuſtodiam traditus, Epiſcoporum conuenientium calculis, miniſterio ſacro vt indignus eraditur, & profanos inter & ſacrorum exul ablegatur, moxque cuſtodiæ reſtituitur. Erat id pœnæ genus, quo nec animo voluntas flagitij, nec facultas corpori tollitur, imò eâ Carolomano atque conſortibus magna ſpes facta noui turbamenti; ſiquidem dicere atque affirmare, iam Carolomanum eiurato gradu, quem vi admiſerat, Regni capacem; euulſúmque repágulum, quod inimici regio iuueni, ſcriptâ innataque lege, ad Regnum vocato, opponebant inuidiâ. Nec dubitabant turbidi homines profiteri, eductum vbi copia

copia foret carcere iuuenem, ſe reſtituturos natalibus, dicturoſque Franciæ Regem. Ea res grauiter Carolum perculit, nec ignarum tam praui conſilij Carolomanum participem. Ideò vt ſimul veterum criminum pœnâ, noua intercluderet, huic oculos effodi iuſſit, quibus diu ambitione & furore cæcus caruerat; retruſitque in Corbienſe Cœnobium. Nec in eo quieuit, turbulentiſſimus iuuenis ſed fugam poſtmodum Monachorum operâ capeſſiuit; ab fugæ conſciis ad Ludouicum Germanum deductus, ſpe excitandæ miſeratione ſui diſcordiæ; nullo alio effectu, præterquam quòd Abſternacum Monaſterium illi attributum eſt, è quo & in quo dies reliquos ageret; quos admodum paucos peregit, ibidemque ſepultus eſt, iuſto Dei fato vt deſertor ſacrorum aleretur è ſacris; & auerſatus Clericos, Monachis animam corpúſque traderet. Præter eas liberorum plagas, Hermantrudem chariſſimam coniugem luxerat Carolus; quanquam illico nouam ad ſolatium induxit, Richildem ſororem Boſonis Comitis, quam primùm illegitimo thoro adiunxit mox iuſtis nuptiis copulauit, præpollentibus feminæ ad ambitionem illecebris. CAROLVS CALVVS. Anno 874.

XII. Anno 875. *Carolus Caluus Imperator.*

Tot ac tanta incommoda Caroli, opima ſpes oblata ſolatio in ſpeciem fuit, reuera luctui. Ludouico Imperatore in Italiâ, vt ſupra ſcripſi, demortuo, nulliſque præter Virginem liberis, Imperij dignitas, Imperiumque Italiæ, ad ipſius patruos ſpectabat proximè. At nec is honor primi occupantis, vti Auſtraſia, nec in partes geminas, vti eadem diuidendus; totus, & in eum quem Pontifex Romanus deſignaret, erat deriuandus. Erat is Ioannes eo nomine VIII. Adriano tertium ante annum vita functo; qui qua de cauſa in Carolum potius quam in Ludouicum vota conuerterit, ſi licet aſſequi coniecturâ, crediderim, aut dignitate motum Francici Regni;

CA-ROLVS CAL-VVS.

à quo vt à fonte reliquæ ſtirpis gloria, & imperatores petiti hactenus; aut auerſum à Ludouico Caroli artibus, implentis Pontificem magnis pollicitis, ſuam operam prolixè in Sarracenicum bellum iactantis; Ludouico, vt dicebat, graui in Vinidos bello implicito, & in Germaniam ſuam efferam adhuc atque atrocem procul relegato; vt vt ſit, Ioannes honorificam Legationem miſit ad Carolum, quâ ad profectionem Italicam, & ſuſcipiendam coronam Imperij inuitaretur. Carolus nuper ab Ludouico fratre diſceſſerat, amico de communibus rebus colloquio; agebatque ad Arduennam ſiluam; cùm accepto de obitu Imperatoris ac legatione Pontificia nuntio, in ſpem certam erectus adeundi Imperij, quàm celerrimè ad auſpicandum idem properauit. Illico quàm multos Proceres tum ab armis, tum à conſiliis euocat, qui ſibi tum ad dignitatem tam ad opem adeſſent comites, Richildem inter vxorem, & Ludouicum filium curas Regni, regimenque partitus eſt, hanc præponens Siluanecti ad Neuſtriam, vt Normannis occurreret, illum Auſtraſiæ vt Ludouicum fratrem à quo metus major, arceret aditu & cohiberet; moxque ipſe in Italiam per Alpina clauſtra aduolauit. Ludouicus interea explorato fratris conſilio interceſſurus; affirmantibus ſuis, ipſius qui major natu foret Imperium eſſe, & Engilrano acerrime impellente, qui Regis Caroli cubiculo præfectus eidemque conſuetudine arctiſſimâ iunctus, Richildis inuidiâ à familiaritate & honore antè deturbatus, ad Ludouicum odio & vindictâ prægnans contulerat ſe. Iis ergo ſtimulis primùm Carolum filium cum armatis mittit verſus Alpes, vt Carolo iter diſturbaret; tum deinceps, alterum filium Carolomanum cum maioribus copiis, vt in patruum ſi tranſiret Alpes, depugnaret, Francica ſibi expeditione aſſumptâ. Verum Carolus forti-

ter per obiectos apices penetrauit vtroque nepote victo & diſiecto; & primum quidem vno propè aſpectu in fugam egit, in Carolomanum ſimiliter forti animo dimicaturus; niſi iuuenis, tum viribus, tum animo, admodum impar, egiſſet ante pugnam de fœdere; in quod admiſſus à Patruo, præſtito iureiurando, in Germaniam rediit, iam imperij foribus magna laude Caroli patefactis. Is igitur Romam victor adueniens à Ioanne Pontifice honore ſolemni excipitur, & inauguratur in Imperatorem, magnâ omnium ordinum lætitiâ, vnde redarguas veterum Annalium fidem affirmantium, coronam Imperij vi ac tyrannicè vſurpatam à Carolo; corruptiſque largitione compluribus viam apertam ad inuadendum Imperium & vim inferendam ipſi Pontifici: reclamant enim Synodi Acta Romæ pòſt habitæ, in qua abſente Carolo, & omni metu, ſi quis eſſet depulſo, voluntate magnâ Pontificis, ad Imperium vocatus dicitur. Verùm Carolus moleſtiſſimam calamitatum inuidiam paſſus, non modo Normannorum ferro, ſed etiam Scriptorum calamo obnoxius fuit. Porro lætitiam ab ſuſcepto Imperio fædauit Ludouici fratris in Franciam irruptio, qui comite filio Ludouico, trajecto Rheno, cinctus exercitu, Atiniacum venit, & inde multis è Franciâ Procerum ad eum confluentibus impunè maximam Neuſtriæ partem vaſtauit. Ad ſubitam tumultus famam Richildis intrepida euocauerat Proceres, animoque quantum poterat facto; ad honeſtam & neceſſariam tuitionem Regni, eorum fidem Sacramento adſtrinxerat; quam illico fregerunt, partim ad Ludouicum defectione, partim ignauâ patientiâ, & flagitioſâ ab armis abſtinentiâ. Vnus Hincmarus Antiſtes Rhemenſis, pro fide inconcuſſâ in Carolum, quo licuit modo arma corripiens, ad Deum pacis bellique Dominum verſus,

CAROLVS CALVVS.

——— ſuis aliorúmque precibus , ſanctiſque operi-
CAROLVS CALVVS. bus , non deſiit implorare Cœleſtem opem ; donec ſua propè ſponte Ludouicus , Emmæ vxoris morte acceptâ , vltra Rhenum in Germaniam rediit. Carolus in reditu conuentum Epiſcoporum ac Comitum Ticini habuit , ac poſtmodum Boſone vxoris fratre , Mediolanenſi duce inſtituto, qui vices Imperatoris in Italia gereret , in Francia Pontigonenſi Concilio interfuit in quo ſtabilita Romana electio , ipſo & Richilde coniuge Imperatoria veſte fulgentibus.

XIII. *Ludouici Germani Mors.* Nihilominus Ludouicus in incepto perſtabat , legatoſque Pontigonem ad Concilium miſerat , per quos poſtulabat admitti in partem hæreditatis Ludouici Imperatoris ; tum naturæ legúmque ciuilium beneficio, tum ex pactis ante cum Carolo initis ; ac tametſi Ioannes Tuſcanenſis Epiſcopus , princeps legatorum Pontificiorum coram legiſſet in Concilio , Ioannis Epiſtolam ad Epiſcopos Germaniæ ſcriptam , qua Carolum inauguratum Imperio iuſte & legitimè confirmabat, exemplarque Epiſtolæ Germanis dediſſet ; tamen iis litteris Ludouicus pro incepta contentione non videbatur acquieturus. Verum improuiſus exitus,nouam ſcenæ mutationem induxit ; nam Ludouicus Germaniæ Rex, Francofurti obiit diem extremam,relictis heredibus in æquas partes liberis Carolomano, Ludouico, & Carolo.Erat is ex Pij filiis laudatiſſimus, ab fratrum cupiditate alienus,ſuíque retinentior, quam alieni cupidior, iuſtitiâ & pietate inſignis, ciuili prudentiâ,& militari fortitudine clarus ; præclaris multis ſuâ
Anno 876. ſponte geſtis , indecoris aliquot alienâ. Eâ morte euanuerunt Ludouici conſilia, metuſque Caroli in confidentiam atque audaciam vertit : credit cupidiſſimus Rex occaſionem oblatam alieno damno creſcēdi;inferri arma nepotibus poſſe , abſque diſcrimine , ſpe ma-

gna

gna commodi, adoleſcentibus recenti luctu implicitis, partitione Regni diſcordibus, populiſque ad imperia noua ſemper ambiguis; confeſtim magnos delectus totâ Franciâ habet, conſcribitque quinquaginta hominum millia, instructo omnibus rebus tanto exercitu. Ludouicus fratrum natu maximus, cui Francia Orientalis, obiecta Caroli armis obtigerat, ad famam tanti apparatûs, legatos mittit ad Patruum, qui reuocarent in mentem & nexum ſanguinis, & orbitatem Nepotum, & ipſius Caroli Sacramentum, tot fœderibus ſancitum; ſi quid iure ſibi debitum crederet, per legatos ageret ac ciuili modo, non vi & bello Europam totam affligeret, atque concuteret. Ad hæc Carolus; ſe vi repetere quod Ludouicus frater vi eripuiſſet; vocatum ſe iure in Lotharij Regnum, Epiſcoporum procerumque comitiis, ab eo deiectum eſſe Ludouici armis: præterea Ludouicum eundem ſemel iterumque nullâ motum iniuriâ inuaſiſſe in Franciam, abalienaſſe à Rege proceres, & diripuiſſe prouincias; nunc merito talionem rependi; ſi quid fœderis antè ictum eſſet, datam fidem fratri viuo non mortuo, nec cum Nepotibus conuentum quidpiam. Simul exercitum iam instructum mouet, & quaquà incederet, direptis agris vrbibuſque vaſtatis, captâ Coloniâ ad Rheni vortices caſtra ponit. Eratque tam incenſa cupiditas, vt nuntio Normanicæ inuaſionis barbarâ gente centum nauigiis in Sequanæ oſtium ſubeunte, haud quaquam abſterritus, nec retro flexerit, nec copias imminuerit, furori hoſtium ſuos tradens, ne à ſpe vt opinabatur certiſſimâ vllo modo excideret. Ludouicus interim reſtincto nondum patris buſto ad arma excitus quamquam copias ſtrenuè, ex Saxonia, Turingiâ, & Franconiâ contrahebat, tamen admodum impar Patrui viribus, iterum legationē ad eum instruit, quâ rogaret per ſuperos

CAROLVS CALVVS.

In Cunis filios Carolus monet.

CAROLVS CALVVS.

verbiſque ſupplicibus precaretur, ne cineres fratris nondum compoſitos repentino bello diſiiceret, paratum ſe ad omnia quæ imperaret, iuſtè obeunda; meminiſſet Lotharij fratris, pugnæque Fontaniacæ, quâ damnata ambitio, tantúmque Francici ſanguinis, fruſtra exhauſtum. Carolo ad ea immoto, nouum tentat facinus Ludouicus, omnium prope præter iuſtitiam inops; ex rudi illo & barbaro more, quo incertis & dubiis aliorum periculo parabatur fides, triginta homines mittit ad Patruum, qui in conſpectu exercitus tentamenta fidei diuerſa ſubeant, eorum decem cum aquâ calidâ probaturis, decem cum frigidâ, ac decem cum ferro candenti, iuſtâ ſorte ad Ludouicum ſpectare partem Auſtraſiæ, quam hæreditario iure à Ludouico patre aſſequebatur: & quidem miro Dei iudicio, abierunt illæſi ab experimentis viri. Nihilominus perſiſtente Caroli cupiditate, Ludouicus expiato milite Chriſtianis ieiuniis, preciburſque incenſis numine propitiato; aucto vt euentu patuit, cœlitus animo, ad Andrenacum Rhenum tranſmittit. Traiectione comperta Carolus, lætus admodum quod in retia implicuiſſet ſe hoſtis, vt fraudem & dolum armis adiungeret, ad Nepotem internuntios mittit qui ſpem pacis facerent, auersâ iam Regis mente à bello. Quibus habitâ fide Ludouicus in gradu ſtat & ſecuritate, ni occurrat Deus, perniciem parat; nam ſub primam noctem Carolus educto caſtris exercitu verſus Andrenacum properat incautos oppreſſurus, & ſpe fœderis tutos. At duo leuis in ſpeciem momenti, ſed euentu grauis conſilia & victoriam diſturbarunt, primum copioſo per noctem imbre, viæ luto infectæ, impediti equi & defeſſi, vix emenſum iter totâ nocte, & miles fatigatione deficiens; deinde præmonitus opportunè Ludouicus, teſtatus Superos in vindictam perfidiæ, copias in aciem pro

A Nepote fugatur.

caſtris

caſtris eduxerat; Deo nixus & cauſâ. Ideo ſub auroram cum miles Caroli, iam rem actam crederet, hoſtemque ſomno captum diripiendum dumtaxat, armatis occurrens pauore ſubito & inſperato corripitur; Deo nimirum ſuperbiam per humilium arma contundente, magno animo Ludouicæi impetum faciunt, Caroliani ſuſtinent aliquantiſper, equos incitant, calcaribus reſtitantes fodiunt, arma expediunt, tela vibrant, gladio feriunt, ſed effectu nullo: equi ſeu diuino nutu, ſeu laſſitudine immoti hærent; ferrum ceu retuſum pauciſſimos vulnerat; interim hoſtis vrget, detruncat, cædit, clariſſimamque reportat victoriam. Eques in fugam primus effunditur, mox inuectus in peditem ſuos ipſos euertit ordines; poſtremo in impedimenta & mercatorum turmas, qui magno numero ſequebantur exercitum, delatus anguſta via, cœnoque implicita, ita confunduntur omnia miſcenturque, vt paſſim clamor, tumultus, & cædes impeditâ fugâ ſæuierint. Cæſi è Ducibus Rhugenarius & Hieronymus Comites, capti complures. Imperator ægrè in cadentium cuneis eluctatus, comitantibus paucis fugâ euaſit. Prouectus mali timor longius acie, Richildis quæ Heriſtalſij præſtolabatur in momenta victoriam, clade auditâ, partui vt erat proxima ſe in fugam tradit, & quanquam in via fœtum ediderit, ſeu metu ſeu ſuccutiente equo præfeſtinum, non ideo tamen à curſu deſtitit, donec Attiniacum ventum eſt; curſore comite deferente infantem; non quidem Porphyrogenitum, magno rerum mortalium luſu, cum Imperatrici timor, curſus, & iumētum pro molli lecto, & puerperæ deliciis forent; fœtui pro purpura, byſſo, cuniſque aureis, vlnę baiuli, & rapidiſſima fuga. Ludouicus victor receptâ Auſtraſiâ quæ patris fuerat, abſtinens à prouinciis Caroli, Rheno tranſito Franco furtum rediit, & poſtmodum initâ

CAROLVS CALVVS.

CAROLVS CALVVS. partitione Regni cum fratribus ; ſortitus ipſe eſt, præter Auſtraſiam, Franciam Orientalem, Friſiam, Turingiam, atque Saxoniam ; Carolomanus Bauariam, Carinthiam, Bohemiam, Sclauiam & Carinthiam ; Carolus qui Craſſus dictus eſt, Alemaniam, hoc eſt, niſi fallor, inter Albim & Viſtulam Germaniam reliquam.

XIV. *Carolus in Italiam venit.* Dum his turbis Francia commouebatur, nihilo pacatior agebat Italia ; totam propemodum Saracenorum arma infeſtabant, ac Romæ Romanæque Eccleſiæ imminebant, ac minabantur acerbius, ſacrilego cum iis fœdere Sergio duce Neapolitano, & Adelgiſo Beneuētano conuenientibus. Quocirca Ioannes Pontifex maximus, ſub diſcriminis aciem, legationibus iteratis inſtabat Carolo, vt Romanam Eccleſiam beneficium Francorum Regum perpetuum, atque Italiam patrimonium Imperatorum, conſeruatas vellet, & impiorum ereptas manibus, iam nullum eſſe præterquam, in ope ſua perfugium, quæ ſi deficiat, exurrecturum vindicem Deum, tum in mali auctorem, tum qui malum non depellat cum poſſit. Quibus primum Carolus non adeo permotus eſt, dum inflammabat in Ludouicum cupiditas, poſtea victum & ab tanta clade fractum eneruemque grauis morbus excepit, facultate expeditionis, ſi ſuppeteret voluntas, excisâ ; demum ægritudine liber, Regno vtcumque inſtaurato, & aſſiduis Pontificis complorationibus, ſtatuit indicto exercitu, in Italiam ad liberandam Romam proficiſci. *Boſo Ermengardem vxorem duxit.* Et tacitum pungebat ſtimulus, quod Boſo, quem legatum in Italia dixerat, coniugem ſine aſſenſu ſuo quæſierat ; Erat hæc Ermengardis Ludouici Imperatoris filia, quæ à patruo Boſoni in cuſtodiam tradita, ab eodem Berengarij Comitis impulſu ducta in matrimonium erat ; ſpe vberrimæ dotis, nempè Prouinciæ atque Burgundiæ partis haud modicæ.

modicæ. Quocirca Compendij Conuentu habito, & impoſito in proximum bellum tributo, primas copias cum vxore in Italiam duxit: profectione auditâ Ioannes Pontifex, Româ occurſurus Imperatori, Ticinum aduolat & inde Vercellas, vnde peracto mutuâ gratulatione congreſſu, ſimul Ticinum veniunt, præſtolaturi numeroſum è Francia militem. Verùm in apice ſpei, gaudiique articulo, nuntiatur Carolomomanum è Germania cum ingenti exercitu feſtinare; iamque Longobardorum fines ingreſſum: quare velificatione mutatâ, Inſubriam repetunt, & Tardunam, ſiue Tortonam ſe conferunt, è proximo excepturi ſupplementa è Francia, & repulſuri hoſtem à finibus, Pontifice interea Richildem in Auguſtam coronante. Cum itaque in dies expectarentur ſubſidia, & Carolomanus nuntiaretur abeſſe propius, re ducendâ in aleam pugnæ; ſubita conſternatio, Chriſtiano ſanguini abundè pepercit. Quippe Imperator comperto ſupplementa militum vltra Alpes teneri, ducum proditione ac nefaria conſpiratione; quorum præcipui Hugo Abbas, Boſo Comes Inſubrium, Berardus Comes Aruerniæ ac Bernardus Gothiæ Marchio; (ita enim Septimaniam vocitabant) deſperatâ victoriâ, Richildem primum dimiſit in Moriennam quam celeriter ſe recipientem, tum poſtmodum iteratis de Carolomani aduentu nuntiis, diuerſâ fugâ tum ipſe tum Pontifex, Romam alter, Moriennam alter, contenderunt. Porro hæc fuga adeo occulta & inexplorata in vulgus fuit, vt non modo Carolomanum aduentantem celata ſit; ſed eundem vanus rumor perculerit, Pontificem cum Imperatore magno exercitu adeſſe in dimicationem paratos; quare & iuuenis metu haud dubiè immiſſo cœlitus, ne ſe ſuaſque copias ad incertos caſus committeret, celerius quam venerat in Germaniam receſſit; euentu fortaſſe

CAROLVS CALVVS.

Anno 877.

Fuga Caroli.

nullibi gentium pari; vt nullo prælio, nulla victoria, aduerſi vtrimque exercitus fugerent, metuſque æqua in lance oppoſitas acies ſpargeretur: ſed Dei eſt inuſitatis modis bella cōpeſcere, & impetum martis conſternatione retundere. Carolus mox è fugâ recreatus in febrem incidit, mortēque hauſite poto in remediū pharmaco. Curādo morbo admouerat Sedeciam quendam, familiarem ſibi gratumque admodum, iudæum gente & impietate, medicinâ in vulgus celebrem; ſed quà fraudibus quà præſtigiis magicis, eo famæ euectum; ab eo igitur puluerem in remedium propinante, creditur lethiferum præbitum virus, ita Imperator geminâ peſte conflictatus, ſuccollantibus per Ciniſium montem hominibus, in viam ignobilem delatus, inter amplexus Richildis coniugis quā è Morienna euocauerat, vndecimo quo puluerem hauſerat die, emiſit animam: adeo mors vel in remediis, hoc eſt in vitæ ſatellitio ſæuit. Carolus vix vnquam fortunâ mediâ vſus erat, ſummâ ſæpius infimâve, alternantibus fugâ atque victoriâ, vt ſit exemplo, quam diuerſi caſus Principem maneant. In vitiis eminebat ambitio & alieni cupiditas, accedebat profanus vſus Sacrarum rerum; in virtutibus, magnus litterarum amor & ſtudium, hereditas iam ab auo Carolo in Ludouicum patrem tranſmiſſa, mirumque in tanta rerum perturbatione, litteras & litteratos coluiſſe Carolum & fouiſſe, magnis præmiis euocaſſe è variis gentibus viros eruditos, & pro Mecenate ſuorum temporum dilectum eſſe, & concelebratum. Sanè qui promouit ſcientias, id laudis ab Hiſtoriâ meruit. Cadauer eductis viſceribus conditum eſt aromatibus, delatumque Franciam verſus; ſed ab eo tantus exhalauit fætor, etiam ſarcophago, pellibus multis circumcluſo, vt graueolentiâ perculſi baiuli, Vercellis depoſuerint onus, vbi ſepultum eſt, ſeptennio

CAROLVS CALVVS.

Et mors.

Septennio poſt in ſancti Dionyſij tranſlatum. Nec Carolomano fugienti paulo melius fuit, nam morbo correptus, Lecticâ domum relatus eſt grauiterque toto anno iacuit; nec vitâ reliquâ, quæ breuis admodum fuit, recepit valetudinem priſtinam.

LVDOVICVS BALBVS REX. XV. Anno 877.

Ad Ludouicum qui ob linguam impeditam dictus eſt Balbus vnicum Caroli filium, nam quem Richildis enixa erat nuper, morte deceſſerat, ſpectabat ius Regni; igitur audito Patris fato, Proceres demereri ſtudens, vt quiſque poſtulat, Abbatias prouinciarum vrbiumque regimina, largè donat, ac verſus Aruernos ad Patris Lipſana excipienda contendit. Contra Richildis, in marito antea rerum potens, ne minueretur auctoritas, quod feminæ acerbiſſimum omnium, cum aliis Proceribus, ſequutis in Italiam Carolum, verſat conſilia, rem indignam dicens, quod Ludouicus ipſorum aſſenſu nequaquam petito ſe in Regem ferret, quod in alios dignitates, & Sacerdotia opulenta partitus, ipſis nihil reliqui præter contemptum atque indigentiam feciſſet; penes ſe Regni eſſe inſignia, ſibique vni extremos Caroli nutus concreditos, ſi viri eſſent, iam ſe expromerent; palàque facerent Ludouico ſe per iniuriam in Largiendis donis prætermiſſos. Ita conſpirant Proceres cum Auguſta, & penetrantes in Franciam, agrorum direptione terribiles, eò maximè hoſtes ſe profeſſi, conuentum ſuum ad Vitmarium montem condicunt. Ludouicus ad ea nuntia retrogreſſus, redimendam concordiam cenſuit, ac factionem opprimendam pretio; Internuntiis itaque in eorum conuentum miſſis, & quæ poſtulabant conceſſis, coaluit pax, venitque Richildis Compendium, comitante Procerum ſuorum cœtu, ad Ludouicum deferens Regni ornamenta, ſcilicet gladium, quem Aimoinus ſancti Petri vocat, & Regni ſignatum ſymbolum, coronam

LVDOVICVS BALBVS. nam præterea, paludamentum Regium, ac ſcipionem aureum gemmis intextum: & conſecratus eſt, conſenſu omnium Ludouicus, ab Hincmaro Rhemenſi Antiſtite, exactumque à clientibus ſolemne fidei ſacramentum. Nec ideo Pacatum Regnum eſt, etenim præter Normannos aſſiduis vaſtationibus perinfenſos, Hugo Lotharij Regis ſpurius, Caroli metu repreſſus hactenus, eo ſublato in patris Regnum inuaſit, collectaque prædatorum manu, ſpargebat impunè direptiones atque incendia. Furorem promouit Ludouici morbus, quo apud Turones diu grauiterque decubuit, & erat valetudinis lubricæ, infirmo ad obeundum Regem corpuſculo. Vacuâ interea ſede Imperij Ioannes Pontifex domeſticis malis implicitus, hærebat ad quem confugeret, ad Ludouicum, an Carolomanum à quo impenſis precibus inuitabatur luculentâ auxilij ſpe; nam Carolomanus ambiebat Imperium cupidiſſimè, ſeque Regem Italiæ, inde ab Patris obitu, vel viuo Carolo nuncupauerat. Porro Ioanni Lambertus Spoletinus Comes, ſuſcepto eorum quos damnaſſet Pontifex patrocinio, faceſſebat moleſtiam; ac poſtmodum ſibi adiuncto Adalberto Romano nobili, ſpe Carolomano Imperij factâ; vi, armatâ manu Romam ingreditur, Ioannem adhibitis cuſtodibus publico prohibet & Optimates Vrbis, quà minis, quà promiſſis adigit, ad iurandam fidem Carolomano, ceu legitimo Imperatori. Liber eo digreſſo Pontifex vim appellans, ſancti Petri Baſilicam in ſignum luctûs occludit, ſacram Aram cilicio inſternit, theſauros atque reliquias Lateranum transfert, indictóque ſacrorum iuſtitio, nauem Franciam petiturus conſcendit; delatis pretioſiſſimis Lipſanis, ac Formoſo Portuenſi Epiſcopo, cuius potiſſimum causâ tragœdiam Lambertus luſerat, dato in vincula & ſecum abducto.

Ioannes in Franciam venit.

Anno 878.

abducto. Genuam vectus, litteras dat ad Germaniæ Reges Ludouicum, Carolomanum, & Carolum, de Lamberti tyrannide quiritans; eos hortatur, maxime Carolomanum, ab Lamberto impiiſſimo homine ſeiungeret ſe, celebrandam Trecis in Francia frequentiſſimam Synodum; ſi videatur ad eam veniat, palamque faciat de iure imperij, ſi quod debitum ſit. Poſtmodum Arelatem venit à Boſone iam Prouinciæ domino magnificè exceptus, à quo in Franciam ductus, Concilium Trecis magnâ frequentiâ celebrauit. Ibi diris Eccleſiæ velut hoſtes ſubditi Lambertus, Adalbertus, Formoſus, aliique coniurationis in Pontificem rei; eâdem pœnâ Hugo Lotharij ſpurius comiteſque affecti; Hincmarus Laudunenſis, quanquam cæcus honori & dignitati reſtitutus; ac Ludouicus in Regem Franciæ coronatus; cum morbi cauſâ incipienti Concilio non interfuiſſet. Nec aſſentior Sigonio, aliiſque in quibus Baronius, magni quidem ponderis, ſed fallacem ducem ſequutis, affirmantibus inauguratum Imperatorem Ludouicum à Pontifice; Quippe, vt diſertè tum Aimoinus, tum veteres paſſim Annales, in Regem dumtaxat coronatum illum adſcribunt, ita nullus imperatoriæ coronæ meminit, imo Aimoinus inter Pontificem & Regem diſſenſionis quidpiam ortum innuit, ob ſancti Dionyſij Abbatiam, idque Sirmondus, Petauius aliique Scriptores eruditiſſimi aduerterunt certoque pronunciant, allucinari qui Imperatoribus Balbum accenſent. Attamen putem ſpem Imperij factam, exercitum in Italiam ducenti, ad Eccleſiam infenſiſſimis hoſtibus eripiendam. Boſo interea iactatâ apud Pontificem operâ ab eo in filium adoptatur, eam ob cauſam vt Pontifex idem inſinuat, qua rebus Eccleſiæ conſultius foret; ciuiles res & prophanas adminiſtrante Boſone, dum Ioannes ſacris religioſiſque

LVDOVICVS. BALBVS.

Boſo à Ioanne adoptatus.

giosiſque intenderet. Idemque Boſo tam gratus Pontifici, Regem etiam deuicit, affinitate contractâ; filia ſua ſponſa in coniugem Carolomano alteri Balbi filio; priuato viro multa ſagacitate ſibi ac poſteris fundamenta Regni ſternente. Soluto Concilio ab Rege & Francia abſceſſit Pontifex, Boſone Ticinum vſque deducente, nec vlli ſedulitati parcente vt demereretur Pontificem.

LVDOVICVS BALBVS.

XVI. *Balbus moritur.*

Sequutum eſt fœdus ad Franciæ tranquillitatem momenti haud leuis, Balbum inter & Ludouicum Patruelem Germaniæ Regem, vtroque ad Marſanum Auſtraſiæ conuenientе, & ſancita ſunt atque iurata fœderis capita: Attamen breuem pacis atque otij ſpem decuſſit illico exitus Balbi. Is ingraueſcente in dies valetudine (& creditus eſt bibiſſe toxicum) cum Auguſtodunum ad comprimendam Bernardi Marchionis rebellionem contenderet, morbo tardatus Ludouicum filium puerum adhuc expeditioni ſubſtituit, aſſignatis ducibus qui ipſum regerent Bernardo Aruernorum Comite, Hugone Abbate, Boſone & Theodorico; ac Trecis Compendium ægrè, per incrementa morbi delatus, cùm ægrum ſpiritum in aliquot dies extraxiſſet ſalute conclamata; per Odonem Bellouacenſem Epiſcopum & Albuinum Comitem, gladium coronam & Regni inſignia ad Ludouicum filium miſit; & demortuus tandem; ibidem Compendij eſt ſepultus. Ludouicum

Anno 879.

auum referebat is moribus, cultu iuſtitiæ & Religionis præter manſuetam animi Indolem: ſed vt Regno prodeſſe breuitate vitæ haud multùm potuit, ita præcoci fato plurimum obfuit, coniectis eas in anguſtias poſteris quibus per ærumnas grauiſſimas opprimentur tandem, ipſumque Regnũ prope demortuum in partes varias ſciſſum ibit. Damnum proximum ex iniuſto olim coniugio: quippe Balbus, ſub primam adoleſcentiam

iuuenili æſtu, virginem quandam Anſgardam nomine, patre Carolo inſcio, thoro adiunxerat; & ab eâ in vxorem lectâ & dilectâ, maſculam prolem ſuſceperat geminam, Ludouicum & Carolomanum; pueros formâ eleganti, & futuræ generoſitatis multo ſpecimine. Id poſteaquam Carolus Pater reſciuit, indignatus clam ſe quæſitam eſſe vxorem filio, primum Anſgardam aula eiecit, dein filium eius vſu interdictum in poſterum, & iureiurando adſtrinxit ne quid conſortij inter eos foret; poſtremo ad excidendam ſpem omnem nouo coniugio illigauit, Adhelcide in vxorem data; quam Balbus moriens reliquit grauidam. Igitur ex primis illis incertiſque nuptiis, rebellandi turbulentis hominibus facta occaſio. Vt primum Balbi mors nuntiata eſt, Odo & Albuinus quæ deferebant Regni inſignia, Theodorico cubiculi præfecto dederunt, gratiâ & potentiâ inter Proceres cœteros præpollenti. Iique ſtatim re deliberatâ, vt ſe mutuo fœdere tuerentur in æmulos, publicâ re priuatæ poſthabitâ, inter ſe conueniunt, coronandum puerum Ludouicum in Regem, quem in poteſtate haberent, eamque in rem Meldas omnium Procerum Conuentum indicunt: & quoniam Boſonem inter & Theodoricum, auctoritate principes, æmulatio fuerat eratque contentio; eæ vt ſopirentur, Hugone arbitro placuit, haberet Boſo comitatum Auguſtodunenſem, & quas Abbatias Boſo ea in regione obtinebat Theodorico in præmium daret, iam enim rerum ſacrarum inſtitores erant atque commercia. Ea honeſta in ſpeciem atque vtilia, niſi Goſlini Abbatis ſancti Germani timor an ambitio perturbaſſet omnia atque peruertiſſet. Erant ipſi cum Hugone & Theodorico inimicitiæ, à quibus ſub Balbo multa grauia tolerauerat, eratque periculum ne in Abbatiam, quod intentauerant inuaderent;

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

Ludouicus ſuccedit.

Turlæ à Goſlino Abbate.

Lvdovicvs et Carolomanvs.

uaderent; quem vt metum abs ſe diſcuteret, conſilium init pernicioſum iuxta ac callidum. Captus in pugna calamitoſa ad Andernacum, quâ Ludouicus Carolum Patruum profligauerat, ductus in Germaniam fuerat, contraxeratque cum Regni proceribus vt erat ad Aulica obſequia factus præſertim cum Rege & Luitgarde Regina, conſuetudinis plurimum. Ex perſpectâ Reginæ indole, ambitionis honorumque immodicæ, prima telæ orſus ſubtegmina; pòſt ex dubiis regis natalibus totam contexuit. Adit Conradum Comitem Pariſiorum; *Primò ſemen ſpargit inuidia, collecta in æmulos autoritate Regni ſi regem faciant, tum grauem timorem incutit à Boſone & Theodorico qui poteſtatis ſummæ compotes, haud vllâ re modicâ contenti forent; nulla tyrannide grauiori, quam quæ in pares ab nouo imperio vſurpatur, addebat & religionem, quod ſpurij Ludouicus & Carolomanus furto ſuſcepti, indigni eſſent Franciæ Regno, expectandum quidem Reginæ fœtum, dum in lucem prodiret vtero, eique deferendum Regnum ſi mas foret, ſed interim ob bonum publicum, Ludouicum è Germaniâ propè arceſſendum, qui pupilli tutorem ageret, auctoritate & opibus fulciret rem Francicam, & aboleret notam infamiæ, è Francorum faſtis expunctâ adulterinâ ſobole. Imò priuatas res ſuas agi in publicis; nec Ludouicum immemorem beneficij fore, & frequentem in Germaniâ, res Francicas eis permiſſurum, quorum ope conſequutum eas ſe meminiſſet*; Iis Conradus haud cunctanter perſuaſus eſt, moxque pluribus amborum ambitu, tum Epiſcopis tum Comitibus, in eandem ſententiam ductis; iis factionis ſuæ hominibus Conuentum aſſignant, vt quando Rex fato eſſet functus, adeſſent de Regno, Regnique commodis deliberaturi. Facile Goſlinus eo in Conuentu ſententiam ſuam obtinuit,

obtinuit, vt incerto Reginæ partu & dubio, ſpuriis ad hæreditatem Regni imparibus, ad Ludouicum Germaniæ Regem mitteretur, qui nauis iactatæ gubernaculum capiat, ac naſcituri Regis, ſi placeret ſuperis, iamque nati dum adoleſceret, vices impleat, publicæ rei fructu ampliſſimo. Et miſſi legati verbis magnificis qui oblato Regno Germanum orarent vt Metas ſe conferret, Proceres omnes ituros obuiam, nulloque refragante euecturos in ſolium. Ita priuata vtilitas fucat ſe publicâ, ſæpiuſque faſtigia turrium, late ruinam trahunt, ſi præcipitantur.

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

XVII. Ludouicus Legatione admiſſa conculcato recenti quod contraxerat fœdere, & erat iuſtitiæ vmbra vel ſpecies, cum exercitu Metas vſque progreditur; & inde Virdunum rogantibus coniuratis eò accederet & excuſantibus quod adeſſe Metis non licuiſſet miſerâ gentium deprædatione & feritate barbarica ſæuiente milite. Repentino hoſte petterriti Boſo, Theodoricus, & ſocij, nullo parato exercitu, ſtatuunt corpus abſciſſione membri ſeruare; legantque Virdunum ad Ludouicum, qui conqueſti de fœderis violatione, & implorata in Regum ætatem teneram miſericordiâ, tandem in pacis pretium Lotharingiam offerant, orentque Regem ne ciuili bello Franciam implicet, ſuique meminerit, quomodo Deus Pupillorum Regum atque lugentium patrocinium tutelamque ſuſcipiat. Hæ conditiones ad Ludouicum perlatæ bellum amouerunt; erat operæ pretium belli, ampla prouincia nullo periculo conceſſa & tradita, ipſumque belli præmium ante aleam largitum, & erat quædam clementiæ ſpecies, Principi ſi cum vtilitate conuenit non aſpernanda; & larua moderationis, pupillos patrueles non ſpoliare, & victricia arma cohibere. Ideo admiſſa conditio reiectique Goſlinus & ſocij, toto conatu vrgentes vt bello inſtaretur,

Ludouico Germano Auſtraſia traditur.

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

Noua perGoſlinum turba.

Carolomanus Rex cum fratre.

inſtaretur, vniuerſam Franciam Ludouici fore, ſuorum ignauiâ palmam infringi, præmioque leuiſſimo certam opportunitatem corrumpi: nihilo ſecius repelluntur, & acceptâ Auſtraſia, Ludouicus Francofurtum redit. Goſlinus deturbatus hac ſpe nouam inceptat ab Luitgarde Reginâ ad quam profugit vna cum Conrado, incendit cupidiſſimam feminam ſpe totius Regni; conqueritur quorundam ignauiâ conſiliis ſuis fidem non habitam, factionem inuiolatam integramque affirmat, ſpondetque capite ſi modica ſufficiantur auxilia adulterinos Reges deturbari poſſe. Credula mulier, nam quæ optamus ea facilia credimus, virum reducem grauius increpat, quod bene ceptis deſtitiſſet tam citò; quod paſſus eſſet tantum Regnum ſibi deripi manibus, ſaltem arma expediret, ferrum educeret, tentaret aleam martis, non pro ſuorum ſocordia rediret infectâ re, ſocios & fœderatos deſereret, primumque conſilium pœnitentiâ noua peruerteret. Hæc Regi impotens coniux; at Goſlino & ſociis augebat animos; eſſent in propoſita re conſtantes, ſe nunquam ſuamque operam defuturam; Ludouico iter in Germaniam intimam ſuſcipiendum, ob fratris Carolomani ægritudinem deſperatam, rediturum confeſtim, & magno exercitu reuerſurum in Franciam, ſeque ipſam Regi hæſuram comitem pollicebatur, perfecturamque vt prima conſilia perducerentur ad exitum. Quibus fide habitâ Goſlinus, & in maius augens, vt eandem fidem conſortibus faceret, integram factionem interea fouit aluitque Conradus, agrorum direptione pagorumque incendiis. Verûm Franci Proceres Ludouici abceſſu, ducto ſpiritu liberiori, coronandum Regem illico ſtatuunt, imo communi conſilio fratrem vtrumque Ludouicum & Carolomanum ætate propemodum pares, æquis partibus euehendos

hendos in ſolium,vt æqualitas ambitioni occurreret, communiſque vtilitas concordiam pareret, ac glutinaret ; annitente præterea Boſone, vt ſuſpicor, qui generum Carolomanum malebat Regem, quam priuatum & ſubditum. Quocirca ambo inuncti in Reges, in Ferrarienſi Cœnobio ; ac poſtea Ambiani Regnum partiti ſunt, Ludouico obtinente Pariſios, & Neuſtriam,Carolomano Burgundiam & Aquitaniam. Et quidem Regum excitata ſpes ſtatim : quippe Normanni agros ad Ligerim deprædantes,ab Regibus,à nauigiis longius intercepti, magnâ occiſione deleti ſunt,& Vigenna amne plerique abſorpti. Sed & noua Ludouici Germanici expeditione, res Franciæ conſtabilitæ ſunt aliquantum. Is redux ab Carolomano, cuius mortui regnum adierat, nouis facibus huitgardis incenſus, ea concitante inuaſurus Franciam reducebat exercitum, aderantque Goſlinus & Conradus, immenſis pollicitis arma fulcientes ; Et videbatur bellum grauiſſimum imminere. Verum vt res humanæ ſunt, bellum pace, malumque bono mutatum eſt ; Franci Reges præſenti animo ad repellendum hoſtem obiecerunt ſeſe ; deſtitutus à pleriſque Goſlinus promiſſis non ſtabat, anceps erat bellum ſi committeretur ; magnis vtrinque tam iacturâ quam præmio, quibus Germaniæ Rex permotus, nec is ſua ſponte in bellum vergebat,cum Patruelibus paternum fœdus inſtaurauit, & concordiam mutuam in communes hoſtes pactus, ſe Germaniæ reddidit, tandem extincta factione Goſlini ; ſibique damnum ſupra quam timuerat arceſſente.

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

Anno 879.

Anno 880.

Poſt contractam cum Ludouico concordiam, placuit cum Carolo Ludouici fratre eandem ſancire ; vt quando Carolomanus obierat, ambo vtrimque fratres tam animorum nexu quam ſanguinis iungerentur ; nec Caroli

XVIII *Regum in plures bella.*

—— LVDOVICVS ET CAROLOMANVS. Caroli magni Imperium tot in capita ſparſum ſpargeretur in partes. Et ex eo fœdere à Germanis fratribus, præbita Francis ad profligandos hoſtes auxilia; Francique inuicem auxiliares Germanis. Confeſtim in Hugonem Lotharij ſpurium infeſtum Auſtraſiæ, & paterna iura repetentem ſigna conuerſa; Regeſque Franci cum Ludouici Germani copiis, in eum inuecti, cùm fugâ abeſſet, Theobaldum ſororium eiuſdem, & legatum congredi auſum, magna clade in fugam egerunt: moxque armatis diſpoſitis qui Regni fines in Normannos tuerentur è Gandauo quam occupauerant crebrò excurrentes, ad nouum bellum & haud paulo grauius ſe accingunt. *Boſo Rex Burgundiæ.* Boſo ducta vt ſcripſi, Hermengarde in coniugem Ludouici Imperatoris filia, in dotem obtinebat Prouinciam partemque Burgundiæ: ea Ludouici patris hereditas ad filiam contra Francorum morem deuenerat; nam hactenus proli ſexûs deterioris, apud Franciæ Reges pars nulla obtigerat, præcipuè in ſecunda ſtirpe Carolouingiorum, & Carolus Caluus cum ad Imperium aduolauit, Hermengardem habuit in poteſtate, Prouinciam nondum auſus inuadere, ne Ludouicum fratrem exacerbaret, & ad repetendam hereditatis partem impelleret. Poſtea Boſo ignaro Carolo Hermengardem duxit, ſibique Prouinciam vxoris nomine arrogauit, moxque ab repetente Italiâ Carolo defecit cum pluribus, gnarus quicum ſibi res eſſet nec Imperatore incolumi ſibi tutam Prouinciā fore. Calui morte Boſonis res in vado poſitæ, nam Richildi ſe adiungens, & partium caput à Ludouico Prouinciam ſuam obtinuit, pœnâ imminente, ſi ſupereſſet Carolus, vertente in præmium: curauitque ad ſtabilimentum ſolidius beneuolentiam Romani Pontificis adipiſci, demeruitque Ioannem honoribus & beneficiis; vnde quæſita quam ſupra ſcripſi adoptio,

adoptio. Imò & nouo vinculo familiæ Regiæ ſe ſe annexuit,filiâ Carolomano in matrimonium data. Balbi poſt obitum, cum Hugone & Theodorico ſtetit à Partibus iuniorum Regum, dumque ipſi coronantur, ſedatâ nondum tempeſtate, & procellam nouam Goſlino & Ludouico Germano minantibus, improuiſo ambitu Regem ſe dixit. Tradunt Annales, id vxoris impulſu,& muliebri comploratione perfectum; grauiter enim ſublimis animi femina angebatur, quod illuſtriſſimum ſplendorem natalium, Caroli magni proneptis proxime ab clariſſimo Imperatore progenita, Leoni deſponſa Imperatoris Græciæ filio,priuato coniugio obſcuraret,& ab Imperatore deiecta nec Regi nupſiſſet; diciturque interminata Boſoni, quæſituram ſe mortem, niſi vitam honeſtius duceret, faſtigiumque throni conſcenderet; tam aptum ſolum eſt ad ambitionis ſementem femina,tantique eſt ſexui ad obſequium nato imperare. Igitur Boſo gratum facturus vel vxori vel ſibi(quem enim diadematis fulgor, non præſtinguat?) Epiſcopis ditionis ſuæ conuocatis, quà intentans minas, quà pollicita oggerens, perſuaſit vt ſe in Burgundiæ Regem inungerent & coronarent, Ioanne Pontifice nouum hunc titulum ſuo poſt Calculo confirmante. Et id nouum Regnum intra Franciæ viſcera è viſceribus Franciæ eductum an exſectum;proximo Monarchiæ caſu cum diſtractæ partes totum implent: Arelatenſe appellatur à pluribus, Neotericis tamen, nam in antiquis neminem legi, qui id nomen vſurpet, & quam ſimillimum vero Burgundiæ dictum, tum ad inſtaurandam appellationem veterem, & dignitatem tum quod in ſecunda ſtirpe à prouinciis regna, nuſquam ab vrbibus, arceſſebant nomen, crediderim opinionem exortam quod plerumque Boſo Arelate ageret,ampliſſima vrbe, & ſitu ad Prouinciam Burgundiamque

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

diamque

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

Bello appetitur à Regibus.

diamque regendam percommodo; non negauerim tamen à pleriſque Prouinciæ Regem appellatum, cum id geſtum eſſet ſub Regum fratrum exordia, ciuili Germanicoque bello nutantia, mox ſtabilita pace in nouum Regem arma commota ſunt. Ludouicus & Carolomanus ducebant exercitum Germanorum copiis auctum; & ad Viennam, quo martis impetus ingruebat; Carolus iam Longobardiæ Rex, venturus erat cum milite. In itinere Matiſco caſtrum captum à Regibus, quod à Boſonis præſidiariis tenebatur; dictuſque arcis & religionis Comes Bernardus, cui plantæ piloſæ cognomen additum, forſan quod pedes inhorreſcerent pilis: dein Viennam ventum. Eam vrbem Boſo veterum Regum celeberrimam cladibus, accurata diligentia munitam, validiſſimo præſidio propugnandam commiſerat, vxore & filia ibidem relictis, vel in obſides fidei ſuæ, vel in cuſtodes alienæ, ipſe in montes proximos receperat ſe paraturus ſubſidia, & in omnem ſortem incolumis. Adſunt poſtmodum Carolus Regeſque fratres vrbemque amplam obſidione cingunt. Verùm partim noua ſpes, partim nouus timor, bene inceptam rem ſtatim conturbauit. Carolus oblatâ Imperij ſpe, ad quam inflammatus auiditate rapiebatur Sacramentis quibuſdam inter Reges ſancitis, relicta obſidione in Italiam aduolat; deſinente tum fœdere, cum illius nexus, priuata vtilitas deſinit. Poſtea metus à Normannis; qui facta in Neuſtriam irruptione, capta Ambiano, direptoque Corbeienſi Cœnobio vagabantur impune, Ludouicum euocauit ad Regni ſui tuitionem. Solo Carolomano cum imminutis admodum copiis, in obſidione perſtante.

XIX. *Ludouicus in Normannos.*

Ludouicus in Normannos progreſſus, primo fauſtis auſpiciis confligit, iis magnam partem conciſis, reliquis, in fugam actis; at in ipſo victoriæ fructu & apice conſternatione

inopinâ

inopinâ perculſus quaſi perſequerentur hoſtes qui fugerent conuerſis veſtigiis, retroceſſit, receptúmque non abſimilem fugæ inſtituit, ſeu Diuino nutu, ſeu trepidatione incondita, quæ temere & confuſi geſta conſequitur. Normannus ad ſe ex fuga rediens, comperto pauore hoſtium, eóque audacior reparatis ordinibus regreſſus iterum, interminatur bellum atrocius. Etenim Ludouicus, errati & leuitatis pœnitens obfirmato vtcumque animo copias quas contrahere potuit in hoſtem educit, nec dum auſus palam acie congredi caſtrum ligneum excitat, quod inſtar propugnaculi & ſuos tegeret, & paruo diſcrimine hoſtes repelleret, ſed vt nihil metui tutum eſt, pauidiſque animos nulla arx facit, repertus nemo eſt qui cuſtodiendum caſtrum ſuſciperet; ita & caſtrum & campus ſæuienti hoſti apertus; donec finis prædandi prædæ copiâ factus. Nec id vnum vel ignauiæ vel infirmitatis flagitium; contractum aliud ſtatim poſt Ludouici Germaniæ Regis interitum: ſiquidem Auſtraſiæ Proceres, pertæſi dominationis Germanicæ ad Ludouicum perfugiunt, orantque ſummopere, vt ſe in priſtinam fidem reciperet, quando illata vis ceſſaret, & quæ rapuerat Ludouicus Germanicus mortis beneficio vindicata, prioribus dominis oporteret reſtitui membrumque Franciæ corpori inſeri. Re in conſilium adducta, dimitti Auſtraſios, & ad eos qui Ludouici hæredes forent, ceu iuſtos dominos tranſmitti placuit; deliberatione ortâ vel religione, ne fœdus nuper iuratum cum Carolo abrumperetur; vel metu ne præpotens iam & Imperator violati fœderis pœnas cum fœnore & abundè repeteret. Auſtraſiis tamen ad repellendos Normannos datus eſt Comes Theodoricus cum Francorum manu, ne relicti penitus proditioni magis, quam temperantiæ forent. Inde Rex proficiſcitur Turo-

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS.

Idem morbo perit.

Anno 882.

nes, ad eoſdem Normannos graſſantes acerbius retundendos; Verùm morbo correptus, & lectica ad ſancti Dionyſij deportatus, morti conceſſit, deliciis & voluptatibus, vt Aimoinus ſcribit, mollis & fractus: quamquam putauerim diſtractum ærumnis belliſque iuuenem voluntate potius quam facultate delinitum eſſe & corruptum; ingens tamen bonum abalienari à voluptatibus vel neceſſitate. Imo habeo potiorem fidem Metenſibus Annalibus, in quibus Ludouicus, ob virtutem bellicam commendatur, dignus quem Franci magno luctu proſequerentur. Morte Ludouici delata regni pars ad Carolomanum; Viennæ obſidionem Impigrè Regentem; legatique à Proceribus Neuſtriæ miſſi ex templo, qui Regem omnium nomine conſalutarent, rogarentque vt abſque cunctatione ad comprimendos Normannos ſe conferret in Neuſtriam. Carolomanus relictis qui obſidionem curarent forti ſupra ætatem animo ad regnum deuolat tutelamque Regni: quippe Normanni abſente Ludouico amnis inſtar per deiectos aggeres irrumpentis, magnis vrbibus Coloniâ, Treuiris, Leodio & Aquiſgrano vaſtatis, direptis Cameracenſibus, atque Ambianis, Valâ Metenſi Epiſcopo auſo in pugnam progredi victo & occiſo, iam Rhemis imminebant, capto Moſonio, propagaturi vltra victoriam, ni obſiſteretur. Iis igitur Carolomanus exercitum opponens cum ſuos debilitari in dies, confirmari hoſtes animaduerteret, & ab ingenti clade prope abeſſet, conſtituit bellum quod ferro nequibat auro ſuperare, pactuſque argenti puri & probati pondo duodecim millia, in totidem annos iuratam pacem à Normannis obtinuit, contentis pecunia, qui prædæ modo non gloriæ bella diſponerent. Antea ſolatio fuerat nuntium de Viennâ captâ allatum, non vi ſed ſeditione, vt colligo, quoniam Richardus

Boſonis

Boſonis frater, Comes Auguſtodunenſis, Auguſtodunum ſeceſſerat, vxore fratris & filia ſecũ abductis. Nec aliud de Carolomano traditũ poſteris, præter mortem quæ acerba adoleſcentem eximium duo de viginti annos natum, in perniciem Franciæ ſuſtulit, vel ab apro quem feruidus iuuenis in venatu perſequebatur audacius, vel ab incauto ſatellite, inflicto vulnere inter venandum, cui vt conſuleret Rex clementiſſimus, ſe ab apro ſaucium finxit, tanti æſtimabat nulli obeſſe. Obiit abſque liberis iuxta ac frater; nec audio qui Ludouicum ignauum dictum affingunt illi in filium; cum nec vxorem habuerit, irritis cum filia Boſonis ſponſalibus; nec per ætatem ſuſcipere prolem quæ ſuccederet potuit, idque poſteriora ſatis enuntiant.

LVDOVICVS ET CAROLOMANVS. *Et Carolomanus.* Anno 884.

XX. *Carolus Craſſus Rex & Imperator.*

Proceres Francos Carolomani mors ambagibus perplexis inuoluit. Ex Caroli Calui ſobole, vnde Reges ſuos fas eſſet petere, ſupererat vnus puerulus vix quinquennis Carolus, ab matre Adelahide patri poſthumus natus. Ad eum haud dubiè ius Regni ſpectabat, idque nemini controuerſum erat, ſed hinc ætas infirma & regimini impotens; inde Normanni rupto poſt Carolomani obitum fœdere, id percuſſum cum Rege, nuſquam cum alio profeſſi expeditionem parantes, expoſcebant Regem, qui ſuo nutu non alieno ſua dextera ſuoque gladio tegeret ſubditos, hoſteſque pelleret. Occurrebat alter latæ famæ magnique nominis Carolus iam Imperator, (qui à corporis craſſitudine vel obeſitate dictus eſt Craſſus,) idemque è Caroli magni progenie, qui peritiâ rerum & gloriâ, inter mortuam Francorum laudem excitaret pupillumque Regem tueretur. In eum igitur animos ſpemque coniiciunt, qui vel tutoris vel ſuo nomine publicam rem pene deploratam capeſſeret, Is ex Ludouici Germanici liberis ſolus luculentam fratrum hæreditatem adie-

CAROLVS CRASSVS. rat, nam frater Carolomanus ab expeditione Italica ſemper infirmus, tandem paralyſi clauſerat vitam; huic corporis animique dotibus præcellenti, proles non fuerat, præter Arnulphum ex matre impari ſpurium. Quapropter Ludouicus Franciæ Orientalis Rex iunior dictus, celeriter in Bauariam venit, & à Proceribus Ratisbonæ fidem obſequiumque admiſit, conceſſis Arnulpho Carantanis, ſiue Carinthiis modicâ ad Danubium regione: qui Ludouicus ſimiliter anno poſt altero, Francofurti morbo è viuis raptus, prole nullâ ſuperſtite; nam quem vnum natum ſuſceperat, is paulo ante per nutricum incuriam è feneſtrâ cubiculi in impluuium procidens, ceruices fregerat; ita tota Germania deuoluebatur ad Carolum. Porro is dudum imperium cupiditate magnâ ambiebat. Et primo ab obitu Balbi Patruelis in Italiam ingreſſus Longobardiæ regnum occupauerat; deinde nutantem Ioannem Pontificem, vtri Imperium præoptaret, an ipſi Carolo, an Ludouico fratri nondum emortuo, inclinauit ad ſe, in Italiam ducto exercitu, Romæ coronatus ſolemni more Imperator. Ab Italiâ poſtmodum euocatur trepidatione ingenti, tum ad cernendam Ludouici fratris hæreditatem, tum ad diſpellendos Normannos; qui famoſâ illâ, quam ſupra retuli irruptione Coloniâ, Treuiris, vrbibuſque aliis incenſis, partim in Auſtraſiâ hæſerant, partim in Neuſtriam penetrauerant. Magno itaque lecto exercitu, ex Longobardis, Francis, Bauaris, Alemannis, Thuringis, Friſiis, & Saxonibus in Auſtraſia Normannos aggreditur, iam proximo vt rebatur de gente perniciabili trophæo: ſed hoſte forti animo, proſperóque ſucceſſu repellente Francos & decerpente, aliam viam coactus ingredi Carolus de pace egit: nec abnuerunt hoſtium duces, præſertim opimis conditionibus, quæque victoriam in admittentes conferrent.

Anno 880.

Anno 881.

Anno 882.

Carolus cum Normannis paciſcitur.

ferrent. Itaque ex pactis eorum alter Godefridus, Chriſtiana religione ſuſcepta, Giſlam Lotharij iunioris regis Auſtraſiæ filiam in coniugem duxit, datâ in dotem Friſia: alter Sigefridus, immensâ pecuniâ donatus, vendidit pacem, tam numeroſo exercitu redemptoris & publicani manus implente: inde alter in Friſiam cum vxore, alter cum auro in Daniam redit. Eo erant ſtatu Caroli res, cum ad gubernaculum Franciæ eſt vocatus, quod illico ſuſcipiens, datoque Procerum iureiurando, ſtatim implicatus eſt Hugonis fraude, periculosâ cum Godefrido controuerſiâ. Hugo ſpurius ille Regis Lotharij, iam ab obitu Caroli Calui, in ſpem euectus occupandi paterni regni, quanquam à Balbo depulſus & in concilio Rhemenſi, ab Eccleſiâ per diras ſecretus, iterumque à Ludouico iuniore regno exactus, ſpe neutiquam abiectâ, Ludouici poſt obitum, magnâ perduellium manu, in Auſtraſiam irruperat. Nec modo è plebe tenui plures contraxerat, ſed è Primoribus plerique vel nouandi ſtudio, vel à Germanicis Regibus abſcedendi, furioſo prædoni ſe ſe adiunxerant: & is quidem prædo; nam præter mala patriæ illata, Vicbertum Comitem, ſibi fidum à primâ pueritiâ, causâ nullâ interfecit, & Bernarium virum nobilem, eâdem fide commendatum in paucis, ob Frideradam coniugem trucidauit, quâ ipſe poſtea vt coniuge vſus. Poſtea Carolo Imperatore in Franciam adſcito, ſibi diffiſus nouum ſocium fraudis ac belli adiungit. Ad Godefridum in Friſiam clam nuntium mittit, *Affinitatis meminerit Giſlâ ſorore in matrimonium ductâ, nihil ipſi honeſtius quam ſi fratrem regem adeptus ſit; ſibi ipſi nec ius ad regnum neque animum defore, & eo ſi modica præbentur auxilia potiturum; ſufficiat ea Godefridus ex numeroſiſſima gente; nec leue operæ pretium fore, partiendo inter vtrumque vendicato*

CAROLVS CRASSVS.

Hugo Lotharingus infauſto exitu regnum turbat.

CAROLVS CRASSVS. *Regno.* Hamum oblatum vorauit Godefridus, ſed pudore ab repentino bello deterritus, vt honeſtam in ſpeciem cauſam inueniret aut faceret, ad Carolum legat, qui Confluētem. Andrenacum, atque alia oppida vini feracia, ſibi tradi peterent. Nec iniuriæ quæſitus color fefellit Carolum, fraudem ideo depulſurus fraude, reſpondet ſe miſſurum qui colloqueretur cum eo, & poſtulata perficeret. Miſitque Henricum Comitem cum Philiberto Colonienſi Epiſcopo, occurrente ad diuergium Rheni in Vahalim Godefrido; vbi altero die quo colloquerentur dolo compoſito, ab Euerardo Comite & Henrici ſatellitibus Godefridus necatus eſt; cæterique Normanni qui incolebant Batauiam trucidati, iure an iniuriâ viderint qui Regum potentiam laxiori arctiorive modo metiuntur. Hugo non multo poſt eiuſdem Henrici pollicitationibus luſus, captus eſt & in vincula datus, effoſſiſque oculis, poſtremo attonſus in Monachum, ſpatium ad mortem habuit, ad lugenda delicta.

XXI. Nec ideo Franciæ atque Auſtraſiæ quietas agere tranquillaſque licuit; Normanni enim caſtris ad Louanium poſitis, cum diu tam Lotharingiam, quam Neuſtriam impunè vexaſſent, caſtris egreſſi magnam rem arduamque animo magno ſuſcipiunt. Conſcenſis nauigiis, deductiſque aduerſo Sequanâ Pariſios, iam tunc vrbem Regni primariam & frequentiſſimam cingunt, ſtatiuis poſitis; triginta millia bellatorum ex gente ſelectâ, caſtra implebant, plane comparati vrbem capere, & tandem in Francia domicilium figere. Ciuitatem haud immunitam propugnabant, Goſlinus Pariſienſis Epiſcopus (diuerſus haud dubie à Goſlino Abbate) & Eudo ſiue Odo, Roberti fortis agnominati filius; quorum ille obſidionis ærumnis fractus interiit. Carolus confeſtim ad obſidij nuntium

Anno 887.

Pariſij obſeſſi & liberati.

Henricum

Henricum virum prudentiâ & militari arte clariſſimum cum exercitu mittit ad obſidionem ſoluendam; at repulſus Henricus conatu irrito. Quare majoribus contractis viribus, ſub æſtiuum tempus in eandem expeditionem regreditur, iamque legiones in conſpectum hoſtis adduxerat, cùm audaciæ vel fortitudinis impetu ſibi mortem, exercitui conſternationem & fugam parauit. Normanni comperto hoſtem adeſſe, nocturnâ operâ & latenti caſtris circumduxerant foſſam, latam vno pede altam tribus, inducta ex ramis leuique ſtipula ſuperficie, locis ceu portis per interualla intactis, per quæ militi ſuo caſtrorum aditus exituſque paterent, Henricus ignarus fraudis cum globo Tribunorum, lentum agmen prægreſſus, caſtra adequitabat, ſitum loci perſpecturus, quidve magis impreſſioni obnoxium foret. Pauci hoſtium extra caſtra quaſi pervigiles deſidebant; qui de induſtria voce elata teliſque contortis virum laceſſunt; fictaque mox fuga perſequentem incautius ad foſſam abducunt, nec mora dum in hoſtem iam proximum, equum impellit, delatus in foſſam, ſubſidentibus ſtipulis, præceps in caput cum equo deuoluitur. Barbari illico in optatam aduolant prædam & vndecumque telis miſſilibuſque infeſti, caſu attonitum Ducem, & arctiſſima foſſa ceu vinculis ſtrictum & vinctum confodiunt ac ſpectante toto exercitu, necant ſpoliantque, vixque cadauer ab irruente cæco impetu milite eripi contumeliæ potuit: adeo ambiguæ ſunt virtutes bellicæ, vixque ſecernas temeritatem à fortitudine. Mox exercitus duce amiſſo ad Imperatorem inglorius redit. Porro is demum pudore & damno permotus immenſas copias ad liberandam vrbem perducit, admouet caſtra hoſtium caſtris, nullo tamen operæ pretio; nec quid dignum tanto apparatu vel Imperatorio nomine geſtum eſt. Donec ho-

CAROLVS CRASSVS.

Henricus dolo caſus.

CAROLVS CRASSVS.

ſtes diuturnæ moræ pertæſi, cum nec vrbem expugnarent, nec more ſolito deprædarentur, vltro obſidionem ſoluerunt;permiſsâ iis ad diripiendum regione quæ vltra Sequanam protendebatur, contumaciæ in Carolum pœnas luiturâ, bonumque publicum promoturâ ſupplicio, quod recuſarat officio. Liberata ciuitas egit gratias Deo, Mariæ Deiparæ, Patronis cœleſtibus diuo Germano ac Virgini Genouefæ quibus ſalutem etiam per miracula fatebatur acceptam,adſcribebatque fortitudinem hactenus præſtitam. Nec quid præterea memoratu dignum Imperator geſſit, animo,mente, & autoritate paulatim deiectus:verſus Auguſtam pudiciſſimam fœminam, primùm mutata mens, calamitatum exordium fecit. Ea Riggardis nomine, intemerato pudore & Virginitatis flore illibato, iam decimum annum vxorem Imperatoris agebat,erat illi cum Luduardo Epiſcopo Vercellenſi, honeſtæ conſuetudinis plurimum; viro vt probo ita notæ prudentiæ, & vnico regni ab Carolo adminiſtro; ſiue morum ſimilitudine conformante amicitiam, ſiue occaſione in rebus conſiliiſque tractandis.Eiuſmodi familiaritas ſuſpicionem adulterij Carolo mouit,vel aulicorum delatorum inuidiâ, vel ſua ipſe ſponte, virorum ea in re ſenſu tenerrimo ;.vel animi infirmitate à ratione iam Deuij.Nec ambigit quin eam ob rem palam in concione accuſet Auguſtam, conteſtatus ſe toto decennio quo eam in vxorem haberet ab vſu coniugij abſtinuiſſe, ac deſiderare ſe à conſorte temperantiam quam præſtitiſſet ; illa contrà non à viro ſolum nec à decennio ſed ab homine omni & à cunabulis intactam ſe integramque iurauit ſeque paratam ad fidem iuriſiurandi, vel ſingulari certamine vel candentis ferri examine pudicitiam ſuam confirmare. Nihilominus Carolus Luduardum aulâ cum ignominiâ depulit,

Carolus vxorē innoxiam multat.

pulit, & Auguſtæ libellum repudij miſit: quæ nequaquam perculſa calamitate indebita, ſeceſſit in Monaſterium quod ſuo ſumptu extruxerat, futura nouo ſponſo acceptior quem nulla inuidia, nulla ſuſpicio ab amore Caſtimoniæ amouet. Exinde Imperator in ſtuporem & alienationem mentis incidere planeque deficiens, ciuilibus & militaribus rebus impar eſſe, nullius iam compos, præter vmbram priſtinæ auctoritatis; accedente languentis corporis ægritudine. Eo in ſtatu conuentum Procerum Triburias conuocat, in quo palam explorata infirmitate animi corporiſque; paſſim ab omnibus deſeritur atque abiicitur, & Arnulphus nepos, filius Carolomani ad Germaniæ atque Auſtraſiæ Regna euocatur, conuerſione animorum tam ſubitâ, vt è tanto aulicorum Procerumque numero nemo vnus ne ad officia quidem humanitatis perſtiterit, cunctis ad nouum principem tranſeuntibus; cibo modico à Lintberto Epiſcopo per miſericordiam præbito; adeo Regi miſerum eſt mortuæ auctoritati ſuperſtitem eſſe. Eratque dignum orbe terrarum ſpectaculum Imperator, in quem antea regna ſponte confluebant, quem Caroli magni vt nomen, ita fortuna & gloria ambiebant certatim, is idem immotis integriſque omnibus præter ſe, fortunæ nullo caſu, nullo belli æſtu, repente abiectus, ſpretus, inops & mendicus propemodum. Nam ab Arnulpho emendicauit ſupplex alimenta, & Bernardo ex pellice filio, cùm hæreditatem ne priuatam quidem relinqueret, anno proximo miſer eſſe deſiit morte extinctus: nec calamitatem ſuam non nouerat eo forſitan felix, quia Chriſtiano fortique animo perferebat, quod ſanxiſſet Deus, amabatque caduci Regni iacturam, quæ æterno præluderet.

[Margin: CAROLVS CRASSVS. — *Carolus regno & Imperio deturbatur.* — Anno 888.]

Tam repentina atque improuiſa calamitas XXII.

CAROLVS CLASSVS.

Franciæ maxime atque Italiæ luctui fuit, nam Germaniam Arnulphus præclariſſimus iuuenis præſens tuebatur. Romam Italiæ caput Tyranni plures deinceps aggreſſi ſunt, & pro impetrandâ coronâ Imperatoriâ, cui implendæ tenues admodum & puſilli erant, tum in vrbem grauiſſima damna intulerunt, pulſi inuicem, pollenteſque, Guido ſpoletanus, Lamberti filius, Berengarius Eberardi filius Forojulienſis, Lambertus à Guidone ortus, Ludouicus Boſonis filius, Rodulphus Burgundiæ Tranſiuranæ Regulus; Hugo Comes Arelatenſis, Lotharius Hugonis filius; tum ipſam Eccleſiam diuexarunt fœdè, ac propemodum euertiſſent, ſi diuinâ ope non fulciretur. Sed iſta, ne vager extra limites Franciæ, quorum intereſt ſcripſerint; viderintque Eccleſia quantum huic illi debeat, quâ oppreſsâ hæc pene ſubuerſa eſt, iactata ſaltem procellis ſæuiſſimis. Nihilo commodius Franciæ fuit, cui ex ampliſſimâ Caroli Magni ſtirpe, vnus ſupererat Carolus, Ludouici Balbi quem poſthumum dixi, quemque ſua ætas Simplicem ſeu Hebetem nuncupauit, ob ingenuos mores vel ſtupidos. Is nono anno nondum impleto, cum tanto ponderi crederetur impar, ad eaſdem anguſtias rem agebat publicam, quibus à Carolomani morte conflictata fuerat. Imo haud paulo majores, quia Franciæ Proceribus erat conſtitutum, Regem à Germanis nullum arceſſere, iam gliſcente æmulatione gentium & Franciâ in appendicem Regni futurâ: Præterea noui in dies exurgebant Reguli, vel qui penitus regni membra à trunco diuellerent, vt Boſo qui ſe Regem Prouinciæ, Richardus frater Ducem Burgundiæ Ciſiuranæ, Tranſiuranæ Regem Hugo dixerant; vel qui Ducum Comitumve titulo prouincias adminiſtrarent ad nutum, & quod precarium fuerat, hereditarium poſteris facerent. Ergo Franci Proceres vno

Franciæ & Italiæ ſtatus.

consenſu;

cõnſenſu, re deliberatâ ad Eudonem ſiue Odonem Pariſienſem Comitem ſe conuertunt qui dum Rex adoleſceret, rem ſuſciperet publicam, ac manu & mente impeditiſſimam expediret. Erat Eudo è Roberto natus Comite Andegauorum cum Roberto fratre natu minore, quem illuminabant tum paternæ dotes, tum ſuæ: nam Robertus Saxo origine is fuit, cui pepererant præclara facinora fortis nomen, ſub Carolo Caluo, in Normannos Franciæ enſis & clypeus, ab iis demum cum audacius pugnat interfectus; Eudonem commendabat etiam mater Adelais Ludouici pij filia, Roberto nupta nobilitatem cumulante gloriâ in obſidione Lutetiæ partâ, vt vnus è Proceribus, facile capax imperij videretur. Iamque Aquitanici tulerant prærogatiuam, Eudone in Franciæ tutorem lecto, poſteaquam Carolomanus obierat. Nec Carolus Craſſus diſſenſerat, qui Hugone Abbate præclariſſimo fortiſſimóque viro demortuo, eius dignitates in Eudonem vterinum fratrem contulerat, nec abnuerat, quin Francorum Dux appellaretur. Scilicet cum tam multa vni ſuppeterent, iámque inuidiam reſtinxiſſet virtus, vnum Francis ad vota deerat Eudonis voluntas ad Regnum tractandum; ſapientiſſimo viro æſtimante quanti eſſet, Imperium in pares & in principem ipſum vſurpare. Eam vt expugnarent, Franci, Burgundi, & Aquitani Principes globo facto ipſum conueniunt & benigne excipientem affantur. *Non agi iam de Ciue aut de ciuitate ſeruanda, verſari in periculo grauiſſimo rem vniuerſam, breuique niſi ſuccurratur interituram: effocandam enimuerò Franciam inter anguſtias, niſi liberiorem emittat ſpiritum; hinc Germanos ab Lotharingia pramere, inde à Prouincia Boſonem; vtramque Burgundiam diſſerptas ab Richardo & Hugone; imminere Normannum, hoſtem perpetuum*

CAROLVS CRASSVS.

Eudo tutor an Rex eligitur.

——
EVDO. *ſoliſque cladibus perdomandum; vnde Franciæ vires contra tot mala, niſi robur & ſpiritus ad reliqua membra fluant à capite; ſitque Princeps cuius ductu atque auſpicijs regantur cæteri atque excitentur: eum Francis morem ab ortu inditum vt ad ſuos Reges ſe ipſi conforment, fortes cum fortibus, ignaui cum timidis, in vtramque ſortem recenti exemplo; cum Carolo magno victores Orbis; cum Craſſone vnius quidem gentis, ac contemptiſſime. Ergo à Rege populorum ſalus qui ſi nullus ſit nullam eſſe ſalutem oportet: etenim nullum eſſe calamitate temporum conſtat; nam Carolus per quid eo nomine cenſeatur? quem Regi adhuc ſit neceſſe, non regere, qui conſulere alijs adeò non poteſt, vt ne ſibi quidem; qui tractare ferrum dextra non poteſt, qua necdum calamum; erit illi quidem honos ſuus, nec ſinant ſuperi vt Caroli magni ſoboles regno expungatur, at ſuo tempore vbi corpus & animus, vires & peritiam rerum aſſequentur: Prouidendus interea qui Regem ſimul regnumque procuret, alterumque alteri ſeruet incolume, qui nec commodius neque honeſtius peti, quàm ab ipsâ Franciâ debeat, niſi velit ipſe à feroci Germanorum gente Arnulphum arceſſi, adoleſcentem, imperitum rerum, temerarium, ſuæ gentis fortunâ, velitque Franciam hactenus dominam & regnorum fontem atque originem, alieno mancipari Imperio, contumelioſè ſeruire, & fieri acceſſionem leuiſſimam quæ caput eſſet omnis dignitatis. Hortabantur itaque, pateretur ſe vel in Regem, vel in Regni Regiſque tutorem iniungi; Regique ſi ſtudeat, ſeruet ipſi Regnum ſecurum, poſtea, ſi ſuperi velint, adeundum; ſi patriam periculis ereptam velit ipſe eripiat, nec pudore ſuo vel contumacia præcipitem trahi in ruinam*
Anno 888. *ſinat*. His ſimillibuſque Eudo pulſatus, nundum tamen victus ab Francis adactus eſt Re-

gni

gni curam ſuſcipere; & ab Gualterio Senonenſi Archiepiſcopo inunctus eſt, indigno Procerum ipſiuſque facinore, cum Carolo Rege legitimo nemo alius inungi debuerit: verum audaciæ & ambitioni, cum æquitate & iure non bene conuenit. EVDO.

XXIII *Normannorum irruptio.*

Eudoni in Regnum prouecto primus Labor in Normannis fuit. Ii amne Sequanâ vſi in Neuſtriæ calamitatem, vnam vrbem Pariſios amni impoſitam vt clauſtrum atque repagulum reuellere atque euertere, omni ope & erant antea connixi, & eo anno omnibus viribus contendebant. At fruſtra poſitâ operâ, fortitudine ciuium vrbem admirabiliter propugnante, experiuntur, vtrum euadere per amnis aggeres poſſent, & relicta vrbe à tergo, aduerſo fluuio in Burgundiam penetrare, quam vt intactam & ſuis prædationibus illibatam, maximoperè ingredi & percurſare armis cupiebant. Verum & id conſilium irritum fuit, nam Pariſienſes, vel rati hoſtes permiſſo amne àdmoturos ad murum machinas, vel explorato conſilio ſuperiorem amnem, vnde commeatus largior, prærepturi; obiiciendo quà munimentà, quà aggeres, quà nauigia, quà ſeipſos repulſis ſemper Barbaris noui cõſilij neceſſitatem fecerunt. Nec pro telatum diutius, initurque inconditum ex temeritate & robuſtis viribus facinus: nauigia è fluuio in ſiccum retrahunt, & impoſita partim plauſtris, partim ipſorum vehentium humeris, longo circuitu duorum millium, ſupra ipſam vrbem in alueum apertum & incuſtoditum deferunt, nautæ eximij, quibus dorſum & humeri pro ventis foret & nauigabili amne, quique verè vectores nauigia veherent, non veherentur. Ita liberis in vtramque ripam excurſionibus ad Icaunam fluuium vnde in Burgundiam aditus nauigant, eoque ſimiliter ſuperato, ad Senones validam & opulentam vrbem ſe applicant, ſpe facilis oppugnationis,

Normanni humeris Naues vehunt.

EVDO. tionis, quâ perfectâ, via ampliſſimâ in Burgundiam totam pateſceret. Caſtris illico foſſaque latiſſima vrbem claudunt moxque lentâ obſidione, omni machinarum genere aggrediuntur: Ciues egregiè nauatâ operâ, munimenta propugnant tam fortiter vt poſt ſemeſtrem obſidionem, Barbari abiectâ ſpe expugnationis receſſerint; Burgundiâ tamen direptâ miſere & incensâ. Inde amne ſecundo rurſum Pariſios deferuntur & nauigationem intercludentibus molitionibus ciuium iterum iram & indignationem in muros expromunt, tandem fatigati obſiſtentium viribus, rurſum aduerſo Sequana nauigantes, Matronam amnem ingrediuntur, totamque Campaniam deuaſtantes Trecas vrbem capiunt atque incendunt vagatique longius ad Tulli & Virduni ſuburbia populantur. Tandem prædâ graues nauigia repetunt, iamque tertiùm vecti Pariſios, omnique adhibito ad aperiendam viam conamine, cum haudquaquam proficerent, iterum doſſuarij remiges terreſtre iter emenſi nauigiis, ſe receperunt in Sequanam ac verſi ad læuam Conſtantienſibus igni & ferro tantùmnon deletis; ad Aremoricos daturi tandem tot cædium pœnas

Anno 890. diuerterunt. Aremoricos duos inter principes Alanum & Indicheilem, factiones geminæ dirimebant; eò periculoſius, quòd de Imperio contendentibus, mortem inter atque imperium, nihil eſſet medij. Eam ob rem priuata vtilitate, reſtinguente publicam, neuter in communem hoſtem vires exercere; opportunius rati ſi æmulum publica peſtis inuolueret. Ita obiectæ Barbaris copiæ impetu primo

A Britonibus victi. cæduntur, ac latè agri diripiuntur. Donec comperto quanta vtrique immineret pernicies, cladem que alterius ad cladem æmuli viam ſternere; per internuntios reconciliati, ſtatuunt hoſtem communem viribus iunctis repellere, atque imperium, de quo lis poſtea

ſtea foret, conſeruare. Verum & Indicheilem æmulatio gloriæ rapuit: Quippe vt victoriam Æmulo præriperet, cui vt ætate ita & prudentiâ concedebat, ſolus in hoſtes ducit, primaque acie fundit ac ſternit: At eos perſequutus incautius exceptus à fugientibus interficitur. Alanus iam ſine controuerſia Britanniæ princeps, viribus vtriuſque factionis contractis Normannos ab Indicheilis cæde confirmatos aggreditur, vouetque, ſi victoriam referat decimam bonorum partem Deo & ſancto Petro Romæ offerendam; toto exercitu in ſimile votum coniurante, inde cœleſti ope fretus cum hoſte confligit potiturque victoriâ, quindecim millibus Barbarorum cęſis, vix quadringentis fugâ ſeruatis. Ita prædonibus vbi diu impunè fuerit, ſuum eſt patibulum, piratiſque ſæuiſſimis ſcopulus ſuus. Ab ea clade Franciæ à Normannis aliquantulum otij fuit, & in Lotharingiam auerſa calamitas; torrentis inſtar; ab altera ripa quam aggeres muniunt exundantis in alteram. Nec ideo Eudoni Regnum tranquillum & pacatum fuit; ſtatim enim arma in Valgarium Comitem prompta. Is Eudonis Nepos aliquot Procerum conſpiratione, adoleſcens nobilis amplitudinis cupidus in ſpem regni adductus; quod occupantis fore videretur, rebellat in auunculum Laudunumque firmam & munitam vrbem inuadit, inde turbas propagaturus in cęteras: Quod malum auerſurus Eudo, vrbi confeſtim exercitum admouet, obſeſſamque cogit ad doditionem, Valgario poteſtati ſuæ contradito: quem mox euocato conuentu publico, damnatum conuenientium calculis, vt reum majeſtatis, truncauit capite ſolemni ſucceſſu ambitionis infirmæ. Supererant coniurationis reliquiæ in Aquitaniam ſparſæ, Ranulphus, Gosbertus, & Ebulo Abbas ſancti Dionyſij; quas perſequuturus in eam prouinciam Eudo progreditur.

Eudo Valgarium rebellem vincit.

Eudone

CAROLVS SIMPLEX. XXIV.

Carolus Simplex in Regem vnctus.

Eudone in Aquitania agente ad exſcindendam conſpirationem, noua molitio longeque honeſtiſſima à Proceribus Francis excitatur. Eius autor & ductor Fulco Archiepiſcopus Rhemenſis, demortui Hincmari ſucceſſor, vir pietate & prudentiâ ciuili conſpicuus, cui adiuncti præter cæteros, Heribertus & Pipinus Comites. His in conſpectu erat Carolus Ludouici Balbi Poſthumus filius, iam pubertatem nactus, annum à decimo quartum impleuerat; nullo honore, nullâ regiæ ſtirpis prærogatiuâ, vilis propemodum ac deſpicatus, priuatam vitam vix tutam degebat: *Occurrebat in eo Martelli, Pipini & magni Caroli Seges ampliſſima meritorum, quos heres vnicus referebat; miſeri adoleſcentis occurſabant animo lugubres caſus, iam orbum patre in lucem editum, atratis pannis pullatiſque Cunis exceptum, regno natum ſemperque eiectum, tutoris nomine euocatum Carolum patruelem, qui pupilli bona diriperet; eo abdicato prædonem nouum inſurrexiſſe, qui è priuato & ſubdito proditione turpiſſima in pares & Regem vſurpet imperium, & titulo gubernationis latro inuadat in patrimonium alienum. Sat patientiæ datum Rege impubere, nunc ipſo naturæ legumque placitis ſui ſuarumque rerum potente, iuri tandem conſulendum & æquo, nec tyranno ſæuiendi modum prorogandum vlterius.* Eo conſilio vſi abſentia Eudonis Epiſcopi Proceresque haud pauci Carolum in Regem cooptant, inungitque Fulco ſolemni ritu. Moxque dat litteras tum ad Arnulphum Germaniæ Regem quibus facti rationem reddit, docetque Franciæ Regnum à ſtirpe tradi non electione; Carolum Regem eſſe legitimum, Eudonem tyrannum; tum ad Formoſum ſupremum Pōtificem, tum ad Vidonem Imperatorem opem à ſingulis efflagitans ad vim opprimendam, iuſque ſanciendum. Eudo interea,

Anno 892.

tcrea, rebus in Aquitaniâ vtcumque compoſitis, celeriter regreſſus regni tenacior quam ius ferret, longeque obſtinatior in eo retinendo quam fuiſſet in recuſando; adeo piceum imperium eſt adhæretque tractanti, Roberto fratre adſcito, cum exercitu valido mouet in Carolum & æquitate firmiorem quam viribus dat in fugam regnoque exigit. Carolus impos conſilij ad Patruelem Arnulphum tunc habentem comitia regni Vormatiæ, opem imploraturus ſe confert; & delinitum muneribus, excuſans quod iniuſſu eius regnum capeſſiuiſſet, amicum præſtat atque beneuolum. Tum ad eius gratiam plane expugnandam, regnum quaſi antea incerto iure vſurpatum, ſibi ab Arnulpho conferri patitur, vt neceſſitatem aſſerendi doni ſui imponeret, & mendaci beneficio verum educeret. Ita Epiſcopis, Comitibuſque Lotharingiæ iuſſum, vt Carolo frequentes adeſſent, armiſque poſſeſſionem Regni conficerent. Et quidem obtemperatum eſt, paratis copiis quæ extorrem Regem throno reponerent, ſed virtutis ſpecies Imperari poteſt, virtus ipſa non poteſt. Carolus cum Auſtraſiis magno tumultu ad amnem Axonam in Campania penetrat; tuebatur Eudo ripam oppoſitam numeroſo fortique milite, paratâ pugnâ ſi hoſtis tranſmitteret; Auſtraſij confidentia Francorum perterriti nec auſi decertare prælio deſerto Carolo, ſe in ſua quique receperunt oppida, alienæ iniuriæ tam mali vindices quam ſuæ cauendæ ſeduli vigiles. Carolus omnium inops in Burgundiam fugit, crebris excurſionibus Regnum infeſtans, quod tenere non poterat. Amoto Carolo, noua Eudoni orta moleſtia ex vicino potente & cupido. Arnulpho erat ex pellice filius, quem Zuentibolcium barbara voce inauditaque hactenus Francis, de Chariſſimi aulici nomine dixerat, is in primo adoleſcentiæ flore, in publico Vormatienſi

CARO-LVS SIMPLEX.

Eudo Carolū pellit.

Anno 895.

Eudo Zuentibo ciū repellit.

CAROLVS SIMPLEX.

Vormatienſi conuentu, à patre Lotharij Regno præficitur, euocatis Auſtraſiis, præuioque conſenſu. Eum in conuentum Eudo & Carolus certatim miſerunt, ad demerendam veteris nouíque Regis beneuolentiam, tulit tamen priores Eudo, ſeu diligentiâ ſeu fortunæ curſu, beatos potiùs quàm miſeros promouentis. Venit itaque Vormatiam perbenignè ab Arnulpho exceptus, donis magnificis cumulato, & poſtulatis ad ſtabilimentum Regni impetratis, ſucceſſu exultans Franciam repetit, obuioſque fortuito legatos Caroli, Fulconem Rhemenſem & Adalongum Comitem, ad Arnulphum miſſos, eaſdem ob cauſas ferro aggreditur, cæditque Comitem, eripiente fugâ Antiſtitem. Nihilominus Zuentibolcius regno admiſſus, & ab vtroque ſtatim expetitus, ad Carolum ſeſe applicuit; præclarâ in ſpeciem & laudabili amicitiâ, qua calamitoſum Regem ſed legitimum, opulento & potenti, at inuaſori anteferret; ſed ipsâ re turpi & perniciosâ cupiditate, vt pulſo Eudone prætextu & iuſtitia Caroli ius vnius & poſſeſſionem alterius tutò inuaderet. Igitur eam in laruam comparato magno exercitu, Laudunum vrbem, quæ tunc Franciæ iis in partibus propugnaculum obſidet, totiſque viribus oppugnatam, premit; voto fruſtratus fortitudine obſeſſorum, muros ipſos ſuis corporibus munientium: quocirca aduentante cum exercitu Eudone, & obſidionem ſoluit & incepto deſtitit; renunciatis tam Eudonis odio, quam amicitiâ Caroli. Nec alia ſpes affulſit Carolo, ſæpius deliberanti Normannos euocare in opem, quando à ſuis proderetur nefariè, niſi interceſſiſſet Fulco, tam in Regem fidus quam in Deum, barbariſque auxiliis abſterruiſſet optimum Principem, ſpe factâ Cœleſtis ſubſidij. Quod demùm incogitanti oblatum

Morbo moritur. Anno 893.

tum eſt, fato Eudonis, quem morbus Feræ in Picardia rapuit; magnus vir haud dubie ſi minor fuiſſet, nec præripuiſſet Regi imperium; ſeruatum illud quidem, ſed ſibi, quippe multum intereſt, iuſta agere, & iuſte. Sepultus eſt in Regum Mauſolæo, fortunâ ipſum etiam funus coronante.

CAROLVS SIMPLEX. Anno 898. XXV.

Eudonis morte omnium votis exceptus eſt Carolus, quaſi ſanatâ oculorum albugine reſtitutus paſſim viſus Proceribus; nulloque renitente in poſſeſſionem Regni admiſſus eſt. Eo prouecto paucis annis Arnulphus iam Imperator è viuis raptus eſt morbo pediculari; purpuram enim etiam inſectorum viliſſima ambiunt; & Ludouico legitimo filio & hærede (in quo poſtmodum Caroli magni ſtirps in Germania exaruit) Zuentibolcius nothus erat dejectus Regno Auſtraſiæ, iuuenem impotentem animi corruptumque vitiis vniuersâ gente eiurante. Eaque res conferebat in pacem Franciæ, amoto principe audace & turbulento, alioque ſuffecto, cui præter moleſtiam abſenti procul voluntas & facultas infeſtandi Franciam deforet. Ita aliquot annos præteritis calamitatibus pace conſultum eſt; donec Normannis magno & infenſo agmine Ligerim & Sequanam inuadentibus, iterum ad terrorem & arma eſt ventum. Quæ belli ſeries quiſve modus, incertum admodum vt reliqua fere, ad Hugonem Capetum: ex fine conſtat mutuas clades, & mutuam laſſitudinem fuiſſe; ſiquidem Rollo aut Rodulphus Normannorum princeps, vltrò, percuſſit fœdus cum Carolo; quô victoris partim, partim victi conditiones daret atque admitteret. Victoris fuit, quód illi & ſuis Neuſtriæ pars, quam ſupra deſignaui in Carolo, attributa eſt poſſidenda; victi, quod iure Beneficiario, & cum onere præſtandi hominij: tranſiuitque præterea in Caroli Religionem, bonâ fide ſacris.

Arnulphi mors.

Normanorum inuaſio.

Rollo primus Dux Normaniæ. Anno 912.

CAROLVS SIMPLEX.

ſacris vndis ablutus, cum toto exercitu, Giſlâ Caroli filiâ in vxorem acceptâ: ita crudeliſſimæ gentis ferocia domita, conſultum prouinciæ, inani iam & vacuæ atque impoſitum nomen Normannia, ipſeque hoſtis ad tuendi Regni neceſſitatem adactus. Imo iacturam rependerat Lotharingia, in Carolum hoc anno tranſmiſſa, quo Ludouicus Arnulphi filius è Caroli magni ſtirpe poſtremus in Germania ſine liberis obiit; Proceribus Lotharingis Carolum appellantibus, dum Germania ſibi dominum quæreret. Verum Carolo calamitas grauior imminebat; reuiuiſcentibus Eudonis partibus in Roberto fratre. Dudum ille priuatæ ſortis impatiens, inſtruebat clam machinas, Epiſcopis Proceribuſque abductis vt in Regnum inuaderet, ſi qua ſe opportunitas daret. Ea nata ex nimia Caroli beneuolentia, qua quendam Aulicum Aganonem proſequebatur; huic vni fidere, vnum conſulere, vnum audire, vni arcana mentis, conſilia rerum & prouinciam omnem committere, quodque Regum eſt vel infirmorum, vel diffidentium, non modo vnum anteponere cæteris, ſed cæteros ne longo quidem interuallo in ſecundas tertiaſve partes admittere. Id cum Proceres à Rege auerteret, poteſtatis partem ambientibus plurimum qui propiùs ab ea abſcedunt, obſeruante Roberto, & odij fomitem incendente, facta eſt ſtatim defectio, ac Robertus in Regem inunctus & coronatus. Carolum in hac rerum conuerſione, nec deſtituerunt vires nec animus; validum exercitum parauerunt Auſtraſij, quo ſuffultus ad [illegible]candam rebellionem in Franciam venit; habetque hoſtes obuios ad Axonam amnem, haud procul Sueſſione; vbi pugna atrox atque anceps conſerta, quippe hinc Ducis, illinc militum victoria fuit. In æſtu prælij Robertus acerrimè dimicans

Lotharingia Franciæ adiuncta.

Robertus rebellu in pugnâ occiſus.

Anno 923.

micans, ad ſtabiliendam nutantem coronam, peremptus, eſt; ſcribuntque multi ab ipſo Carolo necatum tyrannum, transfixo ore lanceâ Regis exſectaque lingua;nec facinori tam præclaro ſuum præmium fuit; Roberti ducibus tanto ardore pugnantibus vt Auſtraſij in fugam acti ſint, Rege ipſo victore ne caperetur, partes victi obeunte; ita ſuorum ignauiâ, cui opimą ſpolia debebantur, hoſtis ſpolium fuit.Nec in eo fortiſſimi principis calamitas ſtetit, nam ab Heriberto Veromanduorum Comite Sanquintini in fuga exceptus & honorificè in ſpeciem; paulo poſt ab eodem coniurationis participe in cuſtodiam datus eſt, ac Caſtrum Theodoricium ductus, vitam reliquam in vinculis egit: hoc vno facto agnomen Simplicis meritus quod perfido fidem habuiſſet: quanquam nec prudentis eſt ſuſpicari eum qui nunquam nocuit, nec imprudentis illi ſe tradere, qui in poteſtate vel inuitum habeat.

CAROLVS SIMPLEX.

Rex capitur ab Heriberto

Chaſteau Thierri

XXVI. Rege capto deliberatum eſt inter coniuratos, iam ſublato vtroque capite, quid ineundum conſilij; nec dubitatum, quin nouus Rex eligeretur, Francica gente Regum cupidiſſima, verumque optatura, ſi perſonato & adulterino deſtituta foret. In eo Seligendo, anceps fuit conſultatio; inde Hugone Roberti filio ambiente natalibus, hinc meritis Rodulpho Burgundo Roberti eiuſdem genero; quippe Emmam filiam vxorem duxerat, ſcribitque Glaber, Hugonem ſororem Emmam miſſo fido nuntio conſuluiſſe, vtrum mallet Regem, virum an fratrem; illamque indubiè pro muliebri indole, reſpondiſſe; malle ſe viri genu oſculari quam fratris,gnara ſcilicet vxorem inter & ſororem Regis quantum intereſſet;pararique Regnum trifariam, viro ſibi,& liberis.Vt vt ſit de Hugonis mente, ſiue is ætate ſiue modeſtiâ Rodulpho detulerit,

Rodulphus Burgundus regnum inuadit.

CAROLVS SIMPLEX. Anno 923.

tulerit, ſiue præcellentes Rodulphi dotes dubitationem omnem exhauſerint, is in Regnum vocatus eſt ac ab Seulfo Rhemenſi Archiepiſcopo Sueſſione vnctus & coronatus, Emmâ coniuge in eundem honorem admiſſâ. Erat autem dignus quouis faſtigio, tum dignitate corporis, tum virtutibus animi, Richardi Burgundiæ Ducis filius, paternæque iuſtitiæ æmulator acerrimus, niſi hanc dira iniuria, in Carolum illata fœdè maculaſſet; adeo facilius eſt, ab aliis ius quam ab ſe exigere, plerumque virtute auſterâ in modicis, in magnis præmiis molli & facili. Interim Edgina Regis Angliæ filia pridem nupta Carolo, audito viri caſu in Angliam fugerat cum Ludouico filio, in appendicem paternæ miſeriæ, iam extorre, & fortunæ, ſi Deus ſineret, commodiori ſeruato. Attamen erat in vinculis Carolus, & tametſi orta Rodulphum inter & Heribertum altercatione, liberiori cuſtodiæ ſit permiſſus, tamen cito redintegratâ amicitiâ, nam vtriuſque intererat non ſeiungi in odia; iterum Carolus arctiori carceri redditus, in Peronæ arcem miſſus eſt, vbi poſtmodum ſitu & ſquallore carceris obiit; dignus quem miſereretur poſteritas. Quippe haud dignus miſeriis, quas ab cunis in ſepulcrum tulit, in luctu natus, in vinculis mortuus, medio tempore ſine regno Rex, & cum Regno miſer. Rodulphus adminiſtrauit regnum virtute maiori quàm aiderat, Normannis ſæpiùs profligatis, ac Guillelmo Duce Aquitaniæ, & Gilberto Comite Cabilonenſi aliiſque Proceribus, Imperium detrectantibus, ſubiugum miſſis; iuſtitiæ tenax, legumque vindex accerrimus, vt à prædonibus, priuatiſque cædibus ipſo Rege immunis Francia aliquantiſper quieuerit. Morbo obiit Antiſiodori nullâ prole in quam paterna inuaſio tranſmitteretur.

Caroli in Carcere mors.

Anno 928.

Et Rodulphi.

Anno 936.

Iam

Iam Hugoni Roberti filio videbantur omnia ad Regnum occupandum prompta, corona ipſa caduca propemodum & ſine hærede, iuris quædam ſpecies patris & patrui hereditatem cernentis, Procerum maior pars ſibi addicta, ætaſque magnarum rerum auida & capax. Contra Procerum ambientium ſtudia, ſaltem æmulantium ne in parem ſæpius transferretur ſceptrum; in quibus Heribertus quanquam affinis, nam Hugoni auunculus, fide ancipiti; Hugo præterea Rodulphi inuaſoris frater atque heres, iam vt patrimonium Regnum inſpectabat; Adelſtanus Rex Angliæ Odginæ frater, nepotem deturbari throno haud paſſurus, & fortaſſe pudor iniuriæ & moderationis intermedia ſecuritas maior ad honeſtum & fas nutantem iuuenem inclinarunt: hoc vno facinore magni cognomen quod adeptus eſt poſtea omnino meritus. Habito igitur Francorum conuentu, autor eſt legitimi Regis ex Anglia reuocandi; *Plurimum hactenus contra ius & æquum noxarum contractum; prætérita calamitatibus temporum danda; exorbitantibus in viam redeundum tandem; at quando legitimus Franciæ Princeps ſupereſſet, Ludouicus natus è Carolo; vnus è nobiliſſima ſtirpe Caroli Magni; ac prope diuinitus è Regni procellis per naufragia Oceani ereptus & ſeruatus; eum in thronum oportere euehi, ſucceſſum iam tempeſtatibus pluribus, ſtatim iuſto domino conſtabiliendum.* Omnium aſſenſu Hugo auditus; quis enim Regnum repudiante illo expeteret? præterquam quod nunciabatur Aldeſtanus cũ Guillelmo Duce Normanniæ, Rollonis filio, agere, ad iungendas vires, & Ludouicum auito ſolio reſtituendum. Decreta omnium calculis ad Angliæ Regem legatio, cuius princeps Gulielmus Senonenſis Antiſtes, qui factis, cum infecta eſſe haud poſſent, veniam flagitans,

LVDOVICVS TRANSMARINVS. XXVII.

Ludouicus Tranſmarinus in regnum vocatus.

gitans, Françorum omnium aperiret vota ſibi reddi poſtulantium Regem; quem poſtliminio reducem, maiore poſt hac cultu, amore & reuerentiâ proſequerentur. Obita legatio; nec apud Anglum elegantibus verbis opus fuit, ad impetrandum quod cupiebat maximè vnde peteretur; dumtaxat iuſiurandum præbitum, & obſides dati in ſecruitatem; reductus que in Franciam Ludouicus cum matre; luculento exilio quod pepererat Regnum; vnde & illi Tranſmarini nomen adſcitum eſt. Optimates in quibus eminebat Hugo præ cæteris, exceptum Bononiæ celebri pompâ Laudunum deducunt; ibique ab Artaldo Archiepiſcopo Rhemenſi Chriſmate vnctus eſt & coronatus. E tot proceribus detrectabat vnus imperium, Hugo frater Rodulphi, Niger dictus, vt Hugo Roberti filius Albus nuncupatus, ad diſcriminandum vtrumque; iſque Lingonibus factionem alebat; in eum igitur Ludouicus conuerſus, oppugnauit vrbem tam validè, vt ſibi Hugo metuens, noctu fugâ euaſerit: parta inde Regi victoria, felixque iter Pariſios cœptum. At Hugo vterque nouâ audaciâ Burgundiam partiuntur, Regique præter victoriæ nomen ſuperfuit nihil. Senſum iniuriæ diſtulit Hungarorum in Franciam inundatio, barbaræ gentis, vniuerſam Europam habentis in prædam, quæ Germaniâ Italiáque vaſtatâ, inſtar incendij longinqua per proxima rapientis, ſe effudit in Franciam. Nec Francis præſidium aliud, quam patientia fuit, miſerorum atque inopum clypeus, toties Normannis oppoſitus; & rurſum abſcedentibus Hungaris, in ciuile bellum futurus vſui.

Lvdovicvs Transmarinvs.

Anno 936.

Hugo niger pulſus.

Hungarorũ irruptio.

XXVIII.

In Ludouicũ rebellio.

Etenim Hugo poſt iniuriam Regi illatam, gnarus minores obliterari maioribus, dum maiorum metu leuium ſenſus extinguitur, cum Proceribus in Regem coniurat; quorum

rum

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

ſum princeps Guillelmus Dux Normanniæ, Arnulphus Comes Flandriæ (iam à Balduino h[illegible] Dynaſtia radices egerat) & Heribertus Veromandus: iiſque acceſſit per imprudentiam & cupiditatem Ludouici, Otho Rex Germaniæ cuius ſoror iam Hugoni magno enupſerat. Poſtquam ſtirps Francica in Germania exaruerat; Regnum opulentum, quod iure ſpectabat ad Carolum Simplicem, gentis comitiis delatum eſt, primùm ád Conradum Franconiæ ducem; tum eo mortuo ad Henricum Aucupem dictum, filium Othonis Saxoniæ Ducis, ab Vitichindo Saxone illo fortiſſimo arceſſentis originem; Henrico patri Otho ſucceſſit, primus hoc nomine, idemque magnus rerum geſtarum gloria & amplitudine, iſque eſt quem rebelles modò cum Ludouico noſtro componunt. Quippe Lotharingia Germanici Regni acceſſio, regebatur nomine gubernatoris, à Gilberto Duce Othonis affine, cuius ſororem Geſbergam in coniugio habebat; is porro Othoni infenſus, Lotharingiam Ludouico primùm obtulerat quaſi iuſtam atque legitimam hereditatem; deinde bello in Othonem moto, & ab eo victus, Rheno ſubmerſus perierat. Tum demum Ludouicus, Auſtraſiis id ſummopere cupientibus, quibus Germanicum imperium graue eſſet in Lotharingiam penetrat, regnumque occupat; Otho in vindictam fœdus arctius cum Hugone nectit, ductoque exercitu Ludouicum Lotharingiâ pellit. Rex inter has anguſtias, cum bello impar eſſet, pacis artes tentat; Et Othonem expugnat, abiectâ Lotharingiæ ſpe, ductáque vxore Gesbergâ Gilberti viduâ; mox Guillelmum Normanniæ Ducem aggreſſus, probum virum & ab omni noxâ ſponte auerſum, firmâ & probatâ donatione Normanniæ iuxta Caroli patris ſancita, eum auocat à rebellium globo. Nihilo ſecius rebellan-

X

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

tes in incepto perſtant, vrbemque Laudunum, quæ vna dumtaxat Regionum partium erat, graui obſidio premunt. Rex ad eam eripiendam cum in hoſtes duceret, commiſſo prælio, funditur fugaturque; vrbe nihilominus expugnatorum vires repellente; in eo rerum articulo, cum deſperata omnia Regi, & abiecta forent, noua ſpes ſuſcitatur; partim Aquitanorum in Principem fide, Guillielmo eorum Duce, cui capiti ſtupeo agnomen fuit, ob flauam prolixamque cæſariem præclara ſubſidia deducente; partim Stephani ſummi Pontificis diris in rebelles pronunciatis, ſed maximè Othonis adoleſcentis à fœdere temperantia; quo demum authore & conciliante, redintegrata eſt Regni pars, clementiâ Principis condonante iniurias. Sane Othonis laude haud modica; cui alienum detrimentum, vt plerumque aliis, non ſuum commodum foret.

XXIX. *Heriberti proditoris mors.*

Nec tamen Diuina Iuſtitia in conſpirantium peſſimo connixit, diutius in Heriberto veromanduo nefario Caroli proditore atque carnifice; is cùm graui morbo plurimos inter cruciatus decumberet, vitâ ad exitum exitiumque vergente, monitus à ſuis vt domeſticis rebus, ac præſertim procurandæ animæ mentem intenderet, interpellatus ſæpius id vnum reſpondebat, duodecim fuimus, qui in traditionem Caroli iurando conſenſimus, iiſque vocibus ingeminatis, nullo pœnitentiæ ſigno animam vomuit, fine magis terribili, quàm quem commenti ſunt de ſuſpendio alij. Mox longè iniquior moleſtiorque cædes, Franciam nouis tumultibus conturbauit; Guillelmus Normanniæ Dux Monſtrolum in Picardia caſtrum, vi ereptum ab Arnulpho Flandriæ Comite, receptum armis Eloino veteri domino reſtituerat; eam ob rem Arnulphus, cæcâ vltione in nefas raptus, Guillelmo innoxio

Guilelmi Normanni cædes.

noxio necem machinatur : fingit ſibi animum eſſe firmandæ cum Duce arctæ amicitiæ petitque colloquium, quo indicto, conueniunt Pequimaci vrbe, ad Somonam; & prope in inſula quam ambiebat amnis circumfluens. Poſt amica verba vltro citroque commutata, cimbulâ in ripam Guillelmus enauigans, reuocatus à Flandro ſolúſque in ſiccum proſiliéns, illico à percuſſoribus Flandri perimitur; vel vt ſcribit Glaber à Theobaldo Carnutenſi Comite, auerſo ictu truncato capite; fruſtra Normannis in obiectâ ripâ, ad tetrum ſpectaculum reclamantibus. Erat Longus Enſis agnomen Guillelmo, quod prælongo ferro ſuccinctus incederet; admodum religioſus & cœnobiticæ vitæ amator, repertaque in ipſius gazâ cilicium, funis, & veſtis Monachi quibus ſe deuouerat, expeditis ciuilibus rebus. Eiuſmodi cædes non admodum grauis Hugoni fuit, quod Normannus à conſpiratione primus defecerat, nec Regi prædam ex turbatione captanti. Itaque cum Guillelmo vnus dumtaxat filius ætate tenerâ ſupereſſet Richardus, nec tueri paternam ditionem poſſet, confeſtim Rex Rothomagum aduolat, & puerum clientelare munus profeſſum Laudunum abducit; honorificè in ſpeciem vt dignius cum liberis Regiis aleretur, reuera vt Regiæ poteſtati obnoxius; Normanniam ſimul totam contraderet: ſecus tamen euenit quàm meditabatur ambitio. Arnulphus cædis conſcius Regem adit, placatumque leni defenſione obtenſa ad ſe traducit: inde Richardum fortè aſperioribus à Rege verbis increpitum cum Oſnio animaduertiſſet, erat is Normannus educationi ducis præpoſitus, noſceretque arcana Flandri commercia, ſuſpicatus mali quidpiam alumno ſuo coqui; re cum eo deliberatâ, ſimulato morbo lecto decumbentem, intra faſciculum herbarum

LVDOVCVS TRANSMARINVS.

Anno 942.

abdit; è cubiculo extra vrbem, vetante nullo, delatum humeris, mox faſciculo explicatum, apparatoque ad eam rem equo imponit, alioque aſſenſo curſu præcipiti Codiciacum, ad Comitem Siluanectentem ducis auunculum peruehuntur. Dux ab Comite perbenigne exceptus, Siluanectum ducitur, ſimulque Comes ad Hugonem mittit, oratum vt pupilli Ducis tutelam ſuſciperet, & ab iniuria Regis deffenderet, idque Hugo ſponte pollicitus. Rex comperto furto, palamque teſtatus fidei ſuæ iniuriam fieri, Arnulphum in conſilium adhibet, flagránſque vindictâ aut cupiditate, eo auctore ad euertendum à tutelâ Richardi Hugonem, qui vnus conſilio poſſet intercedere, miſſo nuntio, offert dimidiam Normanniæ partem, quæ vltra Sequanam porrigeretur, ſi deſerto duce, ipſi adeſſe ad occupandam prouinciam vellet. Nec conditionem Hugo detrectauit, fide atque officio vtilitati poſthabitis, itaque expeditionem partiti, Rex ad obſidendum Rhothomagum, Hugo Baiocas ſimul diuerſi proficiſcuntur. Adminiſtrabat prouinciam Bernardus Danus fide in Principem ſuum ſpectabili, qui vtrique tempeſtati impar, eas vt diuideret, iuſtum & honeſtum dolum excogitat. Regem aduenientem Rothomagi excipit, ipſum profeſſus ſupremum dominum, promptamque obſequio prouinciam totam; poſteà vbi penitus voluptate Imperij animum imbuit, apud ipſum conqueritur, quòd partem Normanniæ opulentiorem atque ampliorem Hugoni ceſſiſſet, cùm vniuerſam ipſe prouinciam haberet nullo negotio dictis obſequentem. Rex illico præceps in retia, cui minimè omnium fortunæ ſocius Hugo gratus eſſet, ad illum mittit qui iuberet à Prouincia ſua abſcedere, nec placere vexari qui ſui forent: & is quidem

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

Coucy.

Bellum in Richardũ Normannum.

Bayeux

dem in præſentia paruit, ſed moleſtiſſime, vindictamque in Regem meditans; cuius facto ipſe ſine operæ pretio fidē fefelliſſet. Bernardus vno hoſtium amoto intendebat in alterum; clam ſcripſerat ad Aygrotum regem Daniæ, Richardo affinem, inuaſam pupilli, à Rege Franciæ ditionem, & diſcrimen vitæ imminere, niſi ferantur ſuppetiæ, ſi ipſe adeſſet cum nauibus, vtrique damno poſſe occurri. Nec Aygrotus cunctatus cum nauibus vicenis binis Cæſaroburgum appellit, copiaſque exponit; Bernardus velut totius fraudis inſcius, ficta trepidatione Ludouicum monet, Danum excenſionem feciſſe, remque verſari in diſcrimine: Ludouicus contractis copijs Lauduno quò iam receſſerat mouet Rothomagum, ſocioque Bernardo, rectà in hoſtem; ibi conciliante Bernardo, ſpe concordiæ facta, ſi Duces colloquerentur; Rex comitantibus paucis, in colloquium venit; erat in comitatu Regis Eloinus cuius cauſa nex illata Guillelmo fuerat, id obſeruans è Danis vnus, proditionem homini exprobrat, quod in Richardum ſtaret, quem vnus tueri maximè atque defendere debuiſſet, ſimulque ſtricta bipenni in eum irruit & cæſum obtruncat, mox colloquio in dimicationem verſo Franci imparati ab expeditis Danis opprimuntur, Bernardo cum aliquot Normannis in Francos pugnantibus: Rex ipſe dum adornat fugam à Dano capitur; captiuuſque à Bernardo Rothomagum ducitur, primo Normannicæ fidei experimento & iuſta cupiditatis pœnâ, per opulentiam ad inopiam redactæ. Gerberga vbi Regem captum audiuit, ad Regem Angliæ, & Othonem fratrem adiens enixè opem efflagitat, quâ cunctante ad Hugonem verſa, huius interuentu libertatem Regi conficit, magno ad infortunium incremento, quod ab inimico & æmulo Rex

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

tanto beneficio obrueretur: præterquam quod Hugoni in pretium operæ Laudunum caſtrum Gerberga tradidit. Dati Bernardo pro Rege obſides Lotharius filius, & duo Præſules, ijque dimiſſi, Richardo Duce ſuorum ingenti lætitiâ in ditionem patris reſtituto.

—— LVDOVICVS TRANSMARINVS.

XXX. *Ludouicus in Hugonem mouet.*

Hugo interim gloriam liberati Regis regno anteferens, quippe Martelli inſtar ducebat amplitudini haud paulo maiori imperare Regibus quam Regno, probatâ Richardi indole atque potentiâ, eum ſibi deuincturus arctiùs, cooptat in generum, deſponsâ Agnete filiâ; hoc vno vinculo authoritate Regis miſsâ in vincula. Nec id Regem latuit Arnulpho Flandro periculum augente, & periiſſe Franciam exclamante, niſi quamprimum vterque periret, quippe vafer & callidus, ſibi neceſſario pereundum videbat, ſi Richardo vindicandi patris facultas eſſet. Ideo Regem certum conſilij, at modi dubium, impellit ad imploranda Othonis ſubſidia, potentem opibus inclytumque gloriâ Principem; *E Germaniâ numeroſiſſimas copias poſſe educi, expugnandam vtilitate propria voluntatem, ac quandò Auſtraſiam poſſeſſione obtineat, ius omne in eum atque in hæredes conferendum; nihil noui Franciæ deperire, imò iacturâ perleui redimi ſecuritatem ac Regni ſtabilitatem.* Adductus in ſententiam Ludouicus, Arnulphum ipſum ad Othonem legat: quippe nemo perſuadet efficacius, quàm ſua quem vtilitas damnique fuga iam perſuaſerit; & Otho Arnulphi induſtriâ Regi ſe adiungit, ſeu præſenti lucro Auſtraſiæ comparatæ, ſeu futuro ex motibus Franciæ, ſeu facinoris laude & gloriâ, Rege à ſeruitute turpi vindicato. Eo conſilio numeroſiſſimum ſcribit exercitum, copijſque quas tum Rex, tum Arnulphus legerant iunctis, primum

Hugonis

Hugonis terris Pariſios vſquè vaſtatis, Rothomagum iræ & vindictæ ſcopum armis collineantibus proponunt. Otho interim nepotem præmittit, qui vrbis ſitum ſpeculetur, locúmque ad metanda caſtra opportunum; at totius belli prærogatiuâ, eruptione ex vrbe facta, fortiſſimus iuuenis interimitur, magno Othonis luctu & dolore. Nihilominus capeſſitur obſidium, viſque intentatur oppugnatione acerrimâ, Normannis tamen obſiſtentibus fortiter. Otho aduertens copias ſuas imminui, fructúmque expeditionis in Auſtraſiâ collectum, ſoluit obſidionem nullo inde detrimento, an graui ſequuto, incertum. Scribit poſt Annales veteres Gaguinus, Othonem pertæſum diuturni obſidij, conſtituiſſe belli facem Arnulphum Richardo tradere, qui præteritæ cædis bellorumque præſentium repeteret pœnas; quod ſubodoratus Arnulphus, nocte concubiâ clam ſe caſtris proripuit, properauitque in Flandriam, ſtatímque Reges cognitâ Flandri fugâ, diſceſſione ſoluiſſe caſtra, tumultuario receſſu. Additque Normannos hæſiſſe veſtigiis pene fugientium ordineſque poſtremos magna ſtrage turbaſſe. Contra Germani ſuæ gloriæ aſſertores, Othonem vbique victorem inſinuant, qui rebellibus profligatis, & vindicatâ Ludouici authoritate, nullo ſuo præterquam laudis emolumento reuerſus ſit in patriam: in hac diſcrepantia, vt meum non eſt, arbitrum agere; ita liquidò affirmem, quæ ſequuta ſunt illico cum Germanorum ſcriptis non conuenire: quippe Ludouicus Hugoni admodum impar, apud Synodum Ingelesminſem calamitatem ſuam deplorauit, poſtulauitque arma ſacra in Hugonem & ſocios expediri; quandò profana tam infirma forent, à qua Sydono ad Treuirenſem proxime habendam dimiſſus, ægrè

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

LVDOVICVS-TRANSMARINVS. impetrauit vt ab Epiſcopis, Hugo & Comites Eccleſiæ diris percellerentur; gladio ſane terribili, ſed in peruicacem animum hebeti, lugendâ principis ſorte, cum his dumtaxat inſtructus viribus, aliunde infirmus, eſt iniuriæ obnoxius. Poſtea nouo exercitu ab Othone ſubmiſſo, quædam ſpecies pacis contracta eſt, & neruo authoritatis penes Hugonem perſtante, fulgor Ludouico Regi reſtitutus, partaque tranquillitas aliquantula. *Ludouici obitus.* Anno 954. Sub cuius initia Rex interiit; dum enim lupum fortè oblatum perſequitur, equo deiectus, caſu morbum contraxit, quo paulo poſt Rhemis extinctus eſt, patre nuſquam felicior, iiſque iactatus in regnando procellis, vt cum patre melius actum exiſtimem, dum agebat in vinculis, quàm cum filio dum ſedebat in ſolio.

XXXI. *Lotharius.* Ex pluribus liberis quos Gesberga Ludouico pepererat, duo ſupererant Lotharius & Carolus, quorum Lotharius annorum tredecim, Rhemis conſenſu omnium in Regem vnctus eſt; aſſertis Hugoni dignitatibus ſuis, qui propoſiti tenax abſtinendi à Regno ſeu honorum ſatietate ſeu Othonis metu, infirmæ mulieri Regique puero omni ope affuit, Regnumque confecit. Redintegrata inter Regem Proceresque concordiâ, Hugo in Britones expeditionem ſuſcepit, ambito Aquitaniæ Ducatu, obſeditque Pictauium vrbem primariam infauſto admodum euentu, nam continuatis tonante cœlo procelloſis imbribus, ipſiuſque tentorio de cœlo tacto, irrito incepto ab vrbe abſceſſit, ſancti Hilarij, vt obſeruat Ammonius, propugnatione, vrbem liberantis, & ambitionem plectentis. *Hugonis Magni mors.* Nec diu Hugo pudori ſuperfuit, morbo anno proximo e viuis raptus, cum Magni agnomine, perpetuâ fortitudinis & ciuilis prudentiæ laude: Hugoni maximo e natis filio Pariſienſem comi-

tatum

tatum dedit, atque opimam hereditatem, patris nomen & authoritatem; iſque eſt Hugo, qui auo quã patri ambitione ſimilior, optabit Regnum obtinebítque: Othoni ſecundo filio, legauit Burgundiam, quam deinde Henricus natorum tertius Othone mortuo adijt: Agnes vel Emma, Richardo Normanno nupſerat. Mirumque authoritatis tantæ Hugonem fuiſſe, vt ea ſuperſtes mortuo & illibata, pupillos heredes ab omni iniuriâ tutos defenderit. Lotharium Hugonis conſilio orbum, Theobaldus Carnutum & Bleſenſium Comes, vir probatæ peritiæ an verſutiæ, vnde & Fallacis nomen obtinuit, cum Geſbergâ matre moderabatur, & quod plerumque Regnis Regibuſque perniciem parat, priuatum odium calamitate publica vlturus, Regem in Richardum Normanniæ ducem incendit, perinfenſus Normanno ob cædem illatam patri; tum ob vicinitatem atque confinia, tum æmulatione & inuidia, vt amplitudo proxima ſibi officeret. Regi igitur Richardi dotes plæclaras admodum mentis & corporis, potentiæ magnitudinem, affinitatem cum Dano, immenſum augens, ſuſpectas facit, & paterni carceris reuocata memoria, quantumque periculi res Francica adijſſet, impellit ad perdendum æmulum, obicemque potentiæ amouendum procul. Id facilè perſuaſum Lothario; generoſo iuueni & obruendæ paternæ ignominiæ ſtudioſiſſimo, quæſitaque occaſio, qua Richardus ætate ferox & viribus, honeſte bello appeti poſſet: ea ſtatim oblata, euocato ad profitendam clientelam Richardo, poſitiſque inſidiis, in quas incautus improuidúſque irrueret; ad flumen Elnam conſedit Lotharius ſelecto milite, Theobaldo & Balduino Flandrenſi, qui Arnulpho Patri ſucceſſerat, adiunctis; cum ad obiectam ripam Richardus inuectus, & collectâ ſuſpicione ſpecula-

LVDOVICVS TRANSMARINVS.

Richardus Normãnus Bello appetitus.

toribus miſſis, ex quibus reſciuit ſtare trans
LV- amnem armatos; periculi certus, fortiſſimos
DOVI- ſuorum ad ſuſtinendam vim hoſtium, ſi tran
CVS ſirent, diſpoſuit, tuto ipſe reditu Rothoma-
TRAN- gum ſe recipit. Lotharius eâ ſpe deiectus in
SMA- apertum bellum prorumpit; iam honeſta
RINVS. materia, quod detrectaret clientelam Normannus. Normanniam itaque exercitu magno inuadit, nec Rothomagum auſus impetere, Ebroicas vrbem amplam & populoſam
Eureux. circumcingit, expugnatque confeſtim, Gilberto quodam fabro ferrario prodente; nec proditionis modus conſcribitur. Lotharius præſidio impoſito Carnotenſi Comiti vrbem commiſit, ſeu gratiam ipſi, ſeu moleſtiam hoſti facturus, tum Pariſios verſus receſſit. Inde bellum in prædationes & conflagrationes deſciuit; Hinc Normanniam Carnotenſe inde Normanno Carnutes & magno cum fœnore deprædante: & recrudeſcebat ferri ſæuitia, Rege delectus magnos indicente; atque Erardo Danorum Rege in affinis opem cum inſtructa claſſe iam appulſo, cum Frãçi Epiſcopi internecini belli miſum crias, auerſuri, primum Laudunum Regem conueniunt ingruentem calamitatem deplorant, rogant, *Attritæ plebis miſereatur ne Danum infeſtiſſimum hoſtem tot redemptum malis, iterum leni prætextu in Franciam vocet, poſt nullo pretio, nulloque periculo repellendum; multo ſatius belli hanc facem nondum accenſam, nec dum auctam incendijs, retro vltra Oceanum pellere, quam inflammare, & fomitem ad ruinam Franciæ ſubdere.* His Rex motus accuſatâ Normanni Peruicaciâ, in Dominum ſuum contumelioſâ, tamen à pace non alienum ſe dicit, quæ honeſtis & tutis conditionibus ſtaret. Quapropter Carnotenſi Epiſcopo facultatem facit, Richardum adeundi, ac de pace ex opportunitate agendi. Apud Normannum

vir:

vir ſanctus conqueritur. *Quid tantopere cauſa ſit, cur princeps Chriſtianus probitate morum inſignis non modo in Regem ſuum arma commouerit; ſed gentem perfidam & deteſtabilem cultu idolorum, ad vaſtationem templorum ſacrarumque rerum perniciem per tantum nefas exciuerit.* Ad hæc Richardo naturæ iura excuſante, & ſe modo vi depellere vim affirmante, nec vocatos Danos niſi vt ſtricto iam ferro ſcutum opponeret, facilè conuenit vt pactis inducijs, de pace interea deliberaretur: ſi tamen Ebroicis Theobaldus, abſcederet exiretque Normanniâ; Richardo obfirmato, nullum fœdus admittere, niſi victoriâ, diſceſſione æmuli, reportatâ; idque impletum eſt, relictis ab Carnotenſi Ebroicis; primâ belli causâ, iam inſtrumento pacis, quanquam ignominiia ſua & iactura: cætera haud grauatè contracta, iurante in Clientelam Normanno, & Rege Franco in amicitiam. Gloria penes repellentem fuit, qui nullo ſuo facto laceſſitus retudiſſet iniuriam; ſupra parem & iuxta dominum. LOTHARIVS.

Regno tranquillitas maiorque ætas Regi acceſſit, ac deinceps vt fit bellum ex pace, ex iuuentute confidentia orta, Lotharium Regem, auitâ gloriâ iuuenilem animum laceſſente, pungebat Auſtraſia, per ſocordiam aut miſeriam Aui à Germannis rapta; & vrgebant querelæ Francorum aſſiduæ, præclaram prouinciam à Regno diuelli, tradique externis expoſtulantium acerbe; quorum dolore vſus Lotharius, contrahit militem ad inuadendam Auſtraſiam. Iam Otho Imperator auunculus Regis Magnus ob geſtorum gloriam dictus, fato obierat, ſucceſſeratque in Germaniæ Regnum atque imperium Otho filius eo nomine II. Regis patruelis vtque Hugonis: Is admotum Frãcicum traiecto Rheno ad defendendam XXXII. *Lotharius Othonem petit.*

LOTHARIUS.

Auſtraſiam Aquiſgranum cum vxore venerat; lentóque delectu copias inſtituebat. Lotharius comperto frigere bellum apud hoſtes Othonem Aquiſgrani agere multa ſecuritate,defenſoribus raris,vxorémque duxiſſe,incommodum belli inſtrumentum,celeritate magna contractas ad Regni limites copias in Auſtraſiam immittit, & inſtar fulguris Lotharingiam penetrans,famâ expeditionis præoccupatâ,improuiſus Aquiſgranum aduolat.Pranſurus Otho accumbebat menſæ cum coniuge;cũ ſubito rumore percellitur, aduehi hoſtem, imminere portis, metuque & tumultu conſternari omnia atq; concidere;nec fama inanis.Quippe vix præcipiti fugâ Imperator cũ coniuge & chariſſimis Aulicorum in tutum euaſerant; cum Lotharius indefenſam vrbẽ ingreditur,rectaq; in Palatiũ,inſtructam quidem menſã, ſed deficere cõuiuas reperit.Hinc præda auctus,totaque Auſtraſia ſub iugũ miſsâ,Frãciã repetit,chariſſim⁹ſuis felicitate ſucceſſus. Otho interea fugæ contumeliâ,Regniq; iacturâ percitus,ingenti exercitu,quẽ qui augẽt ad ducẽta millia,qui imminuũt,ad quinquaginta adſcripta referunt,Auſtraſiam primum,mox Franciam inuadit,iuratus ſe lanceam Pariſiorum muris infixurum: & incunctanter ad vrbem accedit.Primus impetus in ſuburbium proximum hoſti effunditur, eoque ſubiectis flammis flagrante,dum ad portam ardentius militem Otho impellit futurus voti vt ſperabat,reus, ſubito erumpente Frãco repellitur,ſuorum ſtrage haud modicâ,in quibus ipſius Nepos,ſpei eximiæ adoleſcens.At Lotharius ſtrenuè incumbẽs parandis ſubſidijs,Hugone & Henrico fratre omni ope connitentibus,iuſto iam exercitu in Othonem mouet,munitiſſimam ciuitatem fruſtra oppugnantem. Qui ne vrbem inter hoſtilemque exercitum interciperetur

iam

iam ſui cautior quam alieni cupidior ſoluta obſidione magnis caſtris verſus Germaniā properat. Incēſus prærogatiuâ victoriæ Frācus, veſtigia properantiū terens, ad amnem Axonam, qua Sueſſionem allambit, trepidantes aſſequitur. Confeſtim Germanus iactari animo & fluctuare, inter metum atque audaciam diſtrahi, arma corripere atque abijcere, cùm aucto tumultu, & agmē extremum Franco carpente, metus illico audaciā omnem expectorat, pauorque tātus inuadit animos vt tergoribus paſſim obuerſis, in obiectum amnem timore cœco, dent ſe præcipites. Imbrium copiâ amnis ripis exceſſerat, vadoque obruto torrentes aquas voluebat; ita miles trepidus quà cædentium ferro quà vndarum impetu ictus & raptus, clade magnâ Othonem affecit: ſaluis qui enatauerāt, iamque fugam non diſſimulantibus, cum finem perſequendi Franci non facerent, donec ad Arduennam ſiluam peruentum eſt, atque oblata fugæ latibula. Nihilominus cū ambigua foret victoria, & minaretur expeditionem nouam Germanus, Lotharius pacis certæ, quam incerti belli cupidior, fortitudinis victo præmia cōceſſit, redditq; Othoni Auſtraſiā, ſeruato dūtaxat ſummo imperio; vnam è tot prouincijs, quam nomine peculiari Lotharingiam diximus. Carolo Lotharij fratri Otho obtinendam tradidit, ad minuendam inuidiam, demerendum magis Lotharium, ac fratres ſi oriretur bellum diſiungendos. Hæc concordiæ ratio moleſtiſſima Hugoni, Henrico, cæteriſque Procerum contigit, indignantibus; *In ipſo victoriæ fructu & apice, victi pœnam ſuſceptam, metuque mali contractū incōmodum aliquanto maius; quid enim Otho ſi viciſſet reportaret amplius præter Auſtraſiam? qua Fräciæ fama, qua vltra Rhenum exiſtimatio, reputantibus non iam hoſtibus, qui victi eſſent,*

LOTHARIVS.

ſed

LOTHARIVS. *ſed æmulis, vnde laus & gloria in Europam propagaretur; inde eam vnam ignominiam vulgari, vt metu & pauore tot, tantaſque prouincias à ſe abſcinderet; præterquā quod inter proximas gentes, æmulatio, vel vt planiùs dicam, inuidia odiumque exarſerat, hinc alterâ priſtinam gloriam, inde alterâ nouam iactantibus.* Et vero ab eo fœdere Hugo, quem Capeti nomen à patre diſtinxit, de inuadendo Franciæ Regno conſilium vel primùm concepit, vel ante conceptum primùm aperuit, Lotharium ignauiæ accuſatum in contemptum adducens, quod ſpoliatus Auſtraſiâ, & ſe ipſa Franciâ, ſi ſui ſinerent ſpoliaret. Lotharij mors paulo poſt contigit, quem extremum palmitem intermorientis ſtirpis dixeris, leuemque ſcintillam ignis extincti, ita poſtremus Carolouingiorum patrum gloriam excitauit conatu, proximoque interitu ſtatim oppreſſit.

Anno 986.

Lotharij mors.

XXXIII

LVDOVICVS IGNAVVS. Lothario ſuperfuit Ludouicus filius, ab patre ſeptennio ante in regnum adſcitus, enimvero dignus in quo ſceptrum ſtirpſq; maiorum deficeret. Quippe ea morum ignauiâ & ſocordiâ fuit, vt vno nomine innotuerit poſteris, Ludouicus *qui nihil fecit*, imò expuncto Ludouici nomine, Iuuenis dictus ſit, deſpicatui ita obnoxius, vt à Blancâ Coniuge Aquitani nobilis filia, in Aquitaniam ſpecie hereditatis abductus, deſertus ſit, & ignominia noua repudiatus. Is itaque Hugoni Capeto ab morituro patre commēdatus, & traditus, nempe fidem Lotharius redimebat fiduciâ, eius conſilijs opportunus, breui admodum vitâ cunctantem ambitionem promouit, fato acerbo raptus, menſe poſt patris obitum ſexto decimo, vnâ re celebris, quod teſtamento in Regnum Franciæ, Hugonem heredem ſcripſerit prætermiſſo Carolo patruo: quaſi Francia ſcripto tradi poſſit, aut in commercium

Moritur ſine prole.

vel

vel contractum cadat ; Nec dubium quin Regnum ad Carolum affinem deuoluendũ foret, is enim Ludouici patruus, è Caroli magni, genere & quidem vnus, iam liberorum pater, lege Regni continuâ regnantium ſerie conſtabilitâ, & præterquam ſemel adhuc immotâ, ad rerum gubernacula non tam euocandus erat, quam admittendus. Verum & ignauiâ ſuâ & ſolertiâ alienâ excidit certâ & legitimâ hereditate. Siquidem ſcribitur Ludouico emortuo, cum ad eum aliquot Proceres regnum deferrent, dixiſſe improuidâ, & præpoſterâ prudentiâ deliberaturum vtrum ſibi adire Regnum Franciæ expediret : Dubio ſuo alienum ingenerans ; Proceribus pariter deliberatuturis, vtrum ſibi imperare Carolum expediret : quem plerique iam ob ſocordiam animi habebant contemptui ; oderantque, quod OthoniGermaniſque ſe ſe addiceret. Contra, qua cunctatione Carolus ſe Regem ferebat, ea celeritate Capetus Regnum inuadebat, nam præter tabulas Ludouici, vt aliquam ſucceſſionis vmbram prætexeret, ius Regni in familiam ſuam tranſiiſſe, iam inde ab Eudone propatruo, & ab Roberto auo affirmabat, præterea ius illud infirmum admodum audacia & ambitu fulciebat : *Defeciſſe Caroli-magni progeniem, familiarum vt rerum omnium ſuum exitum & terminum eſſe ; non eſſe miraculo ſi mortales homines deſinant : famam quidem patrum & gloriam immortalem fore, at poſteros quando defecerint, excitari non poſſe : nam Carolus qui vnus ſuperſtes indignus, cuius ratio habeatur, qui mortalium inertiſſimus, nihil proſapiæ nobilis, ne memoriam quidem retineat ; qui affectu iam & vtilitate Germanus, abdicauit Franciam atque eiurauit ; qui ad ſeruiendum, mancipiumque alterius natus malè imperium in nobiliſſimam gentem vſurpabit.*

LVDOVICVS IGNAVVS.

Carolus reiectus.

Ita.

LVDOVICVS IGNAVVS.

Ita conſenſu procerum Hugo in Regem deligitur, & tandem Carolus e veterno excitatus, Othone inſtigāte & exercitum inſtruente, Regnum aditurus, Laudunum magni momenti vrbem armis inuadit, & obſidentem Hugonem eruptione factâ, depulſum exutumque caſtris in fugam egit. Ac videbatur futura rerum conuerſio, ſi præuolantē victoriam ſequi didiciſſet victor, nec ſpatium hoſti dediſſet, quo recreatus, nouoque exercitu comparato, iterum Lauduni Carolum obſedit, vireſque dolo infregit, vrbe prodita ab Aſclino Epiſcopo, venitque in poteſtatem Hugonis cum vxore Carolus; à quo cuſtodiæ mancipatus Aureliæ, in ea obiit; in ſpem regni euectus, quam in carcere poneret; duos quidem reliquit filios Ludouicum & Carolum; calamitatem paternam hereditatis vice adeuntes. Ita ſecunda ſtirps Francorum Regum non tam regno defecit, quam ipſi regnum; iiſdem nempe cauſis quibus prima defecerat, inertia Regum an infirmitate, & ſtrenuitate procerum, an potētiâ; nam vt Pipinum atque Martellum Præfectura palatij, ita Robertum & Hugonem vtrumque, Pariſienſis Comitatus ac Ducatus Franciæ, plus æquo extulerant: at in primâ ſtirpe in pluribus Regum defecit authoritas, in ſecunda pauciſſimis: nempe aucta ambitione mortalium, & pudorem patrum præcipitante in poſteris. Porro Carolouingiorum deſiit genus; Anno ſupra ducenteſimum triceſimo quinto, quo Pipinus inunctus fuerat, tam cito magni Caroli gloriâ marceſcente, vt ſuo in ſanguine, ſic ſuorum in animis; adeo nihil fixum immotumque eſt in humanis, cum & mentibus inſcripta immortalibus pereant, & beneficiorum memoria ante ipſa beneficia effluat.

Anno 989.

SYNOPSIS

SYNOPSIS, LIBRI PRIMI.

Numerus paginam indicat, litera *A*, initium paginæ, *B*, medium *C*, finem.

FRANCORVM *origo ab ipſa Gallia.* 2
Franci vnde dicti. 3. a.
Francorum primi Reges, leuiter delibandi. 3. b.
Romanorum Imperium ſub Arcadio, pag. 3. c *&* *Honorio, pag.* 4.
Barbari in Imperium irrumpunt, Burgundiones, Gothi, Alani. 4.
Franci irrumpunt votis in Franciam 4. c.
Pharamundus *Rex primus; non tranſmiſit in Galliam.* 5.
Salicas leges an condiderit; ea quæ ſint 6.
Pharamundi mors. 7. a.
Clodio *ſucceſſor domat Thuringos.* 7. a.
Rhenum tranſmittit, Romanos vincit, in Gallia moritur. 7. b.
Comatus dictus, qui Comati Principes, 7. c.
Francorum clades ad forum Helenæ. 8. a.
Merouæus *Rex, in Gallia conſidet.* 8. b.
Pariſiis Regni ſedem ponit. 8. b.
Galliam appellat Franciam. 8. c.
Genouefa ſancta. 9. a.
Attila victus in campis Catalaunicis. 9. b.
Merouæi mors. 9. c.
Childericus *Rex* 9. c.
Regno ob libidinem pellitur. 10. b.

Vidoma

Vidomarus quis; eius oratio ad Childericum. 10. c.
Partem nummi Childerico tradit 11, a,
Ægidius Gallus Rex a Francis dicitur. 11.b.
Vidomarus clam Ægidium impugnat. 11. & 12.
Vidomari ad Francos de Childerico reuocando oratio. 12. b.
Childericus in regnum reuocatur. 13. b.
Baſinam vxorem ducit. 13. c. & 14.
Baſinæ ſomnium 14. a.
Childericus Britannos ad Aureliam vincit. 14. b.
An Ægidium Sueſſione expulerit, 14. c.
Clodouæus *Rex.* 15.
Siagrium vincit & mactat. 15. b. c.
Clodouæi in puniendo milite facinus. 16.
Clotildim ambit 16. c. *Quæ Clotildis* 17. a.
Aurelianus illam pro Clodouæo ambit. 17. c.
Clotildis impetratur a Gundebaldo. 18. b.
Vindictam exerit in Burgundos. 18. c.
Ingomirum primum filium amittit, 19. a.
Illius præclara & Chriſtiana verba. 19. b.
Clodomirum alterum filium, Deo pariter offert. 19. b.
Clotildis cura circa Regem. 19. c.
Pugna in Alemannos ad Tolbiacum. 20. a. & b.
Clodouæus victus Chriſtum appellat, & vincit. 21.
Clotildis & Remigius Clodouæum ad fidem inſtruunt. 21. & 22.
Clodouæi ad ſuos pro baptiſmo oratio. 22. b.
Clodouæus baptiſmo tingitur, à Remigio increpitus. 23. b.
Ampulla ſacra. 24. a.
Templum poſitum à Clodouæo. 24. b.
Lilia pro Coronis inſignia. 24. c.
Theodoricus agit pro Alemannis. 24, c.
Theodoricus quis. 25. a.
Cytharœdum munus Clodouæo mittit. 25. b.

Primo

Primo bello Gothico intercedit. 25. c.
Et pacem conficit Alarico. 26.
Clodouaus bellum mouet in Gundebaldum. 27.
Gundebaldus à fratre proditus fugit Auenionem. 28.
Aredius Arelatenſis Gundebaldo impetrat pacem. 28. c.
Gundebaldus Godegiſilum fratrem Viennæ obſidet. 29. b.
Vienna per aquæductum capitur. 29. c.
Godegiſilus occiditur. 30. b.
Clodouæus pulſo Gundebaldo Burgundiam occupat. 30. c.
Clodouæus Gothicum bellum comparat. 31.
De bello deliberatio. 31. & 32.
Paternus ab Clodouæo ad Alaricum legatur. 32. b.
Pacis ſpes abrupta. 33.
Oratio Clodouæi ad milites. 33. c.
Belli auſpicium à S. Martino. 35. a.
Vigenna trãſmittitur cerua præeunte. 35. b.
S. Hilarius Arrianos oppugnat. 36. b.
Pugna Vanclodenſis in Alaricum. 37.
Clodouæus Alaricum occidit. 37. b.
S. Martino equum offert & redimit. 37. c.
Pugna in Campo Ariano. 38. a.
Toloſa capta. ibid.
Enculiſmæ muri miraculo deiecti. 38. c.
Anaſtaſij ad Clodouæum legatio. 39. b.
Bella cum Theodorico an geſta. 40. c.
Clodouæus in ſuos ſæuit. 41. a
Sigebertum Coloniæ Principem per filium necat. 41. b.
Chararicum inauguratum ſacris cum filio necat ſimiliter. 42.
Et Regnacarium Atrebatenſem. 42, c.
Proditoribus præmium negat. 43. a.
Plures affines necat. 43. b.
Clodouæi mors, dictus eſt Chriſtianiſſimus. 43. c.

Clodouæo

Clodoueo quatuor filij ſuccedunt, Theodoricus, Clodomirus, Childebertus & Clotarius. 43. 44.
Theodebertus Theodorici filius Danos vincit. 44. b.
Dani qui, vnde Normanni. 44. b.
Theodoricus in Turingia bellum gerit. 44. c.
Amalberga ambitio. 44. c.
Clodomiri in Burgundos bellum. 45. b.
Sigiſmundus Rex Burgundiæ, ſanctus poſt parricidium, victus & necatus à Clodomiro. 45. c.
Godemarus Sigiſmundi frater renouat bellum, & vincitur à Clodomiro. 46. a.
Clodomirus victor occiditur. 46. b.
Godemarus à Childeberto & Clotario victus pellitur. 47. a.
Finis Burgundici regni. 47. b.
Clotarius negat Clodomiri liberos 47. c.
Clotildis peccatum in electione. 48. a.
Cædes puerorum innocentium. 48. b.
Clodoaldus ſeruatus, qui ſanctus poſtea. 48. c.
Theodoricus bellum in Turingios mouet. 49. b.
Turingiorum dolus militaris. 49. b.
Turingij ſemel & iterum victi. 49. c. 50.
Turinga Rex per dolum caſus. 50. b.
Radegundis, nubit Clotario, dein ſecedit; ſancta moribus. 50. c.
Poſitas inſidias deſiicit Clotarius. 51. a.
Childebertus Aruernos inuadit. 51. b.
Eoſdem Theodoricus recipit. 52. b.
Meroliacum caſtrum arte expugnat. 52. b.
Mundericum in Aruernis principem dolo captum necat. 52. 53.
Areſigili ad Mundericum oratio. 52. c.
Munderici pereuntis fortitudo. 53. b.
Theodebertus Gibaldum ſeruat. 54. a.
Clotildis filia malè in Hiſpania habita. 54. b.

Childebertus

Childebertus Amalaricum in Hiſpania vincit. 55. b.
Theodoricus moritur, ſuccedit filius Theodebertus. 56. a.
Childebertus & Clotarius fruſtra Theodebertum appetunt bello. 56. b.
Childebertus cum Theodeberto contrahit fœdus, 57. b.
Ambo in Clotarium mouent. 57 c.
Clotildis mater pro liberis ſollicita, 57. c. 58.
Pugna inter fratres per miraculum inhibetur. 58. b.
Childebertus & Clotarius in Hiſpaniam mouent. 596
Cæſarauguſtam obſident. 59. b.
Ciues ſupplicant ſancto Vincentio, ac liberantur. 59. c.
Reges Franci ſtolam ſancti Martyris dono accipiunt. 60. b.
Deuteria filiam necat, a Thebeberto reiicitur. 61. a.
Theodebertus primum bellum in Italiam mouet. 61. & 62.
Morbis attrito exercitu in Franciam redit, 61. a. & b.
Theodebertus moritur, Theodualdus ſuccedit. 63. b.
Parthenius occiſus. 63. c.
Theodualdi apologus de hirudinibus publicis, 65. a.
Clotarius Theodualdo ſuccedit, & in Senones mouet. 65. b.
Clotarius iterum in Saxones mouet; repudiata pace, ab iis vincitur. 66.
Chramnus in Clotarium patrem rebellat. 67. b.
Pugnaturus in fratres prohibetur. 68. b.
Childeberto mortuo, ſuccedit Clotarius. 69. b.
Chramnus iterum in patrem rebellat. 70.
A patre vincitur, & cum liberis crematur. 70. c.

Locuſtarum

Synopſis, Lib. I I.

Locuſtarum agmina inter ſe pugnantium. 70. b.
Clotarÿ pœnitentia, & obitus. 71. b. & 72.

Synopſis, Lib. II.

FILII *quatuor ſuccedunt Clotario*, Cherebertus, Guntrannus, Chilpericus, & Sigebertus. 73.
Chereberti mores, & vxores. 74. b. & *Guntrani.* c.
Guntrani vxor moriens medicos cadit. 75. a.
Chilperici mores. 75. b. *Fredegundis qua.* 75. c.
Galſuinta a Chilperico ducta & occiſa 76. & 77.
Brunechildis Sigeberti vxor. 77. b.
Ea Gogonem perimit. 78.
Sigebertus Hunnos pellit. 78. b.
Chilperico victo parcit. 78. c.
Chereberti mors. 79. b.
Sigebertus iterum in Hunnos, qui vincunt ſtratagemate 79. c.
Sigebertus ab Hunnis captus, eos ſuauitate morum capit. 80.
Taureduni caſtri ruina miſeranda 80. b.
Monachorum quorundam auaritia. 80. c.
Longobardi qui, 81.
In Franciam irrumpunt, ac vincuntur a Mummolo 82.
Idem Mummolus Saxones vincit. 82. c.
Longobardi iterum ſtrage triplici a Mummolo victi. 84. & 85.
Mummolus per inuidiam pulſus, Auenionem ſecedit. 85. c.
Sigebertus Arelatem capit, & ea pellitur. 86.
Chilpericus bellum in fratres ſuſcipit. 87.
Fratres Guntranus & ſigebertus in eum mouent. 88.

Trecis

Trecis pacem contrahunt. 8 9. b.
Theodebertus Chilperici filius in Aquitania caſus. 8 9. c.
Seditio in Sigebertum propter pacem contractam. 90.
Per eam iterum in Chilpericum impellitur. 91. b.
…bertus per Fredegundem interficitur. 9…
Brune…dis capitur, ſed ſeruato filio Childeberto. … b.
Merouæo Brun…hildis nubit. 94. a.
Chilpericus Merou…m abducit, & tondet in clericum. 94. c.
Merouæus fugiens, ad …rtem adigitur. 95. & 96.
Prætextatum Præſulem Fred…undis aggreditur. 96.
Chilperici in Prætextatum oratio. 97.
Eiuſdem defenſio. 98 b.
Prætextatus damnatus per calumniam. 99. b.
Chilpericus Godinum v…cit. 100. b.
Clodouæus Chilperici fili… victus a Mummolo. 101.
Guntranus Childebertum a…ptat. 101. b.
Guntrani adoptantis oratio. …2.
Chilperici auaricia & crudeli… 102. c.
Chilperici liberi morbo vexati. 1…. c.
Fredegundis pœnitentis oratio, 1…
Chilperici pœnitentia. 105. a.
Fredegundis ad indolem redit. 105…
Clodouæo priuigno machinatur morte… 106. *& conficit.* 107.
Chilpericus, hæreticus, & gramma…us. 107.
Chilpericus bello Guntranum impetit. 10…
Pacem cum eo contrahit. 109. b. *pax n… tat.* 110.
Ingundis datur Hermenegildo vxor. 110. b. *eius ſors.* 111.

Childeber

Childebertus bellum Longobardis minatur. 112. a.
Theodoricus infans moritur, matris Fredegundis luctus crudelis. 113.
Riguntis in Hiſpaniam miſſa. 113. & 114.
Chilpericus occiditur. 114. c. & 115.
Motus poſt Chilpericum caſum. 116. a.
Fredegundis ad Guntranum legat[illegible]. 117.
Guntranus Fredegundis & C[illegible]ary pupilli tutelam ſuſcipit. 117. b.
A Chereberto abſcedit. 1[illegible]
Gundoaldus ſe Regem [illegible]rancia dicit. 119.
Legatos ad Guntr[illegible]um mittit. 120. c.
Guntranus cu[illegible] Childeberto conciliatus. 121. b.
Ambo in G[illegible]doaldum. 122. a.
Gundo[illegible]aus Conuenis [illegible]e includit, 122. b.
Conu[illegible]narum obſidio. [illegible]23. *ad Mummolum oratio.* 124.
Mummoli ad Gun[illegible]aldum oratio. 125.
Gundoaldus capt[illegible] & caſus. 126.
Mummolus occi[illegible]s. 127. a.
Fredegundis à [illegible]bernaculo pulſa. 127.
Eius variæ in [illegible]runechildem & alios inſidiæ. 128.
Prætextatu[illegible] necat, & Riguntem filiam malè habet. 129.
Clodouæi[illegible]aſi cadauer incorruptum. 129. c.
Guntr[illegible] bellum multiplex in Septimania. 13[illegible] & ſequ.
Sept[illegible]ania quæ, & vnde dicta. 130. c.
Gu[illegible]rani ad duces victos oratio. 132.
G[illegible]tranus bellum in Hiſpanos renouat. 134.
[illegible]caredus abiurat hæreſim. 135.
[illegible]hildebertus ſuſcipit bellum in Longobardos. 137. c.
Coniuratio in Childebertum. 139.
Rauchingus in pœnam vocatus. 139. c. *eius vxor.* 140. b.
Noua in Childebertum coniuratio.

Reorum

Reorum pœna. 142.
Pariſiorum incendium. 143.
Virginis caſtæ facinus. 145.
Pſeudochriſtus ex ruſtico. 146.
Guntrani expeditio in Britannos. 147.
Guntrani obitus & mores. 149.

Synopſis, Libri I I I.

Childebertus in Fredegundem. 151.
Fredegundis de Childeberto victoria. 152.
Brunechildis in Auſtraſia imperat. 154.
Clotarius victus. 155.
Brunechildis tyrannis. 156.
Protadium amat. 157.
Clotarius iterum victus. 158.
Protadij cædes. 159.
Theodorici vxor. 160.
Theodoricus in fratrem. 161.
Theodebertus victus. 162. *& occiſus.* 163.
Theodorici mors. 164.
Brunechildis iterum imperat. 165.
Varnerio necem intentat. 166.
Vnde ipſi pernicies. 167.
Brunechildis Clotario traditur. 168.
Et pœna afficitur. 169.
Clotarius Monarcha Franciæ. 169.
Aletheus regnum turbat. 170.
Tributum Longobardis remiſſum. 171.
Dagobertus Sandrageſilum male afficit. 172.
S. *Dionyſij Reliquiæ inuentæ.* 173.
Dagobertus Rex Auſtraſiæ. 174.
Pugnat in Saxones. 175.
Clotarij generoſitas & mors. 176.
Dagobertus *Rex.* 177.
Aribertus Rex Aquitaniæ. 177. c.

Dagoberti mores varij. 178.
Aribertus egregius. 179.
Bellum in Sclauos. 180.
Bulgari per nefas caſi. 182.
Nouum bellum in Sclauos. 183.
Expeditio in Vaſcones. 184.
Eligius apud Britannos. 185. c.
Sanctus Audoënus. 186.
Dagoberti pij mores. 186.
Eiuſdem teſtamentum. 187. *& mors.* 188.
Clotarius II. *Rex.* 188.
Nantildis Clotarij mater. 189.
Turba in Auſtraſia. 191.
Bellum in Turingos. 191.
Grimoaldus in Auſtraſia. 193.
Sigeberti pietas. 193. c.
Clotarij ſacrilegia. 194.
Batildis ſancta. 195.
Clotarius III. *Rex.* 195.
Childericus Rex occiſus. 196.
Theodoricus Rex. 197.
Ebroïnus reuocatus. 197.
S. Leodegarius. 198.
Ebroïnus occiditur. 199.
Magiſtri palatij. 200.
Pipinus maior Franciam regit. 201.
Clodouaus & Childebertus Reges. 201.
Pipini victoria. 202. *& mors.* 203.
Dagobertus II. Rex. 202.
Plectrudis regimen capit. 203.
Caroli Martelli primordia. 204.
Childebertus Daniel Rex. 204.
Carolus Victus vincit. 205.
Eudo Aquitanus quis fuerit. 206.
Vincitur à Martello. 207.
Theodoricus Cala Rex. 208.
Martelli plures palmæ. 208.
Saraceni in Francia. 210.
Abderamanus in Franciam venit. 212.
Martelli apparatus. 213.
Saraceni à Martello victi. 216.
Gregorij ad Martellum legatio. 217.

Aqui

Aquitania domita. 218.
Aquitani Francos inuadunt. 220.
A Martello pelluntur. 222.
Saraceni rurſus Franciam inuadunt. 222.
Auenionem occupant. 223.
Quam Martellus recipit. 223.
Martellus Narbonem obſidet. 224. *& capit.* 227.
Saracenorum tertia irruptio. 228.

Synopſis, Libri IV.

Gregorius Martellum implorat. 229.
Martelli mors. 231.
Martelli quatuor filij. 232.
Bellum in Hunoldum. 234.
Alemanni domiti. 235.
Carolomannus Monachus. 236.
Grifo iterum turbat. 239.
Pipinus regno ſe comparat. 241.
Pipinus *Rex inauguratur.* 245.
Stephanus Pontifex in Franciam venit. 249.
Pipinus in Italiam primò tranſit. 250.
Carolomanni mors. 251.
Pipinus iterum appellatur à Stephano. 254.
Legati Conſtantini ad Pipinum. 257.
Aiſtulphus victus. 259.c.
Procerum conuentus. 259.
Parlamentum an inſtitutum. 260.
Dux Bauariæ hominium præſtat. 261.
Pipinus in Aquitanos. 262.
Pipini mors. 264.
Carolus & Carolomannus *Reges.* 265.
Carolus in Aquitanos. 266.
Carolus Bertam ducit vxorem. 167. *& repudiat.* 268.
Carolus Magnus ſolus Rex Franciæ. 269.
Carolus in Saxones. 270.

Deſiderius in Adrianum. 271.
Carolus in Deſiderium. 272.
Carolus Ticinum obſidet. 274.
Et Romam primò venit. 275.
Longobardiæ Regni finis. 277.
Carolus in Saxones. 278.
Templum à flammis ſeruatum. 278.
Carolus ſecundò in Italia. 279.
Carolus in Hiſpania. 281.
Roncaualli clades. 272.
Ludouici ortus. 283.
Bella Saxonica. 284.
Vitichindi conuerſio. 285.
Carolus Romam repetit. 288.
Coniuratio prima in Carolum. 289.
Carolus in Ducem Beneuentanum. 290.
Et in Bauarum. 291.
Carolus in Selauos & Hunnos. 294.
Hungari qui. 294.
Secunda in Carolum coniuratio. 297.
Rheni & Danubij iunctio. 297.
Carolus Imperator. 298.
Danicum bellum. 302.
Ludouicus Vaſcones ſubigit. 305.
Et Catalauniam. 306. *Barcinonem capit.* 307.
Et Dertoſam tentat. 309. *& expugnat,* 312.
Saraceni repulſi. 314.

Synopſis, Libri V.

Bellum contra Venetos. 315.
Caroli & Pipini mors. 316.
Ludouici modeſtia. 317.
Caroli Magni obitus. 318. *& dotes.* 319.
Ludouicus Pius *Imperator.* 322.
Danicum bellum. 323.
Ludouicus Hiſpanis opitulatur. 324.

Romam

Romam pacat per Bernardum. 325.
Antiſtitum moribus conſulit. 326.
Stephanus V. in Franciam venit. 327.
Ludouicus filios coronat. 329.
Abroditi bellum mouent. 329. *& Saxones.* 330.
Bernardi defectio. 331.
Bellum Britanniæ. 334.
Iuditæ nuptiæ. 336.
Bellum in Hungaros. 337.
In Danos quid actum. 341.
Bellum contra Mauros. 342.
Lotharius Imperator. 346. *Romam venit.* 347.
Cauſa coniurationis in Ludouicum. 348.
Pipinus in patrem rebellat. 350.
Ludouicus rebellantes diſiicit. 352.
Coniurati pœna affecti. 355.
Noua ſeditio à Pipino. 356.
Pipinus fratres ſibi adiungit. 357.
Inſtauratur rebellio. 358.
Ludouicus à ſuis deſeritur. 360.
In cuſtodiam traditur. 361.
Ludouicus damnatus ab Epiſcopis. 362.
Imperio reſtituitur. 365.
Lotharij pugna proſpera. 366.
Cabilo direpta. 366.
Ludouici pietas. 368.
Lotharius Romam vexat. 369.
Ludouici ſenſus de Cometa. 370.
Pipini mors. 371.
Ludouicus regnum diuidit. 372.
Ludouicus filius rebellat. 373.
Ludouici Pij obitus. 374.
Bellum à Lothario. 375.
Pugna Fontiniaca. 378.
Lotharius admiſſus in Galliæ partem. 381.
Saraceni inuadunt Italiam. 383.
Ludouicus Iunior Imperator. 383. c.
Lotharij pius finis. 386.
Ludouicus Saracenos vincit. 387.
Ludouici cum Baſilio contentio. 391.

Ludouicus proditus ab Adelgiſo. 393.
Lotharius Iunior, & Valdrada pellex. 395.
Lotharij Iunioris mors. 398.

Synopſis, Lib. VI.

CArolus Caluus *Rex.* 403.
Normanni in Franciam. 405.
Normannorum altera expeditio. 406.
Normannia conceſſa. 407.
Robertus fortis occiſus. 409.
Andegauum obſeſſum. 410.
Bella cum Britonibus. 411.
Pipini Iunioris ſors varia. 417.
Carolus Rex à Ludouico fratre impetitur. 421.
Franciæ calamitates. 421.
Carolus regno reſtituitur. 423.
Venilonis pœna. 425.
Propter Hincmarum turba. 426.
Iudita à Balduino rapta. 428.
Carolus Lotharingiam occupat. 429.
Caroli liberi. 433.
Carolus Imperator. 435.
Ludouici Germanici mors & liberi. 438.
Carolus à nepote victus. 440.
Carolus in Italiam venit. 442. *& fugatur.* 443.
Boſo Ermengardem vxorem ducit. 442.
Caroli Calui mors. 444.
Ludouicus Balbus *Rex.* 445.
Ioannes Pontifex in Francia. 446.
Adoptat Boſonem. 447.
Balbi mors. 448.
Ludouicus & Carolomannus Reges. 449.
Turba à Goſuino Abbate. 449. 452.
Auſtraſia Ludouico Germano tradita. 451.

Regum

Regum bella in plures. 453.
Boſo Rex Burgundiæ. 454.
Ludouicus in Normannos. 456.
Ludouici mors. 458. *& Carolomanni.* 459.
Carolus Craſſus *Rex & Imperator.* 459.
Paciſcitur cum Normannis. 460.
Hugo Lotharingus regnum turbat. 461.
Pariſij obſeſſi & liberati. 462.
Carolus vxorem dimittit. 464.
Carolus regno deiectus. 465.
Franciæ & Italiæ ſtatus. 466.
Eudo tutor an Rex. 467.
Normannorum irruptio. 469.
Vincuntur à Britonibus. 470.
Carolus Simplex Rex. 472.
Ab Eudone pellitur. 473.
Eudonis mors. 474.
Arnulphi Imperatoris mors. 475.
Robertus rebellis. 476.
Carolus Rex ab Heriberto captus. 477.
Rodulphus *Burgundus regnũ inuadit.* 477
Caroli mors, & Rodulphi. 478.
Ludouicus *Tranſmarinus Rex.* 479.
Rebellio in Ludouicum. 480.
Heriberti proditoris mors. 482.
Guillelmi Normanni cædes. 482. c.
Ricardus à Normannis ſeruatus. 483. b.
Bellum in Ricardum. 484. a.
Ludouicus in Hugonem mouet. 486.
Ludouici obitus. 488.
Lotharius *Rex.* 488.
Hugonis Magni mors. 488. c.
Ricardus iterum bello vexatus. 489.
Lotharius Ohtonem pellit. 491.
Carolo Fratri Lotharingiam donat. 493. b.
Ludouicus *Ignauus, poſtremus Rex.* 494.
Moritur ſine prole. 494. c.
Carolus Lotharingus reiectus. 495.
Hugo Capetius regnum inuadit. 496.
Finis Stirpis Carolouingiæ. 496. c.

Errata.

Errata ſic corrige in Libro 1. 2. 3. 4. 5. 6.

Pag. 5. *lin.* 39. *leg.* mortem. *p.* 10. *lin.* 30. *l.* rarum. *p.* 13. *lin.* 32. *l.* ſummâ. *p.* 24. *lin.* 35. *l.* Tolbiaca. *p.* 42. *lin.* 39. *l.* In. *p.* 43. *lin.* 36. *l.* næuum. *p.* 44. *lin.* 15. *l.* extenſione. *p.* 47. *lin.* 4. *l.* auitum. *p.* 52. *lin.* 22. *l.* Mundericum. *p.* 63. *lin.* 20. *l.* vincere. *p.* 65. *lin.* 15. *l.* hirudinum. *p.* 67. *lin.* 37. *l.* experturus. *p.* 76. *lin.* 25. *l.* æmulatio. *p.* 78. *lin.* 8. *l.* accerſita. *p.* 80. *lin.* 1. *l.* ingenij. *p.* 83. *li.* 11. *l.* vltrò. *p.* 88. *lin.* 13. *l.* Tornacum. *p.* 93. *lin.* 4. *l.* emoritur. *p.* 109. *lin.* 41. *l.* ni dedantur. *p.* 115. *lin.* 20. *l.* iamiam. *p.* 123. *lin.* 13. *l.* incertum. *p.* 129. *lin.* 11. *leg.* impunè. *pag.* 152. *lin.* 10. *leg.* firmatis. *pag.* 166. *lin.* 9. *leg.* Vormatiæ. *p.* 196. *lin.* 7. *l.* Vlfoaldam. *p.* 207. *lin.* 33. *l.* interim. *p.* 228. *lin.* 15. *l.* crinem. *p.* 259. *lin.* 28. *l.* Anxure. *p.* 262. *lin.* 3. *l.* Antiſtitis, *p.* 294. *lin.* 30. *l.* Carniola. *p.* 363 *lin.* 4. *l.* Dei gratia. *p.* 385. *lin.* 4. *l.* vincentis. *p.* 425. *lin.* 41. *l.* Ganelonis. *p.* 426. *lin.* 9. *l.* iuuarent. *p.* 444. *lin.* 17. *l.* in vicum. *p.* 456. *lin.* 13. *l.* regionis. *p.* 478. *lin.* 32. *l.* adierat. *p.* 483. *lin.* 4. *l.* Peguiniaci. *p.* 490. *lin.* 24. *l.* miſerias.

BIBLIOTECA